معاصره ليکوالي

Ketabton.com

پوهنوال احمد شاه زغمر

۱۳۹۴ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لـــورړو زده کـــړو وزارت
کـــابل پوهنتـــــون
د ژبـــو او ادبیـاتو پوهنځی
پښتـــــو څـــانـــګه

معاصره لیکوالي

لیکوال:
پوهنوال احمدشاه زغم

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: معاصره ليکوالي

ليکـــوال: پوهنوال احمدشاه زغم

خپروندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاينګر: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۳)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) ببلا ببل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په يادې غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه ببلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زمور هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا كړې او دا فرهنګي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور ودانې ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازې په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

ما چې په ۱۳۸۸ کال په پښتو څانګه کې د (ليکوالۍ) مضمون تدريسي چارې په غاړه واخيستې، پښتويوه پاڼه ليکنه او معلومات په دغه برخه کې نه وو.
تردې دمخه زمونږ ګران استاد حبيب الله جان پښتونزوی دغه مضمون تدريساوه. ماله درانه استاد سره په وار وار تماس ونيوه او مشورې مې ورسره وکولې چې په دغه برخه کې مواد راکړي، ښاغلي استاد راسره د پوره همکارۍ وعده وکړه، خو تر ډيره بريده د مشورې په ډول وې؛ آخرمې يو ليک لړ (فهرست) برابر کړ، بيا مې استاد ته زحمت ورکړ، نو موږ ې له کم وزيات کولو روسته راسره ومانه؛ د مضمون په برخه کې تل مې تر ې پوښتنې کولې، چې په ورين تندی يې ځواب راکاوه، کتاب او چپتريې راپه لاس نه کړ. خط، کتاب، کتابت او ليکوالي هغه څه دي، چې د بشري تاريخ په اوږدو کې له بشر سره ملګری وو؛ دغه ملګرتيايې د ژوند په بيلابيلو پراوونو کې ورسره کړې او اوس اوس ليکوالي د بشري ژوند مختلفو برخو ته لاړ پرانيستې او په کلي ډول د بشري ژوند د کلتور د ټولو پراخو اړخونو انعکاس ونکی دنده په غاړه لري.
د يو ملت او هيواد د خلکو تمدن او کلتوري ارزښتونه ښيرازۍ او غوړيدنې او په مجموعي ډول د (ښيګڼو او بديو) حد او اندازه دهغوي په فرهنګي انکشاف پورې اړه لري. ځومره چې يو فرد، خلک، ټولنه او هيواد د خپل برخليک په برخه کې ښه فکر کوي، بايد ليکوال او ليکوالي هغه انعکاس کړي. په دې کې شک نشته، چې ليکنه د ښه تفکر په لړ کې هويت مومي، خو د ټولو پيښو هنري، علمي او... انعکاس د ليکوال دنده ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليکنې اوليکوالۍ بهير ټولوولسونواوپه تيره زمورږپه پښتوادب کې هرومرموجودو ، خوپه اوس کې دژوندمضمون له پراخيدوسره دامضمون (ليکوالي) لاپه غوړيدوشوه اوپه فني ډول يې دفرهنګ پالنې کارته منې راونغاړلې. په شلمواوديرشوکلونوکې، چې زمورږپه هيوادکې دلوړوزده کړوعلمي تاښياوشوه، په ټولنيزوپوهنځيوکې بيلابيلومضمونونوتدريس پيل شو ، ورسره ورسره د (ليکوالي) يا (نګارش) تدريس رامنځته شو. دادبياتواوبشري علوموپوهنځی کې ددرنواستادانو (دوکتورعبدالقيوم، دوکتورمحمدحسين يمين، پوهاندصابرخان خويشکی، داکتړزرغونې زيوراو... په ويناخداى بښلي ګل پاچاالفت اوبيادداوړوخانګو (دري اوپښتو) له مستقل کيدووروسته نګهت سعيدي په دري اوخداى بښلي پوهاندصديق الله رښتين په پښتوخانګوکې تدريسي چارې په غاړه واخيستې.

استادګل پاچاالفت په هماغه ديرشموکلونوکې ليکوالي (املا اوانشأ) په نامه يوکتاب وليکه، چې په حقه سره په هماغه وخت کې ډير غنيمت اثرواوتراوسه دپښتوليکوالۍ دپاخه تهداب مثال لري. له هغه راوروسته ترکومه ځايه، چې مادپښتوخانګې له استادانواودمختلفودورولهفارغانوپوښتنې وکولې بسم الله ځيرمن، استادخانباز (سپلګين)، جلال الدين خان استاد حبيب الله جاج او... تدريسي چارې په غاړه درلودې.

په اويايموکلونوکې سيدمحی الدين هاشمي د (ليکوالۍ فن) په نامه معتبر کتاب وليکه اودده په وينا ښاغلی شپون هم په پخواوخت کې دليکوالۍ په نامه يوچپتر برابرکړی و؛ دليکوالی فن کتاب ترډيره تدريسي موادلري. پوهنوال محمدرفيق رفيق دپوهنوالۍ علمي رتبې ته دلوړيدولپاره د (دادبپوهنې بنسټونه) په نامه کتاب ليکلي، چې مبتدي موادترې لاسته راځي. دياددلوورده چې په (۷۰-۸۰) کلونوکې دښوونې اوروزنې استادښاغلی محمدآقاشيرزاد (ليکوالۍ) کتاب وليکه، چې درسي موادلري اوماهم ترې ډيره استفاده کړېده اوغوره ماخذ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه، چې اوس اوس فرهنګي پراختياوې زياتې شوې، پښتانه ليکوال د خداى احسان دى د پوهنې په مټ توانيدلي د خپل احساس او پوهې له مخې په پراخه برخو کې ليکنې وکړې، لازمه ده ليکوالي مضمون هم د پراختياوزرونه پرانيزي. ترکومه ځايه، چې ماته معلومه ده کابوله (پنځو سو...) کلونو راپه دې خوا زموږ په څانګه کې د يو منظم کريکلم له مخې تدريسي کتاب نه و، چې د ليکنې د پراخه خوا وو فني ډولونه د رنو محصلينو ته وړاندې کړي هماغسي، چې په فارسي دري څانګه کې د ليسانس په دوره کې (فن نګارش) او (اصول تحقيق) او نور ارخونه تدريسيږي، ماهم د خپلو درسي تجربو او د څانګې د کريکلم له مخې د پوهاندى علمي رتبې ته د لوړيدو لپاره تدريسي کتاب برابر کړى دى څو د ليسانس په دوره کې له اوسنيو مروجو عصري ليکنيو صنفونو سره بلد او د ماستري په دوره کې په عملي ډول کار وکړي.

بايد وويل شي، چې ليکوالي اوس اوس يو فني مسلک دى، موږ په پښتو څانګه کې محصلين يوازې معلمي لپاره نه روزو، بلکې غواړو هغوى د ژوند پراخو علمي او فرهنګي برخو کې فرهنګي پنځونې وکړې او زموږ د فرهنګ د غوړيدنې په کار کې ستره برخه واخلي.

کتابونه، علمي، ذوقي، معلوماتي مجلې، ورځپاڼې، او وني زې انترنيټ سايټونه، فيسبوک، يوټيوب او... نور زموږ د ادعا نې ببلګې دي.

زما دغه اثر تاليفي بڼه لري، خو کله په برابرولو کې تحقيقي شوى هم دى، دا ځکه چې هيڅ مواد په لاس کې نه وو، د موضوع د نويوالى او غنا لپاره لازمه وه بيلابيلو کسانو ته ورغلى واى؛ ډول ډول (پښتو، دري، اردو، انګريزي، عربي...) منابعو ته مې مراجعه کړى واى. دا اثر په برابولو کې مې (آ) ثار د خوکلونو په ترڅ ليدلى او دغه کتاب مې تر ي برابر کړى دى، چې ممکن غنيمت اثر يې وګڼو، خو مکمل نه دى. د دې لپاره چې اجنماعي علوم د مشخص و تجربې علوم له ميچنې نه تېريږي، بلکې دوختونو او تجربو په بټې کې پخيږي، له همدې امله په يو کتاب وار له واره د مکمل کتاب حکم نشو کولاى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې په ځان الزمي بولم چاچې له ماسره د دغه اثر د برابرو په کارکې لږ وزیات مرسته کړي؛ مننه وکړم.

لـه هرڅـه مخکـې زمور د خـانګې ټولو اسـتادانو په تېـره پوهاند صـابر خان، دوکتور زرغوني زیور، دوکتور استاد حقپال، پوهاند استاد یزال، پوهنوال استاد رفیق، پوهندوی استاد بریالي باجوړي، سرمحقق استاد زلمی هېواد مل، اجمل جان ښکلی، ښـاغلی آزمـون اسـتاد، همدارنګـه د دري څـانګې ښـاغلی اسـتاد پوهاند دوکتور قیوم قویم، پوهاند استاد دوکتور یمین، پوهنوال استاد بهبود، دروسي څانګې مشر ښـاغلی کوچي، دانګلیسـي څانګې اسـتادان محمـد کـریم وصیل، خالد جان وزیری، د ژورنالیزم پوهنځی رئیس غروال او درانه اسـتادان جاویـده جـانې، اسـتاد فانوس. دغـه راز د ښـوونې او روزنـې اسـتاد پوهنوال محمد آقا شیرزاد، پـه شـکلي برخو کې دانجنیرۍ پوهنځی رئیس استاد ښـاغلی لیان، د ساینس پوهنځی استاد پوهاند دوکتور قیوم شاه باور، د کمپیوټر ساینس پوهنځی استاد امیرکور، په کمپیوټري چارو کې د ماسټرۍ برخې محصل صفي الله اوریاخېل، د لیسانس دورې محصلین شفیق جان، خالد جان او اختیار احمد سلیمانخیل او... ډېره مننه کوم، چې د دغه فرهنګي درانه کار په سرته رسولو کې یې له ماسره مرسټې کړې دي؛ دوی ته له خدایه صحت غواړم او د هېواد د فرهنګ د لاغوړید و په کارکې د دوی د مټو او فکر د لا قوت هیله کوم.

په درنښت

پوهنوال احمد شاه زغم

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړليک

سرليک گڼه

سريزه(مقدمه): ۱

لومړی څپرکی

۱- ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده !

پيليزه (مدخل): ۷

۱-۱- د ليکوالۍ ګټه ۸

۱-۲- ليکوالي يو غوره ((فن)) دی ! ۱۰

۱-۳- ليکوالي ميراثي ښکارنده (پديده) ده که کسبي ؟ ۱۵

۱-۴- هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي ! ۱۶

۱-۵- څنګه يې بايد وليکو ؟ ۴۲

۱-۶- د لومړی څپرکي لنډيز: ۴۴

۱-۷- د لومړي څپرکي پوښتنې ۵۳

۱-۸- د لومړي څپرکي ماخذونه ۵۶

دويم څپرکی

۲- د ليکوالۍ "ليکنې "فني خواوې

پيليزه: ۵۹

۲-۱- په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل ۶۰

۲-۲- څه ډول ليکنه وکړو ؟ ۶۸

۲-۳- په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول: ۷۲

۲-۴- په ليکنه کې د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه ۷۷

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کارونې ارزښتونه ۸۳

۲-۶- په ليکنه کې د سرليکنو عنوانونه د غوره کولو ارزښت ۱۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۷- پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې: ۱۲۳
۲-۸- د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز: ۱۲۹
۲-۹- د دویم څپرکي پوښتنې: ۱۳۷
۲-۱۰- د دویم څپرکي ماخذونه ۱٤۱

دریم څپرکی (فصل)
۳- املا او انشاء

پیلیزه (مدخل): ۱٤٦
۳-۱- الف- املا: ۱٤٦
۳-۲- املایي پربکړې: ۱٥٤
۱- لومړی پربکړه (فیصله): ۱٥٤
۲- دویمه پربکړه (فیصله): ۱٥٦
۳- دریمه پربکړه (فیصله): ۱٥۷
۴- د پښتو ژبې د متحد لیکدود او لیک لارلپاره ۱٦۱
۵- د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب لپاره منل شوی واحد لیکدود ۱٦٤
۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې ۱۷۰
۱- د تذکرة الاولیا املا: ۱۷۱
۲- د محمد هوتک د پټې خزانې د املا بېلګه ۱۷۲
۳- د خیر البیان املاء ۱۷۳
۴- د میرزا خان انصاري د قلمي دیوان املا: ۱۷٤
۵- د دولت الله د قلمي دیوان املا: ۱۷٥
۶- د عبدالرحمن بابا د قلمي دیوان املا: ۱۷۷
۷- د احمد شا بابا د دیوان املا: ۱۷۸
۸- د پښتو لومړي کتاب املا: ۱۷۹
۹- د منشي احمد جان املا: ۱۸۰
۱۰- د پښتو ادبي انجمن املا: ۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دلیکوالی املا: ۱۸۲
۱۲- دغني خان غني د (کلیات) املا: ۱۸۲
۱۳- د پښتو پخوانی الفبې کتاب املا: ۱۸۳
۳-۴- ب- انشاء (COMPOSITION): ۱۸٤
۱- انشاء کلمه په بیلابیلو ژبو کې: ۱۸٦
۲- د انشاء ډولونه: ۱۸۸
۳- د انشاء اصطلاحات: ۱۸۸
۴- د انشاء لومړنی مواد: ۱۹۰
۵- د انشاء اصل او پس منظر: ۱۹۰
٦- د انشاء جوړښت (اسکلیت) ۱۹٤
۷- د انشاء په لیکلو کې مهم رغنیز توکي: ۱۹۹
۸- د درنې یا ستونزورې انشاء لیکنې علتونه: ۲۰۰
۹- په انشاء کې د بهرنیو کلمو د کارونې اړتیاوې: ۲۰٦
۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل: ۲۰۹
۱۱- د انشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې: ۲۱۱
۱۲- د انشاء ډولونه او منظر نګاري: ۲۲۵
۳-۵- د درېیم څېرکي د موضوعاتو لنډیز: ۲۲۹
۳-٦- د درېیم څېرکي پوښتنې: ۲۳٤
۳-۷- د درېیم څېرکی (فصل) ماخذونه: ۲۳۷
څلورم څېرکی (فصل)
۴- لیک نښې (علامات تنقط)
پیلیزه: ۲٤۱
۴-۱- په لیکنه کې د لیک نښو د کارولو اړتیاوې او ارزښتونه: ۲٤۲
الف- اړتیاوې: ۲٤۲
ب- ارزښتونه: ۲٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټکی، نقطه، نشانه(.) یافول سټاپ(POINT FULL STOP) ۲٤۹
۲- سرچپه واو (،)، کامه(LAVIRGULE CAMMA) یا ویرګول..... ۲۵۷
۷- څنډنښه، ویرګول بانقطه(؛) SEMI COLUMN دزیات مکث نښه: ۲٦۰
۹- وړه کرښې (-) نښلوونکی (HYPHEN): ۲٦۳
۴-۲- د څلورم څپرکي لنډیز: ۲۷٤
۴-۳- د څلورم څپرکي پوښتنې ۲۸۰
۴-۴- د څلورم څپرکي ماخذونه ۲۸۲
پنځم څپرکی (فصل)
۵- د لیکوالی ډولونه
پیلبزه: ۲۸٤
۵-۱- لنډ لیک یا لنډه لیکنه: ۲۸۵
۵-۲- د لنډې لیکنې لرغونتوب: ۲۸۷
۵-۳- د لنډې لیکنې ډلبندي (تصنیف): ۳۰۸
الف- تصنیف- TO WRITE ۳۰۸
۱- د تصنیف ډولونه: ۳۱۱
۲- د تصنیف اړتیاوې: ۳۱۲
۵-۴- د تخلیقي آثارو دوام د فرهنګ بڼه اینه ده ! ۳۱٦
۵-۵- د هنري – ادبي تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره: ۳۱۸
۵-۶- د پنځم څپرکي لنډیز: ۳۲۰
۵-۷- د پنځم څپرکي پوښتنې: ۳۲۹
۵-۸- د پنځم څپرکي ماخذونه: ۳۳٤
شپږم څپرکی (فصل)
۶- تالیف او څېړنه (تحقیق)
پیلبزه: ۳۳٦
۶-۱- تالیف: ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د تالیفي اثر ځانګړنې: ۳٤۱
۲- د څېړنیزو او تالیفي آثارو د برابروالو ځینې مېتودونه: ۳٤۳
۲-۲- څېړنه (تحقیق) ۳٤٦
۱- د څېړنې (تحقیق) مېتودونه: ۳٥۰
۲- د څېړنې (تحقیق) مفهوم، ارزښتونه او موخې: ۳٥۱
۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟ ۳٥٤
۴- څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتیاوې: ۳٦۳
۵- د څېړنیزو علمي آثارو محتوایي ځانګړنې: ۳۷۲
۶- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه: ۳۷۷
۷- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه: ۳۸۲
۸- د څېړنې (تحقیق) او تحلیل ترمنځ توپیر: ۳۸٤
۲-۳- د شپږم څپرکي د مطالبو لنډیز: ۳۸٦
۲-۴- د شپږم څپرکي پوښتنې: ۳۹٥
۲-۵- د شپږم څپرکي ماخذونه: ۳۹۸

اووم څپرکی (فصل)
۷- مقاله یا مقاله لیکنه

پیلیزه (مدخل): ٤۰۰
۷-۱- مقاله (MAQALA). ESSAY. ARTICLE ٤۰۱
۷-۲- مقاله او رساله څه توپیر لري؟ ٤۰٥
۷-۳- د مقالې ډولونه: ٤۱۱
۷-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤۱۷
الف- ورځپاڼې او جریدې: ٤۲٤
ب- انټرنیټ (INTERNET) ٤۲٥
۱- علمي-څېړنیزې او تحلیلي مقالې: ٤۲۹
۲- ادبي-توصیفي، تحقیقي او علمي مقالې او ځانګړنې: ٤۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٤٤
۴- تبليغي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٤
۵- قضايي، حقوقي او جنايي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٧
۶- اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې او ځانګړنې: ٤٥٩
۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٦٤
۷-۵- داووم څپرکي د مطالبو لنډيز: ٤٧٢
۷-۶- داووم څپرکي پوښتنې: ٤٨٤
۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه: ٤٨٨
لغتونه او اصطلاحات ٤٩٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه(مقدمه):

ليکو الي يو غوره يا خلاق فن دی، د بشر ټولو معلوماتو او څرګندونو ته علم او فن وايي.

هر متمدن او پرمختللی انسان بايد د قلم ملګری وي او ټولنه قلموال، ليکوال او رونړ-آندو(روشنفکرانو) ته اړتيا لري. له شک پرته د يوې ښې او هوسا ټولنې خپلول او جوړول د متمدن انسان او مومن سړي د فکر محصول دي.

څرګنده او ښکاره خبره ده، چې د مدني ټولنې په لوريون، څه ساده خبره هم نه ده. د ټولنې د ټولو لوړ فکره انسانانو پياوړي عزم او قوي هوډ غواړي. د قلم، کتاب او ليکنې مقام او منزلت ته لوی خدای(ج) او د هغه ستر پېغمبر حضرت محمد(ص) په وار، وار اشاره کړې او العليم خدای-(ج) آن قسم او سوګند هم وربانديې ياد کړی دی.

لوی او عليم خدای(ج) په خپل کلام کې فرمائي: (ن ،وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ (القلم/:۱).

الله رب العزت (ج) په قلم او هغه څه چې په قلم سره ليکل کېږي، سوګند يادوي او فرمايي چې قسم په نون او قسم په قلم او هغه څه چې ليکل کېږي.

په قلم د الله(ج) سوګند يادول د دې معنا ورکوي، چې آن الله رب العزت څومره د قلم شان لوړ بولي او له بلې خوا دا هم څرګندوي چې قلم څومره د ارزښت وړ دی ! قلم او ليکنه د ټولنيز پايښت او شخصيتونو د رابرسېره کولو، ښکاره کولو، د هويت شتون او د بقا نښه ګڼل کېږي.

د تـــاريخ شـــمله د هغه قوم شي هسکه
چې قـــلم يې د بقـــا په خـــاطر ښوري

يا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قلـمه، بې کـتابه ژونـدون څه دی
هر ملت چې بې قلم وي شمېر په مړه دی

يا:

قـلم زبهـر هستي مـا است
قـلم مـايه دوستي مـاست
زبهر قلم تمـدن و مستي شود
ورنه به قلم ذلت و نيستي بود

يا دا چې:

بې ليکواله بې قلـمه خلک مړه دي
په دنيا کې د ژوندیو په شمار نه دي

د ټـولنې د ټولو (اقتصـادي، سياسـي، ټـولنيزو او فرهنګـي) موسسـو متوازنه وده، يوه ټولنه له انحطاط او بد مرغيو څخه ژغورلای شي.

اسلامي او غير اسلامي ټولنپوهان په دې آند دي، چې بشري لوړ فکره انسانان، د ټولنې د ژغورون پوره لامل کېدای شي.

هغـه وخت يوه ټولنـه او ملت نيکمرغـه او باهويتـه ګڼل کېدای شي، چې خپل شتون(بقا) د (فرهنګ) په ګانه ښکلی کړي.

د ټولنيزې(اجتمـاعي) ودې او سـمون اصـلي منبـع، فرهنګـي وده او پرمختګ دی. د ټولو ملتونو بقا د هماغه ټولنو د لوړفکره، بافرهنګه او قلموالو مېړونه پازه (دنده) بلل کېږي او د همدغو قلموالو او متفکرينو برکت دی، چې نن په نړۍ کې ډېر پراخه ملیتونه په خپلو جغرافيايي چاپيريالونو کې ژوند کوي. له نورو سره ګډه ټولنيزه او فرهنګي اړيکه پالي او لا ساتي يې ځکه نو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ــ هغه ملتونه، ملیتونه، تو کمونه او قومونه د ژوند هسک نداره کولای شي او همدارنګه د بقا او شته والي حق ترلاسه کولای شي، چې خپل ځان په بشري ټولنه کې مطرح کړي او خپل حق ثابت کړي.

۲- د فرهنګ خوندیتوب د پراخه ولسونو په زړونو او سینو کې هم ممکن دي، دا ځکه چې فولکلور د ولس د یو ریښتني مال په توګه د دوی په سینو کې خوندي پاتي کېږي، مګر له دې څخه سترګې نشو پټولای، چې د حالاتو ترخه او تند توفانونه کله نا کله کولای شي، هماغه فرهنګي ببرې ډوبه کړي.

۳- له دې امله اړینه بریښي چې ټول ویښ او متفکر نسلونه خپل ټول ویاړونه د قلم په ژبه، د کاغذ پر مخ خوندي کړي او د زرینو کړښو په توګه یې نورو نسلونو ته ورولېږدوي.

که قلم او لیکنه نه وای، تاریخ به مړ وو. د ملتونو د تاریخ ژوندون د قلم د بقا له چینې څخه اوبه څښي. لکه:

قلم بقا ده د سمون نښه ده
لکه رون لمر چې د ژوند ون نښه ده

د لیکوالۍ د مضمون غوره موخه فرهنګ پالنه ده. فرهنګ پالنه ملي او نړیوال لوری لري، ملي فرهنګ پالنه په ملي روحیې سره ژوندۍ ساتل کېږي. ملي فرهنګ (دین پالنه او وطن دوستي) ځینې مشترکې ګټې جوړوي. د دغو مادي او معنوي ګټو ساتل لوړ همت او پوره حوصله غواړي، مورږ کولای شو، چې د شعر په خوږه، نرمه خو غوڅونکې ژبه د کېسې او داستان په تصویري، سمبولیکه او خوږو ورځمو د خلکو ذهنونه روښانه کړو.

د دوستۍ مینه د زړه په مراندو کېږي
توره خاوره په باران سره ژوندۍ شي

له دې امله د ملي هویت ساتنه په ټولو حالاتو کې ضروري بریښي. که مورږ خپل فکر او قلم د خپلې تاریخي هستۍ لپاره ونه کارو یا د نورو پردیو افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغېزو لاندې راشو نو خپله هستي به مو له منځه وړي وي.
زمورږهدف د دغه کتاب (ليکوالۍ)له ليکلو څخه دا دی ،چې څنګه کولای شو دغه سپېڅلی او مقدس مسلک په فني ډول لاباب کړو ، څودالهي سوګند رښتيانيه مو په غوره او درست ډول لاډاګيزه کړې وي.
ليکوالي د يو خلاق فن په توګه له ډير پخوا په بشری ژوند کې باب شوې ده او په دې ډول بشر خپل فکري او فرهنګي يادګارونه خوندي کړي دي:په ژوند پورې اړوندې (اقتصادي ،سياسي ،ادبی ،ملي او فرهنګي... ،طبعي ،اجتماعي)علوم او بلاخره د بشري ژوند اړوند ټول لوی او واړه آثار او افکار يې رانغاړلي هم دي.
پښتو ادب ،د عبدالحليم اثر کتاب په (۳۷)مخ د(ليک اوليکنه)ترسرليک لاندې ليکي:څومره چې په دنيا کې ژبې ګڼې دي ،هغومره دليک رسمونه ګڼ دي.دا خبره چې بنيادمواول سرکې کوم خط ايجاد کړی دی ،لاپوره يقيني نه ده .قياس دا دی چې د ټولونه اولنی خط هغه دی چې هغې ته خط اشکال (تصويري)ويلی شي او دخاورې په کلالي تختو او مهرونو باندې به ليکل کيده او دعراق په کنډوالو کې موندل شوي دي.او دبابل له يوه پخواني خاندان سيماطيقي (څلورزره کاله قبل الميلاد) سره تعلق لري....
د پوهاند علامه استاد عبدالحی حبيبي په آندلومړنی خط هيروغليف او په مصريانو پورې اړه لری...عبدالحليم اثر دانظر هم لري ،چې دسوات په (تخته)نومي ځای کې دخاورې په مهرونو باندې ليکلی خط موندل شوی دی او دا په (اووه زره قبل الميلاد) دآسوري خاندان پورې مربوط بڼي.
بابليانو ، فنقيانو ، آسوريانو ، يونانيانو عربو په بيلا بيلو وختونو کې ليکونه رامنځته کړی هم دي.
په(تاريخ خط ونوشتهای کهن افغانستان ازعصر قبل التاريخ تاکنون) ، تاليف پوهاند عبدالحی ،۱۳۵۰ه ش کال کې خط او کتابت په (قبل ازاسلام وبعداز اسلام) دورو پورې اړه لري.اروابنادا استادزياتوي:مساله خط ونګاشتن درتاريخ مدنيت وفرهنګ افغانستان ازمباحث بسيا رمهم است....

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې د اسلامي دین د خپریدو په ابتدا کې ۱۵ یا ۱۷ تنه وو ، چې لیکنه کوله ؛ له دې راوروسته په ټولو اسلامي هیوادو کې خط ، لیکنه او کتابت د یوې علمي اوعملي اړتیا په توګه رامنځته شو او په وروستیو پیړیو او کلونو کې لاډیر پرمختګ وکړ او دا دی اوس اوس لله الحمد په نړیوال حتمي ، علمي او حقیقي حرکت اوغورځنګ بدل شوی او الهي علیم او خبیر ذات دا ارشاد (اقراوربک الاکرم الذی علم بالقلم ...) پوره پوره تحقق ومونده اولا دغوړیدو په حالت کې ده.

پوهنوال محمد اقا شیرزاد د پوهنوالۍ په کتاب (لیکوالۍ) کې راوړي (پوهان لیک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسیله او د بشر ستره لاسته راوړنه ګڼي . د علم زیرمه او پانګه همدا د لیک نتیجه ده ، که لیک نه وای دا هومره کتابونه ، مجلې ، اخبارونه به نه وو . رښتیا هم که چېرې بشر لیک نه وای رامنځته کړی ، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته یې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی وو .)نوموړی زیاتوي:

خو لیک (مکتوب) ، لیکنه د لیکوالۍ او څه لیکلو د یوه ډول او یوې نوعې په توګه د خط له پیدایښت سره سم راپیل شوي. یو چا بل چاته خپل مافي الضمیر د لیک په وسیله لیکلی او لیږي. لږې ځایو پورې لږل شوی او رسېدلی دی.

که څوک غواړي خپل فکر او خپل هویت ژوندی وساتي نو نورو او راتلونکو نسلونو ته د لږ د ډېره ښه وسیله (لیکوالي)ده. نن سبا بشري ټولنې د یوه کلي مثال لري ، د دغو مثالونو هویت مونږ په ښلابلو وسایلو کې د لیکوال او لیکنو له برکته پیدا کوو .

د لیکوالۍ لپاره ضروري شیان (ژبه ، لیک او انساني فکر دی) له دې امله لیکوالي هغه وخت ارزښت پیدا کوي ، چې په انسانانو پورې اړوند مختلف مسایل انعکاس کړي.

زما د دې تالیفي او لږ تر لږه تحقیقي اثر غوره هدف دادی ، چې اوس اوس لیکوالي ډېره پراخه شوې ده . په ښوونځیو ، پوهنتونونو او په تېره د ادبیاتو په پوهنځیو کې د لیکوالۍ او د لیکوالۍ د ارزښت په برخه کې ، مسلکي درسونه ورکول کېږي او عملي کارونه ترسره کېږي ؛ د ادبیاتو مضمون چې هراړخیزه لیکوالي راپېژني ، همدارنګه د هغه مضمون د لا عمومیت ورکولو او مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولوپه برخه کې ډېره هڅه او هاند کوي. مورږ دلته په پښتو ژانګه د چاخبره معلمان نه روزوو، دهيواد د پراخه فرهنګ بډای کوونکي ليکوال هم روزو.
د ليکوالۍ او بيا پښتو ليکوالۍ په برخه کې خدای پښلي استاد ګل پاچا الفت په ډيرشمو کلونو کې د (ليکوالۍ-املا انشاء) په نامه يو ډېر غنيمت کتاب وليکه چې تر اوسه پورې ذ تدريس په بهير کې تر ډيره کار اخيستل کېږي او نن سبا بياهم په دغه برخه کې ډېر ښه ماخذ او ممد درسي مواد په لاس راکوي؛ له هغه راوروسته خدای بښلي بينوا هم خورې ورې ليکنې وکړې، خو په منظمه توګه چې د تدريس په برخه کې تر ډېره کار اخيستل شوی، هغه د پياوړي استاد محمد اقا شيرزاد د ليکوالۍ اثر دی چې په عملي تدريس کې برخه لرلې ده.
غواړم دا ووايم چې نن سبا د ليکوالۍ لمنه له کتاب او کتابونو څخه انترنټ او د هغه اړوند ټولنو، فسبوکونو، يوټيوبونو، ټويټر... ورغځېدلې او دا د دې معنا لري چې ليکوالي يوازې په (املا او انشاء) پورې نه محدوده برې، بلکې تخليق، تحقيق، تصنيف او تاليف... رانغاړي؛ له همدې امله اوسنۍ ليکوالي د انساني ژوند د پراخو اړخونو ارزښمندي ښکاره کوي.
زما دغه کتاب (معاصره ليکوالي او د ليکوالۍ ارزښت) په اوو فصلونو کې راوړل شوې چې هر فصل د تاليف پر معيار تر ډېره بريده برابر دی. دا کتاب منظم فهرست، د فصل په پای کې لنډيز، سوالونه او ماخذونه راغلي او د اوسنيو پوهنتوني معيارونو د اصل له مخې برابر شوي دي؛ په دغه کتاب کې ټولټال له (۲۲) ماخذو څخه کار اخيستل شوی دی. دغه کار کابو نوی دی او ليکوالي مضمون مو له ارزښتونو سره په پراخه ډول د تاليف په ګانه پسوللی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

۱– ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده!

پيلزه (مدخل):

د بشريت اوسنۍ مدني لوړتيا د هغو د نيک او غوره فکر محصول ده؛ او فکر د ښې وينا او ليکوالۍ له برکته وده او پرمختګ ترلاسه کوي. هغه هېواد او هغه خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند شيان خوندي کړای شي.

همدارنګه د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغو د ناپايه او ډيرو کړاوونو او فرهنګي هڅو نتيجه ده، چې په اوږدو کلنو کې د پرله پسې تجربو په بڼې کې پخه شوې وي.

د فرهنګي غنا او بډايۍ د نورو عواملو او موادو تر څنګ ((ژبه)) مهمه وسيله ده. د هر ملت ژبه په دري برخو (ويي پوهنې، نثر او نظم) کې وده او تکامل مومي او دغه دري برخې د هر قوم ((ادبيات)) جوړوي. ويي پوهنه د هر قوم د ژبې موجوده لغتونو رانغاړي، چې هغه قوم د خپل ټولنيز ژوند د لاښه تر سره کولو لپاره څيني وييونه (لفظونه) لري، چې شيانو ته نومونه ټاکي؛ د شيانو د نومونو ټاکل د يو ټولنيز ناخوداګاه او آګاه قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.

نثر: د ټولو شيانو د نومونو او ورپورې اړوندو توکو پييل دی، چې د ويي پانګې غير موزونه خو منطقي بڼه وي؛ نثر د کلمو لړول دي.

نظم د لفظونو موزونه مجموعه ده، چې د يو چا او قوم په ژبه کې رامنځته کېږي؛ يعنې په مجموعي ډول (د وييونو منثوره او منظومه شتمنۍ د يو قوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبيات جوړوي.) يا په بله وينا (څه چې ويل کېږي، يا يې وايو ، څه چې ليکو ، يا ليکل کېږي، يا يې لولو او يا يې نوروته وړښيو هم ادبيات دي.

غږ پوهنه(Phonology) ، ګرپوهنه(Morphology) ، غوندلـه پوهنـه، نحو (Syntax) او همدا راز لغت پېژندنه او کلمې د نړۍ ادبيـات هم جوړوي؛ لنډه دا چې (د وييونو او په مجموعي ډول د ژبې له موجوديتـه پرتـه ويانـدی يـا د مـتن لوسـتل ممکـن نـه دي او نثـر او نظـم د کلمـو لـه ترتيـب او تنظـيم څخـه پرتـه موجوديت نشي درلودلای.) ؛(په حقيقت کې ليکوالي دژبې هنداره ده.)

توري او کلمې د ادبياتو بنياد او سټه ګڼلای شو ، دا ځکه چې الفاظ د شعر په کالب کې رانغاړل کېږي او يا په نثر کې کارول کېږي. د يادولو وړ ده، ترڅو څه ونـه وايـو ، يـا ونـه ويـل شـي، يـا يـې ونـه ليکـو يـا ونـه ليکـل شـي، خبرې اترې نـه جوړيږي، ښوونه او روزنه هم مفهوم نه پيدا کوي.

که څوک يوشی زده کوي، يا يې ورزده کوي، ښوونه کوي او ښوونځي ته درومي او يا کتاب په لاس کې لري، دا ټول د وينا او ليکلو لـه برکتـه دي؛ لـه شـک پرته په پر مختللي ټولنه کې له ويلو او خبرو څخه د ليکلو برخه لوړه ده، ځکه انساني ټولنه هغه وخت د تمدن پوړونو تـه لارپرانسـتی شي، چې د خلکو قلم په لاس کې وي؛ په څه چې پوهېږي هغه وليکي.

قلموال د تفکر په قوت، د الفاظو له ترکيب نه د ټولنيزو پيښو جاج باسي. دا کار هغه وخت ممکن دی، چې مورږ ليکنه وکړو ، خپل او ټولنيز هويت د قلم په واسطه وځلوو ؛ او په دې ډول د فرهنګ رڼاوی وکړو.

۱–۱– د ليکوالۍ ګټه:

په لنډه توګه د ليکنې او ليکوالۍ ګټه داسې ګڼلای شو:

۱– په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسـالې لـه ورکښـو ژوغـول کېږي. کلتـوري پانګه خوندي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په ټولنه او ټولنې پورې اړوند معلومات راټولیدای شي، خوندي کېږي او په دې ډول فرهنګي زیرمه پیدا کېږي، ځکه نو لیکوال د ټولنې د فرهنګ او کلتور محافظ هم ګڼل کېږي.

۳- د لیکوالۍ له برکته لیکوال او ټولنه لاښه هویت پیدا کوي.

٤- د قلم ښورولو (لیکوالۍ) له برکته زمونږ (ماضي) خوندي کېږي او د دوباره تحقیق پر مهال لا خوندوره کېږي.

٥- حال(اوسمهال) ته رنګ، خوند او ښکلا ورکول کېږي او د تمدن لوړتیا ته مو هڅوي.

٦- لیکوالي اوسمهال ته له راتلونکي سره پیوند ورکوي او نسلونو ته د زماني تړاو پر منطق دیالکتیکي بافت (غوټه) ورکول کېږي.(۱: ۱۱۲)

یادونه:

د مسلمانانو یو له ویاړونو څخه دادی، چې د همدې قلم او لیکنې له برکته یې الهي کلام د کاغذ پرمخ خوندي کړ. او له دې وروسته د مسلمانانو په زړونو او ذهنونو کې ځای پر ځای (حک) شو.

د اسلام په لومړیو کې ایله د مسلمانانو شمېره(۱۷) تنو ته رسیده؛ همدغو مسلمانانو په خپلو هلوځلو او طباعتي تجربې پوهې سره وکولای شوای، الهي کلام (قران مجید) را ټول او تدوین کړي.

تر ټولو ستره مساله دا ده چې الله(ج) یو ځل بیا د قلم عظمت، ښکلا او اهمیت په خپله ستایي او سوګند وربانديې یادوي؛ لکه: (ن وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ(القلم/۱) (۲:)

او کله چې پر جناب حضرت رسول اکرم (ص) د حُرا په غار کې د حضرت جبرائیل امین له خوا وحي راتله، نو بیا هم د قلم په اهمیت، ارزښت او حکمت خبرې وشوې؛ لکه: الذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يعْلَمْ(العلق/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې (لیکوالي د انسان د فکر او ژبې حکمیانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پیدا کوي او د هغې په وسیله د بشر او بشري ټولنې هویت خوندي کېږي او د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.) هغه څوک قلم چلولی شي، فکر یې په قابو کې وي؛ د چا خبره امپراطور کېدل آسان دي، خو قلموال کېدل سخت!!!

۱-۲- لیکوالي یو غوره ((فن)) دی!

لیکوالي د انساني مدني هویت لومړی قدم او د تمدن زرین اصل دی، له همدې امله [(د بشریت ټول ویاړونه په قلم او لیکوالۍ پورې اړه لري او دغه کار د یو فن او منظم تمرین په نتیجه کې خپلېدالای شي؛ یعنې لیکوالي یو فني عمل دی، چې کلتوري تفکر او هڅو ته اړتیا لري.)] (۱۹:۳)

د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم او فن وایي. علم او پوهه هغه پوهنه او شتمني ده، چې د انسان له فکر سره کار لري، فکر یې رازده کوي او د عقل په آزمایش ځای کې یې تجزیه او تحلیلوي او د فرضیې یا نظریې په بڼه یې وړاندې کوي، دې ته علم او پوهه وایي؛ لکه: د فلسفې علم، د ډاکټرۍ علم، د اقتصاد، د حدیث، د فقې، د تفسیر، د تاریخ او نورو...علم. (۴:۴۸۲)

کله نا کله ځینې اصطلاحات سره مغالطه او ګډوډۍ کېږي، یعنې (داسې ویل کېږي، چې لیکنه او لیکوالي هنر دی!)، خو دا خبره یادول ضروري دي، چې (لیکنه د ممارښت او تمرین په وسیله شکل پیدا کوي او دغه شکل هغه وخت بشپړېږي، چې فني هویت ومومي.) یعنې لیکوالي مخکې له دې، چې ((هنر)) وي، ((فن)) ګڼل کېږي؛ د لیکوالۍ او د هغې د بهیر او اهمیت په برخه کې فکر درلودل ((هنر)) ګڼلای شو.

لومړی به د ((هنر)) او ((فن)) توپیر وکړو او بیا به څرګنده کړو، چې لیکوالي (هنر دی او که فن؟).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فن او هنر توپير او ورتوالی:

الف:- فن؛

۱: د انسان د بدني غړو په وسيله شکل مومي؛ څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت تر لاسه کوو، په هماغه اندازه فني پوهه مو زياتيږي.

۲: د يوه فني کار د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن نور غړي) لکه لاسونه، پښې... په کار لويږي؛ لکه: د نقاشۍ، ترکانۍ، غالۍ اوبدلو، موسيقي زده کولو، موټر چلولو او...) نورو کارونو د ترسره کولو لپاره لازمه ده، د بدن غړي بيابيا او په وار، وار فعاليت وکړي، څو زمونږ له غوښتنو سره سم کار تر سره شي.

۳: که وغواړو د غالۍ اوبدلو په کار کې مهارت تر لاسه کړو او يا د موسيقي د يوې آلې غږ له خپلې خوښۍ سره سم وباسو، لازمه ده، پر له پسې تمرين وکړو، (تمرين او ممارست د عملي پوهې او کاميابۍ لنډه لاره ده.)

۴: د نورو کارونو تر څنګ د ليکوالۍ په کار کې بريالیتوب هغه مهال شونی دی، چې د لکينې ماهرانه خيال و فکر په عملي او علمي ډګر کې خپل کړو.

۵: فن؛ د انسان د فکر او بدني غړو ګډه بريا ده، چې عمده رول په کې د بدن عړي لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.)

۶: فن؛ د تمرين او تکرار په لړ کې هويت مومي؛ د کنت آپل په نظر: ((د حرکي او بيا ځلي احساس له امله زمونږ غړي ورتيا مومي) ځکه نو فن هم زمونږ په ذهن کې تجسم پيدا کوي؛ فن د طبعيت(د انسان له ذهن څخه د باندې نړۍ) او ژوندي موجود، د بدن د غړو د بيا بيا تماس له امله هويت مومي او پخيږي؛ نه يوازې د انسانانو، بلکې د ټولو ژويو په برخه کې مطالعې ورډي؛ لکه: مارغه څنګه ځاله جوړوي؟ ارتيا د مهارت او فني عمل اساس ګڼلای شو)). (۵ : ۳۱۷)

۷: پښتو- انګليسي قاموس کې راځي:فن ((fan ته art) ويلای شو.)) (۸ : ۲۰۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸: فن (fan) نرم (ج- فنون، صنعت، د ټکنيکو وړتيا او قاعدو مجموعه ده. (۱۲: ۷۳۸)

۹: په فن کې مواد او شيان (توکي) د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدليږي؛ لکه: لرګی چې د بخار د مهارت له وجهې په دروازه بدليږي، خو انتظام يې د انسان شعوري لړی ده. (۲۷ : ۱۷۱)

۱۰: د (فن) او (هنر) بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديشې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې خپلېږي.

ب: هنر (Art):

۱: هنر (hunar) = (Art.skill) هم ويلی شو، يعنې هنر فکري (skell) (مهارت) دی.

۲: هنر فطري او غريزوي شتمني ده، يعنې د بشر په خټه کې اخښل شوې ښکارنده (پديده) ده.

۳: هنر؛ د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د (هنر) په ټولو ډولونو (رسامی، مجسمه جوړنې، حکاکی، معماری، موسيقی، خطاطی، نڅا او شعر) کې ځان په بېل بېل ډول څرګندوي.

۴: هنر (hunar) نر ـ م ـ فن، کمال – جوهر، کسب (پښتو، پښتو سيند) ۱۰۷۲

۵: د حسن عميد فرهنګ کې راځي: ((هنر (ه، ن) پيشه، صنعت، فن، کاربرجسته.)) (۲۳: ۱۹۸)

۶: هنر؛ د دراک ذهن او طبعيت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي؛ کله شعر، چې پر شاعر د ماحول اغېزې وي، خو د ماحول اغېزې لومړی بايد د انسان له فکر او مزاج سره امتزاج وکړي او بيا هغه اغېزې په پاخه، ښکلي، خيالي او متغير شوي او فني ډول د الفاظو او هنر د نورو ډولونو له لورې ميدان ته راووځي.

۷: د ارسطو (۳۳۲ ق م) په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي او له هغه وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي. (۱: ۲۹۹)

۸: د ارسطو غوندې د نابغه او متفکر هنر پوه انسان له خبرو دا نتيجه په لاس راځي، چې د (هنري موادو د توليد مرکز د هنرمند انسان ذهن دی او د فن خبره د مهارت او پلټنې په بهير کې موندل کېږي او ترلاسه کېږي.) دلته به د دغې خبرې د توضيح لپاره څو عملي مثالونه راوړو:

سپوږمیه سر وهه راخېژه　　یار مې د ګلو لو کوي ګوتې ریبینه
پرون دنیا وه، نن قیامت دی　　چې زه ولاړه لالی اخلي رخصتونه
ته په مخ ځه مه ایساریږه　　تر شاه دې ناوې پښتنه ولاړه یمه
له زړه مې شین لوګي راخېږي　　لکه د شنو لښتو تنور چې لمبه شینه
یا: په مازدیګر ګودر ته راغله　　لکه په کور د چا چې بل شي سره اورونه
(۱۸: ۲۱۰، ۱۱۲، ۴۳۵)

په پورته لنډیو کې (هنري انځورونه) په طبيعي ډول د اسې ځان راڅرګندوي، چې (د شاعر عواطف، احساسات او د ماحول اړوندې پېښې سره لاس وركوي او يو منظوم او منثور انځور جوړوي، خو د الفاظو ترتيب او تنظيم د اندورني اګاهانه مهارت باکيفيته ښوونه کوي). هنري برخه يې ذهني تصوير جوړونه او فن يې ماهرانه بيا ځلونه ده.

دلنډيو رامنځته کېدل او هويت پيدا کول يې فني برخه ده اوله همدغو لنډيو مفهوم اوخوندا خيستل يې فن جوړوي.

۹: محمد نواز طاهر ادب هم فن بولي او هم هنر، نوموړی زياتوي: ((فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضو هنداره وي. د يوه شاعر په کلام کې د خپل ولس د معاش او معاشرت عکس ډېر واضح او نمايان ليدلی شي، دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس د محلي پېښو تصويروي او شعريې هنري برخه جوړولای شي.)) (۲۲: ۲۵۳، ۲۵۴)

۱۰: هنر او فن دواړه له فکر او انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، ددې لپاره څو فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کيدای د فن يا هنر په توګه عملي تحقق وموميِ. همدارنګه په علم کې که ځينې غړي په کار ونه لويږي، د انسان علمي او پوهنيز مطلب نه رامنځته کېږي او په اصطلاح نومورې شی له (قوې) په (فعل) نه اوړي، همداسې فن هم درواخله. ۱۱: د يادولو وړ ده، د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د څرګندولو ځای د بدن غړي دي.

۱۲: ددې لپاره، چې: ((علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.)) ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راڅوکيږي، خو حيوانات دغه صلاحيت نه لري او دغه واک په اصل کې له نورو واکمنيو سره سره انسان ته د الله(ج) له خوا ورکړ شوی دی. ممکن بيزو (شادي) يا ځينې نور حيوانات هم څه ټاپې کړي او وليکلای شي، خو ليکنې ته احساسي رنګ نشي ورکولای؛ د ذهني رنګونو طبيعي تبارز او رامنځته کيدو ته ((هنر)) او رنګونو ته بيا رنګ ورکول او پرداس ورکونه ((فن)) ګڼلای شو او ليکوالي د فکري هڅونو زيږنده او د عملي کار علمي مهارت او هويت ټاکلی شي.)) (۱۳: ۱۷)

۱۳: هنر؛ طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي؛ او ددې خبرې دليل (الهامي او تمريني شاعري کول) هم کېدای شي.

لنډه دا چې: [ليکوالي د انسان د ماهرانه، باهدفه پوهې او بيا بيا تمرين فني شکل دی.] او دغه غظمت ددې لپاره چې انسان ته رسيدلی دی؛ نو ځکه يې الله رب الجليل داسې يادونه کوي: (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(العلق/۵).(۲ :)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳- لیکوالي میراثي ښکارنده (پدیده) ده که کسبي ؟

د تیر بحث نتیجه دا شوه، چې (لیکوالي فن او مهارت دی؛ دغه فني مهارت د بدن د غړو په وسیله ښپړیږي.)

اوس اوس پدې خبره غږیږو، چې لیکوالي مور ته له مور او پلار او نورو مخکې اسلافو (نیکونو) په میراث رارسیدلې او رارسېږي او که یې مور کسبوو؟ له ادبي پلوه په وینا او لیکنه کې د (علم) کلمه نه کارول کېږي؛ مثلاً وایو چې علم خبرې کول یا هم لیکل دي، بلکې وایو، چې د خطابې یا خبرې کولو فن، لیکوالي یا دغه عملیې ته هم د فن کلمه کاروي.

مور ګورو چې په بازارونو کې په لسګونو، زرګونو، لکونو او آن میلیونو خلک شته او یا هم ډېر شمېر خلک په ښوونځیو، پوهنځیو او نورو زده کړیز ځایونو کې درسونه وایي، خو ټول لیکوال نه وي؛ د لیکوالي د کسب لپاره لازمه ده(ذوق، تمرین، مطالعې، پوهې او حرفوي کار) ته ارزښت ورکړو.

ډېر لیدل شوي دي، چې زیات شمېر ساده خلک آن استادان هم لیکنه نشي کولای او که لیکوالي کولای شي، خو فني لیکنه نشي کولای؛ له فني لیکنې څخه مطلب (خلک په لنډ او واضح ډول په یوه موضوع پوهول دي). بې سواده خلک شاعران وي، مګر لیکوالان نه! پورته موضوع په ډاګه کوي، چې د ښې او غوره لیکنې لپاره باید ډېر مشق او تمرین وکړو او خپلې لیکنې د فن استادانو ته وروښییو. لکه څنګه، چې د (خط) د حسن خط د ښه کېدو لپاره لازمه ده ډېر مشق وکړو او د ورځې په تېریدو سره پرمختګ وکړو او د کمال پوړۍ ته ورسېږو، همداسې لیکوالي هم ده.

لیکوالي د انسان د علمي او تجربې ژوند محصول شوی فن دی؛ له همدې امله کسبي بهیر دی، نه موروثي عملیه، جنټکي (وراثتي) مثلې د انسان د شخصیت او علمي هویت په جوړولو کې ډېر رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين غواړي او همېشنی هويت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري، د ليکنې او ليکوالۍ د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري. ليکوالي ماهرانه، پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبې پديده ده، چې د مهارت په سين او درياب کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.

چې غوټې پسې وهي په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته...

د ذوق خبره لا مورِ هدف ته نږدې کوي:

آن ځينې خلک فلانکي يا بستانکي ته الهامي شاعر وايي؛ په... د خدای (ج) فضل شوی شعر يې روان شو، دا درسته ده، خو له دې سره سره د ښه شعر ويلو لپاره لا ډېر تمرين ته اړتيا لري او شعر د ليکوالۍ د فن له دايرې بهر مهارت دی!!!

همدا دليل دی، چې د متخصص ليکوال او فني ليکوالۍ درنښت او ارزښت د ليکنې په دنيا کې اهميت پيدا کوي.

۱-۴- هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي!

که وغواړو چې فني او ښه ليکنه وکولای شو، لازمه ده، ددغه کار لپاره وړتياوې پيدا کړو او د ليکنې غوره چلندونه په پام کې ونيسو. (مسلکي کار، تمرين او ليکنه وکړو.)

ليکنه په لومړي سر کې ((املا)) ده. اوا ملاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي. اوپه اصطلاح کې: (خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي؛ که څوک له ځانه څه نشي ليکلی او د بل د ليکنې له مخې څه وايي، دې ته املاء نشو ويلای.) (۲: ۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی، چې موږ د آسانه او فني ليکنې لپاره اصولو او لارښوونو ته اړتيا لرو، ځکه له فني لارې (د ليکنې تشې ډکې کړو؛ د نبې او فني ليکنې لپاره بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱: د څه په باره کې ليکنه کوو؟

وار له واره بايد له ځان سره فکر وکړو (د سياست، ادب، هنر، اقتصاد، ورځنيو داخلي او خارجي پېښو، تخليقي پنځونو يا کومې بلې موضوع په برخه کې ليکنه کوم؟ په خپله بايد د غې پوښتنې ته ځواب پيدا کړو. له څه تمرکز وروسته يا (اړتيا احساسوو اصلي مورد او ځای پيدا کوو او يا هم لږ تر لږه د تخليق کولو لپاره فکري خوځون ته لاره اوارولای شو.)

۲: د کومې اړتيا له مخې يې ليکم، يا ليکنه کوم؟

د انسان د فکري خوځون او جسمي تحرک لپاره تر ټولو مهمه (انګيزه) اړتيا ده. اړتيا د حرکت عمده لامل جوړوي. حرکت؛ د فلسفې په حُکم (د ژوندیو موجوداتو د پايښت اصل ګڼل کېږي.) (۲:۳۱)

اړتيا، د خوښت، حرکت، لټولو بالاخره موندنې او کاميابۍ اساسي شرط بلل کېږي. که موږ ليکنه (د يو فرهنګي غوره او برجسته اصل په توګه ومنو، نو لکه د ژوند اساسي توکي به ورته اړتيا احساس کړو.) چې کله مو د ليکنې اړتيا احساس کړه، ورسره سم يې د موضوع د ليکلو تابيا کوو، په ليکنه پيل کوو او په ليکنه کې کاميابي ترلاسه کوو. (په دغه کارکې د موضوع تشخيص له مخې اړين دی.)

۳: ليکنه مې څېړنيزه (تحقيقي) بڼه لري، که ذوقي؟

له اړتيا وروسته دغه درک او پوهه ډېره مهمه ده، چې د خپل کار لوری ته تمرکز ورکړو. (زه څېړنه کوم او که هنري نثر ليکم؟).

الف: څېړنه، زموږ له ذهن څخه د باندې پلټنې او کار توکي غواړي، خو هنري نثر (ذهني) پلټنې (تخليق) ته ډېره ځانګړې کېږي. ((د څېړنې لپاره د څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابېل میتود ونه په پام کې لرلای شو او په تخلیق کې د طبیعي ښکلاوو لمن لټول مناسب او مسلکي کار دی، ځکه په پنځونو (ایجادونو) کې الهام د ښایست معتبر څېرکی جوړوي.)) (۱۷ : ۲۸)

ب: که مو څېړنه کوله (موضوع باید کره کړو او له هغې سره برابر مواد کتابتون او نورو منابعو کې ولټوو او که ذوقي وه نو ادبي ټوټې او ورسره اړوند شیان یا ځانګړې تفکر او مهال ته ارزښت ورکړو.)

ج: څېړنه د یو وخت کار نه دی؛ مثلاً: څېړنیزه مقاله ډېر وخت او ډېره پلټنه غواړي، خو ذوقي لیکنه محدود او مشخص وخت غواړي. او تخلیقي اثر ښه دی، چې په یو وخت کې بشپړ شي، کنه لومړنی درک او ذوق بیا تغییر کوي.

د: ذوق؛ د ادب په اصطلاح هغه قوه ده، چې د لطافت (نازکوالي) او ښکلا درک کوي او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دي.

د خدای ښېلی ګل پاچا الفت په وینا لکه: (څنګه چې د انسان په خوله کې د څکلو قوت موجود دی، چې هغه (ذایقه) ده، همدارنګه په انسانانو کې بله قوه هم موجوده ده، چې د کلام په خوند هم پوهېږي او نور وربانديې پوهولای شي.)

نو ذوقي لیکنې له فطري استعداد څخه قوت اخلي، په دغو لیکنو کې د تفکر، خیال، پوهې او انساني درک قوت ډېر موجود وي. دا ډول رامنځته شوي آثار هنري ښایست ډېر لري؛ د سلیم ذوق قوت د تخلیقي آثارو بنسټ جوړوي. همدغه سبب دی، چې (ادبي پوهه یوازې په زده کړه کولو نه حاصلېږي، بلکې ذوقي برخه یې قوت زیاتوي.) څېړنه د لټونې د مهارت له املې پیاوړې کېږي او تخلیق فردي خیال او ذوق پرمټ وده مومي.

۴: ذهني جمتوالی (اماده ګي):

دغه اصل نه یوازې په لیکوالۍ او لیکنه کې مهم دی، بلکې د ټول ژوند په چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تحقیقي ډګرونو کې د تخییل او پلټنې مهارتونه لیکنه پاوړي کوي. په علمي، ورزشي، سیاسي او د ژوند ګڼ شمیر نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارخونو کې د کارونو په کولو يا ترسره کېدلو کې آسانتياوې رامنځته کوي. يوه کار ته مخکې له مخکې تياری او چمتوالی دا معنا لري، لکه نيمايي کار مو ، چې له مخکې کړی وي؛ په تېره په تخليقي او ادبي ډګرونو کې چمتوالی، مورډ زر هدف ته رسولای شي. د دغه کار ګټه داده چې:

الف: مورډ تفکر لپاره وخت او موقع په لاس راوړو.

ب: په دغه بهير کې کولای شو ، د تحقيق د کار توکي هم برابر کړو.

ج: آن په تخليق کې له مخکې(عنوان) موندل او فکري فضاء جوړول د ليکنې قوت زياتوي او د ادبي او علمي نړۍ خيالي استمرار پياوړی کوي.

د: ذهني چمتوالی، د ژوند په پراخه ډګر کې ، د راتلونکو کاميابه فعاليتونو د ترسره کولو زيری ورکوي.

په ادبي ډګر کې ليکوال له (ماضي، حال او راتلونکي) سره تړي او د کاميابۍ لوړو پوړيو ته يې له ځانه سره لېږدوي.

هـ: له مخکې چمتوالی د راتلونکي سترو تحقيقي کارونو په ترسره کولو او يا نه ترسره کولو کې (د کاري وړتيا او اټکل) اندازه په لاس راکوي او کېدای شي مورډ کاميابه شو.

۵: د ليکنې لپاره د موادو برابرول:

د ليکنې په کار کې د موادو برابرول په دوه ډوله دي:

الف: ذهني مواد ، لکه: د تحقيق په کار کې چې يو ښه عنوان د مناسب مضمون لپاره لټوي، همداسې په ادبي نړۍ کې (تخيل) د (تفکر) په لړ کې انځوريزه بڼه پيدا کوي، خو خيالي تخيل د مضمون مفهوم کمزوری کوي؛ د ليکنې لپاره (ذهني چمتوالی) د ليکنې د موادو په برابرولو کې مرسته کوي.

په ذهن کې د موادو او مضمون ژوندي کول، نه يوازې د ليکوال د تخليق او ليکنې په کار کې مرسته کوي، بلکې پدغه کار سره ليکوال پراخه مضمون آفريني هم کولای شي، چې بيا وروسته د سترو ليکوالو په ليکه کې دريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: محيطي مواد ؛ هغه آسانيتاوې برابرول دي، چې مورږ په تحقيقي ډګر کې پياوړي کولای شي، (له قلم، کمپيوټر او کتاب څخه نيولي بيا تر ټولو مهمو موادو چې د څېړنې پر مهال پکاريږي؛ تر لاسه کوو او د يو ورځ تحقيق لپاره جوګه کېږو.) په ليکنه کې (زمورږ پياوړتيا په ذهني او مادي موادو برابرولو پورې اړه لري.)

ج: (ذهني فاکتونه) او (مادي کارولو) له مخکې برابرول په موضوع کې د تمرکز او دقيقې ليکنې واک په مورږ کې پياوړی کوي، آن د تخليق اراده پياوړې کوي او د رنګين تخيل واکمني رابښي.

۲: درست او پرځای تلفظ:

الف: په پښتو ژبه کې د (وينا) او (ليکنې) تر منځ د تل لپاره ستونزې او توپيرونه موجود دي، آن په دې وروستيو وختونو کې خو دغه اصل د ځينو ليکوال له خوا په لاسي ډول لا پسې ګډوډ دی او ښه دليل يې دادی، چې (څه ډول غږيږو، بايد هغسې يې وليکو.) پرځای خبره ده، مګر نمګړتياوې هم لري او هغه دا چې د عمومي کره پښتو ليکنې معيار کمزوری کوي؛ د بېلګې په ډول:

۱: دا هلک ده.(مرکزي پښتو او لهجه)

۲: دا هلک دی.(جنوب غربي لهجه)

۳: دا الک دو. (جنوبي، مسود و لهجه)

۴: دا لک ده. (لويديځه لهجه)

پورته ډول ټولې جملې د وينګ له پلوه درستې دي؛ زمورږ د ټولو خلکو لهجې په زړه پورې دي، مګر د معياري ليکنې پر تله او ترازو دغه جمله چې (دا هلک دی) درسته بريښي (دربېم شخص (دا) ضمير مفرد مذکر، نوم (خلک) هم مذکر او (دی) صرفي لاحقه هم د مذکر په ښه ګرداني.

ب: څه چې وايو بايد هغه هماغسې يې وليکو، خو (داستان او هنري نثر) له دې خبرې مستثنی دی. داستان او هنري ليکنه (نه يوازې د فردې احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدونکي وي، بلکې ټولنيز احساسات هم رانغاړي او ټولنيز احساس پالل او خپله ژبه او خپل چاپيريال غواړي.)

۷:- ګرامري اصولو په پام کې درلودل ضروري دي.

ګرامر د ژبې قواعد او اصول دي؛ دغه قواعد نه د خلکو په خبرو کې مراعاتېږي او نه په هنري او داستاني ليکنو کې....

همدارنګه په ورځينيو ژوند کې هم څوک ناچار نه دي، چې په لوی لاس دغه قواعد پر ځان ومني، يوازې او يوازې ګرامري قواعد په ښوونځيو، کورسونو، پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په ليکلو کې مراعاتېږي.

د ګرامري قواعدو او اصولو د (مراعتيدو او په پام کې درلودلو تر ټولو ښه بستر او ځای "ليکنه يا ليکوالی" ده، چې په ږر ژر د دغو اصولو په وسيله مفهومونه لېږدولای شو او د ببلابېلو ژبو او لهجو ويونکو ته کار آسانولی شو.) په تېره د څېړنې (تحقيق) په برخه کې د ژبنيو او ګرامري قواعدو په پام کې درلودل د معياري ليکنو پوهاوی زياتوي؛ لکه:

الف: ګرامر چې په عمومي ډول دري برخې (غږ پوهنه (فونولوژي "Phonology" ګړپوهنه (مورفولوژي "Morphology" يا صرفي او نحوي يا سنټکس "Syntax" ساختماني نظامونه) رانغاړي، په ليکنې نظام يا د ليکوالۍ په کار کې ډېر مهم رول لري، په تېره خو د مسلکي ليکوالو لپاره دغه قواعدو په پام کې درلودل، يو اړين امر دی.

ب: پښتو ګرامر او ژبه د نورو ګرامرونو او ژبو په پرتله ځينې فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي توپيرونه لري، چې هرومرو يې زمونږ پښتانه ليکوال بايد په پام کې ولري؛ د ببلګې په ډول، درانه يا ځانګړي تورې (ټ، ځ، څ، ډ، ړ، ښ، ڼ، ږ)، د زورکي (ə) واول او يا ګاني؛ لکه: (نرمه (ی) (ay)؛ زورکی واله (ی) (əy)؛ زوروالـه (ئ) (ə y) چې دري واړه غبرګ ږونه (ديفتانګونه) دي، اوږده (ې) (e)، لنډه (ي) (i)، چې واولونه دي، له بلې خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مذکر او مؤنث) مسله او د نومونو مغيره حالتونه په پام کې درلودل، د پښتو ليکونو او ليکوالۍ برجستګي هم زياتوي؛ بايد په پام کې ونيول شي.

ج: لـه دودیـز وینـګ (تلفـظ) سـره زمـوږ د ليکـوال ليکنـه پـه تبـره پـه مورفولوژي برخه کې ښکاره توپير ولري؛ لکه په کليوالي او ساده خبرو کې کلمې يا جملې لنډوي؛ د بېلګې په ډول: (ځيکې)، (نه کم) چې بايد (څه يې کوې) او (نه يې کوم) وليکل شي، همدا سې ډېر مثالونه نور هم لرو.

د: لکه چې مخکې وويل شول په پښتو ژبه کې د اکر (حالت) موضوع د پام وړ ده. ((له حالت څخه مراد دادی، چې يو نوم په جمله کې دخپل چاپيريال په لحاظ څه حالت لري.)) د بېلګې په توګه لاندې مثالونو ته توجه وکړئ:

۱: زرمينه راغله.

۲: زرمينې ډوډۍ پخه کړه.

۳: ما زرمينې ته ډوډۍ پخه کړه.

۴: ما زرمينه وترله.

۵: د زرمينې ژوند خراب دی... که چېرې پورته مثالونو ته ځير شو وينو، چې (په لومړۍ جمله کې زرمينه په اصلي بڼه او په دويمه جمله کې په غير اصلي (زرمينې) به بڼه راغلې ده.

په لومړۍ جمله کې د جملې فعل لازمي دی، د لازمي فعل فاعل په اصلي حالت راځي، په دويمه جمله کې د جملې فعل متعدي دی؛ په تيرمهال کې د متعدي فعل فاعل په غير اصلي بڼه استعماليږي....)) (۱۱ : ۴۵-۴۶)

هـ- په پښتو ژبه کې له نورو ژبو سره (عدد او معدود) توپير هم شته؛ لکه، د بېلګې په ډول کله چې عدد جمع کېږي نو معدود هم بدلون مومي.

مفرد	جمع	
يو هلک	دوه هلکان	او ورسره کومکي فعل يې هم بدلون کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفرد	جمع
يو هلک راغی	دوه هلکان راغلل
يوه نجلۍ راغله	دوه نجونې راغلې
يو سړی راغی	دوه سړي راغلل
يوه ښځه راغله	دوي ښځې راغلې
يو سړی ووت	دوه سړي ووتل.... دزياتومعلوماتو لپاره وګورئ.(۱۴ : ۸۸)

ي:- په پښتو ژبه کې د جملو جوړښت په ځينو برخو کې توپير لري. (جملې ته د متن د اندازه کولو واحد هم وايي.) په پښتو ژبه کې: ((د يوې بشپړې جملې عمومي ځانګړنې داسې بيانوو:

۱:د بشپړې جملې څخه مطلب هغه خپلواک ګرامري شکل دی، چې د جوړښت او معنا له مخې بشپړ مطلب وي.

۲: د جملې په جوړښت کې د جملې اصلي ارکان(مبتداء او خبر) وي.

۳:جمله(نحوي واحد) وي...

۴: جمله نه تجزيه کيدونکي واحد دی او ....)(۱۲ : ۳۲)

۸:- دوه ډولې کلمې سره جلا ليکل:

ليکوالو ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې (دوه ډولې کلمې يو له بله يو ځای ونه ليکي يا ونه نښلوي.) نن سبا دغې خبرې ته ډېره پاملرنه نه ساتل کېږي؛ لکه:

درست	نا درست
لوی کور	لويکور
ټول سړي	ټولسړي
برګ چرګ	برګچرګ
ځوان سړی	ځوانسړی
خپل وطن	خپلوطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سر خپلسر

پورته کلمې چې بشپړ مفهوم لېږدوي، که جلا له نورو کلمو ولیکل شي درسته ده؛ کلمه معمولاً (ډ برځله) ساده او ترکیبي وي، کیدای شي یوه کلمه له دوو مورفیمونو هم جوړه وي؛ لکه:

کتاب + چه= کتابچه، ترکیبي کلمې لکه پوهنتون ، درملتون، میږتون او ....

۹:کوم ګړونه یو ځای او کوم جلا لیکل کېږي؟

مقید مورفیمونه کله جلا ، کله هم یو ځای لیکل کېږي، خو دا هم د یوې قاعدې له مخې وي.

د پښتو ژبې د پیاوړي لیکوال، زبردست محقق او ښه استاد د پوهاند ډوکتور مجاور احمد زیار په نظر: ((د ژبپوهنیزې قاعدې له مخې ټول ژبني توکي یا ویوونونه (واحدونه) سره بیل بیل لیکل ، یا په بله وینا د اړوند لیک سیستم له شونتیا سره سم، تر وسې وسې جلیز یووالی له مانیزیووالي سره غاړه غړۍ کول په کار دي که هغه آزاد وییکي وي، لکه سربلونه (سرینه) ، وستربلونه(پسینه) او اړ وییکي (په، پر، تر، د ، له، سره، کې، پورې، ته، چې، که ، او ، هم) که ساده وییونه وي، لکه نومونه (کور، لوی، زه، ته ، دی، دا ، هغه، یو، دوه) یا ګړونه(تلل، خوړل، ځي، خوري) او یا ترښتي ، ترکیبي او بیلښتي (اشتقاقي) وییونه وي، لکه: ګټل، پوهنمل، پوهنتون، مرستون، تلپاتي، ولسمشر، لاسلیک...))(۱۵: ۷۷)

ځینې کلمې چې له دوو مورفیمونو څخه جوړې شوې وي، لکه: نیکي، مستي، سستي، ټولیمشر او ...بیلول یې درست نه دي.

۱۰:- سربلونه د کومو نومونو ترمخ او وستربلونه د کومو نومونو ترشا لیکل کېږي؟ سربلونه (پیشنه ها ،Prepositions) او اوستربلونه(پسینه ها ،Post positions) ترلې ګړونه (مورفیمونه) دي، په جملو کې (وړې، وړې) ټوټې دي، چې خپلواکه معنا نه لري، خو د نورو خپلواکو کلمو سره او یا د جملو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځ کې ستر رول لوبولی شي؛ د فيشاغورث په وينا:((مقيد مورفيمونه) د خپلواکو او په مجموعي ډول د کلمو د سترې کورنۍ په جوړښتي نظام کې ډېر مهم او د اول سر غړي نه دي، خو د دغې کورنۍ په غني کولو، ټولولو، نړېدې کولو، تړلو او پيوستون کې مهم رول لوبولی شي؛ مقيد مورفيمونه د جملو د جوړولو او پوره کولو غوره ممد او مددګار توکي ګڼل کېږي.)) (۳۰ : ۱۹۲)

هغه سربلونه چې د خپلواکو کلمو څخه د مخه او وروسته راځي او مناسب تړاو پيدا کوي، په لاندې ډول په عملي توګه د يو لښتليک (جدول) په توګه راوړو:

ګڼه	سربل	اوستربل	مثالونه
۱	په	کې	په کور کې
۲	په	سره	په زيار او زحمت سره
۳	په	پورې	په چا پورې
۴	په	پسې	په تا پسې نه ځم
۵	پر	باندې	پر څوکۍ باندې ناست يم
۶	پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کار هم کوم
۷	د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم
۸	د	غوندې	د مزدور غوندې يې وګټه
۹	د	کره	د احمد کره نه ځم
۱۰	تر	لاندې	تر ميز لاندې پروت دی
۱۱	تر	پورې	تر ښوونځي پورې ځم
۱۲	له	سره	له ځلمي سره ځم
۱۳	بې	څخه	بې له اوبو څخه ژوند ګران دی
۱۴	و	ته	و تا ته مې ووې. (۱۱: ۳۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته جملو کې ګورو ، چې ځينې جملې بې سربل او اوستربل هم جوړيدلای شي؛ لکه: (په کور کې يم) چې په ځينو پښتو مرکزي لهجو کې(کوريم) هم وايي. زمونږ موخه داده چې مقيد مورفيمونه اصلي کلمې او جملې نه دي، خو د فيثاغورث په وينا د کلمو د کورنۍ په لامظبوط ـ والي کې غوره رول لوبوي.

۱۱:-يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو: کيدای شي دوه کلمې چې د وينګ (تلفظ) له مخې نږدې وي او يا په ليکلو کې سره يو شي وي، خو په معنا کې سره توپير لري، يو د بل په ډول ونه ليکو. او يا يې هغسې تلفظ نه کړو ؛ آسانه خبره داده، چې پښتو هره کلمه جلا ليکل او بېله معنا لري؛لکه:

لغت	معنا
۱: ګوډ	لنګ
۲: ګډ	مشترک
۳: پوښتنه	ټپوس(سوال)
۴: پښتنه	زن پشتو زبان(اسم فاعل)(زن پشتون)
۵: نوی	جديد
۶: نه وي	نباشد
۷: توروي	سياه مي کند
۸: توروي	سياه باشد

دغه ستونزې په نورو ژبو کې د هغو له جملې(عربي او دري) ژبو کې شته، چې د معنا له پلوه دوه سره بېلې کلمې دي، خو ليکل يې سره يو شی دی ؛ لاندې کلمې وګورئ:

۱: شير(šir) شودې

۲: شير(šer) حيوان(زمری)

په پښتو ژبه کې (غړی) عضو او غړی صدقه – خيرات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲:- د (نه او مه) (نفي او نهي) توري دي له افعالو جلا وليکل شي.

توضيح: (نه) لومړی شخص (اسم فاعل) يا (زه) ته منسوبېږي، (نه خورم، نه ځم، نه کوم) د لومړی شخص په اراده پورې اړه لري، ځکه نويي (نفي) يا رد کوم. او (مه) په امريه جملو کې هغه هم پداسې حال کې راځي، چې د دويم شخص لاس له يو کار څخه نيسي؛ که مطلق امر نه کوي يا امر نه کوي يا امريه جملو کې نه استعمالېږي نو ممانعت يې کوو. لنډه دا چې: ((د (نه) او (مه) توري چې د (نفي) او (نهي) لپاره راځي، بايد له کړونو (فعلونو) جلا وليکل شي، مګر په (نشي او نشته) کې يو ځای ليکل کېږي.)) (۲۰ : ۹)

او دا چې (نشي، نشته، نکړي، مشه، ناخلي) ډېر ځله يو ځای ليکل کېږي، د پوهاند زيار په وينا (خپلواک وييونه؛ قيدونه او فعلونه نه دي.)

۱۳:- د پښتو ژبې د ځانګړو تورو د کارونې ځانګړنې له پامه نه غورزول.

پښتانه ليکوال بايد دا خبره ډېره په پام کې ولري او هغه دا چې ډېر داسې توري او آن کلمې په (پښتو) کې شته، چې په نورو ژبو په تېره دري او عربي ژبو کې نشته؛ دا توري په پښتو ليکنو او ليکنه کې ځانګړی اهميت لري، چې بايد په خپل ځای کې وليکل شي؛ لکه: (ښ) چې ځينې پښتانه يې په (خ) سره وايي او يا يې په (خ) تلفظوي او ځينې نور يې د (ش) په ډول وايي؛ د بېلګې په ډول: (ښه (نشاني)، کـه (نشه) وليکل شي، کيدای شي له پتې پرته د (naša) (سکرآور) مشروبو معنا هم ورکړي.

همدارنګه (لوښي، اوښ، ښېګڼه، ښه) او نور کيدای شي په (لوشي، اوش، شېګڼه، شه يا لوخي، اوخ، خېګڼه او خه) وليکل شي له (لوښي، اوښ، ښېګڼه او ښه) سره هم معناوي، چې څه ستونزه نه پيښوي، خو زه يې د ليکلو جواز نه شم ورکولای، مګر په وينګ (تلفظ) کې خو د هر چا واک خپل دی.

په ياد ولرو (په پښتو غني ژبه کې) ډول ډول وينګونه شته، چې هر يو يې د ولس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اختياري استعمال لري، او دا واک الله(ج) ورکړی دی. خو په (خ) يا (ش) پيل کلمې بايد په (ښ) ونه ليکو؛ لکه: خټه(ښته) خاوره(ښاوره)، شګه (ښګه)، شولې(شالي، ښولې) يا خولې ونه ليکل شي.

۱۴:- پور وييونه (له نورو ژبو راغلي لغتونه) په ليکلو کې بايد توجه وکړو، چې د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې راشي او وليکل شي. او آن په جمعه کولو کې يې د خپلې ژبې د جمع کولو لاره ونيسو؛ لکه: موضوع= موضوعګاني

معنی= معناوې؛ يا هغو کلمو ته چې نوم لرو، پښتو نوم ورکړو. معصوم(ماشوم)، شمع (شمه)، طمع، تمه، قصه (کيسه)، فوج (پوځ)، صباح (سبا)، ميراث(ميراث) قرار(کرار)، سحر(سهار)، فيل(پيل)، طوفان (توپان)، کميز يا قميس (کميس)، او نور لغتونه هم شته.

۱۵:-د (ځ) او (ز) تورو توپير: کله نا کله د (ځ) او (ز) تورو تر منځ څه په وينګ او څه په ليکنه کې توپير نشي کېدلای؛ که څه هم (ځ) چې ځانګړی پښتو توری دی، دروند ويل کېږي او چې کله تلفظ کېږي، نو ژبه د پورته مخکې غاښونو سره تماس کوي، خو (ز) عربي توری دی. له پخوا زمونږ په ژبو کې مروج دی، عادي او ليک ويل کېږي، ژبه ډېره نرمه د لاندې او باندې مخکې غاښونو سره تماس هم نه کوي، تلفظ کېږي؛ لکه: (ځان) په پښتو ژبه کې د (ځه) امر فعل او (زه) لومړی شخص ضمير تر منځ کله ن توپير پرې؛ يا ځورې مخکښته که په (ز) وليکل شي (زورې) ترې جوړيږي.

آسانه لار داده؛ هغه کلمې چې په دري ژبه کې په (ج) ويل کېږي او ليکل کېږي په پښتو ژبه کې په (ځ) راځي؛ لکه: (جان، ځان، جنګل، ځنګل، جوان، ځوان...) خو دغه قاعده دومره علمي نه ده. دوکتور مجاور احمد زيار په وينا: (("ځ" د پشتو په څلورګونو ګړدودي ډلو کې د ((ښ،ځ،ږ،ژ) تر څنګه له شمال ختيزې هغې څخه تري تم شوي او له همدې کبله يې اړوند ليکوال په ليکدود کې زياتره تکني کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغلته چې باید (ځ) ولیکل شي، (ز) لیکي او چېرې چې (ز) ته اړتیا وي، هلته (ځ) کاږي، د (ځ) پر ځای (ز) لکه په غزیدل، غوریدل...؛ د (ز) پر ځای (ځ) لکه په غوي، غوځات یا غوځات، غېږیدل، ځانګو، ځانګل یا ځنګل، ځنګلول، ځنګېدل، یواځې، ځما، ځمونږ یا ... هم ناکره دي. سلیمانځی، قتیل ځوی... که څه هم په یو لړ منځیو ګړدودونو، لکه و خروټو، اندړو او وردګو په هغو کې څه نا څه وینګ هم شته خو د لرې لیکوالي له کبله له آرو معیارونو غورځي.))

۱۶:- د (څ) د توري سم تلفظ وکړو؛ دغه توری د پښتو ژبې ځانګړی او درونده توری دی، په ځینو مرکزي او شرقي لهجو کې یې ځای (س) ته پرېښی دی، دا ځکه چې وینګ یې (س) ته نږدې دی؛ نه یوازې یې دري ژبې مراعات نشي کولای، بلکې زمونږ د پام وړ شمیر پښتانه یې هم درست نه وایي؛ د (څلورو) پر ځای (سلور) د (څادر) پر ځای (سادر) د (څلوېښت) ته (سلوېښت)، سپېځلي ته سپېسلي وایي.

دغه کار او دغه نیمګړي تلفظ د کلمو په معنا کې تغیر راولي. لکه: څټ (ګردن) که (ستې) ووایو، نو د مړشوي یا قتل کړای شوي معنا ورکوي؛ یا څوک (کی؟) (سوک) ولیکو (مشت) (موټی شوی لاس) ترې جوړېږي.

۱۷:- د پښتو څلور توري (ټ، ډ، ړ، ږ) په نبه ډول تلفظ او ولیکو.

له وینا وال څخه لیکوال ته د بره اړینه ده، چې پوره یې په لیکنه کې مراعات کړي، ځکه دغه توري له یوې خوا د پښتو درانه او خاص دي؛ زمونږ د ژبې بډاینه ورباندې ده او سم نه ویل او نه لیکل یې د کلمې په معنا کې تغیر هم راولي؛ لکه لاندې مثالونه:

۱: ټ- ټول (تمام)

۲: ت- تول (وزن، پیمانه)

۳: ټ- ټبر (قوم، کورنۍ)

۴: ت- تبر (د لرګیو ماتولو وسیله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵: ډ- ډاډ (اطمينان)
۶: د_ داد (بخشش)
۷: ړ- ړوند(کور)
۸: ر- روند(پروسه، بهير)
۹: ڼ- ڼيری(شلخی) (بوتی) دی. (حبيب الله جاج پښتون زوی استاد) (۹ :)
۱۰: ن- نری (نازک ،مهين باريک)
۱۱: ڼ- ڼيزی (مړز ته ورته مارغه دی)(۳۰: بغلان، نهيرين، تنگي تبقان-نعيم).
۱۲: ن- نری (باريک، مؤنث نوم)

يادونه: کله نا کله دغه توري مرکزي پښتانه هم درست نه وايي. او ليکل خو يې لا پريږده. ددغو تورو درست تلفظ دا ګټه لري ،چې نه يوازې د خپلې ژبې توري نښه ويلای او ليکلی شو ، بلکې د نورو ژبو لکه: انګليسي دې ته ورته توری هم نښه ويلای او ليکلای شو ؛ لکه: (Water) واټر ، بريډ(Bride) او نور....

ټوکه: يوې غبرې پښتنې محصلې په ټولګي کې رانه وپوښتل؛ زه دودی وايم ،ډوډی نه وايم؛ ما ورته په ټوکه وويل: دودی د بازار نوم دی هغه چې نانوايان ورسره ځنی، د لاسو او بشو خيرې پخوي او که سړه شي نو نه خوړل کېږي، خو ډوډی د مور په لاس پخه شوي د تنارە (نان) ته وايي چې خوږ بوی يې هم سړی مړوي او نشه کوي. (ناپښتو ځانګه، دري صنف).

۱۸:- د "و" (o,u) تـوری، ډولونـه او د هغـو نښـه تلفـظ دی، پخـوا او پـه پخوانيو ګرامرونو کې يې ډولونه ډير وو ، خو اوس دوه ډوله واو مروج دی او هغه هم په ليکلو کې.

۱: اوږد واو(و) (o) ؛ موقعيت له پلوه (منځنی، ورستی،ټينګ او ګرد دی) لکه: اور(or) ، کور(kor) ، يا زانګور، درخو، ورشو...؛خو په زانګو ، درخو کې نسبت کور او (اور) ته څه لنډ ويل کېږي، مګر په (اور) ، کور، نور...کې بيا ټينګ ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: لنډ واو(و) (u)، موقعیت یې، پورتنی، وروستنی، ګرد او سست آواز دی؛) لکه: اوم(um)، زوم(zum)، ټټو(u aṭ□)، یابو (yabu).. خو په زوم او اوم کې نسبت ټټو او یابو یا سور ته لږ څه اوږد او په ټټو ... کې له زوم څخه لنډ ویل کېږي.

زمونږ په لیکنو کې یو ډول (واو) لیکل کېږي، مګر د مسلک خاوندان یې په تلفظ او کارولو باید ځان پوه کړي.

۱۹:- د یاګانو کارونه او سم تلفظ په پښتو ژبه او په تبره لیکوالۍ کې مهم اصل جوړوي.

په پښتو ژبه کې د نورو ژبو په توپیر څو ډوله یاګانې (ی،ي،ې،ۍ،ئ) شته، چې هم یې پښتو ژبې ته ځانګړنه ورکړې او هم یې سخته کړې ده؛ لازمه ده دلته دوه خاطرې راوړم.

× × × × ×

x ×

خاطرې:

۱: یوه ورځ چې د مختلفو ژبو استادان سره ناست ول، په ټوکو وویل شول د پښتو ژبې دومره یاګانې څه پکار دي، یو تن ځواب ورکړ، د پښتو ژبې یاګانې د (نارینه او ښځینه) نومونو ،صفتونو، شیانو او ځایونو د پېژندلو او تصنیف کار آسانه کړی دی !، خو بیا هم دغو ټوکیزو خبرو دوام وکړ او وویل شول (خوب است که برای اشیاء و اسمای مذکر و مؤنث یک (ی) مروج باشد !) په ځواب کې ورته وویل شول، په چا کې چې د ښځې او نر توپیر وي، نو په ژبه کې یې هم له ورایه ښکاري....

۲: د لوی استاد اروانباد پوهاند رښتین صاحب څویم تلین و په (۱۳۸۰) کال په ننګرهار کې لمانځل کېده، د لومړیو پرانستونکو وینا وو په لړ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونې او روزنې وزارت تدريسي معين ښاغلی پتمن د نورو خبرو تر څنګ په کابل ښار او نورو ښارونو کې د تدريسي نصاب په برخه کې خبرې وکړې؛ هغه وويل: زمونږ درسي نصاب ښه دی، خو پښتنو او غير پښتنو ته پښتو ژبې په تېره(پښتو يا ګانو ډېروالی) ژبه سخته کړي، چې مونږ ورسره مخالف يو... دومره يا ګانې څه پکاردي. نومورې دا خبرې وکړې او له ستېجه د سترګو په رپ کې ورک شو. لنډ ځواب دا دی، لکه څنګه، چې هر (مارغه په خپلو بڼو ښايسته دی، هر قوم په خپله ژبه معزز او مکرم دی! ستونزه دا ده، چې زمونږ د ښوونې او روزنې تدريسي نظام ستونزه لري او هغه دا چې: شاګردانو ته بايد له اول ټولګي څخه په درست او مسلکي ډول د مسلکي او باتجربه ښوونکو له خوا د ژبو درس ورکړ شي. يو ماشوم هغه وخت ښې ژبې زده کولای شي، چې همزمان يې زده کړې.

د پښتو يا ګانو، د کارونې ځايونه او مثالونه:

الف: واول: ې(e)، ناکش، اوازدی،.

۱:- هېر (her)

۲:- ډېر(ḍ er)

۳:- تېر(ter)

يا ادې(ade)، شودې(šode) شيدې(šide) دغه (ې) په ډېر ځله په مؤنث نومونو کې کارېږي.

ب: لنډه: ي(i) دا هم واول دی؛ په مذکر نومونو کې کارېږي؛ لکه: دوبي(dobi)، موچي(moči)، توپچي، ربابي، کبابي... البته په ځينو نسبتي او مفردو نومونو کې چې (اهل کسبه) وي؛ راځي. زياتره هه مفرد نارينه نومونه، چې په نرمه (ی) بې ټکو(ی ay) پای ته رسيدلي وي د هغه د جمع کلولو لپاره؛ لکه: سړی – سړي، منګی – منګي، پسرلی-پسرلي. زياتره هغه يوګړي (مفرد) نارينه نومونه، چې مفرده بڼه يې په (ی) پای ته رسيدلی وي. د هغو د ګردانيدونکي (مغيره) حالت لپاره؛ لکه: سړی وايي (اصلي حالت)، سړي ويل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اوښتی(مغیره) حالت) منګی اوبه دی (اصلي حالت) منګي اوبه لرلي (مغیره حالت)، زمري غوښه وخوړه (اوښتي بڼه) او داسې نور... د نورو معلوماتو لپاره وګورئ: (د پوهندوی ممحدآقا شیرزاد، لیکوالي، ۱۲، ۱۵مخونه).

ج: نیم واک (ی) (ay)؛ دغه (ی) یا غږ د کلمو په پیل او منځ کې راځي او د کلمو په پای کې یوازې د غبرګغږ په توګه راتلای شي؛ د کلمو په پای کې لکه: سړی، منګی، په سرکې؛ لکه: یور، یو، یووالی او ... یا ځای، چا....

د: دیفتانګ (ی) (əy) زورکی، چې ډېر ځله ښځینه نومونو لپاره راځي؛ لکه: سپرلکی، سپوږمی، کړکی، څپلی او ....

هـ: دیفتانګ (ئ) (əy) زوروالـه (ئ). دغـه (ئ) هـم دیفتانګ (غبرګغږ) دی؛ په تلفظ کې کټ مټ لکه زورکی والـه (ی) غوندې وي، خو په استعمال کې توپیر لري، ځکه دا (ئ) په فعلونو کې راځي یا کارول کېږي؛ لکه: خوږئ، کښنئ، دوستئ، ځئ او ... لنډه دا جې یاګاني په پښتو لیکوالی کې ډېر ارزښت لري او په مفرد، جمع او مغیره نومونو کې راتلای شي او خپله بڼه بدلوي او د چا خبره له (سړی) (سړي) او له کرزی (کرزي) جوړوي، نو که لیکوال او بیا ویاند په دغو خبرو پوه نشي (یاګاني) درستې تلفظ او نه شي لیکلای نو د پښتو ژبې حق به یې نه وي اداء کړی؛ (پښتو ګرامر که خلکو ته سخت ښکاري، خو زه وایم د یوې پیاوړې ژبې پیاوړی ګرامر وي او د پیاوړتیا یوه وجه یې همدا یاګاني هم دي.) پر ځای ده چې د اروانښاد امیرحمزه غزل بول د غوره فکر د یاد پلوشې دلته څه وځلوو:

اغیار که وایي د دوزخ ژبه ده زه به پښتو سره جنت ته ځمه (۲۱:)

خدای ښبلی الفت هم (ی) پنځه ډوله بللې. (لیکوالي: ۵)

د ښې لیکنې لپاره لیکوالو ته لازمه ده لاندې روزنیز اصول (د ځانې روزنې لارې) هم په پام کې ولري؛ د شکلي کارونو سره سره تربیتي کارونه هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰:- مطالعه – که څوک غواړي، چې ښه ليکوال شي لازمه ده، د سترو ليکوالو او استادانو بيلابيل آثار مطالعه کړي؛ په تېره د (تخليقي او يا تخقيقي) نثر مينه وال ليکوال بايد دغه کار ډېر په پام کې ونيسي، څو په فني او مسلکي ډول ليکوال شي. ښه ليکنه کول او ښه ليکوال کېدل د ډېرې مطالعې، عملي تمرين او مسلکي توب له برکته ترلاسه کېدای شي. ځکه تمرين ورتيا رامنځته کوي، ليکوال د فکر واک حاصلوي او څه چې غواړو په آسانه او کره ډول ليکلای شو؛ له همدې کبله نه ټول خلک د ليکوال کېدو لپاره تمرين کوي او نه هم ټول خلک ليکوال دي. ليکوال په هره ټولنه کې د ګوتو په شمار وي. ليکوال با کلتوره انسان وي او د ټولنې جوهر وي؛ لکه:

جو دانې قدرې يو لال په کې پيدا شي
نور همه واړه د تورو کـــانو غـــر دی...(۷ :)

۲۱:- صبر؛ په هر کار کې صبر، سينه او حوصيله کول لازمي خبره ده. ليکوال له الفاظو او کلمو څخه د معناوو مانې جوړوي، دغه مانې دايمي مانې ده، دا مانې د ټولو ده، خو دا مانې لکه د ډبرو او ختومانې د ډبرو او عادي خلکو (مزدورانو، باشيانو او انجينرانو) له خوا نه جوړيږي؛ ددې مانې او قصر جوړونکی، طراح او پورته کوونکی يوازې يو تن (پخپله ليکوال) وي. اروانښاد الفت د پښتو ژبې معاصر ليکوال چې لکه لمر روښانه ځليږي، نظر درلود، ټوله شپه به مې ليکنه وکړه، خو پاڼې به مې وشکولې، مګر صبا (سهار) به مې بېرته ټولولې. همدارنګه د نړۍ ستر ليکوال (لف تولستوي) خپل نامتو اثر ((جګړه او سوله)) کابو شل واره وليکه.

بالزاک ( ) چې د آلمان هېواد پيښورې ليکوال و، د ليکوال کېدو په لاره کې يې ډېرې سختۍ ليدلې دي، نوموړی په خپل يوه اثر چې داستاني بڼه لري او په فارسي ژبه ژباړل شوی او ((دختر زرين چشم)) نوميږي؛ ليکي: ((دوه شيان له موږ سره په ليکوال کېدو کې ډېره مرسته کوي، صبر او دوامداره کار، بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتيب او نظم... کـه مـوږ غـواړو پـه ربـتـنې معنـا ليکـوال شـو او پـه دغـه خونـد وپـوهېږو لازمـه ده (هره ورځ، پـه ډېر صبر او ښـه ترتيب سره ليکنـه وکړو.)) (۲ :)

د ايران هېواد پياوړی محقق او ليکوال علي دواني پدغـه برخه کې وايي: ((په ليکنه کې له صبر سره سره يوې موضوع ته پاملرنه او په هغه کې ښه فکر کول ضرور دي؛ له بلې خوا بايد د ليکنې مضمون مـو دومره ښکلی او غـوره انتخاب کړو، چې خلک ورته پاملرنه وکړي او ويې لولي.)) (۱۷:)

۲۲:- (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او...) بايد پـه ليکنـه کې پـه نظر کې ونيول شي. تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره (عنوان او مضمون) درلودونکي وي، که مضمون له مخکې موجود نه وي هره ليکنه، چې وي کمزورې به وي؛ آن په شعر کې ((نوی مضمون)) زموږه ليکنه پياوړي کوي، که څه هم شعر د انسان د ژوند احساس خو رانغاړي، خو مسلکي او تحقيقي ليکنې ژوندي او تحقيقي مضمون ته اړه لري.

۲۳:- ذوق: د ليکنـې لپـاره ((ذوق)) ((مينـه)) ډېـر ضـروري دي؛ ((ذوق محرک قـوت دی، چې هـدف تـه د رسـيدو لارې مـوږ تـه آواروي؛ ذوق د هيلـو او اميـدونو غـوټی زرغونـوي او مـوږ آرام تـه نـه پريـږدي، احسـاس راکې روزي او اندورني خوځښتونه (تحرکات) ژوندي ساتي؛ که مـوږ وغـواړو دغـه خوځښتونو ته سازمان ورکړو. بريالیتوبونه به زمـوږ دروازې وټکوي. ذوق او شور پـه انسـان کې په طبيعي او مصنوعي ډول شتون لري، ښه داده چې دغـه ملائيکـه وروزو.)) (۲۸: ۱۲۴-۱۲۵)

(اروا پوه –شاتو بريان وايي: په هر سر کې يو شور يا ذوق شته، خوشبخته خلک دغه شور پيدا کولای شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- احساس؛ متحرکه نيرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي. لشک کولافسکي (۱۹۳۰) چې دلهستان دی، د شلمي پېړۍ يو پياوړی متفکر دی، ډېرې ليکنې او څېړنې يې کړي دي؛ نوموړي د ليکنې او څېړنې په کار کې (احساس) ته ډېر ارزښت ورکوي او وايي: ((احساس او احساس درلودل نه يوازې موږ په ټولنيز ژوند کې له انفرادیت څخه ژوغوري، بلکې موږ ته انرژي او قوت هم راکوي او د څېړنې په کار کې خو دوه ګټې موږ ته لري او هغه دا چې يو مو پوره تفکر کولو ته هڅوي او بل دا چې د دندې (تحقيق) په قوي کولو او مسلکي کولو کې راسره مرسته کوي.))
(۳۲: ۹۲)

همدارنګه د پښتو ژبې پياوړی ليکوال، متفکر او نوښتګر شاعر خدای ښلی ګل پاچا الفت د شعر په ژبه د لوړو کارونو د ډېر ښه ترسره کولو لپاره ((احساس)) ډېر اړين او حتمي طاقت ګڼي او وايي:

يو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پريږدي
په اور مې سوزوي لکه چې خـــام مې نه پريږدي ....)(۴:)

احساس درلودل، کارونو ته د هڅونې يو ښه او غوره وسيله کېدای شي.

۲۵:- حافظه؛ د ليکوال او ليکوالۍ لپاره د حافظې پياوړتيا ډېره اړينه ده، ويل کېږي انسان که په هرسن و سال (کلونو) کې وي؛ کولای شي د دوامداره رسک (تمرين) او (ژورتيا) له لارې خپله حافظه پياوړې کړي. پر حافظه واک درلودل د تفکر لړۍ پياوړې کوي او د ليکنې پرمهال د اصلي مطلب تل ته ورننوځي او هغه اصلي کليدي ټکی کولای شي، د قلم پر وسيله په ښه ډول وليکي.

د حافظې د پياوړتيا په برخه کې چې کومې نوې څېړنې شوي دي، رابنې، چې موږ په تېره (ليکوال) څنګه کولای شو خپله حافظه پياوړې کړو.

پاسکال حافظه (memory) داسې تعريفوي: ((د مغز يوه برخه ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه مغـز څخـه د بانـدې شـيانو سـره د تمـاس پـه صـورت کـې هغـه خپلـوي. ((memoriction)) د شيانو هغه مهال ښه تر سره کېږي، چې خپله حافظه (زيرمتون) فعال وساتو؛ د حافظې فعاليت د ورځ تمرينونو له لارې انسجام پيدا کوي.

هوش او حافظه سره نږدې شيان دي؛ له فکر او معزو څخه عبارت دي. هوش حافظې ته لاره اواروي څو د باندې شيانو، آوازونو او نورو ښکارندو (پديدو) په برخه کې فکر وکړو او بيا يې د مغز د محرکه او محافظوي قوت (حافظې) په قوت خپل کړو.

د حافظې د پياورتيا لپاره لازمه ده له ځينو تکنيکونو څخه کار واخلو:

الف: ټول خلک حافظه لري، چې کار ته د ځيرتيا (دقت) له امله پياورې کېږي.

ب: حافظه د مغز لاس لاندې ده، مغز د تحرک له امله ورځتيا ترلاسه کوي.

ج: مغز لکه نورو اندامونو په څېر عمل کوي، د مغزو د پياورې کولو لپاره هم لازمه ده، ځينې تمرينونه وشي.

د: ښه تکنيکونه او ښه عمل، ښه حافظه رامنځته کولای شي. د مغز او حافظې د فعال او قوي ساتلو لپاره پاسکال، ولتر، ريوارول، افلاتون، ژرژدو هامل او پلاشن ډېر نظرونه ورکړي،

بله مهمه خبره داده، چې له مطالعې يو ساعت وروسته، بيا پنځه او اته ساعته وروسته لومړی موضوع تکرار کړو.)(۲۴: ۳۱، ۳۲، ۳۳)

۲۲:- نوښت (ابتکار): د الفاظو د اداء کولو طرز نويوالي ته نوښت يا ابتکار وايي.

نوښت د تخليق قوت زياتوي؛ د الفاظو د وړاندې کولو لارې-چارې په ټولو متونو، خو په ادبي او هنري متونو کې عمده رول لرلی شي، نوښت (ابتکار) نه يوازې په الفاظو پورې اړه لري، بلکې په مضمون پورې هم مربوط ديږي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال د نوښت هڅه ونه کړي، نو پرمختګ يې ناشونی دی؛ دغه پرمختګ پرله پسې کار غواړي؛ په څېړنيزو يا تخليقي کارونو کې نوښت، د کار محصول زياتوي، هغه وخت به مو په ليکوالۍ کې نوښت تر سره کړی وي، چې باهدفه او مسلکي کار وکړو؛ تخصصي او مسلکي هڅې د کاميابۍ پراخه لارې او ګودرې راپه ګوتو کوي، په ځانګړې ډول ادبي او تحقيقي کارونه ډېره پوهه، مطالعه، لوړتخيل او مضمون غواړي.

مضمون او شکل (جوله او بڼه) هغه مهال غني کېدلی شي، چې ليکوال پدغه برخه کې ژور مسلکي تخيل او فکر وکړي، نوې بڼه او نوی مضمون وموميږي. کاظم خان شيدا وايي:

مضمون د شعر لکه پيکر دی
رنګين الفاظ يې رخت و زيور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څېزه
مضمون که هر څو دلرباتر دی (۱۹:)

د نوی مضمون موندل سره له دې، چې زموږ وخت اخلي، زموږ خوبونه هم اخلي. د خوشحال خان عليه الرحمة په وينا (بڼه لفظ) او (بڼه مضمون) لټول کېږي؛ لکه:

لټ په لټ وبله اوړم تر صباحه
د بڼه لفظ د بڼه مضمون په اتصال (۱۰:)

۲۷:- تخيل؛ د انسان ملګری معنوي قوت دی، له ترخه مادي ژوند څخه د تېښتې په خاطر هغه قوت او طاقت دی، چې له ذهن څخه تومنه اخلي. خيال او فکر د ژوند په پراخه ډګرونو کې د (انځورکارنې يا تصوير جوړولو) يو پراخه فصل پرانيزي. د ژوند ټول تصويرونه انسان د خيال او فکر محصول وي. اوسني انساني، تخنيکي ژوند د خيال له برکته رامنځته شوی دی. ټولې انساني بريالۍ د هغو د خيال او عقل د امتزاج (يو ځای کېدو) لړی ګڼل کېږي. لکه هر شعر، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر د مخيله قوت وربښمين تارونه جوړوي، مهندسي نقشې هم د انجينر د تخيل زيبنده دي، ليکوالي هم پراخه تخيل او تفکر پواسطه پياوړتيا پيدا کوي. خيال ، وهم او ډار نه دی، بلکې د تفکر رنګونه دي، هغه رنګونه، چې د ټولنې ژوند تړاونو ته ښکلا وربښي.

په پښتو ، انګليسي(Pashto, English Directory ۲۰۱۰) کې راځي: ((تخيل magination يا Fancy) هغه قوت دی، چې ادبي پيدايې ښکلي کوي.)) (۸ : ۱۰۴) وايي چې دا قوت د ابتکار تومنه جوړوي، څومره چې دا قوت پياوړی وي، هومره ابتکار هم ژر رامنځته کېږي او د ادبي اثر لپاره نوی شکل او مضمون برابريږي.

۲۸:- مناسب ځای(خلوت) ؛ ليکوال د ليکنې پر مهال هوسا او آرامه ځای ته اړتيا لري، ځکه د تفکر قوت د آرامۍ پر مهال پوره غوړيږي؛ څومره چې يو ليکوال غواړي مسلکي ليکنه وکړي، د نورو مادي او معنوي اړتياوو تر څنګ مناسب ځای ته ضرورت لري. د انسان د تفکر قوت د پياوړي تمرکز له لارې پراختيا پيدا کوي او تمرکز هغه وخت کېدای شي، چې د تفکر لپاره مناسب ځای موجود وي.

ليکوال او شاعر د خلوت پرمهال، ځانته دويم محيط(تفکري چاپيريال) جوړوي، چې همدغه چاپيريال شاعر او ليکوال په غېږ کې اخلي، الاهو او اللو ورته وايي او يا عاطفي استر کې يې رانغاړي؛ په مقابل کې شاعر او ليکوال د خپل ارضا شوي او يا تسکين شوي طبعيت له امله شعر وايي او په ښه ډول ليکنه کوي؛ هغه ليکنه پياوړې او هر اخېزه وي، چې ليکوال په (مناسب ځای کې په پوره آرامۍ او بشپړ نورمال احساس او هوش سره رامنځته کړې وي.)

نيومن (Niumen) ؛ باور درلود کله چې ليکوال د آرامۍ احساس وکړ، فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي، دغه واکمني د (تفکر له لارې له الفاظو سره تړاو پيدا کوي، له همدې امله ښې جملې او عبارتونه اوبدلی شي.)

نوموړی باور درلود: ((تفکر او خبرې يو له بله نه جلا کېدونکي توکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او خبرې د یو واحد شي برخي ګڼل کېږي، سبک هغه فکري شتمني ده، چې د ژبې په وسیله څرګندیږي. هغه فکري یون پیاوړی او شایسته هار جوړ ولای شي.—

چې په ارامه فضا کې د تفکر په قوت د الفاظو له پیوستون څخه رامنځته شي؛ لیکوال هغه وخت برلاسی بلل کېږي، چې د یو شي د لیکلو پر مهال پر کلمو او وینګونو واکمني ولري، دغه واکمني د خلوت او مناسب ځای غوښتنه کوي.))

۲۹:- تفریح: مناسب ځای که لیکوال ته د ښه تفکر کولو لاري چارې برابرو، نو له هغه وروسته ((تفریح Relaxation) هم د لیکوال او شاعر لپاره ضروري دی. پر یوه وخت د ډېرو شیانو زده کړه ښه نه ده. پروفیسور باطن شاه (صافی) له لیکلو، لوست او مطالعې وروسته، تفریح او آرامي د لیکوال لپاره لازمي ګڼي او وایي پر یوه موضوع د تفکر کولو لپاره ښه ځای او له هغه وروسته ساه اخیستل او تفریح اړین کار ګڼل کېږي. هغه زیاتوي: ((پر یو وخت ډېر شیان نه زده کېږي او حافظه کې ځای نه نیسي، هغه کسان چې په یو ځل د ډېرو موضوعاتو یادول غواړي، په پای کې هېڅ شی هم نشي یادولای، تر ډېرې زده کړې او کار وروسته تفریح کول د کار ګټورې برخې جوړوي... د تفریح لپاره ځینې مقررې داسې په ګوتو کوي:

۱: د تفریح وخت، د کار وخت په سمه توګه ویشل په کار دي.

۲: غوره به وي، چې د یوې اوږدې تفریح پر ځای څو وړې تفریح ګانې وشي.

۳: یوه پنځه دقیقه یې تفریح تر هرو (۳۰) او (۴۰) د قیقو کار او مطالعې وروسته ګټوره وي.

۴: تر یو نیم یا دوه ساعته کار وروسته په کار ده، چې یوه اوږده تفریح وشي او ځان آرام او د کار له زور څخه ځان وژغوري.

۵: د تفریح وخت مخکې وټاکئ او بیا هغه په خپل وخت پوره عملي کړئ.

تجربو ښوولې ده، دوه ډلې (بزګرو کاریګرو او لیکوالان) ډېر د هډوکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دردونو ګرفتاریږي؛ تل د څټ او ملا هډوکو له دردونو شکایت کوي او ددې کار لامل د مناسب ځای، میزو څوکیو نه درلودل و یا لازمه تفریح نه کول دي.

۳۰:- پاکه لیکنه کول؛ کله چې لیکنه کوو، لازمه ده، د خپل کار میز او ځای پاک وساتو؛ د کار میز او یا ځای داسې تنظیم کړو، چې له تر کار لاندې موضوع پرته نور کتابونه، مواد او مدارک هلته نه وي؛ له دې سره سره کله چې لیکوال څه لیکي باید وضاحت ولري او ددې ترڅنګ باید خپله لیکنه پاکه او په څرګندو الفاظو سره وکړي او دوباره یې په وار، وار ووایي.

که چېرې یو لیکوال غواړي یو کتاب تآلیف کړي، لازمه ده، لومړی خپل هدف وټاکي، هغه کره کړي، لیکنه وربانديې پیل کړي او له هغه وروسته د خپلې لیکنې هره کلمه، هره جمله، پاراګراف او مقاله په ښکاره تورو ولیکي او ددې لپاره چې دغه لیکنه مو لاباهدفه شوې وي، په وار، وار یې وڅېړي.

امریکائي معاصر لیکوال ((آرنست هیمنګوي))

د کامیابه لیکوال د نورو صفتونو تر څنګ، پاکه لیکنه کول او نظم د لیکوالۍ په کار کې اړین بریالیتوب ګڼي؛ نومورې څرګندوي: ((که غواړو یوه کلمه هم ولیکو، باید په واضحو تورو یې ولیکو؛ خپله پوهه نوروته د ښکاره وینګونو له لارې لېږدولای شو؛ لکه چې په مخامخ خبرو کولو کې د خبرو وضاحت اهمیت لري او په لیکنه کې څرګند تیا څو اره د اهمیت وړ خبره ده.

هر څه، چې لیکو یو پیغام لري؛ پیغام د ګوندونو، سازمانونو، خلکو، ټولنیزو ټولونو او افرادو د زړه وینا او مرام دی. نو لازمه ده (د زړونو غږ) په مجهولو تورو او کلمو کې ونه نغاړو؛ په رسا ډول یې ولیکو، بیا یې په وار، وار له سترګو تېره کړو او که غواړو نور خلک زموږ په لیکنو او غوښتنو پوه شي. د تورو له پاکۍ او متانت سره سره صمیمیت او صراحت هم ولري.))

پاکي د نظافت (باطني او ظاهري) ښکلا علمبردار ه کلتور او فرهنګ دی؛ د لکینې په دینا کې هم اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۵– څنګه يې بايد وليکو؟

رسا او ښکاره ليکنه کول، د ليکوال د کاميابۍ لارې برابروي؛ په ليکنه کې له ابهامه ځان ساتل ليکنه او د ليکنې مسلک له حتمي او احتمالي مرګه ژغورل دي.

هره علمي، ادبي او څېړنيزه ليکنه يوه موخه (هدف) لري؛ د موخې څرګندول او بيا خلکو ته فکر ورکول که په څرګندو تورو کې وي، کاميابي ده. د دغې کاميابۍ د پاينښت لپاره لازمه ګڼل کېږي ليکوال ځينې مسلکي مهارتونه ترلاسه کړي او لاندې ټکي هم په پام کې ونيسي:

الف: کله چې ليکنه کوو ،نه يوازې په خپله ژبه پوه شو ، بلکې لازمه ده، د مورنۍ ژبې تر څنګ دري، اردو او عربي ژبو هم وپوهېږو ؛ که پوره وربانديې نه پوهېږو په عمومي ګرامري قاعدو پوهېدل خو ضروري دي.

ب: تر هر څه د مخه د خپلې ژبې (غږيپوهنه، ګړپوهنه او غوندلپوهنه) باندې پوهېدل اړين دي. دغه کار مورږ ته واک راکوي، څو د نورو ژبو د څانګړو تورو ، ګړونو ، کلمو ، خپلواکو او ناخپلواکو مورفيمونو ، غوندونو او جملو او نورو څانګړنو په برخه کې آسانتياوې رامنځته کړي. د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په نښه کول او خپلول د خپلې ژبې په قاعدو پوهېدل دي.

نن سبا زمورږ په هېواد کې د ژبو په تېره د انګليسي ژبې د زده کړې او عاموله لپاره په ډېرو ځايونو ، آن کليو او کوڅو کې کورسونه جوړ شوي، چې هغوی ته په انتقادي کتنې سره دومره ګټور کارونه خلکو او ځوانانو ته د انګليسي ژبې د زده کړې په برخه کې نشي ترسره کولای، دا ځکه لومړی خو د هغو کورسونو ډېر استادان مسلکي نه دي او بل هغسې چې لازمه ده، د استادۍ مهارتونه هم نه لري. د دغو کورسونو شاګردان هم مخکې له دې، چې د خپلو ژبو په قواعدو پوه شي، د نورو او بيا د انګليسي ژبې په زده کړه پيل کوي، چې په ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو کې بله ژبه نشي زده کولای.

ج: د پښتو ژبې د ليکوال لپاره لازمه ده، په فارسي، دري او عربي ژبو تر ډېره بريده پوه شي؛ عربي د دين، قرآن او قراني پوهې او باورونو لپاره او همدارنګه زمونږ د ژبو د ګرامرونو استخراج هم تر ډېره بريده تړي شوی دی او زمونږ د ژبې اکثريت الفباء هم له عربي ژبې دي، نبه ببلګه يې (قاعده بغدادي) ده، فارسي دري خو زمونږ دفتري او ديواني ژبه ده او کلتور تړي اغېزمن دی؛ د ډېرو فارسي کلمو کارونه زموم په ورځيني، پښتو بازاري ګړدود کې دود لري. څو توري(چ،پ، ګ، ژ) هم سره شريک دي.

داسې ښکاري، چې زمونږ او زمونږ د ژبې تړې نه رغېږي؛ هغه متل چې: ((تړې نه دې رغېږي، نو شل ځله ورته سلام اچوه.))

د: که د نورو ژبو کلمې مو په ژبه کې کارولې(مفرده او جمعه) بڼه بايد د خپلې ژبې د تورو د تلفظ تر اغېزلاندې يې وکارو؛ کله: بانډ(Band) باند (Band) ډايرکټ(ḍ ayricṭ) دايرکت، موټر(moṭ ar) موتر(motar) ټيچر (ṭ racher) تيچر او ډېر نور شمير انګليسي کلمې شته چې د دري ژبې تلفظ تر اغېزلاندې يې ونه وايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۶- د لومړی څپرکي لنډيز:

- د بشريت اوسنۍ مدني لوړتيا د هغو د نيک او عالي فکر محصول ده.
- د انسان د فکر عالي ډول د ليکوالۍ او قلم له برکته برجسته کېږي.
- هغه هېواد او خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند ويا پرونه د قلم په واسطه خوندي کړي.
- د فرهنګي غنا او بډايني د نورو عواملو او موادو تر څنګ (ژبه) د پره مهمه وسيله ده.
- د هر ملت ژبه په دري برخو (لغت پوهنې، نظم او نثر) کالبونو کې وده او بشپړتيا پيدا کوي او دغه دري برخې د نوموړی ملت ادبيات جوړوي.
- وييونه (لغتونه)؛ د شيانو او اشخاصو نومونه او هويتونه ټاکي؛ د شيانو، ځايونو او اشخاصو د نومونو ټاکل د نا خود اګا و خود اګا (بې هوښۍ او هوښياری) قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.
- نثر؛ د مرغلرو او يا کلمو پېيل دي، چې د بشريت ټولې غوښتنې، پوښتنې او ټولنيزې اړتياوې د خبرو (بې نظمه) کلمو په تار کې اميلوي.
- نظم؛ د کلمو او وينګونو (تلفظونو) موزونه ټولګه (مجموعه) ده، چې د يو چا او يو قوم په ژبه کې رامنځته کېږي، يعنې په مجموعي ډول (د کلمو منثوره او منظومه شتمني د يو قوم ادبيات جوړوي.)
- د ليکوالۍ ګټه داده، چې په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو ژغوري، کلتوري پانګه خوندي کوي.
- .
- د قلم او ليکنې له برکته د تولنې (ماضي، حال او راتلونکي) خوندي کېږي.
- ليکوال او ليکوالي اوسمهال ته له راتلونکي سره پيوند او تړاو ورکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسلونو ته د زماني پيوستون پر منطق د يالکتيکي غوټه ورکول کېږي.

- مسلمانانو د قلم او کتابت له برکته الهي کلام د کاغذ پر مخ خوندي کړ؛ د اسلام په لومړيو کې د ليکوالو مسلمانانو شمېر (۱۷) تنو ته رسيده.
- الله(ج) د قلم او ليکنې ستروالي او عظمت ته اشاره کوي او وايي: (ن- والقلم ومايسطرون.....)
- د قلم او علم اهميت لا هغه وخت په ډاګه شو، چې الله(ج) پر خپل معظم استازي حضرت محمد(ص) د علم زيرى وکړ (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (العلق ۵) ...
- ليکوالي د انسان د فکر او ژبې حکيمانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پيدا کوي او د هغه په وسيله د بشر او بشري تولنې هويت خوندي کېږي، د تمدن او پرمختګ لورى خپلوي.
- ليکوالي يو غوره فن دى، چې د منظم تمرين له لارې لا ښه هويت پيدا کوي.
- ليکوالي يو فني عمل دى، چې کلتوري هڅو او تفکر ته اړتيا لري او د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم وايي.
- ليکوالي د انساني مدني هويت لومړى قدم او د تمدن زرين اصل دى.
- د بشريت ټول ويارونه په قلم او ليکوالي پورې اړه لري.
- ليکوالي د انسان يو خلاق فن دى.
- ليکوالي د ممارثت او تمرين له لارې پخېږي، ځکه نو ((فن)) ګڼل کېږي.
- د ليکنې هر ډول او صنف د فن په دايرۀ کې راتلای شي، خو د يو مضمون په برخه کې فکر کول او چې کله په هنري پيرايه سنبال بيا هنرترې جوړېږي.
-

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فن د انسان د بدني او فزيکي غړو په وسيله شکل مومي.
- څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت ترلاسه کوو ، په هماغه اندازه مو ((فني پوه)) زياتېږي.
- د يو ((فني کار)) د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن غړي لکه : لاسونه، ملا ، پښې او ...) په کار لويږي.
- فن؛ د انسان د فکر او بدن د غړو ګډه بريا ده، چې عمده رول په کې د بدن اعضاء لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.
- فن د تمرين او تکرار په لړ کې هويت مومي. فن د طبعيت او ژوندي موجود (انسان) د بدن د غړو د بيا بيا تماس له املـه هويت مومي او پخېږي.
- فن تـه آرت ويـل کېږي؛فن جمع يې فنون،صنعت د تکنيکو وړتيا او قاعدو مجموعه ده.
- په فن کې مواد او شيان د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدلېږي.
- د فن او هنر بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديښې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې خپلېږي.
- هنر؛ فکري مهارت دی.(Skill) او (art) هم ورته ويل شوی.
- هنر فطري او غرزوي شتمني ده.
- هنر، د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د هنر په ټولو ډولونو (رسامی، مجسمه جوړوني، حکاکي، معماری، موسيقي، خطاطي، نڅا او شعر) کې ځان په بېلابېلو ډولونو کې څرګند وي.
- هنر (hunar) نرم- فن- کمال، جوهر، کسب ته ويل کېږي.
- هنر (هـ،ن) پيشه، صنعت، فن، کار برجستګي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هنر د دراک ذهن او طبعيت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي.
- د ارسطو په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي. او له هغه را وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابروي.
- .
- فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضاؤ هنداره وي.
- هنر او فن د واړه له فکر، انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه وي، ددې لپاره چې فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کيداى د فن يا هنر په توګه عملي تحقق وموميِ.
- د علم او هنر ځاى (فکر او ذهن) دى او د فن د څرګندولو ځاى د بدن غړي دي.
- علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې کوي او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.
- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلاى شو، چې د انسان د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راڅوکېږي، خو حيوانات دغه صلاحيت نه لري.
- هنر طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي او ددې خبرې دليل (الهامي او تمريني) شاعري هم کېداى شي.
- ليکوالي کسبي ښکارنده (پديده) ده، نه ميراثي.
- د ليکوالي يا ليکوال کېدو لپاره لازمه ده (ذوق، تمرين، مطالعې، پوهې او حرفوي پوهې او کار) ته اړتيا لېدل کېږي.
- .
- ليکوالي د انسان د علمي او تجربي ((ژوند محصول شوى فن)) دى، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله کسبي بهير دی، نه مورثي عمليه.

- ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين ته اړتيا لري. او د انسان همېشنی هويت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري؛ د ليکنې او ليکوالی د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري.
- ليکوالي ماهران پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبي پديده ده، چې د مهارت په سين کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.
- .
- ليکنه په لومړی سر کې املاء ده؛ املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلای او د بل ليکنې له مخې څه ليکي دې ته املاء نه شو ويلای.
- ليکنه يوه اړتيا ده، بايد ليکوال پوه شي، چې دغه ليکنه د کومې اړتيا له مخې تر سره کېږي.
- ليکنه د ليکوال د فرهنګي درک له مخې هويت پيدا کوي.
- ليکنه د فورم (بڼې) او معنا له مخې ډېر ډولونه لري؛ هنري او څېړنيز نثرونه تر نورو غوره والی لري، ځکه (هر تخليق او تحقيق) يوه کلتوري او فرهنګي پنځونه ده.
- د تخليقي اثر په رامنځته کولو کې طبعيت او طبيعي ښکلاوې مناسب او وړ محل او ځای ګټل کېږي او د څېړنې لپاره د څېړنې ببلابېل ميتودونه په پام کې لرلای شو.
- څېړنيز کار لنډ مهاله کار نه دی؛ وخت او پلټنه غواړي، دغه پلټنه د لازمې او مسلکي پوهې پر اساس تر سره کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ذهني چمتوالی (آماده ګي) په لیکنه کې مهم رول لري، بلکې په ټولو ژوند چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تخقیقي ډګرونو کې د تخیل او پلټنې مهارتونه لیکنه پیاوړې کوي.
- د تخلیق او تحقیق پر مهال لیکوال ته لازمه ده لومړی په عنوان ټاکلو فکر وکړي، بیا یې وټاکي، دغه کار د لیکنې لاره مشخصوي.
- چاپیریال (محیط) او محیطي مواد هغه اسانتیاوې برابروي، چې مورږ د خبرنې په کار کې پیاوړي کوي. دغه مواد له قلم، کمپیوټر، کتاب د خبرنې پرمهال ضروري دي.
- ذهني فاکتونه او مادي کار لوښي له مخکې برابرول، په موضوع کې د تمرکز او دقیقي لیکنې واک په مورږ کې پیاوړی کوي،آن د تخلیق اراده قوي کوي او د رنګین تخیل واکمني رابښي.
- درست او پر ځای وینګ (تلفظ) د لیکنې پر مهال اړین بریښي؛ د بېلګې په ډول: که مورږ وایو، دا الک ده، نو درسته نه ده. باید ووایو (دا هلک دی.)
- په لیکنه کې ګرامري قواعد او اصول په پام کې درلودل حمتي دي؛ په تېره (غږپوهنه، ګرپوهنه، غوندله پوهنه) د ګرامر عمده برخې دي، چې له لیکنه کې یې باید په پام کې ونیسو او لیکنه د ګرامري قواعدو په پام کې درلودلو وړ بسترې دی.
- که څوک غواړي ښه لیکوال شي ورته لازمه ده، ډېره مطالعه وکړي او د سترو لیکوالو آثار او نظرې وپلټل شي د تخلیقي او تخقیقي نثر لیکوال ته ښایي دغه اصل ته ارزښت په دې کې دی، چې لیکوال ډېره مطالعه وکړي.
- له مطالعې وروسته د لیکنې په کار کې تمرین او بیا لیکنه د لیکوالۍ زرین بنسټ جوړوي. د لیکنې او لیکوالۍ دا څېرکی هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګينبډای شي، چې د ليکنې ليکوال بيا بيا او په وار، وار تمرين وکړي.

- صبر او حوصيله هم د ليکوال لپاره حتمي دي؛ ددې لپاره، چې ليکوال له الفاظو څخه علمي او ادبي مانې جوړوي او دغه مانې دايمي وي، نو خورا زياتې ظرافت کاري ته اړتيا لېدل کېږي.
- په ليکنه کې بايد (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او ذوق) په نظر کې ونيول شي.
- تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره عنوان او مضمون درلودونکي وي؛ که د ليکنې لپاره عنوان او مضمون (تازه مضمون) ونه لرو، نو ليکنه به هرومرو کمزوري وي.
- د ليکنې لپاره ((ذوق او مينه)) ډېره ضروري خبره ده.
- ذوق محرکه قوه ده، چې هدفه ته د رسيدلو لارې مورِ ته آواروي. ذوق د چا خبره د هيلو او اميدونو غوټې زرغونوي، احساس راکې روزي او په مورِ کې اندروني خوځښتونه ژوندي ساتي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي ډول شتون لري او په مصنوعي ډول هم ورکې روزل کېږي.
- احساس او د مسوولیت احساس، متحرکه نيرو او قوت دی، چې مورِ کار ته هڅوي.
- حافظه درلودل او حافظه جوړول د ليکوالې په کار کې مهم دی؛ پر حافظه تسلط درلودل د تفکر لړۍ پياوړي کول دي.
- نوښت، هم په ليکنه کې ضروري خبره ده، نوښت په شکل او معنا کې د ليکنې نظام منظموي. که ليکوال په ليکنه کې نوښت ته لاس وانه اچوي، نو ليکنه يې پر ځای ټپ دريږي، ليکنه يې څوک نه خوښوي او يکنواخته يې بولي.
- تخيل د ليکوالې او په تېره ادبي او هنري ليکنو ډېر په کار ږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مناسب ځای، د لکيوال او ليکوالی کار لپاره ځکه ضروري دی، چې د تفکر قوت د مناسب ځای او آرامی له برکته غوړيږي، په يوه موضوع کې د ښه تفکر کولو لپاره لازمه ده، مناسب ځای کې ليکنه وکړو، څو په آرامو اعصابو تفکر وکړو او په ليکنه کې د اړوندې موضوع په هکله ښه معلومات وړاندې کړو. د نيومن په وينا کله چې ليکوال د آرامی احساس وکړ، د فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي.
- تفريح، د ليکوالی (ليکنې) په منځ او يا له هغه وروسته حتمي ده. تر ليکنې، کره او زده کړې، شاته تفريح ته موږ اړتيا پيدا کوو؛ که وغواړو ډېره ليکنه او کار وکړو لازمه ده، په منځ منځ کې يې وقفه يا دمه ونيسو؛ تر هر (۳۰ او ۴۰) دقيقو وروسته پنځه دقيقې نوې ساه اخيستل ښه دي. او له دوه، دريو ساعته ليکنې او کار شاته لويه دمه هم موږ ته ګټه رسوي. که د تفريح او دمې کولو وخت له ليکنې مخکې وټاکو ښه به وي.
- پاکه ليکنه او د ليکنې پر مهال ښه انتظام له موږ سره د ليکنې په کار کې ډېره مرسته کولای شي.
- رسا او ښکاره ليکنه کول د ليکوال موفقيت او د ليکنې پوخوالی ښيي. په ليکنه کې له ابهامه ځان ساتل او ليکنه او ليکوال له حتمي مرګه ژغورل دي. هره علمي، ادبي او څېړنيزه ليکنه يوه موخه (هدف) لري؛ موخې څرګندول او خلکو ته فکر ورکول. که په څرګندو تورو او کلمو کې وي د ليکنې او ليکوال د کاميابی ښوونه کوي.
- هر ليکوال ته ښايي په خپله ژبه پوه شي، پر ګرامري قواعدو پوهېدنه د ليکوال علميت او د ليکنې هويت لوړوي. که په بله ژبه هم ليکنه کوو، موږ ته بويه له قواعدو يې پوره خبرتيا ولرو.
- د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په نښه کولو او خپلول د خپلې ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدو (ګرامر) پوهېدل دي.

- د پښتو ژبې ليکوال ته لازمه ده، په فارسي، دري، عربي او نورو خارجي ژبو پوه وي؛ عربي د قران ژبه ده او الفبا مو هم تري را اخيستي ده. او فارسي سره ګډ تړاو، کلتور او ګډې پولې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۷– د لومړي څپرکي پوښتنې

۱:- ولې ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ګڼلای شو؟
۲:- د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغه ملت د څه شي نتيجه ګڼل کېږي؟
۳:- د هر ملت ژبه له څو برخو جوړه شوې ده؟
۴:- په يوه ژبه کې د نثر، نظم او ويپونو موجوديت د څه شي څرګندونه کوي؟
۵:- ژبه په عام او خاص ډول څنګه تعريفولای شئ؟ ۶- ليکوالی څه ګټه لري؟ ۷:- د ليکنې او د ليکوالی ګټه په څۀ کې ده؟
۱۰:- د ليکنې او ليکوالی له برکته څۀ شی هويت پيدا کوي؟
۱۱:- د ليکوالی د فن په واسطه څه شی خوندي کولای شو؟
۱۲:- ليکوال او ليکوالي په ټولنه کې کومو تړاوونو ته پيوند ورکولای شي؟
۱۳:- مسلمانانو د ليکوالی له برکته کوم شيان خوندي کړل او په لومړيو کې د ليکوالو مسلمانانو شمېر څو تنو ته رسيده؟
۱۴:- الله (ج) د قلم سترواليخه ډول راپېژني؟
۱۵:- د قلم او علم فضليت او اهميت څه وخت لا روښانه شو؟
۱۲:- ليکوالي فن دي، که هنر؟
۱۷:- د ليکنې او فني ليکنې د لاښه کولو لپاره څه پکار دي؟
۱۸:- ليکوالي يو.....دی، چې .....او .....اړتيا لري.
۱۹:- ليکوالي.....لومړی قدم او د تمدن.....دی.
۲۰:- د بشريت ټول ويا ډونه په .....او .....پورې اړه لري.
۲۱:- ليکوالي د انسان يو خلاق فن دی؟ په څه معنا (!)
۲۲:- د ليکوالی فن څنګه پخېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- د لیکوالی او د هغه د بهیر او اهمیت په برخه کې فکر درلود ل څه ګڼل کېږي؟
۲۵:- فن د انسان د فزیکي که فکري عړو په وسیله شکل مومي؟
۲۲:- د لیکوالې په کار کې فني پوهه څنګه تر لاسه کولای شو؟
۲۷:- فن او هنر تعریفولای شئ؟
۲۸:- فن.....او .....په لړ کې هویت مومي.
۲۹:- فن ته.....او جمع ته .....وایي.
۳۰:- په فن کې مواد او شیان د انسان د کوم شي په وسیله تغیر شکل مومي؟
۳۱:- آیا فن او هنر سره بېلول انصاف دی، پوره دلایل وړاندې کړئ؟
۳۲:- د هنر یو جامع تعریف را واخلئ؟
۳۳:- هنر د ادراک .....او ..... د امتزاج په صورت کې هویت پیدا کوي.
۳۴:- ارسطو د ((هنري مدرک او مُدل)) په برخه کې کوم نظر درلود؟
۳۵:-
۳۶:- ولې وایو، لیکوالي فن دی، ولې نه وایو چې هنر دی؟
۳۷:- ماهرانه قلم چلونه او لیکوالي د څه لپاره فن ګڼلای شو؟
۳۸:- د هنر او فن سرچینې له کوم ځایه وي، واضح یې کړئ؟
۳۹:- لیکوالي کوم وخت ماهرانه هویت پیدا کوي؟
۴۰:- که مورږ ووایو، چې لیکوالي فن او مهارت، دغه فني مهارت د څه شي په وسیله بشپړ پدای شي؟
۴۱:- لیکوالي ارثي پدیده ده، که کسبي؟ په څرګنده توګه یې توضیح کړئ؟
۴۲:- ولې وایو، چې لیکوالي ماهرانه پوهه ده، توضیح یې کړئ؟
۴۳:- که وغواړو ښه او فني لیکنه وکړو، ددې کار لپاره څه لازم دي؟
۴۴:- لیکنه په لومړي سر کې څه ته ویل کېږي؟
۴۵:- آیا هر څوک، په یوه ځانګړې برخه کې، فني لیکنه کولای شي؟
۴۶:- لیکنه د بڼې (فورم) له مخې یو ډول ده، که مختلف شکلونه او بڼې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷:- د تخليقي او تحقيقي ليکنو په برخه کې څومره پوهېږئ خپل معلومات وليکئ؟

۴۸:- د يو ليکوال سليم ذوق په تخليقي ليکنو کې ډېر رول لري او که په تحقيقي کې؟

۴۹:- چاپيريال (محيط) ليکوال ته کوم امکانات په لاس ورکوي. او د ليکنې په مهارت او بهير څه ډول اغېزه کوي؟

۵۰:- له مخکې د ليکنې په کار کې ذهني فاکتونه درلودل له ليکوال سره څه مرسته کوي؟

۵۱:- درست او پر ځای وينګ د ليکنې په کار کې ضروري دی او کنه؟

۵۲:- په کومو ليکنو د ګرامري قواعدو په پام کې درلودل ضروري خبره ده؟

۵۳:- که د ليکنې پرمهال د يو فونيم پر ځای بل وکارو او يا يو غږ(فونيم) د يوې لهجې ليکوال له پام وغورځوي، نو مورږ به خپلې ژبې ته ګټه رسولې وي که تاوان؟

۵۴:- مطالعه کول د ليکنې په کار کې له ليکوال سره څه مرسته کولای شي؟

۵۵:- پښتو ژبه د نورو، په تېره فارسي دري ژبې پر خلاف د ليکنې قواعد لري کنه او د يا ګانو په برخه کې څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۸– د لومړي څېړکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. سوره بقره
۲- ارسطو. ۱۹۴۷. فن شعر. (اتم چاپ). تهران: خيابان شهر. پيام چاپخانه.
۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۸۲. ليکوالي (املاء او انشاء) (دويم چاپ). پېښور: بورډ. ناصرباغ. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸کال. غوره اشعار. کابل:پښتو ټولنه .دژبواوادبياتوخانګه.
۵- آپل کنت، آپل جون. ۱۳۸۸. روانشناسي برای همه. (څوارلسم چاپ). ايران: تهران. چاپ جماران.
۲- بالزاک. ۱۹۸۲. دختر زرين چشم. (ليکنه او بالزاک). (څلورم چاپ). ايران: تهران: قم. مرکزي چاپخانه.
۷- بابا. عبدالرحمن. ۱۳۹۱. ديوان (اتلسم چاپ). پېښور: اداره اشاعت سرحد.
۸- پښتو ، انګليسي. ۱۳۸۸. قاموس (اول چاپ). کابل: د علومو اکاډمي. د پښتو خپرونو رياست.
۹- جاج. پښتون زوی، حبيب الله. ۱۳۹۱. کابل: کابل پوهنتون (مرکز)
۱۰- خوشحال. ۱۳۸۵. ديوان. (ديارلسم چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۱۱- خويشکی. محمد صابر. ۱۳۹۰. پښتو فونولوژي- مورفولوژي. (دويم چاپ). کابل: د ساپي خپرونو مرکز.
۱۲- زاهد. ۱۳۸۵. پښتو – پښتو سيند. کابل: د علومو اکاډيمي. د نشراتو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- زغم، احمد شاه. ۱۳۸۷. د ليکوالي لارې چارې (گستسنر) کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. پښتو څانگه.
۱۴- زيار، دوکتور مجاوراحمد. ۱۳۶۲. پښتو پښويه. (لومړی چاپ). کابل: کابل پوهنتون نشراتو رياست.
۱۵- زيار، دوکتور مجاوراحمد. ۱۳۸۶. ليکلارښود . پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۶- زيور، دوکتور زرغونه. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. کابل: کابل پوهنتون. د نشراتو رياست چاپ.
۱۷- دواني، علي. ۱۳۸۴. هنر نويسنده گي ونامه نگاری. ايران: تهران: انتشارات کتاب. خيابان شهر.
۱۸- شاهين، سلمی. ۱۹۸۴. روهي سندرې. پېښور: پښتو اکاډمی. جي، تي پريس. ۲۴۷ پرله پسې نمبر.
۱۹- شيدا، کاظم خان. ۱۳۸۴. ديوان. (حنيف خليل سريزه). پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۲۰- شيرزاد، محمدآقا. ۱۳۹۰. ليکوالي. کابل: ښوونې او روزنې وزارت. تعليمي نصاب.
۲۱- شينواری، حمزه. ۱۳۸۰. کليات. کابل: د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت. د بيهقي کتاب خپرولو رياست.
۲۲- طاير، محمد نواز. ۱۹۷۸. روهي ادب (متقدمين). پېښور: پښتو اکاډمي. پرله پسې ( ) نمبر.
۲۳- عميد، حسن. ۱۳۸۱. قاموس. دويم ټوک (۲۵ چاپ). ايران: تهران. چاپخانه سپهر.
۲۴- قريب، عبدالکريم. ۱۳۸۶. ۵۷ درس برای تقويت حافظه. (شپږم چاپ). کابل: سعيد د خپرونو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- کارنګي، دل. ۱۳۸۱. رمز موفقيت. ايران: تهران. خيابان شهر.
۲۶- کولافسکي، شک. ۱۹۷۹. مقالات بزرګ. پيک فرهنګ. ايران: تهران. خيابان انقلاب. خرم شهر. انشارات طرح نو.
۲۷- مفتون، اشرف. ۱۹۷۸. څړيکې. پېښور: اکاډيمي. قصه خوانی.
۲۸- مهربان، ايرج. ۱۳۸۸. قدرت اراده. (چاپ دهم). ايران: تهران: خيابان انقلاب. چاپ شمشاد.
۲۹- فرخاری، محمد ياسين. ۱۳۸۷. درست بنويسيم. کابل: هنر و ادبيات افغانستان. انشارات سعيد.
۳۰- Rahimullah, Qazi. ۱۹۲۶. The modern Pashtu instractor. Peshawar University. Khyber Bazar.
۳۱- Foustar, Narman J. M Sfidman. ۱۹۸۱. Composition: A short Pice of writing.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

۲– د ليکوالی "ليکنې" فني خواوې

پيلزه:

ليکوالي په خپله فني فن او عملي کړنلاره ده؛ هغه ليکوال مسلکي او ليکوالي فني ګڼلای شو، چې ليکنه يې د حرفي په توګه منلي وي، په همدې کار پسې وي، پوهه يې ولري او شوق....

د ليکوال او ليکنې لپاره فني خواوې او اصول تاکل تصادفي او بايزه خبره نه ده، بلکې ليکوال ته فني خواوې ور په ګوتو کول، ليکوال له اشتباه او خطاوو څخه راګرځول او منع کول دي او له بلې خوا د ليکوال د وخت نه ضايع کېدل او له خپل کاره بنه ثمره او ګټه پورته کول دي، ځکه ليکوال د فرهنګ ساتونکی دی.

که ليکوال په فني ډول ليکنه ونه کړي، وخت يې بې ځايه لګېږي، پوهه يې نورو ته نه لېږدول کېږي او د چا خبره په کار يې مينه نه ماتېږي او د مسؤليت د درکولو او غوره هدف لوري تړي ورکېږي.

پدې فصل کې هڅه کېږي، چې وار له وار اصول په ګوتو شي؛ هغه اصول چې بنوونه او حتی د ليکنې په برخه کې عملي لارې ـ چارې په ګوته کړي. په دې څپرکي کې له تيورک بحث سره سره عملي لارې او ګودري هم په نښه کېږي.

د فني ليکنې لارې ليکوال ته دا په ګوته کوي، چې څنګه د ليکنې آسانه لارې غوره کړي؛ او په هنري نثر کې نوي ترکيبونه وکاروي، عنوانونه څنګه غوره کړي او په مجموع کې د نثر کارډلو او ليکلو بڼې چارې خپلې کړي. هنري نثر په لا خوارې او زړه راکښوونکي ډول وکارې او دغه اړتياوې په تعليمي توګه خپلې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۱- په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل

د اشتباه ګانو، خطاوو، ګناهونو، تېروتنو، ملامیتو او آن جنایاتو موجودیت په انساني ټولنیز نظام کې د پام، لمس، حس کېدو او درکېدلو وړ دي او له همدې امله حساب او محاسبه په دنیا او آخرت کې له انسان سره کېږي او دغه حساب او بخښش د انسان په حق کې ضروري دی. الله (ج) په خپل معتبر کلام، دریشمه سپاره، د (القارعة) سورت کې په څرګندو کلمو کې د مؤمن انسان او مسلمان سړي مسولیتونو او خطاو، ښېګڼو او نیکو ته د انصاف تله ایښې او خبر یې ورکړی دی، چې په زره ګناه نیول کېږي او په زره بخښل کېږي؛ لکه: ((فَمَنْ يعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرّةٍ خَيرًا يرَهُ(۷) وَمَنْ يعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرّةٍ شَرًّا يرَهُ(الزلزلة/۸)) (د یو مثقال د یوې زرې په اندازه د خیر او بدۍ معامله له انسان سره کېږي.)

د ټولنیز ژوند په لویه دایرۀ او د کائیناتو په ارته او پراخه لمنه کې د مسؤلیت بار، واک او اختیار یوازې د انسان په غاړه دی او دا نور ټول طبعیت او د هغه شتمنۍ په انسان پورې اړه لري، ځکه نو انسان د ځمکې د مخ واکمن او کله هم مجبور مخلوق ګڼل شوی دی.

کله چې انسان کار کوي، ورسره، ورسره ښایي چې اشتباه ګانې او خطاوې هم وکړي؛ په تېره د لیکنې په کار کې، چې یو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده، لازمه ده، مور په وار، وار ټکني، دوه زړې او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله باید فني لارې خپلې کړو، لوی، لوی هدفونه او درسونه په مسلکي ډول رالنډ او آسانه کړو او په ښه او هوښیارانه توګه دغه کار ترسره کړو؛ له همدې امله د لیکنې په کار کې ضرورده، چې لیکنه مسلکي کړو؛ له مسلکي لیکنې او لیکوالۍ څخه زمور موخه (هدف) دادی، چې د یو مسؤلیت ټولنیز درک له مخې خپلې ژبې او کلتور ته څه وروښنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کارته وقف کړو ، هره ژبه د تخليق او تحقيق په لړ کې پياوړې کېږي. که وغواړو مسلکي ليکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱:- تفکر کول- په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول لازمي دي.

هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبعيت په ارته غېږ کې يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه خپل سپېځلی او رواکار (ليکنې) په فني ګاڼه سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

۲:- سواد ؛ پوهه او سواد د ليکنې په کار کې حتمي دي؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبعيت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه هم تخقيق؛ دا دواړه اصله د ليکنې په کار کې حتمي او ضروري توکي دي.

که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي، لازمه ده، له تکراري کلمو ځان وساتي، يعنې خپلواک او مقيد مورفيمونه او کلمې پر ځای وکاروي.

۳:- شرطيه توري؛ دغه توري په پښتو ژبه کې ډېر کارول کېږي، يعنې تکراري او بيا ،بيا کارول کېږي، چې تکرار يې ضرور نه دی. (۲۳: ۱۷)

د بديعي نثر ليکوال او محقق ته ښايي خپله ليکنه د دغو تورو له بيا ، بيا تکراره وساتي؛ لکه: (که، همدارنګه) محمود ډېر درس ولولي، نو کاميابه به شي. په پورته جمله کې ګورو ، چې نه يوازې (شرطيه) توري، بلکې صفت ته هم پدې جمله کې اړتيا نه ليدل کېږي؛ لکه: (که محمود درس ولولي، کاميابه به شي.) پدې جمله کې (به) د تاکيد او ټينګار لپاره راغلی، چې يوه لنډه، ساده او بشپړه جمله ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تړښتي ضميرونه: - يا(چېړې، ترڅوچې، لکه څنګه چې، څوچې...) تړښتي ارتباطي نومڅري هم بايد پوره او پر ځای وکاروو ، نو ليکوالي به مو د مسلکي کېدو لور ته نه وي روا کړي او د جنجال لور ته به مو خوځولي وي؛ لکه: (که چېړې، ترڅوچې تاسو مورِ کره رانه شئ، نو زه به همدارنګه تر هغو د تاسو کره هېڅ در نه شم.) بايد په لنډ ډول وليکو(څو تاسو مورِ کره رانشئ، زه به هم درنشم.)

۵- اشاري (نغوتنومڅري) او پوښتنيز(استفهامي) ضميرونه هم پر ځای کارول وړ خبره ده او کله نا کله يو مفهوم هم لري؛ لکه: (که ته کله تر څو چې زيار ونه باسي، نو تر هغو پورې به بريالي نشئ !) پورته جمله په وييکو (اداتو) پرسېدلي ده، ژر مفهوم هم ترې نه اخيستل کېږي، بايد لنډه او بامفهومه وليکل شي؛ لکه: (څو زيار ونه کاږي، بريالی به نه شئ.)

۶:- د (زه، ته، دی، دا ، هغه، هغه، هغې او ...) څوک (چا) پر ځای کارول حتمي دي؛ لکه: د ((تلل)) فعل په ناتېره (او سمهال) او ماضي(تېرمهال) وختونو کې پرځای وکاروي او تصريفي بڼه يې په دواړو زمانو کې په پام کې ولري.

د لازمي او متعدي فعلونو په اوسني تعريف، ګردان او تصريفي لايحو کارولو هم پوه شي؛ د بېلګې په ډول (تلل) فعل په ناتېره او تېره زمانه کې:

ناتېره(حال)زمانه		تېره زمانه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
زه ځم	مورِ ځو	زه لاړم	مورِ لاړو
ته ځې	تاسو ځئ	ته لاړې	تاسو لاړئ
دی ځي	دوی ځي	دی لاړ	دوی لاړل
دا ځي	دوی ځي	دا لاړه (له)	دوی لاړې(لې)

په پورته جملو کې ګورو چې: (زه) لومړی شخص مفرد متکلم ،(مورِ) لومړي شخص جمع متکلم ، (ته) دويم شخص، مفرد مخاطب، (تاسو) دويم شخص جمع مخاطب، (دی) دريم شخص، مفرد غايب خو (مفرد مذکر غايب) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دوی) درېيم شخص (جمع غايب) او همدارنګه (دا) درېيم شخص مفرد مؤنث غايب، چې د درېيم شخص، جمع مذکر او مؤنث جمع په يو ډول راغلي دي.

د لومړی شخص (زه) (مفرد مذکر او مؤنث) لپاره فعلي خاتمه يا تصريفي لايحقه د (ام am)، د لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمه د (و، o,wa) دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ې) او دويم شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې(ئ) په توګه او د درېيم شخص مفرد مذکر (دی) لپاره فعلي خاتمه (ي)، د جمع لپاره يې(ي) او دغه راز درېيم شخص د مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره تصريفي لايحقې د لنډې (ي) (i) په ډول راغلی دی.

همدارنګه (تلل) په ماضي زمانه کې دا ډول تصريف لري.

مفرد	جمع
زه لاړم	مونږ لاړو
ته لاړې	تاسو لاړئ
دی لاړ	دوی لاړل
دا لاړه	دوی لاړې (لې)

په پورته جمله کې ګورو چې: د (زه) لومړی شخص مفرد مذکر او مؤنث، لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث، دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث، دويم شخص جمع مذکر او مؤنث، درېيم شخص مفرد مذکر، درېيم شخص جمع مذکر او درېيم شخص (دا) مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ام، و، ې، ئ، Ə، ال، ه، ې، لې) په ډول راغلي دي. نو (تلل) په تېره او ناتېره زمانو کې (فعل او فاعل) لپاره تصريفېږي په لنډ ډول ويلای شو چې د:

ناتېره زمانه کې فعلي خاتمې	په تېره زمانه کې فعلي خاتمې
زه لپاره ام (am)	زه لپاره ام (am)

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ - و (ow)	موږ - و (ow)
ته - ې (e)	ته - ې (e)
تاسو - ئ (əy)	تاسو - ئ (əy)
دی - ي (i)	دی
- ə (څرګنده هـ)	
دوی - ي (i)	دوی
- ال (al)	
دا - ي (i)	دا -
ه (a)	
دوی - ي (i)	دوی
- ې (e) (۱۵:)	

۷:- ليکوال ته لازمه ده، (د نوم او فعل په تصريف، لازمي، متعدي او حکمي متعدي) افعالو ضميرونو، نومونو، صفتونو او قيدونو په ګردان وپوهېږي، ځکه پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده (لازمي او متعدي) لکه:

الف:- لازمي افعال په تېره او ناتېرو زمانو کې (فعل د فاعل لپاره ګردانېږي) يا مفعول ته اړتيا نه لري؛ لکه:

زه مقاله ليکم موږ مقاله ليکو دی مقاله ليکي دوی مقاله ليکي

ته مقاله ليکي تاسو مقاله ليکي دا مقاله ليکي دوی مقاله ليکي

ب:- متعدي افعال په ناتېره زمانه لکه د لازمي فعل او په تېره زمانه کې (فعل د مفعول) لپاره ګردانېږي. لکه: (ليکل)

تېره زمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفرد	جمع
ما مـقاله وليکله	مورږ مقاله وليکله
تا مــقاله وليکله	تاسو مقاله وليکله
ده مـقاله وليکله	دوی مقاله وليکله
دې مقاله وليکله	دو مــقاله وليکله

په پورته جملو کې ګورو چې (وليکله) د (مقاله) لپاره چې مفعول دي، ګردانېږي. که ووايو چې (کتاب) نو بيا ليکو (ما کتاب وليکه، مورږ کتاب وليکه) په هر صورت تر آخره (فعل د مفعول لپاره تصريفېږي يا ګردانېږي.) که د (مقاله) پر ځای (مقالې) هم وليکو مفعول ورسره بدلون مومي.

ج:- حکمي متعدي افعال، هېڅ تصريف نه لري؛ لکه: (نځل) فعل

مفرد	جمع
ما ونځل	مورږ ونځل
تا ونځل	تاسو ونځل
ده ونځل	دوی ونځل
دې ونځل	دوی ونځل (۳۵: ۷۹)

يادونه: ټول فعلونه په حال زمانه کې د لازمي فعل تر قاعدې لاندې تصريفېږي، يعنې (فعل د فاعل) لپاره ګردانېږي.

۱: لازمي فعل (په تېره او ناتېره زمانه) کې د فاعل لپاره ګردانېږي.

۲: متعدي افعال (په تېره او ناتېره زمانه) کې د لازمي فعل غوندې او په (تېره ماضي) زمانه کې د مفعول لپاره ګردانېږي يا تصريفېږي.

۳: حکمي متعدي فعلونه، په (حال) زمانه کې بيا هم د لازمي فعل تر قاعدې لاندې راځي او په ماضي زمانه کې هېڅ تصريف نه مني او مفعول ته اړتيا نه لري.

۸:- ځينې پښتنو چې فارسي دري ژبه وروسته يا په لوی عمر کې لږ و زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړي، ضميرونه او کومکي فعلونه درست نه شي ويلای، نو کېدای شي، د ليکنې پرمهال هم هغه تکرار کړي؛ لکه: د (من) (زه) پر ځای (ما) نومځری کاروي، چې دا ښکاره تېر وتنه ده؛ ويانداو د څېړنيزو رپوټونو ليکوال بايد دغه خبره په پوره ډول په پام کې ونيسي؛ لکه: (رفتن) پر ځای چې ووايي: من ميروم (د لومړي شخص مفرد مذکر يا مؤنث د ضمير پر ځای) د لومړي شخص جمع مذکر او مؤنث ضمير (ما) استعمالوي او فعلي خاتمې هم غلطي کاروي. (۲۱: ۱۱۲)

۹- ((په)) او ((پر)) او نورو سربلونو په کارولو کې زموږ د بيلابيلو حوزو پښتانه ليکوال اشتباه کوي، په تېره د مرکزي او شرقي خوزو پښتانه ډېر ځله زموږ په ويناوو او خبرو کې لاځه چې آن په رسنيو (تلويزنونو، راډيوګانو او ....) دغو خبرو ته د مسلکي خلکو له خوا هم توجه نه کېږي.

دا لاځه کوي، چې يو د بل پر وړاندې زموږ د ليکوالو بې پروايي، د ليکنې او ليکوالي په ډکر کې هم ستونزې راپيدا کوي؛ کوم شی چې زموږ له طبعي (طبعيت) سره سم نه و، آن د ليکوالي په ارت ډګر هم د هغه پروا نه ساتو.

(په) او (پر) په لوديځه حوزه کې پر ځای کارول کېږي؛ په لاندې جملو کې: زلمي د خپل پلار پر وړاندې خبرې وکړې. (زلمی برضد (علیه) پدر خود سخن گفت)، نو که زلمی د ادب له دايرې وتلی وي، هغه جمله درسته ده او که زلمی غواړي د پلار تر مخې څه ووايي، دا بيا بله خبره ده! بايد داسې ووايو: (زلمي د پلار تر مخې خبرې وکړې.) زلمی در حضور پدر سخن (چیزی) گفت، چې پدې ډول هم ويلای شو: (زلمي د پلار په مخکې خبرې وکړي، پدې ډول به مو هم سمه جمله کارولې وي او هم به مو د ادب موارد د پلار په مخکې مراعات کړي وي.

يا: پردل پر کابل اوسي (پردل در اطراف کابل زنده گي می کند.) پردل په کابل کې اوسي. (پردل در کابل زنده گي می کند.)

که پردل د کابل پر شاه او خوا اوسي خو د (پر) کارول پر ځای دی او که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل منځ کې اوسي، نو د (په) استعمال پدې جمله کې ښه دی.(پښتو يه: ۸۷)

۱۰:- د پردو کلمو له لاسي کارونې مخنيوي؛ په اوسني ژوند کې د بيلابيلو پرمختګونو تر څنګ لازمه ده، د ليکوالې په ډګر کې يو شمېر ډېرې کلمې له نورو ژبو او کلتورونو څخه راخپلې کړوي، خو داسې نه، چې خپله ژبه هېره کړو او يا ځان د (چا خبره لوی وښيو) او په لاسي ډول د خپلې ژبې کلمې لېرې کړو او پر ځای يې (اردو)، (فارسي)، (انګليسي) او (عربي) کلمې وکارو؛ لکه: ډايرکټ ورشه، ولې نه وايو يا نه لکيو؛ مخامخ ورشه!

۱۱:- دوه سره هم معنا کلمې په يوه جمله يا يوه ليکنه کې راوړل د جملې او ليکنې ښايست نه زياتوي. آن په تحقيقي او ادبي ليکنو کې هم دغه کار په زړه پروې نه دی، لکه: (زما ارزو، هيله او اميد دادی او زړه مې کېږي، چې نن که وشي ښار ته لاړ شم او غواړم، هيله لرم او زړه مې غواړي له ځينو او بعضي دوستانو سره وګورم.)

ښه، لنډه او په زړه پورې يې داسې ده: (زما هيله داده، نن ښاره ته لاړشم او هلته له ځينو دوستانو سره وګورم.)

۱۲:- له عربي ژبې راغلې کلمې د خپلو ژبو تر قاعدو لاندې وليکو. د ځينو خو څوښېږي چې غټې، غټې عربي کلمې ووايي او آن په ليکنه کې يې هم وکاروي. زما مطلب دا دی، چې دغه کلمو څخه (الف او لام) وغورځول شي؛ لکه:

عربي	پښتو
المنجد	مُنجد
البلخي	بلخي
العربي	عربي
المسعودي	مسعودي

(۱۲:)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۲- څه ډول ليکنه وکړو؟

پخوانۍ ليکنې اوس نه خوښوي، دا ځکه خلک اوس د سهولت (آسانۍ) خواته درومي، مګر دا ددې معنا نه لري، چې د (آسانۍ) په پلمه هر اصل له منځه يوسو، بې له تشبې خدای مه کړه: ((کارغه د زرکې چم کاوه، خپل يې هم له يادهووت.)) (۱۴: ۱۷)

پدې خبره ټينګار لازم دی، چې ووايو، ليکنه يو ډول اصول دي، چې د تمرين له لارې پياوړي کېږي او نېکلا مومي، خو دا ددې معنا نه لري، چې (ليکنه يوازې يو يا يو ډول ضوابط دي، چې ګواکي هېڅ تغير نه کوي. که داسې وای، نو د اسلام په لومړيو کې چې کومو مسلمانانو هغه ابتدائي ليکنې او راغونډونې کړې، دوباره بېورکې پرمختګونه او انکشافات نه راتلل. يا بله بېلکه (فولکلوريک داستان، کيسې به له معاصر داستان او کيسې سره د شکل او معنا له پلوه څه توپير نه درلود.

يادونه: کومه قاعده چې آسانه ده او اوس ورته اهميت ورکول، کېږي، بايد ځينې توري (مقيد مورفيمونه) له نومونو دمخه او وروسته وليکل شي.

الف: استمراري ماضي او فعل سره جلا وليکل شي؛ لکه:

نا درست	درست
لکوره	له کوره
لموره	له موره
لتاسره	له تاسره
لکتابه	له کتابه
پکورکې	په کورکې
پتاپه سې	په تا پسې

يا: نادرست درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

استمراري ماضي:

۱:- ما به پکور کې کار کولو. ۱:- ما به په کورکې کار کاوه.

۲:- ما بهره غرمه پلورِه تېروله. ۲:- ما به هره غرمه په لورِه تېروله

(فاعل+ مفعول+ فعل)

ب:- اوسنۍ ليکنه هم يو لړ اصول او منظم قواعد دي؛ د بېلګې په ډول اوس داسې ليکنه کوو، چې د ترکيب او جوړښت له پلوه آسانه وليکل شي؛ نه يوازې په ليکنه کې، بلکې آسانه ليکنه لوستل کېږي هم؛ لاندې مثالونه:

ناردست	درست
ما تې ويلی	ما ته يې ويلې
آسمانتې کتل	آسمان ته يې کتل
عليخان صادقته ليکل	علي خان صادق ته ليکل

ج:- په پښتو ژبه کې له نيکمرغه ليکنه کول آسانه کار هم دی او هغه دا چې: ((هره ليکنه د درست وينګ (تلفظ) له مخې بايد وشي، ښه تلفظ د ښې ليکنې زيری ورکوي. ښه تلفظ د ليکنې لارې اواروي او متن په ښه ډول لوستل کېږي.)) (۲۵:۲۵)

پورته خبرې عمومي کليه ده، خو په پښتو ژبه کې (د ښه تلفظ له مخې ليکنه د فصاحت او وضاحت لاره هم آواروي.)

د مثال په ډول يوازې (کې، کښې، کشې، کخې) تلفظ کېږي، خو د مرکزي لهجې ويونکي او ليکونکي يې (کې) او جنوب لويديزه لهجه کې (کشې)، کښې او همدارنګه نورې ښې لري. دا منو چې ليکنه او وينا سره توپير لري، خو اساسي خبره داده، چې (ليکنه) او (وينا) سره څنګه نږدې کولای شو؟

د ليکنې او وينا تر منځ تل توپير موجود وي، دا ځکه ډېر خلک غږيږي، خو ليکنه کولای نشي. ليکنه کول او ليکوالي مسلکي خبرې دي، لکه وينا وې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کول چې طبيعي او تلپاتي انساني بهير دی، ليکوالي يو مدني او مسلکي کار دی او ډېرو وختونو ته اړتيا لري، چې د (وينا او ليکنې) تر منځ توپير له منځه لاړ شي.

په وينا او خبرې کولو کې هېڅ مصنوعيت نشته، خو په ليکنه کې دغه مصنوعيت ډېر تر سترګو کېږي؛ لکه: ((الک)) چې ((هلک)) ليکو، سمبله، سنبله، کلپ، قلف او يا خو دا کلمه (اهميت) په (امنيت) وايو، چې ببخې معنا د کلمې تغيروي؛ ما ته امنيت نه لري؛ پداسې حال کې چې بايد (ما ته اهميت نه لري) وليکو.

د:- په پښتو اوسني ليکنې بهير کې يو لړ کمونې او زياتونې هم کېږي، چې ليکنې بهير شخصي، سمتي او سلقه وي خواته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېرى خلک فکر کوي. ډېر کا ربه وکړم، ډېرى کار به وکړم. ځينې کلمې په مغيره يا صرفي صورت کې بدلون مومي او يو توري له لاسه ورکوي او يا هېڅ بدلون نه مومي؛ لکه پسه څري، پسه راوستل شو.

همدارنګه دا جملې (د کورونو خبره، د کور يو خبره، د شيدو خوند، د توکو (اداتو) په وسيله څرګندېږي، د توکيو (اداتو) چې د جاپان پلازمېنې سره توپير نه لري، په لوى لاس ليکل کېږي.

هـ:- د اوسني ليکدود په برخه کې بله غټه ستونزه د هر فونيم لپاره يو مشخص(ګرافيم) نه درلودل خورا زياته ستونزه رامنځته کوي، د واول تورو په معرفي کې داسې وايي چې: ((له واول پرته کلمه نه ترلاسه کېږي.)) (د الهام ژباړه....)

که پورته خبره ومنو نو داسې کلمې په پښتو او دري ژبو کې لرو، چې زمونږ د رسم الخط له مخې (واول) ورکې نشته؛ لکه: (بد) (ب او د) توري دي. چې د واول پورته معرفي کې نه راځي، ځکه خو له دوو تورو (ب او د) څخه د (بد) کلمه رغېدلې ده. مګر که په فونيمکي الفبې يې وليکو نو بيا پورته تعريف ورباندې صدق کوي؛ لکه:(bad) دلته ده، چې وايو (کلمه د واول له موجوديته پرته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغول کېږي.

د پښتو ژبې استاد پوهندوی محمد قسیم چمتو په وینا: ((زمونږ په اوسني ليکدود کې ډېرې ستونزې شته، هغه داسې چې مونږ د هر فونيم لپاره يو ګرافيم نه لرو، څو فونيمونه په يوه ګرافيم وليکو.

نو په دې توګه هېڅ نشو کولای چې په مجرده توګه د دغو دريواړه آوازونو تر منځ ګرافيم له مخې توپير وکړو حتی مونږ نشو کولای په کلمو کې هم د ګرافيم له مخې په آسانۍ سره د دغو آوازونو د تلفظ توپير وکړو. بل دا چې په کلمو کې ډېر آوازونه مونږ تلفظ کوو، خو نه يې ليکو، لکه په (هڅه acah) کې چې يو دوه سيلابيک ويی دی، په لومړی سيلاب کې زور (a) تلفظ کوو، خو نه يې ليکو. همدا راز مونږ په خپل اوسني ليکدود کې د کلمو په ځينو برخو کې غږ لرو، خو ګرافيم ورته نه لرو؛ لکه: د (منډه- maṇa او ترخه tərxa) د کلمو په منځ کې د زرو (a) او زورکي توري شته خو نه ليکل کېږي.))

و:- پښتو ژبه يو اوښتونکي (تصريفي) ژبه ده، د صرف يا تصريف مساله ډېره مهمه ده. په پښتو ژبه کې د (نوم او فعل) صرف شته، يعني نومونه او فعلونه (د جنس، ګڼې او اکر (حالت) له مخې تصريفېږي؛ د بېلګې په توګه:

الف: د نوم صرف (پلوشه راغله – پلوشه فاعل دی، اصلي حالت لري، خو چې کله پلوشه په پلوشې بدلېږي نو د نوم صرف يا ګردان را منځته کېږي.

ب: د فعل صرف، هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول تر سره کېږي؛ لکه: هلک راغی (بچه آمد) – نجلۍ راغله (دختر آمد) يا

يو هلک راغی – يوه نجلۍ راغله.

په پورته جملو کې په ښکاره ډول د فعل او د فعل تصريف ګڼې (عدد) له پلوه هم ګورو. هلک راغی- نجلۍ راغله. دلته ښکاره مطابقت د فاعل او فعل تر منځ راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د ګڼې (عدد) صرف؛ بايد ووايو چې (کله په پښتو ژبه کې عدد بدلون مومي ورسره (فعل او فاعل) هم بدلون مومي.) توره نجلۍ راغله- تور هلک راغی.
يو هلک راغی- يوه نجلۍ راغله.

۲-۳- په ليکوالۍ کې د نبو کلمو او جملو کارول:

هره ليکنه د (وييونو "لفظونو" مجموعه ده؛ لکه کلمه چې بې تورو، جمله بې کلمو او ....رغېږي، همدا شان (هېڅ ليکنه او اثر بې له کلمو نشي رامنځته کېدلی.) ((کلمې د خبستو مثال لري، لکه ديوار (ديوال) چې له خښتو جوړيږي او هره خښته پر ځای کېښودل د پاخه معمار کار دی. همدارنګه که معمار (بناء) په فني ډول په معماری ونه پوهېږي، نو هېڅکله سمه معماري نشي کولای، که معمارفني شخص وي، د هغه لپاره (خته، خښتې او د معماری نور لوازم ځانګړی اهميت لري. او که څوک معمار نه وي نو د ديوار (ديوال) له جوړولو خوند نشي اخيستلی؛ په ليکنه کې د کلمو او هغه هم په هنري ليکنو کې د نبو کلمو کارول يو فني کار او زيرکانه عمل دی.))(۴۸: ۱۲۸)

د امريکا د معاصر او مدرن داستان پلار اندرسن (Anderson) د الفاظو د جادويي اغېزو او موقعيتونو په برخه کې نظر درلود: ((الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغېز ښندي؛ که يو څوک په کور کې مېلمه کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه پر نوموړی او د هغه پر شخصت اغېزې لري، همدا سې د چا په رڼلو کې هم خبرې کولای شو. نو لازمه ده، د کلمو د کاورنې ځايونه او د هغو هر اړخيزو او اغېزو ته ډېر پام وساتو، په تېره په داستان کې د نبو کلمو کارول نه يوازې د ليکوال او داستان ارزښت زياتوي، بلکې د داستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسوناژو(کارکوونکو) پر شخصيت نېغې اړيکې لري.

نومورې زياتوي، د مدرنو او هنري داستانونو او ليکنو استعمال د مضمون برجستګي زياتوي، بايد په ليکنو او په تېره هنري ليکنو کې د غوره او ښايسته کلمو کارونه د ليکوال د کاري صلاحيتونو اندازه زياته کړي.

که له يوې خوا په ليکنه کې د ښو کلمو کارونه اړينه ده، له بلې خوا ليکوال ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې د ښو او نوښتي الفاظو په کارونه قناعت ونه کړي، ليکوال بايد د ښه او کره مضمون پلټنه هم وکړي. (ښايسته الفاظ او کره مضمون) د ليکوال او ليکوالۍ دنيا غني کوي، نو لازمه ده، يو کره مضمون د الفاظو په ښکلو زربفتو کې راونغاړو.

چې دې طمع د مخلوق له دره پريکړه
پادشاهي دې مبارک شه که ګدايي

يا:

څودې توان رسي په لوی دريا ب کې ګرزه
په ويالې کې دې زوال ويـــــنم نهنګـــه

يا: مـــينه د خوبانو نـامـو ننـــګ لري کـــوي
تش د ديـدن د ښکلو د زړه زنـګ لـري کـوي
بل شغل مې نشته په زړه بـــې ديـارله مينې
عشق يو هسې رنګ دی چې بل رنګ لري کوي

په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول، نه يوازې د ليکوالۍ د مسلک مزيت زياتوي، بلکې د ليکوال د هويت لپاره هم په زړه پورې کار دی.

ليکوالي يو سپېڅلی مسلک دی، ليکوال ته ښايي دغه سپېڅلتيا په ښه ډول وروزي، له دې سره، سره د ليکوالۍ عمل يو پر له پسې رياضت او کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي، ډېر، ډېر او مسلکي تمرين ته اړتيا لري.

مايکوفسکي د روسي معاصر ليکوال د (مسلکي ليکوالۍ او مسلکي ليکوال) په برخه کې نظر درلود: ((د ليکوالۍ کار ډېر ستونزور عمل دی؛ که د طب د علم ټول اصطلاحات زده کړو، نو ستونزې به مو حل شوی وي، خو ليکوالي داسې عمل نه دی، په ليکوالۍ کې هره شيبه بدلون راځي، پرمختګونه هم راځي، ليکوالي د لغتونو او اصطلاحاتو يوازينۍ مجموعه نه ده، بلکې د فعال تفکر او هرارخيزو پديدو زېرنده ده.

ليکوال ته ښايي له ټولو ټولنيزو بدلونونو سره، سره آشنا شي؛ له همدې امله ليکوال بايد نوی فکر په نويو الفاظو کې د وخت له بدلون سره وړاندې کړي.)) (۴۹: ۹۹)

ليکوال بايد هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي؛ ددې کار لپاره لازمه ده، لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

۱:- ليکوال ته ښايي هر څه ته په ژور نظر وګوري او له ټولو ټولنيزو پېښو څخه ژوره ذهني عکاسي وکړي. ليکوال او د ټولنې عادي خلک سره توپير لري؛ هغه وخت زمورږ د ليکوالۍ ډګر غني او مسلکي کېږي، چې مسؤل او له مسلک سره مينه ناک خلک ولرو او ويې روزو.

۲:- د ليکنې لپاره لازمه ده، هر ليکوال د ليکنې کولو لپاره ځانګړی وخت، منظم پلان ورڅخه او د يادداشت کتابچه ولري او په منظم وخت کې ليکنه وکړي.

منظم پلان ليکوال هدف ته رسوي؛ (پلان)د ژوند اصلي مسير او لاره په ننبه کوي او(هدف) مورږ مقصد ته رسوي.

په کتابچه کې بايد نه يوازې په تحقيق پورې اړوند اصطلاحات او ويينه(لغتونه)، بلکې ورځينې يادښتونه او ښکلي کلمې او جملې راټولې شي او بيا په ليکنو کې هغه په ښه ډول او پر ځای وکارول شي. د ببلګې په ډول که يو اجتماعي مضمون د (کبر يا غرور) په برخه کې ليکو لازمه ده، داسې وجېزې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او متلونه ورکې وکارو ، چې له موضوع سره ترڅو ولري.

همدارنګه ليکوال ته ښايي د مضمون مناسبې کلمې او جملې ولري؛ د تحقيقي مقالې کلمې او جملې له يو ادبي او هنري مضمون څخه توپير لري. د(خبر) او(رپوټ) کلمې، جملې او په مجموع کې د هغو ژبه توپير لري. آن د ليکنو په ډګر کې تر هر سرليک (عنوان) لاندې يو ډول ليکنه نه کېږي. د ادبي نثر عنوان تر تحقيقي نثر توپير لري.

۳: هغه اصطلاحات، وييونه، کلمې او جملې چې له بيلابيلو متونو څخه د تحقيق په نتيجه کې راباسو د ليکنې پر مهال يې له ځانه سره ولرو ؛ لکه (د پېښو ګردابونه، د وخت څېړې، د حالاتو ترڅه يادونه، د اوښکو سيلاونه، د نامرديو ګنګې شېبې او ...) کولای شو ، په يو تراجدي ادبي ليکنه کې وکاروو. خو (د ګلانو نازکه او پسرلي ورځې، د ښکلا وو کاروان، نيازبين او مالګين کاتې، د هوس او تخيل الماسي ځلاوې او ...) کلمې کولای شو په هنري او ادبي نثر کې راوړو.

همدارنګه د علمي، تخنيکي، کرنيزو ، سياسي او ادبي څېړنيزو ليکنو وييونه او اصطلاحګانې سره توپير لري، چې د (هرې برخې ليکوال ته ښايي د خپل مسلک اړوند ياد شوي اصطلاحات په خپله ځانګړې کتابچه کې له ځانه سره ولري او د ليکنې پرمهال يې پر ځای او په دقت سره وکاروي.)

۴: ليکوال بايد له وخت او طبعيت څخه خوند واخلي؛ لکه له سهاره، لمر له ختلو ، له ځانښت، د لمر له غروب، سپوږمۍ له هلال، بدر، سپوږمیزوشپو او شېبو ، له غرونو ، د طبعيت له پراخې غېږ د خپلو او ملګرو له خاطرو د ژوند او حالاتو له بدلونونو او نورو پېښو او پلو څخه خوند او درس واخلي او مخکې له ليکنې هغه له ځان سره زيرمه کړي.

۵: که ليکوال غواړي ليکنه يې لا قوت پيدا کړي او قوت ولري، ورته بويه په وار، وار د سترو لکيوالو او شاعرانو کتابونه، مقالې او ليکنې په کراتو مراتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه کړي او د خپلو ليکنو د قوت لپاره الهام تري واخلي.

که ځينې ليکوال د ليکوالۍ په کې تقليد (پېښې) کوي، تر يوه سرحده (بريده) ښه ده، خو داسې نه، چې د نورو په پلونو پلونه واخلي او د نورو له پلونو څخه بهر پل کېښود لای شي.

يو ليکوال نظر لري تقليد په دوه ډوله دی: ((يو ډول تقليد دی او بل روا؛ ډول تقليد ، مقليد ډول دي، نه يوازې مقلد پرمختګ نشي کولای، بلکې د لومړي کار ريښې هم وچوي. دويم ډول تقليد ښه دی، خو چې د سبک وي، نه د اصلي مطلب....))

۶: که ليکوال غواړي ليکنه يې مسلکي، پخه او درنه وي، لازمه ده، له خپل کار سره مينه ولري. ليکوالۍ سره مينه کول د ټولنې له عمومي فرهنګ سره مينه کول دي. لکه له خدای(ج)، مور، پلار، معشوقې، اولاد او دندې سره مينه او محبت د کاميابۍ اساس دی.

له مسلک او په تېره ليکوالۍ سره مينه کول د انرژي او قوت خپلول دي او دا کار ليکوال ته حوصله هم ورکوي.

۷: سينه او حوصيله کول، د ليکوالۍ د دوام او ليکوالۍ ته د عمومیت ورکولو ښه وسيله ده. د هر کار د پياوړتيا عمده او غوره لاسوند (سينه، حوصيله او صبر کول دي) صبر او سينه کول مور له مسلک سره نژدې کوي او د مسلک په ټولو رموز مو پوهوي. هغه خلک په يو مسلک کې پرمختګ کولای شي او په يوه مسلک کې پياوړي وي، چې يو مسلک کې په صبر، سينې او حوصيلې سره کار وکړي؛ نو ليکوالي چې يو دومداره او پر له پسې عمل دی، لازمه ده، په پوره صبر، پوهې، مسلکې والي او مينې سره دغې لارې ته دوام ورکړو، څو مو د هېواد د غني فرهنګ د لا بډاينې په برخه کې کار کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۴- په ليکنه کې دشعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه:

هنري نثر په انځور، هنري ترکيب، شعر، تمثيل، غوره ويناوو، متلونو، محاکاتو او محاسنو ښکلا مومي.

هر څومره چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لازيا تېږي. په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړي کوي او ښکلا وربښي.

په هنري نثر کې د تصوير مثاله ډېره مهمه ده؛ هغه نثر ښکلی وي چې د پېښو تسلسل ورکې مراعات شوی وي؛ د پېښو هنري تړاو، په هنري نثر کې د شعر د کارونې له لارې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طـوفانه په امـــان وي
چې کشتی غوندې د خلکو باربردارشي (۱۱: ۱۲۲
)

يو اجتماعي مطلب هله (ټولنيز مضمون) جوړيږي يا جوړولای شي، چې ټولنيز دردونه ورکې نغښتي وي. (کشتی غوندې د خلکو باربردار کېدل)، يو ټولنيز مفهوم دی. کـه داسې او داسې نور ټولنيز مضمونونه د يو اجتماعي مفهوم د درکولو لپاره په ليکنه کې وکارول شي، ليکنه يو پيغام پيدا کوي.

په ليکنه کې شعر د وړتيا او اړتيا له مخې کارځای پيدا کوي او په لاندې توګه امکان لري:

اول: شعر د هنر د يو فعال ډول په توګه تل ټولنيز پيغام لري او ټولنيز پيغام لېږدوي. د هنر ټول ډولونـه (انځورګري، شـعر، حکـاکي، معمـاري، رسـامي، نڅا (رقص) سينما او ...) يو انساني ټولنيز پيغام لېږدوي، د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو وسايلو او الفاظو په ذريعـه وي (د هنر هر ډول د مختلفو وسيلو او ذريعو پواسطه، ټـولنيز پيغامونـه لېـږدوي او انعکاسـوي؛ د بېلګې پـه ډول شـعر يـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالی ټولنيز واقعيتونه د وييونو(الفاظو) په واسطه لېږدوي، شکل ورکوي او آن انځوريز پيغام لېږدوي.

که څه هم ليکوالي، انځورګري، شاعري او ويناوالي له يوې کورنۍ دي او ډېر ځله سره تړلي دي، خو کېدای شي ليکوال د انځورګر او انځورګر د شاعر او شاعر د ويناوال (ويانده) له کاره بې خبره وي. دا کار محال نه بريښي؛ ډېر لېدل شوي، چې شاعر ليکوال نه وي، ډېر ښه مثال يې نالوستي شاعران دي، چې هېڅ د ليکوالۍ په رموزو نه پوهېږي. په تېره د اقتصادي، سياسي او ګټو ټولنيزو برخو ليکوال شته، چې شعرونه يې له ياده نه دي زده او يا شعر نشي ويلای او د کلمه کولای يې هم نشي.

دوهم: دا چې څنګه په ليکنه کې شعر کارولي شو، اساسي مثاله د (احساس) ده. انساني درک او احساس د هنر له بل هر ډول څخه په شعر کې زيات دی.

اکاډيمسن اروابناد محمدصديق روهي د شعر د مهم والي او په شعر کې د احساس په برخه کې د مولانا خادم، ګل پادشاه الفت او نورو ادبپوهانو د نظريا تو د تلفيق په برخه کې نظر درلود: ((له قرينې څخه څرګندېږي، چې په شعر کې د احساس مثاله د شعر له اصالت سره اړه نه لري. دلته د احساس خاوند هغه څوک دی، چې په رموزو او باريکيو وپوهېږي او د موضوع له قشر څخه د موضوع ماهيت او ژوروته ورننوځي. الفت کولي شي په ساده طبيعي پديدو کې د ژوند اسرار کشف کړي.)) (۳۰: ۹۴)

درېيم: په ليکنه کې د شعر استعمال پدې پورې هم اړه لري، چې د ليکوال ذوق تحريکوي؛ ليکوال په آسانۍ سره کولای شي، خپل ذوق او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي، دا ډول هنرمندان کېدای شي، په يو مسلک او يا ډېرو کې پوهه او لوی لاس ولري. ځينې ليکوال او هنرمندان متعدد و هنرونو ته لاس اچوي، چې کار يې په ټولو برخو کې نيمګړي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويلو وړ ده، چې د محقق کار تر نورو هنرمندانو ستونزور وي. هغه څوک ډېر پياوړي وي، چې په يو مسلک کې کار کوي. که د محقق فطري ذوق له ليکنې سره نه يادوي، لازمه ده، دخپل ذوق او ليکنې لاره لا مشخصه کړي. او هغه دا چې فطري ذوق ته پياوړتيا ورکړي، پدې معنا (ليکوال چې په کومه برخه کې خپل استعداد ځلولی شي، هغه خوا بايد پياوړي کړي.)

بايد ووايو هغه ليکوال، چې شعر په خپلو ليکنو کې راوړلای او تفسيرولای شي؛ هغه پياوړي ليکولان وي، ځکه ګڼ شمېر اجتماعي افکار په شعر کې تبارز(څرګندتيا) مومي.

څلورم: شعر او نور برجسته افکار په ليکنه کې، ليکوال د شاهد په توګه هم راوړلای شي، دا ځکه شعر د ژوند ټول ټولنيز مهم اړخونه رانغاړي.

لنډه دا چې د شعر کارول د ليکوال له خوا يو شعوري او فکري بهير دی او د ليکنې روح هم جوړوي؛ له يوې خوا لوستونکي ته ځانګړی احساس ورکوي او له بلې خوا د ليکنې خوند هم زياتوي.

پنځم: متلونه او غوره ويناوې، په کنډه برابرې، پخې او تجربه شوي پوهنې او خبرې دي، نه يوازې په عادي (شفاهي) خبرو کې برجستګي او فوق العادګي لري، بلکې په تحريري ادب کې يې استعمال او کارول هم له ښکلا خالي نه دي.

د خدای ښبلي استاد حضرت عبدالروف بينوا په وينا: ((متلونه لنډې، د جامع مفهوم لرونکي، په کنډه برابري ويناوې دي، چې يې نسل په نسل د استدلال د تائيد لپاره، د خبرواترو په ترڅ کې ويل جاري دي. د لفظ او معنا له مخې غزېږي د زمانې د تجربو څخه راوتلې او مثبته بڼه يې غوره کړې وي.)) (۱۰: الف مخ)

متل د پاخه فکر، پوهې، تجربې او ولسي ناخوداګاه مهارت او ضرورت زېږنده وي، کوم په اوږدو کې رامنځته کېږي.

د پښتو ژبې پياوړی ليکوال او محقق او د پښتو اکاډمۍ غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر راج ولي شاه خټک د (پښتو متلونه) د (کانې کرښې) چې د افغانستان د اکاډمۍ د غړی نورمحمد نور زرمتي له خوا راټوله شوې مجموعې په سريزه کې ليکي: ((وئيلی شي، چې د پښتانه رومان ټول په پښتو ټپه کې ځای شوی دی او د پښتانه پوهه او دانايي په متل کې محفوظه ده. پښتو متل د دانش يو عجيبه رنګ لري. که هر څوک متل هر ځای او هر چېر ته د ژوند د تجربونه جوړوي، خو د پښتانه د ژوند تجربه يو خاص اهليت او ځانګړيتوب لري. شايد ځکه چې ټول قام په يوشان جغرافيائي او فطري چوړښت کې پورت وي. د پښتو متل ته د کانې کرښې هم وايي؛ که څوک د پښتانه د ژوند رنګ لېدل غواړي د دوی د پوهې او تجربې اندازه کولو غواړي، نو بايد د پښتو متلونو معنو(معنا) ته ځير شي.)) (۲۱:الف مخ)

د ويلو وړ ده، متلونه، غوره ويناوې دي، د ولسي پوهې ځانګړی حکمت پکې پروت وي، له همدې امله په لاندې مواردو کې د کارونې ځای لري:

الف: د ولسي جرګو د لا بااهميته کولو او با ارزښته کولو، د لويو خبرو د رالنډو او ... لپاره پکار وړي. که جرګه مار غواړي خبرې رالنډې کړي او جرګې ته نتيجه په لاس ورکړي، نو هغه متل، چې (ځای) ولري؛ استعمالوي.

۱-(غر په غره نه ورځي، سړی په سړي ورځي.)
۲-(د ډېرو قودې، د يوه ګېډې.)
۳-توره سره ښه ده، خو نه د ورور په وينو
۴-اوښان نه ژاړي، بارونه ژاړي...)

ب: متلونه د جامع مفهوم لرونکي دي؛ که څوک غواړي، جامع مفهوم په لنډه، رسا او سيده توګه چاته په يوه غونډه، ليکنه او څېړنه بيان کړي نو همدا ډول متلونه ورته وايي، ليکي او ډالی کوي.

۱-که هوس دی، دومره بس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که غر لوړ دی، پر سرلار لري.
۳- نبه جالوان د طوفان په ورځ معلومېږي.
۴- سړی یو رنګ، جامه یې دوه رنګه.
۵- خبرې یې فیل نه شي وړی، په کور کې یې ګردا وړه نشته...

ج: متلونه، د ولسونو د نسلونو د ارتباطي پل په توګه د وختونو په درشل کې، خوله په خوله، سینه په سینه یو بل ته لاس ورکوي او په پوره پوهې او امانتداری سره معناوې او مفهومونه لېږدوي.

که یو څوک له خپل هېواده ډېر د وخته وتلی وي، نو د چا خبره مړی خو ببرته خپل وطن ته رارسوي.

۱-چې ځي ځي، ابازو له به راځي.
۲- چې اوسي، په خوی به د هغو شي.
۳- چې ځان خفه نه کړې، بل نشي خوشحالولی.
۴- چې په کور کې بې اتفاقي شي، اوبه وچې د منګي شي.....

د:- متلونه، د عقل کل او عامه فکري او شعوري حاکمیت په توګه د لفظ او معنا له پلوه مفهوم لېږدوي؛ لکه:

۱-تورې دې لالا وهي، مړی د عبدالله
۲- خپل عمل لارې مل دی
۳- د مرد خواړه، د نامرد په ګېډه کې پاتې کېږي.
۴- د شپې بند اوبه وړي.
۵- مار ته په لستونې کې ځای مه ورکوه...

هـ:- د پښتنو د پېښو او پخواني ژوند داستان نه یوازې له تېرې څخه ښکاریدلی شي، بلکې متل د دغه داستان بیان په نبه ډول کوي؛ د بېلګې په ډول:

۱-د تورې زخم رغېږي، د خولې نه.
۲- بد به دې په زړه لرم، سلام به دې په خوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اوبه په ډانګ، نه ببلېږي.

۲:- متلونه، د پوهې او عقل د ژورتيا ښکارندوی ده. پوهاند محمد طاهر بورګی، د پښتو متل د حکمت او اغېزو په برخه کې نظر لري او وايي: ((متلونه د يوې ټولنې د پېړيو، پېړيو اړوند او ارزښتمند ميراث دی. په ډېرو داسې ټولنو کې هلته چې لا موضوعه قوانين مينځ ته نه دي راغلي، د ټولنې معضلات په معقولو منل شويو متلونو حل او فصل کېږي، دا حالت مورږ د اروپا په هېوادونو کې خصوصاً د کنتي تتال اروپا په قديمو جرمني ټولنو کې ليدلی شو، چې وړاندې له اوسنيو موضوعه قوانينو هلته همدا متلونه د دعواوو په حل او فصل کې کارول کېدل.))(۱۳:هـ)

ی:- اوس، اوس هم چې يو ځل بيا ژوند قومي او ولسي ريفورم ته مخه کړي او د خلکو تر منځ چې لانجې په ولسي جرګو، مرکو او سپين ږيرو حل او فصل کېږي، نو ليدل شوي، چې په ځينو مرکو کې مناسب متلونه راوړل شوي، له شک پرته د متل له ويلو سره سم لکه په اور چې اوبه واچوي، په غونډه کې بدلون ليدل شوی دی.

شپږم: غوره ويناوې؛ پخې او درنې خبرې دي، چې تر ډېره بريده وربانديې ستونزې حل کېږي. غوره ويناوو ته (پخې) يا لنډې خبرې هم وايي. غوره ويناوې له پوهې او حکمته ډکې دي، لوی مفهوم په (کره جمله کې راوړل له پوهې او حکمت څخه سرچينه اخلي.)

غوره ويناوې ځکه غوره ګڼل کېږي، چې په ژوند او ټولنيزو پېښو پورې اړوند مطلب په لنډ قالب کې ځايوي. غوره ويناوې، لنډې خو با مفهومه وي.

په عربي ژبه کې ورته(مقوله) هم وايي. په عربي ژبه کې وايي: ((بهترين کلام هغه دی چې لنډ، خو مدلل وي. کره او په عاميانه ژبه وي، خو ستره معنا افاده کړي.))(۱۲: ۸)

غوره ويناوې د انسان د عقلاني تفکر اساسي برخه ګڼل کېږي. خلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه يې د غونډو او په خپلو منځو کې د لانجو د حل لپاره کاروي، نه يوازې د لانجو د حل، بلکې په ډېرو مواردو کې پکار ېږي؛ د بېلګې په ډول:

۱-د ځان پېژندنې او ښه مومن والي په برخه کې.

- ځان پېژندنه، الله پېژندنه ده.

يا په نورو برخو کې هم غوره ويناوې د پوره، پوره کارونې وړ دي.

- حيا نيمائي ايمان دی.
- آن د وړانده تر مخې هم ځان پټوه.
- ژوند يو نفس دی.
- غوږ نيول هنر دی.
- تنبلي هم اندازه لري.
- مېړانه قيمته ده، او نامردي ارزانه.
- تور کالي واغونده، خو تور مخی مه اوسه.
- هر څوک په ښو خوشحاله او به بدو پښيمانه شي مومن دی. (۴۴: ۹-۱۱-۱۵)

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کارونې ارزښتونه:

هنري او ادبي ترکيب د ليکنې او کلام ښکلا او ارزښت ټاکي؛ د غه ترکيبونه د ادبي نظم او ادبي نثر پر ادبي هويت دلالت کوي او په دوو برخو کې (نظم او نثر) کې راخلو.

الف: هنري او ادبي ترکيب په هنري نثر کې له نورو ليکنو زيات وي. د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري. نثر، هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب، په ليکنه کې هغه عاطفې او تخيلي غوټه ده، چې د نومورې مضمون ماهيت ترې جوړېږي.

خو د غه ماهيت ډېر ځله شکلي او فزيکي بڼه احتوا کوي. هنري او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيب د خيالي پوهې د ايجاد او رامنځته کېدو په کار کې ګټور رول لوبوي.

خو هنري يا ادبي ترکيب (هنري انځور نه دی، بلکې د انځور هنري زمينه او يوه برخه جوړوي او توپير يې لکه متل او عبارت غوندې دی.)

يو شعر او يو نثر ته هغه وخت ښه شعر او ښه نثر ويلی شو، چې (هنري ترکيبونه) پکې زيات کاريدلي وي، هنري ترکيب که هنري انځور نه دی، خو ورنږدې دی؛ هنري انځور په ادبي ليکنو او شعر کې د خيالي او عاطفي پوهنې لوری ټاکي. هنري تصوير د موضوع او خيال تر منځ فکري تړاو ته ويل کېږي. هنري انځور د پېښو عکاسي ده.

هنري تصوير لوی او د چا خبره فراګير دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا تر منځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به تر منځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي. (۴۱ : ۱۳۳)

د نړۍ او زمونږ د هېواد او بيا پښتو معاصر هنري نثر لمن له (هنري او ادبي ترکيبونه) مالامال ده، چې ادبي نثر او په ځانګړې توګه شعر ته يې ښکلا ښېلې ده. هنري نثر په پښتو ادب کې ډېره لرغونه لري.

پښتو معاصر هنري نثر په شلمه پېړۍ کې په پوره قوت او آن په نړيوالو هنري معيارونو راڅرګند يږي. د هنري نثر پيلامه د خدای ښېلي علامه عبدالحي حبيبي په وينا: ((په شمله پېړۍ کې هنري نثر هم په پښتو ادب کې وينو، چې د برې کاکاخيل ځينې هنري ټوټې په خيبر مګزين کې خپريږي. د دغو نثرونو ښه ليکوال په افغانستان کې ښاغلي الفت دی، چې هره د نثر ټوټه يې لکه يو بيلغ او شيوا شعر داسې دی. داسې نثرونه ښاغلي بينوا، ښاغلي ډاکټر مجروح، حبيبي، خادم او ښاغلی لايق او نورو زلميو هم ليکلي. اروابنساد محمد ايوب خان خو ځان ته خاص سبک درلود. په لره پښتونخوا کې هم د سيد رسول رسا، شيدا، برق،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل، سيد راحت، حمزه او روغ ليوني نثرونه کله دغسې دی، چې له يوې خوا هنري ظرافت او لطافت لري او کله دطنز او انتقاد رنګ هم مومي، چې د جعفر اخکزي، جعفريات هم د لوستلو وړ دی. د مرحوم عبدالغفور خروټي مضامين، چې د کندهار په طلوع افغان يا پښتو مجله کې خپريدل هم کله، کله دغه رنګ لري.)) (۱۷: ۱۳۳)

که څه هم چې د معاصر هنري نثر عمر په پښتو ادب کې د شلمې پېړۍ خبره ده، خو دغه لنډ عمره ادبي نثر په کمه موده کې لرغوني، پراخه او د اهميت وړ موضوعات په غېږ کې رانغاړلي دي.

د هنري نثر د پيدا ېښت او بشپړتيايي يون په برخه کې د هېواد تکړه ليکوال او وتلی څېړونکی سر محقق زلمی هېواد مل نظر لري:((په پښتو ادبياتو کې د نويو ادبي پديدو د راپيدا کېدو او په ادب کې د معاصريت د زړيو د زرغونيدو او د نويو نښو د راڅرګنديدو موضوع په سيمه کې د شلمې پېړۍ له نويو علمي او هنري پرمختياوو سره نيغه اړيکه لري او د شلمې پېړۍ سياسي، اجتماعي عوامل هم ددې نويوالي په راڅرګنديدنه کې خپل مُوثريت لري.

د مسلطو سياسي، اجتماعي او فرهنګي روابطو تر اغېز لاندې وده مونډونکې پښتني فرهنګ هم د پښتنو په ټولو فرهنګي مراکزو کې د يون بيلابيلې لارې خپلې کړې. پښتو ادب او په نهايت کې د فرهنګ د ودې مسالې په ټولو فرهنګي حوزو کې يو شانوالی له لاسه ورکړ او د بيلتون همدغو عواملو ځينې ادبپوهان په دې معتقد کړي دي، چې پښتو ادب په معاصره دوره کې يو شان رشد نه کوي... نوموړی په خپله ليکنه کې په ډېر دقت د معاصر نثر د پرمختګ او ښېرازی لپاره ډېر پراونه په نښه کوي، چې ورسره معاصر ادب هم وده کوي.)) (۵۴: ۷۹۷)

پښتو معاصر ادب (شعر او نثر) لکه د ژوند نورو پديدوغوندې په شلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېړۍ کې د ودې او پرمختګ لوری وموند او خورا وځليد.

د حبيب الله رفيع په وينا: ((پښتو ادب له آره خوځنده او له ژوند سره مل ادب ؤ. او پدې دوره کې يې خپل رسالت په ښه توګه ترسره کړ؛ د ولسي شاعرانو له خوا ويښوونکې ترانې وغږول شوې او د افغان او انګريز په جګړو کې يې د افغانانو د مېړانې او سرښندنې کيسې په مستو (چاربيتو) کې خوندي کړې....

د شلمې پېړۍ په رابرېدلو سره افغانستان د يوه تپې مارغه په توګه د انګريزانو ښکيلاک د طلايي قفس پر ځای د ددې استعمار په وړيښمينه کڅوړه کې نغښتل شوی او د غير محسوس استعمار په نامحسوسه لومه کې ښکيل و؛ دا وخت په افغانستان کې تعليم يافته، جهان ديده... روښانفکره ځوانان هم پيدا شوي وو او په له پښتونخوا کې هم د داسې وطن پرستو ځوانانو پټې او ښکاره ډلې جوړې شوې وې....

په افغانستان کې د پښتو د نوي ادب له رانښلوونکو څخه يو هم اروابنباد غلام محي الدين افغان دی او په له پښتونخوا کې د پښتو د زاړه او نوي ادب کړۍ اروابنباد راحت زاخيلي سره وروستلي دي. په دې توګه د پشتو د نننې ادب پيل چې په شعوري توګه نوې نړيوالي ادبي پديدې په کې د خوند او رنګ (مضمون او شکل) له پلوه خوندي شوي د شلمې پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې شوي دي.)) (۲۹:۵۵-۲۵)

پياوړی ليکوال او استاد څېړنوال سيد محي الدين هاشمي د (نثري ادب ډولونه) په کتاب کې د هنري نثر لومړنۍ بېلګې د نورمحمد نوري او مولوی احمد (۱۲۲۱:۱۳۰۰) څخه را حسابوي. نوموړی وايي: ((ددغه ډول نثر لومړنۍ بېلګې مورد نورمحمد نوري افغاني په اثر ((غټچه روه)) کې په (۱۱۲۸هـ.ق) کال يې بشپړ کړی دی؛ ليدلی شو.

د همدغه پراو يو بل ليکوال د هشنغر د تنګي اوسيدونکی مولوی احمد، چې په منشورو آثارو کې يې د آدم خان درخانۍ کيسه (۱۸۷۲م)، ګنج

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو(۱۸۷۲م) او د تاريخ فرشته ژباړه د تاريخ سلطان محمود په نامه (۱۲۸۹م) کال شوي ده.

ګنج پښتو او آدم خان درخانۍ چې کيسه ييز آثار دي، مورډ پکې د هنري نثر د پيلامې لومړني څرکونه وينو. په همدغه وختونو کې د هنري آثارو وده ژباړونکي پېژنو چې يو مياحسيب ګل کاکاخيل له اردو څخه د نقش نګين ناول په (۱۲۹۲هـق) او ميا محمد يوسف هم له اردو ژبې څخه د (توبة النصوح) ناول په (۱۳۲۳هـق) له ټولو هنري ځانګړنو سره پښتو ژبې ته را اړولی دی.) (۵۲: ۴۸)

داسې ښکاري، چې دا مهال نه يوازې په ابتکاري توګه (ادبي هنري نثر د بيلابيلو ليکوالو له خوا رامنځته شو، بلکې دغه نثر (ادبي هنري) د ژباړو له لارې په معياري ډول راخپل شوی هم دی.)

که د هنري نثر د پيل او تاريخ په برخه کې وغږيږو، نظريات ډېر دي، مګر زمورډ اصلي هدف د دغه نثر ځينې بېلګې او په دې بېلګو کې د (هنري ترکيبونه) ښوول او جوړول دي.

هغه هنري او ادبي نثر بېلګې چې مورډ ورکې د هنري ترکيبونو نمونې کتلای شو په لاندې ډول راوړو:

.

ادبي- هنري نثر:

د نثر دغه ځانګه له ښکلا او معنا ډکه ده، چې زرينه ځانګه يې بللی شو؛ د نثر د دغې ځانګې ښکلا د دې لپاره ده، چې هم يې (شکل ښکلی دی او هم يې معنا...)؛ خوله دې سره سره دغه نثر (هنري ادبي) د يو ټولنيز فکر پيغام لېږدوي.

هنري او ادبي نثر، هغه نثر دی، چې د لفظي او معنايي ښکلاوو درلودونکی وی. دخدای بښلي ډاکتر زيور په وينا: ((هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنا له پلوه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.)) (۳۶: ۵)

هنري نثر، ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدوي او يوه موضوع څاري. د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القاء کوونکی دی. دغه ليکوال له يوې خوا دنده لري، خلکو ته فکر ورکړي، له بلې خوا خلک د ټولنيز ژوند او نظام په ارزښتمندۍ پوه کړي.

هنري نثر که له يوې خوا دلذت، خوند او ښکلا منبع او زيرمه ګڼل کېږي، له بلې خوا د پوهې، اعجاز او انساني ارمانونو لېږدونکی فکر هم بلل کېږي.

هنري نثر د علامه حبيبي په وينا: د لفظ له پلوه دومره ښکلی وي، چې: ((يو ډول منثور شعر ته ورته وي؛ له عاطفې، احساسه او د انسان د لطيفو او ظريفو ادراکاتو څخه رابهېږي، نو ځکه د اجتماعي دردونو او آلامو څخه ځيني نازکې ټوټې رابرسيره کوي او د ټولنې د محرومو او خواشينۍ او بې وزلۍ حال راڅرګندوي.)) (۱۸: ۲۰)

هنري نثر ته تر سيمې او حکايوي نثر هم وايي. ددغې موضوع تائيد د پښتو ژبې پياوړي ليکوال او محقق (بريښ) د (افغان ياد) کتاب په (۷۳) مخ کې هم کړی دی.

د تر سيمې او حکايوي (هنري نثر) ښې ښلګې په لاندې ډول دي:

۱-لنډه کيسه ۲- ناول ۳- داستان ۴- رومان ۵- ډرامه ۶- طنز (سکونډنه) ۷-ادبي ټوټه، ۸- ادبي ليکونه، ۹- ادبي ځان پېژنې، ۱۰- ادبي راپور تاژ، ۱۱- ادبي يونليک، ۱۲- ادبي خاطري، ۱۳- تکل، ۱۴- ادبي انځور، ۱۵- فلمنامه، ۱۶- فني سناريو، ۱۷- ادبي نمايشنامه او ....

هنري نثر د هنري ښکلا وو او ارمانونو لرونکی دی او د شلمې پېړۍ همګامۍ او ملګری دی او اوس اوس لا ښکلی شوی دی.

ددغه نثر ښايسته ښلګې په لاندې ډول راوړو:

۱: د پسرلي ګله:

((ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري، آسمان له دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويوالي سره هر سهار د شبنم په پاکو او رنړو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه درکوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته ده اوهوا ستا په وړمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول شوه، ښکلو پېغلو تاته په خپل اور بل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو.

په شعر او ادب کې ستا برخه زياته ده، مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې. مګر ګوره چې په خپل جمال او کمال مغرور نشې او له باغه ونه اوزې، تاغوندې ډېر ښکلی او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغونو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه چا وستايل. که ته له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو، نه به بلبل پيدا کړې او نه مالیار ته د خلکو له نظره مه لري کېږه او ځان ته مالیار پيدا کړه!

د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څېز ښه نه ګڼي. هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نژدې وي او دده خپل وبلل شي.

دلته هر څوک خپل ښاغلي ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي. ته هېڅکله د خلکو له نظره لري کېږي مه!

ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.

که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای درکې لکه نرګس هر چاته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټی هر سهار خلکو ته خانده!

په دغسې التفات او يوه خوله خندا سړی د خلکو زړونه خپلولی شي.

په يوازې ګلتوب او ګلالیتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايست دلبري او دلربائي کېږي.

راشه زما د باغچې ګل شه چې هر سهار دې په ديدن اوبه کومه.)(۳: ۸۲-۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنه: په پورته ادبي ټوټه (هنري نثر) کې سره له دې، چې ښکلي هنري او ادبي ترکيبونه راغلي، ورسره، ورسره ليکوال د ګل په څېره کې د فعال او ښه معاشرتي انسان کرکټر هم انځور کړی؛ دا يې په ډاګه کړې، چې ترکار، فعاليت او ښېګڼې بل څه پدې نړۍ کې په څه نه ارزي. او د عبدالرحمن بابا په وينا:

لاس په سر، په تندي ايښی و هر چاته
همـــدغه دی شـــــرافت په دا دينا...

او دغه لنډ ژوند، چې د شاعر خبره د الفت او محبت لپاره هم کم دی، نو انسان بيا نفرت کولو ته څنګه اوزګاريږي؟ قمرتايزي ويلي:

دا ژوند خو زمونږ کم د محبت لپاره هم دی
حيران يم، چې نفرت ته اوزګاريږي خلک څنګه؟

هو ! دغه ټوټه سر ترپايه هنري نثر دی. (په زړه پورې مضمون او ښکلي ترکيبونه) پکې راغلي دی؛

۲- د پسرلي ارمان:

((هو ! د پسرلي په ارمان... خو ددغو تبرو درويشتو پسرليو نه، چې د باروتو لوخړو به يې د وريځو ځای ونيو او اوښکو به يې د باران او د ماشينګنو، توپونو او توغندیو په ويشتلو به يې اتم آسمان راپيدا شو، نه زه... ددغو پسرليو په ارمان نه، چې باغ او بن به يې د نه اوربشت له املـه پـه وچو او سوځنده وپرويدل شول نه !نه ! هېڅکله....

د هغه پسرلي په ارمان، چې په راتلو به يې آسمان څک غرونو د وريځو له ګريوانه سرونه وويستل او له شنه آسمان سره به يې د زړه خواله کوله او په خپلو پراخه لمنو به يې رنګارنګ ښکلي ګلان ټومبلي وو، چې معطرې وړمې به يې د سترو زړونو او دماغونو د هوسايني او سوکالي لامل وي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې د ونو په اوچتو څانګو او شنو کښتونو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خوش آوازه مرغانو په ترنم د روح جهان له خوښۍ نه په جامو کې نه ځايده او د بارانونو هر څاڅکی به يې په صدف کې بې بهـا مرغلره وه؛ سيندونو، ويالو او څړوبيو به يې د شنو هاتي د شنا پېښې کولې، له وچو کروندو او بوټو به يې داسې غږ چاپير کړی و، تابه ويل، چې د دوو خوږو دوستانو د ښلتانه شپه د وصال په ورځ بدله شوې او کيسې يې پای ته نه رسي.

هو ! د هغه پسرلي په ارمان، چې د آسمان په لمن به يې د شيبه، شيبه باران پر له پسې څاڅکو د رباب تارونه جوړول او د نری، نری شمال په شهباز به يې د ژوند سندرې او خوږې نغمې غږولې او د ځمکې پر مخ به يې داسې بې پايه شين فرش وغواړه لکه پر مبلمه پال کوربه، چې قدرمن مبلمانه لاړې، کوڅې په شنو قالينو فرشي کړي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې هر څه به يې د مني او ژمي د سختي سيلۍ له ناخوالو ژغورل او په عطرو خوشبويه، نرمه او ملايمه هوا به يې د مړو ژواندو په بدن کې د روح په څېر ورپوه کړه، لغړو څانګو او بوټو به يې پانې، ګلونه او ميوې وربښلې، د ورکړې او سخاوت جنډه به يې د هېواد پر هره لوړه، ژوره ږېدله، خوږو وړمو به يې د ونو او بوټو څانګې داسې سره غاړه غړۍ کړې لکه مسلمانان، چې د اختر په ورځ کې يو بل ته ترغاړې وځي.

هو کی ! د هغه پسرلي په ارمان چې نجونو او زلميانو به يې په ډاډه زړه د سولې او خپلواکۍ په فضا کې د هېواد پالنې په روحيه له خپلو ورونو او پلرونو سره اوږه په اوږه د ژوند چارې سرته رسولې. د همداسې پسرلي په هيله.))(۱۹: ۳۳)

هو ! دغه ادبي او هنري نثر د ښکاره ارمانونو څرګندونه کوي، چې نثر يې د ښکلو هنري او ذوقي الفاظو په زيور ښايسته شوي دي او خپل آرمان يې د لفظ او معنا په ګانه ښکلی کړی دی.

(د باروتو خړ رنګ، د وينو او اوښکو دوران، ملايمه هوا مړژواندی بدن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روح ښکلا ، لغړې څانګې، ګلونه او ميوې ښښوونکې پسرلي، غاړه غړې څانګې) دا او داسې نور هنري ترکيبونه شته، چې ليکوال خپل آرمان وربانديې ځلولی دی.

۳- ګرانه ملګريه !

((ما خوستا سره د زړه خواله بس کړي و. او نورمې نه غوښته، چې پخپلو نا خوالو ستا خوا در شنه کړم، بله دا چې (ستا څخه دې پټه نه وې) هغه وخت ما ته دخبرو ګوډی هم تش ښکاريده څه، چې دو يلو نه و ، د هغو تعبير مې نه مونده او څه چې د ويلو وه، هغه راته بې مزې غوندې بريښنده.

نو زما زړه و ، چې نور نو د بې علمه نقاد په څير د نښې منځ وولم او د شطرنج د ميدان د بې طرفه نندا چې په شان د نورو پر لوبو خوند واخلم، خو لکه چې کله، کله د ګل سره اغزي او... سره نيشي ملګري وي، نو ځينې دا راز خوندونه هم له روحي عذاب سره ګډوي، په تبره بيا د شطرنج د بېطرفه نندارچي له اضطراب سره اغلی خوند ، چې د لوبې مستقماً واک ونه لري.

رښتيا هم تا خو به د شطرنج لوبه ليدلي وي، چې دوه لوبغاړي په خپله لوبه کې څنګه ډوب وي او پخپله خوښه څنګه، چې يې زړه غواړي پخپلو ګوټونو لوبې کولای شي. مثلاً که لازمه وګڼي پياده په فيل او آس وژني او که يې زړه وغواړي له پياده څخه وزير جوړوي، خو بيوزلې نندارچي ته دا حق نشته، چې په ګوټونو ګوتې ووهي؛ که څه هم دا نندارچي ډېر ښه شطرنج بازوي.

ګرانه ملګريه ! که ته د شطرنج د لوبې سره د زړه علاقه ولري، نو د شطرنج د ميدان نندارچي روحي عذاب او اضطراب ښه درکولای شي، چې نه د لوبې له نندارې څخه ځان ژغورلای شي، ځکه چې دا يې د ذوق د وژلو حکم لري او نه په لوبو کې د مستقيمو ګوتو وهلو اجازه لري، ځکه چې نندارچي دی.

هو ! داده چې د لوبې له نندارې څخه خوند اخلي، خو دا چې په خپله د لوبې واک دا اجازه نه لري، د خوند سره يې ډول روحي تشنج هم ګډوي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته مه هوسېږه، چې دا راز د زړه خواله به څه اغېزه و تاثير ولري، خو دومره ده، چې زما او ستا د زړه سوده په کېږي.

هو ! د زړه ناخوالې څرګندول د زړه د غم بار سپکوي او د سړي دماغ او وجدان لږ آراموي.)) (۹: ۵۵)

کتنه:

کـه د خـدای ببنـلي اسـتاد عبـدالروف بينـوا د ((زړه خوالـه)) نثرونـو تـه پاملرنه وکړو، د معنا او فورم له پلوه ځانګړی سبک لري؛ ليکوال په عملي، علمي، خو هنري ډول خپله مدعا مقابل لوری ته لېږدوي. ليکوال خپل ((ملګري)) په خطاب کې ټول حقيقتونه څرګندوي او د يو ريالست مؤدب ليکوال په توګه زمونږ د ټولنې دايمي ناخوالې راسپړي او په له منځه وړلو کې يې اقدام کوي.

ليکوال، په کليوالي اصطلاحاتو سره مخاطب ته ګوته نيسي. په ليکنه کې ځانګړې ژبه او لهجه کاروي؛ لکه: (د خبرو ګوډی، په خبرو خوا شنه کول، بې مزې مضمون، بې عمله نقاد، د شطرنج بې طرفه نندارچي، روحي عذاب، په لوبه کې ډوبېدل، د زړه سوده (قوت) او نور....)

۴- اوريا (تظاهر):

((وګړي هر يو د خپل ميل او دذوق په ميچ د قدرت له تحايفو سره، چې د پسرلي په موسم کې بې د انسانانو له پاره ارمغان راوړی دی، مينه لري. څوک سحرنی خوشبويه ورېمه خوښوي، ځينې د بلبل نارو او سندرو ته غوږ نيسي. څوک د ګل و نازکې خندا او د بورا وو نخا ته منګ تللی دي؛ چا شنې سبزې ته اړخ لګولی دی، بعضې د ربدې و پرهار او ها نورد نرګس د ملالو سترګو ته هيښ ګوري؛ همد غسې نور....

اما زه... د هغه ګړی په هيله ناست يم، څو د رحمت د قدرت له هغه لوی درياب څخه وما ته خپله ونډه (څو دانې مرغلرې څخواکي) راورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتوی سئ اې د باران تر يو څاڅکو او چې په تاسې سره مې د خپلو تودو اوښکو لوند ګريوان ياد تازه کړې؛ را اوريږئ !

په حقيقت کې ستاسې وجود پردې موسم د قدرت تر ډېرو ارمغانونو غنيمت دی، ځکه ستاسې عمر ډېر لنډ او وظيفه مو خورا درنه ده....

د سبا نسيم لا په شنه خړه د ګلشن پر خوا رارهي ده، ژر، ژر پخپلو پستو ګوتو سره د ګلانو له مخه ګرد و غبار پاکوي.

لمر لا د وخته خپلې ځلانده وړانګې رالېږلي او د بڼ پر اوسيدونکو يې توره شپه رڼا ورځ جوړه کړې ده.

بلبل له نيمې شپې په نارو سر دی، مطرب په زړه وړونکو نغمو ګوتې پورې کړې دي....)) (۴۰: ۲۳۲)

دغه ادبي او هنري ټوټه په ښاغلي سليمي چې په ((اوسني ليکوال، دويم چاپ په ۲۳۰مخ کې معرفي شوي، اړه لري.

ليکوال نه يوازې هنري، ادبي ترکيبونه جوړوي، بلکې د پسرلی زړه ښښوونکی فصل تصوير هم باسي. ليکوال د خپلې سيمې خوږې هنري اصطلاحګانې په خواږه انداز کې کاروي.

دده په نثر کې ښايسته ترکيبونه (دميل او ذوق ميچ، سحرنې خوشبويه وړمه، د ګل او بلبل نازکه خندا ، يوه چاشنې سبزې ته اړخ لګول، د رحمت د قدرت لوی دريا ب، تودې اوښکې، لوند ګريوان، د قدرت ارمغان، د سبا نسيم او ....)

۵- ښايست:

د الله(ج) ځمکه او آسمانونه د يو ځانګړی (آند او علم) له مخې پيدا کړې دي.

کېدای شي خپل قدرت موږ ته رابنې، ځکه نو په ژوند مين شو.

(که مقصود يې د خپل مخ نندارە نه وه+ د انسان جامه يې څه لره کړه سازه)

او دا هم ممکنه ده، چې بشريت او ژوند سره بې ساري مينه لري، چې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګ يې بې شمېره ښايستونه وربانديې لورولی دی.

ما د الهي لويې دنيا په نه راتوليدونکی چين داره لمن کې د پياوړو تجربو پر متو د ښکلاوو ډېرې، ډېرې تجربې وکړې، خو يوه ښايست او هېڅ ښکلا هم زما د زړه ملک تسخير نه کړ.

د لوی جهان ننداره مې له سترګو څو څو واره تېره کړه، خو د هغه ښايست ننداره مې نه په طبعيت، نه د چا مخ په پانه، نه د سينما او تلويزيون د يادګارونو په پردو او د کمپيوټر د نيټې د مزو د نړی ليکې پر مخ وموندە، چې زړه زما وربانديې اوبه وخښې.

پنځه حواسه مې په وار، وار د ښکلا او ښايستونو د دنيا خپلولو ته وګمارل، خو زما د زړه قرار يې را ونه ښود او زړه مې سود وربانديې پيدا نه کړ. زما ذهن يې د سوکالۍ په بستر للو نه شو کړای. له خدايه مې د زړه د قرار د ښايسته ورشو ګلونو ته د باطني اشراق له سمندره غړپ، غړپ اوبه راوړې او د زړه د ابدې وينبيدو توان مې وغوښت.

د زړه دنيا ته ورښکته شوم، د جومات لارې مې د سترګو په کسيو په وار، وار پل کړې، خو چې له زړه سره مې د ښايستونو نندارې ته تم شوم، نو ايله مې د ښکلا او ښايست ننداره وکړه.... !

دغه ادبي او هنري نثر د معنوي ښکلا او ژوند د ډاډ د ترلاسه کولو په برخه کې دی.

انسان، مسلمان او مؤمن هغه مهال ډاډ او د زړه سود ترلاسه کولای شي، چې د الهي نورانيت له جماله تومنه او متره ترلاسه کړي. پدې نثر کې له معنوي جمال سره، سره هنري ترکيبونه ډېر راغلی دی؛ لکه (د الهي علم او پوهې واکونه، د الهي قدرت لويه دنيا، د دنيا نه راتوليدونکي چين داره لمن، د ښکلا ډېرې، ډېرې تجربې، د زړه ملک تسخير، د زړه اوبه د زړه سود، د ذهن د بستر سوکالي، د زړه قرار، د باطن اشراق...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کې د ترکيبونو استعمال:
شعر له شعور او شعور له زيره کې څخه اخيستل شوی دی. انساني شعور د پوهې ، کياست، خيال، او نو بنت منبع ګڼل کيږي.
شعر له لرغونی يونان څخه را نيولې بيا تر اوسه پوری ډول ، ډول تعريف شوی دی. چا ورته موزون او قافيه وال کلام ويلی، ځينې له شوره ډک مفهوم، څوګ لا تر اوسه وايي شعر هغه کلام دی، چې قافيه ولري؛ خو معاصرين ورته مخيل او موزون کلام وايي اونن سبايی موزون او هجايي کلام هم ګڼي.
په شعر کې ادبی او هنری ترکيبونه د شعر خوند او فن ته نوی تاب او آب ورکړ، د بيلګې په ډول:
وآسمان ته به د شعر زينې کيږدي
که حميد د غم سره زنګون وکيښ... ۳ :۱۰۰مخ
(د غم له سره د زنګانه پورته کول) او نور هغه ترکيبونه دی، چې نه يوازې الفاظ زرين ښکارکوي ، بلکې معنا او مفهوم هم په ادبی زربفتو کې رانغاړي. معنوي او لفظی صنعتونه لکه طباق، مراعات النظير، لف ونشر، عکس وتبديل، ايهام، توريه، حسن تعليل، رجوع، جمع او تفريق تقسيم، عارفانه تجاهل، تلميع، اقتباس، حسن مطلع مبالغه، تبليغ، اغراق، غلو ، مقابله، تکرارحسن... او معنوي لکه تجنيس، قلب، سجع، تشبه، مشبه، مشبه به، کنايه، المشجر، مجاز، قرينه، استعاره علاقه او ...نور صفتونه په شعر کې خو آن په قصدي او لاسي توګه د شعر د هنر او معنوي زينت او ښايستونو په خاطر کارول کيږي. پاتې دې نه وي ، چې دغه ښکلاوې د پښتو شعر په لرغونې، کلاسيکو دورو کې تر معاصرې، دورې اونوې پيرلا زيات شوي دي. دلته به د پښتو ادبياتو د لرغونې، کلاسيکې، معاصرې او نويو دورو بېلګې را واخلو ، چې هنري ترکيبونه او ښايستونه پکې راغلي او د پښتو شعر ښکلا يې زياته کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: په لرغوني شعر کې د هنري ترکيب کاريدنه:

د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر فوق العاده طبيعي رنګ لري، مضمون يې هم له کليوالي ژوند څخه خوند اخيستلی دی او فورم يې اصل پښتو دی. د کلي، کور، ځان ستاينې، لوړو او دنګو غرونو، پراخو دښتو، لوی سهار، نيمو شپو شپلکيو، ګلانو او ميرو او نورو انځورونو په دغه شعر کې سر راپورته کړی او د دغه شعر ښکلې خوا او مضمون يې هم غني کړي دي.

دهنری ترکيبونو کاريدنه دلرغونې ادب اوشعريوله ځانګړنوده؛ البته په طبيعی ډول ؛ پدغه دوره کې شعر، دولسې، طبيعې اوکليوالي فکرانځور دی . دزوراوزروفکرپکې نشته؛ روان، ساده، سليس، ښکلي اوله بې ځايه تقليدونواوسختيو لرې دی؛ تصويرونه اوهنرې ترکيبونه اونورمحاکات هنري ښکلاوې يې دوخت له فکرې تړاواوپيښوسره پيوند لري؛ لکه:دشيخ متي قدس الله سره عرفاني سندرې له همداسې هنري، طبيعي اسطورو څخه ۲۲۳ ق توليدګڼلای شو .له الله ج سره دخپلې مينې پيوندپداسې ويونو الفاظو سره کوي، چې هنری ترکيبونه پکې له ورايه ښکاري .دابيلګې په شعرکې وګورئ:

په غاړه ږغ اوپه شپيلکو کې
يادويرژليوپه شپيلوکې
ټول ستادياد ، نارې، سورې دي
داستادمينې نندارې دي
جنډې زرغون که په بيديادي
دبربنډ خواته په خنداديي...
که لمر روښانه مخ يې سپين دي
يادسپوږمۍ تندی ورين دی...
...زړه مې داستادمينې کوردی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دعشق په سوځنداوردی...
په غرو کې ستا د عشق شپلکی دي
د دې نړۍ په عشق سمی دي
دشيخ متي عليه الرحمه دشعرهره کلمه ، مصراع، اودور که له خدايی مينې اوانوارومالامال دی، خوله بلې خوازمورږ دپام ورړموضوع هنري ترکيبونه هم پکې پريمانه دی، وګورئ (په غاړه غږ، دويرژلوشپيلی، ديادنارې سورې، دمينې نندارې، بربنې، دسپورمی ورين تندی، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دعشق شپيلکی، دعشق سمی) اونورترکيبونه اوتصويرونه راغلی دی.
دهنري ترکيب اوهنري تصوير توپيرهمدادی ، چی ترکيب دموضوع يادپيښو يوه برخه رنګينوي اوهنري انځورله يوې پيښې يوه ځای لومړی تصوير جوړوي اوبيايې مجموعي ځلونه کوی؛ لکه :په بيديا کې دجنډوزرغونيدل يوژوندی تصويراو بربنې، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دسپورمی تندی او ...هنري ترکيبونه جوړوي.
تصوير له الفاظو، کلمو، خيال، چاپيريال، هنري پوهې او ... څخه د شاعر خيالي او متاثره کوونکی درک دی، چې د الهام قوت پکې پروت وي. يا په بله وينا، انځور شاعرانه خياله وره غوټه ده، چې يو يا څو چاپيريالو کې رامنځته شوي وي، خو هنري ترکيب ډېر ځکه د خيال لفظي ښکلاووې سينګاروي او په مرکبو کلمو کې ښکلا زياتوي.
که د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر په غور او دقت سره وګورو ډېرو ښکلي او معنوي ښکلاوو ډک دی. که د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري او شيخ تيمن او نورو ټول آثار هنري ترکيبونه لري.
ب- منځنی دورې په شعر کې د هنري ترکيبونو کارول:
پښتو کلاسيک شعر د فورم او معنی له پلوه دومره غنې او ښيرازه دی، چې د تېرو او راوروستيو دورو ښېګڼې هم له ځانه سره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مبالغې پرته که د پښتو ادب لرغونې او معاصره دوره هم زمونږ شعر او نثر نه درلودلای نو د کلاسيکې دورې شعري او نثري پنځونې او ادبي هلې ځلې ورته بس وې. حضرت پير روښان، ميرزا خان، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا، حميد مومند، کاظم خان شيدا، قادر خان ختک او د ګڼو نورو شاعرانو او اديبانو بې درېغه او مسلکي هلې ځلې د دې لامل شوې، څو نه فنا کېدونکي ادبيات، ادبي دوره، سبکونه او مکتبونه رامنځته شي او د پښتو ادب د نورو نړيوالو ادبياتو سيال کړي.

په دغه دوره کې د چا خبره په پښتو ادب د الله تعالی ډېره پيرزوينه شوې وه، چې آن د راتلونکو دورو لپاره د لوتيا ډاډ، ويار او بالنده ګي سبب شول. په دغه دوره کې په مسلکي او شعوري ډول د شعر او ادب د ښېګڼې او ښېرازۍ لپاره کار پيل کېږي، لکه د خوشحال په شعر کې د ده په وينا د ژوند هرباب وينو.

د خوشحال ختک په ژبه برکته شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابه
په هر ځای چې طمع خپل هنر څرګند کا
ډېر هوښيار ماهی، مرغونه طمع بند کا
(۴:۲۲)

په پورته بيت کې ګورو د طمع ترکيب دی، چې د احتياج د غندولو لپاره کنايه شوی دی. يا:

هنرونه يې عيبونه شي خوشحاله
د سړي چې چار د بخت شي سسته سسته... (۴۳ مخ)

د بخت چارې هنري ترکيب دی، د هيچا برخه دې سسته نشي.

په شعر کې د دې ترکيب په کارولو مخاطب ته د دې شعور او فکر پيدا کوي، چې هنر يې په عيب بدل نشي او که شي د سړي بخت به خوار او سست وي او د خپلې معشوقې له لاسه په ګردن توره قبلوي او دغه مطلب په ښه هنري انداز کې بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتل ستا له لاسه توره د ستم وي
ما خوشحال قبوله کړي و ګردن ته (۴۴ مخ)
د ستم توره يو رخ منطقي هنري ترکيب دی او توره له ستم سره تړاو لري،
خوشحال خان، د شعر د هنر شعوري مخکښ اوبيرقداړپه توګه وغوښتل په پښتو ادب اوپه تيره شعر کې نوې تجربې وکړي؛ نوموړي د دغه ارت اوفني ډګر ماهر فنکار او اداکار سرلاری پاتې شو.
شعر ته يې د شکل او د محتوا له پلوه فني هويت ورپه برخه کړاو دګڼو بنکلاوو ايجاداوزمينه سازئ تابيايي وکړه .دغه پيرزويني يې د نثر او نظم په برخو کې ترقيامته دنه هيرولو دي . هغه مهال که د چا دغه ستر فني ، فکري، هنري او بنکلايز بدلون ته فکر نه و، نو د نوموړي له مرګ وروسته خو ټول هغه افکار او خيالات خپلول غواړي، چې د پښتون ژوند او ادب سره کار لري.
د خوشحال قدر که اوس په هيڅا نشته
پس له مرګه به يې ياد کا ډېر عالم...
خوشحال په شعوري او عملي ډول د شعر د بنکلا لپاره مټې را بډ وهلې، نوموړي د خپل ديوان په يو بيت کې داسې راوړي دي:

نازک خيال شاعر عبدالحميد مومند خو په دې کار کې سرلاری او هنرمند مبلغ ګڼل کيږي؛ لکه چې وايي:
چې د عشق هوسنا کي ورته په خواشي
ډيرو يرژلی کاندې ګډ په تن تنا...
يا دا چې:
که مې زړه د عشق په تيغ سوری سوری شه
تريوه ونه دی نه کړه راته نا
که هرڅو د بنو غشی کاږه ولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله نښې دزړه نه درومي خطا(۵۰:۱۲...)
د عشق هوسناکي ، دعشق اومينې ويرژلي ياويرځپلي ، دعشق تيغ، دښوغشي او...
نورډيرهنري ترکيبونه دعبدالحميد مومند شعرهم ښکلی کوي اوهنري طاقت يې زياتوي.
کاظم خان شيدا ، چې په ميراثي اوفطري ډول دشعردفورم اومعنا ښکلااومحتواته ډيرارزښت ورکوي، پدغه برخه کې خورا ډيرښکلي شعرونه لري، چې دوه درې يې دموضوع دلاپياوړی کولو لپاره راوړو ؛ لکه:
دنرګس دسترګې ګل کله معيوب دي
سيم وزر کاندي زشتي دهرچاخونه
څه بيان دهغه ناز کوم وچاته
لکه ګل دشمع نه خاندی سباته
چې په طاق دنسيان تل دزړه مينارږدي
څه اميد کوي وهسې دلرباته (۴۳: ۲۲:۲۲)
ياخودانوروعرفاني بيتونو کې هم داترکيبونه په پوره مهارت سره راوړي.دياد ولو وړه، چې هنري ترکيبونه دشعراسترجوړوي، نه يوازې ويونو لفظونو ته ښکلاوربښي، بلکې دمعنايي عميق والی اوژورتيالامل هم ګرځي؛ لکه:
الهي دمينې دردرا
ګرم دل، آهونه سردار
ياداچې:
عجب شاه دولايت دی
بلکې ماه دهدايت دی
په لاندې لوی څېيزشعرکې دغه ترکيبونه په ښه ډول راځي، وګورئ:
کدورت مې دصفاپه صيقل ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا چاکه سينه خوښ لکه سحريم
که شعله د سوزان اورګرم رويي کا
په محبت يې مين شوی سمندريم
دا ډول شعرونه، چې هنري ترکيبونه ښکلی کوی، د پښتو ادبياتو په کلاسيکه دوره کې ډير دی.

ج:- په معاصره او نوې دوره کې:
په دغه دوره کې ګورو پښتو معاصر شعر له ډېرو ښايستونو برخمن دی، څومره چې نورو ټولنو زمور ټولنه وپېژندله، اړيکې زيات شول، پېښې هم زياتې شوې، خلک له لانجو سره لاس او ګريوان شول، په سيمه او نړۍ کې نوی استعماري قوتونه راپيدا شول زمور د ټولنې فکري نظام هم په بدلېدو شو، چې د ادبياتو ډګر هم ورسره پراختيا وموندە او ورسره ورسره پښتو معاصر شعر هم د پرمختګ او ښېرازۍ وزرونه ورپول او په نوې بڼه او ښايسته مضمون د ژوند ډګر ته راووت، دوام يې وکړ او له ابتذاله راووت.
د پښتو معاصر شعر د نورو معنوي بريالیتوبونو او ښکلاوو ترڅنګ د هنري انځورو او ترکيبونو امتيازهم ترلاسه کړل او داکارځه په شعوري ډول اوځه هم د وختونو د تريخوالي او ترينګلتوب له امله لا پرمختګ او ترقي وکړه؛
لکه: خشک طينت چې د ساحل راته ونمايي
لکه موج سرګردان خوښ شمه په يم
ترکاکل دی پريشان يم په هجران کی
د شانی په صد پاره ځيګر قسم...
چې زخمونه د موج روغ شي، شي نابوده
په پرهار باندې يې مه ايږده مرهم...
دوزبان په عشق کی مه شه نورمحمده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيه روبه شی په طور د قلم (۳۷ :۳۲)
(موج سرګردان ،د شاني صد پاره جيګر د موج زخمونه د پرهار مرهم او...د اټول هنري ترکيبونه دي ،چې شعر ته ښکلا وربښي.
پښتو معاصر شعر کې چې څومره معنوي ارزښتونه خپل کړي دي، په سيمه اوهيوادکی د خاصو شرايطو له امله و .زمور د دغی د ادعاد سپيناوي لپاره دادب تاريخ تګره ليکوال اوپيښاوړی استاد اروانښاد پوهاند دوکتور زيور وايی : دانګريزانو دلومړی، دوهمی اودربيمی جګړی په نتيجه کی ديوې خوادافغانستان دخلکو په ژوندانه باندې ډيرې درندې اغيزې راغلی دي، خودبلې خواڅخه يې افغانان دخپلواکی اوآزادی ساتلو له پاره چمتو کړی دي اوپښتو ادب يې دجنګي اورزمي لارې څخه بډای کړی دی، په دې معنا ،چې دکليو اوبانډواومي اوبې سواده شاعرانو دجنګ پيښې په حماسي شکل نظم کړی دي اوپوهانو هم پدغه ملي نهضت کې ونډه اخيستې اويو شميرد اسې کتابونه يې ليکلی دي، چې دغو کتابونو په هغه وخت کې خلکو ته دآزادی ډيرښه درس ورکړی دی...
زمور موخه اوهدف له دغې يادونې څخه داو ، چې پيښې اوحالات که هرڅومره ترخه وي دادبياتو پرزمينه اغيزښندي ، ادب اوژوند متاثره کوي اوښايستونه رامنځته کوي.
دغه بيلګې لاډيرې په معاصر شعر کې پيدا کيږي:
د نصرت شمال به کورېشي
د د ښمن خاطر به خورېشي...
++++++++++++
د مستقبل په تاريکيو کې زه
که لټوم فقط افغان لټوم...
++++++++++++

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ملک د پاره مړشي
په سينه د چينو هار دي
د عزت نوم يې سور ګل شي
د ځلمو د سر دستار دی
په دې ښکلي، ښايسته سرکې
د ناموس او ننګ مسکن دی...
يا:
ستر ګو د جانان کې زما ښکلي جهانونه دي
وا دې خله دنيا زه وړې ستاد د نيانه يم
ګوره د فقير کچکول کې تاج د سکندر دی پروت
زه يم د سخيانو، د شومانو ګدانه يم...
يو د سپورمۍ ځاځکی د رنه ټيک دی ارله غواړم
زه يم د خوبونو، دلالونو ګدانه يم...(۴۷: ۲۲۶)
هنري ترکيبونه نه يوازې په عشقي او غنايي شعر کې ځای لري، بلکې په ملي او حماسي نظمونو، شعرونو او ترانو کې هم مطلوبيت لرلای شي.
ميرمن الفت جانه ۱۳۴۶ هـ ق ختيکه چې د قام په درد درد منه شاعره وه، په خپلو ملي او حماسي ترانو کې هنري ادبي ترکيب څومره ښه پيښي:
ګوره قامونه ټول په بام د ترقۍ وختل
ته څله ګوره ترقۍ په لوري ګام پورته کړه
بيا په دنيا کې د قامونو انجمن جوړيږي
دې انجمن کې د ګمنام پښتنو نام پورته کړه...
د جهالت الزام په تاباندې په ځای لګيږي
د خپل تعليم انتظام وکړه د الزام پورته کړه (۴: ۱۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيبونه که په نظم او غزل کې پريمانه دی، په آزاد شعر کې يې بيلګې هم ډيرې موندلای شو:

زماد ذهن په اوږده کوڅه کې
چې له ماضي ترمستقبله غزيدلې نيغه...
زمادفکرسترګولاروړکه کړه
اومادهوډ ډيرې قوي عينکې
دفکرسترګوته په سترګوکړلې
دزړه ډيوه مې دا ميد په تيلو
په يوه سوی اسويلی بله کړه...

يعنې د هنري ترکيب د شعر لپاره محاکات او توکي دي. دغه ترکيب د شاعر د خيال محصول دی. د دوو کلمو ښايسته او مظبوته غوټه ده، هغه غوټه ده، چې له لفظي ښلا سره معنوي ښايستونو لامل هم کېدای شي.

يوه ځوانه څيړونکی اودماستری دورې فارغه د ددرويش درانې په شعرکی دسياسي اواجتماعي افکارواانعکاس دتيزس په مجموعه کې د هنري ترکيب تعريف داسې راوړی دی: ((ترکيب دمعنالـه پلوه ددوو کلموترمنځ مناسبت اوترون ته وايي، چې له املـه يې نو ی انځوراوتصوير منځته راځي، شاعران ډيروختونه نوی نوی شاعرانه ترکيبونه هم کاروی، خوهغه ترکيبونه چې، پوره دتعزل اوشريعت مالګه پکې ګډه وي، پرزړونوښه لګيږي، خوماهرشاعرهغه دی، چې شاعرانه ترکيبونه يې دشعر له روح، عاطفې اوله تخيل سره مستقيمه اوژوره اړيکه ولري. (۲: ۴۵)

هنري ترکيب که له يوخواد شعردوزن په پوره کولوکې هم ونډه لرلی شي.له بلې خواد شعرښکلا ځوچنده کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيب په شعرکې دتخيل ماحول اوفضابنکلي کوي؛ لکه دکوتې په جوړښت کې چې، پوره اوپځې خښتې ډير رول لرلی شي .دشعرپه جوړونه کې هنري ترکيب هم ښکاره ځای لري؛ دحسن اختتام لپاره لاندې شعرګورو:

کمڅوکې ستادياد چې مې نن خيال وزنګيده
زانګوکې مې دهيلو يو هلال وزنګيده
انځورمې شود سترګوپه پردوکې ستاتصوير
په هسک دخاطروکې مې مشال وزنګيده
په غيږ داميدوکې مې سلګۍ وې سرګردانې
دهجرپه څپوکې نن وصال وزينګيده
دطمعې توري شپې کې ستادحسن ستوری وخوت
دوخت دديارپه څنډوکې يوکال وزنګيده
کوم سوز رغړی احمده ستا د شعرپه ليمو کې
تندي باندې دياړچې مې سورخال وزنګيده (۴۳۸:۳۴)

دلته ګورو ،چې دهيلوپه زانګوکې هلال ،دسترګوپه پردوکې تصوير ،دهسک په خاطروکې دمشال زنګېدل ،داميد په غيږکې سرګردانه سلګۍ ،دطمعې توري شپې کې دحسن دستوری ختل ،دوخت ددار په څنډوکې دکال زنګېدل اونورترکيبونه اوتصويرونه دي ،چې شعرکې ترکيب تصوير اودمنظرنګاری قوت زياتوي.

لنډه داچې ترکيب دژبپوهنی دعلم له پلوه هم پوره اهميت لري: ((ترکيب غونډ ددوويازياتو خپلواکواوناخپلوکلموا ومورفيمونوله يوځای کيدوڅخه عبارت دی، چې اجزايې يوله بله سره ګرامري ارتباط لري.)) (۳۹:۳۲)

که دجملې په جوړښت کې کلمی يوځای نشي نونه ترکيب جوړيږي اونه جمله ! ترکيب ددووکلموغونډ اومجموعه ده، چې جمله په زغرده ترې جوړيدای شي. يوکلام په حقيقت کې نيمګړی بلل کيږي، چې ترکيب يې ناقص وي .په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کلمو اوبيا په شعرکې نيمګړي ترکيبونه. چې نحوي ترکيبونه بلل کيږي، راوړو :اضافي ترکيب، توصيفي ارتباطي، عطفي، ندايي، فعلي، تاکيدي ... باندې ويشل کيږي (۲۸ :۴۲۷)

په شعراوبياجملوکې ترکيب دانتظام اوجوړښت مثال لري.

په شعرکې ترکيب دشعردښکلا ، خوږښت اومعنوي اولفظي ښايستونو سبب هم کيږي .دغه معنوي اولفظي ښکلاوې چې دشعرپه ترکيب کې پرتې دي دهرشاعراودهرې دورې دشعردښکلايې اړخونوځلوونه کوي، هنري ترکيب دشعردښکلاييزطاقت اوپياوړتيا لامل کيدلاي شي، پښتوشعرکې هنري ترکيب عاطفي اوطبيعي استعمال خوراړيږ دی، چې پښتوشعريې دلوړتياپورې ته رسولی دی.

۲-۶- په ليکنه کې دسرليکنوعنوانونه دغوره کولو ارزښت

هره ليکنه عنوان اوسرليک لري؛ بې عنوانه ليکنه بې نومه انسان اوځای ته ورته ده؛ لکه چې بې نومه انسان اوځای نشته اوهرڅه نوم لري، همداسې ليکنه هم دروا خله !...

که وغواړو ليکنه مو هويت ولري اومسلکي ليکنه وکړو ، بايدعنوان اوسرليک ولري، ځکه نو عنوان ډيراړين دی. د نوم، عنوان، سرليک، هيډلن هويت اوارزښت لاهغه وخت ډيربرجسته شو ، چې پاک پروردګارحضرت آدم عليه السلام ته دشيانو اوانسانانو نومونه وروښودل.دغې خبرې د نوم، عنوان اوسرليک قوت لازيات کړ؛ هرشی اوهرڅه هويت پيداکړاوله هغه راوروسته هرچاته اوهرشي ته په نامه ورناړي کړي.په کلام مجيدکې دنومونو اوعنوانوداارزښت اړوند څه ښه ارشادشوي دي:وعلم آدم الاسمأکلهاثم عرضهم علی الملکته فقال انبونی باسمأ هؤلاان کنتم صدقين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له هغه وروسته الله ج آدم علیه سلام ته د ټولو شیانو نومونه وښودل، بیایی هغه پرښتوته وړاندی کړل اوویی ویل، که ستاسي دا ګومان صحیح وي، چې د کوم خلیفه په ټاکنه کې به نظم وران شي، نو ددې شیانو نومونه وښاست. (۱۴:۱)
عنوان اونوم که د شیانو په نومونه کې ارزښت لري او په ټولنیز ژوند کې یې ځای نیولی دی او اړتیا ورته لیدل کیږي، نو په تحقیقي او علمي څیړنو او پنځونو کې یې ضرورت او کارونه لازیاته ده.
عنوان او سرلیک د هرې مقالې او کتاب هویت ټاکي، خو شرط دادی ، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي او بیا مقاله او کتاب ترهغه عنوان لاندې ولیکل شي؛ په څیړنیزو آثارو کې دیوه ښه عنوان ټاکل ځکه اړین دي، چې مقاله په ښکاره کلمو کې تریوه عنوان لاندې راټولیدای شي.
لیکوال او څیړونکی استاد پوهاند محمد حسن رشیق د تألیفي کتاب او د څیړنیزو مقالو او تحقیق آثارو لپاره د عنوان ټاکلو ترتیب او تنظیم ته داسې اشاره کوي : ((کله چې مولف خپل اثر انتخابوي باید په یاد ولري، چې کیدای شي عنوان ډیر خلک ولولي، پداسی حال کې چې ټوله مقاله یا اثر لږ خلک ولولي. له هرې کلمې ،چې د اثر په عنوان کې کارول کیږي، باید ډیر دقیق او په زړه پورې وي. له راتلونکی متن سره ورته والی ولري او د لوستونکي د ځانګړې پاملرنې وړ وګرځي...
عنوان کیدای شي له یوې کلمې، دوه او یا له دوه کلمو جوړ وي، خو که همدغه یوه یا کمې کلمې د متن د مضمون درسته معنا تشریح او افاده کړای شي، درسته ده او که ډیرې هم وي. د متن اصلی معنا تشریح نه کړي عنوان کامیاب نه دی.
هغه اثر چې درست او وړ مناسب عنوان ونه لري، نو پوره مفهوم نه وړاندې کوي، پیغام نشي لیږدولای او رسولای (۷:۲۷)
که د طبیعت په ارته غیږ کې له وړې زړې راواخلو تر ډیروغټو او ستروشیانو هرڅه نوم لري، چې د اصل شي مفهوم او مضمون وړاندې کوي، نو همداسې د تحقیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوعلمي اثرپه ليکلواوارزښمندۍ کې عنوان ټاکل ډير رول لري.لکه يوښه نوم، چې دانسان په راتلونکی شخصيت کې خورا رول لري، همدا ډول دعلمي تحقيقي اثر په وړاندې کولو او ليکلو کې ښه عنوان غوره بريښي.

په علمي اوتحقيقي رساله، مقالو، تأليفي اوتحقيقي آثاروکې دعنوان ټاکل اوغوره کول له هرڅه ضروري دي.

هرتحقيقي اثر له عنوانه پيل کيږي؛ عنوان دکارله پيل اوشروع څخه عبارت دی.

عنوان ته سرليک دمضمون د محتوا يې ارزښت بيانوونکی پيغام ويل کيږي.

عنوان؛ مقالې، رسالې، اثراو رسنيو ته د پاملرنې اصلي لامل ګڼلای شو .عنوان په رساله کې دموضوع دتشريح اعلان ته ويلای شو .ياپه بله وينا عنوان، د مقالې يا تحقيقي اثربيانونکی ګڼل کيږي.

دکابل پوهنتون دژورنالیزم پوهنځی ليکوالانو اومحقيقينو پوهنوال عزيز احمد فانوس اوپوهنمل جاويدې احمدي درسنيواوخبرد عنوان برخه کې ډيرښه تحقيق کړی، چې له مسلکي اوعلمي پلوه يادونه او رااخيستل يې ضروري دي؛ لکه:

عنوان دخبردرښتنی محتوا سپړونکی وي، دعنوان کارد خبرې پيغام ليږدول دي.

د مخاطب ذهن ته د موضوع د الفبې و رسول دي، له همدې امله د خبرمحتوا بايد له عنوان سره هم آهنګه وي.

عنوان، لوستونکی اصلي موضوع ته متوجه کوي او اصلي موضوع ته هدايت ورکوي.لوستونکی ځان ته راغواړي، ځکه نوعنوان ليکنه يوظريف اوبافکره کار دی اوله بلې خواعنوان د ليد فشرده نڅوړ بللی شو.

دعنوان په ټاکلو کې لاندې ټکو ته پاملرنه کيږي.

۱-عنوان دمطلب خبر رښتنی څرګندونکی دی.

۲-عنوان لوستونکی اومطلب ترمنځ دپيوستون ټکی دی.

۳-عنوان مطلب ته د مخاطب د جذبيدو اصلي لامل دی (۵ :۲۰-۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې څېړنيزې تحقيقي مقالې، رسالې اوعلمي ادبي اثر ټول قوت په عنوان پورې اړه لري.عنوان د ونې د تنې مثال لري.عنوان په جنګي لښکر کې د سر لښکر رول لوبولی شي؛ که سرلښکرمغلوب شو ، لښکرناکام او که سرلښکر زوراو مخ پر وړاندې روان و ، نولښکر هم ورسره کامياب وي او آن د هرسرتيري روحيه په سرلښکراوقوماندان پورې اړه لري.

خدای بښلی فيض محمد اخوند زاده ۱۲۵۰زوکړه، چې يو ستر عالم او مجاهد شاعر او ليکوال تير شوی دی. د امير شيرعلي خان په اوله پاچاهۍ کې ۱۲۹۲هـ د (روضته المجاهدين) په نامه په پښتو ژبه او د نظم او د مثنوي شعر په قالب کې يو کتاب وليکه، چې د يو ښه سرلښکر اوغوره افسر شخصيت ترې ښه ښکاري نوموړی نظر درلود:

په لښکرکې چې افسر وي
مې بايد چې دلاور وي
شجاعت لري قرار وي
په صفونو کې جرار وي
هم عاقل اوهم مدبر وي
ښه ديندار ه مذکر وي
دلسوزي لري ناصح وي
هم انصاف لري صالح وي
سخاوت لري ښه داد کا...
له لښکر سره امداد کا
له لښکره باخبر وي
په خپل کار کې باهنر وي) (۳۸: ۲۲-۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان ، سرليک يا له اصلي موضوع سره د ارتباطي پله په معنا ده .دعنوان د اصلي پيغام د معنا ليږدول او ابلاغول دي؛ دموضوع د متن ليږد دعنوان اصلي دنده ګڼل کيږي له دې امله هرڅه ته يو ښه نوم او عنوان ټاکل ضروري خبره بريښي.

د سرليک يا عنوان اهميت:

عنوان؛ د موضوع د متن ليږدونکی وسيله ده؛ عنوان هغه وخت هويت او اهميت پيدا کوي، چې متن ښه معرفي کړای شي .که غواړو يوشي، يو نوم، يوځای او يوه ليکنه باارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولري .دعنوان اهميت ديوې موضوع دمنځپانګې ښه برجسته کول او ښکاره کولو پورې اړه لري.

په ځيړنيزو اوعلمي ليکنو کې د عنوان اهميت، له بل هرڅه نه ډير ښکاره اوارزښتمن بريښي .نه يوائې په تحقيقي ليکنو او پلټنو کې، بلکې په خبرې، اقتصادي، سياسي او ټولو ټولنيزو ليکنو کې ! هره خپرونه اوهرخبره د عنوان له مخې اهميت پيدا کوي، مړه او متروک خبري مواد له جالب او په زړه پورې عنوان سره اړخ نه لګوي، همداسې يوه زړه ځيړنيزه ادبي موضوع هم درواخله ! ! !...

زما په نظر عنوان؛ د يوې مانۍ يا تعمير د بنسټ او بام مثال لري .له يوې خوا يوه مانۍ بايد يو ښه اساس، تهداب او بنسټ ولري، له بلې خوا کلک اومضبوط بام !...، که دا دواړه ونه لري او يا کلک نه وي، نو مانۍ، به کمزورې او يا کړه وي؛ له همدې امله عنوان يا سرليک يوه اثر ټول طبيعي حدود ټاکي او په دې شان ليکنو ته اهميت ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوځيږنيز اثرد عنوان ځانګړنې:

عنوان ډير ډولونه لري، لازمه ده يواځې يې نومونه واخلو او بيا اصلي موضوع ته را شو ، يعنې له مسلک سره سم د تحقيقي اثرد سرليک په ځانګړنو او ارزښت پوه شو.

د سرليک عنوان ډولونه:

دهرې موضوع د تشريح کولو لپاره د مناسب عنوان تاکل اړين دي .هره موضوع دماهيت له مخې بيله لار تعقيبوي؛ ځکه نوعنوان يې هم توپير لري لومړی بايد عنوان وتاکو او بيا موضوع ترهغه سرليک لاندې راوسپړو ؛ د موضوع سپړل د عنوان ماهيت ښکاره کوي که څوک داسې فکر کوي، چې خالي عنوان تاکل ضروري دي، دا هم درسته نه ده؛ د موضوع موجوديت د عنوان ايښودو او اړتيا رامنځته کوي، مهمه داده ، چې څنګه د اړوندې موضوع لپاره مناسب عنوان غوره کړو .عنوان د موضوعاتو د مناسبت له مخې ډول او ارزښت پيدا کوي اوپه لاندې ډول ويشل کيږي.

۱ -تشخيصي ژورنالیستيکي عنوان

د ورځينۍ موضوع په اړه خبر ورکوي، تازه وي، نوې وي او اول لاس موضوعات اعلانوي؛ لکه :د کابل هوا دودجنه ده.

۲ –لنډ عنوان د سرمقالوعنوان(سرليک)

د مهمې ورځينۍ موضوع اويا ورځپاڼې پاليسي په برخه کې معلومات ورکوي؛ لکه:په ټولټاکنو کې درغلۍ

۳ – فيشني (کشداره، تجارتي عنوانونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د زياتې توجه او پاملرنې لپاره کارول کېږي، دغه سرليکونه په ورځپاڼه، اوونيزه... او ذوقي مجلو کې ډېر تر ستر ګو کېږي؛ د ماهيت پر ځای يې فيشن او موضوع ته ډېره پاملرنه کېږي، د بازار موندنې لپاره وي.
دخط ډولونه يې ددې لپاره مختلف وي، چې د مشتريانو ذوقونه سره تړاو پيدا کړي.
دغه عنوانونه ډېر ځله د اعلان په خاطر کارول کېږي؛ لکه د خوراکه ، پوشاکه، شرکتونو د مشهورولو علانونه...

۴ – متحد المال او تکراري عنوانونه:

دغه عنوانونه له بده مرغه په سياست کې او هغه هم په دې ورستيو کلنو کې ډېر زمور په هيواد کې مروج شول. د دغو عنوانونو استعمال د ليکنې په ټولو ډګرونو کې تر ستر ګو کېږي لکه: پاکستان په خپل سياست کې ريښتنی نه دی !
دغه عنوانونه د شکل له پلوه ښه، خو د موضوع له اړخه خورا بدرنګه او بې خونده دي او يو ډول سولېدلي کلمې سره اړوي را اړوي؛ د مثال په ډول (زمور د حکومتي کارونو اولويتونه (!) يو ډول شفاف نه دي) دا او دغسې نور متحد المال عنوانونه پوره ډېر دي. له هغو عنوانونو عبارت دي، چې په اخبارونو او سوداګريزو اوونيزو او مجلو کې بيا بيا کارول کېږي.

۵. ادبي هنري عنوانونه:
له دغو عنوانونو څخه مطلب (د ادبي او هنري) موضوعاتو او ټوټو د ليکلو لپاره د ادبي او هنري عنوانونو غوره کول دي. دغه عنوانونه ښايسته، جذاب زړه راکښونکي او لنډ وي، تر دغه عنوان لاندې داسې موضوعات ليکل کېږي، چې پوره پوره ابتکاري بڼه لري، موضوعات يې پخپله د ليکوال نوښت وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختصاصي ا وفني عنوانونه يې هم بللای شو ؛ لکه: د سبا سترګه، درې ماموران، د لمر ښکالو.....
تر دغو عنوانونو لاندې کېدای شي د ليکوالو لخوا ېېلابېل مضمونونه خپاره شي.

۲ـ پوښتنيز سرليکونه (عنوانونه)
ډېر ځله دغه سرليکونه په ورځپاڼو او اخبارونو کې کارول کېږي. له هغو عنوانونو څخه عبارت دي، چې ژورنالستيکي مضمون ولري. د اقتصادي او تجارتي او پوځي موضوعاتو د مشخصولو او ارقامو معلومولو لپاره پکار ېږي.
د موضوع له پلوه غير ادبي وي، خو د معلوماتو برخه يې پياوړې وي ؛ولې اوسنی شعرپرونی خوند اوښکلا نه لري؟(نن د تيلو څو ټانکره هيوا ته راغلل؟ ! يا (ولسمشر به کله د هيواد د خلکو په درد ، دردمند شي؟ دغه عنوانونه که څه هم لاس په لاس توضيحي بڼه نه لري، خو تشريحي او خبري برخه کې پوره د پاملرنې وړ ده.

۷ - څېړنيز(تحقيقي) عنوانونه:
څېړنيز عنوان که څه هم پوښتنيز او انتقادي لوری نه لري، مګر د موضوع له پلوه ډېر تاوده، د پام وړ او جالب وي. هغه مضمونونه، چې تر دغو عنوانونو لاندې را سپړل کېږي د ټولو لپاره په زړه پورې وي. دغه عنوانونه يوه زړه موضوع په نوي ليدلوري سره توضيح او را سپړي؛ موضوع کېدای شي مختلفه وي، خو تحقيقي عنوان بايد لنډ سوچ پارونکی او وضاحت ورکوونکی وي لکه: (د کابل د يخ ژمي اقتصادي حالت د اندېښنې وړ دی)
تر دغه عنوانو لاندې د موضوع له پلوه مختلف موضوعات تشريح کېدای شي. تر دغو سرليکنو لاندې هغه مضمونونه تر څېړنې لاندې نيول کېږي، چې يو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخينه، يا لرغوني بډاينه لري او بايګروند (Byground) ولري او مواد مخکې له مخکې د تحقيق لپاره موجود وي. لنډه دا چې عنوانونه د ډول له پلوه ډير دي، چې توضيح يې اړينه نه ده.

يو څېړنيز ادبي اثر له کومو برخو جوړيدلی شي؟

تر ټولو مهمه خبره د يوه اثر، مقالې، او رسالې جوړښت او ساختمان دی. دمسلکي ليکنو د لا ښه سمبالښت او تنظيم او غوره توضيح په خاطر لازمه ده هره برخه يوه لار او پروګرام ولري، څو ليکوال په ښه ډول وکولای شي د پام وړ موضوع ښه تشريح کړي؛ هغه وخت يوه موضوع مسلکي وړتيا پيدا کوي، چې تر مشخص عنوان لاندې را وسپړل شي.

يو څېړنيز ادبی اثر له لاندې برخو جوړېږي:

۱. سرليک (عنوان): بايد پر برجسته تورو وليکل شي؛ عنوان د يو مضمون د ټولو معانيو، ښېګڼو او بد ګڼيو بيانونکی سر خط دی.

د صفحې په منځ کې ليکل کېږي او نور ټول مطلب ورلاندې توضيح کېږي او د ژرنالېزم د پوهنځي د درانده استاد پوهندوی فانوس په وينا:

عنوان سر آغاز سخن همچو سلام است
عنوان کلام دل و سر لوحه و نام است
عنوان ستايشگر تعبير معاني
بر صفحه سروصورت و بر متن مقام است (پشتي)

۲. سريزه (مقدمه)

سريزه يا مقدمه؛ د يو علمي ادبي او څېړنيز اثر لومړنی برخه ده. که عنوان په يو ماشوم د نوم اېښودو معنا لري، نو سريزه د ماشوم د سترګو معنا لري؛ لکه بې سترګو چې څه ليدلای نه شو، بې سره تفکر کولای نه شو، بې مقدمې يو څېړنيز اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل کېدای نه شي. (مقدمه د موضوع پيل او د کار ابتدا ګڼل کېږي) دغه خبره د منلو او نه منلو وړ ده.
که د کار پيل نښه او مسلکي و ، نو څېړنيزه موضوع هم نښه تشريح کېږي؛ له همدې امله سريزه د موضوع او کتاب پيل او مسلکي بيان ته وايي. سريزه د موضوع د سپړلو لپاره يوه غوره ابتدا ده.
د يوه تحقيق ټول نوښت او ابتکار په مقدمه پورې اړه لري، نه يوازې نوښت بلکې د څېړنې او تحقيق اړتياوې هم په مقدمه کې را سپړل کېږي.
نو مقدمه داسې تعريفولای شو((مقدمه د تحقيقي کار سربل يا سرينې او يا پيل ته ويل کېږي؛ مقدمه د يوې موضوع تخنيکي خواوې وړاندې کول دي.مقدمه په اصله موضوع کې له يو تعريف نه شروع کېږي؛ اړتياوې په ګوته کوي او خپل اهداف بيانوي او همدارنګه د کار د روش او چلند شېوه او ډول هم پکې وړاندې کېږي))(۲۷-۵۵: ۱۲)
داسې فکر ونه شي، چې مقدمه د څېړنې او کار له نورو برخو ښل کار دی، بلکې مقدمه په موضوع کې د حقيقت را برسيره کول او ساده ښوول دي.
د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په لاندې ډول راوړلای شو:
الف: د نوموړې موضوع د تحقيق ځانګړنې پدې کې دي ،چې ستونزې په ډاګه کړي. دغه ستونزې بايد په ښکاره ډول بيان شي. (لوستونکی د اثر ټولې ستونزې په ښکاره ډول په مقدمه کې پيدا کړي.)
ب: لوستونکي ته د موضوع اړوند آثارو سره ارتباط ورکړل شي. لوستونکی له موضوع سره هغه وخت ارتباط او تړاو پيدا کولی شي، چې مقدمه مطالعه کړي او د ليکوال په هدفونو ځان وپوهوي.که هدفونه په سريزه کې په څرګند ډول بيان شوي وي، نو لوستونکی ترې ښه مطلب اخيستلای شي او د مقالې د متن له لوستلو سره هم علاقه ښيي او د متن لوستل هم ورته آسانه کېږي. سريزه د متن د انګړ دروازې ته ورته ده. ،که نه نو انګړ ته د ورننوتلو کار به ستونزمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج.د تحقيقي کار چلند او هم لاملونه يې، چې د موضوع د ټاکنې اصول توجيه کړي؛ بايد توضيح او څرګند شي او په پوره وضاحت سره بيان شي، د خبړنې د کار عمده پايلې ښکاره شي. بايد څرکنده کړو، چې د تحقيق کار د فيلم له موضوع سره توپير لري. فيلم د هنر يو خوږ ډول دی، چې هدف په هنري انداز او هغه هم په پوره پوره انداز کې ښکاره کوي؛ په فيلم کې اصلي هدف د غوټو او بندونو ترشا را ښکاره کېږي، خو په تحقيق کې هدف نيغ په نيغ په لاس راځي، هېڅ ډول خيال او ابهام په کې نه ځايږي. تحقيقي اثر د ساعتيرې آله نه ده، بلکې پوهه او معلومات ورکوونکی دي.

د ـ مقدمه، د هدف معرفي کوونکي توکي او اساس دي، له دې امله ستونزه بايد په معقوله توګه په کې حل شي، که نه نو لوستونکی يې له حل سره بې مينې کېږي. د مقدمې دا څو اصله سره تړاو لري.

ځينې اصطلاحات هم بايد په مقدمه کې رانشي، ځکه مقدمه د دې کار د سپړلو ښه بستر دی.

يادونه: په حقيقت کې د انشا پيل او شروع درې ډول دی:

الف: ځينې خبړونکي او په تېره اروپايي ليکوال بې مقدمې په کار پيل کوي. دوی وايي (که مطلب ډير لنډ وي يا په خپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته اړتيا نشته.)

ب: له مطلب او موضوع نه د مخه يوه مقدمه ليکل هم رواج وي. دا يوه زړه او پخوانی طريقه ده او ډير ليکوال په دغه لاره تللي دي

ج: دريمه طريقه دا ده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي، بلکې د يوه داستان م داستان منځ يا آخر شروع لپاره غوره کوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي، يعنې اوله يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره کيسه تاموي. دا طريقه ډير مهارت غواړي، که څوک په دغه چل ښه پوه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ښه ډول يې سرته ورسوي ډيره جالبه طريقه ده، مګر که په ماهرانه ډول نه وي او يې تناسبه وي نو نتيجه يې ښه نه ده.
د خداى بښلي استاد الفت په وينا((د مقدمې ليکوال رواج پخوا دومره ډير وو، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم ترينه خلاص نه وو او منظوم حکايتونه به هم په يوه مقدمه شروع کېدل؛ ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه کې ډير زور لګاوه او په دې وسيله به يې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله. (۷: ۳۲)
لنډه دا چې مقدمه ليکل اوس بيا مروج دي، خو له پخوا سره په دې توپير، چې لنډه وي د کار هدفونه او چلندونه د مقدمې اصلي چوکاټ جوړوي. بايد په مقدمه کې د مضمون د ليکول اسباب او علتونه بيان شي، څو هدفونه په لاس راشي؛ بيا ښکلي وي او له موضوع سره ښه ارتباط ولري، چې د لوستونکو پاملرنه مضمون او د ليکوال مطلب ته را وګرځوي؛ د يو مضمون لپاره ښه مقدمه د کار ښه پيل بلل کېږي.

۳- موضوع يا متن:

موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي؛ يا د اصلي موادو ليکول ډول او کار له عمومي طرز څخه عبارت دى. موضوع د غوټو را سپړل او ښکاره کول دي يو عنوان او سر ليک را سپړل او د مضمون د متن د سپړلو پر مهال شونى کار دى .که په مقدمه کې هدفونه ذکر او يادونه کېږي، خو په متن کې دغه هدفونه را سپړل کېږي. کېداى شي دغه هدفونه تحقيقي وي او يا کره کتنيزه بڼه ولري، چې د هرې برخې سپړل يو څه توپير لري؛ د بېلګې په توګه:
په دې ډول (که موضوع تحقيق او څېړنه وي، بايد را وسپړل شي؛ لکه يو بکس يا بوخچه او يا يو غوز (چارمغز) چې را خلاص شي. دغه کار د تحقيق د مهارت پر مټ کولاى شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې معنې چې موضوع ښکاره او محققه شي بايد موضوع په هکله د نظرياتو تل ته ورشو؛ د موضوع د لا ښکاره کولو لپاره پر نورو مفکورو ډه ډه لګول د قناعت کول دي (يو ښه تحقيق د لاس په ورغوي کې د اوبو د رڼو څاڅکو نيول دي.)
د تحقيق او ليکنې د مثالي سپړلو ډول (نحو) د موضوع د متن را سپړل او برجسته کول دي. په متن کې يوه موضوع (تحليل، تفسير، تفصيل او څېړل کېږي.)
که موضوع کره کتنه وي، نو بايد دکره کتنې له اصولو کار واخيستل شي. مواد سره او ناسره، ښه او بد شي. دغه کار د يو ښه بڼګر کارته پاتې کېږي ((په تحقيق کې خپل نظر نه شو شاملولای، خو په کره کتنه کې خپل نظر راوړلای شو، په دې شرط، چې طرف او لوری واقع نشو؛ يعنې هره موضوع او متن داسې را وسپړو، لکه لمر چې دورځې په غېږ کې نړۍ ښکلې کوي. (۲۰: -۵۷: ۱۰۵-۱۰۲)
د تحقيق د موضوع او متن په سپړلو کې يو ازې:((د ليکوال مطالعه، تجربه، پوهه او د کار چلند او روش ګټوره نه تمامېږي، بلکې د متن د لا ښه څېړلو لپاره کله ناکله او د اتيا له مخې بايد (د مرکې، ليدنې، د خلکو تجربې کتابتونونه ته ورتګ، نېټې، ځانګړو لارو چارو او نورو ګټورو چلندو څخه کار واخلو او د متن څېړل د يو ښه تحقيق له لارې غني کړو.)) (۴۶: ۵۸- ۷۴)

۴.پايله(نتيجه):

په مقاله يا تحقيق کې د ټولنيزو (مجموعې) موندنو لاسته راوړلو ته پايله يا نتيجه وايي. نتيجه د يو تېزس د حل کلي؛ له تيزس څخه نچوړ را ويستل دي.
پايله په ادبي او علمي متن کې دومره ضروري ده لکه د بڼګر لپاره له خپل کښت نه حاصل تر لاسه کول. پايله د اثر مهمه برخه ده او مهموالی يې په دې کې دی، چې له پورته شوي تحقيق څخه يو عمومي لنډير يا مهم اجمال وړاندې کېږي، خو دغه لنډير بايد کره او شمارلي کليمې وي. د تحقيق يا اثر ټول تيزس ښايست په لنډيز او نتيجه کې نغښتی دی؛ نتيجه دوه برخې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله برخه؛ په دغه برخه کې (تحقيق يا وړاندې شويو کلي تجربو انځور وړاندې کېږي؛ خو کوم جزيات، چې د متن يا د موضوع په څېړنه کې وړاندې شوې ول، نه وړاندې کېږي) پايله له متن څخه په ګوته راټولو شويو مهمو برخو ته وايي.
دويمه برخه؛ هغه ارقام او د قناعت وړتوکي، چې په تحقيق کې لاسته راغلي، وړاندې کېږي. په نتيجه کې تکراري خبرې نه راوړل کېږي. د تحقيق لنډيز او نتيجه دليکوال او محقق د ښه کار کولو قدرت او توانايي ښيي. پايله بايد لنډه وي هره پايله د محقق د کار د بريالیتوبونو خبرتيا ده.

۵. ماخذونه:
د فهرست جوړول ضروري او ماهرانه کار دي؛ په ليکوالي او تحقيقي آثارو، کتابونو او مجلو کې د ماخذونو استعمال او کارول ضروري کار دي. هغه اثر غوره تحقيقي او علمي ګڼل کېږي، چې (دقيق، کره، نوي، اول لاس او په موضوع پوري پوره اړوند ماخذونه پکې راوړل شوي وي.)
يو تحقيق، يوه تحقيقي مقاله د ليکوال يا څېړونکي د تدريسي اوږدو تجربو مطالعو پوهنو مجموعه وي. دغه مجموعه هغه وخت غني وي، چې له پوره يادو شويو مطالبو سره د نور پوهې او تجربې را واخلي، خو دا ددې معنا نه لري، چې يو اثر دې د نورو له موادو جوړ شوی، اقتباس او را اخيستنه دې وي.
په تحقيقي اثر کې مهمه خبره دا ده، چې مورې وپوهېږو څومره د يوې موضوع د لا ښه کره کولو او غني کولو په خاطر له بل چا کتاب او اثر څخه را اخيستنه کوو.
دغه ماخذ پرځای کارول پرځای دی او کنه؟
په نومورې تحقيق کې د ماخذ کارول دويم تحقيق غني کوي او کنه؟
د ليکوالي او تحقيق موضوع له ماخذ سره رابطه او اړيکه لري او که څنګه؟ که خپل تحقيق يا مقاله د ماخذونو په راوړلو پرې سوو دا کار بې ضرورته دی (مهمه مساله د يوې موضوع ښه کره کول، سوچه کول او محقق کول دي. د همدې اړتيا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په خپل اثر کې ماخذونه کاروو. په اکاډيمکو څېړنو، ليکنو، مقالو او کتاب ليکلو کې لازمه ده. علمي کتابي او اکاډميک ماخذونه وکارول شي.
له اخبار، ذوقي مجلو او غير معياري او اکاډميکو موادو څخه په علمي څېړنو کې د ماخذ راوړل د وخت ضايع کول دي.
زمونږ په هېواد کې د خپګان وړ خبره ده، چې تراوسه ليکوالي د يو کلتوري ارزښت په توګه نه ده منل شوې، معمول او استعمال خو يې لا لري خبره ده. علمي او اکاډميک مرکزونه، اکاډمۍ او پوهنتونونو دغو مواردو فني ليکوالۍ سره سرو کار لري.
هر څومره چې ټولنه د مدنيت په لور ګامونه اوچتوي په هماغه اندازه کلتوري ارزښتونه هم هويت پيدا کوي؛ له بده مرغه لا تراوسه په علمي مؤسسو کې د مقالو او کتابونو او نورو څېړنو او تحقيقاتو کې له يو ډول ماخذونو ګټه نه پورته کېږي.
د افغانستان د علومو اکاډمۍ کې د ماخذونو د کارولو پخوانی سيستم دود لري او په پوهنتونونو کې بل ډول. په اجتماعي او طبيعي علومو څېړنو کې هم بلهلار تعقيبېږي. د تحقيقي مقالو، کتابونو او مجلو متن هم د ماخذونو کارول بېل بېل ډولونه لري او په مختلفو ډولونو کارول کېږي.
د ماخذونو د فهرست د برابرولو لارې-چارې هم بېلې دي او په لاندې درې ډولونو ترسره کېږي. (نوم او وخت د شمارې په ډول، د الفبا په ډول، د شمارې طريقه....)
اوس اوس په پوهنتونونو کې له علمي او ادبي منابعو څخه ماخذ را اخيستل يو ډول او په اکاډيمۍ کې بل ډول دی.

پوهنتونونو کې د مثال په ډول:
(موضوع لويه يا وړه له نورو منابعو را اخلي، چې کله اخيستنه يا ماخذ پای ته ورسيد، ټکی ږدي، لينديۍ بندوي، وروسته يو قوس پرانيزي، شارحه ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ راوړي او قوس بندوي: ((ادب د ملتونو د فطرت او فکري غنا څرګندونه کوي. ادب په يوه ټولنه کې د علمي، کلتوري سوله ښوونکي وسيله ده.))
پاورقي کې بيا ماخذ راوړي، د کتاب يا مقالې په پاى کې ماخذونه د الفبا په ترتيب راوړي.
په اکاډمى کې د پخوا په ډول تشريح کېږي
د اوس لپاره په پوهنتونونو او علمي کارونو کې دغه روش په پام کې نيول کېږي.

ماخذونه:

۱- قرآنکريم. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت بيهقي خپرونه.
۲- الفت، ګل پاچا الفت. ۱۳۳۸. ليکوالي. (املاء او انشاء) پېښور: رفعت کتابخانه. ناصرباغ.
۳- بابا، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات آباد، صبا خپرندويه ټولنه.
۴- بخاري، ډاکټر. سيد عظيم شاه خيال. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۵- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران: تهران. دانشګاه دولتي خيابان شعر. مطبعه سهام.
۶- رشيق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۴. طرز نګارش اثر علمي تحقيقي. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو رياست.
۷- زيور، دوکتور زيور. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ. اوسنى دوره. پېښور: ارباب روډ. د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۸- عثماني، پوهنوال حشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعي. کابل: انتشارات فرهنګ. کتاب فروشي فرهنګ.
۹- فانوس، پوهندوی عزيز او احمدي جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسي. کابل: انتشارات رسالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- نيا، محمد رضا حافظ. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقيق در علوم انسانی. ايران. تهران: سازمان مطالعه. مرکز تحقيق و توسعه علوم انساني.

۲-۷- پر نثر د نظم يا نظم پر نثر اړولو اړتياوې:

نثر پر نظم يا نظم پر نثر اړول په مسلکي ليکوالي کې يوه اړتيا ده؛ ليکوال او شاعران په تيره هغه ليکوال، چې شاعران مبلغين، سياستوال، ورځپاڼه چلوونکي او ليکونکي او يا استادان دې ته اړتيا لري، چې مسلکي مضمون آفريني وکړي، او (نثر پرنظم او نظم پر نثر واړوي.)

په تېره نظم خو ډير پر نثر اوښتی، تفسير شوی، کره کتنه وربانديې شوې او د تحقيق ډګر وربانديې په وار وار تود شوی دی.) د نثر د لا قوت لپاره نظم د سند په توګه را خيستل شوی او دغه کار په تحرير او شفاهي ليکنو کې په کراتو مراتو تر سره شوی دی.

کله کله داسې هم کېدای شي چې ليکوال يو لوی مطلب او مفهوم د شعر يا متل په ژبه لنډ بيان کړي ځکه شعر خو سوچه کلمې دي يو ډول دي؛ متل او وجيزې هم همداسې دروا خله!

د ببلګې په ډول عبدالرحمن بابا خپلې مينې له ترخو شکايت نه کوي او يادا چې د مينې سوزنده حالات په عادي او اوږدو خبرو کې نه بيانوي، خو خپله دغه ناکراره حالت د شعر په آهنګينه او اغيزمنه ژبه داسې راوړي:

زه دا هسې ديوانه او مجنون چاکړم
له رواجه له رسومه بهرون چا کړم
نه پوهېږم چې دا چاري په ماخوک کا
ليونی د خپل نګاه په افسون چا کړم
کومې سترګې کوم بانډه کومه غمزه ده
ډوب شهيد غوندې په خاک و په خون چا کړم... (۸: ۱۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې شعر په نثر او نثر په شعر اړوو په ادبياتو کې ضروري او طبعي خبره ده.
نظم او نثر د ټولنيزو حقايقو د راسپړلو يو ورې بستر دی که نظم دی او که نثر دی تحقيق په کار کې په درد خوري، ځکه نو اړينه ده، چې نظم پر نثر او نثر په نظم واړولی شي.
په ادبياتو کې که (تخليقي برخه ده او که تحقيقي) په تېره تخليقي (مضمون آفريني) يا مضمون پيدا کول يو ضروري اصل دی. تخليقي او تحقيقي مواد له طبيعت يا په طبيعت پورې اړوند خبرو څخه تر لاسه کوي.
که غواړو د تحقيق کره کتنې او نور علومو په برخه کې يوه خبره ثبوت ته ورسوو لازمه ده (له قرآن، حديث، شعر، نثر تجربو، پوهنو، متلونو او وجيزو) څخه مرسته وغواړو؛ د تحقيق په بهير کې شعر او ورته مطالب را سپړل او تفسيرول د موضوع د حل لاره ده.
نظم او نثر دواړه په حقيقت کې د ليکنې دوه مهم شکلونه دي، چې بشر له لرغونو زمانو ورسره بلد دی.
د انساني ژوند د پراخې برخې تفسير د دواړو فورمونو (نثر او نظم) له لارې تر سره کېږي او نثر خو لا ډېر پراخ ميدان لري، خو دلته زمونږ مطلب له هغه هنري نثر دی؛ په هر ډول په لاندې (مواردو) کې نظم پر نثر او نثر پر نظم اړوو:

۱. د مسلکي اړتياوو له مخې:
د تحقيقي ليکوالي او څېړنې بهير دا اېجابوي، چې يوه مفکوره په يو لوی شاعر (ناظم) يا و نثرنګار (نثرلکوال) پورې اړه ولري هغه را واخيستل شي تحقيق ورکې وشي، کره کتنه يې وړاندې کړې لکه: کله چې د روښانيانو، خوشحال خان او دده د ادبي کوررنې او پلويانو او د عبدالرحمن بابا او د هغه د ملګرو په شعري سبک غږېږو لازمه ده د هغو د مفکورو تل ته ور ننوځو د شعرونو او نثرو پخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې ببلګې يې راوا خلو ، قضاوت وربانديې وکړو د سبک او اغېزې يې بيان کړو او داسې نور...
همداسې که وغواړو د يو ليکوال او شاعر د ليکوالۍ او د شاعرۍ د ښېګڼو او بدګڼو او نورو اړخونو په برخه کې معلومات ورانديې کړو ، لازمه ده د مسلکې اړتيا له مخې يې تفسير کړو او دغه کار تر ډيره بريده د هنر په برخه کې په پام کې نېول کېږي.
۲ـ د ذوقي پوهې د زياتولو لپاره:
د ليکوالۍ اصول ايجابوي چې هر ليکوال او شاعر د ابتدايي شعرونو او نثرونو په تفسير لاس پورې کړي او دا کار په وار وار او بيا بيا وکړي څو د ليکوالۍ د ډګر ته رووځي د ليکوال پوه په دې پورې اړه لري، چې څومره شعرونه د څو شاعرانو او څومره نثرونو د څومره ناثرانو زمونږ زده دي او يا داچې له يو کتاب او يا بل ځای څخه يو متل، شعر او نثر را اخلو پر هغه له ذوق سره سمه تحليل او تفسير کوو. ذوقي ليکنې د تحقيق پنځونو لپاره نېه مقدمه ده.

۳ـ د موضوع د اختصار او يا اوږدېدو په خاطر:
که داسې هم پېښېږي يوه غټه تحقيقي موضوع په يوه يا دوو بيتونو يا يوه متل کې را ونغاړو او يا يو شعر چې تغيير قوت پکې موجود وي ورو ورو او توټه توټه پر نثر واړوو ؛ د مثال په ډول: د يو کتاب يا تحقيق د بشپړولو لپاره په پيل کې (بسم الله الرحمن الرحيم) وايو او بيا خدای ته التجا کوو او په خپل کار نېه پيل کوو او غوره پای ته د رسيدو لپاره د شعر په ژبه تمنا کوو ؛
عبدالرحمن بابا د خپل کار د نېه والي لپاره الله ج ته د حضرت پيغمبرص حضور شفيع وړاندې کوي:
الهي د خپل حبيب له برکته
دا ساده انشا رنيګينه د رحمن کړي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د دنيا(نړۍ) د پيدا کېدلو د کيفيت علتونه توضيح او تشريح کوو او د عرفاني ديد(مفکورې) او عقيدتي باورونو له مخې يې بيانوو، د يو شاعر شعر را اخلو:

د دانيا ده خداى له عشقه پيدا کړې
د همه وو مخلوقاتو پلار دى دا ...

د روزنې او روزنيز فکر په برخه کې د خپل اولاد، د وطن اولاد او اهل د معارف ته د زيار ويستلو روحيه ورکوو، هغوى په لنډ ډول د يوې لنډې يا شعر په واسطه ترغيب او تشويقوو؛ لکه:

چې غوتې پسې وهې په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته

يا:

بې زحمته راحت نشته زما وروره
که عزت غواړې زحمت درلره بويه...

همدارنګه د حقيقي يا مجازي مينې مينانو ته لازمه ده د شعر په ژبه روحيه ورکړو او ورته ووايو:

که د عشق لاره اغزنه ده هر ګوره
د عاشق په پښو خپلې دي د اور
که ديدن د ګلعذار په انتظار شي
زما سترګې دي شبنم غوندې څلور

حقيقي يا مجازي مينه:

تيغ د اوسپنې محتاج د نرم آب دى
قرب وحلم يو په سل دى زيات تر زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لويي له سرکښې زما توبه ده
خدای څوک مه کړه د آسمان په څېر نسکور
خدای زده څه سودا به پېښه په بازار شي
د بازار خبرې نشي په خپل کور
دا همه واړه عاشق لره پيدا شول
که تهمت، که ملامت دی که پېغور
جفا، جور، ناز و کبر د خوبانو
ما په ځان دي قبول کړي لکه پور
((راحت بې زحمته نه دی چا موندلی))
غم، بنادي دي، د دې دهر خور و ورور
رحمان هسې په خپل يار پسې غوځ غوځ يم
لکه غوځ په خپل اولاد وي پلار و مور (۳۴۰:۲۴)

يا کله، چې د پادشاهې زليخا د ناسوري عشق د ګدايی تصوير يو شاعر باسي، نو په لنډو ټکو کې د سوز او ساز څېره داسې وړاندې کوي:

عشق د عقل په تدبير چلاوه نه شي
په دې ناوې نه جوړېږي پسول د چا
چې پادشاهه زليخا يې کړه ګدايه
پرې به نړدي په ځای مينه قول د چا...
له وهلو به يې شرم څوک په څه کا
چې په غاړه شي د مينې ډول د چا...

يا د قناعت په برخه کې لنډ مطلب وړاندې کوو:

قناعت هسې دولت و حميد ورکـــــړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پـــادشاه ګڼي تـــــــر ځا نه بينوا
چې په سوال اوږدوي لاس چا ته حميده !
ښه يې وړې لاس تـــــــر زنې بې نوا (۵۱: ۲۱: ۱۴-۱۲)

کله هم ممکن يو څوک يو قطعه شعر يا يو بيت له موزون حالت څخه غير موزون حالت ته راواړوي؛ په هر ډول (نثر پر نظم او نظم پر نثر) اړول علمي و تخيلي، ذوقي او هنري مهارت او تمرين غواړي.

د سعدي شيرازي ( ) دا قطعه شعر مورد انسان د شکر ويستلو فضيلت ته رابولي؛ يو ليکوال غواړي نور خلک د نعمتو پر مصرف پوه کړي، خبره په څومره هنري انداز، حکمت او عارفانه هوښياری کې کوي او بشر په دې پوهوي، چې ته اشرف د مخلوقاتو يې، ځکه دغو خبرو او ټولنيزو نزاکتونو ته متوجه مه اصراف کوه او مه غافله کېږه؛ لکه:

ابرو ، بادومه و خورشيد و فلک درکارند
تا توانی به کف آری و به غفلت نخوری
جمله از بهر تو سرگشته و فرمانـــبردار
شرط انصاف نباشد که تو فـرمان نبری. (۲۲: ۵۹)

لنډه دا چې (نظم) او (نثر) د اړتيا او څېړنيزو سپړنو ، تفسيرونو ، تحليلونو او نورو ارزښتونو لپاره يو پر بل اړول کېږي او د خدای ښبلي سيد رسول رسا د وينا له مخط نظم او نثر د ليکنې دوه لارې او دوه سبکونه او روشونه دي، چې علمي او ټولنيز پراخه مفهوم له لارې تشريح او تفسيرېږي؛

لکه:

نظم دی که نثر طريقې دوه د ليکلو
نه دی انحصار د شاعری په تش ويلو
نثر کې هم راشي شاعري ښکلي ښآغلي
نظم هم شي نثر شاعري په زړه داغلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل ته د بلبل ژبه په کار ده خو بې ګله
تشه د الفاظو مـــــاهري ده لا حاصله
خيال شاعر نه پيکر د شعر، شاعري ده
نور رخت و زيور دی د پيکر و چاکري ده
روح چې نه وي، ښکلی که کالبوت شي د دلبر
وايه يو مرده دی، د زربفت کفن په سر
نظم دي پيلي مـــــرغلرې د خيالاتو
تش لفظونه څوک ګڼي معيار د کمالاتو ... (۲۵۱:۳۹)

۲-۸- د دويم څپرکي د مطالبو لنډيز:

- ليکنه يوه فني اړتيا ده او د ليکوالي فن د زيات تمرين، اصولي لارو او علمي طريقو په واسطه ترلاسه کېدای شي.
- کله چې انسان کار کوي، ورسره ورسره ښايي، چې خطاوې هم وکړي، په تېره په ليکنه کې، ځکه ليکنه يو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده؛ لارمه ده مور په وار وار تېکنې، دوه زړې او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله بايد فني لارې خپلې کړو.
- د ليکنې په کار کې دا اړينه ده، چې ليکنه مسلکي کړو؛ له مسلکي ليکنې او فني ليکوالي څخه زمور موخه (هدف) دا دی، چې د يو (مسوليت او ټولنيز درک له مخې خپل کلتور او خپلې ژبې ته څه وروښنو، دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کار ته وقف کړو.
- هره ژبه د تخليق او تحقيق په لړ کې پياوړې کېږي، که وغواړو مسلکي ليکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

أ. تفکر کول، په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبيعت په ارته غږ کې يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه په خپل سپېڅلي او روا کار (د ليکنې) په فني ګانه ځان سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

ت. سواد، پوه د ليکنې په کار کې حتمي دی؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبيعت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه تحقيق. که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي لازمه ده له تکراري کلمو ځان وساتي.

ث. د ژبې په دستور ځان پوه کړي، په تېره مقيد او آزاد مورفيمونه، شرطيه توري او تکراري او ټينګاري کلمې او مورفيمونه بيا بيا ونه کاروي. ضميرونه ټول وپېژني او پرځای يې وکاروي، نومونه، قيدونه او فعلونه په ګرداني توګه او ساده ډول استعمال او ګردان کړي.

ج. لنډه او ساده ليکنه وکړو او په لوی لاس د ليکنې ته خال او درې ورنه کړو، له نورو ژبو څخه خپلې ژبې ته راغلي لغتونه د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې مفرده او جمعه بڼه يې وکاروو.

- مهمه دا ده، چې څه ډول ليکنه وکړو؛ اوس خلک ستونزوره ليکنه نه خوښوي، خو دا د دې معنی نه لري، چې د آسانۍ په پلمه هر اصل له منځه يوسو.
- که څوک وايي، چې ليکنه يو ډول اصول دي، چې هېڅ بدلون نه مومي، نو د اسلام په اوايلو کې، چې کومو مسلمانانو کومې ابتدايي ليکنې او راغونډونې کړې وې دوباره به ورکې انکشافات نه راتلل. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي يا فولکلوريک داستان له اوسني سره اوس اسو څومره توپير لري.

- په پښتو اوسني ليکني بهير کې يو لړ کموني او زياتوني هم کېږي، چې ليکني بهير تشخصي، سمتي او سلقه يې کولو خوا ته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېر خلک فکر کوي يا راغلي وو، راغلي ول يا د اداتو په کارولو کې دقت وشي.
- همدارنګه د اوسني ليکدود په برخه کې د هر فونيم لپاره د يو مشخص ګرافيم نه درلودل دي، لکه چې ويل کېږي، له (واول پرته کلمه نه ترڵ کېږي) که داسې وي په پښتو او دري ژبو کې ډېرې داسې کلمې شته، چې زمونږ د رسم الخط له مخې واول ورکې نشته؛ لکه: بد)، چې له دوو تورو رغېدلې کلمه ده، خو که په فونيمکي الفبې يې ونه ليکو، نو واول يا حرکت په کې نه ليدل کېږي. په داسې حال کې، چې بد (Bad) بايد داسې وليکو.
- د فعل صرف هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول سره راغلي؛ لکه: هلک راغی، نجلۍ راغله. يو هلک راغی، يوه نجلۍ راغله. مطابقتونه بايد په نومونو، صفتونو، عدد او معدود او فعلونو کې په پام کې ولرو.
- په ليکوالۍ کې د ښ، کلمو، جملو او هنري ترکيبونو کارول په تېره په هنري نثر کې ضروري دي. لکه هېڅ ليکنه او اثر، بې کلمو او جملو نشي رامنځته کېدلای، نو يو هنري اثر هم پرته له ښو جملو، کلمو او ترکيبنو نشي رامنځته کېدلای. لکه ديوال، چې بې له خښتو نشي پورته کېدلای، ليکنه بې کلمو نه رغېږي. د يو ليکوال خبره الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي، که څوک په کور کې ميلمه کوو او دهغه قدر کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه د هغه پر روان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت ستايلو او غندلو کې يو ډول رول لري، نو له همدې امله د کلمو د کارونې ځايونو ته بايد هر اړخيزه پاملرنه وکړو.

- په ليکنه د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه که له يوې خوا ليکوالي فني او ښکلې کوي، له بلې خوا د ليکوال هويت هم لوړوي.
- هرڅومره، چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي، په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړی کوي او ښکلا وربښي. د پېښو هنري تړاو په هنري نثر کې د شعر د کارونې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي چې کشتی ـ غوندې د خلکو باربردار شي

- په ليکنه کې شعر د وړتيا او اړتيا له مخې کارځای پيدا کوي او ټولنيز پيغام لېږدوي. د پيغام لېږد د ښلابښلو توکو، وسايلو او الفاظو په ذريعه وي.
- ليکوالي ذوق تحريکوي؛ ليکوال په اسانۍ سره کولای شي خپل او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي. دا ډول هنرمند ليکوال کېدای شي په يوه يا ډېرو مسلکو کې پوهه او لوی لاس ولري.
- د محقق او ليکوال کارله نورو فرهنګپالو لا ستونزور دی، ځکه ليکوالان په ټولنو کې د ټولنيزو موضوعاتو رامنځته کوونکي او پالونکي دي.
- ليکوالان او محققين په ښلابښلو خبرو کې تحقيق او ليکنې کوي؛ دغه ليکنې سياسي، اجتماعي، ادبي، علمي، فولکلوريکي او هر ډول ټولنيزه پوهه او شعور انعکاسوي؛ شعرونه، متلونه، وجېزې او ولسي پوهنې او تجربې او همدارنګه د وختونو په اوږدو کې په ټولو ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شويو موضوع ګانو ليکنې کوي او په دې ډول د خپلو ټولنو فرهنګ ژوندی ساتي.

- په ټولنيزو، ادبي او علمي موضوعګانو د ليکوالو لپاره د نورو خبرو تر څنګ د اجتماعي شعور قوت په شعر کې، منل، غوره ويناوو او نورو ولسي پوهنو کې ډېر انعکاس کوي.
- ليکوالان په دا ډول ليکنو کې ډېر ارزښتونه انعکاسوي، آن (په هنري او ادبي نثر او شعر کې هنري ترکيبونه کاروي، چې د ادبي او هنري ليکنو ارزښت ډېروي.)
- د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري، نثر هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب په ليکنه کې (هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نومورې مضمون ماهيت ترې جوړېږي، خو دغه ماهيت ډېر ځله ښکلی او فزيکي بڼه احتوا کوي که څه هم چې ماهيت په مضمون کې پورت وي.
- په نثر او په تېره شعر کې (هنري انځور) هر اړخيز دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا ترمنځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به ترمنځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي.
- هنري نثر ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر لېږدوي او يوه موضوع څاري. هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلی او د معنی له اړخه ببل ببل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.
- د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القا کوي. دغه نثر ته ترسيمي او حکايوي نثر هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هنري نثر ترڅنګ (هنري ترکيبونه) په شعرونو کې ډېر کارېدلي دي؛ د پښتو ادبياتو د لرغوني، منځنۍ، معاصرې او نوې دورو کې ډېر ډېر کارېدلي دي، چې بېلګې يې خورا ډېرې دي.

که مې زړه د عشق په تېغ سورۍ سورۍ شه
تـــــــر يـــــــوه ونه دې نه کړه راته نا ...

يا:

کدورت مې د صفا په صيقل ورک شو
په دا چاکه سيـــنه خوښ لکه سحر يم...

- په ليکنه کې د سرليکونو (عنوانونو) غوره کول يو با ارزښته کار دی. هره ليکنه عنوان لري، لکه هر سړی، چې نوم لري، همدا شان تحقيقي، علمي او ادبي ليکنې خو بې عنوانه نه وي؛ عنوان د مضمون او مطلب د حتوا لارښود دی.
- عنوان او سرليک د هرې مقالې او کتاب هويت ټاکي، خو شرط دا دی، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي، بيا مقاله او کتاب تر هغه سرليک لاندې وليکل شي. ښه عنوان د غوره کتاب معرفي کوونکی دی. دهرې ليکنې او کتاب هويت که له عنوانه ښکاري، مطالعه يې هم له سرليک څخه پېلېدونکي ده.
- عنوان د هر مطلب کـه لـوی وي يـا وړوکـی د مطلـب (خبـر) رښـتينی څرګندونکی دی. عنوان د لوستونکي او مطلب ترمنځ د پيوستون ټکی دی. عنوان يا سرليک مخاطب تـه د جذبېدو اصلي لامـل دی. د يـوې تحقيقـي مقـالې عنوان د ټول اثـر د قـوت بيـانوونکی دی. يـو تحقيـق پـه عنوان برجسته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د عنوان اهميت په دې کې دی، چې د موضوع د متن لپرډونکی پيغام وسيله ده. که غواړو يو شی، يو نوم، يو ځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولرير.
- د عنوان اهميت د يوې موضوع د منځپانګې د برجسته کولو ښه لاره ده. په ټولنيزو او تحقيقي ليکنو کې د عنوان اهميت له بل هر څه نه ښکاره او ارزښت لري.
- عنوان ډېر ډولونه لري؛ لکه: لنډ عنوان، فيشني يا کشداره (تجارتي)، متحدالمال او تکراري، ادبي او هنري، پوښتنيز، څېړنيز، ذوقي او نور ...
- د يوې څېړنيزې مقالې عنوان له ټولو مقالو با ارزښته وي، ځکه ځانګړنې لري، برجسته وي، معرفی کوونکی د موضوع وي، متمرکز او پياوړی وي، پوهه لپرډوي، اول لاس موضوع معرفي کوي.
- په عمومي ډول يو څېړنيز اثر (مقاله)، آن کتاب له لاندې برخو جوړېدلای شي:
(عنوان، مقدمه، مت (موضوع سپړنه)، نتيجه او ماخذونه)
- سريزه (مقدمه) هم د تحقيقي اثر يا مقالې عمده برخه ده؛ له ډېره پخوا په تحقيقي مقالو کې مروجې وې، خو کله نه دي ليکل شوي. په مقدمه کې ليکوال بايد دخپل کار هدفونه معرفي کړي، ستونزې بايد په معقوله توګه په کې حل شي، آن ځينې اصطلاحات هم په مقدمه کې تشريح شي. مقدمه د عنوان او موضوع ترمنځ ارتباطي پل دی. په مقدمه کې د پاتې کار شيوه، ميتود، برخې او د حل لارې په ګوته کېږي.
- موضوع يا متن؛ د څېړنيزې مقالې عمده برخه ده. موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي. مضمون بايد راوسپړل شي؛ د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق کار د مقالې د مضمون په سپړلو پورې اړوند دی، ټوله خواري د لیکوال د یوې موضوع غوره سپړل او رالوڅول دي.

- په مقاله یا تحقیق کې عمومي موندنو ته نتیجه وایي. نتیجه د مقالې یا تېزس د حل کیلي ده. په نتیجه کې ټوله متن څېړنه د ارقامو له مخې حسابېږي. نتیجه هنري لمنه ده، چې د اصلي پیغام په کې راټول شوی وي.
- ماخذونه هم په معاصرو څېړنو کې اهمیت لري، هغه ماخذ د اهمیت وړ دی، چې زموږ د کار موضوع لا برجسته او غوره کړي. تحقیقي مقالې بې ماخذونو نه وي. ماخذونه مختلف ډولونو باندې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۹- د دويم څپرکي پوښتنې:

۱) ليکوالي څه ډول فن دی او دغه فن ته څنګه د ليکنې عملي کړنلاره وايي؟

۲) څنګه په ليکنه کې له تېروتنو ځان ژغورلای شو؟

۳) هنري نثر، تحقيق او تخليق څه ته وايي؟

٤) که وغواړو مسلکي ليکنه وکړو لازمه ده کومو ټکو ته پاملرنه وکړو؟

٥) د ضميرونو، نومونو، صفتونو، قيدونو او فعلونو پرځای کارول زموږ د ليکوالۍ په فني کېدو او ښه کېدو کې څه رول لري؟

٦) له خپلې ژبې ته له نورو ژبو راغلي لغتونه له کومې قاعدې لاندې جمع کېږي؟

۷) د وينا اوليک ترمنځ ولې توپير شته؟

۸) د لاندې لغتونو درست او نادرست صورت وليکئ.

لکوره، لموره پکور کې، لکتابه مې لاس واخيست.

له تاسره، لتاسره، په تاپسې، پتا په سې، ما بهره غرمه پلوږه تېروله، آسمانتې کتل...

۹) په يوه علمي ليکنه کې (کشې، کښې، کې، کخې... کوم ډول ته ترجيح ورکوئ او ولې؟

۱۰) د اوسني ليکدود په برخه کې غټه ستونزه د هر فونيم لپاره د ګرافيم نشتوالی دی او که نور څه؟

۱۱) د مڼه او ترخه د کلمو په منځ کې د زور او که د زورکي تفاوت شته او ليکل کېږي کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) وايي، چې پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده، دغه خبره زمونږ په ژبه کې ولې ډېره مهمه ده؟

۱۳) د نوم او د **فعل** په صرف څومره پوهېږئ؟

۱٤) په ليکوالۍ کې د نو کلمو او نښآيسته جملو کارول څه اهميت لري؟

۱۵) که يو ليکوال غواړي هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي ورته لارمه ده څه وکړي؟ او څو شيان په نظر کې ولري؟

۱٦) په ليکنه کې د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارول څه اهميت لري؟

۱۷) په يوه ليکنه کې د شعر د وړتيآ او اړتيا له مخې څنګه کار ځای پيدا کوي او څنګه امکان لري؟

۱۸) لاندې يو بيت په يوه لنډه هنري ليکنه کې تفسير کړئ.

د ځوانۍ عمر دې تېر کړ په غفلت کې په پيرۍ کې به څه زېرمې د محشر کړې...

۱۹) متل څنګه او د څه لپاره په ليکنه کې کارولی شو؟

۲۰) که غږ لوړ دی، پر سر لار لري؛ د دغه متل کارول په کوم ځای کې مناسبت لري؟

۲۱) په ليکنه کې د (غوره ويناوو) راوړل څه اهميت لري؟

۲۲) هنري ترکيب څه ته وايي؛ تعريف يې کړئ؟

۲۳) هنري ترکيب د شعر او نثر په لفظي برخه کې ډېر کارول کېږي، که په معنوي؟

۲٤) آيا تاسو په يو نثر کې څو هنري ترکيبونه کارولی شئ؟

۲۵) يو، دوه، درې بيتونه چې هنري ترکيبونه په کې راغلي وي، راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶) په معاصر ادب کې د هنري نثر ليکوال څوک دی؟
۲۷) (غنچه روه)، ګنج پښتو، آدم خان او درخانی کیسه، توبة النصوح په کوم ليکوالو پورې اړه لري؟
۲۸) د هنري (ترسيمي او حکايوي) نثر بېلګې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.
۲۹) آيا طنز يا سکونډنه د شکل له پلوه د هنري نثر يو ډول دی؟
۳۰) د پښتو شعر په بېلابېلو دورو کې د هنري ترکيب استعمال په کومه دوره کې ډېر شوی دی، يوه يوه بېلګه يې له هرې دورې راواخلئ.
۳۱) په يوه ليکنه کې سرليک راوړل څه ارزښت لري؟
۳۲) سرليک (عنوان) څه ته وايي؟
۳۳) د يو عنوان په ټاکلو کې کومو ټکو ته ارزښت ورکول کېږي؟
۳۴) د عنوان يا سرليک د اهميت په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۳۵) عنوان څومره ډولونه لري؟
۳۶) څېړنيز عنوان کومې ځانګړنې لري؟
۳۷) يو څېړنيز اثر له څو برخو جوړېږي؟
۳۸) د يو عنوان څو تعريفونه را واخلئ.
۳۹) سريزه څه ته وايي، د اثر کومه برخه ده؟
۴۰) د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په څو ډوله دي؟
۴۱) متن څېړنه يا راسپړنه د يو تحقيقي اثر کومه برخه ده؟
۴۲) د متن يا موضوع سپړل او څېړل کومې لارې لري؟
۴۳) په متن کې د تحقيق موضوع څه ډول او په څو ډوله تفسيرېږي؟
۴۴) د يو تحقيقي اثر نتيجه څنګه ليکلای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٥) نتيجه معمولاً څو برخې لري؟

٤٦) ولې د يوې تحقيقي مقالې په پای کې نتيجه ليکو؟

٤٧) ماخذونه څه ته وايي؟

٤٨) د څېړنيزو مقالو او کتابونو ماخذونه په څو ډوله ليکل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۱۰- د دويم څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. ۱۳۸۰. الم سپاره. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. بيهقي خپرونه. آزادي مطبعه.

۲- ارسطو. ۱۳۶۰. فن شعر. تهران: طوسي خيابان فردوسي.

۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۶۰. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل رياست. دولتي مطبعه.

۴- الف جانه، مېرمن. ۱۳۸۸. اوسني ليکوال. کندهار: د علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۵- احمدی، فانوس، عزيزاحمد و جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسی. کابل: انتشارات رسالت.

۶- اميري، فرزانه. ۱۳۹۱. د درويش درانی په شعر کې د سياسي او اجتماعي افکارو هنري انعکاس. کابل: کابل پوهنتون ماستری تيزس.

۷- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸. ليکوالي. املا او انشا. پېښور: رفعت کتابخانه. ناصرباغ روډ.

۸- بابا، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات اباد. صبا خپرندويه ټولنه.

۹- بينوا، عبدالروف. ۱۳۸۹. د زړه خواله (دويم چاپ) کندهار: روهيال کمپيوټر اداره.

۱۰- بينوا، عبدالروف. پښتو متلونه. ۱۳۵۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. دولتي مطبعه.

۱۱- بابا، عبدالرحمن. ۱۳۵۲ ديوان کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبه.

۱۲- بيتاب، استاد عبدالحق، ملک الشعرا. ۱۳۴۵ انشا مقالات. کابل: د مالېې وزارت خپرونه. دولتي مطبعه. ۱۳۰ پرله پسې ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- بورګی، پوهاند محمد طاهر. ۱۳۸۰. د کانې کرښې (مقاله). پېښور: هوتک کمپیوټري مطبعه.
۱۴- پنزل ،هربرت (د الهام ژباړه). ۱۳۸۹.د پښتو ګرامر.کابل:صدیقي خپرندویه ټولنه.
۱۵- تړی، ډاکټر. ۱۳۴۹ کال. پښتو فعلونه. کابل: کابل پوهنتون. نشرات.
۱۲- تازوی، عبدالله ۱۳۸۱. هزارګفتار: عربستان. چاپ مطبعه مکه مکرمه.
۱۷- حبیبي، پوهاند عبدالحی. ۱۳۵۷ . پښتو چاپې آثار په دوو تبرو پېړیو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. دولتي مطبعه.
۱۸- حبیبي، عبدالحی. ۱۳۷۵. پښتو چاپې آثار په دوو تبرو پېړیو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. د پښتو پرمختیا او پیاوړتیا مرکز
۱۹- حقپال، محمدآجان ۱۳۸۰. مستقبل (مجله) دویم کال. ۱۳ او ۱۴ کلسیکسون. پېښور: جهانګیر آباد ، جمرود.
۲۰- حافظ نیا ، ډاکټر محمدرضا. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ایران. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی. دانشګاه سمت. مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۲۱- خټک، ډاکټر راج ولي شاه. ۱۳۸۰. د کانې کرښې. هوتک کمپیوټري.
۲۲- خټک، خوشحال. ۱۹۵۲. دیوان (لومړی چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۲۳- خویشکی محمدصابر. فونولوژي – مورفولوژي.۱۳۹۲.ننګرهار:ختیځ خپرندویه ټولنه.جلال کوټ.
۲۴- خیال بخاری، ډاکټر سید عظیم شاه. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حیدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۲۵- چمتو ، محمد قسیم. د ۱۳۸۷. د پښتو لیکدود او فونیمکي لیکنې ترمنځ توپیرونه. کابل: کابل پوهنتون علمي مجله، دویمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶- دوانی، علي. ۱۳۷۷. هنر نویسنده گی و نامه نگاری. ایران: تهران. دانشگاه دولتی. خیابان شهر. مطبعه سهام.
۲۷- رشیق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۲. طرز نگارش اثر علمی-تحقیقی. کابل: کابل پوهنتون. د نشراتو ریاست.
۲۸- رښتین، پوهاند صدیق الله. ۱۳۷۲. پښتو ګرامر. پېښور: خیبربازار. یونیورستي بک ایجنسي.
۲۹- رفیع، حبیب الله. ۱۳۶۰. افغان یاد. کابل: کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
۳۰- روهي، صدیق. ۱۳۶۰. ادبي څېړني. ننګرهار: ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځی.
۳۱- روهي، کاندید اکاډیمسن محمد صدیق. ۱۳۸۵. شعر پېژندنه. کابل: صمیم ادبي ټولنه.
۳۲- زرغونه، پوهندوی دوکتور. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. پېښور: ساپي څېړنو او پراختیا مرکز.
۳۳- زغم، احمد شاه. ۱۳۹۰. هنري نثر. کابل: کابل پوهنتون، ناچاپ اثر.
۳۴- زغم، احمد شاه. ۱۳۶۶. دا لیکوال او دا څېړني. کابل: د نشراتو ریاست. د چاپ او خپرونو دولتي کمیټه.
۳۵- زیار، ډاکټرمجاوراحمد. ۱۳۶۵ کال. پښتو پښویه. ننګرهارپوهنتون خپرونه.
۳۶- زیور، پوهاند زیورالدین. ۱۳۹۰. پښتو ادبیاتو تاریخ (اوسنی دوره). جلال آباد. ساپي نشرات. د مخابراتو څلورلاري.
۳۷- زیور، ډاکټر زیورالدین. ۱۳۹۰. د پښتو ادبیاتو تاریخ اوسنی دوره. پېښور: پښتونخوا. د ساپي څېړنو او پراختیا مرکز. ارباب روډ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸- زيور، پوهاند دوکتور زيورالدين. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ (اوسنی دوره). پېښور: ارباب روډ. د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۳۹- زيور، پوهاند ډاکټر زيورالدين. ۱۳۹۰. پښتو ادبياتو تاريخ اوسنی دوره (درېيم چاپ). پېښور: ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۴۰- سليمي. ۱۳۸۸. اوسنی ليکوال (دويم چاپ). کندهار: صحاف نشراتي مؤسسه.
۴۱- شميسا، دکتر سيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبي. درېيم چاپ. تهران: طوسي خيابان فردوسي.
۴۲- شيرزاد، پوهنمل محمدآقا. ۱۳۸۴. ادبي فنون. کابل: ښوونې او روزنې پوهنتون. سيد جمال ادبين کمپيوټري خدمتونو چاپخونه.
۴۳- شيدا، کاظم خان. ۱۳۸۴. ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۴۴- فريدونفر، محمدرضا. ۱۳۸۷. گل واژه های سخن. ايران: مشهد. مطبعه ملي ايران.
۴۵- قويم، پوهاند دوکتور عبدالقيوم. ۱۳۸۹. شعر چيبست. کابل: انتشارات سعيد.
۴۶- عشمانی، پوهنوال عشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعی. کابل: انتشارات فرهنگ. کتاب فروشي فرهنگ.
۴۷- غني، غني خان. ۱۳۶۴. کليات. کابل: د قومونو او قبايلو وزارت. نشراتو رياست.
۴۸- ماندګار روزنامه ۱۳۹۱ کال. ۱۲ ګڼه.
۴۹- مايکوفسکی. ۱۳۶۳ کال. درباره ادبيات.
۵۰- مومند، عبدالحميد. ۱۳۸۳. کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۵۱- مومند، عبدالحميد. ۱۳۸۳. ديوان. پېښور: د قصه خوانی. دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲- هاشمي، څېړنوال سيد محی الدين. **۱۳۸۹**. د نثري ادب ډولونه. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. د بشري علومو معاونيت. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.

۵۳- هوتک، محمد. **۱۳۵۲**. پټه خزانه (څلورم چاپ) کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو او بشري علومو پوهنځی.

۵۴- هېواد مل، سرمحقق زلمی. **۱۳۹۰**. د پښتو نثر اته سوه کاله. دويم چاپ. کابل: کلوله پشته، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی

۳– املاو انشاء

پيليزه (مدخل):

د ليکوالی آره او اساسي خبره، د (املاء او انشاء) په بحث پورې اړه لري.

ټولې ليکنې که ادبي يا غير ادبي دي په املاء او انشاء کې راځي؛ يعنې ليکنې آثار له يوه سره د املاء او انشاءله دايرې نشي وتلای؛ هرومرو به يا په املاء او يا انشاء پورې تړاو لري.

په دغه فصل کې (د املاء لغوي او اصطلاحي پېژندنه) چې د (کلمو سم تلفظ، د کلمو په ليکنه کې ګرامري قواعدو مراعاتول، د کلمو او ترکيبونو سم ليکل، د کلمو په ليکنه کې د امکان تر حده د اشتباه مخه نيول، په پښتو ژبه کې د نفې او نهې کلمو جلا ليکل، د پښتو ژبې خانګړو تورو پرځای کارول او ...)

د انشاء اصل، د انشاء په ليکلو کې رغاونيز توکي، د انشاء جوړښت، د درنې او ستونزورې انشاء د ليکلو علتونه، په انشاء کې د بهرنيو کلمو د کارونې اړتياوې، ډولونه او ...

انشاء پورې اړوند شيانو باندې په وړ او مناسب ډول خبرې کېږي او لکه نورو څپرکو غوندې لنډيز، پوښتنې او ماخذونه به هم که خدای کول ښکاره شي.

۳–۱– الف– املا: Dictation

پښتو- انګليسي قاموس، د علومو اکاډمۍ نوي چاپ په (۳۴) م کې راځي: ((املاء (imla) ښځ-م. Dictation-Spelling ته وآيي.)) (۹ : ۳۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کې د نوړې(جنس) له پلوه مؤنث (ښځينه) نومونو ډله کې راخي؛ لکه: ليلا، امريکا، املاء او .... سره له دې، چې املاء عربي کلمه ده، په پای کې همزه هم لري، خو په پښتو ژبه کې په الف تلفظ کېږي.

په خپنو نورو قاموسونو کې وايي: ((املاء(imla) ښځ-م-ډکول ۲-ليک دود، د کلمو د ليکلو قواعد.)) (۱۲: ۳۷)

د کلمو د ليکلو قواعد نه، بلکې د جملو د ليکلو قواعد او لارې دي، ځکه (Dictation) د جملو د ليکلو قواعد دي.

فرهنګ فارسي عميد، جلد اول، په (۲۳۲) مخ کې راخي: ((املاء- مص. [ع] (ا) ډکول، بل چاته د يو مطلب تقديرول (ويل) چې هغه يې وليکي او هغه مطب چې معلم يې ووايي او شاګرد يې وليکي او هم د کلمو د درستې ليکنې لار.)) (۲۲: ۲۳۳)

کله د (مهلت ورکولو، ديکته کولو په معنا هم راغلې، خو چې د اله املاء سره څومره سر لګوي د تامل (سوچ) وړه خبره ده.

په (عربي-فارسي) نومې د عيسى متقي زاده تاليفي قاموس کې راځي: ((الاملاء: مهلت دادن، ديکته کردن يا امکی-ديکته کرد. املی له-مهلت داد-)) (۲۹: ۳۸)

املاء: د تا، دما د معلم، همدارنګه د دويم شخص له لوري موږ يا هغوی ته په درست ډول څه ويل او د نورو له خوا ليکل دي، خو مهمه دا ده، چې نورو ته څه وايو او يا نورې يې موږ ته وايي د ښه تلفظ، ګرامري اصولو او ليکنې پوهې له مخې وي.

لغتاً مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او اصطلاحاً (خپلې يا د بل خبرې په ښه ډول ليکل دي.)

د يو ليکوال په وينا: ((املاء په لغت کې مهلت ورکولو، ځنډولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې دې ته وايي، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله پر هغه ليک هم اطلاق کېږي، چې يو سړی يو څه وايي او بل هغه ويل وينا ليکي.) (۲:۷)

ډېر ځله داسې فکر کېږي، چې املاء د (لومړي شخص) له خوا (دويم شخص) يا اشخاصو ته څه ويل او آن ديکته کول دي. دا چې لومړی شخص(متکلم) به د موضوع په برخه کې معلومات لري او کنه ؟ دا هم يوه خبره ده، خو که دا ومنو (چې خپلې يا د بل خبرې نورو ته ويل او يا ليکل دي) بيا دا موضوع روښانه کېږي، چې (متکلم) د املاء د موضوع په برخه کې معلومات لري. دويم او درېيم شخص مطرح کېږي، ځکه (خپلې يا دبل خبرې، نورو ته ويل کوم ،چې د درست تلفظ له مخې وي؛ املاء ده.)

دلته لومړی، دويم او درېيم شخص مطرح دی او اول او دويم هم. حقيقت دا دی، چې املاء په ليکنه کې يو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د (ليکلو) ده، يعنې هغه څه چې ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نورو ته ديکته کول د املاء اصل جوړوي، خو په دې شرط چې نور يې وليکي.

داسې ويل کېږي، که څوک له ځانه څه نشی ليکلی، مګر د بل چا د ليک له مخې يې نقلولی شي، دغه نقل قول يا کاپي کولو ته املاء نه ويل کېږي.

املاء څه ليکل دي، خو د درست تلفظ له مخې. د املاء د ليکلو په وخت کې ګرامري قواعد په نظر کې نيول ضرور دي. د املاء ليکلو پر مهال (فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي) اصول په پام کې درلود ضروري دي؛ له دې څرګند ېږي، چې (املاء د ليکنې د قواعدو له مخې ترسره کېږي، که څه هم د ليکنې اصول نه دي، خو بې اصولو ليکنه هم نه ده.)

په پښتو ژبه کې د (ښه ليکلو او ښه ويلو) معاصرې ليکوالۍ په برخه کې وتلي او نامتو ليکوال او استاد ارواښاد حضرت ګل پاچا الفت (۳۵۲ کال مړ) يو په زړه پورې تحقيق کړی دی، چې راوړل يې دلته اړين دی.

((املاء او ملاء په لغت کې مهلت ورکولو(۱) او ډکولو(۲) ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مګر د بل د ليک له مخې يې نقل قول کولای شي، دغسې نقل قول ته املاء نشو ويلای.)(۱:۳)

هغه څوک چې املاء ليکي بايد لاندې ټکي په نظر کې ونيسي:

۱) څه چې ليکي بايد د صحيح تلفظ له مخې يې وليکي او په غلط تلفظ پسې لاړ نشي. په هره ژبه کې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لري، ځينې الفاظ شته، چې په ويلو کې يو راز او په ليکلو کې بل راز دی، لکه په فارسي ژبه کې چې (او) ويل کېږي او (آب) ليکل کېږي. په پښتو ژبه کې (الک) وايي او (هلک) ليکل کېږي.

۲) د الفاظو په ليکلو کې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی. ځينې جملې په وينا کې دومره لنډې شوې دي، چې يوې کلمې غوندې وي؛ لکه (څيکې) چې بايد د ګرامر له مخې (څه يې کوې) وليکل شي...

۳) دوه ببلې کلمې به يو له بله په ليکلو کې نه نښلوو يعنې دا راز کلمات (ټول سړي) (لوی کور) بايد داسې و نه ليکو (ټولسړي) او (لويکور).

٤) که له دوو کلمو يوه کلمه جوړې شوې وي لکه (ټوليمشر)، نو بايد سره جلا و نه ليکل شي.

٥) همدغه شان (ټولواک) هم دوه کلمې دي، خو بايد ببلې نشي. يا د (ببلتانه) کلمه د جدايي معنې ورکوي (بې له تا نه) و نه ليکو. د کلمو په ليکلو کې دا هم ضرور دي، چې يوه کلمه د بلې په شان و نه ليکو؛ لکه (پوښتنه) تپوس (پښتنه) د پښتون مؤنثه کلمه چې بايد په ليکلو کې فرق ولري.

٦) (ګوډ) لنګ او (ګډ) مشترک بايد يو شان و نه ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) په عربي، فارسي او پښتو ليک دا سې کلمې شته، چې د ليک له مخې له ځينو نورو کلمو سره فرق نشي کېدلی؛ لکه: (شير – شير) چې يوه کلمه د پيو (شودو) او بله د (زمري) په معنی ده، چې د مقام له مخې يې معنی معلومېږي، مګر په پښتو ليک کې دغسې تېروتنې لږ پېښېږي، ځکه په پښتو ژبه کې لنډه (معروفه) (ې) او اوږده (ې) فرق لري، يعنې تېر (ګذشته)، تير (کمان) نه ليکي.

۸) له بلې خوا غږي (عضو)، (غږې) حلقوم نه ليکل کېږي، ځکه چې مؤنثه (ې) چې ديفتانګ (ay) دی ځانګړی شکل لري.

۹) ځينې نورې کلمې شته، چې يو شکل کېږي، خو چې په جمله کې ونه کارول شي، په توپير يې څوک نه پوهېږي؛ لکه: (خوله (کلا). خوله (دهن)، خوله (عرق)؛ په لاندې جملو کې: ۱-خوله يې په سر وه. ۲- په خوله کې يې خبره نه درېږي. ۳- خوله يې وکړه.

۱۰) په پښتو کې د نفې او دنهې توري (نه او مه) له افعالو څه جدا ليکل کېږي؛ لکه: نه ځي، نه کوي، نه وينې. يا مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه...، خو په (نشي، نشته، نکړي، مشه، مکړه، ناخلي) کې زياتره يو ځای ليکي. علت يې دا دی، چې په (نه ځي، نه کوي... مه وايه، مه کوه... کې (نه، مه) مختاړي يا وندونه دی، د کلمو مستقله برخه ده، خو په (نشي، نشته، نکړی، مشه، مکړه...) کې سربلونه دي او د کلمو اصلي برخه نه جوړوي.

۱۱) پښتو توري: ښکاره خبره ده هره ژبه ځانګړي توري لري، پښتو ژبه هم ځينې توري لري د (الفت) په عربي او فارسي ژبو کې نشته. د دغو تورو د کارولو ځای پېژندل ضروري دي او دا کار په املاء کې ډېر اهميت لري؛ چې زه به يې ترتيب سره راواخلم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټ(t)؛ لکه: ټول tol ، ټال tal، مټ mat، که (ټ) توری (ت) ولیکل شي، د ټولو کلمو په معنی کې تعیر رامنځته کېږي؛ لکه: ټول (تمام)، ټال(ګاز) مټ(بازو) د (ت) په تغیر تول، تام موسیقي او متلا بې معنی شی جوړېږي.

۲- ځ(J) ځمکه ، ورځ او ...

۳- څ(C) څادر ، څلور

٤- ډ(d) ډاډ ، ډډ ، هډ

٥- ړ(r) ړومبی ، ړنګ

٦- ږ(z) ږمنځ ، ږوی ، لوی، شاهد (۱۸: ۹۸)

۷- ښ(S) ښه ، وانښه ، ښنګ \

۸- ڼ(n) ڼه ، کوڼ ...(۳۹: ۳۰)

که په دقت او ځیرتیا سره وګورو راته څرګنده به شي، چې د هرې کلمې په جوړولو کې د هر توري رول دومره دی لکه د انسان د وجود په جوړښت کې د هر غړي... نو که یو توری پر خپل اصلي ځای او اصلي بڼه ونه کارول شي، په لیکنه او شفاهي وینا کې تغیر راولي؛ د مثال په ډول (ښ) هم په (ش) او هم په (خ) ویل کېږي. د خدای ښلي الفت په وینا ... یو توری په مختلفو غږونو ویل کېږي او دا د لهجې اختلاف دی. باید دا توری (ښ) په (ښه-لوښي او اوښ) کې ولیکل شي.

کومه کلمه، چې یوازې د (خ) یا یوازې د (ش) آواز لري، هلته دغه توری نه لیکل کېږي؛ لکه: خټه، خاوره، شګه، شولې) ، په دغه اساس باید (خندل) په (خ) او شیندل په (ش) ولیکو او ښندل په (ښ) ولیکل شي.

ارواښاد الفت زیاتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ږ- دا توری هم ځينې پښتانه لکه (ژ) او ځينې يې لکه (ګ) ادا کوي، او د لهجو د اختلاف په صورت کې (ږلی، لږ، کوږ) دغو تورو د لهجو د اختلاف مخه نيولې، خو د اختلاف وړ هم دي: لکه: (ژلی، لژ، کوژ)، چې په ليکنه کې د پښتو پوهانو د غونډو مطابق وليکو.

ځ- د دې توري آواز له (ز) لږ غوندې دروند دی، چې په ځينو پښتو کلمو کې يې ليکل ډېر اړين دي؛ لکه ځان، ځنډ ... او په پښتو ژبه کې ځينې کلمې شته لکه (ځه) چې د (تللو) امر دی او په (ځ) ليکل کېږي او که دا کلمه په (ز) وليکو نو (زه) د متکلم (لومړی شخص) ضمير ترې جوړېږي. همدارنګه (ځوړ) پاييز (مخ په ښکته) که په (ز) وليکل شي نو د (زوړ، سره مشابه کېږي.

د دې توري په برخه کې بايد ووايو، چې هغه کلمې چې په فارسي کې په (ج) ويل کېږي او په پښتو کې په (ځ) ليکل کېږي؛ لکه: جوان (ځوان)، جان (ځان)، جنګل (ځنګل).

څ- دا توری هم د پښتو ژبې ځانګړی دی، چې په فارسي او عربي ژبو کې نشته؛ که څه هم د فارسي ژبې په هزارګي لهجه کې په عنعنوي توګه ويل کېږي؛ لکه: (څه مو کنی) (چه می کنید)، خو دغه استثنايي خبره ده، کنه هغسې خو په ټولو (شرقي آريايي) ژبو کې شته. په شغني ژبه کې (څه رنګ ات) (څرنګه يې؟) او نورو ...

زمونږ موخه (هدف) د (څ) له توري دا ده، چې وينګ (تلفظ) يې له (س) پر ځای هم کاروي. لکه (څټ) ته (ستې)، څوک (سوک)، څرنګه پرځای (سرنګه) وايي. الفت زياتوي، چې (ډ، ړ، ټ) توري په پښتو املاء کې ډېره برخه لري، بايد پرځای وکارول شي. د (ڼ، و...) او يا ګانو پېژندل او پرځای کارول د تحريري املاء غوره برخه جوړوي.

(ڼ او و) خو په ټولو پښتو لهجو کې شته؛ د (و) کاريدنګ په ځينو جنوبي او شرقي لهجو کې فرق لري؛ لکه: (ورشه په ورشه)، کوز، کيز، نور، نير...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يا ګانو تلفظ په ځينو لهجو کې توپير پيدا کوي، چې په ليکنه کې اختلافي موارد رامنځته کوي؛ د بېلګې په ډول: اوږده (ې) په جنوب لويديځه لهجه کې په مفرده توګه (ادې)، (ادي) ويل او د جمعې په ډول اوږده ويل کېږي؛ لکه: راغلې (هغوی راغلي).

پښتو املاء لکه د هرې بلې ژبې املاء په هر وخت او هره دوره کې ځينې بدلونونو ته غاړه ږدي؛ د ټولو علومو پرمختګ او تحول د وختونو په اوږدو کې د يو لړ بدلونونو شاهد دی.

په هر هېواد، هره ژبه کې ډېر وينګونه او لهجې شته؛ همدارنګه پښتو ژبه، چې لله الحمد ډېر ويونکي لري او مختلفو ځايونو کې خواره واره دي، نو هرو مرو د دوی په ليکونو کې د دوی د لهجو اغيز هم شته، دغه سيمه ايز او لهجوي اغيز د پښتو ژبې په عمومي ليک او آثارو کې ښکاري او اختلافات رامنځته کوي او (دچا خبره، چې د رسم الخط يووالي ته زيان رسوي.)

د دې لپاره چې په يوه ژبه، په تېره پښتو ژبه کې يو رسم الخط مراعات شوی وي، څو ژبه د ليک، تحرير او تحقيق پياوړې شوې وي، نو له ډېر پخوا د ليک د يووالي په برخه کې هلته او دلته، کله ناکله ځينې پرېکړې شوي، چې لنډه يادونه ترې ضروري ده.

د پښتو ژبې د فاضل استاد او حقدار ليکوال اروابنباد عبدالشکور رشاد د څېړنې له مخې: ((په پښتو ليک کې، چې اوس کوم توری (Graphemes) کارېږي، زياتره يې له عربي الفبې څخه اخيستې سوي دي، د پاتې خالصه عجمي ږغونو (Phonemes) له پاره ټاکلي توری هم د عربي الفبې د نخښو (Symboles) او دا نه ده معلومه، چې تر دغو تورو پخوا د پښتو ليک څنګه وه؟

... د پښتو په باب چې تراوسه پورې کوم کښلي آثار ليدل شوي دي، د هغو له لوستې څخه دا راوزي، چې د پښتو اوسنۍ الفبې د غزنې د ستر ټولواک سلطان محمود غزنوي رحمت الله (۳۸۷ – ۴۲۱ ه ق) په زمانه کې جوړه سوې ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

. مګر د دغو روايتونو په څنګ کې دا خبره هم د يادولو وړ ده، چې پير روښان بايزيد اورمړ (۹۳۲ – ۹۸۰ ه ق) پر قرآني (عربي) الفبې باندې د پښتو تورو زياتول د خداى ج په امر او الهام سره د ځان کار بولي... او بايزيده ! اوکښه هغه حرفونه، چې په هغو ژبه کې سازېږي د فايدې له پاره د آدميان...

... د بايزيد اورمړ (پيرروښان) پير و ، دولت خان لوانى د خپل بوميا(مقتدا) خبره داسې نظم کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست، کويښ نه شه

ورته وشوه کنـــــــــــنده ديارلس حرفونه...

ځينې کسان داسې شته، چې د پښتو خاص توري د اخوند درويزه (۹۳۹ – ۱۰۴۸) کار بولي...))(۱۴: ۷-۲۱)

که د الفبې له پس منظر څخه را تېر شو په پښتو ژبه کې ځينې اختلافي کلمې له پخوا موجودې وې، چې د دوباره اصلاح او سمون لپاره په مختلفو وختونو کې غونډې او پرېکړې شوي دي. دغه پرېکړې د کلمو د سمون په خاطر وې؛ موږ به دلته پښتو املاء په برخه مختلفو پرېکړې را واخلو:

۳–۲– املايي پرېکړې:

۱– لومړۍ پرېکړه (فيصله):

د هغه وخت د پښتو ټولنې په غونډتنه، د (۲۵) تنو ليکوالو او پوهانو په ګډون په ۱۳۲۱ هـ ل کال د جوزا په دويمه وشوه او پر (۳۲) اختلافي موادو باندې داسې پرېکړې وشوې:

ګڼه	اختلافي بڼې	منل شوې بڼې
۱	شونډې – شونډان	شونډې
۲	کښيناست – کښينوست	کښيناست
۳	ټول خلق – ټوله خلق	ټول خلق ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	ټولې خبرې-ټوله خبرې	ټولې خبرې
۵	پاته-پاتې	پاته
۶	که راغلی وای-که راغلی وای	که راغلی وای
۷	لویه-لو	لویه
۸	توبه-تو	توبه
۹	میړونه-مړونه	میړونه
۱۰	ولید-ولیدو-ولیدی	ولید
۱۱	لځ-لوځ	لځ
۱	وشو-وشوې	وشو
۱۲	شوی-سوی	شوې
۱۳	شته-سته	شته
۱۴	شي-سي	شي
۱۵	لږه ډوډۍ-لږې اوبه	لږه ډوډۍ-لږې اوبه
۱۶	ښې خبرې-ښه خبرې	ښې خبرې
۱۷	غږ-ژغ-غګ-غاګ	غږ-ژغ
۱۸	ځینې وایي-ځني وایي	ځینې وایي
۱۹	له ده ځنی-له ده ځینې	له ده ځني
۲۰	چلوونکی-چلونکی	چلوونکی
۲۱	ښوونکی-ښونکی	ښوونکی
۲۲	ښوونځی-ښونځی	ښوونځی
۲۳	کښې-کښ-کې	کښې
۲۴	پرې	پرې
۲۵	ویل-ویله	ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶	وکړ–وکی–وکه	وکړ
۲۷	وکړئ–وکئ	وکړئ
۲۸	مونږ–موږ	مونږ
۲۹	زما–زمونږ–ځما–ځمونږ	زما–زمونږ
۳۰	زه–ځه	زه

یادونه: یو ځل بیا پښتو ټولنې په (۱۳۰۷ هـ ل) د سنبلې په (۲۵) لر اوبر پښتانه لیکوال سره کښینول او لومړۍ فیصله کې یې تعدیل راوست؛ لکه:

ګڼه	د لومړۍ فیصلې منل شوې بڼه	درېیمه پرېکړه (تعدیل)
۱	پاته	پاتې
۲	مونږ	مونږ–موږ
۳	ولاړ	ولاړ–لاړ
۴	لخ	لوخ

یاددښت: البته په څلورو کلمو کې تعدیل راغلی و، نور په پخوانۍ او اوله بڼه ومنل شوې.

۲– دویمه پرېکړه (فیصله):

د (۱۳۲۷ هـ ل) د سنبلې په (۸) د پښتو ټولنې په غونډه کې له (۱۹) تنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موضوعاتو په باب داسې پرېکړې وې:

ګڼه	اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
۱	ړ–ړ	ړ
۲	زه، ته، ده–زهٔ، تهٔ، دهٔ	زه، ته، ده (بې همزې)
۳	اوریدل، اخیستل، آوریدـ	اوریدل–اخیستل (بې مده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	آخيستل	
۴	ولید ،وګوره –اولید ، اوګوره (...)	ولید ، وګوره (بې الفه)
۵	مې، دې، پرې، لاندې، باندې، لاند ، باند او نور...	مې، دې، پرې، لاندې باندې
۶	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، لمړی، ګړی، چهاپ، ګهړی	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، چاپ، ګړی
۷	(ښ، ږ، ځ) توري به (ش، خ) نه لیکو او له (ږ) به (ژ) او همدارنګه (ځ) به (ز) نه لیکو.	(ژوند ، جوند ، ژوند) به په (ژوند) لیکو او له (ژ) به کار اخلو
۸	ځینې	د بعضي په معنی او (ځنې) د (از) په معنا راځي
۹	ویل-وې	ویل درست دی (یوازې په شعر کې (وې) جایز دي.
۱۰	کښې –کښ	کښې
۱۱	د لیرې ماضي ضمیرونه	وم، وو ، وې، وی، و ، وه، وې یعنې د مفرد دغایب او جمع غایب لپاره یو (و) لیکل کېږي...

۳– دریمه پرېکړه (فیصله):

د (۱۳۳۷ هـ ل) کال د پښتو ټولنې په بلنه د پښور او بلوچستان پښتانه لیکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي و او د سنبلې په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو لیک په باب مجلسونه او ادبي بحثونه شروع شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له څو غونډو او ډېرو څېړنو د ليک د ځينو اختلافي موادو په باب دا راز پرېکړې صادرې شوې وې:

ګڼه	مختلفې بڼې	فيصله شوې بڼې
۱	ځمکه – مځکه، زمکه	ځمکه
۲	زمری، مزری- ځمری	زمری
۳	کښته، ښکته، خکته	کښته
۴	پښه، ښپه، خپه	پښه
۵	کښل، ښکل	کښل
۶	کښلی، ښکلی	ښکلی
۷	ماسخوتن – ماخوستن	ماسخوتن
۸	ورځ – روځ	ورځ
۹	موږی – میزوی	موږی
۱۰	لويښت، لويښت، لويشت	لويشت – لويښت
۱۱	ورک – روک	ورک
۱۲	خسر – سخر	خسر
۱۳	خوسا – سخا	خوسا
۱۴	سکروټه – سروټکه، سکوروټه	سکروټه
۱۵	ورور – رور	ورور
۱۶	وروڼه – رونه	وروڼه
۱۷	ورورولي – رورولي	ورورولي
۱۸	وروسته، روسته ، روستو	وروسته
۱۹	وروستی – روستی	وروستی
۲۰	سيوری – سوری	سيوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱	اخلم، اخلي، اخم، اخی–الم، الي	اخلم، اخلي
۲۲	ببنل، ببنه، بخشل، بخشنه	ببنلو ببنه
۲۳	ماسپښـــــین، مازپښـــــین، ماپښین	ماسپښین
۲۴	کوم–کم	کوم
۲۵	اغږل، اخښل–اغل	اغږل
۲۶	نمړی–مړی–نوړی	نمړی
۲۷	زوی، زامن–ځوی، ځامن	زوی، زامن
۲۸	زیږېدل، ځېږېدل	زیږېدل
۲۹	زغستل، ځغستل	زغستل
۳۰	ځلمی–زلمی	ځلمی
۳۱	سوځل، سیځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل
۳۲	خوځېدل، خوزیدل	خوځیدل
۳۳	غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
۳۴	زغمل، ځغمل	زغمل
۳۵	ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
۳۶	ژبه–زبه، جبه	ژبه
۳۷	ژړا، زړا، جړا	ژړا
۳۸	ژوند، زوند، جوند	ژوند
۳۹	ژمی، زمی، جمی	ژمی
۴۰	ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
۴۱	خېژي، خېزي، خیجي، خېزي	خېژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲	ژی، زی، جی	ژی
۴۳	ژور، زور، جور	ژور
۴۴	نژدي، نزدي، نږدي	نژدي
۴۵	لم، نمر، نور، مر، میر	لمر–نمر
۴۶	نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
۴۷	لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ، نمونځ
۴۸	پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
۴۹	ږغ، غږ	ږغ، غږ
۵۰	کنځل، ښکنځ	کنځل، ښکنځل
۵۱	مینځل، وینځل	مینځل، وینځل
۵۲	مینځه، وینځه	مینځه، وینځه
۵۳	لامده، لانده	لامده، لانده
۵۴	جینۍ، نجلۍ، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
۵۵	لمبر، نمبر	لمبر
۵۶	نولس، نونس	نونس
۵۷	وږه، ببره، ایره	ویره
۵۸	ویده، بیده، اوده	ویده
۵۹	ویاله، بیاله، واله	ویاله
۶۰	اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
۶۱	وزه، بره، بیزه	وزه
۶۲	نښتل، مښتل	نښتل
۶۳	بزرګان، ملکان، بزرګانان، ملکانان	بزرګان، ملکان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴	کارغه، قارغه، کارګه	قارغه
۲۵	ڼ–نړ	ڼ
۲۶	کجير، قجير	کجير
۲۷	ټوکه، پړک، چکړی، ټوقه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، چکړی
۲۸	زړه، ته، زه، زړهء، تهء، زهء	زړه، ته، زه
۲۹	لوی، دوی، هغوی، لوی، دوئ، هغوئ	لوی، دوی، هغوی
۷۰	لويديز، وويل، لوئيديز، اووئيل	لويديز، وويل
۷۱	يو، اينده، يؤ، آئينده	يو، اينده
۷۲	پ	اوړده (پ) بايد د لنډيز د (ي) پرځای استعمال نشي

خو له دې څخه وروسته هم د ليک او پښتو کلمو د ليکلي متحد املايي صورت لپاره کار شوی، چې لنډيز يې وړاندې کوم وګورئ (ليکوالي. ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۲ مخونه).

۴– د پښتو ژبې د متحد ليکدود او ليک لار لپاره د (باړه ړلی) د غونډې متفقه پرېکړې:

د (۱۳۶۹ هـ ل) کال چې د ۱۹۹۰ م کال د جولای مياشتې سره سمون لري (۲۳) کاله وروسته يو ځل بيا د پښور پوهنتون او پښتو اکاډمۍ په نوښت په (باړه ګلی) (سوات) کې دري ورځينی سيمينار جوړ شوی و، چې له مختلفو ځايونو څخه کابو سلو تنو ادبپوهانو او ژبپوهانو ګډون کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسور سید محمد تقویم کاکاخیل – پروفیسور جهانزیت نیاز، پروفیسور نصیرالدین، حبیب الله رفیع، منتظر بیتني، عبدالکریم بریالی، همیش خلیل، ډاکټر محمد اعظم اعظم، ډاکټر خالد خټک، پروفیسور افضل رضا او ګڼ شمېر نور د دې غونډې برخه وال ول.

دغې غونډې خپل کارونه په دري کمیټو کې کې تنظیم کړل او په لاندې ډول یې پرېکړې وکړې:

۱) هغه کلمې چې د عربي او فارسي او ترکي نه پښتو ته راغلي دي، په دې شرط چې معنا یې په اصلي شکل کې تغیر نه کوي په هماغه بڼه لیکل کېږي؛ لکه: قصه (کیسه) قمیص (کمیس)، ضعیف.. خو کومې کلمې چې پښتو ژبې خپلې کړې دي، معنا او شکل یې بدل شوی دی، هغه به په پښتو ژبه کې په اوښتي بڼه لیکل کېږي؛ د بېلګې په ډول: تپوس (پرسان)، پام (فکر، سوچ) او د عربي ژبې مخصوص تکي به د پښتو په کلمو کې نه لیکو؛ مثلاً (تورخم) په په (ت) لیکو، نه په (ط).

۲) (ڼ) به د (ن) نه وروسته لیکلی شي او نوم به یې (نونڼ) وي، خو په دغه بڼه (ڼ) به لیکل کېږي.

۳) هغه کلمې، چې په پای کې (زور، زېر) لري، هغه به په څرګنده (ه) لیکل کېږي؛ لکه: خوشحاله (مذکر، مونث) لپاره راځي؛ خوشحاله هلک، خوشحاله نجلۍ...

٤) (مد) ( ) په پښتو ژبه کې نشته، خو تلفظ کېږي؛ لکه: آس، آسره (آ) چې څومره بڼه سړی یې!

٥) مجهوله (ي) چې د پښتونخوا په ډېرو ځایونو کې پرته لیکل کېږي؛ لکه سړۍ، خو په افغانستان او جنوبي پښتونخوا کې به د دوی په خپل لیک دود سره لیکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦) اوږده (ې) د کلمې په منځ او آخر کې راشي؛ لکه: سړې اوبه، خوږې مڼې... مجهوله يا لنډه (ى) هم د کلمې په منځ کې راځي؛ لکه راځي، کيني.

٧) د معروفي (ي) لپاره به دوه څنګ په څنګ ټکي ليکلی شي؛ لکه: سړي، زمري(جمع)، دوبي(مفرد).

٨) تانيث (ۍ) به په آخر کې د کش سره ليکلی شي؛ لکه: کړکۍ، جنۍ... (اسمونو کې راځي)

٩) د فعلونو لپاره زور لرونکې (ئ) ليکو؛ لکه: وخورئ، وکړئ...

١٠) په (کمزوي يآ متصل ضمير) کې وروستی ئ په (ء) شکل ليکل کېږي، ښهء، زړهء.

١١) (ګ) به په کونډ ليکلی شي.؟؟

١٢) کښې، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم په هماغه بڼه ليکل کېږي.

١٣) معدوله (واو) به د ټکو نه نشي غورځولی؛ لکه: خولهء، خواړهء، ګوند، غوندې وغيره.

١٤) له عربي ځينې راغلي کلمې، چې په (پېښې) يا (ضمه) تلفظ کېږي، د ليکلو پر مهال به پېښې نه ورکول کېږي؛ لکه: ګل، بلبل... او هغه پښتو کلمې چې پېښې لري هغه به په مجهوله (واو) ليکلی شي؛ لکه: پوښتنه، مور او نور...

١٥) معروف (واو) لنډ واو به د کلمې نه غورځل کېږي او د پاسه څلور مخصوص توري (څ، ځ، ښ، ږ) به همدغسې ليکلی شي. (١١ : ٣٨)

له دې وروسته په ١٣٨٧ هـ ل کال د افغانستان د پوهنې وزارت د خپل تعليمي نصاب د لا آسانولو لپاره يو منل شوی واحد ليکدود د کابل پوهنتون، ښوونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزنې پوهنتونونو، علومو اکاډيمی، تعليمي نصاب د غړو او ګڼ شمېر ديني عالمانو او مسلکي اشخاصو په ګډون جوړ کړی و، چې راوړل يې اړين بولم:

۵– د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود

ګڼه	ببلابېلې ليکنې بڼې		منل شوی صورت
	لومړی	دويمه	درېيمه
۱	اوويشتم	اوه ويشتم	اوويشتم
۲	اغزی	ازغی	اغزی
۳	ايستلی	ويستلی	ايستلی
۴	اواره	هواره	هواره
۵	اوسپنه	وسپنه	اوسپنه
۶	اولس	ولس	ولس
۷	انځورولای	انځورکولای	انځورولای
۸	وولسم	اولسم	اوولسم
۹	اولسمشر	ولسمشر، ولس مشر	ولسمشر
۱۰	پرانيزي	پرانستل، پرانيستل	پرانيستل
۱۱	برښنا	برېښنا	برېښنا
۱۲	برخوال، برخليک	برخمن، برخمن	برخمن
۱۳	بوزي	بوځي	بوځي
۱۴	بېځايه	بېځايه، بې ځايه	بېځايه
۱۵	بې درنګه	بېدرنګه	بې درنګه
۱۶	برخه وال	برخوال	برخوال
۱۷	تېلفون، تيلفون	تيليفون	تليفون
۱۸	تشبه، تشبه	تشبې	تشبيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹	تغير	تغيير	تغيير
۲۰	تعين	تعيين	تعيين
۲۱	تللى	تلى	تلل
۲۲	تېرونکى	تېروونکى	تېروونکى
۲۳	تمباکو	تماکو، تناکو	تنباکو
۲۴	پسرلى	سپرلى	پسرلى
۲۵	پنځلس	پينځلس	پنځلس
۲۶	په ټولنه کې	په ټولنې کې	په ټولنه کې
۲۷	پاتې وو	پاتەوو	پاتې وو
۲۸	پدغه	په دغه	په دغه
۲۹	په درناوې	په درناوې، پدرناوې	په درناوي
۳۰	پاچايان	پاچاهان، بادشاهان	پاچايان
۳۱	په واسطه	پواسطه	په واسطه
۳۲	پطرول	پترول، پترول	پترول
۳۳	پل	پول	پول
۳۴	په کې	پکې	پکې
۳۵	پاسنى	پاسينى	پاسنى
۳۶	ښوونکو	ښووونکيو	ښوونکو
۳۷	خوشحال	خوشال(نوم)	خوشحال(مرکب صفت) خوشال(نوم)
۳۸	ښوونکو	ښوونکيو	ښوونکو
۳۹	ختيخ(شرق)	ختيز(شرقي)	ختيځ-ختيز
۴۰	خپل منځي	خپلمنځي	خپلمنځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	ځیبنبل	زیبنبل	ځیبنبل
۴۲	ځایدای	ځائیدای	ځاپیدای
۴۳	څلېریشت	څلورویشـــــــــت- څلرویشت	څلرویشت
۴۴	څښل	څکل،څښاک	څښل،څښاک
۴۵	څېړونکو	څېړونکیو	څېړونکو
۴۶	چلم	چیلم	چیلم
۴۷	چورت	چروت، چروت	چورت
۴۸	دوه ځله یې	دوه ځلې یې	دوه ځله یې
۴۹	درانه	درانده	درانه
۵۰	دوکان	دکان	دوکان
۵۱	دعا	دوعا	دعا
۵۲	دوولسم	دولسم	دولسم
۵۳	دویم	دوهم	دویم
۵۴	دریم	درېم ، درېیم	دریم
۵۵	رغاونه	رغونه	رغاونه
۵۶	رامینځته	رامنځته، رامنځ ته	رامنځته
۵۷	ریښتیا	رښتیا	ریښتیا
۵۸	راکښل	رابنکل	راکښل
۵۹	زانګو	ځانګو	زانګو
۶۰	زنګل	ځانګل	زنګل
۶	زلمی	ځلمی	زلمی
۱۲۲	زوی	ځوی	زوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۳	زنځير	ځنځير	زنځير
۶۴	زوز	ځوځ، ځوز	ځوز
۶۵	ژبدود	ژب دود	ژبدود
۶۶	ژباړنه	ژباړه	ژباړه
۶۷	راکړشو	راکـړای شـو، راکـړل شوی	راکړ شو
۶۸	سوزي	سوځي	سوځي
۶۹	سون	سونګ	سونګ
۷۰	سکه	سيکه	سيکه
۷۱	ساه	سا، ساء	سا
۷۲	سهيل	سويل	سويل
۷۳	سيمه ايز	سيمه ييز	سيمه ييز
۷۴	شوری	شورا	شورا
۷۵	شات	شهد	شات
۷۶	شوده	شيده ، شودې	شيدې
۷۷	طوفان	طوپان، توپان	توپان
۷۸	طوطي	توتي	توتي
۷۹	عاشوری	عاشورا	عاشورا
۸۰	غوصه	غصه، غوسه	غوسه
۸۱	غنچه	غونچه	غونچه
۸۲	کيلي	کلي	کيلي
۸۳	کښپوت	کپووت	کپووت
۸۴	کلتور	کولتور	کلتور

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۵	کندز	کندوز	کندوز
۸۶	کندهار	قندهار	کندهار
۸۷	کونړ	کنړ	کونړ
۸۸	کرنه	کرهنه	کرنه
۸۹	کلمه	کلیمه	کلمه
۹۰	کومک	کمک	کومک
۹۱	کنځل	ښکنځل	کنځل
۹۲	کړي دي	کړیدي	کړي دي
۹۳	نه لري	نلري	نه لري
۹۴	لپاره	له پاره	لپاره
۹۵	لیمځی	لمځی	لیمځی
۹۶	لیږي	لیږي، لږي	لږي
۹۷	لعل	لال	لال
۹۸	لار	لیار	لار
۹۹	له پاسه	لپاسه، دپاسه	له پاسه
۱۰۰	مسوول	مسؤول، مسؤل	مسؤول
۱۰۱	مونږ	مورږ	مورږ
۱۰۲	مؤلف	مولف	مؤلف
۱۰۳	مسئله	مساله، مسله	مساله
۱۰۴	منځ	مینځ	منځ
۱۰۵	معنی	معنا ، مانا	مانا
۱۰۶	ملیون	میلیون، میلون	میلیون
۱۰۷	نهه	نه	نهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸	نحوه	نحو ، نحۀ	نحو
۱۰۹	نرينه	نارينه	نرينه(صـــــــــفت) نارينه(نوم)
۱۱۰	نصوار	نسوار	نسوار
۱۱۱	نشته	نه شته، نيشته	نشته
۱۱۲	نژدې	نږدې، نيږدې	نژدې
۱۱۳	نړيوال	نړۍ وال	نړيوال
۱۱۴	نږور	انږور، نږور	نږور
۱۱۵	نشه	نيشه	نشه
۱۱۶	نه شم کولی	نشم کولای، نه شم کولای	نه شم کولای
۱۱۷	نه کوي	نکوي	نه کوي
۱۱۸	نه لري	نلري	نه لري
۱۱۹	واخيست	واخسيت	واخيست
۱۲۰	ورميږ	اورميږ	ورميږ
۱۲۱	وربښې	اوربښې	وربښې
۱۲۲	وښايست	وښياست	وښايست
۱۲۳	هندوانه	هيندوانه ، هندوانه	هندوانه
۱۲۴	هنداره	هينداره	هنداره
۱۲۵	هديره	اديره	هديره
۱۲۶	هستوګنه	استوګنه	استوګنه
۱۲۷	يادښت	ياداشت، يادداشت	(يادښت) د(يادداشت) پرځای او (يادونه) د (تذکر) پرځای کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

			کېږي
۱۲۸	راغلی و	راغلی وو ، راغلی ؤ	راغلی و
۱۲۹	کیږدي	کیدی، کېږدي	کېږدي
۱۳۰	کښینه	کینه، کښنه	کښنه
۱۳۱	ګوره	ګوره	ګوره، د(ګ) پرځای (ګ) کره ومنل شو.
۱۳۲	علماو	علماوو	علماوو
۱۳۳	منع کوي	منعه کوي، منه وي	منع کوي
۱۳۴	معلومات	مالومات	معلومات
۱۳۵	مازغه	ماغزه	ماغزه
۱۳۶	منځګړی	منځ ګړی، منځه ګړی	منځګړی
۱۳۷	نجلی	جلی، جینی	نجلی
۱۳۸	اوبدل	اودل، اوبل	اوبدل (۱۷: ۳-۴ مخ ورکشاپ)

داملاء او سمې لیکنې په برخه کې (پښتو ژبه هم د واحد لیدود) او ښې املاء لپاره په ببلابېلو وختونو کې پورته غونډې کړې؛ دغه غونډې کېدای شي نورې هم دوام وکړي او زمونږ د ژبې او ادب د ښېرازۍ په برخه کې ګامونه پورته کړي.

۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې

پښتو ژبې په مختلفو برخو او دورو کې د ببلابېلو لیکوالو املاووې را خپلې کړي دي، چې مونږ به د هرې دورې (لرغونې، منځنۍ او معاصرو دورو) ځینې غوره بېلګې راواخلو او بیا د املاء لنډې ځانګړنې په ګوته کړو؛ دغه کار خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځلي الفت په مقايسوي ډول کړی دی او د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا نمونې يې راوړې دي:

۱– دتذکرۀالا وليا املا:

د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا املاء د سليمان ماکو په تذکره کې راځي:

۱- پښتو توري يې داسې ليکلي دي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) کـه وګورو لـه اوسني ليکدود سره توپير يې همدا دی، چې د (ځ) له توري لاندې يو ټکی ږدي؛ ځ (d).

۲- کوم توري چې اوس د حرکاتو د اظهار لپاره پـه اوسنۍ املا کې ليکل کېږي، دتذکرة الاوليا په ليک کې نشته؛ يعنې هلته (هـ، و، ی) د (زور، زير، او پېښ) د ښکاره کولو لپاره نه نه دي ليکل شوي؛ توپير يې له اوسنۍ (پنځوس کاله مخکې يعنې د الفت صاحب وخت هم رانغاړي) سره داسې دی:

ګڼه	د تذکرة الاولياء املا	اوسنۍ املاء
۱	م	مې
۲	د	دې
۳	پات	پاتې
۴	ک	که
۵	ل	له
۶	پ	په
۷	مزک	مزکه (ځمکه)
۸	لر	لرې
۹	مږ	مور- مونږ
۱۰	مين	مينه
۱۱	تپاک	تپاکې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- سره له دې، چې د تذکرة الاولیا په املاء کې حروف (توري) د حرکتونو د څرګندولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ خو (چه) يې څو ځايه (چې) ليکلې ده.
۴- همدارنګه د (شي، شوی، شو، شوه، شول) په (ش) ليکل شوی دی او ډېر لږ په يوه دوه ځايونو کې (سو، سوه) په (س) وينو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کې هم (و) ليکلی دی.
۵- ځينې نورې کلمې لکه: ويالـه، لـوی، لـوی) په همدغـه ډول ليکلي دي، چې د الفت استاد په وينا: (د مؤلف داستوګنې د ځای اوسنی محلي لهجې دغسې نه ده، ځکه چې هلته اوس (بياله لو) وايي، مګر يو ځای پکې (لو) هم ليکل شوی دی.
۶- د مطلقې ماضي صيغې داسې ليکلي: (نوميده، ولاړه، اوسيده، ګرځيده، وکړ) يعنې (نوميدې، ولاړې، وکئ، اوسيدې، ګرځيدې) نه ليکي؛ په داسې حال کې، چې بايد په خپله لهجه يې ليکلی وای.
۷- (کښې) په (کښ) ليکل شوې.
۸- د پښـتونخوا کلمـه (پښـتنخا) ليکـي او هبـواد (ايـواد)؛ خـو (اوسـيږم) (هوسيږم) او (څرګند) (سرګند) ليکل شوی دی.

۲- د محمدهوتک د پټې خزانې د املا بېلګه:

پټه خزانه د شاه حسين په امر محمد هوتک په ۱۱۴۲ هـ کې ليکلي او بشـپړه کړې ده، چې دلته د قلمي نسخې املاء را اخلو او ځانګړنې يې په ګوته کوو:
۱- پښتو درانه توري داسې ليکي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) او (ڼ) هم په ساده او هم مرکب ډول ليکي؛ لکه: ټې، څې، ځې، ډال، ړې، ښين.
۲- (و، هـ، ی) د حرکتونو د اظهار لپاره ليکي؛ لکه: (بـه، پـه، لـه، نمانځنـه، وقتونـه، مځکې... لـه نـورو خبـرو، ومونـد، مـوږه)، مګر کلـه (کتـابون) او سينګارون دغه راز هم ليکي، يعنې بايد (کتابونه او سينګارونه) ونه ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دا کلمې (لمسی، لمر) په (ل) ليکي، خو (نمانځنه) په (ن) ليکي.
۴- کښې په درې ډوله (کې، کښ، کښې) ليکي.
۵- فعلونه په دوه ډوله ليکي، چې مثالونه يې دا دي: (وليد، ومونـد، اوسيدی، بهيدی، ګڼل، کيدی).
کله (شو، شی، شوی) ليکي او کله (سو، سول، سوی، وسو) کاروي او کله د (سو) پرځای (سه) ليکي.
۷- ورځ، روځ په دواړو ډولونو ليکي.
۸- چه، هر چيرته په همدغه يو ډول راوړي.
۹- کله د (ټول) پرځای (ټوله) او کله به خپله (ټول) استعمالوي.
۱۰- ځينی وختونه (له، په) له ورستيو کليمو سره په ليک کې ننبلوي لکه: لکتاب، پملتان، پخوړو.
۱۱- (زوی، زلمی) په (ز) او (ځما، په (ځ) ليکي.
همدارنګه دلته به دپښتو ژبی او دادبياتو ددويمې (منځينی) دورې داملا يوه بيلکه هم راواخلو:

۳- د خيرالبيان املاء

- دميارونبان د خيرالبيان املا: خيرالبيان دپښتو ژبې او ادب په منځينی دورې پورې اړه لري او حضرت پيرروښان يا بايزيد روښان (رح) ليکلی، ميا روښان په ۹۲۲هـ ۱۵۱۲ ع کی زيږيدلی او په ۹۹۴ ه کې مړ شوی دی، مارګين ستړن (مارګين ستړن نارۏی مشرق ۏ، چې په پښتو ژبه کې يې خاصې ځېړنې کړې دي) د خيرالبيان داملا په برخه کې ليکي:
۱- په خيرالبيان کې دنورو پخوا ۏ پښتو کتابونو په شان، چې تر ده وروسته ليکل شوی دي (و، ه، ی) دحرکتونو داظهار لپاره نه دي ليکلي: مثلا (حرفونه) داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل شوي دي (حرفون) همدارنګه (نشته ، اسپې ،باسي) دا ډول راوړي : (نشت ، اسپ، باس) ، مګر اوبه ، ليوه ، په آخر کی (ه) لری.

۲- ځينې مستقلې کليمې په ليکلو کې يو له بله ننبتي دي، لکه: (په شپه ډير کرځي) (پکې مې)، چې اوس دا سې ليکل کيږي (په شپې ډير کرځی، پکې مې).

۳- پښتو خاص توري دا سې ليکي: (ټ، څ، ډ ،ړ ،ښ،ږ،ڼ)او د (ځ) پرځای له (څ) کار اخلي لکه: ځلمی ،څلمی...

۴- د (لیار، میر، ایتو ،څلویر) دوزیرو دلهجې پر ځای (لار، لمر، ستا ، څلور) ليکي او يو سفزيو لهجه کاروي.

۴– دميرزا خان انصاري دقلمي ديوان املا:

دميرزا خان انصاري د پښتو ادب يو وتلی لوړ مقامه شاعر تير شوی دی ، دنوموړي د ديوان دا املأ لنډيز دا ډول دی:

۱ـ پښتو مخصوص توري دا ډول ليکي: لکه (ټ ،ځ ،ډ ،ړ، ښ ، نړ(ڼ) ، يعنې د (ځ) پرځای (څ) او د (ڼ) پر عوض (نړ) شکل غوړه کوي.

۲-(کښې) په دغه او (چه) کله چه او کله (چې) ليکي.

۳- (و ،ه ،ی) کله د حرکتونو د اظهار ولو او کله يې نه ليکي، مثالونه: زمکه ، باند ،کاند ،زوځی ،بخره ،لکوم (له کومه) نليده ،مين (مينه) ، ويره ، له مخ.... دا سې ښکاري چې (له ،نه) ډير ځله له وروستيو کليمو سره ننبلوي.

۴- داکلمې (سوځي ، زلمي ، غر،رونا ، وهير، ورځ ، وقت ، ګرځي ، څښتن.... په همدغه ډول ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵– د دولت الله د قلمي ديوان املا:

دولت يا دولت الله او .... په روښاني پښتو ادبي ، عرفاني او علمي غورځنګ کې لوی قلموال بلل کيږي، ديو ديوان له قلمي نخسې څخه چې په کابل کی ده ، اروانباد استاد الفت هغه ځانګړې املأ داسې را معرفي کوي:

۱- دپښتو په خاصو تورو کې (ټ، څ،ښ،ړ) همدا اوس په شان ليکي ، مګر(ځ،ږ) د(د ،ذ) يعنې دلومړي توري پرځای (د) ليکي او يو ټکی ترې نه لاندې ږدي او د دويم توري پرځای (ذ) استعمالوي ، دپښتو يو بل مخصوص توری (ڼ) کله همدغسې په بسيط ډول او کله (نړ) ليکي.

د(ژ) توری کله د(ږ) او کله (ژ) يعنې د(ر) په توري يو ټکی پاس او يو لاندی ږدي.

۲-(و ،ی) دحرکتونو لپاره نه کاروي او ډير کرت داکلمې (واخله ،وګنه ، مين، خلقو ، باندې، راشي ، خبر).

۳-(چې) ډيره ليکي.

۴-(کښې) دا ډول.

۵-هير (وهير)

۶-دښښتن پرځای (تښتن) او

۷–دلمر پر عوض (نمر)

۸-او (وقت) په ق ليکي.

د پښتو د دورې د دويمې دورې ، دويمې برخې املا يي ځانګړنې:

الف–دخوشحال خان د دستار نامې کتاب املا : حضرت خوشحال خان عليه الرحمه له شک پرته دپښتو ژبې او ادب دغنا مندی او توانمندی لپاره آره او تلپاتې او بهانده سرچينه ګڼلای شو ،

هر اثر يې نايابه در دی دشکمن دې ووځي سترګې ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک په ۱۰۷۲ هـ کې (دستارنامه) وليکله ، دغه نثري غنيمت او معتبر کتاب قلمي نخسه په ۱۱۱۹ ق کال عبدالحلليم نومې کاتب دافضل خان په امر وليکه او په پښتور کې په زړه املا چاپ شو ،خو څرنګه چې ټولو ته لکه لمر ښکاره ده خوشحال خان خټک په پښتو ليک کې تحول راوست ، نو د دغه اثر املا يې هم ډيره ښايسته او له اوسنۍ محاورې سره نږدې دی ، خو ځينې لږ توپيرونه شته او دادي، چې الفت صاحب ګڼي:

۱- (و ،ه ،ی) دحرکتونو دښکاره کولو لپاره ګڼي لکه (هسې، تاسې ، غوره ، اوسپنه ، ګوندې ، مورې، عالمانو ، عابدانو) او ځينې کليمې يې بې له دغو تورو هم ليکلي دي.

۲- د پښتو مخصوص توری (ښ) پرځای (ش) ليکي لکه: غوشه ، پشتون...

۳- د(ږ) په عوض (ژ) ليکي لکه: غوژ ،کوژ ،لژ...

۴- (څ) ته (ح) غوره کوي ، خو له (ح) لاندې دوه ټکي او له ټکو لاندې همزه ږدي دبيلګې په ډول: (چ) ؟؟

۵- (څ) هم د(ح) په شکل ليکي يو ټکی ږدي او تېرې لاندې همزه (ء)

۶- (ړ) په (ر) اړوي ، خو د(ر) پرسر يې همزه ږدي لکه: (رء)

۷- او (ڼ) د(ن) په ډول او پرسر يې همزه ليکي لکه:(نء)

۸- (ټ) په (ط) ليکي لکه (ط) چې مونږ يې (مټ) په (ټ) ليکو.

۹- د(ل) پرځای (ن) دکلمې پر سر کې کاروي؛ لکه: نمونځ ، نمسی ، نمر ،نمړنۍ ، نمديدل او .....

۱۰- (کښې) په (کشې) ليکي.

۱۱- زما ، ستا په (دما ، دتا) ليکي.

۱۲- زمری ، زمکه ،برخه ، هومره ، ځومره ، هير ، پيړۍ.... په (مزری ، مزکه، بخره ، هونبره ، څنبره ، هير ،پيړۍ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- ځيني فعلونه داسې ليکي (څه چه غواړو ، که په اتفاق واستی ، که جدا شواستی هسی به مات شيو ، ویاستل)
۱۴- د(دی) جمع په (ديو) ليکي چې اوس يې مونږ (دوی) ليکو .
۱۵- شوء وشو په (شه ، وشه) او دجمع په صورت کې يې (شول) ليکي.
۱۶- (تنګسه) په (تنګځه) چې ښايې د تنګ ځای مخفف وي، راوړي.
۱۷- (وقت) په (خ) ليکی لکه: وخت.
۱۸- سربلونه يا ځيني معنی داره توري متصل ليکي او اوس جلا ليکل کيږي لکه : (پکور، پعلم.....) (په کور ، په علم.....)
۱۹- درکړی ، کاندې پرځای (کا) ډ پرکاروي، دا کار په نظم او نثر دواړو کې کړی لکه: په نظم کې:

په رومال دې يې مخ پاک کا په ډير رنګ دې پرې تبا کا ... (۲۴: ۷۱۹)

۲۰- او (زلمی) (زغلول، ګرزي) په (ز) ليکي.

۶- دعبدالرحمن بابا د قلمي ديوان املا:

عبدالرحمن بابا د پښتو ادبياتو دکلاسيکي دورې ددويمې برخې نامتو سرفرازه ، بلبل زبانه لمرته ورته نامتو شاعر دی ، خدای ښلي الفت يې له قلمی نسخې څخه چې د وخت دمطبوعاتو په کتابتون کې خوندی وه ، املا غوره کړې ، ځانګړنې يې داسې راوړل شوي دي:
د دغې نسخې املاء هماغه املا ده، چې له خوشحال خان نه دمخه وه، د پښتو مخصوص توری يې داسې ليکلی دي: (ټ، څ،ډ ،ړ،ښ،ږ،نړ) ښيي او (څ) د(ځ) پرځای استعمالوي او ځای (ځای) ليکي او د (و ،ه،ی) کله دحرکتونو د اظهار لپاره کله يې نه ليکي ، چې لکه:(حرفون، غوند ، خاور،له کوم، زمکه ،چونه کاند ، لاند ، وړاند ، نه د(نه ده) مې ، ګنړ) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هم کله همدغه ډول او کله (کښ) ليکي، شو ، وشو دا سې ليکي (شا ، وشه) نمونځ ، نمانځه ، نمسی ، نمر، په (ن) ليکي.
(ح) هر وخت يو ډول ليکي.
(پما ، لما ،پژړا ، نغواړم) ډير ځله يوځای ليکي.

۷– داحمد شا بابا د ديوان املا:

دوالاشانه، متفکر ، قلموال ، شاعر ، اعلحضرت احمد شا بابا د ديوان قلمي نسخه، چې دمحمد خاور دراني په قلم ليکل شوې او په ۱۱۲۳هـ کال پورې اړه لري او د تاشکند اکاډيمي دشرق پيژندنې دځانګې په کتابخانه کې وه، چې خدای ښلي اروانباد الفت يې ځانګړنې موندلې دی:
۱- د(ځان،ورځ، ځما) کلمې په (څ) ليکي، يعنې همدغه يو توری د دوه تورو (څ) او (څ) پرځای استعمالوي.
۲- (ڼ) دا سې ليکي (نړ).
۳- دپښتو دا دوه خاص توري يې (ړ،ښ) ډير ځله دا سې ليکي (ژ،ش) يعنې دا کلمې (مونژ-پوښتن) ، خو ځينې کلمې لکه (روژه ، نشی) په (روړه ، ننبی) ليکي.
۴- (تاس ، لک ، هس) سره (ه ،ی ، و) دحرکتونو لپاره نه ليکی ، يعنی (تاسی ، لکه ، او هس) ليکی.
۵- دا کلمی پدی ډول ليکی (يوطن، نشراب ،کښی) ليکي.
۶- او دا کلمي، خو د خپلې محلي لهجې مخالفې ليکلي دي ، لکه (ورځ ، بخره ، وشي ، وشو) او نور ....
۷.کله کله (څ) ته دوه ټکي ړدي ، يو پاس او بل لاندی ړدي ، مګر اکثراً (څ) د(ځ) پرځای کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- الفاظ او کليمې عموماً د پيښور او ننګرهار په لهجه ليکلي دي، لکه (لمر، ورځ، شته، بخره، ويره، اوښي، چرې باسې).
۹- د ربط توري ډيرځله له ورستيو کليمو سره نښلوي، لکه (پلاس، پکوځه، لحيات، بخه).
۱۰- (چه) کله همدغسې او کله (چې) ليکي، همدارنګه (شه، وشه، شو، وشو) په دواړو ډولو ليکلي دي.
۱۱- کښ ليکي يعنې (کښې) نه ليکي.

معاصره دوره:

۸- د پښتو لومړي کتاب املا:

حبيب الله خان په ۱۳۳۳ هـ ق کال د حبيبې په مدرسه کې د پښتو ژبې تدريس کولو امر ورکړ او له دې سره سم صالح محمد کندهاري د پښتو ژبې لپاره درسي کتاب د (لمړی کتاب د پښتو) وليکه او په ۱۳۳۶ کال کې چاپ شو، د دې کتاب ځينې ځانګړې داسې راغلي دي:

۱- (څ) (ح) ليکي او (ج) (ځ) دواړو ته ټکی ورکوي.
۲- (وکړ، وکړه او وکړه) ليکو او (وکی، وکه، که) ليکی.
۳- داکلمی (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه او .....
۴- معروفه (ي) په (ی) ليکي.
۵- (ړ) همداسی ليکي او (ړ) غلط بولي.
۶- زما، زمونږ په (ز) ليکي او زوی هم په پښتو (ځ) نه ليکي.
۷- او ستربل يا د ظرفيت توری (ې) خو په يو ځای کې (کښ) ليکي.
۸- زورکي (ٔ) ته (فتحه) وايي.
۹- مفرد غايب (يه) ليکي او اوس يې مونږ (يې) ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- هغه کليمې، چې اوس په مفغنه بڼه ليکو ، نومورې په غربی شکل ليکلی لکه: قصص ، صبا ، قوم ، قومي ، وقت ، وقتی ، نا وقته.....
۱۱- د (ټينګ) ، ړوند ، لمړی ، نا جوړه) کلمې داسې ليکي (ټينګ ، ړند ، لمړی ، ناجړه) .
۱۲- کله چې د (شی) جمع (شيه) ليکي ، لکه: (دوه شی يه) او (وړمه ورځ) وړمه روځ ليکي.

۹– د منشي احمد جان املا:

داروانښاد الفت په وينا (منشی احمد جان د پښتو ژبې مشهور ليکونکی د تاليف او تضيف خاوند دی او له ډيرو ښو نثر ليکونکو څخه ګڼل کيږي ، د خواږه او جلا سبک خاوند ليکوال ؤ ، (تاريخ افغانستان او د قصه خوانی ګپ) يې ډير مشهور کتابونه دي او په ۱۹۳۰ م کال کی چاپ شوي، چې دلته يې د (قصه خوانی ګپ) څخه څينې املايي ځانګړنې را اخلو :
۱- د (څ) توری د (ځ) پرځای استعمالوي.
۲- (شه ، وشه) هر وخت همداسې ليکي او (و) يي په آخر کې نه ليکي.
۳- زورکی والە (رسمی او زوروالە (ی) فعلی) په يو ډول زوروالە (ئ) ليکي.
۴- (ړ) په (نړ) سره راوړي.
۵- هغه (ه) چې د مخه ترې زورکی (ه) پاس پرسريې همزه ليکي ، مثال (زه ، ښه) .
۲- د غايب ضمير يعنې د دريم شخص لپاره د غه ډول (ئ) کاروي لکه: راځئ ، ځئ....
۷- د جمع لپاره (شول ، کړل ، وتښتيدل ، وختل) ليکي.
۸- (وخت) په (ق) (وقت) سره ليکي.
۹- (کښې يا کې) پرځای (کښ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- پښتو (ځ؛) په ځينو کليمو کې نه ليکي او (ز) کاروې لکه ګرزيدل ، زوی ... خو وس هم همدا ډول ده.
۱۱- ګاند ، لاند ، بايد ، م ، د ، سره حرکتونه نه ليکي ، لکه کاندي ، لاندې ، بايده ...

۱۰- د پښتو ادبي انجمن املا:

پښتو انجمن، چې کله په ۱۳۱۱ هـ.ش جوړ شو ، نو يوه مجله يې واو کښه او د(پښتو خبرې) په نامه يې يو کتاب په ۱۳۱۵ هـ ش چاپ کړ، چې املايې داسې وه.
۱- (ی) زورکی والهاو زوروالهه (ئ) په يو شکل (ئ) ليکي.
۲- اوږده (ې)، دکلمې په آخر کې ليکې لکه: مينه.
۳- (شو ، شی ، شته ، شوی ، وشو) په (س) ليکې يعنې (سو ،سی ، سته ، سوی ، وسو).
۴- (ځ) د (څ) پرځای ليکي.
۵- (ړ) داتوری (نړ) ليکي.
۶- کښې په (کې) راوړي.
۷- ځينې کلمې چې اوس په (ز) ليکل کيږي په (ځ) ليکل شوي ، مثال: ځلمی ، يواځی ، مځکه.
۸- (يې) غايب ضمير په (يه) ليکي.
۹- (يږدم ، کښينوست ، چښم ، ياست ، واست) راوړي.
۱۰- ماضي يې مطلق صيغې ډير ځله په (وليدئ ، ودريدئ، ....) ليکي.
۱۱- (ورځ) په (روځ) اومورږ په (مورږ) ليکي.
۱۲- (سو ، وسو) په (و) سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دليکوالی املا:

ليکوالي (املأ او انشاء) دپښتو ژبې او ادب دمعاصر ليکوال، شاعر ، ادیب او پښتو ادب دپوهې دځلاند ستوری اروابناد استاد ګل پاچا الفت هغه غنیمت او پوخ ، معتبر اثر دی ، چې خزانه به يې تلپاتې وي.

استاد الفت دغه کتاب دلومړي ځل لپاره په ۱۳۳۲ کال وليکه بيا وروسته ډېر غني او بيا بيا چاپ شو او ډيرو اړتياوو درفع کولو لپاره دچاپ ډګر ته راوتلی؛ دغه کتاب دليکوالی په برخه کې يوه پخه او ډاډمنه زيرمه ده.

مورږ به د دغه کتاب ځينو املايي ځانګړنو ته راستانه شو.

۱- پښتو په (پښتو) ليکي.

۲- د(کې) اوسنی معمول شوې بڼه په (کښې) راوړي.

۳- اوږده ې (،) (ې) ته دوه لاندې باندې توري نه ورکوي.

۴- همدارنګه مجهوله يا لنډه (ې) ته دوه څنګ په څنګ توری نه ليکي.

۵- دارتباطي توري (چې) اوسنی مروجه بڼه په (چه) ليکي.

۶- (ئې) په پخوانی بڼه راوړي.

۷- (مورږ) په (مونږ) ليکي.

۸- (کيژی) نه ليکي ، بلکې د ۱۳۹۰-۱۳۹۲ کلنو په مروجه بڼه يې ليکي، لکه: کښږي ، خو (ې) ته ټکي نه ږدي.

۱۲- دغني خان غني د(کليات) املا:

دغني خان غني کليات دنومورې دځو شعري مجموعو (دپنجرې چغار ، پلوشې او پانوس) ټولګه ده ، چې دقومونو او قبايلو وزارت ، دنشراتو رياست لخوا په ۱۳۶۴ هـ کال د ۱۹۸۵ م کال چاپ شوی ؤ ، د دې مجموعې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي ، که څه هم چې قلمي نسخې يې راسره نشته ، خو دخدای ببنلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان غني له ژبنيو ځانګړنو پوهيږو ، چې له دغه چاپ سره تو پير لري، ځينې املايي تو پيرونه:

۱- (ئي) کمزوری ملکی ضمير په دوو يا ګانو ليکي ، خو پرته له ټکو او د لومړی لنډی (ي) په سر (ء) راوړي.

۲- دلنډي (۱) (ي) او اوږدي (ـ) (ې) تو پيرونه کوي.

۳- (سپورږمئ) په (ء) ليکي نه په دې ډول: سپورږمی.

۴- (دنياګی) هم په (دنياګئ) ليکي.

۵- (چې) په (چه) سره وايي.

۶- (ترې) از آن (پوښتنومځری) په (تي) يعنې، يې ټکی ليکي لکه:

چې خمار مستي يې وزي شراب شي ترخې اوبه سي

۷-(ټوکه) په ټوقه يعنې (ک) په (ق) سره وايي.

۸- کيسه (داستان) هم (قصه) ليکي.

۹- (فانوس) (څراغ) په پ (پانوس) راوړي.

۱۰- هسپتال (روغتون) په (اسپتال) ليکي.

۱۱- اوږده (ې) په نرمه (ی) سره ليکي. (۱۳: ۹۴)

۱۳- دپښتو پخوانی الفبې کتاب املا:

((پښتو پخوانی الفبې)) کوچنی کتابګوتی د فاضل استاد اروابنباد عبدالشکور رشاد دی، چې له نيکه مرغه په ۱۳۸۷ هـ ل کال يې د چاپ توفيق موندلی دی او دمينه والو لاسونو کې دي.

پدغه رساله کې له وزني سريزې سربيره (دپښتو پخوانی الفبې ، د اوسنی الفبې مبداء ، دخيرالبيان الفبې ، دالفبې دلوستلو طريقه ، دکلمو په کښلو کې دخيرالبيان ليکلي مقالې..) راغلي دي ، چې هرليکنه يې ديوه پياوړي او مغتنم اثر مثال لري، د دې رسالې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- (پر) د(په) پرځای کاروي ، چې نبه کار ونه ده ، لکه د دې خاورينې کرې (پر) مخ ډير قومونه ژوند کوي.
۲- (ې) اوږده (،) لکه دمرکزي لهجې غوندې کاروي، خو د (ي) لنډې په توګه يې هم کاروي لکه: ددې خاورينې کرې..... بايد خاورينه هم په اوږده وليکل شي.
۳-(بس) په لوديځه لهجه کې نه ليکي لکه: پښتانه ژوند پکې کوي.
۴- پکې(په کښې) ليکې او اوږده (ې) په (ي) راوړي.
۵- دماضي فعل (کيده ؛) په (کېدئ) ليکي..... براهمني ليک له کينې خواخخه نبي لورته کښل کيدئ.
۶- (شوې) په خپله لهجه (سوی) او هغه هم په لنډه (ي) ليکي.
۷- (چې) ارتباطي توری هم په لنډه (ي) راوړي، لکه چې دپښتنو اوسنئ ....
۸- د(ږ) توري د (غږونه) لپاره کاروي يعنې په غربي لهجه يې (ژ) نه کاروي.
لنډه داچې : ((املا واژه عربي و درلغت دارای اين معنی ها است: پرکردن ، مطلبی راگفتن تا ديگری بنويسد ، نوشتن مطلبی که به شخص تقريرکند ، طريقه نوشتن کلمه ها ودرست نويسی واژه ها)) (۲: ۳۲) په سرخط املا ليکلو کې لوی مقصد او هدف نبه ليکل غوره ليکل او داسې ليکنه ، چې نور هم ورباندې نبه پوه کړای شي يا ((املا دچا د وينا ليک دود مطابق ليکنه د امتحان په ډول دبل ويلي عبارت ليکنه ، دليک طرز جمع املاګاني.)) (۳۳: ۲۰۱)

۳-۴- ب- انشاء :(Composition)

((انشاء- مص (ع) (۱) پيلول ، را منځته کول ، پيدا کول ، له ځانه څه ويل ، او په اصلاح کې د ادب له فنونو څخه ده ، چې خصوصي، رسمي ليکونه او فرمانونه ورباندې ليکل کيږي. په پخوا کې به هغه څوک، چې د دې کار متصدي و ،((منشی)) بلل کيده ، چې په ادبي علوموکې به يې لاس درلود ، دانشاء ديوان يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسايلو ديوان په قديم يعني د اسلام دخلفا او پادشاهانو په دوره کې ديوې وزارت خانې په توګه و.)) (۱۹: ۲۴۹)
درياب قاموس په (۷۱) مخکې د انشا په برخه کې ليکي ((ان-شاء)) اسم واحد – مونث (۱) له ځانه راايسته، له ځانه پيدا کونه ، دزړه نه څه خبره پيدا کونه (۲) عبارت – تحرير (۳) هغه کتابونه ، چې په هغې کې دخط او کتابت قاعدې او خطونه وغيره ليکلی شوي وي. (م-عربی) (۳۳: ۷۱)
دانشا علم په هغه معنی دی، چې ديوې تاکلې موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر او نوښت سره وليکو ، پدې ډول که په خپله ليکنه يا انشا کې د نورو له اثارو او افکارو ګټه واخلو ، نشو ويلای ، چې ما انشاء ليکلې ده ، له دې امله بايد ورته (اقتباس) ووايو ، دمثال په ډول ، که بيلا بيلو خلکو ته ووايو د (اوبو په برخه کې څه وليکي ، نو هغوی به هر يو له خپل ذوق او پوهې سره سم دخپل فکر پر بنا يو څه وليکي او داسې کلمې به سره وپيي ، چې يو له بله سره به توپير ولري.)
له دې امله ديو چا انشا له بل سره توپير لري او آن دليکوالې په نړۍ کې انشاء کولای شو دقريحې او افکارو دمشخصولو او تاکلو لپاره دازمينښت يوه ښه وسيله وګڼو ، هغه څوک، چې ليکنه کولای شي د نورو د ښه او غوره پوهولو له پاره اقتباس هم چمتوالی لري او په پای کې دې ته سترګې په لاري وي، چې يو بريالی ليکوال به وي. په پښتو – انګليسی قاموس کې راځي: ((انشاء –ښځ- Writing-composition)) (۹: ۳۹)
انشاء له خبرو کولو سره هم تشبه کولای شو ځينې خلک له نورو ښې خبرې کولای شي او خپلې خبرې په ښه ډول نورو ته ليږدوي او نور هم ښه پوهولای شي ، خو ځينې نشي کولای آن خپل مقصد هم ووايي.
لومړی ډله ښه او غوره خبرلوڅي دي او دويمه نه دي ،((ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی، چې خپل مقصد يې دليکنې له لارې ښه وليږدولای شي او په ليکنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ساده ګي او ښکلا هم په پام کې نيول شوی وي ، غوره انشا ليکونکی دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لري ، له همدې املا انشاء ديو مضمون له موندلو څخه عبارت ده)) (۱۹:)

۱- انشاء کلمه په بيلابيلو ژبو کې:

انشاء عربي کلمه ده ، دعربو په ژبه کې ډول ډول معناوي لري ، خو په عام او متداول (مروجه) ډول:((له پيلولو او منځته راوړلو څخه عبارت ده)) په فارسي دري کې له ډير پخوا دغه کلمه د (ليکلو) او دتکرار ، يا (نوشتن) او (نگارش) په توګه کارېدلې ده او نن هم په همدې مفهوم کارول کيږي. (۲۲:)

په معاصرې عربي ژبه کې لکه فارسي غوندې نده ، دهغه پرځای د (کتابت) کلمه استعمال شوې ده .دنارمن فورستر او ج. م ستيدمن او دمحمد نسيم نگهت سعيدي په وينا ((په پخوا اولرغونو وختونو کې په فارسي ژبه کې د(انشاء ، کتابت ، دبيرې اوترسل) کلمې په ځانګړې مفهوم کارېدلې ، چې پادشاهي دبيري – ترسل – فرمانونه ، اداري او دولتي مکتوبونه وروباندې ليکل کيده او دغه فرمانونه اومکتوبونه به (منشي) ، کاتب ، دبير او مترسل) به د دربار شاهانو او اميرانو پورې اړوند ؤ. (۲۰:)

پدې ورستيو کلنو کې (نگارش) دکمپوزيشن او لنډو ليکنو لپاره په کار کيږي) .

په ۱۳۳۲ هـ کال دکابل پوهنتون ادبياتو پوهنځی د (متونو املا او انشاء) دسرليک پرځای (متون او دليکوالي لارې چارې) ددغې موضوع لپاره ، چې يو درسي واحد ومانه ، په ۱۳۴۱ هـ ل کال دغه مضمون په دوو بيلابيلو درسي واحدونو (ادبي متونو او ليکوالي) باندې وويشل شو ، په هر ډول انشا دليکوالي مضمون پورې اړه لري او له هغه عادي او غير عادي ليکونو او نوشتو څخه خبرې کوي، چې ښکلا ييز ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالي يا انشا ته په انکليسي ژبه کې (Writing) ورته وايي ، په فرانسوي کې ورته ايکرير (Ecvire) او دانشاء (A short piece of Writing) معادل کمپوزيشن (Composition) او په فرانسوي کې هم همدغه نامه او دکمپوزيسيون په ډول تلفظ کيږي او دانکليسي ژبې(Rhetoric) په فرانسوي کې ريتوريک (Rhetorique) يعنې ليکوالی هنر او دليکلو ګټور او درست دستور ته هم ويل شوی دی.

((دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ريتوريسکا (Rhetorice) د خطابې د اصولو په معنا کارول شوې او کلمه، چې يوناني فلسفه او علوم چې په عربی ژبې وژبارل شول ، دغه کلمه (ريطورقا)دخطابې د اصولو په معنی کارول شوې او کله چې يې فلسفه او علوم په عربي ژبه وژبارل شول دغه کلمه د (ريطوريقا) (معرب) په بڼه شوه او د (الخطا به) معادل وه. (۲۱: ۳۳)

ريتوريکا : دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې دخطابې د اصولو په معنی وه ، خو چې کله عربي ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله.

يوه بڼه انشاء همدغه ده ، چې درنې او دابهام وړ کلمې په ليکنه کې نه وي.

انشاء په لغت کې ، ډيرې معناوې لري ، لکه ابتداء (پيل) ، اختراع (نوی راويستل) او ايجاد (رامنځته کول) ، خو دليکوالۍ په اصطلاح کې د هغو معاينو او تورو په واسطه د نفيبرله فن څخه عبارت دی ، چې په خاطر (فکر) کې دي، په بله وينا انشاء د (مافی الضمير) بيان (سپړنه) ده. او ځينو ليکوالو ويلي دي: ((انشاء روحانيه صنعت دی ، چې د جسمي توانمندۍ په وسيله ترسره کيږي.

له روحانيت څخه مطلب هغه کلمي دي ، چې د باطنيه صور (خيال) د تصوراتو انځور لپاره د ليکوال په خيال کې پيدا کيږي او دبدني (جسماني الې څخه مقصد د تعبير کونکي شخص ژبه ده او هغه قلم چې باطني درست (بڼه) کارونه (ډولونه) ترليکنې لاندی راوړي ، محسوس او را بڼکاره کوي)). (۱:۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تعريف دماشومانو (ګډو ماتو) خبرو ليکوالي بيا تر لوړو مقالو او دستر ليکوالو تر ليکنو پورې ټول رانغاړي.

۲- دانشاء ډولونه:

انشاء په دوه ډوله ده (شفاهي، تحريري)

۱- شفاهي انشاء چې محاوره، محاضره او خطابه تري مراد ده او يا خبرې اترې، مجلسونه او خطابو او ويناو کې تر سره کيږي.

۲- تحريري انشاء، چې مقالې، رسالې او نور په کې راځي، شفاهي انشاء فطري بڼه لري او يا فطري (طبيعت) دانسان پورې اړه لري ځکه د لارښود (مربی) او ماشوم تر منځ د تفاهم او اړيکو وسيله ده.

د شفاهي او تحريري املا تر منځ اړيکه ضروري ده، د دې لپاره، چې لومړی ټول شيان دانسان په تصور کې محاوره، محاضره، خطابه راپيدا کيږي، خاطر او فکر ته لار مومي او بيا ليکل کيږي.

تحريري انشاء د ټولو انسانانو او ملتونو لپاره ضروري خبره ده، ځکه د (هر ملت کلتوري بقا) په تحريري انشا (ليکوالۍ) پورې اړه لري.

۳- دانشاء اصطلاحات:

د ليکوال لپاره لازمه ده، چې د انشاء د فن د اصطلاحاتو له مخې پوهه ولري، دغه اصطلاحات په لاندې ډول دي:

۱- موضوع: د منشيانو په اصطلاح کې هغه موخه (مقصد) دی، چې څوک غواړي د هغې په برخه کې مقاله يا رساله وليکي.

۲- خطه (پلان): له نقشې څخه عبارت ده، هغه نقشه، چې د خپلې ليکنې او کار په برخه کې يې په پام کې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – عناصر(توکی): هغه رئيسه فکر څخه عبارت دی، چې په موضوع کې راڅرکندیږي او ورته (روس) هم وايي.
۴- عمود (لنډيز): دمعاني له لنډيز څخه عبارت دی، عمود دليکنې دستون فقرات معنا لري.
۵- مقاله: هغه منظم کلام دی، چې ريسه فکر پورې اړوند وي ، په هغه موضوع کې چې ليکوال هغه په طبعي ډول ترتيبوي.
۶- فصل: دمقالې له يوې برخې څخه غږيږي ، چې خپلواکه معنی لري ، کله ټولې مقالې ته هم (فصل) وايي.
خدای بښلي حقدار استاد حضرت گل پاچا الفت وايي: ((دانشاء لغوي معنا ايجاد دی ، يعنې ديوه نوي شي پيداکولو ته انشاء وايي. په ادبي اصطلاح يو نوی فکر او نوی خيال په الفاظو کې څرګندول انشاء ده.
انشاء دوه ډوله ده: نثر ، نظم... دانشاء فن او ليکوالی هنر دا دی ، چې سړی خپل مطلب په صحيح ډول ادا کړي او څه يې چې په زړه او ذهن کې وي په ښو الفاظو د ژبې له قانون سره سم په ګټوره توګه دفصاحت او بلاغت په اصولو برابر څرګند کړي.
دښو کلمو انتخابول او دالفاظو ښه تاليف د انشاء مهمه برخه ده.
يو شاعر او ادیب سربيره پردې، چې بايد دکلمو په ښلولو او استعمالولو ښه پوه وي بايد دا قدرت هم ولري، چې نوي افکار او نوې معانی پيداکړي او ښکلا په کې واچوي.)) (۳: ۲۴)
انشاء بيلابيل مفهومونه لري، انشاء عربي کلمه ده، د افعالو له بابه اخيستل شوې ده، چې درامنځته کولو ، پيل کولو او له ځانه يو شی را ايستلو او ويلو ته وايي ، هغه څه ته ، چې په پښتو او فارسي کې (انشاء) وايي ، عربان يې (کتابت) نوموي او انشاء دکتابت يو جز هم ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دانشاء لومړنی مواد:

تاليف (الفاظ مناسب ترکيبوته ، دقيقه معنا او درستې جملې دي ، چې دچا لخوا ويل اويا ليکل کيږي)

د(جواهر الادب) ليکوال وايي: هغه لومړني مواد ، چې د بحث وړ موضوع کې شکل نيسي او اصلي مقصد بيانوي ، درې شيان دي او په لاندی ډول دي:

۱- فصيح او روښانه کليمې ،۲- معاني ، ۳- په بيلابيلو ډولونو د واحدې معنا وړاندې کول.

انشاء دمافي الضمير په پاللو او پياوړي کولو کې ستر رول لري ، که هر ليکوال دليکوالۍ په راز پوه شي، دقلم او ابداع خاوند شي ، کولای شي خيالي قوه په فکر کې وروزي او د ممارثت (تکرار) او تمرين له لارې پوخوالي ته ورسيږي.

لنډه دا چې انشاء په بيلابيلو ژبو کې بيل نومونه لري په فرانسوي کې (Redaction) غيدکسون ، په انکليسي کې (Redation) رډکشن ، په روسي کې ورته نه پسيسايني (harinacahne) او نور.....

۵- دانشاء اصل او پس منظر:

هرعلم ، مسلک او فن په عملي او تجربوي انساني ژوند کې يوه مخينه او پس منظر يا بايګروند (لرغونه) لري.

ټول علوم په ابتدايي ډول له ابتدايي انسانانو سره ملګري ول ، چې بيا وروسته د ژوند له غزبدلو سره سم يې انکشاف او بدلون وموند. دغه انکشاف په ټولو علومو کې احساس شو د ليکنې په برخه کې هم ترسره شو. انسانانو او انساني ټولنو دخپلو نظريو ، افکارو او اميالو دخوندي کولو او همدارنګه دکلتوري استغنا لپاره څه ساتلو او ليکلو ته اړتيا درلودله ، هماغه و ، چې په ورو ورو ډول انسان د خپلو نظرياتو دخوندې کولو تابيا يو هوډ وکړ، قلم يې رامنځته کړ، قلم يې وکاراوه او دخپل ژوند اړوند ټول اړخونه يې دليکوالۍ دفن په واسطه خوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل ، تمدنونه رامنځته شول او ددغو تمدنونو غوره برخه دقلم ، ليکوالۍ ، املا او انشاء برکت وه.

ښکاره خبره ده ، چې دټولو تمدونونو خوندي کول که په هره دوره او وخت پورې اړدوندو ، د قلم او ليکوالۍ په واسطه خوندي شوي دي.

داچې الله رب العزت په قلم سوګند يادوي ((ن – قلم و مايسطرون))

د دې ستر علت همدا دی ، چې (قلم د بشري ټولنو دترقۍ او تعالی غوره لامل دی) الله جل جلاله په ځانګړو شيانو سوګند يادوي، چې هر يو دپوره تأمل او دقت وړدی.

دبشريت او انساني ټولنو دکلتوري وده ، پراختيا ، لوړتيا له هغې ورځې راپيل شوه، چې لومړی يې په ښه ډول ځان، خپل خدای (ج) چاپيريال او طبعيت وپيژانده، هله نو دا ملکوتي آيت ښه تفسير شو چې: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقويم)).

پاک پروردګار انسان په ښه ډول پيداکړی دی، نو انسان په فکر وکړ، دخپلې راتلونکي او بقا دغزيدلو په خاطر يې هوډ وکړ، چې خپل مادي او معنوي ژوند سمبال کړي.

لومړی يې هويت ومومند او دهويت دخوندي کولو په خاطر يې چې هر څه وکول ، هغه يې بيا خوندي کړل. د (خط او قلم وده او تکامل دليکوالۍ او انشاء) دخوښت او تکامل لامل وګرځيدل ، ځکه نو له هغه وروسته (ټول مادي او معنوي بشري ارزښتونه) دپام وړ شول. د يو ليکوال په وينا :(انساني ټولنو خپل مقصدونه له دوو لارو را وسپړل او ترلاسه کړل ، يو نطق، بيا ن او خبرې کول او بل دکتابت ، ليکلو او ليکوالۍ لار، چې دغو بيا ډير وختونه ترشاه کړي او دکمال پورې او درجې ته رسيدلي دي.)(۱۲: ۱۳)

دپوهانو په نظر لومړی بشر خبرې وکړې ، خو خپل مطلب يې په پوره ډول نوروته نشوای ليږدولای ، لازمه ده دخبرو سره نورو ملګرو او دوستانو ته څه وليږي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډبرو (تيږو) پرمخ يې خطونه او کرښې کولې، چې دا تصوير يا او انځوريز ليکونه ول.
په دې ډول د ليکلو ډول لږ لږ تکامل وکړ، وروسته ميخي خط په ځير را منځته شو او وايي ، چې دغه ليک (سومريانو)چې د بين النهرين په جنوب يعنې اوسني عراق کې ميشت ول ، رامنځته کړ، دغه د انشاء منشګيرۍ او کتابت يوه ښه ابتدايي پيلامه وه.
ميخي ليک او خط به يې د اوسپينيزو توکو په وسيله د ډبرو او تيږو پرمخ ليکه او دځانګړو ختينو لوحو په څېر به يې رامنځته کړ ، ميخي خط له سومريانو (بابليانو) ته ورسيد ، او له هغو بعد آريايانو ته وليږدول شو ، دميخي خط او آهني (اوسپنيزقلم) پيدا ينت له ميلاد څخه دري زره کاله پخوا وو.
له هغه وروسته (فنقيانو) چې مديتراني په څنډو او اوسني لبنان هېواد کې هستوګنه درلوده ، ميخي خط ته پراختيا ورکړه او دغږ نى الفبې په اختراع سره يې (خط او ليکنه) کمال ته ورسوله ، کله چې بنى اسرائيل ، بابليان ، فنقيان له مصر څخه فلسطين ته راغله ، خط يې له (فنقيانو) زده کړ او له هغې لارې(عبيري) خط رامنځته شو ، چې بيا ارامي عربي ، يونان او لاتيني او نورو ليکونه ابداع (رامنځته) شول. په احاديثو او اسلامي تاريخونو کې راځي، چې آدم عليه السلام او دهغه لمسى (ادريس عليه السلام) لومړني خلک او کسان ول ، چې خلکو ته يې د (ليکلو ، ليکوالۍ او انشاء) زده کړه ورکړه. د دې ستر علت دا ؤ ، چې رب العلمين ، حضرت آدم عليه السلام ته ټول نومونه ورښودلي و: ((وعلم الادم اسماء کلها ثم عرضهم على الملئكة فقال انبونى با اسماء ها اولاى انكنتم صادقين.....)) (قرانکريم –۴۰) په حکم ټول نومونه زده کړل او دنومونو خوندي کولو او اسلافو (راتلونکو نسلونو) ته دهغوى د يادګارونو دليږدلو لپاره يې ليک او کتابت ته اړتيا درلوده، چې د وخت په تېرېدو يې دغه تشه تر يوه بريده ډکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونان او مايشان (ادريس) هماغه (هرسن) بولي ، چې د لوی يونان حکيم و ، چې په ليک او کتابت پوهيده په ((مجمل التواريخ)) ، (مخ ۵۲۰) ليکنه، چې ستر فارسي کتاب دی د حضرت ادريس عليه السلام په برخه کې ليکي ((کالي ګنډل تاريخي او څه ليکل دادريس (ع) اختراع ده ، په علم ، معرفت او نجوم هم پوهيده او ديرش ځله يې د آدم عليه السلام او شيث عليه السلام صحيفې په خپل لاس وليکلې او خلک يې له هرڅه خبر کړل.) (۳۰: ۱۸۲)

د (نفايس الفنون) کتاب کې راځي: (ځينې ويلي دي الله جل جلاله آدم عليه السلام ته د دې مبارک آيت (وعلم آدم اسماء کلها.....) په حکم دهر څه نوم او ګټه وروښوده. علم ، معرفت ، نجوم او هغه (شيث (ع)) ته ورزده کړل.

انګليسي نامتو نړی پيژندونکی (ادوارد براون) دايران ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کې ليکي: (دمادیانو له سقوط وروسته دمخامنشيانو دوره (۲۰۰ ق م) آريايانو وکولای شول تصويري ليک دتورو په بڼه راوړي).

سيوطی؛ چې يو اسلامي پوه دی ، په خپل کتاب (الاوأيل) کې راوړي: (دخط مخترع مسح ابن مقله ؤ. وروسته مستعصمي هغه بشپړ کړ.))

اسلام او مسلمانانو دليکوالۍ او انشاء پرمخ بيولو او اوج کې ډير پرمختګ وکړ، که څه هم داسلام دين له خپريدو او غوړيدو دمخه لاتين او سانسګرت، چې (دهنديانو) اصلي ژبه وه ، دخط لپاره کار کړی و ، خو بيا هم اسلامي مدنيت دخط او ليکوالۍ او کلتوري غوړيدا کې ستره برخه واخيسته ، داسلام په لومړيو کې په ټول حجاز کې دباسواده خلکو شمير (۱۷) تنو ته رسيده ، خو د (قلم) دسيوري په خپريدو دليکوالۍ عظمت لا ځلاند شو ، ملکوتي کلمې په نوراني بشر (حضرت محمد مصطفی) عليه السلام را نازلې شوې ، لکه (الذی علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم.) (۱: ۷۱۳) او له دې دمخه لا بشر په خط ، کتابت او ليکوالۍ نه پوهيده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(محمد صلی الله علیه وسلم پیغبر ي که باید از نو شناخت) کتاب کې راځي:(علم ترلاسه کړئ ، که په چین کې وي) او پوهه ترلاسه کړئ که د کافرانو په لاس کې وي ، ځکه تینګار کوي، له زانګو تر ګوره زده کړه وکړئ)
په کلام الله مجید کې په وار وار تاکید شوی، چې مسلمانان باید علم او معرفت ترلاسه کړي ، ځکه پوهان او ناپوهان سره مساوي نه دي (هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون..) یا (انما یخشی الله من عباده العلما...) له دې څخه څرګنديږي ، چې د علم له زده کړې سره خط، لیکوالي او کتابت هم وده کوي او انشاء کلمې وده د علم له ودې سره یو ځای وده کوي. انشاء د ټولو علومو د خوندي کولو یوه ښه وسیله ده. هغه وخت او هغه ملتونو ژوندي پاتې کیږي ، چې خپل تمدن او مدنیت خوندي کړي او دا کار د لیکوالۍ ، علم او لیکنې له لارې شونی دی.

۶ – دانشاء جوړښت (اسکلیت)

انشاء فني لیکنه ده ، یوه ښه انشاء هغه ده، چې د هغې ارکان (جملې) بشپړې وي ، د انشاء په جوړښت کې جملې ستر رول لري، پر جملو سربیره د (یوې موضوع د تشریح کولو لپاره، چې د انشاء اساسي شرط دی) باید څو شیانو ته پاملرنه وشي او هغه په لاندې ډول معرفي کوو :

الف - سریزه (مقدمه) :
په لیکنه ، محاوره (خبرو اترو) کې د سریزې راوړل ضروري دي ، له سریزې پرته مطلب ته نه شو داخلیدلای ، سریزه پرته لیکنه دلوستونکي پاملرنه نه جلبوي ، لکه: یو څوک په ناڅاپي ډول دیو چا کور یا کوټې ته ننوځي، غواړي د کور څښتن دمانبام ډوډۍ ته وروبولي له مقدمې پرته دوه ډوله چلند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې د کورخښتن يا کورنۍ ته په هماغه لومړيو شيبو کې ووايي تاسو نن شپه مورږ کره ميلمانه ياست او له ځنډ پرته کور پريږدي، دويم داچې سلام واچوي ، روغبړ وکړي او بيا وروسته خپل مطلب په پوره نرمۍ او متانت او صميميت سره داسې پيلوي: (پوهيږئ، چې يوه موده کيږي ستاسو له ديداره محروم وم ، څه کيږي نن شپه زمورږ په کور کې د دوستانو او خپلوانو يو غونډه ده او ټول را ټول شوي دي او د محفل ټول خلک تاسو پيژني له دې امله هيله کوم که وخت ولرئ زمورږ غونډې (محفل) په خپل راتگ سره ښايسته کړئ).

اوس مو وليدل ، لومړی او دويمه بلنه دواړه د هغې کورنۍ ددعوت لپاره وې، خو لومړی څومره بې خونده ، آن ترخه او له حماقته ډکه وه، مگر دويمه بلنه ډيره په زړه پورې وه او دميلمتوب لپاره يوه ښکلې مقدمه وه، چې له هره پلوه خوندوره وه ، د دې اصل له مخې سريزه يا مقدمه په (ليکوالۍ) کې يو غوره اصل دی.

په حقيقت کې د انشاء جوړښت يا پيل درې ډوله دی، اول يې مقدمې پيلول، دشلمې پيړۍ په ورستيو لسيزو کې دا لاره ډيرو اروپائي ليکوالو غوره کړې وه ، چې لا تر وسه هم دوام لري او لا اوس په يوويشتمه پيړۍ کې هم په ليکنو کې مقدمه نه ليکي او ډير ځله دعصر گرفتاري په گوتو کوي ، دغه طرز فکر دهنري نثر (داستان، ناول او رومان) په ليکلو کې د پام وړ دی. له همدې امله اوس لنډې کيسې خوښوي. په تحقيقي ليکنو کې دا درسته ده. که مطلب ډير لنډ وي يا پخپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته څه ضرورت نشته.

۲- له مطلب او موضوع دمخه يوه مقدمه ليکل ، دخداى بښلي استاد الفت په وينا (دايوه زړه او پخوانۍ طريقه ده او ډير ليکوال په دغه لاره تللي دي) دمقدمې ليکلو رواج پخوا دومره ډير و ، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم له مقدمې سره ول او آن منظمو حکايتونو به هم په يوه مقدمه شروع کيدل، ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه ډير زور لگاوه او په دې وسيله به يې دلوستونکو توجه خپل مضمون ته را گرځوله ، په مقدمه کې به دليکلو اسباب او علل بيانيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله به له اصل مضون څخه مقدمه اوږده شوه ، اوس که څوک مقدمه هم ليکي هغسې نه وي او له پخوا وخته ډير توپير لري ، يعنې لنډې وي.

۳- درېيمه طريقه داده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي،

بلکې ديوه داسې داستان بيخ يا آخر لپاره انتخابوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي ، يعنې اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره قصه تماموي، دا طريقه ډير مهارت غواړي که څوک په دغه چل نه پوه وي او په نه ډول يې سر ته ورسوي ډيره په زړه پوري طريقه ده، خو که په ماهرانه ډول نه وي او دچا خبره بې تناسب وي نو نتيجه يې نه نه وي.

يوه نه سريزه (مقدمه) بايد نکلې وي او له موضوع سره بايد نه ارتباط ، نږدې والى ، او مناسبت ولري، چې دلوستونکي پاملرنه اصلي مضمون ته جلب کړي.

په مقدمه کې دکار هدفونه بيانيږي ، دمتن کليدي ټکي په کې راوړل کيږي، (مقدمه دعنوان او متن ترمنځ موضوعي او شکلي پل دى) .

مقدمه ، دکتاب يا اصل موضوع يا اصل پيل دى، مقدمه دموضوع يا پام وړ مطلب په برخه کې کلي طرز فکر دى ، دليکنې طرز ،شيوې لارې چارې او شکلي خواوې په ګوتو کيږي، دمثال په ډول (يو تأليفي کتاب) له څو فصلونو او برخو جوړ دى ؟ موضوعات او شکلي خوا په مقدمه کې نه وول کيږي ، لنډه داچې مقدمه يا سريزه ليکنه دليکوالې يو غوره اصل دى، تاسو چې هر کتاب لولئ ترهرڅه دمخه سريزه لري ، دبيلګې په ډول که موږ د اروا پوهنې په برخه کې لنډې او ګټورې خبرې وړاندې کيږي. له دې امله ، دانشاء په پيل کې مقدمه راځي، چې له هماغه پيله دلوستونکي پاملرنه نورو مطالبو ته اړوي.

ديوې موضوع (عنوان او سريزه په سوداګري يا اقتصادي برخه کې داعلان او اشتهار معنا ورکوي) مقدمه يا پخه ، لنډه ، کره او خوږه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب– دمطلب پيل، متن

مخکې له دې، چې دمتن (لوړې برخې) په سپړلو لاس پورې کړو، يوه لنډه (پيليزه)، چې دسريزې او متن ترمنځ معرفت را منځته کوي، پيل کړو، لکه: د (عرفان او فلسفې) په برخه کې مقاله ليکو، په مقدمه کې دواړه معرفي کړئ يو ځل بيا دواړه د (سترګو) په توګه په پيل کې وړدو، بيا دواړه په شننه او تحقيق لاس پورې کوو، دغې (سترګې) ته دمطلب پيل يا پيليزه يا مدخل وايي.

((وروسته له هغه، چې انشاء په لنډه مقدمه پيل شوه، له ځنډ پرته بايد مطلب ته ورننوځو، مطلب بايد داسې وي، چې له سريزې جدايي ونه لري، په دې معنی، چې اصلي مطلب هم بايد له سريزې ډير واټن ونه لري، دمطلب پيل هغه وړ دی، چې دسريزې له ښکلي ماحول څخه دمتن لوړې او بکري سيمې ته ور پرانستل کيږي، متن چې لوړې ځمکې ته ويل شوی، هواری غواړی، په ادبي ليکنو کې هم دتحقيق وړ دی)). (۲۳: ۸۴، ۸۵)

ج– دمتن شرحه او سپړنه: دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه ياشرحه) ده، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) ته ورشو.

لکه چې متن دځمکې هغې لوړې برخې ته وايي، چې اوبه نه ورسيږي، همدغسې په عملي، ادبي او څيړنيزو علومو کې هم (متن) او (موضوع) دمحقق له خوا سپړنه غواړي او په هواری بدلږي، تر څو لوړه ځمکه هواره نشي او اوبه ورته ونه رسيږي حاصل نه کوي، همدارنګه که يو متن – حلاجي او راونه سپړل شي، لوستونکی دموضوع حل نشي تر لاسه کولای، تحقيق، محقق کول او برجسته کول دي، بايد دهر متن څيړل يو هدف ولري او ورسره نور څيړنيز صفتونه ولري، د اروانښاد کانديد اکادميسين استاد محمد صديق روهي په وينا: ((دڅېړنې دموضوع هدف له ارزښتونو سره اړه لري، دا د ليکوال کار دی، چې دکوم هدف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره څېړنه کوي...څېړنه کې بايد نوی توب او ابتکار وي.... دځېړنې موضوع بايد څرګنده او محدوده وي.... دځېړنې موضوع بايد دځېړنې وړ وي او ...)). (۱۵:)
په متن کې موضوع داسې څېړل کيږي ، چې لوستونکي ته حل په لاس ورکوي ، هرمتن يو لړ ستونزې لري، چې دځيړونکي له خوا ورته دحل لارې پيدا کيږي، په مقاله کې متن تر ټولو مهمه مشال دی، لکه په کرونده کې، چې داصلي پټی وي (قلبه کول) اهميت لري ، نورې حايشې يې هم ورسره حلالې شي ، په ادبي او علمي څېړنو او مقالو کې متن او دهغه څېړل او را وسپړل ډير اهميت لري.
متن ديوې اساسي موضوع جوړوي، هغه وخت مورډ اساسي موضوع په برخه کې پوره معلومات ترلاسه کولای شو ، چې وځيړل شي.
متن ؛ دمقالې دعنوان اهدافو ته د بستر مثال لري هغه وخت يوه مقاله بريالیتوب پيدا کوي، چې متن کې عنوان ته ځواب وويل شي.
متن دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده ، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) وکتل شي، متن ، دموضوع د حل کلي ده ، يعنې له سريزې را وروسته هغه څه، چې زمورډ مطلب او غوښتنه وي ، بايد شرح کړو ، د شرحې او سپړلو پرځای کولای شو داوږدولو (پاللو ، تشريح کولو) کلمه وکاروو ، ځکه انشاء ليکنې بنسټ وربانديې استوار دي.
هغه شی، چې مورډ غواړو په يوه ټاکلي موضوع کې وليکو دمقالې د (پاللو يا پراخولو) په برخه کې شکل پيدا کوي اوهغه څوک، چې انشاء ليکي ورته بويه دمتن په پوره سپړلو مهارت پيدا کړي متن ، د مقالې اساسي موضوع ده ، چې شکلي او مغنايي جوړښت رانغاړي ، ځکه يې څيړل او سپړل پوره مهارت غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د– پايله (نتيجه) :

په هره مقاله او بيا يوه متن کې هدفونه پراته وي ، چې په متن کې را سپړل کيږي، له دغو هدفونو څخه برجسته او غوره تصوير اخيستنه ديو څيړنيزکار نتيجه جوړوي.

کله چې د مقالې (انشاء) نورې برخې پای ته ورسيږي بايد له انشاء نه نتيجه ګيري يا اخيستنه هم وشي ، نتيجه د مقالې نچوړ او لنډيز دي، هغه لنډيز، چې لوستونکی دکتاب يا مقالې په ټولنيز (کلي) ماهيت پوه شي، نتيجه، دخپل علمي او ادبي کار په کيفيت او ښايستونو نور پوهول دي، دويکتورهوګو خبره ، چې (له مقدمې نه نتيجه ښايسته وي ، ځکه دموضوع حل په لاس ورکوي) .

نتيجه ، دعلمي کار دبرجسته ټکو بيا برجسته کول دي ، دارزښتونو را نغاړل دي ، دليکوال دطرز تفکر دهويت څلول دي ، دټولې مقالې ښايستونه په موټي کې ځای کول دي، لنډيز وړاندې کول دي ، هغه لنډيز چې آن په ارقامو هم ښوول کيږي، نتيجه د هر علمي او ادبي اثر په پای کې دليکوال له خوا عمومي شعور وړاندې کول دي.

۷– دانشاء په ليکلو کې مهم رغنيزټوکي:

هره ليکنه او بيا انشاء يوچوکاټ لري او له دې سره (جوړښتي يارغاونيزې) ټوکي او اساسونه لري، کوم چې اسکليت ديوې مقالې فزيکي برخې جوړوي ، خو رغنيزو ټوکي منځپانګه هم رانغاړي، دغه رغنيزو ټوکي دمقالې ښکلا زياتوي د دې لپاره ، چې دانشاء څلور برخې (عنوان ، سريزه ، شرحه ؛ سپړنه او نتيجه) مو ښه پيژندلي وي ، بايد په دې برخه کې يو مثال راوړو ، مثلا: دانشاء يا يوې ليکنې موضوع زيار او کوښښ وي بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- موضوع بايد ښه کره کړو ، دموضوع کره کول دچا خبره دموضوع غوره کول دي، بيا عنوان ورکول او په پيل کې دسريزې راوړل ضروري دي، زمونږ مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د (زيار) په برخه کې سريزه وړاندې کول دي، په تيرو وختونو کې خلکو چندانې کار او کوښښ نه کاوه، خو بشري ټولنې، چې په هر مناسبت وي، پرمختګ يې وکړ، خلک وپوهيدل، چې بايد هڅه او هاند وکړو څو په ژوند کې بريالي شو.

۲- وروسته له هغه مطلب دا سې پيلوو: که د ټولنې هيڅ غړی په کار بوخت نشي او په ژوند کې هڅه ونکړي، د ژوند څرخونه له کاره لويږي...

۳- وروسته په شرحه او سپړنه پيل کوو: هغه ګټه، چې له کار او زيار څخه خلکو ته رسيږي کولای شي د لوړې، فقرمخه ونيسي، خپلې اړتياوي پوره کړي او پانګه ترلاسه کړي او آن ويارونه يې په برخه کړي.

۴- په پای کې نتيجه اخلو چې: د دې اصولو له مخې موږ او تاسو دنده لرو، چې کار وکړو او له هيڅ کار څخه مخه ونه کړئو.

۵- ماخذونه: که اړتياوې نو د نومورې مقالې ماخذونه هم وښيو، خو څيړنيزې مقالې به هرومرو ماخذونه نه لري. نه په نورو کې....

ماخذونه له بيلابيلو منابعو اخيستل کيږي، لکه: ولس، مرکې، سايټونه، مجلې، او کتابتونونه، خو له ټولو کتابي ماخذونه معتبردي.

۸- د درنې يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه:

درنه ليکنه په منځينيو پيړيو کې يو ډول دود وه، اوس هم ځينې فضل فروشه ليکوال، چې له فني ليکنې سره آشنا او بلد نه وي، درنې او ستونزورې ليکنې کوي.

په څو را وروستيو لسيزو کې، چې دولتي حق الزحمه ورکول کيدې، له بده مرغه ځينو درنو ليکوالانو داقتصادي ستونزو د درلودلو له امله اوږدې او درنې ليکنې کولې، همدارنګه په ځينو سيمينارونو کې، چې د مختلفو ليکوالو له خوا پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا دوه موضوعګانو مقالې ليکل کيږي او ليکل کوي ، غواړي په لوی لاس درنې ليکنې وکړي او دچا خبره ځان له نورو ډير لوي وښيي.
خپلو مقالو ته لوی لوی ، غير تحقيقي عنوانونه ورکوي ، په تيره په پښتو او فارسي ژبو کې داسې کلمې کاروي ، چې د ټولو لپاره دپوهې وړ نه وي ، له بلې خوا نوموړو مقالو ته لکه دتيرو په خير لويې لويې سريزې ورکوي او دچا خبره ټوله مقاله په سريزه کې تشريح کوي.
په متن کې يوځل بيا د سريزې اړوندې کلمې کاروي، په متن کې موضوع پداسې کلمو نغاړي، چې آن د ليکوالو لپاره د هضم وړ نه وي ، عادي خلک خو پرځای پريږده.
په متن کې موضوع په ساده کلمو کې نه بيانوي ، که نورو منابعو څخه ګټه اخلي او يا ترجمه کوي ، د دې پرځای، چې خپله ليکنه ورباندې غني کړي، لا يې له ستونزو اوکلمو او جملو پرسوي.
ماخذونه ښکاره نه ليکي او په دې ډول د امانتداری اصل به ليکنه کې نه مراعتوي ، ډير ځله اقتباس کوي اوهغه هم دځان ويار بولي ، ليکنې ته پايله نه ورکوي، چې خلک په لنډ ډول دمقالې او ليکنې په کيفيت ښه وپوهيږي.
په پای کې ماخذونه ليکنې له اصولو سره نه ليکي ، ترټولو مهمه مساله دا ده ، چې په علمي او څيړنيزو مقالو کې لهجوي ځانګړنو او دکلمو کارونې ته ډير ارزښت ورکوي.
دلته زموږ مطلب دا دی، چې وپوښتو ولې ځينې خلک دښکلو او ساده مطالبو پرځای په انشاء کې ستونزوري کلمې ، عبارتونه او اصطلاحات کاروي او دا کار يې ولې خو ښيږي ؟
ما په عملي ډول له يو چا وپوښتل ولې معلوماتي مقاله دومره درنه ليکي ؟ د نوموړي ځواب دا وو ، چې زه مسلکي او پروفيشنل ليکنه کوم ، زما ليکنه د هر چا لپاره نه ده ، نو نثر بيا بيا ولې سخت ليکي ، ځواب يې دا وو ، زما نثر هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهو خلکو لپاره دي دا درسته ده، چې کلمې، عبارتونه ، اصطلاحات ، متلونه ،شعرونه او نورې وجيزې ليکنه ښکلې کوي، خو په هغه وخت کې چې په ليکنه پورې اړوند وي ، کلمې او موضوعګانې راوړول او په ساده ډول بيانول دليکنې ښکلا زياتوي.

ددرنې ليکنې په برخه کې بايد دغو ټکو ته هم اشاره وکړو :

اول- ځان ښوونه (فضل فروشي) :

ځينې خلک داسې فکر کوي، چې کله يوه انشاء ليکي ، بايد له داسې لغتونو او اصطلاحاتو څخه ګټه واخلي، چې نورې ترې نه کوي او په دې ډول خپل ځان لوړ وښيي ، يا په لوی لاس پردي کلمې او اصطلاحات کاروي ، لکه: (غواصي مې وکړه) بايد (ومي لمبل) وليکي ، دنا توان او بيوزله پرځای (لاعلاج) او نورې کلمې کارووو.

همدارنګه هغه اصطلاحګانې او لغتونه، چې پخوا په انشاء کې مروج وه ، اوس يې راوړو ، د بيلګې په ډول د لرغوني دورې (زلما) دځلميو يا (اوجار) د (ويجار) (ايواد) د (هيواد) اويا په لوی لاس دساه نشر پرځای متکلف نثر کاروو ، په دې ډول نورو ته داسې څرګنده کړو ، چې زه خو ګوا کې پياوړی ليکوال يم.

دويم. دپخوانيو آثارو اغيز:

پدې برخه کې بايد څرګنده کړو ، چې ځينو د پخوانيو خلکو اثار لوستی وي او دهغوی تر اغيزې لاندې راغلی وي ، کله چې انشاء وليکي، نو بيواکه او په نا ببره ډول هغه کلمې او اصطلاحات وريادېږي ، مثلاً :(زما په پام کې داسې و ، چې په دې حساس پړاو کې داسې حساس کار وکړم ، داسې مظبوط ګامونه پورته کړم ، څو د (وړو) درمند ودروم.)

داسبک ګورو ، چې په پخوانيو وختونو پورې اړوند دي ، د پخوا آثار په خپل وخت کې د پام وړ و ، او آن شهکار ګڼل کيده، خو اوس نشو کولای هغسې ليکنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړو ، لکه زمور کالیو ، خوراک او ژوند ډول له نورو سره توپیرپیدا کړي ، زمور لیکنو او ویناوو هم توپیر موندلی دی.

درېیم ، د نورو مطالبو زده کول:
ځینې خلک کله چې لیکنه کوي په یو ډول نه یو ډول هغه کلمې، اصطلاحات او جملې په انشاء کې کاروي ، چې له نورو یې زده کړې وي ، یا په بله وینا هغوی په خپلو لیکنو کې دشاهد په توګه راولي ، هغه څه چې دوی لیکي په انشاء کې یو لاس او یو ډول ندي ، هغوی څو لارې او سبکونه غوره کړي دي.

یادونه:
لومړی لازمه ده ، مور یا بل لیکوال کوم ډول لیکنه کوو؟ اخباري ، ذوقي ، کوچنیو مجلو ته او یا غټې تحقیقي لیکنې ؟ که څوک ذوق لري لیکوال شي او دلیکوالۍ بافرهنګه مسلک سره یو ځای ژوند وکړي ، ورته بویه ، چې د نبسو او نامتو لیکوال هر ډول لیکنې ولولي.
اخبار ، مجلې، فیچرونه او په پای کې لویې او څیړنیزې مقالې، نو دا د دې معنی نه لري، چې په لیکنې کې په ډیرو لارو لاړ شي ، لازمه ده یو سبک وځارو (تعقیب) یې کړو ، ځکه یو سبک دلیکوال دفکري مهارت په پیاوړي کولو کې ستر ارزښت لري، د دوو لارو تعقیبول د لیکوال فکري قوت کمزوری کوي، خو مطالعه یې بده خبره نده ، کله چې لیکوال د لیکنې په فني ډګر کې مهارتونه ترلاسه کړئ، بیا کولای شي ، هره لاره او سبک چې څاري، قدرت یې لري.
دویم: له ځان لورې نبودنې او فضل فروشۍ څخه ډډه کړي، البته په (هنري او ذوقي) لیکنو کې د پیچلتیا د مهارت له مخې کولای شي ، طبعه آزمایي وکړي، خو (که هر ډول لیکنه صراحت ولري ، لوستونکي یې خوښوي) په لیکنه کې د سختو او ستونزورو کلمو او جملو کارول ، نه یوازې دا چې د موضوع د سپړلو په برخه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال فکري او فني مهارت کمزوري کوي ، بلکې سبکي استقامت يې هم ټکنی کولای شي، ساده ګي دليکنې پياوړتيا ده ، خو په دې شرط چې د بلاغت ، صراحت او سلاست ښيګڼې او صنعتونه ورکې کاريدلي وي او داکار ذوقي او تحقيقي ليکنو کې هم مراعاتيدلی شي.

درېيم: دا چې ليکوال خپل هدف په لنډو ټکو او عباراتو کې ټولنې او خلکو ته وړاندي کړي.

دلنډې ليکنې لپاره تر ټولو غوره دليل ديو متن آسانه او ساده لوستل دي او فيروزان يو ايراني ليکوال پوښتي (کوم لاملونه موجود دي ، چې يو متن له بله آسانه او ستونزمن وي؟ هغه دي پوښتنې ته دا ځواب موندلي دي: (په متن کې د اوږدو جملو کارول پخپله متن دلوستونکي لپاره ستونزمنوي) .

يوه ښايسته او په زړه پورې ليکنه لنډه خو با مفهومه وي.

څلورم: لازمه ده په انشاء کې او يا بله هره ليکنه کې له تکراري کلمو مخنيوی وکړو ، په مخامخ او ساده خبرو کې يا ليکنو کې مو ډير اوريدلي او يا ليدلي چې (ګرانه وروره !) (رښتيا وايي !) همداريښتيا او (راستي) ده ، چې سړی يو ځای ته رسوي، د رښتيا په هکله بايد ووايم ، چې سړی له دروغو ساتي، په رښتيا ويلو کې نيکمرغه کيږو ، خدای د ما له دروغو وساتي.

مثلا که دکار او زيار په برخه کې کوم څه ليکو نو هماغه تکراري خبرې ليکو ، دلته زمونږ موخه دا ده ، چې په ليکنې کې (انشاء) تقليد کول ، دفکر کمزوري کولو معنی لري.

پنځم: دساده ليکنې منطق علمي بڼه ولري.

په ورځينيو خبرو کې هر څوک کولای شي په دوه ډوله يوه جمله ووايي: دمثال په ډول يو وايي :(ډوډۍ ته مې زړه نه کيږي) خو هغه يا بل څوک دا جمله داسې هم ويلي شي، دې ډوډۍ ته مې کوم احساس نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غورو کړو ، پورته دواړه جملې يو مفهوم ورکوي ، خو لومړی ساده او دويمه جمله ستونزمنه ده.

په انشاء کې هم حالت همداسې دی، يعنې کولای شو ، جمله ساده، بې تکليفه او عام فهمه وليکو ، يا دا چې درنه ، له ذهني درکه لري او بې معنی....

د طبعي علومو په مجله کې، چې لوستي و ، (يخ منقبض او اوبلن جسم دی او هغه جامدي اوبه دي ، چې دبرودت دغلبې له امله يا په بله وينا ، دحرارت دسلبيدو په واسطه ، له مجاوري يا ګاونډي هوا لاس ته راځي، مايع جسم په منقبض او جامد بدليږي.)

پورته جملې ته که لږ ځير شو څومره ستونزوري او درنې دي، ريښتيا خبره دا ده، چې اوبه د پورته سختو خبرو له امله نه کلکيږي ، بلکې دا ستونزمنې دسړي پاملرنه جلبوي هماغه جمله په ساده ډول ليکو :(اوبه دحرارت په کمو درجو کې په يخ بدليږي) دساده ليکنې او ساده خبرو په برخه کې يو طنز راوړو : (په پخوا زمانو کې يو کليوال سړی ، ښارته په خره دخرڅولو لپاره خس (بوټي) راوړی وه ، د ديني علمو يو شاګرد هغه وليده ، هغه ته ورغی ، لاندې باندې يې ده ، د ده خره او بوټو ته وکتل او ورو ورانده شو ورته يې وويل :(دغه خطب (خس) ، مرتب (برابر شوي) ، په اسود اللون حمار (تور رنګې خره) باندې بار کړی ، په دې معرض (ځای) کې په څو بيع شرعي پلوري ؟) کليوال چې دطالب العلم داخبرې واوريدې، نو هيڅ ورباندې پوه نه شو ، هلک ته يې مخ ور واړاوه او ورته يې وويل: که غواړئ خس واخلئ، دغه بار په لسو روپو پلورم او که غواړئ دعا او وظيفه وکړئ، نو هغه جمات ته لاړ شه، وګورئ دطالب العلم جملې د ساده کليوال لپاره څومره سختې وي، کولای شوای چې ووايي دغه خس په څو روپې پلوري ؟

له پورته مثالونو څخه دا نتيجه اخلو ، چې په انشا کې د اوږدو ، درنو ، عجيب او غريبو کلیمو کارول زموږ د خبرو او انشاء ليکلو په برخه کې ستونزې نه کموي بلکې زياتوي يې ، (خلک او موږ هغه په يو مطلب ، په يوه ليکنه او انشاء نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهيدلای شو ، چې ساده يې وليکو او خلک ترې مطلب واخلي، بايد هره ليکنه لنډه، ساده او خوږه وي او دکليمو تکرار په کې نه وي.) (۳۴: ۲۸)
هره انشاء که وړه يا غټه ، ساده يا هنري او يا بل هر ډول وي دکلام ساده ګي او صراحت يې ښکلا زياتوي ، آن په نظم کې ، لکه:

الهي دخپل حبيب له برکته دا ساده انشاء رنګينه د رحمان کړې

يا :

په سورو لاسو راته شراب راکوي لکه ګلاب راته ګلاب راکوي....

۹– په انشاء کې د بهرنيو کلمو د کارونې اړتياوې :

معاصر ليکوال او دليکوالۍ ډګر ډير پراخ شوي او رانغاړلي يا نغښتل شوې لمنې ته ورته نه دي.
بهرنۍ کلمې يوازې په پښتو ژبه کې نه کارول کيږي ، بلکې د نړۍ په ټولو ژبو کې کارول کيږي، آن زمونږ دمنځينۍ يا کلاسيکې دورې شاعري د دې لپاره په زړه پورې وه او ده ، چې شعر او نثر يې له بهرنيو ښکلو کليمو مالا مال کړې و.
دهغو بهرنيو کليمو کارول دخپلې ژبې په انشاء کې ښې نه لګيږي، چې ډيرې مبتذلې او بې ځايه وي ، لکه ډايرک ورشه ، خو که ووايو نيغ ورشه !، د (ډايرک) دکلمې په راوړلو مو ژبه غني نه کړه ، بلکې دخپلې ژبې يوه ښايسته او مروجه کلمه مو د خبرو او جملو له بهيره ګنډ ته کړه، بهرنۍ کليمې په يوې انشاء کې هغه مهال ليدل کيږي، چې د ليکوال په ژبه د نورو ژبو اغيزې پرې وتلې وي ، په پښتو ژبه د دري ، عربي ، ترکي ، اردو ، انګليسي او نورو ژبو اغيزې لږ او ډير پرې وتلې دي، پښتو ليکونکي ناچاره دي کله نا کله دغه کليمې په انشاء کې وکاروي ، دلته زمونږ اصلي موخه دا ده ، وپوښتو ترکوم ځايه په انشاء کې له بهرنيو کليمو څخه مخنيوی کولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- نړيوالی کلمې: که مورږ وغواړو يا ونه غواړو ځينې کلمې زمورږ ژبې ته له بهرنيو ژبو د ټولنيزو اړتيا له مخې راځي ، لکه: راديو تلويزون ، کمپيوټر، انټرنيټ او داوسني تکنالوژۍ نورې کلمې....

پورته کلمې د ډاکټر په نسخه، دوا(درمل) او ټولو برخو کې تر سترګو کيږي.

دا وروسته ده ، چې مورږ بايد تر وسې پورې دخپلې ژبې کره جملې وکارو او يا د نويو کلمو (نيولو ګيزم د قانون له مخې کلمې جوړې کړو ، خو کلتوري ژبې ژبنې قوانين دا حکم کوي ، چې (خپلې ژبې ته له نورو ژبو نوې راغلې کلمې په خپل حال وليکو...)

لکه: کمپيوټر (ټول کمال) ، تلويزون – لروين او ....

نن سبا دهېوادونو تر منځ دومره اړيکې پراخه شوي ، چې نړۍ د يو کلي په څير شوې ، کلي کې هم هرڅه خپل رنګ او خپل نوم لري ، مګر د اوسنۍ ژبپوهنې حکم دا دی ، چې دهرې ژبې کلمه په خپل حال وليکئ ، خو بايد معادله کلمه يې ولرئ.

۲- ګډې کلمې ، هغه شريک مال ته ورته دي، چې د ټولو لپاره يو نوم لري، په انشاء کې د ګډو کلمو مخ نيول پرځای خبره نه ده لکه: کميس ، کرتۍ، شال ، پراتې... خو کله چې دغينو کلمو لپاره په خپله ژبه کې کلمې ولرو لازمه نده ، چې پردۍ کلمې په انشاء کې وکاروو ، ځکه زمورږ خپلې کلمې په خپله ژبه کې لاس په لاس او خوله په خوله کارول کيږي ، لکه: روغتون يا بعضي (ځينې) ، بيګانه (پردۍ) ، زما مرزي (زما زړه) او ....

ځينې ليکوال دا سې هم شته ، چې په خپله ليکنه کې په لوی لاس غربي، انګريزي، دري، اردو او دنورو ژبو کلمې راوړي.

همدارنګه يو شمير نور هم په دې باوردي ، بايد ژبه دومره سوچه کړای شي، چې د نورو ژبو څرک هم ورکې نه وي ، دا کار تر کومې پولې او بريده شونې ښکاري او دی ؟ خپله ژبه سوچه کول او غني کول يوه معنی لري او څنګې ته کول (انزوا) بله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کار به موله يوې خوا خپله ژبه سوچه کړي او ژغورلي نه وي بلکې خپله ژبه به مو له نورو ژبو لرې کړې هم وي.

هغه کلمې په خپله ژبه او ليکنه کې بايد له نورو ژبو راواخلو او ويې کارو ، چې د ژوند اړتيا مو ورباندې لرې کيږي او د آخرت خورې او لارې ګرځي ، لکه قرآن مجيد او ....

کيدای شي په اشاء کې د شاهد يا بيلګې په توګه ځينې پردې کلمې لکه شعر ، متل او ...وکاروو بايد داسې ونه انګيرو که مو په خپله ليکنه (انشاء) کې ديو شاعر شعر ، يا متل او يا د يوه پردې پاخه ليکوال ليکنه راوړه ، نو داهم (غلا) ګڼل کيږي.

کله د ليکنې غوښتنه وي ، چې دنورو مطلبونه په ځانګړې توګه دمشهورو شاعرانو شعرونه ، دليکوالو ليکنې ، متلونه ، پخې خبرې دخپلې ليکنې دلامعتبرکښدو او پاخه کښدو لپاره راوړو او په دې ډول له خپلې انشاء يوه خوړه ليکنه جوړه کړو .

هو ، داخبره بايد په يادولرو ، که چيرې مو په خپله ليکنه کې کوم متل، شعر، وينا او وجيزه وکارولې بايد په پوره امانتداری سره يې وکاروو ، ځکه هغه څه چې د نورو څخه په خپله ژبه او ليکنه کې را اخلو د (شاهد) مثال ورکوي او شاهد بايد اصل وي ، نه مسخه ، پدغه برخه کې بايد لاندې ټکوته پاملرنه وکړو :

۱- که يو مطلب يا شعر را اخلو بايد کټ مټ يې را واخلو .

۲- دتل لپاره په ليکنه کې داکار ونه کړو ، کله کله يې ترسره کړو .

۳- د امکان په صورت کې د يو شعر د څښتن نوم مخکې له مخکې وليکو .

۴- کله ديو شعر روح هم راوړو .

۵- هڅه وکړو يا هڅه وکړئ ستاسو دليکنې او هغه اثر تر منځ چې له نورو يې را نقلوو تناسب موجود وي ، يوازې دليکنې دښکلا لپاره رانه شي ، بلکې له انشاء سره هم آهنګي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په انشاء يا هنري ليکنو کې نورو ژبو د متلونو ، وجيزو ، شعرونو او ښايسته متلونو د ځينو برخوراوړل ډير اړين دي ، لکه د آلماني ژبې متل:(کار دانه دی ، چې پيل يې کړو ، بلکې دا دی ، چې په ښه ډول يې پای ته ورسوو.)

۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل :

په هر کار کې پوره بوختيدل، ژورتيا او موضوع ته ورننوتل ، نيمه موضوع حل کيدل دي.

(تمرکز) د ليکوالۍ او انشاء يو زرين اصل دی ، هغه ليکوال په خپله ليکنه کې پوره بريالی وي ، چې په ليکنه کې تمرکز کوي ، موضوع حلاجی کوي او را سپړي يې ، په انشاء کې له موضوع وتل دعدم تمرکز او ژورتيا نتيجه ده ، نوښتګره ليکوالي دمتمرکزي ليکوالۍ ثمره ده.

تمرکز نه يوازې په ليکوالۍ، بلکې په ټول ژوند کې ضروري شی دی ، تمرکز او عدم تمرکز د اروا پوهنې علمي موضوع جوړوي ، (تمرکز عميق) دالاوايراوجميز آلن يو غنيمت اروا پوهنيز اثر دی، چې مور په خپل ټولنيز ژوند کې ټولو کارونو ته پوره متوجه کوي ، نه يوازې مو کارونو ته متوجه کوي ، بلکې وايي ، که غواړو ديو کار په ښه ترسره کولو پوره بريالي شئ، نو په هغه کارکې پوره تمرکز وکړئ ، خپل فکر يوه کار ته را ټولول پوره بريالېتوب دی ، لکه، چې (دوه هندوانې په يوه لاس کې نه نيول کيږي ، يو فکر هم دوه ځايه نشي تقسيميدلای.)

په ليکوالۍ کې له موضوع وتل دامعنا لري ، چې انشاء ليکونکی جامع الکمالات دی ، بلکې فکر يې په واک کې نه دی (په يوه موضوع کې تمرکز او له هغې موضوع سره مينه کول نه يوازې دموضوع دښه حل لامل دی ، بلکې د ليکوال او د کارکوونکي د شهرت سبب هم ګرځي.) (۵: ۱۰۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال بايد پوه شي ، چې د (انشاء موضوع) يوه ده ، يعنې هغه مطلب او سرليک ، چې بايد په هغه باندې بحث وکړو او يا يې وليکو ، دتل لپاره بايد يوه موضوع دليکوال دپاملرنې وړ وي.

ځينې ليکوال په يوه موضوع کې دمطلب او مطالبو دليکلو لپاره له ټولو شيانو خبرې کوي، پرته له دې، چې يو څه يې غوښتنه وي ! يعنې انشاء ته دومره شاخونه او پنجې ورکوي ، چې اصلي موضوع له يادە وځي.

يو تن محصل دجمعې په ورځ دګرځيدلو ، په برخه کې ليکلي و: دجمعې ورځ ،درخصتۍ ورځ ده ، په دې ورځ ټول خلک خپل کار پريږدي ، ځان وينځي او ګرځي په دې ورځ که اداروته ورشو له يوې مخې ترلې وي او که مغازو ته هم ځو ، نو ترلې وي.

دجمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې مورږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو .

دجمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې مورږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو .

ميرزاخان له ډيرو کلونو وروسته هېواد ته راستون شو ، پرون يې زه کور ته پوښتنې ته ورغلم ، دمسافر ، بندي او ناروغ احوال اخيستل ښه کار دی ، زمورږ نور دوستان هم په بهر کې دي ، خدای (ج) دې راولي !!

که پورته ليکنه وګورو دوه شيان او دوه کيسې پکې ګورو ، دا درسته ده ، چې پيغام لري ، پند او نصيحت خلکو ته کوي ، خو په کيسه کې کيسه کوي ، داسې ښکاري، نومورې ليکوال محصل په نومورې موضوع کې ښه تمرکز نه کوي.

ليکوال له موضوع وځي ، دا د انشاء ستره نيمګړتيا ده ، چې نور محصلان دغې خبرې ته (ليکنې) ته چندان توجه نه کوي.

نومورې په کيسه کې بله کيسه راشروع کوي او بيا اولي موضوع ته ځي، لکه حضرت يوسف (ع) له ويرې پښې وهلې (ترکيده) ، له خلکو او پلاره لرې دمرګ په کومې (څاه) کې يوازې دخداي (ج) فضل ته سترګې په لاره وه، دخداى (ج)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستان تل سختې وينې، د آزمېښت په سين لاهو کوي ، د وخت داغونه تل په ځان زغمي.

هغه څه، چې يو محصل او يا نور له اصلي موضوع لرې کوي ډير دي ، خو لږ شمير يې دلته راوړو:

۱- زده کوونکی فکر کوي ، چې ښوونکی زما ليکنه تر پايه نه لولي او همدغسې نمرې را کوي.

۲- د دې لپاره، چې زده کوونکی تل د نمرو لپاره کارکوي ، نو د نويو کلمو او تخليق په برخه کې ډير فکر نه کوي، بايد هڅه وکړو دهغو مطلبونو په برخه کې چې غواړو څه وليکو ، درست فکر وکړو.

۳- زده کوونکی مينه لري هغه څه ، له نورو اوريدلي يا ليدلي وي، په انشاء کې وکاروي ، دا ډول کليمې کارول د تخليق مخه نيسي ، لنډه دا چې په انشاء کې له موضوع ونه وځو په يوه موضوع فکر کول او بيا ليکل دليکوال بريالیتوب او دانشاء ښيرازي ده.

۱۱- دانشاء دپرمختګ لپاره نوښتي لاري:

دليکوالې او انشاء د پرمختګ او ښيرازې عوامل د ليکوال په مستقلانه فکر انکشاف او پرمختګ پورې اړه لري، څومره چې ليکوال عاطفي فکر کوي او په خپل مسلک کې مسلکي پرمختيا ترلاسه کوي ، په هماغه اندازه ليکوالي او انشاء ورسره غوړيږي ، دنړۍ سترليکوال ماکسيم ګورکي په خپل اثر (دادبيا تو هدف) کې ليکي:(ليکوالي او په مجموع کې ادبيات د (ګل) او (ماشوم) په څير وي ، څومره چې ورنږدې کيږي، يعني مينه ورسره کوي ، په هماغه اندازه غوړيږي او څومره، چې ځان ترې لرې کوي ګل مړاوي کيږي او ماشوم د کمزورۍ خوا ته ځي).

(۲۷: ۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانشاء اوليکوالی دپرمختګ لاملونه ډير دي. کله چې وغواړو دنيمګړتياوو مخه ونيسو ، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- تقليد ونه کړو ، ميترلنګ وايي، هر انسان مقلد دی ، خو که مقلد دومره په تقليد کې ډوب شو ، چې ځان هير کړي ، نه يوازې يې پيښې کړي ، بلکې د اصل شي ريښې يې هم وچې کړي دي.

په انشاء کې د نورو په خط او پل قدم اخيستل کله دپرمختګ اوکله هم د ورکاوي لامل ګرځي ، هڅه وکړو په ليکوالی کې يو سبک تعقيب کړو ، خو په سبک کې ورک نه شو ، کوشش وکړو په خپله ليکنه کې ، کټ مټ د نورو پرلار ورنه شو او يا د بل چا خبرې ، شعر او فکر له يوه سره په خپله انشاء کې ونه کاروو. که چيرې يو په زړه پورې مطلب هم زمونږ لاسته راځي بايد د هغې سبک ونه پالو ، بايد ځانته سبک وټاکو ، دنورو سبک تعقيبيول ، خپله لاره ورکول دي ، که څه هم چې (مخکښ د وروستيو پل وي) مونږ بايد ځانته پخواني پلونه ونه نړوو ، بلکې هغه پياوړې يې کړو او نوي پلونه آباد کړو ، دا به د موفقيت لاره وي.

۲- ځان کم مه ګڼئ ، د اروا پوهنې د علم له مخې (ځان کم ګڼل او له حده زيات لوړ ګڼل دواړه د ببرته پاتې والي او انزوا ګوښې توب) لامل ګرځي.

په ټولنيز ژوند کې ډير خلک د نورو د پرمختګ علتونه بيانوي ، خو ځانته د ترقی او ښيرازی لاره نشي ټاکلای ، همدا شان دليکوالی او انشاء ډګر هم در واخله ، که مونږ ټوله ورځ د نورو ليکنې لولو او د هغو د پرمختګ عوامل بيانوو او يا ځان د نورو د پښو خاورې بولو ، نو نه يوازې په مسلک کې به مو پرمختګ نه وي کړی ، بلکې غړې به موهم مړه کړي وي.

ځينې خلک ، چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې ځان له نورو ډير لوړ او يا کم بولي ،په اجتماعي سلوک کې کمزوری او ببرته پاتې غيراجتماعي خلک وي.

امير ملک محمودي په خپل اثر (درمان اضطراب افسرده ګي) کې وايي:(دوه ډوله خلک ځان غوښتونکي او ستايونکی او له ځان بيزار د ژوند په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعي ډګرونو کې بيرته پاتي وي ، ټولنه درښتينو امتحانونو ډګر دی دغه ډګر کې د پياوړي سلوک مصمم خاوندان پرمختګ کولای شي ....
که غواړئ تل خوشحال او سرحال و اوسئ له افسرده ګۍ ځان وساتئ. ژوند کې ډاډ ترلاسه کړئ او دمتعادل شخصيت خاوندان واوسئ. تل به موله عقله او ارادې کار اخيستي وي ، بری او کاميابي ستاسو ملګری وي... له ځان ستاينې ، غرور او ځان کم نښوونې ډه وکړئ. (۳۱: ۱۷۴)
دانشاء او ادبياتو کار پرله پسې والی غواړي ، په سړه سينه کار کول ، په کار کې نه ټکنی کيدل ، صبر او استقامت او خپل کارته ارزښت ورکول ډير وختونه د بريالیتوب لامل کيږي.
ادبپوهان نظر لري ، کله چې يوه موضوع تاسوته سپارل کيږي که ډيره ساده او يا ستونزوره هم وي ، بايد پټه خوله ونه اوسو او يو څه ورباندې وليکو ، لکه: (خپله لاسه ، ګله لاسه) ، فکر وکړو ، مناسب عنوان ورته پيدا کړو او په دې متل وړ او مناسبه ليکنه وکړو او دا ونه وايو ، چې زه ليکنه نشم کولای او يا زما ليکنه خرابه ده !!!
دفرانسې يو ستر ليکوال (بوفون) د(خره) په برخه کې ممکن لس ځله څه ليکلي وي ، خو ځينې خلک په هيڅ برخه کې يولنډ مطلب هم نشي ليکلی.
په ټولنيزژوندانه او بيا ليکنه کې که يو مطلب ستاسو په نظر ډير ستونزور هم وي ، نو ورته مه تسليميږئ، ځکه هره غوټه په تدبير خلاصيږي (که غر لوړ دی په سر لار لري)يا :
مشکلی نيست که آسان نشود مرد بايد که هر آسان نشود....
ادبيات او بيا ليکوالي سخت ځانه ښکارنده (پديده) ده ، څومره چې له قلم او ليکوالۍ سره مينه کوو ، په هماغه اندازه انشاء د پرمختګ په لور ګامونه اوچتوي ، هڅه وکړو ديوې انشاء طرحه وکړو ، فکر په کار واچاوه ، له خپل فکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار واخلو او يو مطلب وليکلو ، څومره چې زمونږ فکر رسيږي بايد يو څه وليکو (بنويس ، بنويس، بنويس =تاشوی خوش نويس)....

۳- منځيني حد په پام کې ولرو ، منځيني يا متوسط حد د وجود د سوکالی سبب کيږي، آن په اجتماعي چلند او سلوک کې متوسط حد د تعادل پوله ساتلی شي، که انسان په ټولنه کې ډير خوښ يا تريخ شي د اجتماع له ستر ګو لويږي او خپله هم تاوان کوي، لکه چې وايي: (مه ډير خوښيږه، چې ودې خوري او مه ډير ترخيږه چې لرې دې واچوي) نو له دې څخه معلوميږي، چې هر سړی د توان په اندازه پرمختګ کوي.

رابه شو ليکنې ته ، که ليکنه (انشاء) ډيره اوږده وي ، ممکن موږ ستړی کړي او که ډيره لنډه او څو کرښې وي ، نو موږ يې نه وايو اونه مو خوښيږي ، داسې فکر وکړئ که تاسو د ټولګي په مخکې يوه ليکنه لولئ دلو يوالي او لنډ والي په برخه کې په زړه پورې نه تاميږي ، يا دا چې يو څيړنيزه مقاله په يوه غونډه کې لولي، نو که ستاسو ليکنه اوږده وي، که هر څومره ښه تحقيقي مطلبونه مو راټول کړي وي، خلک ستړي کوي او که تحقيق مو ډېر کوچنی وي، د ليکل شوي مطلب اصلي معرفي نشي کولای، بايد داسې ليکنه وکړو ، چې اصلي هدف ور کې څرګند شي او هم خوندور ارزښت پيدا کړي. نن سبا خلک له ادبي ټوټو يا رومانونو څخه لنډه کيسه ډېره خوښوي. اوس اوس د اوږدو قصيدو ويلو وخت نه دی؛ ليکوال هغه وخت ډېر بريالی دی، چې له خپل کار او ليکنې سره تر متعالي حد او څرګندې پولې پورې مينه وکړي. له هر څه سره افراطي مينه ليکوال او هر څوک له خپل مسلک څخه زړه تورن کولای شي. (له لمڅي سره پسې پښې غزول د عاقلانو کار دی.) ليکوال د ذوق له مخې تر متوسط حده کار وکړي.

قناعت مې تر خرڅې لاندې اطلس دی
پټ د درست جهان پادشاه، ظاهر ګدا يم. (عبدالرحمن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دليل او استدلال ته اهميت ورکړئ؛ **معقول دليل** او استدلال د فکر د پراخيدو سبب کېږي.

د ټولنيزو غوټو خلاصول د دليل د حکمت له مخې شونې بريښي. هغه وخت يوه اجتماعي ستونزه اواريدلای شي، چې داړوندې پيښې په برخه کې خلک بيلابيل دليلونه راوړي، افکار وړاندې کړي، څو موضوع حل شي.

په ليکوالي کې استدلال ضروري دی. هرليکوال چې د ټولنيزې موضوع په برخه کې ليکنه کوي، که د پوهې، تميز او مسلکي استدلال له مخې وي هرومرويې انشاء په زړه پورې ده.

د اسې هم پيښيږي، چې په انشاء کې د بحث په ترڅ کې د اصلي مطلب په برخه کې دلايل راوړو... په پام کې ولرو له استدلال پرته د عوام کول دلنډه فکره انسانانو کار دی.

که په انشاء کې له تاسو څوک وپوښتي، د زده کړې له دورې وروسته څه کار کوئ؟ په يوه جمله کې ځواب ورکوئ، غواړم ښوونکي شم. په دې ځواب کې د خبرې دليل وړاندې نشو کړای، داځکه دومره دليل نه غواړي. اوکه ووايو چې د ډاکټر کيږم، نو بايد د دې خبرې دليل وړاندې کړئ.

لنډه داچې د يوې علمي، ادبي تحقيقي موضوع دلاسپرلو لپاره استدلال منطقي وسيله ده. ليکنه او انشاء د منطق زيږنده ده، بايد د استدلال منطق او کنجکاوئ يې لاښکلې کړو.

چې غوټې پسې وهي په لاس به درشي
چاويل چې په در يا ب کې ګو هر نشته

۵- مطلبونه او کلمې مه تکراروئ؛ په خصوصي خبرو کې د کلمو بيابيا تکرار ګراهت رامنځته کوي.

ډير مبلغين ښوونکي، سياستوال، استادان او نور ممکن په خپل مسلک او کار کې زښت لايقه وي، خو د خبرو مهارت، چې ورسره نه وي، کلمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيابيا تکراروي، هيڅوک يې له درس ورکولو او خبرو کولو سره علاقه نه ښيي، ځکه د دوی خبرې تکراري وي، هرڅارنوال ښه مبلغ نه دي، کيدای شی د جومات ملا ښه مبلغ وي.

ديوه ګل له ديدنه بـــــورا وموړشو
ډيرګلونه باندې نولي چې ښيرازشي

هغه وخت زمونږ خبرې اوليکنه ښايسته وي، چې د کلام تازه والی او نوښتونه له ځان سره ولري. په نړۍ کې هيڅ شي د ښو خبرو په اندازه ښکلي نه دي؛ ښې او پرځای خبرې د تکرار او ابتذال مخه نيسي؛ ستاسو شخصيت ستاسو کلام پورې اړه لري. (بريان تريسي ، ديل کارنګي، جيمزآلن او د امريکي معاصر ليکوالان په دې باور دي؛ چې (د خبرې اعجاز او معجزه ترهرې بلې وسيلې غوره ده؛ که غواړولوړ شخصيت ولرو خبرې زده کړئ)

زمونږ په عامياته فرهنګ کې راځي (خپله ژبه هم کلاده هم بلا ده...) کيدای شي دلته هم د ژبې مهارت هم شرط وي.

بريان تريسي باور درلود:((په سلو کې (۹۰) ستاسو ټولنيز موفقيت په خبرو پورې اړه لري... ښې خبرې کول له ستاسو سره مرسته کوي، چې د نورو درناوی وړ شي او د نورو له نظره ډير ارزښت پيدا کړئ، په معاملو کې بريالي شئ... ستاسو خبرې د کاميابۍ په لور د بريالي توب دروازه ده.)) (۱:۱۰، د کتاب پشتی)

ښې خبرې او ښه ليکنه هغه ده، چې چې د زړه له تل څخه وي، په هغه خبرو او ليکنو کې ، چې د زړه مټره وي، پياوړی او د درک وړ وي. ځکه خبره هغه ده، چې (له زړه پورته شي، او په زړه کيني.)

فيساغورث باور درلود ، د ژبپوهنې د علم له پلوه (هره کلمه د ژبې په ساختمان او جوړښت کې د خښتو ارزښت لري، لکه هره خښته ، چې د ديوار په جوړولو کې د کار وړ ده ، د خبرو په نظام کې هره کلمه ځانته ځای لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارنست همينګوي(۱۹۷۹) ليکي:((هره کلمه چې ليکئ بايد لس کلمې په خپل ذهن کې ولرئ، غيرله هغه به لوستونکی متوجه شي، چې ستاسو کلمې اوجملې ورنه دي، خوپه خبروکې دهرې کلمې لپاره چې وايا ست، بايد سل کلمې پوه شي) اوذخيره ولرئ کنه ستاسو مخاطبان به متوجه شي،چې تاسو بې سنجسه غږيږي.)) (۳۷: ۷۷)

بې سوچه اوبې فکره غږيدل اوبيا بې فکره ليکنه (بې ګودره ګډيدل دی) که په انشاء کې مو يو مطلب راوړي اوليکلی وي، کوښښ وکړئ د مطلب ترپايه له هغه ډه ډه وکړئ. ټکړه ليکوالان دکلمو له تکرارولو ځان ساتي. چيخوف به ويل (دکيسو په ليکلو کې دموضوع له تکراره ځان وژغورئ، لکه ګرم کالي چې مو له يخ نه ژغورى، دهنري نثر رنکارنکي ستاسو ليکنه له ابتذاله لرې ساتي)

دانشاء اوليکنې ارزښت دکلام په فصاحت ، بلاغت اوصراحت کې نغښتی دی.

۲- وچه ليکنه مه کوئ؛ لکه اوبه چې دژوند اساسي ماده ده، څمکه لمدوي اورح ورکوي، همدارنګه وچه ليکنه هم وچې څمکې ته ورته دی اوڅه شی نه شنه کوي. څومره چې شخصي ژوند کې د وچ نبات په څېر ژوند نشي کولای، همداسې وچ افکار انسان له ټولنې ګوښه کوي.

ليکوالي اوانشاء دالهي نظام دټولنيز سيستم ژوندئ کړی شميرلای شو. که ليکوال اوليکوالي نه وي ، ټولنيزنظام به خلکوته په سمه توګه نه شو پيژندلای. په انشاء تېره هنري نثر کې تنوع اودکلمو هنري بافت ليکنه له وچوالی ژغوري.

يوډول والي اووچوالي په هيڅ کارکې ښه نه وي اوداکارپه ځانګړې توګه په انشاء کې کمزوري رامنځته کوي. کوښښ وکړئ ډول ډول مطلبونه اوکلمې په خپله ليکنه کې راوړئ اوښه خولاداده ،چې په انشاء کې شعر، حديث، وجيزې، اصطلاحات ، امثال او نور ښکلا صنعتونه ، لنډ حکايتونه وکاروو.

کله ناکله انشاء ته ښاخ اوپنجې ورکول ښکلازياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتي په خبرو کولو کې که يو ډول والي وي دغوندې او مجلس په زړه پورې والی له منځه ځي. په انشاء کې ظرافت او ښکلا مقبولت را منځته کوي، دليکنې په برخه کې نوې فضاء را منځته کوي؛ دمثال په ډول ګل دهرچا خوښ دي، ټول يې ستايې، خو اشاعر ګلاب ته روح ورکوي.

په سرولاسو راته شراب راکوي
لکه ګلاب راتـــه ګلاب راکوي...

په انشاء کې لکه شعر (خيال)، طبيعي اوسمه ايزانځورونه او تصويرونه دانشاء له وچوالی ژغوري. څومره چې ليکوال ته ټولنيزو پيښو خبروي او علمي تجربې ورنه ولري اوله ژوند سره مينه ولري په هماغه اندازه ښه انشاء ليکلی شي. وچوالی لکه تعصب خامی ته ورته دی.

۷- په ليکلوکې بيړه مه کوئ؛ وايې (تلوار او عجله د شيطان کاردي.) خو دې لپاره چې ليکوالي او انشاء دعزت او ښيګڼې کاردي، نو (په ښو تلورا) هم په کاردی، يعنې داچې يو ښه فکر درته پيدا شو نو که هماغه ساعت ورباندې ليکنه وکړئ بااحساسه به وي.

کوم کار او بيا ليکنه چې، دتلوار او عجلې له مخې شوې وي خامه وي او بيا بياکتنو ته اړتيا لري.

دورځپانو ليکنې تراووه نيزو، مجلو، تحقيقي ليکنو او کتابونو خامې وي. خبرونه اوربتونه ډير سره توپير لري، داځکه په خبرونوکې د (زمان) اصل مهم دي، خو دليکنې دمزيت له مخې خامي لري.

انشاء ډيرځله پخې، تحقيقي اوهنري ليکنې وي، له همدې امله ترنورو اخباري اوذوقي ليکنو درنې اوپياوړې وي.

ځينې خلک دحق الزحمې لپاره په ليکنه کې بيړه کوی اوځينې لانوردمحتوا پرځای شکل اوبنې ته اهميت ورکوي، يعنې الفاظ ورته ښه ښکاري. بيړه اوعجله دتفکرکمزوري را منځته کوي اودزورتيا (دقت) قوت له سړي اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يوه موضوع اويومضمون يووخت وليکل شی، ديوې مودې لپاره پريښودل شي اوبيامرور ورباندې ترسره شي، هغه مضمون اوموضوع به ډيرښايسته اودلوستلو وړوي.

کوم کتابونه اومجلي؛ چې دتجارت اوسوداګرۍ لپاره په بيړه، تلوار اوعجله سره ليکل کيږي، دمعنوي اوشکلي ښېګڼو له پلوه کمزورې وي. هغه انشاء او ليکنه ډيره په زړه پورې وي، چې دتفکرتومنه او قوت ولري.

اروانښاد استاد ګل پاچا الفت، چې يو دراک، شعوري، بروفشنل اواستاد ليکوال تير شوی دی اوله شک پرته يې دليکوالۍ په برخه کې يو عظيم انقلاب هم رامنځته کړي، په وار وار يې يوړه موضوع ليکلی، کاغذونه يې شکولي، خوبيايې سره غوټه کړی دي؛ له دغو خبرو نتيجو اخلو چې دقت په ليکنه کې دپوره اهميت وړ دی.

که يو ليکوال پيداشي، چې يومطلب وليکی، له بياکتني اوسمون پرته خپل مطلب، مضمون ، مقاله اوکتاب چاپ کړي، نوکه هرڅومره نامتو اووتلي ليکوال هم وي، شهرت به يې په لږوخت کې راولويږی؛ له دې امله ليکنه اوانشاء يوه دوامداره بهير دی، چې پوره تفکر ته اړتيا لري اوداکارپه بيړه نه ترسره کيږي.

۸- په مينې سره ليکنه وکړئ؛ مينه د هرې شتمنۍ سرمنزل دی، آن رب العزت په انسان اودنيا مين و ، چې دانسان بشره (خيره) يې سازه کړه.

که مقصود يې دخپل مخ نندارە نه وای
دانسان جامه يې څـــــه لره کړه سازه

د دنيا د پيداکيدو له حکمت سره سره الله (ج) په خپل رښتنی دوست حضرت محمد (ص) مين و ، ځکه يې نود نومورې پيدايښت وکړاودنيا يې دهغه له رويه بيداکړه...دعبدالرحمن بابا په وينا:

که صورت دمحمد (ص) نه وای پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيدا کړي به خداى (ج) نه واى دا دنيا
کل جهان د محمد (ص) په روى پيدا شو
محمـــــد (ص) دى د تمام جهان آبا...
نور هـــــاله د محمد (ص) و پيدا شوى
چې بـــــوى نه ود آدم او د حـــوا
که رڼا ده پيروي د محمد (ص) ده
ګڼه نشته په جهان بلـــــــه رڼا... (۲:۳۲)

له کار سره مينه د تحميل (تپلو) او زروزياتئ مخه نيسى؛ له کار او ليکنې سره مينه دزړه قوت، د فکر طاقت او د تحرک توان زياتوي.

بايد مورږ ليکنه يا انشاء په ځان تحميل نه کړو، په دې معنا که مو يوې ليکنې ته زړه نه و، نو ليکنه مه کوئ تجربو ثابته کړي له هغې ليکنې سره چې مينه نه وي، فکر د قوت دروازې وربانديې نه پرانيزي.

زيارو باسو د څه ليکلو مينه له ځانه سره پيدا کړو. انشاء او ليکوالي هغه علمي لارې چارې دي، چې د ژوند په ټولو پراونو کې مورږ هدف ته رسولاى شي او د ژوند لاره رابنيي. که هوډ ولرو، چې ليکنه د پوره مينې له مخې وکړو، په دې پوه شو، چې څومره ښه ليکنه کوو؛ د نورو هم خوښيږي او د ليکوالى ډګر ته راوځي.

۹- مطالعه وکړو؛ مطالعه د زده کړې د بشپړولو بياورې وسيله ده. زده کړه له مطالعې او مطالعه بې زده کړې نشي ترسره کېدلاى. زده کړه اساس او بنسټ او مطالعه يې دوامداره ارزښت دى.

د زده کړې او مطالعې په برخه کې قرآن، احاديث او اوسنى بشري څېړنې ښيي، چې د انساني ټولنو چورلټ او جوت پرمختګ ورپورې اړه لري.

طلب العلم على فريضته كل مسلما و مسلمته

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم په نړاوښځه فرض دی، که په چين کې هم وي، تاسويې ترلاسه کړئ. دغه احاديث اوکړ ارشادات مورږ ته رانښيي، چې بايد علم ترلاسه کړو اوعلم په مطالعه بشپړيږي.

که غواړو مورږ په خپل مسلک اوبيادليکنې په ارزښتمن کارکې ډير برمختګ، شهرت اوبريالیتوب ترلاسه کړو، لازمه ده ډيره او په مينه مطالعه وکړو. مطالعه مورږ دبري سرمنزل ته رسولای شي.

ددې لپاره چې، په ليکنه (انشاء) کې پرمختګ وکړو، بايد ترډيرې اندازې مطالعه وکړو. مطالعه څوارځه لري، يوعمومي، دويم دمسلک اړونده مطالعه، دريم مسلکي اوخصوصي مطالعه! ليکوال ته لازمه ده، چې دخپلې مطالعې ساحه پراخه کړي له عمومي نيولې تر خصوصي برخو پورې مطالعه وکړي، خوپه مسلکي ډول کره مطالعه ترسره کړي.

په (آيين مطالعه اويادګيري) کتاب کې مهندس نصرت ميرزاليکی: ((مطالعه دانسان دفکردرشداوپراختيا دساحې دپياوړتيا کلی ده. مطالعه دشخصيت دودې فورمولونه ته پاتې کيږي، که غواړو، ځان، مسلک اودنياوپېژنو، بايدمطالعه اوزده کړه وکړو؛ داوسينی ژوندبيداره ضمير ته ورته ده؛ هره مسلکې ښکلا اوپرمختګ په مطالعې پورې اړه لري.)) (۳۲: ۱۰۷)

بايد پوره مسلکې مطالعه وکړو، په تيره دمعاصروليکوالواوشاعرانوآثارپه غورسره ولولو؛

مطالعه دذهن دروښانه کيدو وسيله ده؛ مطالعه دذهن دتيارو کوټونه دښکلی کولوپه خاطردورږمومثال لري؛ مطالعه انسان ته دليکنې ذوق اوقوت ورکوي.

که چېرې مورږ دادبياتو اوبل مضمون په برخه کې يوځه ليکوال وپه دغه برخه کې دتيرو اويااوسنيو ليکوالويو مضمون ولولو، نوهرمروزمورږ دليکنې دلاغناپه برخه کې راسره مرسته کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايد پاملرنه وکړو ، هغه کتاب، چې په پخوا او اوس کې دخلکو د پاملرنې وړوي، هماغه کتاب مورږ هم مطالعه کړو او په خپله ليکنه کې ترې الهام واخلو.

بايدلـه کلمـو نيـولې ترجملوبيادهغـه اثـر تربنې اومحتواورتـه کلکـه باملرنـه وکړواوخپله ليکنه هم غني کړو ، آن دهغه کتاب نيوليک ، سريزې. متن، بايلې اوماخذونوته پاملرنه وکړو اوپه خپله ليکنه کې ترې الهام واخلو. لنډه داچې ليکوال ته ښايې ډيره اوبيا بيامطالعه وکړي؛ بې مطالعې ليکوالي بې چراغه په تياره کې لاره وهل دي، هره پوهه دمطالعې محصول ده.

چې مولاره دژوندون برې ښايسته ده
بل څراغ دی دپـــــوهنې نوراني ده

۱۰- دژبې ددستوروقواعدپه پام کې ونيسو؛ ژبه نه يواځې د ابهام او تفهيم وسيله ده، بلکې ژبه دخلکواوملیتونو د پايښت وسيله ده. ادبيات اوبيا ټول علوم د ژبې دقواعدوله مخې ترتيب اوتنظيم مومي. بې قواعدواودستورودژبې هره انشاء اوليکوالي نيمګړې ده، نړۍ پياوړي ليکوالان دژبې دستورونوپوه خلک وو.

دانشاء (ليکوالۍ) اوژبې نيغې اړيکی دي، بايد انشاء دژبې ددستورله پلوه درسته اوپه زړه پورې وي اوله بلې خوا ددې لپاره چې هره ژبه ځانته ځلا قاعده اوقانون لري، نولازمه ده دژبې طبيعت په پام کې ونيسو.

پښتوژبه ځانته دژبې دستورلري، له (فنولوژي نيولې ترنحوې) پورې دژبې په دستورکې راځي. يعنې يوليکوال ته ښايې په کومه ژبه کې چې ليکنه کوي دهغې ژبې ټـول تـوری، دخيلـو ځـانګړې، واول کانسـونانټ، نيمـه وال، ديفتانـګ، مورفيمونه (مقيد اوآزاد ، دهغوډولونه نومونه، صفتونه، قيدونه ، نحو ، دنحوې ډولونه، جملې، دجملې ډولونه... داادداسې نوروقواعدوباندې وپوهيږي.

ښه ده ښه ده چې په سل ژبوګويايې
ولې مه شه تـــــه نادان دخپلې ژبې...

يا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــوري ژبې زده کول که دی کمال
خپله ژبـــــــه هيرول بې کمالي ده...

۱۱- جملې کره اولنډې وتاکئ؛ لنډ ليکل هم علم دی، هم هنر، دلنډې ليکنې پرمهال بايد رسا اوبې تکلفه ليکل وکړو. موږ ددې لپاره لنډه کره اوبامعنا ليکنه کوو، چې لوستونکی زموږ له خوادوړاندې شوي متن په معناوپوهيږي. کله که يوليکوال وغواړي ډيره معناپه لنډواوکره ټکواوکلمو کې وړاندې کړي، نودبې خونده اواوږدوجملوله ليکلوډه ډه کوي.
ليکوال بايد دليکنې آرونوته پاملرنه وکړي، په حقيقت کې دکلمو اوجملوپه لنډون وپوهيږي اوپرځای يې وکاروی. څنګه کولای شي ليکوال کره اولنډې جملې وليکي اويايه کره اولنډوجملوکې يو مطلب ښه وليکي اوهدف بيان کړي؛ بايد دادول انشاء لاندې ځانګړنې ولري:
۱- لنډه وي
۲- خوږه وي
۳- ساده وي
(لنده، خوږه اوساده ليکنه) ديوې ښې انشاء هويت ښکاره اوبرجسته کولای شي.
دانګليسي ژبې دبشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديری) لنډه او کره ليکنه دمطلب ښه هظمول اوداړينوکلموليکل بولي، چې لوستونکي وکولای شي دنا اړينوکلموپرځای زر مطلب ترلاسه کړی. لنډه ليکنه فنی ليکنه ده: دغه کارپه ادبياتواوژورنااليزم کې دپام وړدی، خوپه ژورنااليزم کې خوراړيراهميت لري.
په ادبياتوکې کلمې اوجملې ډيرې نشي لنډيدلای اوکره کېدلای، داځکه رومان، ناول اولوی داستان دډيروکلومجموعه ده اوله بلې خوانسان احساسات اوعاطفه ورکې شامل دی، بياهم بايد دفني ليکنې په لور لاړشو.

دلنډې ليکنې فن:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: په ليکنه کې د کلمو له تکرار څه وکړو.
دويم: بې ارزښته او له موضوع سره په نه تړاو کې کلمې لرې کړو.
دريم: هغه کلمې، چې له اصلي ليکنې سره په تړاو کې نه دي، لرې کړو.
څلورم: دلنډون اصل ته پام وکړو.
پنځم: تمثيل، تشبيه، استعاره، کنايه او نور دليکنې لوازم راوړو، خو پرځای.
شپږم: ننبې او علامې په هره ليکنه کې مراعت شي.
اووم: په هنري انشاء کې ژبنی او لهجوی خصوصيات تو ته پاملرنه وشي.
اتم: په تحقيقي ليکنو کې له سيمه ايزو ځانګړونو ځان وساتو.
نهم: جملې ډيرې اوږدې اوږدې نه وي.
لسم: سره تړاو ولري. (د موضوع له پوله)...
يوولسم: زمور ليکنه لوستونکی ستړی نه کړي.
دولسم: هره جمله (مبتداء) او خبر ولري.
ديارلسم: هنري ترکيبونه خوارې وي، آن تکراريې هم خوندوروي.
څوارلسم: په ادبي ليکنو کې فنون کارول ښکلا زياتوي.
پنځلسم: هرځومره چې جمله لنډې، کره، پخې، ښايسته او په پوره مينې سره وليکل شي، هومره ليکنې او انشاء خوږه او پوهنې وړوي.

د انشا ليکنې لپاره ځينې شرايط داسې وړاندې کولای شو:
۱-۱- فکر کول؛ د پام وړ موضوع په برخه کې ښه فکر کول.
۱-۲- خاکه برابرول؛ هرځه چې ليکو بايد ځينې يادداشتونه پرکاغذ راټول کړو د کلمو او مطلبو راټولول د ذخيرې معنا لري.
۱-۳- ارامه فضأ؛ د ليکنې کولو لپاره آرامه فضأ چې ورول ضروري کار دی، ځکه تمرکز په ليکنه او بيا په هنري او ځيرنيز وليکنو کې ضرور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۴- تنهائی؛ يوازې توب دتخيل قوت سره مرسته کوي، هرځومره چې په هنري ليکنو کې دتخيل قوت زيات وي ليکنه ښايسته وي.
۱-۵- دسترپا په وخت ليکنه کول؛ انسان ښه وخت دښو احساساتو خاوند کيدای شی، چې اعشاب يې پرځای اوسترې نه وي. يومينه ناک انسان پرځان ويساوالي لري. دقت اوذوق له آرامی سره ملګری وي.
۱-۶- وخت غوره کول؛ که غواړو ښه اوفني ليکنه وکړو، بايد خپل وخت ورکړو؛ دآرامی وخت سهار اويا فراغت دی.
۱-۷- مرسته نه غوښتل؛ په انشاء کې له چامرسته غوښتل دخپل مهارت مهارول دي، ځومره چې دليکتې لپاره په يوازې ځان بيابيافکرکوو ليکنه موښه وي؛ مخکې له مخکې مطالعه کول له دې کارسره مرسته کوي.

دانشاء پيل اوپای:

الف: هڅه اوهاند وکړودانشاء لومړی جملې ښکلې اوپه زړه پورې وليکو، که دانشاء پيل عادي، يو ډول وو، چې خبرې وي، نوهيڅوک ورسره مينه نه کوي.
ب- بايد انشاء په ښکلوجملوپای ته ورسيږي. که په پيل کې موهرڅومره خوږې جملې راوړې وي، چې په پای کې خوږې نه وي، بيا دانشاء په زړه پورې نه ده.
ج- دافکرچې دانشا بيل اوپای ښکلی وی، په زړه پورې نه ده، بايددانشاء پيل متن، اوپای ټول په زړه پورې وي.

۱۲- دانشاء ډولونه اومنظرنګاري:

دادبياتو د ښوونکوسليقې دبيلابيلوموضوعګانوپه طرحه کولوکې متفاوتې دي؛ رښتياستايې، مينې سره مينه کوي... وطندوستي، خدای پرستی تبلغوي، پند اونصيحت کوي... خوځينې ښوونکي غواړي نوې موضوعګانې زده کوونکوته ورانديږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظرنګاري او تصوير ويستنه په نظم کې ډيره مروجه ده، خو په انشاء کې هم دليکوالي عظمت او ښکلا زياتوي. منظرنګاري د انشاء د موضوع او مضمون ښکلا لامل ګرځي؛ د بيان ښه وسيله کيداى شي، تأثر او اغيزې يې لا ډيريږي.

په انشاء ليکنه کې لازمه نه ده فرمايش ورکړو، حتمي نه ده داسې طرحه شي څويو محصل پکې يوځه وليکي، بايد داسې موضوع وليکي، چې لکه څنګه دى ترې متاثره شوى او يا مينه ورسره لري او يا يې د خوښۍ او ترخوخاطرو جزوي او دويم، داسې عنوانونه، چې متحد المال دى او تل د نورو له خوا کارول کېږي، دى هم هغه عنوان کړي او څه وليکي؛ لازمه ده بايد ځانته موضوع غوره کړى او داسې موضوع وي، چې نوې وي، سخته وي، څو ورپسې پلټنه وکړي.

انشاء له پخوا زمانو څخه تر اوسه ډيرډولونه لرى، چې مونږ يې ځينې دلته را اخلو:

۱– د طبيعت په ستاينه کې:

چې پسرلى په مسيد و ښکاري د ښکلې ځوانې په ويښيد و ښکاري...

له نيکه مرغه زمونږ په ادبياتو کې د طبيعت او بيا پسرلي ستاينې ډيرې شوى دى. زمونږ شاعرانو اوليکوالانو په پراخه توګه طبيعت له ټولې ښکلا سره د هنرې ټولو ډولونو کې ستايلي دى. پسرلي يې د کال نوې او ښکلې پيلامه ګڼلى او آن ستر ارمانونه د پسرلى له ښکلا، خوځون او عظمت سره تشبيه شوې دي؛ لکه:

د پسرلى ښکلونکى بيا کړه سينګارونه= بيايې ولونل په غرونو کې لالونه

ځمکه شنه، لانبونه شنه، لمنې شنې شوى= طليسان زمردي واغوسته غرونه

د نسيان مشاطې لاس د مجيد ودى= مرغلرو باندې و ښکل بڼونه

د غاټولو جنډې خاندې وريدي ته= زرغونه بڼو کې ناڅې زلمي نحونه

سپينې واورې ويليده کاندې بهېږي = لکه اوبنې د مينې په ګريوانونه

هر پلو ته رنې ونې بهاندې خاندې = له خوښيه سر وهي په سينګرونه

لکه ناوې چې سورتيک په تندو کا = هسې وګانل غټولو سره پسلونه

هر پلو د ګلو وړم دى لونلى= ته وا راغله له ختنه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسيح په پوبه مړ ژوندون بيا موند = پسرلي مګر مسيح شو په پوکړنه
له مړو خاورو يې آغلي ګل راويوست = وچ بيد يا اوغربي کړله جنتونه...
دزلما ټاپې راغلی دی پرجنډيو = لکه پيغله غوټی کاندې مکيزونه... (۳۸: ۲۵، ۲۲)
د پسرلی يا طبيعت دنورو برخو اوښکلاووپه برخه کې ډيرو شاعرانو او ليکوالو ډيرځه ليکلي دي، چې راوړل يې نورتحقيق غواړي.

۲- د داستان يا شعر لنډول:
يو ليکوال يا شاعر کولای شي يو اوږد داستان يا شعر په لنډو اوښکلو الفاظو کې راوړي، خولاندې ټکي بايد په پام کې ونيسو:
الف- د داستان اوږدې څانګې ترې غوڅې کړي
ب- د اسې يې برابرې کړو، چې اصلی داستان يا شعرون ته زيان ونه رسېږي.
ج- دامکان ترپولې د داستان له اصلي جملو څخه ګټه واخلو. دا د دې معنا نه لري، چې يوازې هماغه شعريا داستان راواخلو او موږ له خپل فکر څه ونه ليکو. د داستان خلاصه کول ذاګټه لري، چې زده کوونکي په زور جبر يو حکايت له اوله تر آخره په غور سره مطالعه کړي او ورو سته وکولای شي نوی مفهوم د خپل فکر په زور راواخلي او ويې ليکي.

۳- خاطرې:
خاطرې هم ادبي او غير ادبي دي. کله ناکله په انشاء کې د کوچنيو والي، ښوونځی، اخترونو اونوروورځو، شپو، مياشتو، کلونو، بندي ګرۍ، ناروغيو... خاطرې وريادېږي. د دې لپاره چې خپله انشاء موښه ليکلي وي، تېرې خاطرې که خوږې، يا ترخې، ښې يا بدې وي د اسې سره راټولې کړو لو تنظيم کړو، چې وکولای شو په اوسمهال کې ترې اغيزمن او يا خوند واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه داچې په انشاء کې خپله دنده ، دژوند ډول ډول هدفونه ، کارونه (ښه اوبد ، آزادي، دظلم غندنه اونوي موضوعګانې په پوره هنري مهارت راوړلای شو.
ايراني ليکوال (اسدالله شهرياری) وايي: په انشاء اوليکوالي کې دفکر آزادي دليکوالی آزادي ده، هرڅومره ، چې انشاء له طبيعت څخه متاثره وي اودطبيعت منظرنګاري پکې وي اوله فرمابشه لرې وی؛ ښايسته ده.)) (۲۳: ۹۵)
په آخرکې به مثال په ډول د (ظالم اومظلوم) انځوردخدای بښلی استاد الفت په انشاء کې وګورو:
((دشاعرتحفه زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې تاست و ، سرېې په ګريوانه کې ښکته کړې و فکري عبادت يې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ اوپه مايې نظرولويده، ماخپله تحفه پودپرانګ پوستکی اويوغريتجی پوستين دهغه په مخ کې کښوده.
هغه وويل: دايوظالم پوتکی دی ، ځکه له پښو لاندې لويږې، دابل دظعيفانوله پوستکونه جوړدی اوپه غاړې پورې تعلق نيسي.
دشاعر تحفه بايد همدغسې رازوښي اوخلک په دغه رمز شه پوه کړي. په دغه خبرو زه له خوبه راويش شوم لوپه خوب کې دخپل خوب په تعبير پوهيدلی وم.))
(۲:۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۵- د درېيم څېرکي د موضوعاتو لنډيز:

= املاء ته ډيکتيشن وايي ، په پښتو ژبه کې دجس له پلوه په ښځينه نوموکې راځي ، لګه ليلا ، امريکا ، املاء...

= په ځينو قاموسونوکې املاء ، ډکول ، ليک دود ، دکلمو قواعدو ته وايي.

په فرهنګ فارسی عميد کې راځي؛ املاء ډکول، بل چاته ديو مطلب تقريرول، چې هغه يې وليکي اوهغه مطلب چې معلم يې ووايي اوشاګردې وليکي اوهم دکلمودليکلودرستې ليکنې لار کلمه دمهلت ورکولو ، ديکته کولو په معنا هم راغلی ده.

ترټولوښه تعريف؛ املاء مهلت ورکول، خواصطلاحا خپلې يا د بل خبرې په درست ډول ليکل دی.

املاءدې ته هم وايي ، چې يوسړی يوليک بل ته وايی اوهغه يې ليکي او کله په هغه ليک هم اطلاقيږي، چې يوسړی يوڅه وايي او بل هغه ته ويل (وينا) ليکي.

= داملاء په ليکلوکې لومړی، دويم اودريم شخص مطرح کيږي، ځکه (خپلې يادبلې خبرې نوروته ويل کوم چې ددرست تلفظ له مخې وي، املاء ويل کيږي.

= املاء په ليکنه کې يومهم اصل دي. په املاء کې مهمه خبره د(ليکلو) ده، يعنې هغه چې ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نوروته ديکته کول داملاء اصل نه جوړوي. داسې ويل کيږي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلي، مګر د بل چا د ليک له مخې يې نقلولای شي، دغه نقل قول يا کاپي کولوته املاء نه شو ويلای.

= املاء ليکل دی، ددرست تلفظ له مخې ؛ داملاء دليکلوپه وخت کې ګرامري قواعدولـه مخـې ترسـره کيږی کـه څـه هـم د ليکنـې قواعـد نـه دي، خـوبې قواعدواواصولوليکنه نه ده.

= دليکوالی په برخه کې حقداراستادخدای بښلی استادګل پاچاالفت وايي: ((املاء اواملاء په لغت کې مهلت ورکولواوډکولوته وايي؛ په ادبي اصطلاح کې خپلې يادبل خبرې پـه صـحيح ډول ليکـل دی. کهڅـوک لـه ځانـه نشـی ليکلـی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر دبل دليک له مخې يې نقل قول کولای شي دغسې نقل قول ته املاء نشوويلای.

= پيړۍ روښان (عربي) الفبی باندې دپښتو تورو وزرياتول دخدای (ج) په امر اولاهام سره دځان کار بولي... او بايزيده وکښه هغه حرفونه چې په هره ژبه کې سازيږي دفايدې لپاره دآدميان... ځينې خلک دپښتو خاص تورې داخوند درويزه کاربولي.

= دپښتوژبې دالفبې اوښه تنظيم لپاره په مختلفو وختونو کې مختلفې پريکړې شوې؛ لکه: پښتو ټولنې په (۱۳۲۱) هـ ل کال.

= دويمه پريکړه په (۱۳۳۷) دسنبلې په (۸) پښتو ټولنې.

دربيمه په ۱۳۳۷ هـ ل کال پښتو ټولنې دپښتو اوپلوځو په ګډون.

دباړه ګلی غونډه په ۱۳۶۹هـ. ل کال وه.

= همدارنګه سليمان ماکو، محمد هوتک، ميارونبان، ميرزاخان انصاري، دولت لوانې، خوشحال خان خټک، عبدالرحمن بابا، احمدشاه بابا، معاصرې دورې کې حبيب الله رفيع، منشی احمدجان، دپښتوادبې انجمن املاء، دالفت صاحب املاء، دغني خان کليات املاء، دپښتوبخوانی الفبې کتاب املاء او... ترڅيړنې لاندې نيول شوي دی.

= انشاء (COMPOSITION)، پيلول، رامنځته کول، پيداکول اوله ځانه څه ويل اوپه اصطلاح کې دادب له فنونو څخه ده، چې خصوصي او رسمي ليکونه اوفرمانونه وربانديې ليکل کيږي.

درياب قاموس، اسم واحد، مؤنث، له ځانه راايستنه، له ځانه راپيداکونه، دزړه نه څه بيداکونه، عبارت تحرير.

= انشاء علم په هغه معنا دی، چې ديوې ټاکلې موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر اونوښت سره وليکو. د يوسړی انشاء له بل سره فرق لري اوآن دليکوالی په نړۍ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انشاء له خبرو کولو سره تشبه شوي؛ ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی چې خپل مقصد د ليکنې له لارې ښه وليږدوي او په ليکنه کې يې ساده ګی وي. غوره انشاء ليکونکی دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لري، له همدې امله انشاء ديوه مضمون موندلو څخه عبارت ده.

= انشاء غربي کلمه ده، چې د پيلو لو اورامنځته کولو څخه بحث کوي.

په فارسي کې له ډيرو پخوا د (ليکلو)، (تکرار)، (نوشتن) اونګارش په توګه کارېدلې ده اونن هم په همدې مفهوم کارول کېږي. په معاصره عربي ژبه کې د (کتابت) په ځای استعماليږي.

= ليکوالی يا انشاء ته په انګليسی ژبه کې وايي.

په فرانسوی کې (ايکرر،) او کمپوزسيوسن وايي.

= په روسي کې ورته ( ) ويل کيږي.

په آلماني ژبه کې ژبنی عمليه ګڼل کيږي، چې دغې له لارې انسانان اطلاعات، پيغامونه او خپل احساسات نورو ته ليږدوي.

- دليکوالی موخه، د چاپاره ليکوکنی، دليکوالی توکي، دليکوالی موضوع او... (۴۰: ۲۵)

= سربيره په هغه انشا ته (ننبه اينبوونه او درست ليکنه) کلمه پوهنه، معنا پيژندنه، سبک شناسي. د متن مفهومي اړيکی او... ويل شوي ده. (۲۸: ۴۱)، ليکوالي يو ډول معماري ده.

= دانګليسي ژبې (RHETORIC) رهتوريک، په فرانسوي کې (RHETORIGOUE) ريتوريک (يعني دليکوالی هنر) او د ليکلو ګټور او درست دستورته هم ويل شوي دی.

= دغه کلمه بـه لرغوني يونان اوروم کې د ((ريتوريکا)) ( ) دخطابې داصولو په معنا کارول شوي او کلمه چې يوناني فلسفه او علوم په غربي ژبه وژباړل شول، دغه کلمه د (ريطوريقا) معربه بڼه اود (الخطابه) معادل وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ليکوالي؛ دهغوعقيدو (باورونو)، فکرونواوآندوڅخه عبارت ده، چې په ښه اوښکلي ډول له ګرامري خطاووپرته په فصيح اوبليغ ډول ترسره کېږي.
انشاء دماضی الضمير سپرنه ده اوځينو انشاء ته روحيانه ضاعت هم ويلی دی.
= انشاء په دوه ډوله ده: (شفاهي، تحريري)
شفاهي انشاء چې محاوره، محاضره اوخطابه تري مراد ده اوتحريری اشاء چې مقالې، رسالې اونورپکې راځي.
شفاهي انشاء فطری بڼه لري اودهر (هرملت کلتوري بقا) په تحريری انشاء پورې اړوند ديږي.
= انشاء ځانګړي اصطلاحات هم لري (موضوع، خطه، عناصر(توکي)، عمود، مقاله، فصل...
دانشاء لغوي معنا ايجاد دی، يعنې ديونوی شي پيداکولوته انشاء وايي. نظم اونثر ته هم انشاء ويل شوي ده؛ دښو کلمو انتخابول اودالفاظوښه تأليف دانشاء مهمه برخه ده. په انشاء کې (فصاحت، معاني اوواحده معنا ډيره مهمه ګڼل کېږي.
= انشاء ځانګړی جوړښت يا اسکليت هم لري. (عنوان، سريزه، متن نتيجه اوماخذونه)
= همدارنګه انشا رغاونيز توکي لري؛ لکه (دموضوع کره کول، دمطلب پيلول، شرحه اوسپرنه، نتيجه، اخيستنه، ماخذونه ښوول.
= انشاء کې بهرنی کلمې هم کله کارول کېږي خودغه کلمې کله پرځای اوکله هم بې ځايه وي. ځينې نړيوال کلمې وي اوځينې سيمه ايز خاصيت لري.
= په انشاء کې له موضوع وتل دليکوالی اصل نه دی. مهمه مثاله (پرموضوع تمرکزکول دي، هرځومره چې پرموضوع برلاسی ولرو، په هماغه اندازه په موضوع کې تمرکزکولای شو.
= همدارنګه دانشاء لپاره نوښتي لارې هم په ګوته شوي دی (بايد تقليدونه کړو، ځان له نورو ليکوالو کم ونه ګڼو، منځنی حدپه پام کې ولرو، دليل اواستدلال ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمیت ورکړو ، مطالب اوکلمې تکرارنه کړو ، وچه لیکنه ونه کړو ، په لیکلوکې بېړه ونه کړو ، په مینه وکړو ، مطالعه وکړو ، مطالعه وکړو ، دژبې دستور مراعات کړو ؛ جملې کره اولنډې ولیکو اوپه انشاء کې بیل اوپای به نظر کې ونیسو.
= انشاء کې منظر نګاري هم مهمه ده ؛ لکه: (دطبعیت ساتنه، داستان یاشعر راوړل، خاطرط اوانځورونه په منظر نګاری کې ډیر مهم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۶- د درېيم څېرکي پوښتنې:

۱- پښتو - انګليسي قاموس کې د املاء تعريف څنګه راغلي دی؟
۲- د املاء او انشاء لاتيني نومونه واخلئ؟
۳- په پښتو ژبه کې د جنس له پلوه د (املاء) کلمه په کوم رديف کې راځي؟
۴- په فرهنګ فارسی عميد کې د (املاء) کلمه لغتا او اصطلاحا څنګه را معرفي شوې ده؟
۵- د املاء دري څلور کره تعريفونه راواخلئ.
۶- حضرت ګل پاچا الفت د املاء په برخه کې کوم تحقيق کړی دی؟
۷- هغه څوک چې املاء ليکي بايد کوم ټکی په نظر کې ونيسي؟
۸- که د پښتو ژبې درانه يا ځانګړی توري په ليکنه کې سم ونه کاروو، زمونږ په املايي نظام کې د کلمو د معناله پلوه کمښت را پيدا کېږي او کنه؟
۹- د پښتو ژبې دالفبې د پس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۱۰- د پښتو ژبې دالفبې په برخه کې چېرې، په کوم کال، کومې پريکړې شوې دی؟
۱۱- د پښتو ژبې د متحدليک دودپه خاطر د (بارې رلی) متفقه غونډه په کوم کې شوی او کومې ادبي مهمو څېړوپکې برخه اخيستې وه؟
۱۲- (کلتور، کولتور که کلوتور) وليکل شي؟
۱۳- (پات، پاتو، پاتې...) کوم ډول وليکل شي؟
۱۴- د سليمان ماکو د املاء په برخه کې څومره پوهېږي؟
۱۵- پټه خزانه د چاله خوا، په کوم کال، د چا په امر وليکل شوه؟
۱۲- د ميا روښان د املاء په برخه کې څومره پوهېږي؛ پوره مغلومات وليکئ.
۱۷- د ميرزا خان انصاري قلمي ديوان املاء کې له نورو سره څه حرفی توپير موجود دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- دخوشحال خان ددستارنامې په برخه کې څومره پوهېږئ؛ دقيق معلومات راوړئ.
۱۹- دعبدالرحمن بابا په املاء کې څه نوښتونه ونيسئ؟
۲۰- داحمدشاه بابا املاء له خوشحال خان اوعبدالرحمن بابا سره په کوموبرخوکې توپيرلري؟
۲۱- درياب قاموس دانشاء په برخه کې څه ليکلی دی؟
۲۲- پښتو- انګليسي قاموس انشاء څنګه رامعرفي کوی؟
۲۳- انشاء اواملاء دکومې ژبې کلمی دی اوپه هغه ژبه کې څنګه تعريفيږي؟
۲۴- انشاء ته په عربي، فارسي، پښتو، انګليسي، روسي، فارنسوي اوآلماني ژبوکې څه ويل شوی اوکوم تعريفونه راغلي دی؟
۲۵- وايې چې انشاء د (مافی الضمير) بيان دی اوولې ورته روحانيه صنعت وايې؛ دقيق ځواب ورکړئ.
۲۶- انشاء په لومړی سرکې په څوډوله ده؟
۲۷- دانشاء اصطلاخات کوم دی؟
۲۸- دانشاء دپس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۲۹- مسلمانانودخط، کتابت اوانشاء په برخه کې کوم کارونه کړی دی؟
۳۰- فنقيانو، يونانيانو، مسلمانانواوآريايانودخط اوکتابت په پرمختګ کې کوم ګامونه اخيستي دي؟
۳۱- پيغمبر (ص) ولې وايې علم زده کړئ، که چين کې هم وي؛ داخبرې داملاء په برخه کې کوم اهميت لري؟
۳۲- دانشاء جوړښت يااسکليت معرفي ګړئ.
۳۳- عنوان، سريزه، متن اونتيجه ديواثرپه جوړولوکې څه اهميت لري؟ اوهره برخه په لنډه توګه معرفي ګړئ.
۳۴- دانشاء روغاونيز توکي معرفي کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- په انشاء کې دبهرنيو کلمو کارول اړتياده کنه اوکه ده علمي ډول يې بيان کړئ؟
۳۶- ولې ځينې خلک غواړي په لوی لاس ستونزوره انشاء وليکي؟
۳۷- په انشاء کې له موضوع وتل ښه کاردی اوکه څنګه؟
۳۸- دانشاء دپرمختګ لپاره نوښتي لاري په ننبه کړئ.
۳۹- دانشاء ددډولونو اومنظر نګاری په برخه کې څومره پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۷- د درېیم څپرکی (فصل) ماخذونه:

۱- قرآن مجید.

۲- اشراقي، پوهندوی سید علي محمد. ۱۳۹۲ هـ، ل آیین درست نویسی املاء. کابل: کابل پوهنتون. نشرات.

۳- الفت ، ګل پاچا. ۱۲۸۵ هـ، ل. لیکوالي (املاء او انشاء). دویم چاپ. پیښور: بورد. رفعت کتابخانه.

۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۲هـ،ل. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل ریاست.

۵- الن جیمز. ۱۳۸۲هـ، ل. نمرکز عمیق. تهران: خیابان بوشهر. مرکز نشراتی جماران.

۶- انصاري، میرزاخان. ۲۰۰۴م. دیوان. پیښور: جدون پرتیننګ. پریس پیښور. پیښور یونیورستي.

۷- بسمل، ډاکتر احمدالله. ۱۳۸۹. هـ ، ل. پښتو ګرامر. کابل: پامیر نشراتي مرکز. بسمل کمپیوټری چاری.

۸- بیتاب ملک الشعرأ، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ، ل. انشاء مقالات. کابل: د مالیې وزارت. ثروت جریده.

۹- پښتو- انګلیسي فاموس. ۱۳۸۸ هـ، ل. کابل: افغانستان د علومو اکاډمي. دالازهر خپرونه.

۱۰- ترسی، بریان. ۱۳۸۰هـ،ل. قدرت بیان. آقائی پروین (ترجمه) تهران: میدان انقلاب. مجتمع کوثر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- پوهنې وزارت تعليمی نصاب. ۱۳۸۷ هـ،ل. درې ورځنۍ ورکشاپ. کابل: دپوهنې وزارت دتعليمی نصاب پراختيا. دتأليف رياست.
۱۲- دوانی، علی. ۱۳۷۷ هـ،ل. هنر نويسنده گي ونامه نگاري. پيښور: قصه خوانی. کتاب انتشارت.
۱۳- دغني کليات. ۱۳۶۴ هـ، ل. دقومونو اوقبايلو وزارت. دنشراتو رياست.
۱۴- رشاد، پوهاند عبدالشکور. ۱۳۸۷ هـ، ل. دپښتوپخوانی الفبې. کندهار: علامه رشاد اکاديمي.
۱۵- روهي، محمد صديق. ۱۳۸۵هـ،ل. دځېرنې لارښود (دويم چاپ) کابل: دافغانشتان دسيمه ايزومطالعاتو مرکز.
۱۶- زاهدمشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵ هـ، ل. پښتو سيند. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه، تخنيکي څانګه.
۱۷- زاهد. ۱۳۸۴ هـ، ل. دخوشحال ختک کليات. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۸- زيار، پوهاندمجاوراحمد. ۱۳۷۲هـ، ل. پښتو سيندګی. پيښور: سرحدچاپخونه. پښتوپانګې ملګري.
۱۹- زغم،احمدشاه. ۱۳۸۸هـ، ل. ليکوالی (ناچاپ) کابل: کابل پوهنتون (چپتر).
۲۰- سعيدي، محمد نسيم نګهت سعيدي. ۱۳۴۲هـ،ل. نګارش وتفکر. کابل: کابل بوهنتون. ادبياتو پوهنځی.
۲۱- سمرقندي، عروضي. ۱۳۳۸هـ،ل. چهارمقاله يامجمع النوادر. ايران: تهران. تأليف کيکاووس، آين کاتب.
۲۲- سميعي، حسين. ۱۳۱۹هـ،ل. آيين نګارش. ايران: تهران. چاپ مؤسسه مطبوعاتي امير کبير.
۲۳- شهر ياری، اسدالله. ۱۳۷۹هـ،ل. آين نګارش انشاء. تهران: مشهد. انشارات. بايد. خيابان امام خميني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- شيرزاد ، پوهندوی محمد آقا. ۱۳۹۰هـ، ل. کابل: دپوهنې وزارت. دښوونکو دروزنې لوي رياست.
۲۵- طاهر خانی، عبدالله. ۱۳۷۴هـ،ل. درست بنويسيم. ايران: تهران. وزرات فرهنگ وارشاد اسلامي.
۲۶- عميد حسن. ۱۳۸۱. فرهنگ فارسي عميد (دوه جلدې). ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. کتابخانه ملی ايران.
۲۷- گورکی، ماکسيم. ۱۳۶۴ هـ،ل. کابل: دولتی مطبعه. ددليکوالواتحادې خپرونه.
۲۸- گيلانی، احمد سميعی. ۱۳۸۵هـ،ل. نگارش وويراش، تهران: سازمان مطالعه دتدوين کتب علوم انساني دانشگاه ها.
۲۹- متقي زاده، عيسی. ۱۳۷۵ هـ، ل. عربي فارسي فرهنگ. ايران: تهران. انتشارات مدرسه.
۳۰- مجمل التوارخ والقصص. ۱۲۷۱هـ، ل. تهران.
۳۱- محمودی، امير ملک. ۱۳۸۲. درمان اضطراب وافسردگی. ايران: قم. انتشارات شاهاب الدين. مرکزگسترش کتاب جوان.
۳۲- مومند ، عبدالرحمن. ۱۹۴۹م. ديوان. پيښور: اداره اشاعت سرحد. پيښورا کاډمي.
۳۳- مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب (قاموس) . لاهور: دربارمارکيټ. چاپ محکمه تعليم.
۳۴- مسعود ، ډاکتراحمد. ۲۰۰۸ م. لنډليکنه. دآصف شينواری (ژباړه). پيښور: حيات آباد. مومند خپرندويه ټولنه.
۳۵- منصوري، ذبيح الله. ۱۳۸۵ه،ل. محمد پيغمبری مه ازنوشناخت. پيښور: قصه خوانی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶- میرزا ، نصرت مهندس. ۱۳۷۴. آیین مطاعله ویادګیري. ایران: تهران. مؤسسه روز. خیابان نور.
۳۷- همینګوی، آرنست. ۱۹۱۰. نویسنده چهره دست. (مجله). کابل: مرکز انتشارات لینکلن.
۳۸- هوتک ، محمد. ۱۳۵۲. پټه خزانه. کابل: کابل پوهنتون. دژبو اوادبیاتو پوهنځی.
۳۹- یون، محمد اسماعیل. ۱۳۸۷هـ، ل. پښتو لیکنی سمون. کابل: یون کلتوري یون.
۴۰- FIX MARTIN: ۱۹۹۸.TEXTE SCHREIBEN. SCHREIBPROZESSE IM DEUTSCHUNTERICHT. PADER BONRN. MUNCHEN. WIEN ZURICH: SCHONINGH.D.۲۵F.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

۴– ليک نښې (علامات تنقط)

پيلزه:

ليک نښې (اعجاميه توري يا (PUNCTUATION) نه يوازې په ليکوالي او مسلکي ليکنو کې يې کارول ضروری دي، بلکې په هرډول ليکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لويو اووړو ليکنو کې يې راوړل حتمي دي.

په ټولو ليکنو کې دليک نښو کارول يوه اړتياده؛ لکه دژوندی انسان لپاره کالي اغوستل لازمي خبره ده، همدارنګه په هره ليکنه کې داعجاميه نښو کارول اړين بريښي؛ داچې کالي څه ډول استعمالوو، په موږ پورې اړه لري.

که ليک نښي په ليکنو کې ونه کاروو، دکلمې، کلمو، جملې، دجملو، دډولونو، پاراګرافونو، عبارتونو، فقرونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او... توپيرونه سره ورکېږي.

ليک نښې هغه ضروري توري دي، چې ليکوالي ته سراوصورت ورکوي، نه يوازې دشکل له پلوه ليکنوته ښکلاورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پاراګرافونو، مقالو او مضمونونو کې معنايي تغير هم رامنځته کولای شي.

پدې خپرکی (فصل) کې که خيروي په(ليکنه کې دليک نښو دکارولو، اړتيا، ارزښتونه او ډولونه په پوره ډول نښې، دفصل لنډيز، پوښتنې اوماخذونه هم په ګوته کېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۱– په ليکنه کې دليک نښو د کارولواړتياوې اوارزښتونه:

الف– اړتياوې:

په مجموعې ډول ليکنې مسلکي اوحرفوي لوری اومفهوم لري؛ هيڅ ليکنه يالیکوالی تصادفي اواتفاقي کارنه دي. هره ليکنه که په هربرخه کې وي دغير فني اومسلکي خلکو له خوانه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک اوليکوال سره توپير لري. ليکوالي ديولړفني اومسلکي مهارتونوخپلول اوکارول دي، چې تصادفي لوری (جنبه) نه لري، داکار ددې ترڅنګ چې مسلکي دی، يوژمن اومعتهد کاردی، چې الله رب العليم ځينو انسانانوته وربښلی دی اودخپل سوګند ريښتيانه يې ثابته ګړې ده.(ن- والقلم ومايسطرون)دپورته ژمنتيا له مخې دهرې کلمې ليکل يومسوليت دی، چې بايد په ښه ډول ، په فني توګه اومهارت له مخې ترسره شي.

که ليکنه اوليکوالي دهرې ټولنې لپاره دفرهنګي ترقی لامل اوسبب ګڼل کېږي، نوفني ليکنه بعنې له ليک نښې اوله تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يوه اړتياده. ليکنه اوليکوالي داعجاميه نښود پرځای کارولوله مخې درسته ښه اوصحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتياده، چې (جملې، پراګرافونه اونورې برخې سره بيلولای شو؛ دهرې ليکنې په صحت اودرستوالی پوهاوی ترلاسه کولای شو. دهرې ليکنې شکل اومحتوا سره توپيرولای شو او دليکنې هرصنف له نورو سره سمو.)

په ليکنه کې داعجاميه نښو کارول دليکوالی دحدودو په ګوته کول دی؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورواو اعجاميه نښو بې حدودواوبې ترتيبه بربښي.

که ليکوالي يوه فرهنګي اړتياده، ليک نښې کارول په ليکوالی کې يوه رونيزه وړتياده، له همدې امله دغه وړتيا د ليکوالی په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي. استادروهي د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې د ليکوالو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي موافقه نه وينې، خو وايې دليک نښو ځينې نورمونه په نړيواله سطحه منل شوی دي اوله هغو سرغړونه دليکوال پرستيژ ته زيان رسوي؛ دمثال په توګه که د (نقل قول) دپاره غبرګه ليدنې استعمال نه کړو، زمور ځيرنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.)) (۸: ح)

همدارنګه: ((په ليکنه کې دليک نښو پرځای استعمال ډير اهميت لري. که چېرې په ليکنو کې په تيره بيا ژور علمي او تحقيقي آثارو کې ليک نښې پرخپلو ځايونو رانه شي، اويا اصلا دليک نښو مراعت ونشي؛ نه يوازې داچې دمتن په لوستلو کې ستونزې راپيدا کيږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځينې واخيستل شي.)) (۱۳: الف)

بايد ووايو دهرې مدنې ښکارندې (پديدې) دعلمي کولو، اوغوړيدنې لپاره لازمه ده دهماغه مسلک (ليکوالۍ) دلاښکلا اوغوره والي په خاطريوه سېده لاره ولټوو خوهغه مسلک ورباندې فني کړو، دهمدې اړتيا اوضرورت له مخې پرځای بريښي دليکنې متمم دود (ليک نښې) په ليکوالۍ کې مروجې کړو.

- په ليکوالۍ کې دليک نښو پرځای کارول څوګټې لري:

يو؛ داچې دليکوالۍ هرصنف ورباندې مشخصولای شو.

دويم؛ داچې دليکنې په برخه کې زمور پوهه ترې معلومېدلای شي.

دريم؛ ليکوال دمتمدن پښت اوليکوالۍ وارث ګڼل کېږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای ښېلي الفت، ريښتين، روهي اوبيا نور...

لنډه دا چې ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزورې ډيره زيات متصوره (څرګنده) نه ده.

= دليک نښو په واسطه دليکوالۍ دصنفونو دحدودهم معلومولای شو اوله دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.

- په ليکنه کې دليک دنښو سمه کارونه ليک دود معياری کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک ننبۍ دهرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره ژبه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک ننبو کارول يوه اړينه مثاله ده.

- د ليک د ننبو اړتيا د اهم ده، په هره اندازه، چې يوه ليکنه د ليک ننبو پر اصولو برابره وي، په هماغه اندازه يې ليکنه، چې هره محتوا ولري، ښه لوستله کېږي. لوستونکی په لوستلو او مطالعه نه ستړی کوي او کيدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي. له بله پلوه که چېرې يوه ليکنه د ليک ننبو د اصولو څخه او مراعات يې نه وي پکې شوی، نو په هماغه اندازه به نومورې ليکنه ، چې هر څومره علمي او مترقی محتوا هم ولری گونگی، گډه وډه اوله استفادې څخه لرې وي.

له بلې خوا د ليک ننبو ړاوسم استعمال هم ليکوال او هم لوستونکی د ليکنې مهارتونو خاوند معرفي کوي، خو ليکوال ډېر برجسته ښيي.

- خدای ښبلی گل پاچاالفت عليه الرحمه وايي: ((بې له تورونه څېنې ټکي او ننبی شته، چې د ليک به لوستو کې د خل لري او يه جمله او يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو ننبو او ټکو په ليکلو سړي پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب، ندا ، پوښتنې، خطاب او نورو کيفياتو څرګندونه په همدغو ننبو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډېر اهميت لري.)) (۲ : ۲)

ليک ننبو ته په عربي کې (اعجامیه علامې) په انګليسی ژبه کې ورته (PUNCTUATION) وايي. په فارسي دري کې ورته (نشانه گذاري))، علامت گذاري او روش نشانه گذاري ويل شوی دی.

د ليک ننبو هدفونه او اړتيا داسې په ګوته کولای شو:

يوشمير ننبې او علامې دی، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څير کومه ځانګړې معنا لري، خو که په ليکنه کې هريوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای استعمال نشي، ليکنه به خوندوره نه وي، کيدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي اولوستونکی به دلوستلو پرمهال تيروتنې وکړي.

داستاد محمدآقاشيرزاد په وينا((کله ليک نښې ا وعلامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره اومعنالرونکې وي، مطلب به ترې ژرواخيستل شي اوهم به په لوستنه کې دلوستونکودتيروتنې مخه ونيول شي.

دليک نښو زده کړه، دهرچاپه ځانګړې توګه دليکوال اوليکونکي لپاره ډيره اړينه ده، که نه نولوستل اوليکل به موتېروتنې اونيمګړتياوې ولري. دليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه دحملواوعبارتونودمفهوم وضاحت اوصراحت دی.)) (۱۱ : ۱۱۴)

له بلې خواددغونښو هدف دادی موږ په دې وپوهوي، چې ديوې جملې کلمې څه راز څنګ وليکو، چې په آسانۍ سره معناترې واخيستل شي اودليکنې دبيلابيلوبرخوتميزوشي.

ددغونښو په مرسته موږ کولای شو، چې دلوستلو په وخت کې په دې پوه شو، چې په کوم ځای کې نم شو، يا په بشپړه توګه ودريږواويا ساه واخلو. آن ويانداز (نطاقان) له ليک نښو پرته يومتن نښه اوپوره نشي لوستلای.

دليک نښو اړتياخوراډيره ده؛ لکه: کومه کلمه جلاوليکواوکومه کلمه په بلې پورې وترواودجملوډولونه اوټول مضمونه دکيفيت اونوعيت له مخې دليک نښو په واسطه پېژندل کېږي.

((اعجامیه نښوبله اړتياداده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي ممکن لوستونکی اوپه خپله ليکوال هغه معناله مضمون څخه وانه اخيستلای شي، کوم چې دلومړي سړي مطلب وي. دعربي، فارسي اوپښتو ژبوليک نښې يوډول دي اودانګليسي ژبوډول، دعربي، فارسي او پښتو ژبو نښې له نښې خواليکل کېږي اودانګليسي، آلماني او... له چپې خوا...)) (۱۴ : ۱۰۸)

=

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکتر اسمعیل حاکمي او دده ملګري دلیک نښو دارټیا په برخه کې نظر لري اووایي: ((منظور از نشانه گذاری رعیات قواعد سجاوندی و به کاربردن علامه ونشانه های است که خواندن و درنتیجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع باره ای ابهامها که از عدم انعکاس دقیق و روشن عناصرو دلالات گفتاری درنوشته پدید مي آید ؛ کمک کند.)) (۱۰ : ۳۳)

په اوسنۍ نړۍ کې چې لیکوالۍ پراخه اړخونه پیدا کړي (له خصوصي لیکونو نیولې ترفیس بوک، تخنیک، تکنالوژۍ او...) پورې علامت ګذاري یالیک نښو پورې دا ستعمال وړ لري، ځکه نوزیاته اړتیا ورته پېښېږي.

ب– ارزښتونه:

اعجامیه نښې باید په ټولو لیکنو کې وکارول شي. په تألیف، تصنیف، ژباړه، په قطعو، مقالو، داستانونو، وړو، غټو، ورځپاڼو، مجلو، سایټونو او... نوروکې کارول یې ارزښت لري. ټول ژمن، پوه اوله ظرافت سره رویدي په تحقیق، تصنیف، تألیف او تخلیق پوه) لیکوال نن په خپلو لیکنو کې چې دمطالبو دبیلتون لامل کېږي او دجملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له لیک نښو څخه ګټه اخلي. هغه لیکوال چې ((غواړي خپل هدفونه نوروته په ښه ډول ورولېږدوي، باید اعجامیه نښې دلیکنو دلابنه درک لپاره مراعت کړي اوله دې لارې دلیکوالۍ ارزښت ډیرکړي. آن داسې لیکوال شته، چې دشفاهي ویناوو په برخه کې دځانګړې کلام اولحن او خاصو نغتو (اشارو) په وسیله خپل مقصود اوهدف نورته دسپړلو اوروښانولو لپاره زیات اهمیت لري اونشانه ګذاري ډیرځله دسبک او کله د هغه په ذوق او سلیقې (سراوصورت) پورې اړه لري.)) (۱۲ : ۵۹)

که غواړولیکنه مولا ارزښتمنه وي، باید لیک نښې دقاعدې له مخې وي، لکه دستوري (ګرامري) قراردادونو او دلیکنې ژور (دقیقو) فواعدو ته پاملرنه ولرو نو هیڅکله باید دغه قاعدې هم هېرې نه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن، سبا دلیکوالی ډګرډ یرپراخ شوی دی اولیکوالي نړیواله اړتیاده؛ که غواړو نړیوال له خپلې ټولنې خبرو کړو او موږ له هغوباخبره شو، باید دلیکوالی له نړۍ سره بلد تیاولرو؛ کېدای شي او سنی انسان دتصویرونو او ځینو نورو شیانو په لیدو چې دتلویزیونونو، سایټونو او... له لارې ګوري، تر یوبریده څه درک کړي. مګر هغه شیان دپوره فهم او درک وسیله نشي کېدلای.

که غواړو (تیروو ختونه خوندي کړو، او سنی حالت راتلونکو ته په واک کې ورکړو او دراتلونکې لپاره یو خوږ انځور ولرو اوله او سنۍ نړۍ خبرشو، لازمه ده په لیکوالی پوه شو)؛ په لیکوالی پوهیدل په لیکنو کې دلیک ننبو مراعتول دي.)

دلیک ننبو ارزښتونه خورازیات دي، که غواړو موږ په دې وپوهیږو په لیکنه کې هره کلمه او بیاجمله په فني ډول ولیکو او په آسانۍ معنا تړي واخلو لازمه ده، دلیک ننبو ځانګړنې په پام کې ونیسو.

- له بلې خوا دلیکنو محتوا څرګندول دلیک ننبو اړوند کاردی، دلیک ننبو وړ (مناسب) کارول نه یوازې لوستونکی ته دمطالعې لاروربنیي او کارېې آسانوي، بلکې لیکوال ته دشکل له مخې دلېکنې څلور خواوې هم روښانوي.

که په خبرو کې غواړو مقابل لوری دلاسونو، سترګو او... په اشاروو پوهوو، په لیکنه کې دلیک ننبو په وسیله نورخلک (لوستونکی) دلیکوالی په رموزو پوهوو.

((په خبرو اوشفاهي پیغامونو کې، دسر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قیافه کې بدلون اونورو غړو تغیر او اشاروخځه ګټه اخلو او پیغام لېږدول آسانوي، خو په لیکنو کې ددې لپاره، چې دهغو غړو دحرکتونو زمینه نده مساعده، لیکوال ناچاردی دلیکوالی له ننبو ګټه واخلي څو کولای شي تړه یره بریده (حده) روانې، عاطفي اویادجملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.)) (۴ : ۱۵۵)

دلیک دننبو بل ارزښت دادی، چې دجملو بیل بیل واحدونه څرګندول او بیا په منطقي توګه سره تړي. که چېرې دلیک ننبو دغه اصول ګډو او یا په سستۍ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايښودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکی دليکنې څخه سم اوپوه مطلب نه شي اخيستلای؛ دچاخبره به پوره سرگردانی به اخته اودچتک لوستلوبشپړمخنيوی به يې شوي وي.

که څه هم دټولوژبوترمنځ دليک ننبو اصول يو ډول نه دي، خو بيا هم يو لړعمومي اوکلي اصول شته، چې دژبوپه ليک دوديکې يې مراعت لازمې کاردی.

که غواړو ليکنه باارزښته اوله توانه برخمنه وي لازمه ده ليک ننبې پکې مراعات کړو. د کانديد اکاډيميسين محمد ظاهر افق په وينا: ((ډيروموختونه يوه ټاکلي موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباط مسلې په اصلي موضوع ورګډوي اوپه دې کارسره خپله ليکنه ناتوانه اوکم ارزښته کوي.)) (۵ : ی)

په پښتو ژبه اوادب کې دليک ننبوتاريخ اوکارونه په نوې اومعاصره دوره پورې اړه لري، داسې څرګندتاريخ ليکوالودې په شعوري ډول په يوه يا ډيروآثاروکې دليک ننبودکارولومراعات کړی وي، په لاس کې نشته.

دليک ننبوکارول په پښتوژبه کې لکه دنوروژبوپه لاتين دورې پورې اړه لري، چې دتأمل وړخبره ده. زموږ په هيوادکې علامه ګذاري دسراج الاخبار په خپريدو (۱۲۹۲ دجدی ۲۲) دمحمود طرزي لـه خـوا مـروج شـوی دی، چې بياوروسته نورولیکوالو دغه اصل ته پاملرنه وکړه اوخدای بښلو استادانوپوهاند صديق الله ريښتين، ګل پاچاالفت اونورو درنوليکوالو په شعوري ډول دغه کارته ملاوتړله اودپښتوتحقيقي اوتخليقي ليکنو سروصورت پوښت په پراخه ليکنو کې دليک ننبواستعمال ته توجه کوي.

لنډه داچې په ليکنوکې داعجاميه ننبواستعمال دليکنوارزښت لازياتوي، دجملو په تفکيک، دليکنوپه حدودو کې معنايي تغيرهم راولي؛ لکه: لاندې جملې کولای شو په څوشکله دليک ننبوپه وسيله چې معنايی تغيرهم لري؛ راوړو:

۱- پلاره ! پلوشه له ښاره راغله؟

۲- پلاره ! پلوشه له ښاره راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پلاره، پلوشه له ښاره راغله !
ليک ننبې ډبروډولونه لري، چې په لاندې ډول به له پوره تعريفونو او مثالونه سره معرفي شي:

۱- ټکی، نقطه، نشانه (.) یافول سټاپ (Part full stop)

دبشپړو دريدلو ننبه ده. دخبري او امري جملو په پای کې راوړل کېږي او د جملې پای او مستقل والی يې ښيي.
ټکی، پوښتنه ننبه او ړغ ننبه د جملې په پای کې هغه وخت راځي، چې هلته بايد توقف وشي. هرډول جمله چې وي دنومورو درې ننبو څخه يوې ننبې ته اړتيا لري. که چېرې دکومې جملې په پای کې دتوقف کومه ټاکلې ننبه نه وي، هغه جمله خپلواکه نده اوحتا کله کله د جملې اصلي شکل ورکېږي.
پښتو- پښتو تشريحی قاموس کې راځي: ((دمکس ننبه ، نقطه، خال، پيريد ، فل ستاف (FULL STOP) ، يې نور مترادف نومونه دي.)) (۲ : ۵۸)
که چېرې ديوې کلمې په پای کې دتوقف يا تميدوټاکلې ننبه رانشي، هغه کلمه ديوې جملې حيثيت نه پيدا کوي؛ لکه:
راشه، راشه ! په لومړي مثال کې، چې (راشه) ترکلمې وروسته ټکي نشته، فقد يوصرفي کلمه ده. په دويم مثال کې چې د (راشه) ترکلمې وروسته ټکی راغلی دی، داسې جمله يې جوړه کړې، چې مستقله معنا لري اود مفرد او امر حالت ښيي.
د ټکي د کارووني ځايونه:
الف- دبشپړو خبرې جملو په پای کې راځي؛ لکه:
عين القضات ستر عارف ، په ۵۲۵ کلني کې په (۵۲۵ هـ ق) کال شهيد شو.
ب- ترټولوهغو جملو وروسته راځي، چې نه د پوښتنې حالت ولري او نه ړغ ننبې؛ لکه:
- دظلم کاسه نسکوره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- باران چې واورې ځمکه لمده شي.
- ج- دهرې کلمې وروسته، چې د نښانې يا اختصارې نښې په توګه کارول شوي وي؛ مثال:
- ارسطو (دمسيح دميلاد څخه دمخه). په ۳۲۲ ق م کې ومړ.
يا له مخففاتو ورسته راځي. داسې پيښيږي چې دنامه دتکرار او يا يې د اوږدوالي له پلوه نوم نشي راتلی. په دغه وخت کې يې مخفف شکل ليکل کيږي، چې تر دغه هر لنډ شوي شکل وروسته دټکې اينبودل ضروري کاردي ؛ لکه:
- م. م. م. (دملګرملتونو مؤسسه)
- پ. ر.و. ن (پيرروښان)
-خ. خ.ن. (خوشحال خان)
- ف- انګلس (فريد ريک انګلس)
د- ټکي په زياترو اروپايي او امريکايي هيوادونو کې دحسابې رقمونو په منځ کې داشاريې په توګه استعماليږي؛ ځرنګه چې داکار ددوی په ژبو کې کومه ګډوډي نه راولي، خوپه پشتو کې ټکي ياصفر يوشکل لري، نوښه خبره داده، چې مونږ خپل رقمونه په کامه (،) سره بيل کړو؛ ۲،۳۰ (ديرش افغانۍ اودوه پوله).
ه- دعددونو، اونوروپه پای کې دهغو په وسيله مطالب يا عناصر... شميرل شوي وي؛ لکه:
همدارنګه ټکي (.) دخبري اوامريه جملوپه پای کې بشپړه ودريدنه ده، چې دجملې استقلال ښيي؛ لکه: پيغمبران، دځمکې پرمخ دخدای (ج) حجت اودخلکو په منځ کې دحق غوره استازي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دوه ټکي (:) دونقطه ياشارحه:

دوه سر په سر ټکو ته شارحه هم وايي؛ کله چې يو مطلب نښه واضيح کوو او يا په خپله ليکنه کې دسند په ډول ماخذ راوړو. يا په بله وينا له (مستقيم نقل قول) څخه دمخه کارول کيږي.

په پښتو ژبه کې څرګند نښه وايي، دغه نښه په ليکلو کې لږ کارول کيږي. ځينې ليکولان يې کله کله له ځنډ نښې (؛) سره ګډوي؛ په داسې حال کې چې څرګند نښه جلاده.

- دلوست بشپړ پروګرام بايد دغه درې برخې ولري: ۱- په هره اونۍ دلوست يو وړ او مناسب کتاب؛ ۲- ورځپاڼه يا مجله؛ ۳- دتبصرو يا تعبيرونو لپاره کتاب يا مجله.

- دځرګند نښې ياشارحې دکارونې ځايونه:

الف- له مستقيم نقل قول څخه دمخه لکه چې حضرت رسول اکرم (ص) فرمايي: ((مسلمان هغه څوک دی، چې نور مسلمانان يې له لاس اوژبې په امان وی)).

ب- څرګند نښه ددوو فقرو په منځ کې هم راځي؛ هغه وخت دوو فقرو په منځ کې يوه لازمي نښه ده، چې دوهمه فقره لومړۍ فقره تشريح کړي او يا توسعه ورکړۍ؛ لکه:

- دګلالۍ کور ډير ساده جوړشوی دی: دړې خونې، يو دهليز او يو پخلنځی لري.

- دمحمود باغ ډير ښکلی دی: ښه ګلان، زياتې ميوې او بهاندې او به لري.

- ج- د يو مطلب د تفصيل له سپړلو دمخه، چې په لنډ ډول هغه ته اشاره شوی ده؛ لکه: په شورا کې ددغې خبرې له کيدو دمخه، له انتظار غير دغه نتيجه ترلاسه شوه: آن يو تن هم له هغه سره موافقه ونه کړه.

- پروسږکال زمالپاره نښه کال و: دلوړوزده کړو وزارت په کانکورکې اول نمره بريالی شوم.

- لقمان حکيم ته يې وويل: ادب مولـه چـازده کـړ؟ وويـل: لـه بـې ادبـانو: دهغو ټولو خراب کارونه مې ونه منل او دهغو له کړنو (عمله) بيزار شوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د- څرګند نښه هغه وخت راځي، چې تريوې عمده فقرې وروسته ځينې مهم نومونه او مفهومونه د تشريح لپاره راشي. خو بايد په دغه وخت کې تريوې بشپړې فقرې وروسته راوړل شي؛ لکه: دده ټول ادبي استادان جهاني شهرت لري: جيک لندن، تولستوی، ګوركی او مایاکوفسکي.

- هـ- له تقسيري کلمو وروسته لکه ((يعني))، ((لکه چې))، ((دبېلګې په ډول))، ((عبارت دی له)) او نور...

تاسو ته ډير ډير انتظار وم، يعني: سترګې په لار وم. تاسو څخه زما وعده له يادې وتلې وه. لکه چې: زه مو له پامه اوهيره وتلی وم. که زه پوشم، چې ته راځي، زه به دوه سترګې له انتظاره تاته په لار کې وکرم. دبېلګې په ډول: ټول اخلاص به مې درته نذرانه کړم.

زمونږ وتلي شاعران له: (امير کروړ، ميرزا خان انصاری، دولت لوانې، ميا فقيرالله جلال آبادي څخه عبارت دی.)

ځينې وختونه په پښتو ژبه کې لکه فارسی ژبې غوندې عبارت ليکي؛ دبېلګې په ډول پورته جمله؛ (زمونږ وتلي شاعران عبارت دي له: امير کروړ، ميرزا خان انصاري، دولت لوانې، ميا فقيرالله جلال آبادي.) چې جمله به پشپړ ډول ليکل شوې وای.

- ی- په لاندنيو بيلو بيلو ځايونو کې څرګند نښې د استعمال ځايونه:

۱- د ساعتونو او دقيقو د بيلولو لپاره؛ لکه:

- ۱۱:۳۰ (يوولس بجې او ديرش دقيقې)

- ۱۵:۲۲ (پنځلس بجې او دوه ويشت دقيقې)

۲- د ماخذونو او کتاب ښود (بيليوګرافي) د ځينو اجزاوو ترمنځ:

- د خوشحال خان کليات: لومړی ټوک، ۲ مخ.

- ... (نيويارک ټايمز: هاپر، ۱۹۵۸)

۳- څرګند نښه په رسمي مکتوبونو کې ترعنوان وروسته هم راتلای شي؛ لکه مخکې چې مو وويل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښاغلی:
- ښاغلی پوهاند...:

۳- درې ټکي (...) سه نقطه پهلو به پهلو (...)

درې ټکي خورا اهميت لري. که څه هم ځينې ليکوال يې مراعات نه کوي، که چېرې کوم عبارت حذف کړي، هلته بيا دليکنې په ليک نښو او انتظام پسې سم نه ګرځي، کله پنځه او کله ډېر کېږدي. په نتيجه کې يې ليکنه کمزوري او ګډوډه وي؛ په داسې حال کې، چې بايد په دغه وخت کې درې ټکي پرله پسې (...) سره کېښودل شي، څو د ليکنې دليک نښو اصول مراعات شي.

او که تردغو درې ټکو وروسته پراګراف پای ته ورسېږي، هلته نو لازمه ده، چې يو ټکی بل وراضافه کړو او هغه د توقف (PERIOD) ټکی دی؛ لکه:

د افغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ اوله ويارې ډک تاريخ لري، د تاريخ په بيلو بيلو پراونو کې يې د بهرنيو دښمنانو پرضد په مېړانې سره مبارزې کړې او دهغوی دشومو کارونو څخه يې خپله پاکه خاوره ژغورلې او ساتلې ده.

د دې خبرې د ثبوت لپاره د افغانانو او انګريزانو، روسانو، امريکائيانو ترمنځ څو مشهورې جګړې يې ښې نمونې دی. که د پورته پراګراف ځينې برخې حذف کړو نو په لاندې توګه يې راوړو:

د کارونې ځايونه:

د افغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ او له ويارې ډک تاريخ لري...

د خارجي دښمنانو پرضد په پوره مېړانې سره مبارزه کړې ده او... د دې خبرې د ثبوت لپاره د افغانانو او انګريزانو او... ترمنځ څو ځله جګړې شوې دي.

- درې ټکی د داسې نور يا (وغيره) معنا لري.

زمونږ د توصيفي ادبياتو، شعر او... د حماسی فرهنګ له غنا برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کله ناکله دغه ټکي دمتون دسمون (تصحيح) په وخت کې دناخوانا کلمو پرځای هم راځي؛ لکه:
دشعرپه جوړښت کې د وزن، قافيې، خيال او... کارول کېږي.

۴– پوښتن نښه (نشانه سوال ، custionmarke ياسوالیه (؟)

پوښتن نښه يا سوالیه هم په ليکنه کې ډير استعمال لري اوپه لاندې مواردوکې راځي:

الف- پوښتن نښه هغه وخت دجملې په پای کې راځي، چې پوښتنه په مستقيم ډول راغلې وي؛ لکه:

- کارته ولې نه يې تللی؟
- اوس دڅوکلونويې؟

کله چې يو جمله په يوې بيانې سره پيل اوبيا په يوې پوښتنې سره پای ته ورسيږي. نوپه دغه وخت کې پوښتن نښې ته اړتياده؛ لکه:

- ښايی چې آزمونه به دې سخته وه، خوتاونه کولای شوای، چې بريالی شي؟ يا دا چې د مستقيمو جملو اوپوښتنيزو عباراتو په برخه کې راځي، لکه:

- په څه شي فکرکوې؟
- داکاردې له دې ښه نه شوای ترسره کولای؟

ب- له هغه کلمې يا عبارت وروسته چې دمستقيمې پوښتنيزې جملې ځان نيسي؛ کوم رنګ دې خوښيږي؟ شين که آبي؟ ستاسونظر څه دی؟لاړشو يالاړنشو؟
يا هغه وخت هم راځي، چې په يو جمله کې دننه کومه پوښتنه راغلې وي البته دغه نښه تربشپړې جملې وروسته نه راځي؛ بلکې ترپوښتنې وروسته واقع کېږي؛ لکه:

- ديرش کاله پخوادی په ياد دی؟ موټرډير لږ وو. پورتنی جمله په لاندې توګه سره هم راتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په يادډي دی، چې ديرش کاله پخوا موټران خورا لږوو؟
ج- پوښتن نښه د ابهام، شک او تردید ښکاره کولو په وخت کې په پرانتیز یا قوس راوړي؛ د مثال په توګه: که دکوم لیکوال، مؤرخ، فیلسوف دزیږید و کال کې شک وي ا ویا یوې لوې او عمومي موضوع لکه دهیواد دنفوسو شمیر.
- (زنون ۳۳۶؟ ۲۶۴؟ م؟) دلرغونی یونان مشهور فیلسوف و.
یا ویل کیږي، چې پیر روښان دتور راغه یا (؟) غره په جنګ کې مړ شوی وي.
- دځینو غیررسمي اماروله مخې اوس اوس دافغانستان دنفوسو شمیرله دیرش میلیونه نفرو (؟) تیر دی.

۵– ږغ نښه (!) یاندایه دتعجب علامه (!) (Exclamtion **)**

د تعجب نښه یا علامه هم بلل کیږي. که څه هم ډیر ځایونه کارول کیږي، خو دلږ استعمال لپاره یې هم زیات غوره په کار دی.
د تعجب نښه ډیر ځله د هغو جملو په پای کې راځي، چې دځینو خاصو اوزیاتو عاطفي یا نفساني حالاتو بیانونکی وي، لکه: ((هیښتیا))، ((ټینګار))، ((تحسین))، ((سپکاوی))، ((کرکې))، ((ترحم))، ((هیلو))، ((شک او تردید))، ((امر او نهي))، ((ګوابښ))، ((حرت))، ((درد وغم))، ((دعا))، ((تنبه))، ((تأسیف))، ((غږاوبلنې))، اونورو کې کارول کیږي، چې لږشمیر به یې راواخلو؛ لکه:
الف- کله چې په یوه جمله کې افسوس او اریانتیا څرګنده شي، نویې په پای کې ږغ نښه ایښوولې کیږي؛ لکه:
- څومره ښکلې باغچه ده!
- په ایتالیاکې زلزلې څومره خرابې پیښې کړې!
ب- کله چې په جمله کې یوه تعجبی کلمه راشي، نوږغ نښه دهمدغې تعجبې کلمې څخه وروسته راوړل کیږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اې خدايه !
- افسوس !
- آه !

ج- که داريانتيا اوافسوس کلمې سره ندائيه جمله راشي، هلته نوبايد ترکلمې وروسته کامه اوترجملې وروسته (ږغ) ننبه وليکله شي؛ لکه:

-افسوس، څومره پوه ځوان دی کارنه پيدا کوي !

آخ، په څومره ځوانۍ کې مړشو !

- واخ، دی خوزمااندِيوال و !

ځينې وختونه داسې هم پېښېږي، چې ږغ ننبه ديوې کلمې په پای کې داسې واقع شي، چې هم دجملې مفهوم اداکړی اوهم جمله ندائيه وی؛ لکه:

- اور !
- لړم !

په پورتنې لومړی مثال کې داسې بريښي، چې د ځينو تلفاتو په نتيجه کې چې په اور سره شوي دی، يوځوک په تعجب سره د ((اور)) په کلمې سره ټول مفهوم افاده کوي.

همدارنګه د ((لړم)) کلمه ديو دردمن (شديد) ناروغ په مقابل کې چې البته لړم وهلی وی؛ په تعجب سره راوړل شوې ده.

- د – پردې برسيره ږغ ننبه په رسمي اوشخصي ليکنو (عنوان) کې ترخطاب وروسته استعماليږي. څرنګه، چې دغه ننبه زمونږ په ليکنو کې ډيره کارول کېږي، نوکولای شو، چې په هماغه توګه دوام ورکړو؛ لکه:

- ګرانه وروره محمود جانه !
- ښاغلی رئيس !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- سرچپه واو (،)، کامه (lAVIRGULE CAMMA) **يا ويرګول:**

دمکث يا لنډې ودريدنې ننبه ده. کامه يا سرچپه واو ، چې دجملې بيل واحدونه سره جلاکوی، په هغوتوقفونوکې ليکل کېږي، چې توان يې دټکی له تم څخه لږوي. کامه دنورونښو پرخلاف دکارونې ډيرځايونه لري اونه يوازې دمعنا سره مرسته کوي، بلکې دليکنې حرکت اوتوازن هم تنظيمولای شي.

ځينې ليکولان داسې فکرکوي، چې کامه، ليکنه يارونبانه اوواضيح کوي، نوچې يې وس وي، ځای اوبې ځايه کامه ږدي؛ په داسې حال کې چې ډيرې اوبې ځايه کامې نه يوازې ليکنه نه روښانه کوي، بلکې لايې سره ګډوي. دکامې داستعمال ځايونه په لاندې ډول دي:

الف- دفقروترمنځ دکامې کارونه:

کامه، دهغو فقرو په منځ کې راځي، چې د (خو ، لاکن) اويا (ځکه چې) کلمو په واسطه سره جلاشي.(فقره هغه نحوي عنصردی ،چې جمله بشپړوي.)

کـه جملې پـه يـوه فقـره کـې د (کـه څـه هـم) او (سـره ددې) شـرطي کلمـې راشـي بيانوکامې ته چندان اړتيانشته، ځکه چې دغه شرطي کلمې ديوې جملې مختلفې فقرې سره نژدې کوي؛ لکه:

- احمد خپله آزموينه ورکړه، ځکه پوره تياری يې ورته نيولی و.

- محمود که څه هم ښه سړی دی، خومور يې ځينې ناخوښه ده.

که چيری په يوه مرکبه جمله کې نومورې شرطي کلمې نه وي استعمال شي، هلته نو د (خو) ترکلمې مخکې کامه لازمه ده؛ لکه:

زلمی کارپسې لټيږي، خونشی يې موندلی.

- ب- چې څوکلمې دواحدواسنادودرلودونکی وي؛ لکه:

- زرين ، حسن اومحمود دتره زامن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شيخ اسعد ، ښکارندوی، خوشحال خان او قادرخان د پښتو ژبې ستر قصيده ويونکی شاعران وو.
- ج- د عمده او تابع فقرو ترمنځ د کامې کارونه:
کله چې په يوه جمله کې عمده فقره وروسته او تابع فقره مخکې راشي، نويې دجلاوالي لپاره کامه لازمه ده؛ لکه:
- هغه وخت چې محمود لوست کاوه، پلارېې په کورکې و.
- انتی بيوتيک، چې لاندو کشف شوی، ژوند په قسمت پورې تړلی و.
- د کمپيوټر او انترنټ زده کړه، دهرچا لپاره ضروري ده.
- د- د يوې ليکنې د بيلابيلو برخو د مرجع او ماخذ لپاره ؛ لکه: کابل، د نوي ښار پارک ؛ پستې نمره ۱۹۴۴۵، د تيلو ټانګ، ۷۸ ګڼه، څلورلارې.
- هـ- د عمده فقرو او اوږدو مشخص کوونکو عبارتونو ترمنځ د کامې استعمال په عمومي توګه، ټول اوږده مشخص کوونکی عبارتونه د تابع فقرو په څېرليک نښې غواړي.
کله چې دغه عبارتونه ترعمده فقرومخکې راشي، بيانو کامه ورته اينبوولې کېږي؛ لکه:
- د محمود د باغ خوږې مني، د کارغه خوراک نه دي.
- ژوند د خوږو هدفونو، سرمنزل ته رسيدل دي.
کـه چېـرې پـه يـوه جملـه کـې دغـه عبارتونـه ډېـر اوږده نـه وي، هلتـه بيا د کـامې دراوړلوضرورت نشته؛ لکه: د نجلۍ باړحوګان دانارپه شان سره دي.
- ی- د نامحدودو مشخص کوونکو عبارتونو لپاره د کامې استعمال:
۱- نامحدود مشخص کوونکی يو داسې عبارت يا فقره ده، چې د جملې تاکلی مفهوم روښانه کړي، خو محدوديت ورنه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د جملې څخه دغه مشخص کوونکی عبارت يا فقره له منځه وايستل شي، بياهم د جملې په اساس کې کوم تغير نه راځي. دغه ډول نامحمود مشخص کوونکی په جمله کې د دووکامو په دننه کې راځي؛ لکه:

- اوس سپورمی ته ختل د تيرونظريو پرخلاف، يوآسانه اوساده کاردی.

۲- په همدې توګه ځينې اسمونه او يا يې معادل، چې په جمله کې مخنې بيان معنا ته وسعت يا توضيح ورکوي، په عمومي ډول ، دنامحدودو مشخص کوونکو حيثيت لري او دکامو په منځ کې راځي؛ لکه:

ګوركي، دريالېزم پلار، خپل ادبي شاهکارد ((مور)) په نامه وليکه.

کامه په نورو ځايونوکې داستعمال ځای لري؛ لکه: دعددونو، ليکنو اومکتوبونوکې دصفتونو ترمنځ هم راځي؛ مثالونه:

۱- دځينو صفتونوپه منځ کې ، کله چې د يوه اسم د څرنګوالي لپاره صفتونه استعماليږي، نويې ترمنځونوکامې راځي. البته دوروستيو دووصفتونوپه منځ کې (او) ليکل کېږي؛ لکه:

- له انګريزانو سره دافغانانو جنګونه ډيرخونړي، دردناکه، له غيرته ډک اوبريالي ول.

- د محمود کور تل پاک، منظم، ښکلی اوپه زړه پورې وي.

۲- دعددونو ترمنځ:

دعددونوګروپونه په ، يابار/ سره بېلوي؛ لکه:

۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲، ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

يا ۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲ ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

۳- دمياشت اوکال جلاکولوکې هم کامه ليکي؛ لکه: دا پريل ۲۷، ۱۹۷۸م دحمل ۵، ۱۳۵۷ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د درسونو د روښانولو لپاره هم کامه استعماليږي. دکليو، ښارونو ولسوالیو دنومونو دبيلولو لپاره کامه داسې راځي؛ لکه: دميوند ولسوالی، کندهار، يادميوند ولسوالی، کندهار، افغانستان.

۵- دليکونو اومکتوبونو په خاطر دکامې کارول.

که څه هم تراوسه په غير اصولي توګه په ليکنو کې اومکتوبونو کې ډغ نښه استعمالوو، خوکيدای شي، چې په غير رسمي ليکنو کې دوستانو اواړيوالانو ته دسلامونو او احترامومو دوړاندې کولو په وخت کې ترنامه وروسته کامه استعمال کړو.

په رسمي مکتوبونو کې ترنامه اوعنوان وروسته شارحه (:) هم راځي؛ لکه:

- ګرانه انډيواله...

- ښاغلی... رئيس:

۷– ځنډنښه، ويرګول بانقطه(؛) semi column **دزيات مکث نښه:**

ځنډ نښه، چې په عمومي توګه ديوکمزوري ټکي اويا قوي کامې وظيفه اجراکوي، ديو بشپړ توقف اوولاړې لپاره نه کارول کېږي. ځينې ليکولان، ددې لپاره چې دځنډ نښې له دقيق استعمال څخه ځان خلاص کړي، نوکامه ليکي. په داسې حال کې چې ددغې ليک نښې عمومي خاصيت يې دادی، چې دمتوازنوجملو اوفقرو ترمنځ بايد راشي.

دځنډ نښې داستعمال ځايونه:

- الف- دووعمده فقرو ترمنځ دځنډ نښې استعمال؛ کله چې دغه عمده فقرې په (او، خو، لپاره) اوداسې نورو کلموسره ونه ټړل شي، هلته ځنډ نښه راوړل حتمی ده؛ لکه:

مثال- کوچنی ته په وخت باندې جزاورکول لازمي کاردی؛ په بې ځايه وهلوسره سپين سترګی کېږي اوهروخت بايد هرڅه ورته ونه ويل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجملو پورته جوړښت ، که څه هم ببلې جملې دی، دمعنا د ارتباط له پلوه ډير سره نږدې او اصلاً په ځنډ ننښې سره تړل کېږی. نو که په دغو حالتونو کې يو ليکوال ددغې ځنډ ننښې پرځای يو ازې کامه استعمال کړي، غلطي به يې کړی وي.

ب- دځينو قيدونو سره دځنډ ننښې استعمال:

کوم وخت چې يوه مرکبه جمله کې، چې ببلې ببلې فقرې پکې راغلې وی، دغه درانه قيدونه (که څه هم، هيڅکله، په نتيجه کې) اوداسې نور استعمال شي،هلته نولازمه ده، چې ترنومورو قيدونو مخکې ځنډ ننښه راشي. که څه هم دغه قيدونه په فقروکې دافکارو ارتباط ورښيي، خوارتباطې لفظي وظيفه به يې کمزورې وي؛ لکه:

- احمد اومحمود ، چې له ډيرې زمانې څخه راپه دې خوا انډيوالان وو ، پرون يې برمازې (محضې) خبره سره جنګ شو ؛ په نتيجه کې سخت سره خوابدي شول او ښايې هيڅ وخت خبرې سره ونه کړي.

ځينې وختونه ځنډ ننښه دهغو فقروترمنځ راځي، چې په ربطې کلمو (او ، خو ، يا ، تراوسه) اوداسې نوروسره تړلې شوی وي؛ په دې شرط چې دلاندې حالتونه څخه يوولري:

۱- فقرې ډيرې اوږدې وي. ۲- دغه فقرې سره ډيرې نژدې اړيکی ونه لري.

۳- دفقروځخه يې يوه يا ډيرې کامې ولري. ۴- ليکوال وغواړي، چې ددوی ترمنځ توپير باندې ټينګار وکړي، لکه: دماشومانو دښې روزنې لپاره ضروري ده د اسلامي زده کړې تيوري په روحيې وروزل شي؛ خودا بايد ووايو ، چې دا لارښوونه په لا باور او د وطن پالنې په روحيې بياوړې کېږي؛ يعنې الله پالنه، وطن دوستی اوآزادی روحيه زموږ دماشومانو په روزنه کې رول لري.

يا:

مال، اولاد ، جاه اوجلال هيڅکله نشي کولای انسان ته ارام ښوونکی وي؛ ځکه يوائې دخالق پروردګار په يادولو دانسان زړه سکون اوآرامتيا پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸– کرښې (–)؛ خط فاصله يادش(-)dash

نور معادل نومونې يې ښيلنې. کش، خطک، فاصله، دش، کرښه دغه کرښه دجملې دتاکلو واحدونو دجلاکولو اوتعبيرولو په غرض استعمالېږي اودشدت له مخې سره چندان توپير نه لري، خوبيايې هم شدت ترکامې ډير دی؛ لکه:

- چارلس ډاروين- دانګلستان مشهور عالم، چې په نولسمې پېړۍ کې خپل مشهور کتاب د ((انواعو بنياد)) به نامه وليکه، په اروپا کې يې لويه هنګامه خپره کړه.

دخط فاصل دکارونې ځايونه:

۱- کرښې (خط فاصل)، په هغو وختونو کې هم کارول کېږي، چې يوه موضوع له بلې سره توپير لري اوبيايودم ورسره وتړله شي؛ لکه:

ده دليلا ښه خوی، ښکلا اوتحصيل پوره وستايل- بيايې دخپل ورورلپاره دواده غوښتنه ځينې وکړه.

۲- ځينې معترضه جملې ياعبارتونه، چې ديوې جملې په دننه کې راځي، په کرښيو يا لنډکيو خطونو کې ليکل کېږي، لکه:

- خواريکښ اومسلمان خلک هيله لري- البته آرزويې واقعي ده- چې بايد ظالم له منځه لاړشي.

- حضرت پيغمبر (ص) اونورو بيغمبرانو د ټولو انسانانو لپاره په ګډه هيله درلوده، چې د دواړو کونوځوند يې له ښېګڼې ډک وي.

۳- کله چې دجملې يا کرښې په سر کې رقمونه يا د الفبې توري راشي، هلته هم کرښې راځي؛ لکه: ۱-۲-۳- الف- ب- ج- د- و- هايفن (کرښې) علاوه پرنومورو ځايونو دسوال اوجواب په وخت کې اوهمدارنګه په يوه ادبي اوهنري اثر کې دډيالوګ کوونکو دنومو پرځای استعماليږي؛ لکه:

(سوال) – ته په آزمويښه کې بريالی شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جواب) – هو.
... زما سمه نه ده زده. ته خو درواخله يوه غاړه، دا يې شپيلۍ.
- نه يې شم ژغورلای. زما څښتنه !
- هيله کوم.
- باور وکړئ؛ نه يې شم وهلای.
- زاری درته کوم.
- هيڅ يې په ژغولو نه پوهيږم، زما څښتنه !
- اسانه کاردی، لکه درواغ ويل. بټه گوته اونوري گوتې دې پردغوورنونو(ران) باندې کيږده.

۹– وړه کرښې (–) نښلوونکی (Hyphen):

د کرښې او وړې کرښې ترمنځ د استعمال او کارونې توپير شته، کرښې لکه مخکې چې وويل شول د ليک نښو يو جز (توک، برخه) وه، خو وړه کرښې بيا داملاً په پرخه کې د کلمو په دننه کې کارول کيږي. ((يعنې وړه کرښې هغه وخت د استعمال او کارولو ځای لري، چې کله يوه کلمه په سيلابونو سره جلا شي، ځينې سيلابونه د ليکې (خط، سطر) په پای او ځينې يې د بلې ليکې په سر کې راشي، نو د مخنۍ ليکې په پای کې وړه کرښې استعمالږي.)) (۷ : ۸۰-۸۱)
وړه کرښې يا هايفن د ځينو هغو کلمو په منځ کې هم راځي، چې د هغو له يوځايوالي څخه مرکبه کلمه يا اصطلاح رامنځته شي، لکه:

- د ټولنيز-اقتصادي جوړښت د مفکورې عميقه (ژوره) پوهه د تاريخپوهنې اساسي مساله ده.
- سياسي- اجتماعي انقلاب هغه وخت په يوه ټولنه کې بريالي وي، چې وگړنيز مرامونه عملي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- لیندی ( ) دوې لیندکی، قوسین، کمانک، هلالین، پرانیز ():

لیندی هم د تنقیط علامو له جملې څخه ده په لیندی کې (فرعي او تشریحي) عبارتونه راځي لیندی او کرښې کابو یو ډول دنده لري، خو دومره توپیر سره لري، چې کرښې پر توضیحاتو باندې ټینګار (تاکید) کوي او هغه ته نظم او انسجام ورکوي

په لاندې مثال کې دواړه ډوله ورښیو:

- لیلا –(د شهلا خور)- په نښوونځی کې اول نمره شوه.
- لیلا (د شهلا خور) په نښوونځی کې اول نمره شوه

په اوله جمله کې (د شهلا خور) عبارت چې په کرښیو کې راغلی، دا ښي: هغه لیلا چې د شهلا خور ده، په نښوونځی کې اول نمره شوې ده، خو په دویمه جمله کې چې (د شهلا خور) عبارت په لیندیو کې راغلی دی، د لیلا د پېژندنې لپاره کوم تاکیدي عبارت نه دی، بلکې دا خبرې دا معنا لري، چې یوازې او یوازې لیلا و شهلا سره خویندې دي.

د لیندی د کارونې ځایونه:

الف- په لیندی کې فرعي او غیر اصلي تبصرې هم راځي، یا په بله وینا په لیندو کې غیر اصلي تبصره لیکله کېږي، لکه:

- احمد چې کورته لاړ (زه د مطالعې د زده کړې په قوانینو بوخت وم) خپل کشر ورو ته یې په آزموینه ډېرې لارې-چارې ور وښوولې.
- د فلسفې علم (چې زده کړه یې لازمه ده) د ټولو علومو مور ده.

ب: د یوه شخص د ژوند او مرګ نېټې هم په لیندیو کې راځي، لکه:

- احمد شاه بابا (۱۷۲۳م–۱۷۷۲ م) د پانې پت په جګړه کې بریالی شو.
- ډموکریت(۴۶۰ ق م–۳۷۲) په فلسفه کې د لرغونې یونان ژوندی دایرة المعارف و

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فيثاغورث د لرغوني يونان لومړنی فليسوف په (شمپرمه قبل الملاد) کې ژوند درلود
- د کسوف(لمرنيولو) د پېښې وړاندوينه يوناني پوه او فيلسيوف تالس په (۵۸۵ ق م) کې کړې ده.
- تالس د ټولو موجوداتو د ژوندي پاتي کېدو لپاره لومړی مادہ (اوبه) بللی دي.
- د جغرافيوي نقشې ترسيم د لومړي ځل لپاره د يوناني پوه او فيلسوف (اناکسماندروس) له خوا شوی دی.
- يوناني پوه هراکليت (اور، روح او خدای) يو شی بللي دي.

ځينې وختونه په ليندیو کې شمېر يا کوم توری د دې لپاره راځي، چې شمېر او ګڼه وښيي، لکه:

- د انسانانو لومړنی اړتياوې (۱) ډوډۍ، (۲) کالي او (۳) کور دي.
- د يوې ټولنې د بشپړ تحليل په وخت کې بايد (الف) د ټولنې زېرېنا، (ب) سربنا، (ج) ټول ذهني شرايط په نظر کې ونيول شي.

همدارنګه په سوداګرۍ او حسابي معاملو کې رقمونه په ليندیو کې راځي، لکه:

- د محمود د کور کرايه (۲۰۰۰۰) افغانۍ او د نسيم د دوکان ټوله بيه (۱۰۰۰۰) افغانۍ ده.

ج- د يو ليکوال په نظر، ((کله چې پوښتنه د شک يا طنز او کترې په توګه استعمالېږي، بايد په ليندیو کې راوړله شي، لکه:

- په آزاده نړۍ (؟) کې مطبوعات (!) د محرومې طبقې په ګټه (!) کار کوي.
- خالد جانه ! څومره زړه درد (!) يې)) (۳: ۵۴)

د خدای بښلي استاد څېړنوال محمد صديق روهي په وينا: ((البته د دغسې پوښتنې پر ځای د ((په اصطلاح)) ، ((تش په نامه)) او ((نام نهاد))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونه هم راځي. دا خبره دې زموږ په ياد وي، چې يوه جمله کې تر ليندې يو مخکې کومه بله ليک نښه بايد رانه شي. که چېرې د کامې يا کوم ټکي اړښود لو ضرورت هم پېښ شي، بيا نو لازمه ده، چې تر ليندې يو وروسته راوړل شي.)) (۹: ۱۲۷)

۱۱- غبرګې ليندې (( )) يا (( )) يا » «

د نقل نښه، ناخونک، وورې قوس، د اقتباس نښه، ګوسشن مارک (Quotaion mark) او په فرانسوي کې Les Geuille mets هم ورته ويل شوی دی.

غبرګې ليندې د جوړې پنزو مقابلو کامو څخه جوړېږي او د يو ټاکلي شخص وينا په کې خوندي کېږي، لکه:

- محمود وويل: ((د ټولنې تکامل تر هر څه لومړی د توليدي قوتونو په تکامل پورې اړه لري.))

د استعمال ځايونه:

۱- ټول مستقيم بيانونه په غبرګو ليندې يو کې راځي، مثال:

- يوه استاد په ټولګي کې د ليکوالۍ د تکامل او پرمختګ په برخه کې داسې وويل: ((په يوه ژبه کې ليکوالي هغه وخت پرمختګ او تکامل کولای شي، چې ټول قلموال په تېره ځوان پښت يې په زړه خوږې او رسالت او تخصيصي وړتيا سره کار وکړي.))

يا ((مدنيت يو داسې عمومي او ضروري بهير دی، چې نه يوازې په طبيعي پېښو او شيانو کې ليدل کېږي، بلکې تمدن، بشريت د مثبتو هلو ځلو په نتيجه کې هويت پيدا کولای شي.))

يو زده کوونکی د ټولګي په آخر سر کې ناست و، په ډېره حيرانتيا يې له ښوونکي څخه دا پوښتنه وکړه، ((انساني ټولنه، په خپل لومړي سر کې په همدغه اوسني شکل سره نه وه ؟))، ښوونکي په خندا جواب ورکړ، ((نه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که چېرې په غبرګو لیندیو کې دننه د کوم چا خبرې د یوه بل درپیم سړي په استناد وشي هلته نو دغه وورستۍ خبرې په مفرد و نقلي نښو (Single Quotation mark) کې لیکلای شو ، د بېلګې په ډول:

محمود وویل، ((زه به هېڅ وخت د ټولنپوهنې په زده کړه کې دغه خبره هېره نه کړم، چې وایي ((د ټولنې تحلیل د زېربنا څخه پیل کېږي.)))

یا : میرویس پوښتنه وکړه: ((دا خبره د چا ده چې ژوند د سیند په شان دی؟))

۳- د مختلفو عنوانونو لپاره هم غبرګې لیندۍ کارول کېږي؛ د کتابونو ، شعرونو لویو نومونو ، مجلو ، ورځپانو او داسې نورو مفهمونو نومونه هم د ځینو جملو په دننه کې په غبرګو لیندیو کې راځي؛ لکه:

- د خوشحال خان مشهور اثر ((دستارنامه)) او د ګورکي ((مور)) د پښتو او نړیوالو ادبیاتو لپاره خورا درنه خزانه ده.
- یا : ((غوره نثرونه)) د پښتو معاصرو ادبیاتو یو ریالستیک اثر دی.

۴- کله چې په یوه جمله کې یوه کلمه توضیح کېږي، هغه هم په غبرګو لیندیو کې راځي؛ لکه:

- کله چې د ((مرچو)) پر کلمه او نوم خبرې کېږي، نو تریخوالی ډېر ژر د سړي په ذهن کې راپیدا شي.

۵- د ځینو نورو لیک نښو سره د غبرګو لیندیو استعمال هم شته:

اول: کوم وخت، چې کامه یا ټکی په داسې جمله کې راشي، چې هلته غبرګې لیندۍ کارول کېږي، هلته نو لازمه ده، چې نومړي دوه لیک نښې د غبرګو لیندیو په دننه کې راوړل شي؛ مثال:

- سرور وویل: ((هو؛ محمود د کریم ورور دی.))

دویم: ځنډ نښه او ځرګند نښه باید تر غبرګو لیندیو د باندې استعمالېږي، ببلګه:

دی وایي: ((زه ښار ته لاړ ځم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ده محمود ته دا خبره وکړه او ويې ويل: ((پرښو تلوار، په بدو تامل)) يعنې دا چې ښه کار بايد ژر ترسره شي، ځکه د ترسره کولو چانس يې کم وي او وخت يې تېرېږي، خو په بدو چې انسات ته ممکن آينده خطرونه ورپېښ کړي، سوچ او صبر په کار وي.

درېيم: د غږ ننښې او کرښې استعمال د جملې په حالت پورې هم اړه لري؛ په دې معنا که چېرې کومه ليک ننښه په غبرګو ليندیو اړه ولري، په دننه کې يې راځي او که په ټولې جملې پورې تړلې وي، بيا نو د جملې په پای کې او تر غبرګو ليندیو وروسته راځي؛ لکه:

- پلار مې پوښتنه وکړه، ((لوست دې وکړ؟))
- څوک به دغه ونه مني چې: ((ماده عينيت لري.))

۱۲– نيخکونه [ ]، قلاب، ولاړ قوسونه(barckets)

مترادف نومونه يې قلاب، لوی قوسونه، عمودي ليندۍ، ولاړ قوسونه او Barckets دي.

لوی قوسونه يا په کندهاری لهجه کې نيخکونه په ليکنه کې لږ استعمال لري.

د کارولو ځايونه:

أ. نيخکونه، په عمومي توګه د غبرګو ليندیو په دننه کې د يوه بل سړي خبرې ساتي؛ يَعنې هغه وخت چې په غبرګو ليندیو کې دننه څوک د کوم بل چا وينا راوړي، هلته نيخکونه استعمالېږي البته دغه ډول وينا کله کله په مفرد و نقلي ننبو کې دننه راځي؛ لکه:

- ښوونکی د لوست په وخت کې وويل: ((پخوا داسې باور و ،چې ځکه د کايناتو مرکز دی، خو کوپرنيک دا کشف کړه، چې [ځمکه د نورو سيارو په شان د لمر په شا اوخوا راګرځي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. ولاړ قوسونه يا نيخکونه د دې لپاره کارول کېږي، چې په غبرګو ليندیو کې دننه د کوم بل چا پر وينا تبصره کړي وي؛ لکه:

- کبير وويل: ((احمد د دارويـن مشـهور کتـاب (د انسـان تسلسل) زيات څېړلی او د دارويـن يوازينی عمده اثر يې بللی دی؛ [خو زما په عقيده چې د (انواعو بنياد) مشهور اثر يې لومړنی هغه عالي اثر دی، چې په اروپا کې يې هنګامه خپره کړه.]

ج. کله چې يو مطلب د کلام اصل نه وي، د قلاب يا نيخک يا ولاړ ليندی په منځ کې راوړل کېږي؛ لکه: [معنا داره مسکی کېدل] په نمايشنامو کې اجرايي دستورونه (عملي کوونکي دستورونه) په قلاب کې نوشته کېږي؛ مثال:

احمد [په پريشانۍ سره] وويل نه غواړم يو قدم پر دې لاره نور هم وړاندې لاړ شم.

يا: [اوس اوس لا د دوو سترګو آشنايي هم نه ده پاتې.]

داسې څوک اوس نشته، چې داسې څه ووايي يا وکړي، چې [د سړي زړه اوبه پرې وخښي.]

يا په لنډۍ کې:

عالمه مينه مينه نشته

[سوداګري ده يو پر بل يې خرڅوينه]

۱۳- ممیز (/) بیلنی، تمیز:

دغه نښه د سنواتو، يا سورتونو د بېلولو لپاره کارول کېږي؛ لکه:

الف: د هجري، قمري يا ميلادي کلونو د جلا والي په برخه کې، د بېلګې په توګه:

- محمد بن جرير طبري، په ۲۲۴ ه، ق / ۸۳۹ م کال په آمل کې وزېږېده او په ۳۱۰ ه، ق / ۹۲۳ م کال کې ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان د ټولنيز بدلون لپاره له ۱۳۸۰ ه ش تر ۱۳۹۳ ه، ش چې ۱۹۹۶ م تر / ۲۰۱۴ م پورې ډېر مهم دی.

ب: د قرآنکريم د سورو د شمارو لپاره کارول کېږي؛ له راسته خوا لومړی د سورې شمار، وروسته آيت راځي او ممیز څخه کار اخیستل کېږي؛ وګورئ:

- ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها (قرآن، ۷/۱۷)
- یا کل امری بما کسب رهین (قرآن، ۵۲ / ۲۱).
- کلا ان الانسان لیطغی ان راه استغنی (قرآن، ۹۶ ، ۷/۲)

(۱ : ۵۲، ۱۷، ۷)

۱۴- لیدلوری یا جهت نما ( )

ليد لوری، فلش يا ربښتکی هم نومېږي، او په لاندې ځايونو کې کارول کېږي؛ لکه:

الف: د يو ترتيب د ښوولو يا د يو امر يا کار د نتيجې ورکولو په برخه کې استعمالېږي؛ لکه:

مخکې ← پخوا پخواني

وويل ← ويې وې ويل يې

کوشش کول ← کوش کوشش

ليدل ← ليد ديدار

ب: د ر.ک – وګورئ، ودې کتل شي، مراجعه دې وشي؛ لکه: د ((خپلواکی)) کلمه د ((شکر، حمد او ثنا، لمانځنې، مننې، حق پېژندنې)) په معنا ده او څلورمو او اتمو پېړيو کې ډېره کارول شوې ده، د شعرې او نثرې متونو لپاره د لرغونې دورې متون وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- ټینګار نښه (ـــــ) ، تاکیدي نښه

دغه نښه یا علامه له (دش) یا (خط فاضل) یا منبولنی سره توپیر لري، ټینګار نښه په دې معنی ده، چې مورِ یوه موضوع په خپلو یاداشتونو یا لیکنو کې ډېره جدي ګڼو، له هغې کلمې یا لکینې یا پاراګراف لاندې د ټینګار نښه تیرو یا ږدو.

یا په بله وینا کله کله لیکوالان په خپلو لیکنو کې داسې کلمې، جملې پاراګرافونه راوړي، چې نسبت نورو کلمو، جملو او پاراګرافونو ته یې اهمیت زیات وي او یا یې هدف دا وي، چې پر ځینو عناصرو او مسایلو باندې تاکید وکړي؛ نو دلته لازمه ده، چې دغسې کلمې، جملې او پاراګرافونه د لیکنې تر نورو برخو روښانه او برجسته وښوول شي. د دې کار لپاره نومورې مطالب یې باید د خط په یوه ښې طرز ولیکل شي، لکه نسخ لیک (خط) کې نستعلیق* یا شکسته* لیک، یا د دې برعکس او یا یې تر لاندې مستقیمه کرښه (لیکه) وکښل شي، چې د لوستونکي توجه جلب کړي.

اروپایان **۵** ایټیلیک لیک Italic type italics استعمالوي او مورِ کولای شو د ژباړې په وخت کې هغه لیک په نستعلیق واړوو. ایټیلیک لیک له چې خوا له انګلیسي غوندې لیکل کېږي.

زمورِ لپاره طباعتي ستونزې شته، ځکه تر نن پورې داسې ماشین نه دی جوړ شوی، چې نستعلیق توري ترکیب کړي او نن سبا دغه خبره کمپیوټري لیکنو ته راوتلې ده، چې کېدای شي په کمپیوټر کې جوړ شي.

لازمه دا ده، چې تاکیدي او مهم عناټر یا برجسته ولیکو او یا ترې لاندې کرښه وکاږو؛ لکه:

- د هرې ټولنې په تېره زمورِ لپاره ښایي خپله دینداري وساتو.
- کور، کالي او ډوډۍ، چې په یوه ټولنه کې نه وي، هلته ژوند نشته او ژوند کمزوری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټينګار ننبه؛ د ورځپاڼو، مجلو، کتابونو، ډرامو، نکلونو او داسې نورو نومونه هم به داسې تورو سره ليکل کېږي، چې د عادي تورو څخه توپير او برجستګي ولري؛ لکه:

- کابل مجله هره مياشت يو وار خپريږي.
- د شکسپير (روميو او جوليت) ډرامه ډېره مشهوره ده.

هغه کلمې او عبارتونه چې بحث پرې کېږي او يا د اصلي پاګراف څخه پرته تر څېړنې لاندې وي، بايد په نستعليق يا برجسته تورو وليکل شي؛ لکه:

- پښتو ژبه چې ببلې لهجې لري؛ لاس په لستونې اصطلاح يې په هره لهجه کې نه ليدله کېږي.
- ګورګوره، يوه داسې ميوه ده، چې په کندهار کې يې څوک نه پېژني، خو د پکتيا غرونه پرې ډک دي.
- ورځمه ورځ، چې د محمود موټر چپه شو، د ترافيکو تر څېړنو وروسته څرګنده شوه، چې تايرات يې مات شوي وو.

۱۶- متفرقه ننبې:

متفرقه ننبې زمونږ په ليکنو کې نه کارول کېږي، خو اوس اوس کارول کېږي، دا ځکه چې انګليسي او نورې اروپايي ژبې ډېرې مروجې شوې دي او دا مهال زمونږ د دولتي ادارو کلتور همدا دی، چې بيوګرافي يا سي-وي ګانې ډېرې پراخه ليکنې او ژبارنې په انګليسي ژبه دي، له همدې امله د متفرقه ننبو يا انګليسي ليک ننبو کارول په انګليسي ليکنو کې کارول کېږي.

پر دغو ننبو سربېره، چې په دې ليکنه کې شرحه شوې دي، ځينې نورې ننبې هم شته، چې په راز راز مواردو کې کارځينې اخيستل کېږي؛ لکه:

دغه ننبې که ټولې مونږ نشو راوړلای، خو تر ډېره حده به دغه ننبې او د دغو ننبو شکلونه معرفي کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- سر تاو شوي کرښې Swang dash
یا: تاو شوي کرښه (~) Swang dash
۲- ډبل هایفن (=) // Double .h
۳- دویم خج (\ ) Grave accent
۴- کریټ Caret
۵- ورځ کړ:نبه { } Brace
۲- ډبل کټار ! Double Dagger
۷- متوازي (//) Faralles
۸- یاستړاف (،) Apostrophe
۹- اول خج (/) Acute accent
۱۰- چپه بار (\ ) Reversel virgule
۱۱- سیډله (،) Cedilla
۱۲- کټار (t) Dagger crass
۱۳- وورې څپرکی (s) Section number cluse
۱۴- پاراګراف ( ) Paragraph (۳۶:۱۵)

لنډه دا چې لیک نښې د لیکوالۍ پنه ټولو برخو کې د ستر اهمیت او ارزښت وړ دي؛ هېڅ هدفمن او متخصص لیکوال نشي کولای په لیکوالۍ کې د (لیک نښو) له ارزښت څخه سترګې پټې کړي.

آن لیک نښې یوه لیکنه د غوره والي او بې خونده لیکنو په قطار کې درولای شي.

د ستر خوشحال بابا په وینا لکه توره چې د ګوزار لپاره پکار ېږي او زلفې د یار لپاره په شانه وهل کېږي؛ همدا سې د هر فن لپاره حدود او نښې شته، چې د لیکوالۍ لپاره لیک نښې یا علامه تنقط کارول کېږي.

توره چې تېر ېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل یار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۲- د ځلورم ځپرکي لنډيز :

- ليک نښې (اعجاييه توري) يا علامت تنقيط نه يوازې په ليکوالي او مسلکي ليکنو کې کارول ضروري دي، بلکې په هر ډول ليکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لويو او وړو ليکنو کې يې راوړل حتمي دي.
- په ټولو ليکنو (له وړو مکتوبونو، خصوصي ليکنو نيولې بيا تر تحقيقي ليکنو پورې د ليکن نښو کارول ضروري دي.
- که ليک نښې په ليکنو کې ونه کاروو، د کلمې، کلمو، جملې، جملو د ډولونو، پاراګرافونو، عباراتونو، فقرو، مضمونونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او ... توپيرونه سره ورکېږي.
- ليک نښې هغه ضروري توري دي، چې ليکوالي ته سر او صورت ورکوي، نه يوازې د شکل له پلوه ليکنو ته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پاراګرافونو، مقالو او مضمونونو کې معنايي تغير هم رامنځته کوي.
- په هره ليکنه کې د ليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه خورا ډېر دي.
- په مجموعي ډول ليکنې مسلکي لوری او مفهوم لري؛ هېڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کار نه دی؛ هره ليکنه که په هره برخه کې وي د غيرفني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري.
- ليکوالي د يو لړ فني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لوری (جنبه) نه لري. دا کار ددې ترڅنګ، چې مسلکي دی، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمن او متعهد کار دی، چې الله رب العلیم ځینو انسانانو ته وربښلی دی.

- که لیکنه او لکیوالي د هرې ټولنې لپاره د فرهنګي ترقی لامل او سبب کېږي، نو فني لیکنه یعنې له لیک نښو او تورو سره لیکنه هم په بشپړه توګه یوه اړتیا ده. لیکنه او لیکوالي د اعجامیه نښو د پرځای کار ولو له مخې درسته بڼه او صحیحه محتوا خپلوي. اعجامیه نښې په لیکنه کې راوړل ځکه اړتیا ده، چې (جملې، پاراګرافونه او نورې برخې سره ښلولای شو؛ د هرې لیکنې په صحت او درستوالي پوهاوی ترلاسه کولای شو. د هرې لیکنې شکل او محتوا سره توپیرولای شو او د لیکنې هر صنف له نورو بیل ترسیمو.
- په لیکنه کې د اعجامیه نښو کارول د لیکوالی د حدودو په ګوته کول دي؛ لکه ناوې بې سینګاره ښکلې نه ښکاري، لیکنه هم بې تورو او اعجامیه نښو بې حدوده او بې ترتیبه بریښي.
- که لیکوالي یوه فرهنګي اړتیا ده، لیک نښې کارول په لیکوالی کې یوه روزنیزه وړتیا ده، له همدې امله دغه وړتیا د لیکوالی په ډګر کې دغه اړتیا رفع کولای شي.
- خدای ښبلي روهي وایي: د لیک نښو ځینې نورمونه په نړیواله سطحه منل شوي دي او له هغو سرغړونه د لیکوالی پرستیژ ته زیان رسوي، د مثال په توګه که (نقل قول) لپاره غبرګه لیندی استعمال نه کړو، زمونږ څېړنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.
- په لیکنو کې په تېره بیا په ژورو علمي او تحقیقي آثارو کې لیک نښې پر خپلو ځایونو را نه شي او یا اصلاً د لیک نښو مراعات ونه شي؛ نه یوازې دا چې د متن په لوستلو کې ستونزې راپیدا کېږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځینې واخیستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ليکوالۍ کې د ليک ننبو پرځای کارول څو ګټې لري:
- يوه دا چې د ليکوالۍ هر صنف وربانديې مشخصولای شو.
- دويم ؛ دا چې د ليکنې په برخه کې زموږ پوهه تر معلومیدلای شي.
- درېيم؛ ليکوال د متمدن پښت او ليکوالۍ وارث ګڼل کېږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای ښلي الفت، رښتين، روهي او بيا نور...
- ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډايۍ پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډېره زياته مقصوره نه ده.
- د ليک ننبو په واسطه د ليکوالۍ د صنفونو حدود هم معلومولای شو او له دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.
- په ليکنه کې د ليک ننبو سمه کارونه ليک دود معياري کوي؛ ليک ننبې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره برخه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک ننبې، کارول يوه اړينه مساله ده.
- که په ليکنه کې ليک ننبې ونه کارول شي يو ويايند ليکنه سمه نشي لوستلای. په ليکنه کې ليک ننبې کارول سړی په مطالعه نه ستړی کوي او کېدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي.
- خدای ښلی ګل پاچا الفت وايي، بې له تورو نه ځينې ټکي او ننبې شته، چې د ليک په لوستلو کې دخل لري او يوه جمله يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو ننبو او ټکو په ليکلو سړی پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب ندا، پوښتنې، خطاب او نورو کيفيتو څرګندونه په همدغو ننبو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډېر اهميت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښو ته په عربي کې اعجاميه علامې، په انګليسي ژبه کې ورته Punctuation، په فارسي دري کې نشانه ګذاري، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
- يو شمېر نښې او علامې دي، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا باندې مورفيمونو يا اداتو په څېر کومه ځانګړې معنا نه لري، خو که په ليکنه کې هره يوه په خپل ځای استعمال نشي، ليکنه خوندوره نه وي، کېدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به د لوستلو پر مهال تېروتنې وکړي.\
- پوهنوال محمد آقا شيرزاد په وينا ، که ليک نښې او علامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنا لرونکي وي، مطلب به ترې ژر واخيستل شي او هم به په لوستنه کې د لوستونکو د تېروتنې مخه ونيول شي.
- د ليک نښو زده کړه، د هرچا په ځانګړي توګه د ليکوال او ليکونکي لپاره ډېره اړينه ده، کنه نو لوستل او ليکل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري. د ليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه د جملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی.
- د اعجاميه نښو اړتيا دا ده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي، ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معنا له مضمون څخه وانه خستلای شي، کوم چې د لومړي سړي مطلب وي. د عربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي، د انګليسي ژبو بل، د عربي، فارسي او پښتو بل ډول.
- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګری د ليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه گذاری رعایت قواعد سجاوندی و به کار بردن علامها ونشانه های است که خواندن و در نتیجه فهم درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالب را آسان و به رفع پاره (ټوټه) ابهامها که از عدم انعکاس دقیق و روشن عناصر و دلالت گفتاری در نوشته پدید مي آید، کمک کند.))

- ليکوالي ارزښتونه لري، په تاليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو، داستانونو، وړو، غټو ورځپاڼو، مجلو، سايټونو او نورو ليکنو کې د کارولو ارزښت ډېر دی.
- ټول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تاليف او تخليق پوه ليکوال نن په خپلو ليکنو کې، چې د مطالبو د بېلتون لامل کېږي او دجملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک ننبو ګټه اخلي. هغه ليکوال چې غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول، ورو لېږدوي، بايد اعجاميه ننبې د ليکنو د لا ښه درک لپاره مراعات کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډېر کړي.
- که غواړو ليکنه مو ارزښتمنه وي، بايد ليک ننبې د قاعدې له مخې وي، که د ګرامري قراردادونو او د ليکنې ژورو قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هېڅکله بايد دغه قاعدې هم هېرې نه کړو. که غواړو تېر وختونه خوندي کړو، اوسنی حالت راتلونکو ته په واک کې ورکړو او د راتلونکې لپاره يو خوږ انځور ولرو او له اوسنۍ نړۍ خبر شو، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو، په ليکوالۍ پوهېدل په ليکنو کې د ليک ننبو مراعتول دي.
- د ليک ننبو د محتوا څرګندول د ليک اړوند کار دی. د ليک ننبو وړ کارول نه يوازې لوستونکي ته د مطالعې لار ورښيي او کار يې آسانوي، بلکې ليکوال ته د شکل له مخې د ليکنې څلور خواوې هم روښانوي. که په خبرو او شفاهي پيغامونو کې د سر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قيافه کې بدلون او نورو غړو تغير او اشارو څخه ګټه اخلو او پيغامونه لېږدول آسانوي، خو په ليکنو کې د دې لپاره، چې د هغو غړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتونو زمینه نه ده مساعده، ليکوال ناچار دی، چې د ليکوالی له نښو ګټه واخلي، څو وکولای شي ترې ډېره بريده رواني، عاطفي او يا د جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.

- د ليک نښو بل ارزښت دا دی، چې د جملو ببل ببل واحدونه څرګند او بيا په منطقي توګه سره ترې. که چېرې د ليک نښو دغه اصول ګډوډ او يا په سستی سره اېښودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکي د ليکنې څخه سم او پوره مطلب نه شي اخيستلای؛ د چا خبره په پوره سرګردانی به اخته او د چټک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوي وي.
- د کاندېډ اکاډميسن ظاهر افق په وينا، ډېر وختونه يوه ټاکلي موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباطه مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او په دې کار سره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.
- په پښتو ژبه او ادب کې د ليک نښو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دورې پورې اړه لري. په پښتو ژبه کې لکه د نورو ژبو په لا تيني دورې پورې اړه لري، لږ د تامل وړ خبره ده. زموږ په هېواد کې علامه ګذاري د سراج الاخبار په خپرېدو (۱۲۹۲) د محمود طرزي له خوا مروج شوي دي، چې وروسته نورو ليکوالو وکارولې.

ليک نښې ډېر ډولونو لري؛ لکه:

(ټکي(نقطه) پوښتن نښه، رېغ نښه، کامه (کولن)، سيمي کولن يا څنډ نښه، څرګند نښه، کرښې، وړه کرښې، لينډی، غبرګې لينډی، ولاړ قوسونه يا نيخکونه، درې ټکي، ټينګار نښه، ستوری، ممیز، جهت نما او متفرقه نښو ويشل کېږي، چې هره نښه په خپل وار له مثالو سره پوره تشريح شوي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۳- دخلورم څپرکي پوښتنې

۱- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګري د ليک نښو د اړتيا په برخه کې کوم نظر درلود؟
۲- په ليکنه او ليکوالۍ کې د ليک نښو يا تنقط علامو ارزښت په ګوته کړئ.
۳- په ليکنه کې د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې خداى بښلي استاد محمد صديق روهي کوم ډول فکر کاوه؟
۴- که په ليکنه کې ليک نښې پرځاى ونه کارول شي، آيا په شکل او معنى د مضمون کې تغير راتلاى شي؟
۵- يو مطلوب او سم مفهوم له ليکنې څخه کوم وخت ترلاسه کولاى شو؟
۶- په ليکوالۍ کې د ليک نښو پرځاى کارولو څو ګټې وښايا ست؟
۷- د ليکوالۍ د صنفونو حدود د څه شي په واسطه معلومولاى شو؟
۸- په لنډه او مدلله توګه په ليکوالۍ کې د ليک نښو اړتيا په ګوته کړئ.
۹- د ليک نښو څو مشخص (ځانګړي) ارزښتونه څرګند کړئ.
۱۰- ليک نښو ته په عربي، انګليسي او فارسي ژبو کې کوم نومونه اخيستل شوي دي؟
۱۱- استاد محمد آقا شيرزاد په ليکنه کې د ليک نښو په برخه کې کوم نظر درلود؟
۱۲- د جملو ښپل ښپل واحدونه د څه شي په واسطه معلومولاى شو؟
۱۳- په فني او مسلکي ډول څه وخت ليک نښې زموږ په معاصره ليکوالۍ کې کارول کېږي؟
۱۴- ټکى (نقط) په کوم ځاى کې کارول کېږي؟
۱۵- پښتو پښتو تشريحي قاموس کې د ټکي يا مکث نښې په برخه کې څه ويل شوي دي؟
۱۶- ټکى تعريف او په ليکنه کې يې کارول کوم ارزښتونه لري؟
۱۷- دوه ټکي يا شارحه څه ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شارحه (سر په سر ټکي) په ليکنه کې د کوم هدف لپاره استعمالېږي؟
۱۹- درې ټکي څه وخت او چېرې په ليکنه کې کارول کېږي؟
۲۰- پوښتنې نښه څه ته وايي او په ليکنه کې د کارونې ارزښت څه دی؟
۲۱- په څو ژوندیو مثالونو جملو کې سوالیه وکاروئ.
۲۲- غږنښه یا ندایه (!) څه ته وايي او د کارونې ارزښت يې څه دی.
۲۳- په څو جملو کې د غږنښې کارونه په عملي توګه وښایاست.
۲۴- د کامې (ویرګول) یا کولن او سیمي کولن توپیر په څو جملو کې وکړئ.
۲۵- د فقرو ترمنځ د کامې د کارونې ځایونه او اړتیا په ګوته کړئ.
۲۶- په تابع او عمده جملو کې د کولن کارولو ارزښت په نښه کړئ.
۲۷- د ځنډ نښې د استعمال ځایونه په ګوته کړئ.
۲۸- کرښې یا خط فاصل یا دش څه وخت او چېرې په ليکنه کې کارو؟
۲۹- لیندئ او غبرګې لیندې څه توپیر لري هره یوه راوپېژنئ او په څو جملو کې يې مثالونه راوړئ.
۳۰- قلاب څه ته وايي؟
۳۱- ممیز یا بیلنې څه شی دی؟
۳۲- جهت نمایه ليکنه کې د څه لپاره کارول کېږي؟
۳۳- ټینګار نښه څه ته وايي؟
۳۴- آیا په عمومي ډول لیک نښې په عملي توګه د لیکنې په ټولو ډولونو کې مراعاتولای شئ؟
۳۵- متفرقه نښې په پښتو او دري ليکنو کې کارول کېدای شي او کنه او که یوازې په بهرنیو ژبو کې کارول کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۴- د څلورم څپرکي ماخذونه

۱. قرآنکريم. ۷، ۱۷، ۵۲.

۲. الفت ګل پاچا. ۱۳۸۸ه ل ، ليکوالي (املا او انشاء). دويم چاپ، پېښور، بورد ، ناصرباغ، رفعت کتابخانه.

۳. اميري، ملک ابراهيم. ۱۳۲۹ ه ل. چګونه املا و انشا بنويسيم ؟ ايران: تهران: خيابان آزادی، تامين اجتماعی استان تهران.

۴. اشراقي، سيد علي محمد. ۱۳۹۲. آيين درست نويسي (املا). کابل: نمايندګي الهدی. کتاب فروشي فرهنګ.

۵. افق، محمد ظاهر. ۱۳۲۲ ه ل. ليک ننبي. کابل: د علومو اکاډمی. د خپرونو رياست.

۶. پښتو - پښتو تشريحي قاموس. ۱۳۲۲ ه ل. کابل: د علومو اکاډمی، د خپرونو رياست.

۷. د ژبو او ادبياتو مرکز, Willian Shahkespeare. ۱۹۲۵. Hamlet, ۱۷th. Printing, New York. Newgarci.

۸. روهي، صديق محمد. ۱۳۲۲ ه ل، ليک ننبي (تقريظ)، کابل: د علومو اکاډمي، د خپرونو رياست.

۹. روهي، صديق. ۱۳۵۴. د څېړنې لارښود. کابل: د علومو اکاډمی. د پښتو څېړنو مرکز.

۱۰. حاکمي، داکټر محمد اسماعيل. ۱۳۸۲. زبان ونګارش فارسي. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انساني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱. شیرزاد ، محمد آقا. ۱۳۹۰. لیکوالي. کابل. د پوهنې وزارت. د ښوونکو د روزنې لوی ریاست.

۱۲. طاهرخانی، استاد عبدالله،. ۱۳۷۴ ه ل. درست بنوسیم. تهران: مراکز تربیت معلم. چاپ سنگین.

۱۳. هلالي، عبدالحکیم،. ۱۳۶۶. لیک نښې (تقریظ). کابل: د علومو اکاډمۍ، د خپرونو ریاست.

۱۴. یون، محمد اسماعیل. ۱۳۸۷. پښتو لیکنی سمون. کابل: یون کلتوري یون.

۱۵. Webstores severthe. New collegiate. Dectionary. Indian Edition. Copyright ۱۹۲۹ by G.C. Merriam co second reprimi April ۱۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

۵– د ليکوالۍ ډولونه

پيلېزه:

ليکنه او ليکوالي يو دوامداره کلتوري او فرهنګي بهير دی، چې په بشري ټولنو کې د خلکو د ژوند له دوام سره دوام مومي.

څومره چې بشري ټولنې دغه بهير ته ارزښت ورکوي، په هماغه اندازه ورسره د هرې ټولنې د مادي او معنوي کلتور اړخونه هم خوندي کېږي.

ليکوالي، چې ګڼ اړخونه لري، هره برخه يې د کلتور د يوې ژوندۍ برخې ځلونه کوي. تخليق، تحقيق، تصنيف، قطعه، ژباړه او ... د ليکوالۍ پراخ اړخونه ځلوي؛ له يوې خوا د کلتور او فرهنګ د خوندي کولو او له بلې لورې د ليکوالۍ د مختلفو صنفونو ردیف بندي کوي او حدود يې معلوموي.

په دغه فصل کې دليکنې ډولونه، د لنډ ليک معرفي، ارزښتونه، تصنيف او د هغه اړتياوې، تخليق او تخليقي آثارو د دوام او فرهنګي بډايۍ؛ او همدارنګه د هنري- ادبي او تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره هم په ګوتو کېږي، چې په مجموعي ډول به درانه محصلين که خير وي د ليکوالۍ د تحقيقي او تخليقي صنفونو په برخه کې هم پوره پوره معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۱– لنډ ليک يا لنډه ليکنه :

مخکې له دې چې لنډه ليکنه معرفي کړو ، بايد په لنډ ډول ووايم، چې لنډه ليکنه (فني ليکنه) ، لنډه ليکنه (قوي ليکنه) ، لنډه ليکنه لوی مفهوم لږ دونکې ليکنه ده ؛ خو اصلي شرط په اصلي مفهوم نغاړل او راوړل وي.

که يوه ليکنه څومره لويه وي، چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، خو چې (مقصدي) مفهوم په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده ، که لنډه وي او که لويه، په زړه پورې ليکنه نه ده.

که د وخت د مخنيوي لپاره لنډه ليکنه کوو ، که مو ليکنه ادبي، يا ژورنالېستکي وي بده خبره نه ده ، خو که ليکوال (مرکزي مفهوم) په ليکنه کې نه وي راوړی، نو دا کار بيا هم زمونږ وړه او لنډه ليکنه نه بامفهومه کوي.

هره ورځ زمونږ په شا او خوا کې زياتې او ډېرې پېښې رامنځته کېږي، خو د وخت د کموالي له امله ورځپاڼې، راډيو او تلويزيون نه شي کولای دا ټولې پېښې تر پوښښ لاندې راولي. د هر خبريال په څېر مونږ هم ناجاره يو د وخت د سپما هڅه وکړو او خپله ليکنه يا رپوټ تر هغه ځايه، چې ممکن وي، را لنډ کړو.

- نن، سبا د خبري او ژورنالېستکي او هنري مضمونونو او مطلوبونو د ليکنو تر څنګ تحقيقي او معلوماتي ليکنې هم لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر رومانه، ناول، له ناوله داستان او له داستان څخه لنډه کيسه خلک ډېره خوښوي او هغه هم د دې لپاره چې خلک هر ډول بوختياوې لري، لوی لوی داستانونه نه شي مطالعه کولای، خو دا خبره کول ضرور دي، چې (مونږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو). يو ليکوال نظر لري: ((تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي، ليکوالان د راډيو او تلويزيون کارکوونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې راويستلو او يا لنډې ليکنې لپاره د يو چوکاټ په جوړولو کې دوه زړي وو ، خو دغه هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د (شيرې) را ايستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي. په ډېرو پوهتونونو کې او سمهال لنډه ليکنه د يو صنف په ډول کارول کېږي او د ليکنې راپور شيره د اسم په توګه د استعمال وړ ده.)) (۱:۱۱)

- اصلي خبره دا ده، چې په لنډه يا اوږده ليکه کې د پام وړ موضوع (محتوا) راونغښتل شي، د ليکنې لنډون د يوې موضوع يا ليکنې په اصلي بڼه تکرارول دي، چې له معمول سره سم د هرې ليکنې په پای کې راځي. د (ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي؛ نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده، خو د يوې ليکنې (محتوا) هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو يا مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو کې په تېره تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځوسو يا سلو او يا لنډو مخونو کې راوړو، لازمه ده (هغه مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات (درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې را واخلو، چې موږ هدف ته رسوي، يا د ليف تولستوی (جګړه او سوله) کتاب همداسې در واخله. په ادبياتو کې مهمه دا ده، چې موږ په يو غټ کتاب يوه وړه، خو با مفهومه انتقادي او څېړنيزه ليکنه وکړو، يعنې يوه مقاله بايد ستندرډ او څېړنيزه وي. عنوان، سريزه، څېړنه، نتيجه، لمن ليکونه او ماخذونه ولري (لمن ليکونه يا حاشيې د کتاب اصلي برخه نه ده او د متن سره متضاده کلمه هم کېدای شي
د يوې مقالې يا کتاب لنډون د ټولو برخو را لنډون دی، خو شيره (محتوا) يې هغه لنډيز دی، چې ببلابېلې برخې په کې په پام کې نيول شوي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۲- د لنډې ليکنې لرغونتوب:

لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه؛ له هغه مهاله چې انسانانو تازه خط او کتابت زده کړی و، انسانان اړول د انځوريز (تصويري) ليک په مرسته خپله موخه (هدف) لوستونکو ته ورسوي او داسې ويل کېږي، چې دوه درې يې تېرې کړې وي.

الف: په پخوا زمانو کې:

د نړۍ په پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاوه، خو له ښکلا سره محتوا ملګرې وه. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يو ښه مثال دی. سر او پا احکام، امثال او متشابهات دی.

احکام الهي (نص) کيسې او تشبې ګاڼې په پوره ادبيانه، معجزه اسا، رساوالي، فصاحت، بلاغت او صراحت سره په دې الهي کلام کې وړاندې شوي دي، چې په يو وار اوربدو او دقيق ډول ويلو سره نه يوازې يو مسلمان او مؤمن وربانديې پوهېږي، بلکې د دنيا او آخرت پوره پوره تومنه تړې لاسته راوړي.

انا انزلناه فی ليلة القدر- تر آخره

۱- مور دا قرآن د قدر په شپه نازل کړی دی.

۲- او ته څه پوهېږې، چې د قدر شپه څه ده؟

۳- د قدر شپه له زرو مياشتو څخه ډېره غوره ده.

۴- پرښتې او روح په هغې کې د خپل رب په اجازه هر حکم له ځانه اخلي، راکوزېږي.

۵- هغه شپه له سره تر پايه سلامتيا ده تر سهار ختلو پورې. ۱: قرآنکريم. ثور القدر-۲۵، ۲، ۲

د پښتو ادبياتو ستره تذکره (پټه خزانه) د محمد هوتک بن داود په څومره ساده، رسا خو کره او لنډه پښتو ژبه ليکل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پياوړي محقق زلمي هېواد مل په وينا: ((پټه خزانه د پښتو قديمه ترلاسه شوې بشپړه تذکره ده، چې پيدا کېدو يې پښتو ادب ته نوې ساه ورکړه او محتوياتو يې زموږ د ليکلي مکشوف ادب تاريخ تر دوهم قرنه پورې ورساوه. د پښتو د ادبي تاريخ دغه مهمه وثيقه د خپل اهميت، ارزښت په تاريخ او ادب کې ورته د ضرورت... چاپ شوې ده.)) (۲: خلورم)

پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې درې خزانې خوندي کوي:

لومړی خزانه (۲۱) شاعران اوليکوال، دويمه (۱۰)، درېيمه (۱۳) ليکوال او شاعران چې له ليکوال دمخه، د ده د وخت او ښځينه شاعران په کې خوندې شوي دي؛ د اوسنی کره کتنيز انتقادي متن څېړنې له مخې نه يوازې علمي لنډه ليکنه ده، بلکې مدنې لنډه او خوږه ليکنه هم ده: د اول ځل لپاره ليکوال پښتنې ښځې شاعران په نامه معرفي کړي دي، چې زما په نظر دا د رساو لنډې، خوږې او پخې لنډې اومدنې ليکنې يو ادبي (غيز دو ديز) شهکار ګڼلای شو.

په فارسي- دري ادب کې، چې ليکنه خورا قيمتي پخوانۍ او د پام وړ لرغونتيا لري، يو ځل بيا ګورو، چې سعدي شيرازي خپل شاعري په څومره خوږه او صريحه او لنډه پوهنيزه ژبه سره کړې ده او د محمد علي فروغي په وينا (سعدي د ډېرو ليکوالو او شاعرانو پرخلاف داسې جملې سره ترلې، چې لفظ او معنا يې دواړه سره يو ځای کړي او خلکو ته يې مفهوم ژر رسولی دی؛ لکه:

بنی آدم اعضای يکديگر اند که در آفرينش زيک گوهر اند
چو عضو به درد آيد زروزگار ديگر عضوه ها را نماند قرار...

يا: د ګلستان هر حکايت د ساده، ظريف، پرمعنا او مثنوي نظم په قالب کې داسې مضامين راوړل شوي، چې هر چا ته د ژوند يو حتمي عبرت او درس ورکوي، تقوی ورپېژني او آن ډېر ناترسه انسان ته هم مرګ وريادوي او لږ تر لږه تفکر او سوچ ته يې هڅوي. د بېلګې په ډول:

د عدل، تدبير او رايې په برخه کې به څه روان او لنډ نظم سره وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکايت

شنيدم که در وقت نزع روان — به هرمره چنين گفت نوشيروان
که خاطر نگهدار درويش باش — نه دربند آسايش خويش باش
نياساید اندر ديار تو کس — چو آسايش خويش خواهی و بس (۱۸ : ۱۵)

که سعدي (ګلستان) چې په نثر ده را واخلو د پخوانی لرغوني يا کلاسيک فارسي نثر پېچلتيا او مطلوبيت (اوږدوالی) نه لري.

همدا سې د پښتو ادب په نظم کې د عبدالرحمن بابا لنډ نظم وينه ده، هر څوک يې چې کلام مطالعه کوي له شک پرته د انساني ژوند ګڼ علمي اړخونه په خورې پند آميزه عرفاني ژبه بيانوي؛ لکه:

هسې تيز درومي دوران — ګويا برق دی درخشان
د آسيا په څېر ګردش کا — په زمين باندې آسمان
ککرۍ دې د سړيو — چې اوړېږي تر دامیان
پيدا کېږي، فنا کېږي — نه يې حد شته نه پايان
نه پې حد ، نه يې پايان شته — نه يې سر شته نه سامان
ځينې ډول وهي بنادي کا — ځينې ويرکا د خپل ځان
ځينې شمع غوندې ژاړي — ځينې ګل غوندې خندان... (۸۱:۱۴)

که څه هم ما د نظم ببلګې راوړې، خو همدغه نظمونه که په نثر راوړو په ډېرو ساده کلمو سره خپل مطلب عالم تعقل ته په لنډه توګه لېږدوي.

ب: اوسمهاله لنډه ليکنه:

اوسمهاله لنډه ليکنه څو برخې لري په هر ډول ليکنې رسا او لنډې شوي دي. لنډه ليکنه د پښتو ادب په کلاسيکه دوره کې عالم افتخار خوشحال خان عليه الرحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دستارنامه*) وليکله؛ له هغه را وروسته خوشحال خان د نورو ارزښتمنو آثارو ترڅنګ (دستارنامه) وليکله، چې په حقه سره د شخصيت جوړونې يو ويارلی اثر دی. د دې تر څنګ چې جلا جلا هنرونه او خصلتونه په کې تشريح شوي، د يوه مسلمان بافکره، باتميزه، قهرمان، په ځان ويسا (باوري) انسان انځور او کرکتر د هرچا مخته ږدي.

په دغه اثر کې لومړی شل هنره توضيح کړې، بيا خصلتونه؛ په هر ډول زمور مطلب د هغې دورې لنډ نثر دی، نه د دستارنامې د خصوصياتو او منځپانګې توضيح.

اول باب- په کتاب کې راځي: ((اول هنر د ځان د معرفت دی، دويم هنر د علم چې کسب باله شي، دريم هنر د خط، چې لازم ملزوم د کسب وکمال دی، څلورم هنر د شعر، چې پيرو د علم دی، پنځم هنر د تير اندازی دی، شپږم هنر د آببازی دی، اوم هنر د اسپ تازی دی، اتم هنر د ښکار دی، نهم هنر د شجاعت دی، لسم هنر د سخاوت دی، يوولسم هنر د ازدواج معاشرت دی، دولسم هنر د اولاد د تربيت دی، ديارلسم هنر د تاديب خدم وحشم دی، څوارلسم هنر د اسباب معشيت دی، پنځلسم هنر د زراعت د دهقانيت دی، شپاړسم هنر د تجارت دی، اوولسم هنر د تحقيق د نسب دی، اتلسم هنر د علم د موسيقی دی، نولسم هنر د نرد (شطرنج) او شلم هنر د تصوير د نقاشی دی.)) (۹ : ۱۱، ۱۲)

په کتاب کې هنرونه او خصلتونه په ترتيب تشريح شوي، زمور مطلب د لنډ نثر راوړل و، د ژياتو معلوماتو لپاره د دستارنامه ضرور ولولئ.

د مصلح الدين سعدي شيرازي رح (۵۸۱ - ۶۹۱ يا ۶۹۴ ه ق) (ګلستان سعدي)، پښتو ادب ته عبدالقادر خان (۱۰۲۲ – ۱۱۲۵ ه ق) کې راوژباړله او نوم يې وربانديې (ګلدسته) کښوده؛ ګلدسته د ګلستان پښتو ژباړه ده؛ ګلستان (۶۵۲) سعدي تاليف کړی دی، چې اخلاقي، تعليمي او نورو عامو ټولنيزو معنوي ارزښتونو او ښېګڼو برسېره د ژبني فصاحت او بلاغت ډېره غوره بېلګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هغه نظم ځينې بېلګې واخلو:

نظم:

((عاقبت چې له جهان سړی لېږدي بهتر دی چې ښه یادګار په جهان پرېږدي

په معنا کې هغه مړ نه دی حیات وي چې تر ې پاتې د نیکۍ کلمات وي

دا هومره عالم چې له جهانه په وار وار لاړ شه، له هېڅا نښې پاتې نه شي که پادشاهان وو، که وزیران وو، نه سرایونه پاتې شول، نه پلونه، نه یې کوهي، نه یې باغونه، واړه په ګردش د ورځو، شپو خراب شول؛ نه یې نښې شته، نه یې ځایونه، اما خبر د انبیاوو علیهم السلام او د اولیاوو او تصنیفونه د علماوو زرګونه، سلګونه، کالونه تېر شول، نه ورکېږي، نه زړېږي، بلکې لا تازه کېږي، موږ چې اوس ژوندي یو د چا په یاد نه یو او که مړه شو نو د چا به یاد شو، پس له مرګه به مو څوک یاد کړي، مګر یوه خبره یا یو کتاب که راځني یادګار پاتې شي، څوک به مو یاد آوري وکاندې.)) (۸: ۷۲)

د نولسمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې د تاریخ لیکنې لرغونی ډول په نوي او معاصر ډول، چې (عنوان، سریزه، متن او ماخذ) او د خبر رسانۍ او ژورنالیزم په برخه کې (لید، سریزه او د نسکور هرم*) په ډول رامنځته شول.

د امیرشیرعلي خان په وخت کې د (شمس النهار) جریدې لیکنه هم په لنډه توګه وه؛ خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای ښېلي علامه محمود طرزي له خوا (سراج الاخبار) په لیکنو پیل وکړ، چې له شک پرته په عادي نثر او روانه ژبه و.

په پښتو ادب کې د لنډې مسلکي لیکنې دوره له (۱۳۱۰ ه ل) کال څخه را په دې خوا پیل کېږي؛ پښتو ټولنه په (۱۳۱۲ ه ش) کې جوړېږي.

په کندهار (۱۳۱۱ ه) او کابل (۱۳۱۲) کې ادبي انجمونونه رامنځته شول. له دې سره سره په ۱۳۲۲ ه ل کال د (ویښ زلمیانو) غورځنګ رامنځته شو؛ دغه نهضت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي، سياسي، علمي او فرهنګي هدفونه درلودل، چې ليکنه يې په خوړه، ساده او محاوروي ژبو وي.
د ولس، انګار، هېواد، انيس... اخبارونه رامنځته شول، چې د (لنډ ليکنې) يا (صراحت ليکنې) بنسټونه يې لا پياوړي کړل. له دې ټولو سره سره پورې (په ادبي، علمي، سياسي، تاريخي، هنري، مسلکي، تحقيقي او ټولو برخو ...) کې ډېر ډېر پرمختګونه شوي دي.
د لنډې ليکنې محتويات (موضوع) جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه:
د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضوع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي؛ خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو يو خبر په چتکۍ جوړېږي.

ج- ولې لنډه ليکنه کوو؟
لنډه ليکنه يو عادي او ساده متن دی. هنري نثرونه له دې امره وتلی، خو هغه هم که په لنډو جملو کې مطلب راونغاړل شي، خلک به يې ډېر خوښ کړي.
نن کالم ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کيسه د خلکو د مطالعې ملګري دي.
د لنډې ليکنې ليکلو لپاره غوره دليل د يو متن آسانه او ساده لوستل دي.
يو ايراني ليکوال (فيروزان) پوښتنه کوي.
هغه لاملونه چې يو متن له بله آسانه يا ستونزمنوي؛ کوم دي؟
بيا ببرته ځواب وايي، (... ښوولې، چې په متن کې د اوږدو جملو کارول په خپله متن د لوستونکي لپاره ستونزمنوي.)
که لنډه ليکنه د اصلي ليکنې هويت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.

څنګه کولای شو لنډه ليکنه وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ ليکل په دوو برخو ويشل کېږي:
الف- د ليکلو پر مهال د لنډې ليکنې طريقه
ب- د نورو آثارو د لنډې ليکنې طريقه، چې دا دواړه برخې د ځانګړو آرونو (اصولو) درلودونکي دي.

د لنډې ليکنې طريقه (لار):
که موږ وغواړو د خپلې خوښې پر يوه موضوع ليکل وکړو، څنګه کولای شو د اوږدو او نا ضروري ټکو او کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟ د مثال په ډول يو محصل ته د (۲۰) کلمو يوه مقاله استاد وايي، چې وليکي؛ اول خو کومه موضوع؟ موضوع بايد راپيدا کړو. بيا استاد يو شعر يا ټاپيک ورکوي، د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه يا ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورنالیزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجېزه او ...)
په ادبياتو کې موضوع دوه ډوله رامنځته کېدای شي: (ذهني او عيني)، خو په ژورنالیزم کې عيني.
مثالونه:
شعر: چې پيدا شي همګي واړه فنا شي = اې رحمانه دا جهان دی، دا يې کار
کار همه په اراده د خدای موقوف دی = هېڅ موقوف نه دی د چا په انتظار...
متلونه:
چې کړې، هغه به ريبې
بل ته چې په طمعه شې، هغه د ځان په کمه شي
يا:
ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنا وغواړه بشره...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څراغ د معرفت دې په زړه بل شي
د ژوندون لذت به مومي سر د سره
عارفان د دواړو کونو نن اره کا
شو پرک په تياره کرځي بې نظره

اوس نو لازمه ده لومړی يو بيت، يو پوره شعر، حديث شريف، متل را اخلو، وربانديې فکر وکړو، په معنی يې ځان وپوهو، عنوان ورته وټاکو، له عنوان سره نژدې مقدمه ورکړو؛ مقدمه د عنوان او متن ترمنځ د پل معنی ورکوي، متن څېړنه (اصلي موضوع) باندې پوره پوره تمرکز وکړو او هغه را وسپړو، لنډيز يې راوړو او ماخذ په ګوتو کوو او دا کار په (۲۰۰) کلمو کې راوړو؛ لکه:

دا بيت: ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنی وغواړه بشره ...

پاملرنه:

الف - په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکلو ډه ډه وکړو:

مور پورته بيت غوره (انتخاب) کړ، بايد په (۲۰۰) کلمو کې مقاله وربانديې وليکو او څنګه، چې مقاله له قول اخيستله شوي، نو بايد دغه قول ښه وپلټو او د پام وړ محتوا تري راوباسو، کېدای شي په پورته هر بيت د (۵۰۰) کلمو مقاله وليکل شي، خو ضرور نه ده، چې ټول وليکو. لويه ليکنه وکړو نو:

۱- زمور د درس او مطالعې مخنيوی کوي.
۲- زده کوونکي ستومانه کوي.
۳- د ګټې او تاوان روحيه غښتلي کوي.
۴- د نورو ليکنو او درسونو وخت مو نيسي.
۵- ځان بايد په لويه ليکنه کې سر درګم نه کړو يا نور ...

ب: په ليکنه کې د عموي خبرو له ليکلو ځان وساتو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په اصلي موضوع يا نوموړي شعر پوره پوره تفکر نه وي شوی، سړی يا محصل يې په ليکلو ستړی کېږي. عمومي او تکراري کلمې په کې راوړي. په ليکنه ځان او نور ستومانه کوي. بايد د مقالې لپاره عنوان له خپلې ګېډې ونه ټاکو او نه نورې برخې له خپل فکر سره طراحي کړو؛ کولای شو پر موضوع زيات معلومات راټول کړو، خو هغه معلومات بايد نوموړې موضوع لا تشريح کړي، نه دا چې دويمه موضوع له اولې يا مورد نظر موضوع سره غبرګه کړو. بايد د منلو وړ جملې وليکو؛ د بېلګې په ډول:

الف- د نا اړينو (ناضروري) ټکو لرونکې جمله رانه وړو.

ب- مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.

ج- رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړوو!

رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل باندې د تندر معنی لري. د چا خبره ليکوال خټګر په ځېر دی؛ يا د انجينرۍ او ليکوالۍ يا ادبياتو سره ورته والی شته، تو پير دومره دی، چې ليکوال له الفاظو تصويرونه يا تخيلي معماری جوړوي، خو خټګر او انجينر له خښتو. د دواړو مواد ښه او بد دي. که ليکوال ماهر و په خپله ليکنه کې ښه الفاظ او توري کاروي او همدانګه خټګر هم که ماهر و، نو له خښتو او نيمه خښتو ښې بيناوي جوړولای شي او د هرې خښتې د استعمال موقعيت ښه پېژني.

د هنري ادب ليکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبيعت او ماحول کې پيدا کړي او هغه د تخيل په قوت د کلمو له پيوستون څخه جوړ کړي، چې دا د (هنري ادب) په رامنځته کېدو کې ګټور دی.

خټګر هم مضمون لټوي او بيا وروسته د تفکر له مخې اندازه کوي.

دواړه د تخيل او تفکر په مرسته يو ايجاد کوي، خو يو هنري دی، بل عملي، معماري يا انجينري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پيدا کړي او بيا دې ورسره مناسب مطالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه يې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
او خټګر کولای شي په همدې توګه ښه معماری په ډول خلکو ته ډالۍ کړي. خټګر يا انجينر هم د تفکر په وسيله په اجتماع کې د موقعيت او ماحول له درک سره سم نقشه جوړوي.
کار وروباندې کوي او بيا يې د عملي تطبيق هلې ځلې کوي، ځای برابروي، خو څو مواد (تعمير جوړونکي مواد) را برابر نه کړي، هغه تفکر او نقشه نه عملي کېږي، يعنې د يوې مانۍ د جوړولو نقشه هغه وخت عملي کېدای شي، چې وروستی عمليات (ځای، خښتې، ګاډر، لرګي، سمنت، اوبه او ....) وروباندې ترسره شي.
همدا سې که د يو اجتماعي مضمون ليکوال غواړي، تشريح، توضيح او تحقيق وکړي، لازمه ده، هغه لازم ظرف او مظروف دواړو ورته ولري، يعنې معين مضمون په ټاکلي ظرف کې د لنډو او مناسبو الفاظو له لارې اظهار کړي.

په هنري ادبياتو کې د رنګ شويو کلمو اړتيا :
لکه د انجينرۍ مثال په ادبياتو کې د کلمو مصنوعي والی او رنګه توب هم اړتيا ده؛ مضمون آفريني د ادبياتو يو اصل دی، د تفکر تعالی او لوړتيا ښيي، خو د تخيل په وسيله ترسره کېږي؛ تخيل هم مادي وي او هم معنوي، مګر تصوير جوړونه له موهوماتو (نامعلومه) شيانو نه ترسره کېږي. تخيل په يو معين ماحول کې د ذهني رنګه شويو ښکلاوو را ايجادول او موندل دي؛ لکه:
د غرونو د ښکلاوو الماسونو د اقتدار او ځان ښکارونې لافي شاپي کولې، وريځي به تې خوړې وړې تاو راتاو شوې، تا به ويل د باران د رحمتونو لمن لمن زيږي له ځانه سره لري. ژمنيو واورو به د سپين ږيره مخ يخ شمال ورته ډالۍ کړ. آسمان به دا ټول لکه د مورنۍ تودې غېږې په لمن کې داسې سره راونغاړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی فکر کاوه ټول سره مینه او وینه دي، خو چې کله به يې د خپل رحمت او غرور تالنده پرې را پرېښوده، نو وريځې به د مغرورو پېغلو په شان خورې ورې شوې او هرې خوا به رحمت او ويره خوروله...

په ژورنالیزم او ليکوالۍ کې مهمه خبره دا ده، چې متحد المال کلمې استعمال نه کړو.

بې رنګه کلمې هم ونه کاروو !

ځينې وختونه د مقالې د ليکلو پر مهال له ستونزو سره مخامخ کېږو، دا سې کلمې شته، چې نه رنګه شوې وي او نه رنګ لري، بلکې هغه کلمې دي، چې هېڅ رنګه نه لري. لکه د (نبه) کلمه، دا هغه کلمه ده، چې نشو کولای په ورځنيو خبرو کې تر مخ واړوو، خو د ليکلو پر مهال تر چندانې ګټه نشو اخيستلای. بې رنګه کلمې هغه دي، چې معنا يې ډېره عمومي ده، د يوې جملې په ليکلو سره هم په موضوع کې کوم زياتوالی نه را ځي، خو ځينې کلمې شته، چې ډېرې پراخه او عمومي معنا لري لکه حال احوال، اړيکې، د څېړنو پايلې، ببر سر، څېړې ګريوان، نه سيخ بسوزه، نه کباب او ... دا لاندې ژورنالیستکي ليکنه وګورئ:

په دې حال او شرايطو کې تاسو ګورئ، چې بايد ځينې لاملونه په پام کې ونيسو، ځکه که د څېړنو پايلې ډاډمنې نه وي، نو دا به د دې لامل شي، چې لوستونکی سم او پرځای غبرګون ونه ښايي))کله چې د ((او دا سې نور)) کلمه کاروو په حقيقت کې لوستونکي ته دا څرګندوي، چې غوښتل مو ډېر الفاظ هم وليکو، خو په خواشينۍ چې څه مو ونه شو ليکلای.

لنډ ليکل وکړو !

د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکليفه وکړو، خو په هنري ليکنو د بديعي صنايعو کارول ضروري او ښکلا راوړونکي وي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او وړاندې پوهېدل) ستونزور، خو له خونده ډک وي او د (هنري ادبياتو) د ليکوال دنده ده که به هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند، ايجاز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعجاره ډکه وي، ځکه (هنري ادبيات ټولنيز واقعيتونه د سمبولونو له لارې انځوروي) او هغه سپړي او تفسير غواړي او کښداى شي کله وربانديې پوهېدل څه نا څه ستونزوروي. مګر (تحقيق او څېړنېزې ليکنې بايد لنډې، مؤخيرې، په ماخذونو او شواهدو ولاړې وي او کله له مقايسوي ميتود څخه کار واخيستل شي، تحقيق به لا محقق شوى او ښکاره شوى وي.)

هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنى په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.

((د يو ليکوال لپاره د ليکنې د رالنډولو لپاره تر ټولو ستونزمنه مرحله د کلمو له منځه وړل دي؛ داسې ښکاري، چې له اوږدې ليکنې نه لنډ ليکل آسانه دي، ځکه له ناکاره بوټو څخه د يوه باغ د پاکولو په معنى دي. د ډېرو ليکلو ليکنو ليکوالو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو به دې شرط، چې پرله پسې مشق او تمرين وکړي.))

لنډه دا چې (لنډه ليکنه، خوندوره ليکنه، له مفهمونو ډکه ليکنه ده، د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتي، پرله پسې هلو ځلو او له مينې ډکو ستومانه هڅو او هاندونو نتيجه ده؛ دا ډول ليکنې له شک پرته پر يو چا يا يو ليکوال د الله رب العليم، حکيمانه پېرزوينه ګڼلاى شو. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس!!)

د لنډې يا هرې ليکنې نچوړ (خلاصه) بايد وړاندې کړو!

وايي، چې ليکوالي يا لنډ ليکل هم علم دى او هم هنر، علم ځکه دى، چې په علمي او مسلکي ډول ليکنه کوو او په ليکنه پوهېږو او نور هم وربانديې پوهوو؛ او هنر د دې لپاره دى، چې خپل اهداف په ښکاره ا و طبعي ډول نورو ته د هنر په پسته او اعجاز آميزه ژبه ليږدوو.

((موږ د دې لپاره لنډه ليکنه کوو، چې لوستونکي زموږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنى وپوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده...)) (لنډه ليکنه: ۷ : ۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه بايد په دې صورت کې لاندې ځانګړنې ولري:

۱) لنډه وي؛ د کلمو د شمېر له مخې...

۲) خوږه وي: د مفهوم يا فکر قوت ور کې ډېر او پياوړی وي.

۳) ساده والی ولري؛ يعنې ژبه يې رسا، ساده او طبيعي محاورې ته نژدې وي.

٤) چابک والی يې مهم اصل دی؛ په تېره په ژورنالیستکي ليکنو کې د وخت موضوع ته چټکه پاملرنه د خبر يو اصل جوړوي، خو په تحقيق او هنري ادبياتو کې هم دا موضوع اهميت لري. د وخت ارزښت د مضمون له معاصرتوبه ښکاري. په ادبي او علمي ليکنو کې په ځانداره او معاصرو ليکنو کې د نويو مفهمونو لېږد د ليکوال پوره کاميابي ده او پښتو متل دی، چې: ((په ښو تلوار، په بدو تامل)) (۳ : ۹۸)

يعنې د وخت موضوع په وخت سره سپړل څه کم د خپل عصر د رازونو محفوظه ساتل او هم سپړل دي.

د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري) وايي: ((لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکل دی، چې لوستونکی وکولای شي.

د نااړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پر ځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي او زياتوي که غواړو يو متن را لنډ کړو، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱) بايد د هغو کلمو لړليک (فهرست) برابر کړای شي، چې د متن په ښه والي برخه کې کارول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) باید د متن اصلي ټکي، چې یو له بله سره تړاو لري وټاکل شي او وروسته سره ارتباط ورکړل شي.

۳) د متن لنډیز باید په یوه کرښه کې ځای شي.

٤) د ټاکل شویو لغتونو له کارونې تېرې ونه شي او دا هم په پام کې ونیول شي، چې له دې کلمو نه یې هم را لږ کړو.

علي رضا عاصف، چې ایرانی لیکوال دی نظر لري ((لنډ لیکل د لنډې جوړونې په معنی دی او وایي، لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره یې یو اوږد مطلب په یوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او یا د لیکوال موخې ته کوم زیان ورسېږي.))

حضرت علي کرم الله وجهه څه ښه ویلي دي: ((خیر الکلام ما قل و دل...)) (۲: ۴۳۳)

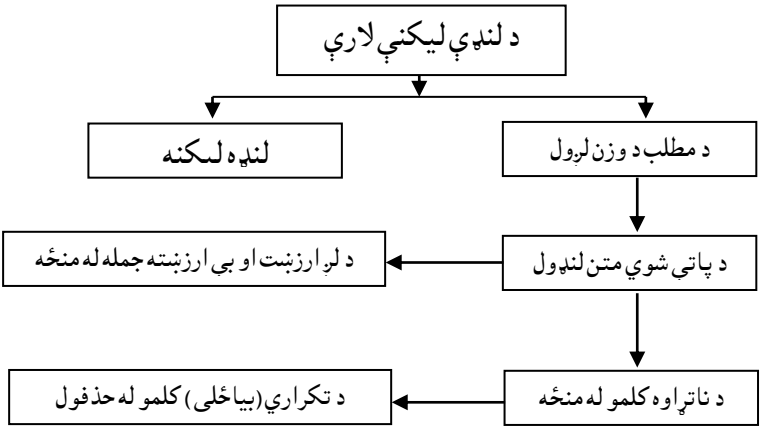

د لنډې لیکنې فني توکي:

- د بیاځلي یا تکراري کلمو له منځه وړل.
- د بې ارزښته او لږ ارزښته کلمې په متن کې نه راوړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بې ارتباطه کلمو ليرې کول.
- په متن کې د بل متن نه داخلول، يعنې که متن ژورنالېستکي و، بايد داستان يا کيسه ور کې ځای نه شي او که متن هنري، تحقيقي او علمي موضوعاتو پورې تړاو درلوده، نو بايد وچه او بلا وهلې ليکنه نه وي.
- د ژبې له پلوه ساده والی ولري.
- په هېڅ ډول ليکنه کې غوړه مالي نه وي، ځکه (ليکنه که هر فورم کې وي د يوې ټولنې د عفتي (پاکو) احساساتو، اميالو، کارونو، معنوي، مادي او بلاخره کلتوري تړاوونو ساتل، زرغونول او بيا ځلول دي، نو ليکوال د ټولنې رښتينو امانتونو حافظه او قلموال ګڼل ګېږي؛ د همدې لپاره الله تعالی په خپل علم په (قلم مبارک) سوګند يادوي: ((ن-والقلم و مايسطرون...))(۱: قرآنکريم) او ليکوال يې ښکاره او ښايسته منافع ساتونکی امانتکار ګڼلی او فرمايلي دي، چې: ((آن تو ادل امانات الا اهليها...))(۲: قرآنکريم).
- د اضافه جملو له کارولو ډه ډه کول.
- په وچو ژورنالېستکي ليکنو کې له تمثيل، تشبې او نورو ادبي محاکاتو مخنيونه، خو په هنري ليکنو کې ورته ارزښت ورکول او راوړل ضرور دي.
- علامات تنقط مراعاتول.

د لنډې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورنالېستکي) ليکنې لپاره ځينې د نظر خاوند درانه ليکوال لاندې ټکي په ګوته کوي:

- متن ولولئ، چې د ليکوال موخه ونيسي يا يې په هدف پوه شي.
- اصلي جملې او کلمې وپېژنو او په ژورنالېستکي متن کې دغو پوښتنو (چا؟ څه شی؟ چېرته؟ څه وخت؟ ولې؟ څه ډول؟) (استفهامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميرونه) کارولو ته ځواب ووايو او په (علمي، سياسي، ادبي، هنري او تحقيق) ليکو کې (د څه لپاره يې ليکم، څه هدف لري؟ محتوا يې څه ډول ده؟ معنا يې څه ده ؟ کومې ټولنيزې ستونزې هوارولای شي؟ کوم ارمان انعکاسوي؟ په لږ دونکي ده کنه؟ لنډه او رسا ده؟ ژبه يې له کومو ظرافتونو ډکه ده؟ ګرامري او ژبني ځانګړنې ورکې مراعات شوي؟ (اول فصل ته دې مراجعه وشي)

- متن د دويم وار لپاره ولولو، چې په اصلي فکر، د شننې په طرز، د کلمو او جملو په کمزورۍ، تکرار او د ليکنې په فورم ښه وپوهېږو.
- د متن هغه برخې وپېژنو، چې په کومو جملو او کرښو ليکل شوي دي.
- په ليکوالي کې هر فکر په لنډو جملو کې ونغاړئ، په تېره په هنري ليکنو کې (کلمې او جملې غوره کړئ).
- د اروښاد لوی استاد پوهاند صديق الله رښتين په يوه لارښوونکې ليکنه کې، چې ليکوالو او شاعرانو ته يې کړې وه او د هغه له مطالعې مې دا څو ټکي په ياد دي، چې لنډيز يې دا ډول وړاندې کوم: ((د شعر او يا بلې هرې ادبي ليکنې لپاره لازمه ده، شاعر او ليکوال وار دمخه د خپل يادښت په زرغونه کتابچه کې ځينې خوندورې کلمې، اصطلاحات، جملې، وجېزې او ښايسته يادښتونه راټول او د شعر ويلو او يا څه ليکلو پر مهال يې ترمخ کېږدي او وګوري، چې کومه کلمه او جمله په کوم ځای کې مورد لري؛ وکاروي.))
- يوه خاکه وليکي، البته په ژرونالیستکي ليکنو کې، خو په هنري کې د ليکنې فني فورم.
- د ليکوال شخصي اند (فکر) او تکراري کلمې او جملې لرې کړو. په ژورنالیزم کې بې طرفي يو اصل دی او په ادبي ليکنو کې هم هر ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعيتونه د رمز او هنري پوهې له مخې ښکاره شي، نه په عندي (قصدي) ډول.

- پيچلي او سختې کلمې که په هر ډول ليکنه کې وکارول شي، ليکنه بې خونده کوي او مطالعه وال يې له لوستلو سره علاقه نه نيسي.
- د خپلې ليکنې د بيا ويلو په صورت کې خپلې تېروتنې اصلاح کړو.
- د ليکنې سمون (اډېټ) حتمي او ضروري کار دی.

د متن د لنډولو لارې – چارې:

په ژورنالیستکي ليکنو کې دغه اصل ډېر او په ادبي او نورو ليکنو کې هم په پام کې نيول ګټه لري؛ لکه:

الف - د معترضه جمله له منځه وړل.

ب – د بې مورده لمن ليکنو له منځه وړل، خو دغه مورد په هنري ليکنو کې بايد له پامه ونه غورځوو.

ج – د متن لنډون، البته د ليکنې د کيفيت او فني والي اصل په پام کې درلودل.

ه – د غولوونکو جمله نه کارول.

څو بېلګې:

رازق خدای هر څه د انسان لپاره پيدا کړل، عبدالقادر خان وايي:

لمر، سپوږمۍ، باد و وريځې

چې تل ښته پورته ښوري

همګي ستا په خدمت دي

شپه او ورځ د تا غمخور دي

رزق، روزي در ته موجود کا

د رحمت باران و اوري

دا يې ستا لپاره هست کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته غافل د حق له لوري
چې په دا نعمت ړانده شي
په قيامت به وي مختوري

دا بيت، د حضرت سعدي په کتاب کې راغي:

حکايت:

يو درويش و، مجرد، ګوشه نشين؛ په صحرا ناست و، د پادشاه پرې ګذر وشه؛ درويش په ملک د قناعت توانګر و، هېڅ التفات ورته ونه کړ، پادشاه په خپل سلطنت مغرور و، ورځنې برهم شو، وې ويل، چې دا طايفه په مثال د حيواناتو ده، آدميت، اهليت ورڅخه نشته، وزير، درويش لره راغى، ورته يې وويل، چې پادشاه د دې ملک په تا تبر شه، تا يې ولې خدمت او ادب په ځان را نه وړ؟ درويش ووې: پادشاه ته ووايه، چې اميد د خدمت له هغه کوه، چې اميد د دولت له تا لري، بل دا چې پادشاه ساتندوى د رعيت دى، نه رعيت ساتندوى د پادشاه (سيد القوم خادمهم) دا وې مګر تر غوږ دې نه دي رسيدلې.

مثنوي:

په معنا بادشاه خادم د رعيت دى — که هر څو څښتن د حکم، حکومت دى
رعيت لکه رمه پادشاه يې شپون وي — چې خدمت د رمې نه کا شپون زبون وي
هم يې ژغوري له لبوه، هم يې نښه پيايي — هم تر قوت هومره اخلي، چې پرې پايي
د رمې څښتن مالک پروردګار دى — تصرف دې شپون پرې نه کا که هوښيار دى

د لنډې ليکنې موارد او کارځاى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه ليکنه موارد او کارځای لري؛ دغه موارد ورځپاڼې، اخبارونه او ادبي، علمي ليکنې دي:

الف: په ورځپاڼو کې؛ په اخبار، ورځپاڼو، آن ځينو مجلو کې د وخت او ځای د کمي، له نورو ورځپاڼو سره د سيالۍ لپاره د چټکتيا په پام کې نيول او دغه راز د لوستونکو د پام اړونې لپاره د ليکنو لنډول يو بنسټيز امر دی او دغه کار په دې ډول ترسره کېږي:

لومړی د تمرين له لارې؛ متن لوستل کېږي او مناسب لنډون په کې راوړل کېږي؛ مثال: که په مختلفو ولايتونو کې ورته پېښې د کلو او پراختيا په برخه کې پېښې شوې وي، لازمه ده يو خبر په توحيدي ډول جوړ شي؛ يوازې د ولايتونو ښار نومونه واخيستل شي.

يا بل مثال د لومړي تمرين (خبر)

يوه اونۍ وروسته د افغانستان د تاريخي اثارو د ساتنې له هغه نړيوال کنفرانس نه، چې د ۱۳۸۲ ه ش کال د تلې د مياشتې پر پنځلسمه د نړۍ د يو شمېر هېوادونو د استازو په ګډون، چې د خپلو هېوادونو په استازۍ کابل ته راغلي وو او په دې کنفرانس کې يې برخه اخيستې وه، دغه راز د هېواد يو شمېر پوهنتونونو (کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، مزارشريف، هرات) د تاريخي آثارو مينه والو او يو شمېر ځوانانو، چې په دې برخه کې زده کړې کوي، د ارزونې غونډې د لويې جرګې په تالار کې جوړه شوه. په پيل کې د کابل پوهنتون رئيس چې نومورې پوهنتون يې د تاريخي آثارو په اړه ډېرې پلټنې ترسره کړې د دريځ ترشاه ودريد او دغونډې د پرانستلو پر مهال يې ګډونوالو ته ښه راغلاست ووېل، د وينا پر مهال يې هيله څرګنده کړه، چې دا غونډه او تېر کنفرانس به ډېرې ښې پايلې ترشا پرېږدي. هغه وروسته د جاپان د هېواد له استازي هيله وکړه، چې د غونډې د لومړي وينا وال په توګه خپله وينا ګډونوالو ته ور واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان هېواد استازي د ځانګړې بدرګې سره د دریځ شا ته راغی او خپل نظرونه یې د غونډې له ګډونوالو سره شریک کړل.
د لومړي تمرین (ځواب):
د تاریخي آثارو په اړه نړیوال کنفرانس وروسته د ارزونې غونډه (۱۳۸۲ ه ش) د تلې پر پنځلسمه د کابل پوهنتون د ریس تر مشرۍ لاندې د لوبې جرګې په تالار کې جوړه شوه، په غونډه کې د جاپان هېواد استازي د افغانستان د تاریخي آثارو په برخه کې خپل نظریات د غونډې ګډونوالو سره شریک کړل.

ب: خاطرې او داستان لیکل:
انساني ژوند د خاطرو او کیسو مجموعه ده، چې د ژوند داستان جوړوي. مور پ ټولو ته په ژوند انه کې خاطرې او داستان لیکل ځانګړی خوند لري، چې یو دوه تمرینونه به راوړوو. د تمرین په کارولو کې پاملرنه وکړو، څنګه کولای شو د لنډې لیکنې پر مهال غیر ضروري جملې له منځ یوسو.
لومړی تمرین، خاطره لیکل:
د محمد رضا شاه پهلوي یوه کیسه چې (حسین فردوس) خاطرې کې راوړوو:
زه د استخباراتو ریس وم او د ریس په توګه د یو قانوني حکومت پر وړاندې د هر ډول بغاوت د راپورته کېدو مسوول وم او ځواب مې باید ویلای وا؛ هغه مهال استخبارات یو کوچنی سازمان نه و، بلکې پراختیا یې موندلې وه. له (۸۰ څخه تر ۱۰۰ خونو درلودونکې لس ودانۍ یې یه واک کې درلودې، خونې تر ډېره د کار په وسایلو سمبال وې. د کار وسایل تر ډېره فلزي و، چې زما د د کار په اوه کلنه دوره کې برابر شوي وه، لږ تر لږه تر ټولو ښه د لیک د تایپولو سل ماشینونه، لوی او واړه کتابتونونه، د اتیاوو په شاوخوا کښې موټرې. فوق العاده بودجه او سل ملیونه کالنۍ بودجه، چې تر ډېرو وزارتونو لوړه وه؛ مو هم درلوده. د دې هر څه مسوول زه وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمينه کې سربېره پر ۱۵۰۰ تنو کارکوونکو په ولايتونو کې مې هم مامورين درلودل. کـه دومـره پراخـه تشـکيل مـې سـم نـه وای اداره کـړی، خامخـا ګډوډي رامنځته کېده او هر څه خبرابېدل؛ ما له خپل کار سره بې کچې مينه درلوده او د دې هېڅ امکان نه پرېښېده چې زه دې بهر ته وتښتم، د سهار چای مې د کار په ځونه کې څښه، د دې ترځنګ مې يو بل ځای هم دنده درلوده، چې د غرمې تر دوه بجو وروسته به هغې دندې ته ورتلمه، يوه کاري دفتر نه بل ته زما تلل راتلل هم له ستونزو خالي نه و، ځکه په دې لاره به هره ورځ مظاهرې ترسره کېدې، چې له املـه به يې د موټرو تګ هم ناشونی و، خو زه بايد په هر ډول چې وای له همدې لارې تللای وای.

د لومړي تمرين ځواب:

د حسين فردوس د خبرو لنډيز:

۱- ما د استخباراتو د سازمان د مشر او ريس په توګه د بختيار په حکومت او يا د بل هر قدرت، چې واک يې ترلاسه کړی وای پر وخت نه شو کولای نوموړی سازمان لـه (۱۵۰۰) کـارکوونکو، ګرانبيـه وسـايلو او پيسـو سـره پرېږدم او بـل هېـواد تـه وتښتم. له همدې املـه مې شپږ ساعته د دې دفتر مشر او پاتـه وخت مې په يـوه ځانګړي دفتر کې د پنځوسو تنو سره د مشر په توګه کار کاوه.

۲- د بختيار د واکمنۍ پر مهال مې خبرونه د دربار وزير او د سلطنتي شورا غړی (اردلان) ته ورکول، دا يوه تشريفاتي اړيکه وه. د دې لپاره چې کاري نظم خراب نه شي، خو هېڅکله مې د هغه حکمونه ونه منل ځکه چې هغه ټول بې ځايـه وو، د کار په موده کې مې بختيار ته يو رپوټ هم ورنه کړ، ځکه د هغـه د امر تـابع نـه وم. هغـه هم له ما نه پوښتنه نه کوله ښايي زما تحليلونه او رپوټونه به يې لوستل.

۳- پـه دواړو دفترونـو کې زمـا شـتون د دې لامـل شـو، چې د دواړو دفترونـو نظم وساتل شي. زما له حوصلې ډک کار د ځينو د حرانتيا لامل ګرځېده او چې د محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا شاه کار مې په ايران کې پای ته رسيدونکی باله د نورو د درناوي وړ وګرځېدم.
خپل ژوند مې هم ډېر بابيزه باله نه مې له خپلو کړنو ويره درلوده او نه مې په بهر کې د يوې ذرې اندازه شتمني درلوده، چې ورپسې تللای وای.
لنډه ليکنه که په هره برخه کې وي له لويو ليکنو ښه او غوره ده، ځکه د (مقصد ټکی په لنډه ليکنه کې ښه ځلېدلای شي.)
عبدالقادر ګيلاني وايي: (معنی بايد له بهترينې لارې ادا کړو او دهغې د بيان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې دهغې معنا لپاره تر ټولو روښانه کلمې وي.)
لنډه ليکنه، ساده ليکنه ده او د پروين ګنابادي په وينا: ((لنډه ليکنې والا ساده نويسان دي، چې له ځان غوښتنې او فضل فروشۍ پاک دي.)
رواني د لنډې ليکنې ځانګړنه ده، په (قابوسنامه) کې راځي: ((هره خبره چې کوئ، بايد خوږه او لنډه وي. ديل کارنګي نظر درلود: (که ليکوال خپل لوستونکي ته په لنډو کلمو کې خپل مطلب په واضح ډول ونه رسوي، نو لوستونکی به يې ليکنه خوښه نه کړي.)
ابن مبرد به ويل: (لنډو غږېږه، لنډه ليکنه وکړه، بيځايه او اوږدې خبرې او ليکنه ستا او د نورو وخت ضايع کوي.)
ابن قتيبه د ليکوال لپاره څه ښه وړانديز لري: (ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه.)

۵-۳- د لنډې ليکنې ډلبندي (تصنيف):

الف- تصنيف ــ To write

تصنيف (ډله، صنف...) په لغت کې صنف، ويش، برخه اصطلاحاً د ښه ښه افکارو او ډول ډول نظريو د راټولولو معنا ورکوي. د هنر نويسنده ګي و نامه نګاري کتاب په (۵۸) مخ کې راځي: ((تصنيف در لغت به معنی جمع آوری افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف و نظريات گوناگون است و از ين رو با تاليف به يک معنی است و در اصطلاح نثر است که از افکار و ابتکارات نويسنده سرچمشه می گيرد.)) (۱۰: ۵۸)

تصنيف ته په (پښتو –انګليسي) قاموس، الازهر خپروندويې ټولنې (۱۱۲) مخې کې ډلبندي ويل شوی.

((تصنيف (Tasnif) Classification ته وايي. (۴ : ۱۱۲)

همدارنګه په زاهد (پښتو پښتو سيند) (۲۳۸) مخې کې راځي:

((تصنيف نر. م. (ج. تصنيفونه) ۱- صنف. صنف کونه، ګروپ بندي کونه؛ ۲- د کتاب ليکل او ترتيبونه.)) (۱۲: ۲۳۸)

تصنيف To leaf، بافتن د اوبدل، يا وړو کی تصنيف ته هم (Ditty) وايي. (۱۵: ۱۲۵)

په فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربی) کې راځي: تصنيف– ابتکار کول، منظمول او ... (۱۲: ۹۳)

د فارسي مشهور فرهنګ (حسن عميد) ليکي:

((تصنيف، صنف، صنف کول، د يو شي ډول ډول او دسته دسته کول، د کتاب ليکل او دهغه برابرول، شعر ويل او په فارسي کې يو دول شعر ته هم وايي، چې له دل نشين آهنګ سره ويل کېږي. جمع يې تصانيف دی.))(۱۷: ۴۰۰)

تصنيفي اثر د ليکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسيله رامنځته کېږي. څوک، چې د غه واکمني لري او يو اثر رامنځته کوي مصنف نومېږي. هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق (رامنځته کړي)، لازمه ده، چې په ښه ښه علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري.

د استعداد او لازم هوش څنګ، څومره، چې ليکوال تکړه، ګرځند، باتجربه او په کار پوه او پر کاره وي، واکمن به وي، چې د علمي موضوعاتو د ليکلو پر مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور اخلاقي او رزونيزې پېښې هم تشريح کړي، چې په دې کار کې شاعر، ليکوال او آن نقاش يو ډول دي.

ولې د خوشحال خان ديوان د هغه کتابونه او د عبدالرحمن بابا ديوان او ځيني نور آثار دومره نايابه قيمتي مرغلرې دي؟ ځواب دا دي، چې د هغو آثارو ليکوال او شاعران په ډېرو نورو خبرو پوهېدل ، ذوفنون وو او په خپل مسلک او هنر کې واکمن نابغه ګان وو ، مطالعه يې دلوده او له پراخه طبيعت سره ښه آشنا وو . سفرونه يې کړي وو او ډېر ځايونه يې ليدلي وو.

يو بل ښه مثال يې په پښتو ادب کې ابو محمد هاشم ساروانې (۱۳۹) هم کېداى شي، چې سفر يې کړى و او علوم بلاغت يې په بغداد کې له ابن خلاد څخه زده کړي وو.

په دري ادب کې د سعدي د بوستان او ګلستان له مطالعې په ډېر ښه ډول ښکاري، چې نومورې د عرب او عجمو آثار په دقت او غور سره مطالعه کړي وو او د اوږدو مسافرتونو په لړ کې ډېر څه زده کړي وو ؛ قرآن په مينه مينه مطالعه کړى و او په حديث شريف کې پوره او ښه مطالعه درلوده

تصنيف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د ليکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلي (ښکلا) کوي. که چېرې يو کتاب د خداى تعالى د وجود د اثبات په برخه کې وليکو ، بايد لومړى د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو ، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

په تصنيف کې د دې لپاره ،چې د اثر خلقولو (رامنځته کولو) د مصنف کار دى، ځکه نو هغه د موضوعاتو او مطالبو شرحې او بشپړنې لپاره ډېرې آزادې لري، خو په تاليف او ترجمه کې د مؤلف او مترجم کار له محدوديت سره مخ دى.

په تصنيف کې کېداى شي د فيلسوفانو ، پوهانو ، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط ، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي. په هر حال هغه څه چې په تصنيف کې په پام کې ونيول شي د مصنف د نوښت، ذوق او استعداد ابداع (پيدا کونه) ده.۲

۱– د تصنيف ډولونه:

الف: اوږد يا لوی تصنيف: د ليکوال د اوږدو تجربو او ډېرو مطالعو محصول وي. دغه تصنيف څو برخې رانغاړي. دا ډول تصنيفونه (To leaf) يعنې (اوبدل) هم نومول کېږي، خو په عمومي ډول (تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري.)

تصنيفي آثار يوازې د شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او تاکلي برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو، پوهنو، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.

د موضوع له پلوه يا اوږد تصنيف؛ هغه اثر دی، چې د يو پلان او يوې آجنډا له مخې په يوه معينه موضوع کې د شخص ليکوال له خوا ترسره کېږي.

شکل يې هغه ډول برابر شوی وي، چې (معينه موضوع له يوې ښکلې محتوا) سره انعکاس کړي. د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال له خوا (ابداع) ده او دغه ابداع د ډېرې پوهې، هوښيارۍ، ذوق او تجربو محصول وي. دغه ډول تصنيف ته ابتکار کول او منظومل هم وايي.

ب: لنډ يا وړ تصنيف: په (فرهنګ فارسی–انګليسي) قاموس کې (واړه تصنيف ته ((DIitty)) وايي.

دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانګړي هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي. لنډ يا کوچنی تصنيف لکه تصنيف يا اوږد تصنيف ټوله ښکلا او نوښتونه لري. د ليکوال د پوره پوهې، ذوق، لازم ذکاوت ډېرو تجربو او ابداع محصول وي. يوازې د شکل له پلوه کوچنی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنی تصنیف د لیکوال د هغه ذوق او فکر محصول دی، چې د نوموړي د ذهني طراحي له مخې رامنځته شوی وي.
لنډه دا چې کوچنی او لوی تصنیف د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنیفي اثر د دې لپاره چې د لیکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخلیقي قوت) پورې اړوند ډېرې. په هر حال هر څه چې باید په تصنیف کې رعایت شي د معاینو ابداع او د مصنف د فکر تجسم دی او کله کله د نورو افکار او نظریات هم را اخیستلای شي.

۲- د تصنیف اړتیاوې:

لیکنه یوه حتمي او ضروري اړتیا ده. تصنیف، تالیف او تخلیق د لیکوالۍ اصلي برخې جوړوي.
بشري ټولنې د خپل (علمي، سیاسي، ادبي، اقتصادي) هویت لپاره لیکوال او لیکوالۍ ته اړتیا او ضرورت لري؛ دغه اړتیا تصادفي نه ده، بلکې یو ضرورت دی. که اړتیا او ضرورت نه وي، نو هدف ټاکل محال خبره ده، بې هدفه ژوند په پټو سترګو په وچه دښته کې د ورک محل (ځای) په لور تګ دی.
لیکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي (تخلیق) ګڼل کېږي، ځکه مواد يې له طبیعت او ماحول څخه څه را اخیستلو بیا په یوه کالب کې راوړل، نوې پیدا کونه او ایجاد دی. دغه ایجاد که په هره برخه کې وي (تخلیق) ګڼل کېږي، بیا اړتیا ده دغه لیکنې صنف بندي کړو. صنف بندي هم د لیکوالۍ د ډګر اړتیا ده، چې آثار په هره برخه کې ابداع، تخلیق او نوي رامنځته شي. په یوه دوره کې د اړتیاوو له مخې د ببلابېلو آثارو رامنځته کول تصادفي خبره نه ده، بلکې ډېر عوامل سره لاسونه ورکوي، څو یو اثر رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره برخه کې د يو آثر رامنځته کېدل يوه فرهنګي پنځونه ده. دغه پنځوني (فردي او اجتماعي) هدفونه لري. پنځوني لويې او وړې وي؛ دا ټولې د ټولنيزو موخو د ترسره کولو په خاطر رامنځته کېږي.

هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديږغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.

د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند بڼي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي. طبيعي علوم ټول په طبيعت پورې اړوند دي او د بشر ورځنۍ اړتياوې ورکې انعکاس بڼي. دا اړتياوې که په هره برخه کې وي، لاس په لاس او په نبغه توګه له طبيعت سره ارتباط لري؛ مګر ټولنيز علوم د بشر په افکارو پورې اړوند بڼي.

د خلکو باورونه او عقيدې تر سرچينه اخلي؛ لاس په لاس له طبعيت سره ارتباط نه لري، خو لارښوونکي افکار دي او د ټولو علومو د رهبری توان لري. زمونږ افکار زمونږ د نيا جوړوي.

له همدې امله ټول تصنيفونه که د مادي او معنوي ژوند په هره برخه کې وي د پام او قدر وړ دي. يو تصنيف هغه وخت ارزښت پيدا کولای شي، چې ټولنيزې ستونزې په يوه حکمت سره ورکې حل او پرانستل شي.

د تصنيف اړتياوې داسې په ګوته کولای شو:

- د ټولو علمي او تحصيلي مؤسسو او پوهنتونو درسي او ممد درسي مواد تصنيفي وي، له همدې امله تصنيف اهميت لري.
- د علمي تحصيلي مؤسسو درسي مواد که تصنيفي ځانګړنې ونه لري، محصلين وربانديږنه نه پوهېږي؛ مورد نظر موضوع هغه وخت محصل له يوه کتابه تر لاسه کولای شي، چې د تصنيف په ګډه بڼايسته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تصنيفي، تحصيلي او درسي مواد د هغو غوره افکارو محصول وي، چې د استاد او ليکوال علمي او فکري نوښت ورکې موجود وي، دغه نوښت د کلونو علمي تجربو په پايله کې رامنځته شوی وي.
- تصنيف غير درسي او تحصيلي خصوصيت هم لري، خو دغه تصنيف متمازه وظيفه نه شي لرلای.
- د تصنيف ډېره اړتيا دا ده، چې په عملي- ادبي او نورو ډګرونو کې اثار رامنځته کېږي او يوه کلتوري ښېرازي رامنځته کېدای شي. هغه ژبه او هغه ملت په کلتوري لحاظ ډېر غني وي، چې د ښلاښلو ليکوالو له خوا په مختلفو برخو کې يې تصنيفونه کېږي؛ هر تصنيف يوه معنوي هستې ده، دغه هستې تلپاتې او روزمره هويت لري.

۳- کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو؟

په ټولنيزو علومو کې مطلق فورمول ټاکل څه ستونزوره خبره ده. مورږ په ډېرو برخو کې د علومو د ويش او ردیف بندی لپاره پولې نه شو ټاکلای، خو دا د دې معنی نه لري، چې د اجتماعي علومو د تفکيک لپاره حدود نه شته.

څه چې د پوښتنې ځای پيدا کوي، هغه د اجتماعي علومو د نه محدوديت مثاله ده، اجتماعي علوم داسې علوم دي، چې د ډېر تفکر ميدان ته اړتيا لېدل کېږي؛ هر څومره، چې په ټولنيزو علومو کې زيات تفکر کېږي. حقايق رابرسېره کېږي، موضوع پياوړي کېږي اود حل غوره لارې يې را پيدا کېږي. بله خبره دا ده چې اجتماعي علوم مشخص تعريف او فورمولونه نه لري، بلکې د ډېرو مفکرينو له خوا يې په مختلفو وختونو کې تعريفونه شوي دي. دربيمه خبره دا ده، چې اجتماعي علوم د ځانګړي شخص کشف نه دی، او نه کوم ښکاره فورمول دی، چې نور خلک د هغه پيروي وکړي، په هر صورت په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې د هر صنف حدود تر ډېره بريده معلومولای شو ، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر .
تصنيفي آثار لکه مخکې، چې وويل شول ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په ښه ښلاښلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
هر تصنيفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته ويلای شو ، د غه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له رويه تاکل کېږي.
تصنيفي اثر د ښلاښلو افکارو او نظريو راټولونه ده او له تاليف سره په يوه معنی ده، خو په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د ليکوال له افکارو او نوښتونو سرچينه اخلي، چې همدا برخه يې له تاليف سره تفکيک راولي.
په تصنيفي آثارو کې د راټولونې تر څنګ د ليکوال د ابداع او ذوق قدرت هم ډېر مهم دی.
د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي.
مصنف بايد په ښلاښلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې ډېر اړوند ښېي.
هر مصنف ته لازمه ده د تصنيف کولو په وخت کې ډېره مطالعه وکړي او لازمه پوهه ولري. د استعدا او فکر خاوند وي، څومره، چې مصنف او ليکوال تکړه ، باتجربه او کارپوه وي، په هماغه اندازه کولای شي د ليکوالي (تصنيف) په کار کې برلاسی وي.
د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصنيفي اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پورې ډېره اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو مثالو پوهه، په دغه کار کې کارنده برخه لري.
هغو آثارو ته تصنيفي ويلای شو ، چې د ببلابېلو او ډول ډول افکارو او تجربو د خوندي کېدو حوصله او لرغونه ولري. له يوې خوا تصنيف د ببلابېلو او ډول ډول افکارو او نظريو د خوندي کولو استعداد لري، له بلې خوا په خپله د ليکوال نوښت هم په کې رول لري، دا ځکه چې تصنيفي اثر د يو نبي انشا نماينده ګڼي کوي.
تصنيفي آثار له تخليق او تخيل سره هم ملګری وي، د دې لپاره، چې ابداع هر وخت د تخليق او تخيل او استعداد زېږنده وي.
آن تصنيفي آثار هنري هم وي، چې د ليکوال استعداد ور کې ښکاري.
په تصنيفي اثر کې د ليکوال فکري آزادي د تصنيف ښکلا برجسته کوي.
تصنيفي آثار هغو آثارو ته ويلای شو ، چې پراخه، مبتکرانه، نوښتګرو افکارو په لړ کې رامنځته شوي وي.

۵-۴- د تخليقي آثارو دوام د فرهنګ بڼاينه ده!

تخليقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخليق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي بريښي، ځکه (تحقيق، تصنيف او تاليف) هغه وخت پياوړي وي، چې د يوې ژبې تخليقي ډګر پياوړی وي. تخليق د تحقيق (څېړنې) بسيا بستر بلل کېږي. تخليق؛ منبع او اساس دی. تخليق، خلقول، پيدا کول، رامنځته کول دي. تخليق؛ تازه او رسا ته هم وايي.
((تخليقي Creative Taxligi تازه او نويو آثارو ته وايي)) (۴ : ۱۰۴)
په پښتو – دري قاموس کې راځي: ((تخليق، تان، ساختمان، تشکيل)) (۵ : ۲۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په بل ځای کې ویل شوي: تخلیق Taxlig نر، م، خلقول، پیدا کول، پنځونه، منځته راوستنه)) (۱۲: ۲۱۷)
او تخلیق Taxligi ص- نسب، د تخلیق، د خلاقیت، خلق کولو، هنري ا بتکار ته هم وایي.
که تخلیق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو، نو ویلای شو، چې تخلیق د هرې ژوندۍ ژبې ضروري مال ګڼل کېږي. تخلیق په حقیقت کې پراخه ادبي، علمي ډګرونو ته هویت ښښي. بې تخلیقه ژبه یو ډول بې فرهنګي ده.
د تخلیقي آثارو دوام په حقیقت کې د یوې ټولنې د فرهنګي هویت او بقا دوام دی. که تخلیق نه وي، علمي او ادبي بقا مري. تخلیق په هره ټولنیزه برخه، خو په ادبي برخو کې د پوره تامل وړ دی، دا ځکه –
هر ملت په خپل زرین فرهنګ ښایسته وي او ویاړي.
د لیکنې او ایجاد په ډګر کې (تخلیق اصل او اول دی، تحقیق او نورې برخې د لیکنې دوباره غنا جوړوي.)
که نړیوال ادبیات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخلیقي آثارو لومړی درجه مقام ګټلی او د جایزې وړ هم ګرځیدلي دي.
ادبي ډګرونه په تخلیقي آباد دي؛ تخلیقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کیسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي (احتوا) کوي.
که د تخلیق بهیر پورته برخه په یوه ژبه کې و درېږي او یا خدای مه کړه نه وي، یو شمېر پراخه نور ډګرونه به له فرهنګي غنا خالي وي. که تخلیقي بهیر خلاق، تاند، جاري او روان وي، تحقیقي ډګرونه به فعال او د زمان حسایست به هم په پام کې نیولی شوی وي. ټول تحقیقات د تخلیق محصول دی، تخلیق د تحقیق منبع او اساس دی.
که د نړۍ هر ستر لیکوال لکه: (تولتسوی، ګورکي، پوشکین، شکسپیر، پریمچند، مولانا جلال الدین، سعدي شیرازي، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلګونو نور ليکوال، چې آن نړيوالې د (نوبل) جايزې پې هم اخيستلي دي، د تخليق له برکته دي. په تخليقي ډګر کې يو ټکی شعر د تحقيق د ډګر ستر کتابونه کېدلای شي؛ لکه حمزه بابا چې د خوشحال بابا پر دې تخليقي يو کړی شعر چې:

(د خدای عرفان مې وشو په عرفان د محمد پاک دی محمد پـــاک دی سبحان د محمد ...

باندې يو ستر تحقيقي کتاب وليکه، ځکه نو تخليق، خلقول او اساس دی او تحقيق دوباره لټونه او محقق کول دی؛ همدا علت دی، چې تخليق او تخليقي آثار علمي او ادبي فرهنګي بډاينې لامل ګرځي.

۵–۵– د هنري – ادبي تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره :

هر ادبي او علمي تخليق يوه هنري پنځونه ده. هنر د انسان د خلاقه فکر با ارزښته شتمني ده. هنر د ټولنيز شعور هغه شکل او بڼه ده، چې د بشر د هستونې او تخليق او ابتکار په يوه برخه کې زرغونېږي، مثلاً: شعر، سينما، موسيقي که هنري فکر نه وي، نو يو ادبي تخليق اثر نه رامنځته کېږي، يو تخليق د يو ابتکار محصول دی. د هنري ادبي تخليقي آثارو له نامه ښکاري، چې له نوښت څخه منشا اخلي.

د خلکو د افکارو د تخليق په جام کې خړوب شوي مواد دي، په دغو آثارو کې تفکر د قوت اصلي منبع ده. نه يوازې تفکر بلکې (خيال، ذوق پوهه، مينه، ذکا، صراحت، ساده ګي، باورونه، ابتکار او آن شخصيتي معيار او هنريت هم د تامل وړ دی.)

هنري – ادبي تخليقي اثار نوښتي او ابتکاري آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوی دراک) دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.

هغه آثار چې (هنري – ادبي تخليقي) هويت لري، له غير تخليقيِ آثارو څخه ډېر توپير لري، ځکه چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تخليقي آثار سرچينه، منبع او اصل دی او تحقيقي آثار له سرچينو نه راوتلې فني لارې دي.
- د تخليقي آثارو ايجادونکي مبتکر اشخاص دي، داسې خلک چې د اول فکر او مخيله قوت خاوندان وي، خو د تحقيقي آثارو څېړونکی او لټونکی ډېر شمېر لري او په دويم رديف کې درېږي. دوی مبتکر نه دي، خو تحليلونکي، نقادان او پخواني فکر ته سمون ورکوونکي وي.
- تخليقي آثار اول لاس اثار دي. بالزاک به ويل، هر نوی اثر چې رامنځته کېږي، په ادبي او هنري نړۍ کې نوې هستي رامنځته کېږي، چې نوی ماحول او محيط ايجاد او اختياروي، خو په هغو کې څېړنه محيط ته پراختيا ورکوي.
- که تخليقي ادبي او هنري آثار په هنري ډګر کې نه وي، نو غير هنري (تحقيقي) آثار به يې په مقابل کې نه رامنځته کېدل.
- تخليقي آثار د هنري فکر ايجاد او تحقيقي آثار د فکر فني کول دي.
- د تخليق او تحقيق مثال د ونو کېښودل او ونو او باغونو وده او انکشاف ورکول دي(ونه کېښودل تخليق او وده ورکول تحقيق).
- په تخليقي او غير تخليقي آثارو کې د (هنر اوفن) مثال هم عملي کېدای شي. په اول سر کې د سړي فکر ته نه لوېږي، چې هنر او فن توپير لري، خو چې په (منبع، الهام، خيال او احساس) يې فکر وکړو راته څرګنده به شي ، چې هنر د فکر د ايجاد موضوع ده. مګر فن د عمل او تکرار له املې ښايست مومي. تخليقي او تحقيقي آثار هم داسې دي.
- تخليقي آثار لکه شعر الهامي اغيزلري او د محيط او چاپيريال له املې رامنځته کېږي، خو تحقيقي آثار انکشافي اړتيا له مخې پراختيا مومي. تخليقي ادبي آثارو ته وده ورکول طبيعي لوری لري، خو تربيتي بڼه هم لري، مګر تحقيق د روزنې له املې وده او انکشاف کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۶- د پنځم څپرکي لنډيز:

- لنډه ليکنه قوي او ژر مفهوم لېږدونکې ليکنه ده، خو اصلي شرط په کې اصلي مفهوم منغارل او راوړل دي.
- که يوه ليکنه هر څومره لويه وي او چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، چې (مقصدي مفهوم) په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده، که لنډه وي که لويه په زړه پورې ليکنه نه ده.
- که د وخت مخنيوي لپاره ليکنه کوو، که مو ليکنه ادبي وي يا ژورنالیستکي وي، بده خبره نه ده، خو که ليکوال د مرکزي مفهوم په ليکنه کې نه وي راوړي نو بيا هم زموږ وړه او لنډه ليکنه نه بامفهومه کېږي.
- نن سبا د خبري او ژورنالیستکي او هنري مضمونونو او مطلبونو د ليکنو ترڅنګ تحقيق او معلوماتي ليکنې هم لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر (رومانه، ناول، له ناوله، داستان او له داستانه لنډه کيسه او کالم خوښوي.) او هغه هم د دې لپاره، چې نن سبا خلک ډېر وخت نه لري؛ کره مفهوم په وړو جملو کې غواړي.
- موږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو.
- تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي، ليکوالان، د راډيو، تلويزيون ليکونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې د راويستلو او يا د لنډې ليکنې لپاره د يوه چوکاټ جوړولو کې دوه زړې وو، خو د هغو هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوې د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د شپږې راويستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي.

- د ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي، نو په دې توګه ويلای شو ، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده.
- د يوې ليکنې محتوا هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو په مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو په تبره په تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو مورِ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځو يا سلو مخونو او يا لږو کې راوړو لازمه ده (هغه مهم مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات، درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې راواخلو ، چې مورِ هدف ته رسوي.
- لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالې په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه، د نړۍ پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاو. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يوه ښه مثال دی.
- په پښتو ادبياتو کې هم لنډه ليکنه مهمه ده، لکه پټه خزانه د لنډو تذکرې معلوماتو ښه په زړه پورې سند دی. پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې دري خزانې(اوله، دويمه او دريمه خوندي کوي.)
- د پښتو ژبې او ادب پلار مخکښ شاعر او ليکوال هم په شعوري ډول له مزو ډک لنډ نثر وليکه؛ ښه مثال يې (دستارنامه) او نور آثار دي.
- په معاصر وخت (د نولسمې پيړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغوني ډول په نوي او معاصر ډول چې د عنوان، سريزه، متن ځېرنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه، ماخذ او د ژورنالیزم په برخه کې (نوم، ليد، سريزه، او نسکورهېرم) په ډول رامنځته شول، خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای بښلي محمود طرزي له خوا ليکنې په سراج الاخبار کې پيل شوې.

- په پښتو ادب کې د لنډې او مسلکي ليکنو دوره يا مسلکي نثر موده له (۱۳۱۰ه، يا مخکې له ۱۳۰۰ څخه پيل کېږي.)
- د لنډې ليکنې محتويات موضوع جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه: د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي، خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو يو خبر په چټکی جوړېږي. (کله؟ چېرې؟ څه وخت؟ کوم؟)
- لنډه ليکنه يو عادي او ساده متن دی، هنري نثرونه له دې امره وتلي خو هغه هم که مطلب په لنډو جملو کې راونغاړل شي، خلک به يې ډېر خوښ کړي؛ نن کالم، ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کيسه د خلکو د مطالعې ملګري دي. د لنډې ليکنې کولو لپاره غوره دليل د يوه متن آسانه او ساده لوستل دي.
- که لنډه ليکنه د اصلي ليکنې هويت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.
- د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه او ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورنالیزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجېزې، حکايتونه او ...) په ادبياتو کې موضوع ډوله رامنځته کېدله شي (ذهني او عيني) خو په ژورنالیزم کې عيني.
- په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکو ډډه وکړو او زيانونه يې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زموږ د درس او مطالعې مخنيوی کوي.
- زده کوونکی ستومانه کوي.
- د ګټې او تاوان روحيه غښتلې کوي.
- د نورو د درسونو وخت نيسي.
- ځان بايد په لويه ليکنه کې سردرګم نه کړو.

- بايد د مقالې يا بلې ليکنې لپاره عنوان له ګډې ونه باسو او نه نورې برخې له خپل فکره طراحي کړو (البته په ژورنالیزم کې).
- په ليکنه يا مقاله کې دمنلو وړ جملې وليکو:

الف - غير ضروري رانه وړو.

ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.

ج – رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړو. رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل د تندر معنی لري.

- د هنري ادب ليکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبيعت او ماحول کې پيدا کړي او هغه د تخيل په قوت د کلمو له پيوستون څخه جوړ کړي، چې دا د هنري ادب په رامنځته کېدو کې ګټور دی.
- که ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پيدا کړي او بيا دې ورسره مناسب قالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه دې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
- د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکلفه وي، خو په هنري ليکنو کې کلمه د بديعي صنايعو (معنوي او لفظي صنعتونو) کارول ضروري دي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او وړاندې پوهېدل) ستونزو، خو له خونده ډک وي او د هنري ادب د ليکوال دنده ده که په هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند، اعجاز ايجاز ډکه وي، ځکه (هنري ادبيات ټولنيز واقعيتونه د سمبولونو له لارې انځوروي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.
- د ډېرو ليکنو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو په دې شرې چې پرله پسې مشق او تمرين وکړي، لنډه ليکنه خوندوره ليکنه او له مفهمونو ډکه ده.
- د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتې پرله پسې هلو ځلو او له مينې ډکو ستومانه هڅو او هاندو نتيجه ده. دا ډول ليکنې له شک پرته پر يو ليکوال د دالله رب العليم او حکيم، حکيمانه پېرزوينه ده. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس.
- مور د دې لپاره لنډه ليکنه کوو، چې لوستونکي زمور له خوا د وړاندې شوي متن په معنا وپوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده.
- د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري« وايي: لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکل دي، چې لوستونکی وکولای شي د نااړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پرځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي.
- علي رضا عاصف وايي: لنډ ليکل د لنډې جوړونې په معنی دي؛ لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره يې يو اوږد مطلب په يوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.
- لنډه ليکنه موارد او کارځای لري، دغه موارد او ځايونه ورځپانې، اوونيزې، مجلې، علمي او تحقيقي کتابونه دي، خو علمي ليکنې، څېړنيز بهير دی(هغه وخت ليکنه او څېړنه نتيجه ورکوي، چې موضوع په کره ډول ورکې حل شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لنډه لیکنه په هره برخه کې وي، له لویو لیکنو بهتره ده، ځکه د مقصد ټکي په لنډه لیکنه کې ښه ځلېدای شي. عبدالقادر ګیلاني، چې د قادریه طریقې مشر و، د دین زبردست عالم او لیکوال و، ویلې دي: ((معنی باید له بهترینې لارې ادا کړو او د هغې د بیان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې دهغې د معنی لپاره تر ټولو غوره کلمې وي.))
- لنډ لیکونکی ساده نویسان دي، چې له ځان ستاینې او فضل فروشی پاک دي. رواني د لنډې لیکنې ځانګړنه ده، په قابو سنامه کې راځي، هره خبره چې کوئ باید ساده او لنډه وي. لنډ وغږېږه، لنډه لیکنه وکړه، بېځایه او اوږدې خبرې ستا او د لوستونکي وخت نیسي. ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه لکه متل.
- تصنیف (To write)، ډله، صنف، ویش، برخه او اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظریو د راټولولو معنی ورکوي. تصنیف ته په لغت کې جمع آوري (راټولونه) هم وایي او په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د لیکوال له افکارو او نوښتونو سرچینه اخلي.
- تصنیفي اثر د لیکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسیله رامنځته کېږي، څوک چې دغه واکمني لري او یو اثر رامنځته کوي؛ مصنف نومېږي.
- هغه مصنف چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې یو بدیع اثر رامنځته کړي، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري. د استعداد او لازم هوش تر څنګ، څومره چې لیکوال تکړه، ګرځند، باتجربه او پرکاره او په کارپوه وي، واکمن به وي، چې د نورو علمي موضوعاتو د لیکلو پر مهال نور اخلاقي او روزنیزې پېښې هم تشریح کړي، چې په دې کار کې شاعر، لیکوال او آن نقاش یو ډول دي.
- تصنیف کله کله هم هنري ارخونه لري، چې د لیکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې یو کتاب د خدای تعالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود د اثبات په برخه کې وليکو ، بايد لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو ، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

- په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو ، پوهانو ، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط چې په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي.
- تصنيف په اوږده او لنډ ويشلای شو ، تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري. تصنيفي آثار يوازې شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او تاکلي برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو ، پوهنو ، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.
- د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال ابداع ده.
- لنډ يا وړ تصنيف ته په (فرهنګ فارسی –انګليسي) قاموس کې Ditty وايي. دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانګړي هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي.
- اوږد او لنډ تصنيفونه د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنيفي اثر د دې لپاره چې د ليکوال د ذهن او فکر زېرنده دی، ډېر په (تخليقي قوت) پورې اړه لري.
- ليکنه او بيا تصنيف کول د ليکوالۍ په ډګر کې يوه اړتيا ده. ټولې بشري ټولنې د خپل (علمي، سياسي، ادبي، اقتصادي) هويت لپاره ليکوال او ليکوالۍ ته اړتيا او ضرورت لري؛ دغه اړتيا تصادفي نه ده، بلکې يو ضرورت دی.\

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي تخليق دی، ځکه مواد يې له طبيعت او ماحول څخه را اخيستلو بيا په يوه کالب کې راوړل، نوې پيدا کونه او ايجاد دی.
- هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيآ موجوده ده.
- د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند ېږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي.
- په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له مخې د هر صنف حدود تر ډېره حده معلوميلای شو ، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر همداسې تصنيفي آثار ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په ببلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
- هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته وايي، دغه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له مخې ټاکل کېږي.
- د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر رامنځته کړي. مصنف بايد په ببلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې اړه لري.
- د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...د تصنيفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پورې اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو خبرو پوهېدل، د اثر ارزښت زياتوي.

- د تخليقي آثارو شته والی او دوام د فرهنګ بڼاينه ده؛ تخليقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخليق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي بريښي.
- تخليق؛ خلقول، پيدا کول، پنځونه او لاسته راوستنه ده او تخليقي (ص) نسب، د تخليق د خلاقيت، خلق کولو ، هنري ابتکار دی، که تخليق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو ، نو ويلای شو ، چې تخليق د هرې ژوندې ژبې ضروري مال ګڼلای شو ، تخليق په حقيقت کې پراخه علمي-ادبي ډګرونو ته هويت وربښي، بې تخليقه ژبه يو ډول بې فرهنګي ده.
- هر ملت په خپل زرين فرهنګ ښايسته وي او ويارې. د ليکنې او يا ايجاد په ډګر کې تخليق اول او اصل دی او تحقيق يې دوباره غنا ده. که خپل او نړيوال ادبيات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخليقي آثارو هميشه جايزې ګټلې دي.
- تخليقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کيسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي.
- هنري – ادبي آثار تخليقي او نوښتي آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوي) ادراک دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۷- د پنځم څپرکي پوښتنې:

۱) ليکنه او ليکوالي څنګه يوه دوامداره کلتوري-فرهنګي بڼه اينه ده؟

۲) د ليکوالي عمده ډولونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ او لنډه ليکنه څه ډول ليکنه ده او څه ګټه لري؟

۳) کوم ډول ليکنې (ژورناليستکي که ادبي) لنډې وي؟ د لنډوالي تاثيرات يې کوم دي؟

۴) مور بايد په ليکنه کې کوم ډول صلاحيتونه وکاروو؟

۵) څنګه کولای شو له يوې لويې ليکنې د هغې (شيره) راوباسو؟

۶) په لنډه ليکنه يا اوږده ليکنه کې اصلي مقصد او د پام وړ موضوع څه شی جوړوي؟

۷) په ادبي ليکنو، په تبره تحقيقي ليکنو کې لنډه ليکنه کول څه ډول کار دی؟

۸) څنګه يوه ليکنه او يوه مقاله ستندرد او څېړنيزه ده او څېړنيزه يې ګټلای شو؟

۹) د لنډې ليکنې د لرغونتوب په برخه کې خپل معلومات له ژوندیو مثالو سره وړاندې کړئ.

۱۰) د پښتو ادب په منځنی (کلاسيکه) دوره کې د يوې ښې لنډې، بامفهومه ليکنې اساس چا کېښود، هغه څوک او کوم آثار يې وليکل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) په اوسمهال په پښتو ادب کې لنډې ادبي ليکنې کوم مهال وشوې؟

۱۲) لنډه ليکنه څه ډول متن دی او هنري ليکنې هم په کې راتلای شي؟

۱۳) څنګه کولای شو يوه ليکنه را لنډه کړو؟

۱۴) په ژورنالیستي او ادبي ليکنو کې د لنډې ليکنې لار په ګوته کړئ.

۱۵) څنګه کولای شو په ليکنه کې د ببڼايه کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟

۱۶) لويه او ببڼايه ليکنه کوم زيانونه لري؟

۱۷) په ليکنه کې د عمومي خبرو له ليکلو څنګه ځان وژغورو؟

۱۸) آيا د ادبياتو او انجينرۍ په برخه کې تفکر کول څه سره ورته والی لري؟

۱۹) که يو ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي څه کول ورته په کار دي؟

۲۰) آيا په معلوماتي لنډو علمي او ژورنالیستکي ليکنو کې ادبي-هنري افکار شاملولای شو؟

۲۱) رنګ شوي او هنري کلمې په کوم ډول ليکنو کې راوړلای شو او اړتيا يې څه ده؟

۲۲) يوه لنډه ښايسته هنري- ادبي ليکنه او يا ټوټه وليکئ.

۲۳) متحده المال او تکراري کلمې په ليکنه کې راوړل، د يوې ليکنې هويت ته ضرر رسوي او که ګټه؟

۲۴) بې رنګه کلمې په ليکنه کې راوړل ښه دي او که نه؛ دلايل يې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵) د لنډې ليکنې پرمهال بايد يوه ليکنه څه ډول خصوصيات ولري؟ (لفظي او معنايي).

۲۶) لنډه، خوندوره او له مفهومه ډکه ليکنه... د ليکوال د څه شي محصول او پيداوار دی؟

۲۷) د لنډې يا بلې هرې ليکنې نخوړ څنګه وړاندې کولای شو؟

۲۸) په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه کومې ځانګړنې لري؟

۲۹) د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال لنډه ليکنه څه ډول راپېژني، په شمارو يې مشخصه کړئ.

۳۰) حضرت علي کرم الله وجهه د لنډ کلام په برخه کې څه ويلي دي؟

۳۱) يو جدول د لنډې ليکنې ترسيم کړئ.

۳۲) د لنډې ليکنې فني توکي په ګوته کړئ.

۳۳) د لنډې ليکنې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورنالیستکي ليکنو لپاره د نظر خاوندانو، درانه ليکوال کوم ټکي په ګوتو کوي؟

۳۴) اروابنا د استاد صديق الله رښتين د ليکنې په برخه کې ليکوالو ته کوم شيان وړاندې کوي؟

۳۵) د يو متن د لنډولو لارې-چارې کومې دي؟

۳۶) حکايت د ليکنې کوم ډول دی؟

۳۷) د لنډې ليکنې موارد او کارځای کوم دی؟

۳۸) عبدالقادر جيلاني (ګيلاني) د معنی د لېږدولو په برخه کې کوم نظر درلود؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹) قابوسنامه ، ابن قطيه او ديل کارنګي د لنډې وينا او ليکنو په برخه کې کوم نظر درلود ؟

۴۰) د ليکنې د ډلبندۍ په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق معلومات وړاندې کړئ.

۴۱) تصنيف په پوره ډول تعريف کړئ.

۴۲) تصنيف ته په پښتو - انګليسي او پښتو - پښتو سيند کې څه ويل شوي دي؟

۴۳) تصنيفي اثر د ليکوال د کوم قدرت له امله رامنځته کېږي؟ عوامل يې پوره وليکئ.

۴۴) هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي، لازمه ده کوم شيان ورسره وي او ترې کار واخلي؟

۴۵) ولې د خوشحال خان ديوان، آثار، د عبدالرحمن بابا ديوان او د ځينو نورو آثار تلپاتې هويت لري او قيمتي مرغلرې دي؟

۴۶) د يوه تصنيف په رامنځته کولو کې مصنف ته څه په کار دي، چې هغه ترسره کړي؟

۴۷) تصنيف په څو ډوله دی؟ هر ډول يې په لنډو او کره جملو کې معرفي کړئ.

۴۸) د ليکوالي په ډګر کې د تصنيف اړتياوې کومې دي؟ په ګوته يې کړئ.

۴۹) د يو ملت آثار د غني کېدلو لارې کومې ليکنې دي؟

۵۰) کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو؟

۵۱) د تصنيفي اثر ځانګړنې په عمده او خصوصي ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲) تخليق څه ته وايي؟ څو تعريفونه يې را واخلئ.

۵۳) د تخليق آثارو دوام څنګه د فرهنګي غنا او بډاينې لامل کېدای شي؟

۵۴) د ليکنې په ډګر کې تخليقي آثار اول او اصل دي که تحقيقي؟

۵۵) په هنري – ادبي ډګر کې کوم صنفونه او آثار تخليقي ګڼل کېږي؟

۵۶) د هنري – ادبي – تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره په څه کې دی، په لنډه توګه يې راوړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۸- د پنځم څپرکي ماخذونه:

۱) کلام الله مجيد. ثورات. (ن-والقلم و ...)

۲) کلام الله مجيد. آن تو ادل امانات.

۳) بينوا. عبدالروف. ۱۳۵۷. پښتو متلونه. کابل: پښتو ټولنه. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.

٤) پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸ه ش: کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.

٥) پښتو-دري قاموس. ۱۳۸۹ (اول او دويم). کابل: خاور خپرندويه ټولنه.

٦) حضرت علی کرم الله. ۱۳. نهجه البلاغه.

۷) حقپال، محمد اجان. ۱۳۹۳. د متن لغوي او اصطلاحي پېژندنه. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. ډاکټری پروګرام چيپټر.

۸) خټک، عبدالقادر. ۱۳۸۳. ګلدسته. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. پېښور يونيورسټي.

۹) خوشحال خان. ۲۰۰۵. م کال. د ستارنامه. پېښور. خيبربازار. قصه خوانی.

۱۰) دواني، علي. ۱۳۷۷ه ش. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران- تهران: خيابان انقلاب.

۱۱) مسعودي، ډاکټر اميد. ۱۳۸۲ه ش. (ژباړه)، جلال آباد، مومند خپرندويه ټولنه.

۱۲) زاهد پښتو – پښتو سيند. ۱۳۸۵ه ش. کابل: دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳) زلمی هیواد مل. ۱۳۵۶. پته خزانه (سریزه). کابل: کابل پوهنتون. د ادبیاتو پوهنځی خپرونه.

۱٤) عبدالرحمان بابا. ۱۹۴۸ م. دیوان. پېښور. پېښور یونیورسټي. پښتو اکاډمي.

۱۵) فرهنگ فارسي به انگليسي. ۱۳۸۱. تهران: ميدان انقلاب. انتشارات گروه مؤلفين.

۱٦) فرهنگ فارسي به انگليسي. ۱۳۸۱ ه ش. تهران: خيابان انقلاب، چاپخانه رهنما.

۱۷) فرهنگ فارسي عميد، حسن عميد. ۱۳۸۲. تهران: ميدان استقلال. مؤسسه انتشارات امير كبير.

۱۸) سعدي شيرازي، مصلح الدين. ۱۳۹۰ ه ش. بوستان سعدي (پنځم چاپ). تهران. كتابخانه علي ايران. انتشارات بهزاد. خيابان شهداى ژاندارمري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶– تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه:

تـالیف او څېړنـه (تحقیـق) او د لیکـوالی نـورې برخـې د معاصـرې لیکـوالی اساسي، مهمي، علمي او آن تدریسي سترې انکشافي برخې جوړوي.

تالیف؛ ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو تـه داسې سر او صورت او سـامان ورکـول چې پـه هماغـه فنـي برخـه کـې انسـجام رامنځتـه کـړي. د اوسـنی لیکوالی ډګر له تالیف، تخلیق ، تصنیف او تحقیق مالامال دی.

هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالی په ډګر کې مهم رول لوبوي.

هر ملت فرهنګي غنا د هغو د علمي او ادبي آثارو په شـته والي او تحقیق پیـاوړی کېږي.

پـه دې څپرکـي (فصـل) کـې (تـالیف، تـالیفي آثـار، د هغـو ځانګړنې، څېړنـه او د څېړنې او تالیفي اثر د برابرولو ځینې میتودونه، د څېړنې مفهوم، ارزښـتونه او موخې د تحقیق او څېړونکی (محقق) ځانګړتیـاوې، د څېړنیـزو آثـارو محتـوایي خصوصیتونه ، د تحقیق د ترسره کولو پړاوونه، د ماخذونو د کـارولو او برابرولو ډولونـه، د تحقیـق او تحلیـل ترمنځ توپیر، لنډیز او څـه نورو برخـو کې بـه کـره او ګټورې خبرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۱- تالیف:

يوځای کونه، کتاب ليکنه، ردیف کول.

هغه ليکوال چې غواړي يو کتاب تاليف کړي، له هر څه مخکې بايد د ليکوالۍ په کار او ټولو څانګو کې وړتيا او معلومات ولري؛ لکه: په حديث، تاريخ او يا د نورو پوهانو د علمي او فني آثارو په راتولولو کې يې برخه اخيستي وي، څو د هغه اثر، چې د پوهانو د نظريو، افکارو او نورو څېړنو يو مجموعي راټول شوی فن دی، د پاملرنې وړ وګرځي.

اثر بايد ښکلی او په زړه پورې وي. د شاعر په وينا:

بې له پوهې، بې له علمه وينا څه ده
که وينا دې ښکلې نه ده، زيبا نه ده
هغـــه پوه، هغه علم نيګينه شوه
د خبـــرو په معنی چې رنګينه شوه
که هر څومره کانې ډېر دي په لوی غره کې
جو دانې قدري يو لال وي په هغه کې...

ځينې خلک چې د شهرت د خيال تربي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.

ممکن ځينې يې دخپل ذاتي لياقت له مخې د پام وړ کار هم ترسره کړي، ښکاره ده، چې دغه کار به استثنايي لوری ولري. په درياب قاموس کې راځي: ((تاليف واحد مرکز، جمع مرکز، يو ځای کونه، کتاب ليکنه...)) (۲۱: ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـاليف؛ يـو ځـای کونـه، د مسـازول، راټولـول، دهغـو ټکـوک راټولـول، چې پـه ببلابـبلو ټوټو پورې اړه ولري.
په (فرهنګ فارسي عميد . حسن عميد) کې راغلي دي: ((تـاليف دوسـتی کـردن، الفـت دادن، دمسـاز کـردن، ګـرد آورد ، چيزهـای پراګنـده راجمـع کـردن و بـا هـم پيوسـتګي دادن، نوشـتن و فـراهم آوردن کتابيکـه مطالـب آنـرا از کتابهـای ديګـر اقتتباس کرده باشند ، خلاف تصنيف.)) (۱۵: ۳۷۰)
په فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسي- فارسي به عربي) کې ويل شوي دي: ((تاليف ګرد آوري شده ، جمع شده ازمنابع مختلف...)) (۱۱: ۹۳)
همدغـــه شـــان تـــاليف: ((تـــاليف ګـــرد آوری Collection، Editing، Composing هم وايي.

(۱۲: ۱۴۹)

تاليف ډېر په اقتباس ولاړ دی، خو په دې شرط، چې ټول اقتباس نه وي او کـه وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزبې پر اساس وي.
د اقتباس په را اخيستلو کې، چې د تـاليفي اثر برخه ګرځي، ډېر تمرين تـه اړتيـا ليدل کېږي. (تمرين د ليکوالي د ښـه انسـجام يـو عـالي کلتـور دي.) ، ځکـه تاليفي اثر د راټولونې مجموعه ده او ښه راټولونه پـه عـالي تمرين ترسره کېدلای شي.
په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځينې ليکوال وغواړي په ډېره يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعـه ده، نـه د ډېرې او تلوار.
ممکن ځينې خلک مستعد وي او ښـه لياقت ولري، خو کـار بـه يې هم اسـتثنايي حالت لري. هر سړی او هر ليکوال دا کار نـه شي کولای، دا خبره بايد وکړو کـه دا ډول خلک بيا هم د کتاب په تاليف کې له ډېرې کار وا نـه خلي او ډېر تمرين ونـه کړي نو اثر به يې ښکلی نه وي او له درسی او علمي تجربو څخه به برخمن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاليفي اثر په برابرولي کې څو ضروري يادونې:

الف - د دې لپاره چې مؤلف په زړه پورې اثر ټولنې ته وړاندې کړي ، لازمه ده د سترو پوهانو ، ليکوالو او کارزده کړو پوهانو کار ته پاملرنه وکړي او د هغوی د سبک پيروي وکړي.

ب - په تاليف کې بايد هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي او يو له بله سره جلا شي، د مؤلف نظريې او څرګندونې هم بايد ښکاره وي، په دې معنی بايد ښکاره شي چې ښکاره ځای ولري.

ج – کومه برخه، چې په اثر کې د تورو په تاليف کې د مطالبو (تنوع) ډولونه (بېلابېل الفاظ او کلمې) او يو له بله سره د هغوی اړيکې د کار لومړی او اساسي لار، اصل او شرط ګڼل کېږي.

د - همدارنګه په راټولولو او يادداشت کولو او اقتباس کې بايد قدت وکړئ او يا په بله وينا کله چې يو مطلب يا شعر له يوه کتابه را اخلو ، له ليکلو وروسته هغه بايد ښه ولولو او له اصل سره يې پرتله کړو ، نو ويل کېږي د نه پاملرنې يا چټکی له امله کېدای شي په رانقلولو کې اشتباه تر وشي.

ذ – په نقل کولو کې بايد امانت داري په بشپړه توګه په پام کې ونيول شي، يعنې د نومورې سړي او کتاب هويت په ښکاره ډول په خپل اثر کې څرګند کړي. (سړي تخلص، نوم، کال، کتابو ټوک، ځای، چاپ ځای او مخ) په ګوته شي. که نسخه خطي وي (د هغې ليکوال د کتاب يا نسخې نوم او نور شکلي او معنايي خصوصيات) څرګند شي. مطالب بايد په وړو لينديو (ګيومه) (( )) کې وليکل شي، څو د مؤلف له خپلې وينا سره مغالطه نه شي.

ر- په تاليف کې تر ټولو غوره خبره دا ده، چې څنګه را اخيستل شوی مطلب او شعر له خپلو نظريو او خبرو سره يو ځای کولای شو ، يعنې مؤلف ته ښايي، چې (رانقل کړې خبرې) داسې له خپلو خبرو سره پيوند کړو ، څو د ليکوال نظر پياوړی کړو ، نه دا چې هغه داسې بې ربطه کړو ، چې يو له بله جوش ونه خوري، مثلاً پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پرې او رسۍ له رسۍ سره لګېږي، خو رسۍ له ډبرې سره هېڅکله نه غوټه کېږي.

د ليکوالۍ په ډګر کې ؛ هېڅکله اقتصادي نثر او متن له هنري- ادبي متن او نثر سره نشو يو ځای کولی ، صرف يوازې په ادبي او ژورنالیستکي رپوټونو کې ...

همدارنګه متلونه او نور مطالبو اصلي څېره راوړو ؛ لکه: متلونه: د اوښ په شا سپو وخوړم؛ نه دا چې د اوښ په شا چرګانو وخوړم يا (داسې ممیز نشته ، چې خلی پورې نشته) نه دا چې (داسې ممیز نشته چې کلی ورپورې نشته) ، چې د متل د اصليت، هويت او منطق له پلوه هم درست نه دی.

ز - هغه ليکوال چې غواړي د ليکوالۍ په ببلابېلو څانګو کې له ځانه وړتیاو وښيي، لومړی خو ورته لازمه ده، په هماغه برخه يا څانګه او آن مضمون کې ډېره ډېره مطالعه او تجربه وکړي؛ مثال: (ادبپوهنه که ژبپوهنه) ادبپوهنې مضامين که د ژبپوهنې او بيا دواړو برخې پوره مطالعه کړي. په دواړو برخو کې ليکنه او تاليف وکړي، خو د دې لپاره، چې دغه دواړه برخې نه جلا کېدونکي خصوصيات لري، نو بايد تخصيصي ليکنې او تاليف وکړي، لکه: د ليکوالۍ په برخه کې.

س – که مورږ غواړو د اجتماعي علومو په يوه برخه کې تاليف کوو ، ښه به دا وي ، چې په قرآن مجيد ، حديث شريف، تاريخ، اروا پوهنې، فولکلور، معاصرو او نړيوالو ادبياتو په برخه کې مطالعه وکړو.

د خواجه حافظ شيرازي په وينا :

((با علم وفضل و دانش داد سخن توان زد

چون جمع شد معانی گوی بيان

توان زد ...))

(۱۲: ۷۷)

ش- د تاليفي اثر ليکوالي تصادفي او سرسري کار نه دی، تاليفي اثر د ډېرو پوهنو، مطالعو، درسونو، راټولونو، پوره پوره تجربو، اوږدو مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزلونو ، لنډ ، خو قوي مزل دی، يعني تاليف کره کول دی، نه سره کول، ځکه سره کول (ښه او بد کول) د نقد او کره کولو او کره کوونکي دنده ده، خو د مؤلف دنده تاليف، رديف کول او برابرول دي، البته په ښه، لنډ او کره ډول.(د ډېرو قوده، د يوه ګيډی) متل ؟؟

ص – که يو مؤلف غواړي تاليف وکړي نو ښه او په زړه پوري اثر وړاندې کړي، لازمه ده د باتجربه او پخوانو مؤلفينو له کار او کړنو ګټه پورته کړي.

په تاليف کې مهمه دا ده رانقل شوي مطالب او خپل نظريات بايد سره جلا او د تفکيک وړ او روښانه وي، په دې معني چې کومه برخه د تاليف يې خپله او کومه د نورو ده.

ض – په تاليف کې د مطالبو تنوع (رنګارنګي) او يو له بل سره يې اړيکې لومړی او اساسي شرط دی. همدارنګه په ياداشت کې دقت بايد له ياده ونه باسو. په بله وينا کله چې يو شعر يا يو مطلب له يوه کتاب رانقلوو ، له ليکلو وروسته هغه ولولئ او له اصل سره سرمون ورکړئ ، نه ويل کېږي د اثر په ليکلو کې ښېره شوې وي؛ کم او يا زيات شيان بايد ترې لرې شي.

د نورو د مطالبو د رانقلولو په صورت کې د ليکوال او د هغه د کتاب نوم سره له نورو مشخصاتو راوړل ضرور دي؛ لکه:

((ليکوال(تخلص او نوم)، کال، کتاب، څويم چاپ، ځای، ښار او چاپخونه او مخ)) ذکر شي او نقل شوي شيان په ګيومه (( )) کې ونيول شي ، څو د ده له خپلو خبرو سره يې توپير وشي. وګورئ (۲: ۲۲ – ۲۳)

۱– د تاليفي اثر ځانګړتيا:

د تاليفي او تصنيفي اثر ترمنځ ښکاره توپير موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپير لري، د ليکنې په ډګر کې د تاليف او تصنيف ډېر توپير موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تاليفي اثر برابرول د يو مشخص تدريسي هدف لپاره وي. بايد ډېر واضح او څرګند وي؛ د ليکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ور کې صراحت ولري.
- د تاليفي اثر ځانګړنې تر ډېره بريده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري. د نورو له تجربو يې بايد تجربې خپلې کړې وي او خپل کتاب يا اثر يې داسې ردیف کړی وي، چې د لوستونکو لپاره د موضوع په اړوند ښکاره معلومات په لاس ورکړي.
- په تاليف کې يا د تاليف کولو په وخت کې ليکوال ته خپله پوهه يا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هېواد په مذهبي او ملي روحيه پوه او سمبال وي، ځکه تاليف کول د ليکوال يو اجتماعي مکلفيت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نيت او له موضوع څخه لازم درک بايد په کې موجود وي. ده ته لازمه ده د هېواد په تاريخ، قرآن کريم، حديث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تاليف نه يوازې د ليکوال خپل نظريات دي، بلکې د نورو د قول ځلول هم دي.
- تاليف بله ځانګړنه دا ده، چې ليکوال له خپلې ځانه لارنه باسي، نومورې د ضرورت له مخې د سترو ليکوالو د سبک پيروي کوي او دا متل ورته مخکښ فورمول وي، چې (مخکيني د وروستيو پل وي.) (۴ : ۷۷)
مؤلف هم د نورو پرلار (سبک) پل ږدي او خپل تاليف بشپړوي.
- د تاليفي اثر عمده ځانګړنه دا ده، چې ډېر ځله تدريسي هويت لري، چې لوی اهداف يې روزنيز وي. دغه آثار (تاليفي) په پوهتونو اود لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وی.
- د تاليفي اثر د ليکلو يو له عمده ځانګړنو دا ده، چې بايد د ډېر تمرين او ممارثت له لارې ترسره شوی وي، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت څرګندوي، ځکه نو د تاليف پرمهال ډېر تمرين اړتيا ده او دغه اړتيا د ضرورت د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په تالیفي اثارو کې د اقتباس ترځنګ، ماخذونه باید ښکاره او په پوره امانتداری و کارول شي. هر ماخذ هم د کتاب په منځ او هم د کتاب په پای کې د وخت له معیاري دود (علمي مؤسسې یا پوهنتون) له دود سره سم وکارول شي. د ماخذونو دقیقه کارونه د تالیفي اثر لا کره کول او بها زیاتول دي.
- د تالیفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظریې راوړل د یو علت د (سپیناوي) لپاره باید وي؛ یعنې د هر علت لپاره یو معلول راوړل شي؛ د مثال په ډول یو تدریسي کتاب که د یو سمستر لپاره لیکل کېږي، یا دوو، نو باید (اړتیا، علت، مفردات او د ځانګې تدریسي غوښتنې منعکسې کړي. (همدارنګه د هر علت، معلول د هماغه قضیې د داخلي منطق انعکاس دی؛ د بېلګې په ډول: (که غر لوړ دی، پر سرلار لري) نه دا چې وویل شي: (که غر لوړ دی، زه ورختلای نشم.)
- د تالیفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې ووایو: (په تالیف کې د مطالبو تنوع (جلاوالی) (رنګارنګي) ډېره اړینه ده. او آخر دا، چې د تالیفي اثر په رامنځته کولو کې نسبت تصنیف ته دقت او ځیرتیا ډېره لازمه او حتمي ده.
- یو تالیفي اثر باید له مخکې نه (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدریسي هویت ولري؛ له یوه پیاوړي سبک نه کار ورکې اخیستل شوی وی؛ د لیکوال او د نورو د لازمو پوهنو شیره او ثمره وي.) لنډوي په کنډه برابر او له مثالونو ډک وي. یو ښه تالیفي اثر د منې یوې ښې پیاوړې، قوي او ښانګوري ونې ته پاتې کېږي، چې هم میوه لري، او هم ښایست!!!

۲- د څېړنیزو او تالیفي آثارو د برابروالو ځینې مبتودونه:

اول: د تالیفي اثر مبتودونه: تالیفي آثار منظم او لنډ میتودونه لري، چې پر پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او لیکوال یې پرمضمون برلاسی او قابل صلاحیت وي، لازمه ده لومړی ځینې لنډو ښکاره او کره ټکي وړاندې کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) دغه کار د ليکوال د کلونو تجربو او علمي صلاحيتونو محصول دی، چې په پوره مهارت ترسره کېږي.

۲) هغه څوک (ليکوال) چې يو تاليف کوي، لازمه ده، د تاليف کولو له لارو-چارو (شيوو) سره بلد او روږدی وي او له دې سره دماخذونو له او نورو فني ميتودونو سره آشنا وي.

۳) څنګه چې د علومو هره څانګه يو ټاکلي ميتود لري، نو د تحقيق يا تاليف لارې يې هم جلا دي؛ دغه ميتودونه تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور ډولونه لري.

الف- تاريخي ميتود؛ دپښو يا واقعو د پښبدو عوامل بيانوي؛ دغه ميتود پخواني جريانونه په علمي او پر له پسې ډول تعقيبوي او داسې لارې چارې کاږي، چې مؤلف د خپل کار جريان تاريخي او پخوانيو پښو جريان ته وقفوي. البته کار وړ توکي يې په پوره مهارت او علمي ډول ترسره کېږي.

ب- سياسي ميتود؛ دا هم د تاليف او تاليفي آثارو يو ډول او کارلاره (شيوه) ده، چې ټول سياسي جريانونه کله تېر او يا اوس اوس په ټولنه کې روان دي، رانغاړي. دغه ميتود توليدي او تنظيمي بڼه لري او له هر ډول قضاوت څخه ځان ساتي.

ج- علمي ميتود: د دغه ميتود ساحه خورا پراخه او وسيعه ده، ټول طبيعي او اجتماعي علوم رانغاړي. د دغه ميتود چلند د انکشاف او مهارت پر شيوه استوار دی او فکري وړتيا ته په کې زيات ارزښت ورکول کېږي. کابو ټول اجتماعي ارکان د دغه ميتود له لارې رهبري کېږي. دغه ميتود پراختيا او انکشاف ارزښتونو ته لېواله دی.

د- ادبي ميتود: دغه تاليف پر ښکلاييزو موازينو هم اتکا لري؛ فکري او خيالي معيارونه هم په کې ارزښت لري. د تخليق او تحقيق شيوه يې د انکشاف او پرمختګ اصل جوړوي، ځکه تاليف د تحقيق راټول شوي او مردف شوي بڼه ده. ادبي ميتود پر فکري نبوغ زور لګوي او د معنوي ارزښتونو پله يې ډېره درنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه او نورو تاليفونو کې د فن مهارت (رديفول، تنظيم، تفکر، نقل قول، اقتباس، پوهې او پوره پوره تجربه) عمده اصل جوړوي.
د تاليفي کتاب د ليکلو ميتود کې د لاندې موارد وړاندیز داسې شوي دي: په پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو کې تاليف د پوهنوالۍ او پوهاندۍ رتبې ته کېدای شي او لاندې موارد په پام کې نيول ضروري دي:

١) درسي مفردات، فصلونه او عنوانونه بايد د رشتې (څانګې) د اړتيا له مخې وي او د ټولنې د ورځينې انکشاف له مخې ترسره شي.
٢) د کتاب درسي مفردات بايد د اکاډميکو نورمونو له مخې وي او تاليف لږ تر لږه د يوه سمستر او همدارنګه د دوو سمسترونو لپاره وي، چې د کميت او کيفيت له پلوه مواد نوي وي.
٣) د تاليفي اثر مفردات بايد مخکې له مخکې څانګې، علمي شورا او نورو مربوطه څانګو کې ثتب شوي وي.
٤) تاليف يو تدريسي کتاب دي، له پنځو کلونو وروسته کېدای شي، بل تاليف وشي.
٥) د درسي کتاب تاليف د هغو محصلانو لپاره ضروري دی، چې له دې مخکې کتاب نه لري.
٦) يو تاليفي اثر که د يوه سمستر لپاره وي، بايد ساعتونه او کريډټونه يې معلوم وي.
٧) د کتاب د صفحو شمېر بايد معلوم وي، بايد په يوه ساعت کې له (٥ – ٨) صفحې درس ورکړ شي. د تاليفي کتاب هر صفحه بايد (٢٥٠) کلمې وي.
٨) تاليفي کتاب د داسې ميتودونو مجموعه ده، چې ټولې درسي آسانتياوې په کې برابرې شوي وي او د ليکوال د پوره پوهې، تجربې، راټولونو، اقتباسونو او ماخذونو مجموعه ده.)) (٢٢ : ٢٣٥ – ٣٢ – ٢٣٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۲- څېړنه (تحقيق)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي، لویه څښتنه ! موږ د دې وړوګرځوه، چې شیان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.

څېړنه؛ بیالتیونه، ښه پلټنه او ښکاره کول دي. څېړنه (تحقیق) محقق کول او برجسته کول دي.

((د حقیقت او رښتینوالي لټون ته تحقیق ویلی شي، تحقیق د وخت، حالاتو او شواهدو پابند وي.)) (۲۴ : ۱۲۱)

د همدې لیکوال خبره ؛ د متن په باب څېړنو ، ګروېرنو ته متني تحقیق وایي؛ تحقیق یو نازک فن دی. د تحقیق لپاره خاص مزاج، خاص علمي پسمنظر او خاص علمي صلاحیت په کار دی.

هو ؛ په اوسنۍ علمي او فرهنګي نړۍ کې تحقیق او څېړنو د ژوند ټولو ډګرونو ته لار ویستلې او ټول طبعیت او کاینات یې رانغاړلي دي؛ له همدې امله (تحقیق نوی شی نه دی، بلکې په زړو کې د نویو لټول دي) که دغه لټونې په هر څه پسې وي او یا هره ساحه کې وي، ریسرچ، څېړنه او تحقیق ګڼل کېږي.

اوسنۍ پراخه څېړنې د پخوانیو او لرغونو (نویو موندنو) پر غولې د غزېدو او خوځېدو امکان پیدا کوي. هر څه لرغونو انسانانو په ابتدا بې تفکره په ساده ډول او د فولکلوري (ولسي) آندونو په شیوه رامنځته کړل او اوسني متفکر بشریت هغوی ته په پراخه ډول پراختیا ورکړه، ځکه نو په ولسي پوهه کې راغلی دي، چې :((مخکنې د وروستیو پل وي.)) (متل)

د اوسني تکنالوژیکي عصري او چټک پرمختګ هم د پخوانیو پنځونو پر غولي د انکشاف پلوه اوچتوي او دوام مومي، اوسني غوښې (ټیلفون)، ننې کمپیوټر د پرون عادي ټآیپ او اورلګېدو ډبلي او نور پورنیو پرمختګونو پر دوام دي. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق د تېرو پلټنه، دوام او انکشاف ته ويلي کېږي، کـه دغـه دوام، پلټنـه او انکشاف په هره برخه کې وي؛ تحقيق، څېړنه او ريسرچ ورته ويل کېږي.(
زاهد پښتو – پښتو سيند کې راځي: ((تحقيق نر. م. (ج. تحقيقونـه، تحقيقـات)، پلټنه، حقيقت معلومونه، څېړنه، ريسرچ، تتبع، رښتيا، حقيقت او: (tahqiqi) ص. نسبت. د تحقيق، د څېړنې، د لټون، علمي (د څېړنې پر موازينو برابر.)) (۲۰: ۲۱۲)
همدارنگـه: ((تحقيـق (tahqiq) Research، نـر. م. Investigation, ingisition، تحقيقـات Investigations ؛ تحقيقـي (tahqiqi) Investigatory ؛ Investigative. Pertainging)) تـه وايي، خو پر پښتو – انګليسي قاموس برسيره پـه (انګليسي-پښتو) قـاموس کې هم تحقيق داسې معرفي شوی دی:
((څېړنه، پلټنه ، Research, N، تحقيق؛ ورتـه والـی Resemblance, n. مشابهت، يو ډولوالی... ښوول شوی دی.)) (۳: ۵۹۳)
تحقيق؛ برجسته کول دی، څېړنه (تحقيق) او پژوهش پراخه مفهوم لرلای شي.
تحقيق د علومو په برخو کې په ښه ښه ډول ترسره کېږي. همدارنگه چې هره څېړنه په شکل او محتوا کې له بل تحقيق څخه توپير لري؛ ځکه نو څېړنه ښه ښه ډولونه هم لري.
د تحقيق کلمه د (حق) له مادې اخېستل شوې ده، د رښتيا، درست، د باطل ضد، ثابت او واجب معنی ورکوي. همدارنگه: ((تحقيق په لغت کې د څېړنې، پلټنې، د حقايقو ترلاسه کولو او يو امر تـه د رسېدلو معنـی ورکوي؛... تحقيق عربي کلمـه ده، پـه فارسي = درسي کې ورتـه پژوهش او پـه پښتو کې (څېړنـه، پلټنـه) بلل کېږي.)) (۱۸ : ۱)
دهخدا مشهوره لغتنامـه (قاموس) کې د تحقيق پـه برخـه کې داسې تشريح او وضاحت شوی دی: ((د تحقيق (څېړنې) کلمه د عربي ژبې کلمه ده، چې پـه فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې معادل يې (پژوهش) دی؛ يعنې تحقيق او پژوهش زمونږ د ژبې په اصطلاح کې يو له بل سره مرادف دي. نو له دې امله (پژوهش) هم له تحقيق سره ورته معنی افاده کوي. لکه: چې په يو شمېر لغتنامو کې څرګنده شوې ، چې د پژوهش د مصدر ماده له پژوهېدن او د لټونې، بيا پلټنې، څېړنې ، سوال او پوښتنې، تحقيق او استفسار معنی رسوي. خو په عربي کې د تحقيق او پژوهش لپاره، د تحقيق کلمه نه ده کارېدلې، بلکې د (بحث) اصطلاح کارېدلې ده او په اصطلاح کې هغه هڅه او کوښښ ته وايي، چې نوی لټول کېږي؛ دلته د لټونه او پلټنه د خلکو لپاره نوی مفهوم ولري، خو د علم او فن د اهلو په اصطلاح کې د حقيقت د موندلو لپاره د يوې نقشې له مخې ځينې چلندونه دي. يا د حقيقت تعريف او مطالعه ده او د علمي روشونو له مخې د نويو او حقيقي پوهنو ترلاسه کول دي.))
(۲۹۲ :۱۳)

په هر ډول؛ تحقيق په علمي روشونو سره د نويو او حقيقي پوهنو د ترلاسه کولو لپاره پلټنه ده.

څېړنه يا تحقيق ډېر تعريفونه لري او ساحه يې خورا ډېره پراخه ده. د تحقيق په برخه کې نظريات ډېر دي، چې لنډيز يې راوړو:

((تحقيق؛ هدفمندو پوښتنو ته د يو منظم فعاليت په توګه ځواب ورکول دي. محقق هغه څوک دی، چې تحقيق ته اقدام کوي او د تحقيق انګېزه هغه وخت د محققانو لپاره پيدا کېږي، چې له يوې نوې پوښتنې سره مخامخ شي. په حقيقت کې هر تحقيق يا ريسرچ يو تاکلی او معين هدف لري))
(۲۱:۲ – ۲۲)

څېړنه؛ د درست او راسته کولو په معنی هم ده. اکسفورډ انګليسي فرهنګ کې راځي: (د واردو او منابعو پرله پسې او سيستماتيکه مطالعه ده؛ هغه مطالعه چې نوې پايلې (نتيجې) ترې لاسته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـريکن هيـرتيج کـالـيج ډکشـنري American Heritage college dictionary کې ويل شوي دي: ((تحقيق يوه څېړنه ده، يوه علمي او اکاډميکه پلټنه ده او د نويو پلټنو په برخه کې دقيقه مطالعه ده.)، نو تحقيق د نويو پلټنو په برخه کې يوه منظمه او سيتماتيکه بهير دی، چې يو څه نوی وربانديې مومو، يو څه پيدا کوو او يو څه (له زړونو نوي پيدا کوو او له تيارو ګوټونو څخه يوه نوې پرده پورته کوو.) هر نوی تحقيق که په هره برخه کې وي، يوه بريا او لاسته راوړنه ده.
په شعر کې هم خينو شاعرانو د تحقيق په برخه کې نظر ورکړی، چې راوړل يې يو ډول (نوې موندنه) ده.
حافظ الپوري وايي:
حافظه مکړه واويلا فقيري لوی کمال دی
حب د دنيا مې په تحقيق سره خطا وليده

يونس خيبري نظر لري:
يو زمان د خدای په ياد تر شاهی به دی
په باور سره کړه دا نکته تحقيق

حافظ شيرازي فکر کوي:
جهان وکار جهان جمله هيچ در هيچ است
هزار بار من اين نکته کرده ام تحقيق

اميدوار يو ويارې ته عمارت به مو بلند شي
د تحقيق توفيق يې راکی واړه لوټې به مو قند شي... (۲۳ : الف–ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د څېړنې (تحقیق) مېتودونه:

لکه چې مخکې مو وویل؛ د علومو هره څانګه یو ټاکلی میتود تعقیبوي او د څېړنې تکتیکونه یې یو له بله توپیر لري، خو سره نږدې هم وي.

د پښتو ژبې تکړه محقق او مبتکر لیکوال (سرمحقق زلمی هېواد مل) چې د څېړنې (تحقیق) په برخه کې څو څو ابتکاري آثار لري، د څېړنې میتودونو ته داسې اشاره کوي:

((د څېړنې د میتودونو تفصیل ځانته جلا بحث غواړي... سره له دې دلته به د هرې څېړنې عمده ځانګړتیاوې بیان کړو:

أ. تاریخي میتود، چې د پېښو د وقوع عوامل جریان او نتیجه د مستند و او باوري معلوماتو په ذریعه څرګندوي... په تاریخي څېړنه کې د معلوماتو ارزیابي او کره کول خاص اهمیت لري.

ب. سروي؛ د ځینو علمي مقصدونو لپاره د سم تکتیک څخه په استفادې سره د اړوندو معلوماتو راغونډولو، ترکیبونو او تفسیرونو ته ویل کېږي. سروې د ستونزو (پرابلمونو له حل سره مرسته کوي، خو زیاتره د فرضیې بڼه لري. په سروې کې د سامپل انتخاب او د سم تکتیک استعمال ته زیاته پاملرنه کېږي.

ت. تجربي میتود؛ چې تر ټولو زیات د ډاډ وړ دی (د کنترول شویو شرایطو لاندې د پېښو ترمنځ روابط رابرسېره کوي... د تجربې میتود عمده ځانګړتیا دا ده، چې له اندازه کولو څخه په کې کار اخیستل کېږي. شخصي عقاید او عندي (نفسي-ځاني) تمایلات (غوښتنې) په دغه میتود کې نقش لري.

ث. کمپوزیټ میتود؛ د ټولنیزو پوهنو لپاره یو په زړه پورې میتود دی. چې مشخصات یې مخکې بیان شول.)) (۱۰: ۱۴-۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ميتود ونه تخليقي او هنري نه دي، بلکې علمي، تحقيقي او تشريحي دي او د تحقيقي ليکنو امتياز په دې کې، چې ليکوال يې هنري تخليق ګرنه دی، خو مسلکي سړی دی او تحقيقي ليکنې له مسلک پرته نه ترسره کېږي.

۲- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې:

که اوسنی بشري ټولنه خپلې تېرې کړنې ونه پلټي، ترميم يې نه کړي، د روښانو او لا تابيا يې ونه کړي، نو نوې موندنې به هم ترلاسه نه کړي؛ هغه وخت (څېړنه مفهوم پيدا کوي، چې يوې پوښتنې ته اړتيا پيدا شي او د ارزښت وړ وګرځي او محقق يو ټولنيز ارمان اوهدف ولري، زموږ نوي ارمانونه د نويو هدفونو د لاسته راوړلو ارزښت لا زياتوي.)

څېړنه د تفکر او تمرکز محصول ده، هغه وخت بشري تفکر غوړېدلای شي، چې په شيانو کې تمرکز وکړي او په نويو پلټنو لاس پورې کړي. همدا د تحقيق مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا برجسته او ډاګيزه کوي.

د تحقيق په وخت کې لازمه ده له ځانه دا وپوښتو ولې تحقيق کوم؟ په څه پسې څېړنه او تحقيق کوم؟، ځکه (څېړنه هدفمنده، مفهوم لرونکې با ارزښته او دوباره موندنه ده؛ هغه وخت د څېړنې مفهوم او ارزښتونه لوړېږي، چې ستر اهداف ولري، هدف د څېړنې د دوام عامل او لامل کېدای شي.)

تحقيق او څېړنه ځکه مفهوم او ارزښت لري، چې د (حق) له مادي اخيستل شوې ده او حق تل ځلانده او ښکاره مفهوم لري.

ايراني معاصر محقق (علي قاسمي) وايي: ((د تحقيق کلمه له حق نه اخيستل شوې ده او د حق لپاره ډول ډول معنی راغلي دي؛ لکه: سيده، درست، د باطل ضد؛ ثابت او واجب هم معنی ورکوي او له همدې امله د الله تعالی يو له نومونو او صفتونو څخه هم دی.)) (۱۹: ۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړو د ژوند په هره برخه په تېره علمي- ادبي برخو کې د يوې څېړنې (مفهوم، ارزښمندي او هدفونه) لا محقق او برجسته کړو لازمه ده لاندې پکو ته پاملرنه وکړو او دغو پوښتنو ته ځواب ووايو:

أ. ولې تحقيق کوم؟

ب. د څه په باره کې تحقيق کوم؟

ت. زما څېړنه يا تحقيق کومه علمي ارزښمندي لري او که ؟

ث. زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي او کنه؟

ج. کوم تحقيق چې زه کوم، آيا د څېړنې او تېرو معلوماتو ارزښمندي زياتولای شي؟

ح. زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟

خ. کوم هدفونه لري؟

پورته پوښتنو ته دا ډول ځواب ويلای شو:

الف - د دې لپاره تحقيق کوم، چې د خپل کار ساحه پراخه کړم او نوې تجربې وکړم، ځکه هره نوې تجربه د يو حرکت او تحول مولود ده؛ که تجربه نه وي د علومو انکشاف به په ټپه ودرېږي؛ ځکه وايي: (تجربه د علومو مورده.) نه يوازې د علومو مورده، بلکې د علومو د پرمختګ او انکشاف سبب هم ګرځي. د مثال په ډول: پايليک (مونوګراف) ليکنه د تحقيقي مقالو د ليکلو په برخه کې لومړی تجربه ده، چې وروسته بيا د سترو تحقيقيې آثارو درامنځته کېدو لارې برابروي.

ب- د هغه (شی) يا (څه) يا (ورک هدف) په برخه کې څېړنه کوم، چې ماته د علمي –ادبي کار يا د ژوند په نورو برخو کې وړتيا لري. د هغه څه په باره کې تحقيق کوم، چې بايد هغه مونده کړم او دغه (موندنه په زړو کې د نويو شيانو يا ارزښتونو) برجسته کول دي. د هغه څه په باره کې څېړنه کوم، چې زما د خپلو اهدافو په لور ورنږدې کړي او زه په دغو برخو کې څېړنو ته دوام ورکړم.

ج – که څېړنه (تحقيق) علمي او ادبي ارزښتمندي ونه لري، د يوه تحقيق کول هېڅ مفهوم نه لري؛ هره څېړنه يو هدف لري، چې همدا يې علميتوب څرګندوي. تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی هغه څوک دی، چې د تحقیق موضوع ته د پلټنې په صورت کې دوام ورکوي، له علمي لارې د څېړنې کار ته هویت او ارزښت ورکوي.

د – څېړنه (تحقیق) په پوښتنو پسې پلټنه ده او هم پوښتنو ته ځواب ورکول دي، ځکه (هره څېړنه د یوې پوښتنې د مطرح کېدو په صورت کې ترسره کېږي.) هغه مهال تحقیق بریالی وي، چې د پوښتنې ځواب پیدا کړي او دنورو علمی څېړنو د ترسره کولو لپاره عملي لارې او ګودرې په نښه شي، دا کار له یوې خوا زموږ د تمرین او کار ساحه پراخوي او له بلې خوا د کنجکاوۍ (پلټنې) حس په څېړونکي کې پیاوړی کوي.

ه – که هر نوی تحقیق نوې مونده ده، نو باید د نویو پلټنو پر دوام د نویو څېړنو ارزښتمندي لا هم زیاته شي، که دا کار ترسره نه شو، نو موږ د تېر په نسبت کوم انکشاف او پرمختګ نه دی کړی، د بېلګې په ډول، که د عبدالرحمن بابا د علمي، دیني او عرفاني تفکر په برخه کې څېړنه مخکې شوې وي، نو یو ځل بیا باید موږ د دغو برخو تیارو ګوټونو ته ورننوځو او نوې مونديې د خپلو اهدافو د لا برملا (ښکاره) کولو لپاره ترسره کړو.

ء – هغه ارزښتونه، چې په لنډه توګه په تحقیق کې اهداف په لاس راکړي د هرې څېړنې ارزښتونه جوړوي. د څېړنې اهداف په لنډه او اوږده موده کې ترلاسه کېدای شي، هر څومره چې هدفونه علمي وي بریالیتوبونه به ورکې ډېر مصتور وي، ځکه (کامیابي او بریالیتوب د پلټونکي انسان لپاره د پورته تګ او پرمختګ یو اساسي ارمان دی، دغه ارمان د انسان د غریزې او پلټونکي تفکر محصول وي.)

لنډه دا چې د (څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه) د تحقیق په نوعیت (ډول) پورې اړوند بڼې، څو لیکوال وکولای شي په پوره درایت (فکري، مسلکي پوهې) سره موضوع وخېړي او په تحقیق کې پټې خنډې او زاویې بربنډې کړي او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنو ته ځواب ووايي، چې د تحقيق په وخت کې ورسره مخامخ کېږي. دغه کار د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا روښآنه کوي.
د يو ليکوال په وينا: ((د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او اهداف بايد د علمي تحقيق د روش له مخې ترسره شي، ځکه د علمي تحقيق چلند، د هغو قواعدو مجموعه ده، چې څېړونکی يې د حقايقو د راټولونې لپاره ترسره کوي، وروسته يې تفسيروي، بيانوي او ثابتوي. د څېړونکي اصلي هدف د کلي اصولو او قواعدو کشف او ښکاره کول دي.)) (۲: ۲۴)
د څېړونکي اصلي هدف، د کلي اصولو او قواعدو کشف او توضيح کول دي.

۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟

هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه د دوامدار مطالعې له مخې غواړي په يوه مضمون او خپل مسلک کې دوامداره لټونه او پلټنه وکړي، څو هغه کشف او نورو ته يې وړاندې کړي او څنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

د څېړنې اصل:
څېړنه د (پښتو) ژباړه ده او څېړونکی (محقق) اسم فاعل دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا، محقق) تحقيق کوونکی؛ څېړنکی، محقق (تحقيق شوی، څېړل شوی؛ لکه چې وايي: ((حقق فلان)) چې معنې يې ده: (پلاني څېړنه وکړه)، يعنې د اصليت يې معلوم کړ او پلټنه يې وکړه او حقيقت يې جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، نو د ډاکټر ګیان چند په وینا (څېړنه د یو پټ یا مبهم حقیقت د لوڅولو اصولي عمل دی یا د نا معلوم یا لږ (کم) معلوم په هکله پوهېدنه ده.
له پورته یادونې زما مطلب دا دی، چې اوسنی تحقیقي چاپیریال نوی او پراخ دید غواړي. اوس اوس، چې علوم د پرمختګ په حال کې دي، ورسره ورسره لازمه ده، بشري پوهې هم وغواړي د ډېرو پوهنو د ترلاسه کولو په خاطر په هره برخه کې پلتنې ضرور دي.
نن د ببلابیلو علومو په چارو کې د ډېر تحقیق اړتیا له پخوا ډېره محسوسېږي، خو په څېړنه کې کوم شی، چې ډېر اړین دی (ښه نیت، ژورتیا او غوره فکر) دی، له همدې امله لومړنی علمي څېړنې اسلامي فکري مکتب محصول دی، چې یو هدایتګر دی. آن قرآن پاک په ثورت الحجرات، ۶ آیت کې فرمایي: ((یا یها الذین امنو ان جاءکم فاسق بنبا فتبینو ان تصیبو قوما بجهلة فتصبحو علی ما فعلتم ندمین.) (۱: ۷۰۱) ؟؟
ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر دروړي، نو تاسې تحقیق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بیا په خپلو کړو پېښمانه شئ.) له دې معلومېږي، چې څېړنه دقت او تفکر غواړي او هره څېړنه د غور وړو وي. زمونږ په ولسي ادب کې هم د دقت او ژورتیا مثاله طرحه شوې ده؛ لکه: (په ښو تلوار، په بدو تامل)
(۴: ۷۶)
یعنې کېدای شي یو کار یا یوه څېړنه د روغ نیت له مخې نه وي، ترسره شوی، چې د لږ تامل (غور) وړ ده.
په کلام الله مجید کې د حضرت ابراهیم علیه السلام د دعا په برخه کې حکایت راغي: ((اې زما څښتنه! ما ته حکمت سره سمه پوهه، په قول کې د رښتینو الی او د شیانو معرفت، د حق او حقیقت سم ادراک، د علم بشپړتیا او د پرېکړې قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوښنه له صالحانو سره مې يو ځای کړه او په وروستيو توکمونو (قومونو) کې رښتيانی نومیالیتوب را په برخه کړه.))

همدارنګه زمونږ ستر لارښود حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم به خپل لوی او عظیم الشانه پروردګار ته دواړه لاسونه د دعا او تبرک لپاره لپې لپې کړل او ترې غوښتنه به يې کوله: (ارنا الاشیاء کما هی)).

ترجمه: (اې لویه څښتنه ! مونږ د دې وړ وګرځوه شیان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.)

د پیغمبر صلی الله علیه وسلم دغه دعا د امت (مسلمه امت) په برخه کې یوه ډېره ستره پېرزوینه ده، چې مسلمانان لا تفکر، غور، تامل او صر ته راکاږي.

مسلمانانو چې کله سیرت النبي (ص) لیکلو او احادیت يې کره کول نو له ډېر غوره يې کار واخیستلو او آن د (آسماء الرجال Biography) ستر فن يې رامنځته کړ، چې ساری يې د نړۍ په بل هېڅ فن او ادب کې نه لیدل کېږي.

له دې امله ډاکټر سپرنګر لیکي: ((نه کوم بل داسې قوم په نړۍ کې تېر شوی دی نه اوس موجود دی، چې د مسلمانانو غوندې دي د اسماء الرجال په څېر ستر او عظیم الشانه فن ایجاد کړی وي، کوم چې د هغه په برکت نن ډېرو شخصیتونو حال معلومېدلای شي.))

هغه زیاتوي: (همدغه د تحقیق نوی اسلوب Modern Scientific Critiscism) سره بیخي مطابقت لري...) دا او داسې نور روایتونه شته، چې ښیي څېړنه پوره ژورتیا او ریسرچ ته اړتیا لري او باید د ټولو علومو د لا پراختیا، پرمختګ او غوړېدو په برخه کې په دقت، صبر، کلک هوډ او پراخه حوصلې سره ګامونه اوچت کړو.

هر څېړونکی ته ښایي د خپل تحقیق په برخه کې لازمه پوهه او تجربه ولري. محقق او څېړونکی ټولو فني اطلاعاتو ته تنظیم ورکوي، راټولوي يې او هغه ته تجلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي، نه يوازې دا چې د څېړنې اصول ورته خپله معلوم وي، بلکې نورو ته هم د دغه ستر څېړنيز علمي- ادبي کار په برخه کې د علمي صلاحيتونو واک ورکوي.

د څېړنې ګټې او موخې:

بشري ټولنې له فرهنګي پلوه لکه د ژوند نورو برخو په څېر دغه څانګې (تحقيق) ته هم ډېر اهميت ورکوي، دغه کار هغه وخت مورد او زمور د ټولنې ته فرهنګي حالت ته ګټه رسولای شي، چې څېړنې ته له مسلکي پلوه اهميت ورکړو او هغه (تحقيق) له مختلفو اړخونو بشريت ته ګټې ورسوي؛ تحقيق فردي او اجتماعي ګټې لري؛ لکه:

اول: د تحقيق فردي ګټې:

تحقيق او څېړنه د علومو په هره برخه کې کولای شي ژوندي او د ارزښت وړ اغيزې پر محقق ولري او ډېرې ګټې رامنځته کړي، ځکه کنجکاوي (پلټنه) انسان فکر ته هڅوي، انسان د تفکر په لړ کې مضمون آفريني کولای شي.

انسان د فکري کاميابۍ په لور هڅوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي، آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پياوړي کېږي، ضمير يې پياوړي کېږي، وجداني باور تحرک پيدا کوي او تمرکز پياوړی کوي.

يو اړخيزه وايي، ښه محقق ځانته معقول مطلب پيدا کوي، څو هغه وڅېړي او له تعصب آميزه بيځايه شکونو ځان وساتي. څېړنه استعداد ته وده ورکوي او دغه کار د محقق په سوکاله او هوسا مسلک هم بدليدلای شي.

دويم- ټولنيزې ګټې:

تحقيق (څېړنه) د علومو په ټولو برخو کې د ټولنې او ملتونو د ودې لامل کېږي. د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو (اخلاقي، سياسي، ټولنيزو، فرهنګي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي) برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د څېړنې په وسيله نوښتي مسايل په ښلابښلو برخو رامنځته کېږي او د انساني علومو هدفونه روښانه کېږي. د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول، اعتبار پيدا کېدل له همدغې لارې (تحقيق) له لارې شونې دي، ځکه همدغه امر د ملتونو د تدريجي لوړتيا (اعتلا) لامل کېږي او دژوند په ټولو چارو کې انسان په ځان بسيا کېږي.

بايد ووايو: (تحقيق يو ډول هدفمند، تلپاتې او دوامداره کار او هڅې دي، چې د ژوند په هر ډګر، په تېره ادبي ډګر کې د محصل او استاد علمي او فرهنګي ژوند ته لوری ورکوي او لارې ورته هواروي.)

څېړنه د هرې ټولنې په فرهنګي اړخ کې ډېر رول لري. چې انکار تر ې نشې کېدلای او آن په فرهنګي برخه کې له نورو اړخونو لا ډاګېزه دي.

په حقيقت کې د څېړنې شته والی او پراختيا ډېر شمېر افکار په ټولنه کې د نقد (کره کتنې) او دقت (څېرتيا) له غربال(غلبيل) څخه باسي او د ډول ډول افکارو صحت او ارزښت ډول ډول اړخونه ټاکي. څېړنه کولای شي زموږ ادبيات، آداب او رسم او رواجونه له انزوا او ګوښې توب او ناپېژندل شوي حالت څخه راوباسي؛ د ځينو سستو او کم ارزښته او غير حقيقي ارزښتونو بيخ او بنسټ بدل او نوي بنيادونه ورته جوړ کړي او په پايله کې د ټولو لپاره نيکمرغي راوړي او بدمرغي لرې کړي.

د همدغو څېړنو له برکته وو، چې ډېر شمېر په بشري ټولنو کې او ډېر شمېر بشري ټولنې هم د ځان او هم د نورو خلکو او ټولنو لپاره په ښلابښلو ډګرونو کې نيکمرغي رامنځته کړې او د نورو هوساينو لپاره څېړنې کوي.

څېړنه او تحقيق؛ ابداعاتو (نويوالی)، اختراعاتو، ډول ډول موندنو او نوښتونو لارې-چارې رامنځته کوي؛ هنرونه او انساني ارزښتونه د هغه په څنګ کې د حيات د دوام قابليت او ارزښت ترلاسه کوي او نورو ته هم ورپېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورته يادونو دا نتيجه اخيستلای شو ، چې څېړنه په انسان کې د پلټنې، شوق او پر حقيقت باندې د برلاسی روحيه پياوړي کوي او په پايله کې علم او پوهه د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د حيات (ژوند کولو) برخه مومي. د اجتماعي تحقيق ګټې داسې بيانولای شو:

۱) اجتماعي تحقيق که د هر چا هر جمعيت او ټولنې له خواوي او ترسره شي، ګټې به يې ټولو ته ورسېږي او همداسې د ځينو تحقيقونو اضرار هم ټولې ټولنې ته ورسېدلای شي. نېه مثال يې زمونږ په ټولنه کې د سياست د خينو اړخونو زيانونه زمونږ د ټولو خلکو د ټولنيز ژوند لپاره زيانمن دي.

۲) اجتماعي تحقيق اجتماعي هدفونه لري، د مثال په ډول د تيلفون (غوږی) او سنی شکل د ټولو ټولنو او خلکو لپاره ټولنيزې ګټې او زيانونه لري کله کېدای شي مادي موخې (هدفونه) هم د يو تحقيق د ترسره کېدو لامل شي، ځکه ځينې پروژې د خپل محصول تحقيق برخه يوه کتاب يا رسالې په توګه وړاندې کوي او ټول خلک ورته اړمن وي. د څېړونکو ټولنيز هدفونه که څه هم د ځينو هدفونو په عنوان مطرح دي، خو په هغه حال کې چې د اخلاص له مخې وي، الهي هدفونو او غوره ديانت په لړ کې شمېرل کېږي.

- د تحقيق هدفونه بايد سپېڅلي ، د ارزښت وړ، برخليک ټاکونکي او ټولنې ته ګټور وي، همدغه هدفونه دي، چې د څېړنې او تحقيق ارزښتمندی ته توجه کوي. هر تحقيق نېه او غوره دی، چې د محقق د روغ نيت له مخې ترسره شوی وي، ځکه نو تحقيق اجتماعي مفهوم غوره کوي.

توکل په هر يو کار کې او لا حد دی
جوړونکی د هر کار رب الصمد دی

د څېړنې (تحقيق) ډولونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهان د آثارو او طبيعت په ارته غږ کې د تحقيق له ببلابېلو ډولنو کار اخلي، دغه کار د تحقيق په وخت او ډول پورې اړه لري.
همدارنګه د څېړنې د برخې پوهان په خپلو ليکنو او آثارو په رامنځته کولو کې چې تحقيق څه ډولونه کولای شي ولري، ډول ډول نظرونه وړاندې کړي دي.
د آثارو څېړونکی د تحقيق د بهير په پرمخ بيولو کې ځانته لار لري، چې د شکل او محتوا له پلوه له نورو څېړنو سره توپير لري. کولای شو د يو هر اړخيز طرز تفکر يا لرليد له مخې تحقيق په لاندې ډول وويشو:
۱- د موادو او کاري چلند له مخې په لاندې ډول دی:
الف: دا ډول تحقيق په نندارتونو کې ترسره کېږي او ډېر په تجربي علومو (علمي او عملي) علومو پورې اړه لري. د تجربې علومو پوهان د کيمياوي موادو د خواصو په پېژندلو کې په نندارتونونو کې د تجربې عملیو په ترسره کولو د تازه او نويو حقايقو او مونونو لاسبري کېږي، لکه چې د کيميا، بيولوژي، او ډېرو برخو کې دغه چلند عمومیت لري. د اړتيا وړ مواد په دا ډول څېړنو کې کيمياوي عناصر دي، چې په لابراتوارونو کې کارول کېږي او په اوسني ژوند کې ډېر مهم دي.
ب - کتابتوني تحقيق:
دا ډول څېړنه ډېر ځله په انساني او غير تجربي علومو کې ترسره کېږي. د ادبياتو، اسلامي معارفو، ټولنيزو علومو او ... پوهان د آثارو، نظريو او افکارو په مطالعې او مقايسې سره کره کتنه کوي او د حقايقو د موندلو لپاره نظرونه وړاندې کوي او د ټولنې د موجوده اړتياوو ځوابونه وايي، په دې اساس د دا ډول څېړنو د ترسره کولو ميدان همدا ټولنيز، ادبي او شرعي علوم دي، چې په کتابخانو کې د استفادې وړ ګرځي.
ج - ساحوي څېړنه:
دا ډول څېړنې په کليو او کرنې او زراعت په برخه کې وي. لومړی محقق ساحه، سيمه، کلي او ځای ګوري او بيا د انجينرۍ، کرنې، مالدارۍ او آن فولکلوريکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنو لپاره تابيا کوي او تياري نيسي. د تحقيق دا ډول مواد په ساحه کې موجود وي، چې د فني ګروپ او سيمې د مشرانو او کار بلدو خلکو له خوا ترسره کېږي. دا ډول څېړنې د ژبې او ژبو د لهجو په برخه کې هم د يادولو وړ دی. د د هقانۍ او باغدارۍ مواد په ساحه کې موجود وي، چې د هر فن خلک يې له خپلو مسلکي مهارتونو سره ترسره کوي، د دغه تحقيق ماخذونه په خپله په ساحه کې دي.

د - ګډ (مختلط) چلند:

دغه چلند په ځينو علومو کې کولای شي ترسره شي او د ا ډول دی چې څېړونکی هم له کتابتوني منابعو له پوهانو له څېړنو او همدارنګه د سيمې له کتنو او پلټنو ګټه پورته کوي. په ادبي علومو کې له نظم او نثر چې په کتابتون او ساحه پورې اړه لري، کار اخيستل کېږي او په نور عملي علومو کې هم له کتابخانې او ساحې مواد اخيستل کېږي. لنډه دا چې د تحقيق مختلط چلند په طبي او فرهنګي علومو کې د کار وړ لري او ماخذونه او منابع يې له کتابتونونو او سيمو څخه برابرېږي.

۲- دا رزښتمندي د درجې (ميزان) له پلوه:

پوهېږو ټولې څېړنې او پلټنې، چې په ښه يا بيلو برخو کې ترسره کېږي، يو ډول نه دي، ځکه د څېړونکو استعداد او پوهې اندازه متفاوته او بيله ده او تحقيق شوي موضوعات هم تازه او نوي وي، چې په هغه برخه کې تر اوسه هغه ډول څېړنه نه وي شوي او کله ترسره شوي وي، له همدې امله تحقيق د خپل ارزښت له پلوه په دوه ډوله ويشل کېږي:

اول – نوښتي (ابتکاري) څېړنه:

دغه نوم هغه تحقيق او پلټنې ته ورکول کېږي، چې په بشپړه توګه نوی او تازه وي. په دې ډول، چې محقق د تجربې علومو په نوی کشف چې سابقه نه لري، برلاسی شوی او يا د ټولنيز، ادبي او اسلامي علومو په برخه کې نوی اثر رامنځته کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تر دې دمخه نه و رامنځته شوی. له دې امله هر ابتکاري تحقيق که په هره برخه کې وي، نوې مونده او کشف دی او يو نوی حقيقت ته لاره مونده ده.

دويم- پراختيايي او تفصيلي څېړنه (تحقيق)
دا ډول څېړنې ته تاييدي تحقيق هم وايي. دا ډول څېړنه په هغو برخو کې ده، چې مخکې ترسره شوې ده، خو بشپړه نه وه او نه په پوره ترتيب سره، له دې امله څېړونکی د موضوع د اکمال لپاره بحث ته داخلېږي او په دغه برخه کې تحقيق پيلوي. په دې ډول، چې د شواهدو او دلايلو په پلټنه پيل کوي. د دغې څېړنې په کار کې محقق بايد استعداد ولري، څو اثر د شکل او محتوا له پلوه دقيق او پوره محتوا درلودونکی وي، له تکراري خبرو لرې والي شوی وي. مونوګراف ، د ماستری رسالو ترتيب د همدغو تحقيقاتو له جملې دي، چې د لوړو زده کړو په مؤسسو کې کارول کېږي.

۳ - څېړنه (تحقيق) د پلټونو د شمېر له مخې:
پلټنه او تحقيق له دې لېدلوري څخه په دوه ډوله دی:
الف- په دې ډول تحقيق کې يو فرد د پلټنې کار په غاړه اخلي او د موضوع په ټاکلو سره په کار پيل کوي. د دې تحقيق ښېګڼې دا دی، چې د يو فکر له مخې د څېړنې کارونه انسجام پيدا کوي او نيمګړتياوي په کې لږ ليدل کېږي، خو د تحقيق لمن پراخه او هر اړخيزه نه وي. دا ډول تحقيقونه ډېر مسلکي وي او همدارنګه مسلکي او فني کار ته اړتيا لري او محقق هم بايد په خپل کار کې هر اړخيز معلومات ولري.

ب- ډله ايز تحقيق (څېړنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تحقيق ته ويل کېږي، چې دوه يا څو تنه (افراد) په يوه برخه کې د يوه اجتماعي امر لپاره سر ته رسوي. ډېر ځله دا ډول څېړنې ښي، کره او پوره وي. ځکه يو جمعيت وربانديې کار کړی وي، خو نيمګړتيايي دا ده، چې کله دا کار د غير فني اشخاصو له خوا ترسره شوي وي او دا کار د څېړنې د ترسره کولو په کار کې کمښتونه رامنځته کېږي. په هر ډول ټولنيز تحقيق ډېری ښيګڼې لري، چې د يو ستر کار د ترسره کولو لپاره رامنځته کېږي، چې د فرد له خوا ميسر نه وي. په دغه کار کې ډله ايز باور او پوهه لومړی مقام لري.

ډېر ځله دايرة المعارف، ډکشنری او ډېر تاليفات د ډله ايز تحقيق ساحه رانغاړي، ډېر کار، زيار او مشوره او پوهو ته اړمن کار دی او له يوې پياوړې ژمنتيا سره مل وي.

۴- څېړنه د حجم او کيفيت له پلوه:

هغه څېړنې او پلټنې، چې په علمي مرکزونه کې د محصلانو لپاره ترسره کېږي، له هر پلوه متفاوتي دی، په دې معنی، چې هم د ترتيب د کيفيت او هم د حجم او کميت له پلوه فرق او توپير لري. له دا سې طرز تفکر سره آثار په لاندې ډول ويشل کېږي:

الف- مقاله ب= رساله ، چې هر يو به په خپل وار سره به معرفی او وخېړل شي.

۴– څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوې:

څېړونکي او محقق د ټولنې فعال فکره انسانان دي، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا روح ورکوي. څېړونکی بايد په هغه برخه کې څېړنه وکړي، چې په هغه کې د تخصص څښتن وي او پوره تجربه ولري. څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي، څېړنه وخت ګېره بهير (پروسه) ده، ځکه نو د څېړنې په کار کې بې وخته او بې ځايه چټکتيا دومره اهميت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه، په موضوع کې مسلکي توب او د تحقیق پرمهال صبور والی دی.
بله مثاله دا ده، چې څېړونکی د تحقیق په کار کې له وړاندوینې او شخصي تعصب څخه د ځان وساتي.
محقق پوښتنو ته د ځواب ورکولو لپاره آسانه لارې لټوي او له دوو لارو کار اخلي (بیا پلټنه او د نورو د تجربو نه کار اخیستل، په هر ډول محقق د خپلې پوهې او د نورو د نظریو په رڼا کې خپل فعالیتونه په لاندې ډول ترسره کوي:

- د تحقیق موضوع پېژندل ضروري دي.
- د یو ې مسالې د څېړنې لپاره د تعریف طریقه او لاره غوره کړي.
- د خپلې پوښتنې ته د ځواب ویلو لپاره شواهد او مدارک راټول کړي.
- راټول شوي شواهد او مدرکونو ته سر او صورت ورکړي او هغه تحلیل کړي.
- له خپل کاره یوه نتیجه ترلاسه کړي.
- د یو لیکوال په نظر: ((د څېړونکي تر ټولو غوره ځانګړنه د عمل نوښت، صبر، پوهه، دقت، په مطالبو برلاسی، نقاد ذهن، د تحقیق له لارو چارو سره بلد تیا، منابع او ماخذ ښوودنه، له نورو ژبو سره بلد تیا په کمپیوټر اینټرنیټ پوهه او ...))
- همدارنګه محقق مسؤلیتونه او ځانګړنې هم لري، چې په لاندې ډول دي:

الف- د څېړونکی مسوولیتونه:
د محقق تر ټولو غوره دنده او د پلټونکي مسولیت، د حقیقت ترلاسه کول او نورو ته د هغه اعلان دی. هغه د خپلو هڅو او کوششونو په سیوري کې هاند کوي یو څه نوي رامنځته کړي او نوې جوړونه وکړي او ټولنې ته نوی او تازه شیان وړاندې کړي. هغه ټولنې او خپل ملت ستر رسالت لري. ځکه ککړ مغزونه باید له خرافاتو پاک کړي، د خپلې ټولنې په خلکو کې حقاني باورونه راپیدا کړي او هغه د حقیقت په لور رهنمایي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو محقق مسوولیت د ټولنې د لارښوونې په کار کې ډېر ستر دی، هغه غواړي سترې موندنې د ژوند په ټولو ډګرونو کې خلکو ته وړاندې کړي.
له پورته خبرو دا سې نتیجه اخیستلای شو، محقق باید د څېړنې په کار کې په بشپړه چمتو وي، ډېره مطالعه ولري او په خپله رشته (څانګه یا مسلک) کې پرمخ ولاړ شي، څو وکولای شي په ډېر ښه ډول د خپل کار په برخه کې ټولنې ته ښې کاري پایلې وړاندې کړي.

د څېړونکي صفتونه:
څېړونکی (محقق) عادي سړی (فرد) نه دی او هر څوک نشي کولای د تحقیق او څېړنې کار ترسره کړي او پای ته یې ورسوي، بلکې په علومو کې څېړنه؛ د لرلیدونو ارمنه ده، چې محقق باید هغه صفت ولري او هغه ځانګړنې یې لاس ته راوړي وي؛ له هغه پرته به د تحقیق او پلټنې په کار کې بریالی نه شي.
په ښکاره ډول ویلای شو، چې د تحقیق او پلټنې استعداد او پوهه هغه الهي ورکړه ده، چې د ټولو لپاره میسره نه ده. تحقیق او پلټنه نوښت او نوي لاسته راوړنه ده او دغه پیاوړتیا له ځینو خلکو سره وي او ټول تري برخمن نه دي.
که د لیسانس دوري او یا له هغې لوړې دورې کې وګوري ډېر لږ شمېر محصلین شته، چې د مقالو د لیکلو د آثارو د پرتلنې، کره کتنې او یا آثارو د پنځونې او څېړنې له کار سره مینه لري او څېړنه خو لا پرله پسې او دوامداره کار ته اړتیا لري.
د تحقیقي کار د پرمخ بیلولو لپاره ځینو ځانګړنو او صفتونو ته اړتیا شته او په لاندې توګه یې تر یوه بریده ښوولی شو:
۱- ذاتي او فطري (خدایي) ذوق او مینه د یو اړوا پوه خبره: ((په هر سر کې یو شور شته، سخ د هغه چا، چې دغه شور (مینه) پیدا کړي.))
له تحقیق یا لیکنو سره مینه هم ذاتي او فطري لوری (جنبه) لرلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له تحقيق سره مينه کېدای شي (اکتسابي) هم وي، ځکه ليکوالي فن دی او ډېر په فن پورې اړه لري. يو شمېر خلک که نسبي پوهه او استعداد هم ولري کولای شي د کسب له لارې د تحقيق په کار کې تر ډېره بريده بريالي شي. تحقيق او بيا په (طبيعي او يا اجتماعي علومو) کې لاسته راوړنې ډېر ويارلی او پر درآمده دي، هر څوک ورسره بلد ډېرې. د تحقيق کار ويارلی کار دی، هر زيارکښ انسان د تحقيق د ويارلي بهير قهرمان دی.

په عام ډول ويلای شو، هغه صفتونه او ځانګړنې، چې يو محقق سره د څېړنې په کار کې مرسته وکړي او هغه بريالي او کامياب کړي؛ په لاندې ډول دي:

۱- د عمل نوښت (ابتکار)

د محقق تر ټولو غوره صفت د عمل ابتکار دی. د غه ځانګړنه کولای شي محقق د څېړنې په کار کې موفق (بريالی) کړي. يوه پخوانۍ عربي غوره خبره ده: ((العلم هوا لتصنيف))؛ يعنې د علم حقيقت هغه دی، چې يو څوک د تصنيف قوت ولري. شک نشته چې د عمل په نوښت سره کولای شو، موضوعات، معلومات او ذهني معلومات راټول، تنظيم او تصنيف کړو.

نوښت د څېړونکي پراختيا ښيي، دغه نوښت د عنوان، موضوع ټاکلو، څېړلو، د موضوع فرعي او اصلي برخو بيلولو او نورو کارونو کې ګټور دی. د څېړونکي ابتکار په نتيجه کې د تحقيق کارونه د بهترې لارې نيسي. د ابتکار د قوي موجوديت که څه هم فطري کار دی، خو د کسب او تمرين له لارې هم پياوړی کېږي.

۲- صبر او درېدل (پايداري)

د څېړنې په کار کې ګټوره ځانګړنه او نېه صفت ټينګښت (استقامت) او سړه سينه (حوصله مندي) لرل دي. صابر او با استقامته انسان په ټولو کارونو کې بريالي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامياب دی او خپلې لارې ته د رسېدو لپاره له هڅو او کوښښونو څخه نه ستړی کېږي. د تحقيق په کار کې سړه سينه او صبر درلودل خورا زيات اغيز لري.
ډېر خلک د مطالعې نه کول، ماخذ نه درلودلو او حوصلې نه کولو له امله په نيمه لار کې له تحقيق څخه ټکنی کېږي او ذهن يې د تردید لوڅې ډکوي او يا دوه زړی کېږي او آن تحقيق پرېږدي.
يو محقق بيا د علومو څېړونکی بايد پر ټولو خنډونو مټ واړوي، خپله هوښياري و پوهه د مطالعې له لارې ډېر او د سختيو د حل لارې ولټوي، وايي چې: (څېړونکی بيا د انساني علومو بايد متفکر، پلټونکی صابر، نقاد، پرمخ تلونکی، کامياب او د لوړو هدفونو خاوند وي، څو د څېړنې کار د برياوو لوړو څوکو ته ورسوي.)

۳- پر موضوع لازمه پوهه درلودل
که غواړو په يو کار بيا د څېړنې په کار کې بريالیتوبونه ترلاسه کړو لازمه ده، (پر موضوع پوهه) ولرو.
د موضوع په اړوند لازمه پوهه، د تحقيق په کار کې د پلټونکي کار آسانوي. هغه بايد پوه شي، چې کومه موضوع يې تاکلې ده؟ آيا داسې موضوع ده، چې په رښتيا د ترسره کولو توان يې لري؟
له پوهې او لازمو معلوماتو څخه موخه، مخکينې معلومات دي، چې بايد تحقيق د موضوع په اړوند يې ولرو. که موږ د تحقيق لپاره له مخکې چمتو والی ونه لرو، کېدای شي د څېړنې په کار کې لږ بريالي واوسو، په درست ډول موضوع تحليل او نظري مقايسه، نقد او داوري کړو.
هغه څېړونکي، چې په غير تحقيقي (تجارتي، ذوقي، تعليمي او ...) کې کتابونه ليکي، ډېر ځله خطا او اشتباګاني کوي، ځکه د موضوع په برخه کې د مطالعې پراختيا نه لري او د نظريو صحت (درست والی نه درست والی) بيا پېژندلی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه کار د تحقيق له اړتياوو ، دی له دې امله لازمه او اړينه (ضروري) ده ، چې څېړونکی خپل د تحقيق موضوع په شا او خوا کې پوره معلومات ولري او په مخينه (بايګروند ، پيش زمينه) يې هم وپوهېږي.

۴- د مطالبو په پوهېدنه (فهم) کې ژورتيا (دقت)

د نورو خلکو په نظريو پوهېدل او له هغو څخه را اخيستنه (برداشت) يو ځانګړی ارزښت لري. ډېر ځله څېړونکي د نه پوهېدنې له امله د مطالبو په نقل (لېږد) کې په خطا لار ځي، چې دغه کار په اثر کې د غير آګاهانه حل لامل کېږي. له دې امله محقق بايد د نورو د مطالبو په پوهېدنه او لېږد کې بشپړه ژورتيا څخه کار واخلي. (د نورو په نظريو پوهېدنه، په تحليل کې يې ژورتيا د مطالبو د انتقال مساله د څېړنې غني والی ښيي.)

۵- د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل:

څېړونکی بايد نقاد ذهن ولري او هره را په نظريه د وروستی خبرې په عنوان و نه مني. ځکه ډېرې رايې او نظريې د ښه او قوي اساس درلودونکی نه دي.

محقق بايد د تحقيق په موده کې د نورو خبرې وڅېړي او نقد يې کړي او د دې پوهه او توانايي ولري. چې د مستند و دليلونه په درلودلو سره د نظريو ښه او بد (کره او ناکره) بيا وپېژني او سره له ناسره بېل کړي يعنې قوي او درست رايې و مني او نادرستې نظريې رد کړي.

۶- د مطالبو د وړاندې کولو لپاره اروايي (روحي) برلاسي:

څېړونکی بايد په خپلې بشپړې تجربې سره راتړول کړي مطالب داسې وړاندې کړي، چې په مخاطبانو (اوربدونکو) او لوستونکي باندې اغيزو کړي او لوستونکي جذب کړي. د لوستونکو په نظر د اثر منل، هغه مقصدونه دي، چې څېړونکی يې بايد تل په لټه کې وي. د په زړه پورې موضوع په ټاکلو کې دقت، د ښه او جامع عنوان ټاکل، د موضوعاتو او مطالبو د ترتيب ډول ، درست او پرځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلال، د کلمو ښه کارول، د جملو غوره ترتيبول او له غه ښه نتيجه اخيستل هغه مطالب دی، چې د يو اثر د منلو په کار کې ګټور دی او په نورو روانې اغيزې ډېرې وي.

۷- د تحقيق له لارو - چارو سره بلد تيا:

د تحقيق له اصولو سره بلد تيا او د څېړنې لارې-چارې د يو څېړونکي غوره ځانګړنې دي.

محقق بايد د تحقيق له منل شويو اصولو سره بلد تيا ولري، ځکه له دغه کاره پرته نشي کولای يو ښه څېړنيز اثر وړاندې کړي، داسې اثر، چې د پوهې او تحقيق د پوهانو د منلو وړ وګرځي.

ډېر شمېر پوهان چې د تحقيق له لارو-چارو سره بلد نه دی او يا لږ تر لږه د تحقيق شکل او فني چارو ته پاملرنه نه کوي، ليدل شوي، چې رسالې او مقالې يې تل نقد شوي او نه منل کېږي او ناچار دی، چې يو ځل بيا هغه وګوري؛ د دې لپاره چې د تحقيق له لارو-چارو سره موږ ښه بلد تيا حاصله کړي وي. بايد (پراخه مطالعه، د تحقيق نوې لارې، نوي وسايل سره بلد تيا حاصله کړو. موضوعات داسې محقق کړو، چې شکلي او معنايي نوښتونه او خوندونه ولري؛ نوې لار نوی هوش او فکر لوستونکی ته پيدا کول دي.)

۸- له منابعو او ماخذونو سره روږدي توب

د نظر وړ موضوع له منابعو او ماخذونو سره بلد تيا، د څېړونکو مهمې ځانګړنې دي. ډېر موضوعات دي، چې د هغو په برخه کې ماخذونه يا منابع نشته. (د څېړنې د ثقه (لابنه منلو) او معلومولو په کار کې منابع او ماخذ د لاس او پښو مثال لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي بايد له منابعو او ماخذونو سره بلد تيا ولري؛ هغه څه چې نومورې په دې کار له لاسه نيسي او ورسره مرسته کوي، ډېره مطالعه ده.
(هغه څوک چې له نورو ډېره مطالعه وکړي، پوهېږي چې کومه موضوع کې کومو آثارو او کتابونو ته مراجعه وکړي او د پام وړ موضوع او يا تر کار لاندې موضوع په برخه کې ماخذ ترلاسه کړي.) ځکه موضوعات هغه وخت زموږ په حافظه کې دوباره را ژوندي کېږي، چې زموږ ورسره سر وکار شي. څېړونکی بايد تل مطالعه وکړي د ماخذونو او منابعو غنا هم د مطالعې له وجې ده.

۹- په بهرنيو ژبو پوهېدل

له بهرنيو ژبو سره بلد تيا هغه ځانګړنې دي، چې محقق سره په نويوالي کې مرسته کوي او تحقيق نوی، باارزښته او پياوړی کوي. دغه ځانګړنې د محقق لاس د مطالبو په موندلو کې خلاصوي. يوه عربي مقوله ده: ((کل لسان فی الحقيقة انسان)) (هره ژبه په حقيقت کې انسان دی)
له ډېرو ژبو سره بلد تيا دې ته ورته دی، چې محقق د څېړنې پرمهال په فن پوه خلک په واک کې لري.
په نورو ژبو پوهېدنه د دې معنی لري، چې اوس اوس د علوم پرمختيا نړۍ په مهمو او ډېرو ژبو کې پوره پرمختيا کړې ده، که محقق په نورو ژبو پوه شي، خپله ژبه به د نورو ژبو له علمي پرمختګونو په هره برخه کې برخمنه کړي. دغه کار د ادب پوهانو لپاره ډېر ضرور او اړين دی.

۱۰- له کمپيوټر او اينټرنيټ څخه د ګټې اخيستنې مهارت

په کمپيوټر باندې پوهه او د انټرنيټ له شبکې نه ګټه اخيستنه د تحقيق او محقق هغه ځانګړنې دي، چې کولای شي ډېر امکانات د څېړونکي په واک کې ورکړي او د تحقيق کار آسانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ نن د یو کلي مثال لري او دا ټول د نویو تخنیکي بریاوو له برکته دي. مورږ د نویو تخنیکي توکو په درلودلو سره کولای شو د معاصرو پوهانو نظرې خپلې کړو او آن د پخوانیو افکار له همدې لارې مطالعه کړو.
د تخنیکي مسایلو له برکته کېدای شي ستر کتابتونونه زمورږ د استفادي وړ وګرځي. په ښه ډول ترې ګټه واخلو او د څېړنو پ̌کار کې خپل معلومات زیات کړو او مهارتونه خپل کړو او د ښه تحقیق لارې-چارې برابرې کړو.

۱۱- د لیکوالۍ له اصولو سره بلدتیا

لیکنه او لیکوالي د هرې څېړنې د غورځېدو او پوره ودې غوره بستر دی. د لیکوالۍ له اصولو سره بلدتیا او د ژبې د ګرامر قواعد چې رسالې او تحقیقي آثار ورباندې تالیفېږي ، دیو څېړونکي لپاره لازم خصوصیتونه دی. که څه هم دغه ځانګړنه فرعي ده او د تحقیق پروژې اصل ته بنیادي زیان نه شي پېښولای، خو د تحقیقي اثر په سلامت او کمال کې د غلطیو د مخنیوي لپاره مرسته کوي او د ټایپ او سمون چارې اسانوي. که چېرې څېړونکي له ډې لارې سره بلدتیا ولري، نو د اثر د دست نویس (لومړۍ نسخې) پرمهال به اثر برابر کړي او آن د ټآیپ په کار کې به مرسته وکړي او همدارنګه د لیک ننبو د اصلاح په وخت کې به اسانتیاوې رامنځته شي. یو اثر چې د چا له خوا لیکل کېږي، که ابډ ټ یې هم خپله وکړي درسته به وي، ځکه دا کار ډېر په لارښود استاد پورې اړه نه لري.

۱۲- د محقق نور شمېر ځانګړنې:

د یو ښه محقق ډېر شمېر صفتونه او ځانګړنې په لنډ ډول داسې ګڼلای شو:

أ. مخکې له مخکې مطالب راټول کړي، هغه ترتیب او تنظیم کړي، سلیقه خپله جوړه کړي، دا کار کولای شي د تحقیق کار ته رونق ورکړي، له کار سره مینه نه درلودل کاغر بې نتیجې پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. امانت داري هم د څېړونکي يو صفت دی، چې بايد دغه کار د موضوعاتو په نقل کې په پوره ډول، په نظر کې ونيسي. بايد په مستقيم او غير مستقيم ډول امانت په پام کې ونيسي.

ت. محقق بايد پراخ فکر او د خپلواک فکر څښتن وي او د تحقيق په ترسره کولو کې هېڅ ډول تنګ نظري په پام کې ونه نيسي.

ث. محقق بايد له کار سره علاقه ولري او په پرله پسې ډول خپل کار ته دوام ورکړي. ځکه کار د ده او تحقيق ترمنځ فوري پل جوړوي.

ج. محقق بايد علمي روح ولري، يعنې له څه ليکلو او تحقيق څخه يې مقصد علمي او فرهنګي بڼه ومومي. يوازې مادي مطلب درلودل د تحقيق کار بې خونده کوي.

لنډه دا چې د ښه محقق په صفتونو کې لکه، چې مورږ وويل د تحقيق توکي هم رول لري؛ د يو ليکوال په وينا:

((د محقق د کار اصلي توکي په څېړنو هغه هم په انساني علومو کې کتاب دی، نو بايد څېړونکی د خپل کار وسيله، چې کتاب دی، په بشپړه توګه وپېژني او وکولای شي له هغه څخه په ښه ډول ګټه پورته کړي او وګوري د مطالعې وړ کتاب کومه برخه يې د تحقيق لپاره مساعده ده.)) (۹ : ۴۰)

۵- د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې:

تحقيقي او علمي آثار جلا محتوايي ځانګړنې او خصوصيتونه لري. له ډېرو لرغونو زمانو تراوسه د فرهنګ او تمدن په حوزه کې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې ډېر آثار تاليف، تدوين او ليکل شوي دي، خو ډېری يې علمي-تحقيقي نه دي او يا اوس داسې څه ترې لاس ته نه راځي، چې د څېړنې په اصولو او معيارونو برابر وي.

علمي-تحقيقي آثار د ځان لپاره جلا ځانګړنې لري، چې يادونه يې يو ځل بيا کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- يو شمېر څرګندوي، چې: ((څېړنيز اثر ګټوره او ښه محتوا لري، مضمون يې بايد منطقي تړاو ولري، مخاطب سره تناسب ضرور دی، ساده او روان وی. لنډ او د موضوع او شکل هم آهنګي موجوده وي.)) (۱۲:۷)

ب- ځينې نور بيا په دې باور دي، چې: ((تحقيقي اثر بايد تحليل، پرتلنه، تعريف، توصيف ، کره کتنه، قضاوت، دليل او اثبات او ... دا ټول راونغاړي.)) (۲ : ۱۷)

ج- چا بيا داسې ويلي دي: ((څېړنيز اثر هغه دی، چې يو نوی تحقيق وي او زياتوي چې په ځانګړي ډول ليکل شوی وي.)) (۴:۸)

له پورته نظرياتو څرګنديږي، چې ځينې په محتوا او ځينې نور په شکل د اثر ټينګار کوي، خو څه شی، چې په ورستيو دوو نظريو کې راغلي دي، هغه په دواړو برخو (مضمون او شکل) پاملرنه کول دي.

محقق بايد د اثر محتوا او شکل ته پاملرنه وکړي او خپل تحقيق په علمي-تحقيقي معيارونو برابر کړي.

هغه څه چې د علمي-تحقيقي مؤسسو د علمي-څېړنيزو فعاليتونو د حق الزحمو په مقرره کې د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۱۸، ۱۳۸۲ (۸۲) لمبر فرمان کې راغلی، په دواړه اړخونو (شکل او محتوا) ټينګار شوی دی.

د هغې مقرري د دويمې مادې په دويم بند کې راغلي دي: ((علمي-تحقيقي اثر، کتاب، رساله يا هغه مقاله ده، چې لاندې شرايط ولري:

۱) د هېواد په کچه (سويه) نوې مفکوره او نظريه وړاندې کړي.

۲) سبک او ليکنه يې معياري وي، له املايي او انشايي غلطيو خالي وي.

۳) په ليکنه کې يې په عمده ډول له معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه کار اخيستل شوي وي.

٤) د علمي –تحقيقي اثر مقدمه بايد لاندې صفتونه ولري:

❖ د موضوع طرحه په واضح ډول راغلي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقيق هدف او اړتيا مشخصه شي.
- په رشتې پورې اړوند ، د تحقيق حدود او ساحه وښودل شي.
- اثر د محتوا لنډ ذکر او همدارنګه د تحقيق د کار د موادو او چلند توضيح کول ضرور دي.
- د ضرورت او لزوم په صورت کې له معيارونو سره سم په مضمون پورې اړوند جدولونه، احصايي، ګرافونه او نقشې وويستل شي.
- د تحقيق له کار څخه علمي نتيجه اخيستنه.
- له معاصر علمي منل شويو معيارونو سره سم د ماخذونو د فهرست برابرول.
- د لزوم(اړتيا) په صورت کې د اثر په پاى کې د اړوندو ضمايمو (توکو) موجوديت.
- د اصطلاحاتو تعريف او توضيح دې وشي.

له پورته خبرو دا نتيجه اخلو ، چې تحقيقي آثار بايد (محتوايي او شکلي) بڼې ګڼې او ځانګړنې ولري؛ چې مونږ به يې دلته ځينې محتوايي او شکلي ځانګړنې راوړو:

الف: د نوې او تازه مفکورې وړاندې کول.

تحقيقي رساله بايد نوې او تازه مفکورې د لوستونکو لپاره ولري،هغه هدف چې محقق لري (د تازه او نويو مفاهيمو لټول البته د پخوانيو او نويو معلوماتو په رڼا کې) بايد خلکو ته وړاندې شي، د دغه په لوستلو د لوستونکي يو څه تنده ورباندې ماته شي.

ب: د ټولنيز(کلي) مطلبونو او مفاهيمو تحليل:

محقق بايد د نظريو په رڼا کې پلټنه وکړي، يعنې د پراخه او نويو نظريو عينکې ځانته کېږدي او هغه کلي(هدفي تحليل) له خپلې څېړنې راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل تحقيق کې (ټول اثر معرفي) او توصيف شي، توضيح او بيا يې له اصولو سره سم د ټولو جزياتو څېړنه وشي.

پ: د پديدو او مفاهيمو تعريف:
تعريف د يوې ښکارندې (پدېدې) د ماهيت پېژندل دي، په دې ډول، چې (ډېر يې ومنی اولږ شمېر يې نه ...) (مانع، اغيار، جامع افراد).
په يوه تحقيقي اثر کې لومړی د موضوع پېژاند وشي او بيا يې مفهوم بيان او توضيح شي.

ت: ستاينه (توصيف) او تمثيل:
د پديدو توصيف او بيا د هغو د بيان لپاره مثالونه راوړل د علمي تحقيقي اثر ښه خصوصيت دی. توصيف يا ستاينه د يوې پدېدې بيان او سپړل دی، خو بايد د اثر ټول غوټه په ستاينه او مثالو کې واضح او څرګنده شي. اثر بايد داسې د لوستونکي مخ ته کېښودل شي او توصيف شي، چې ابهام (تياره) ګوټونه په کې پاتې نه وي، مګر دا د دې معنی نه لري (چې په يوه موضوع کې زما يا ستا يا درېيم شخص تحقيق او آخر دی، بلکې تر دې دمخه شوی او لا نور به هم وي.)

ث: د رايو او نظريو پرتلنه (مقايسه)
د رسالو او تحقيقي آثارو له ځانګړنو يو هم پرتلنه (مقايسه) ده او هغه د دوو موضوعګانو يا دوو يا ډېرو پديدو ګډه وجه او ېبلوالی دی؛ په هغه ډول، چې په دې کار د نظريو وزن او اعتبار مشخص شي، ارزښتمندي، صحت او سقم يې ښکار شي، د ګډون او ېبلتون وجه يې څرګنده شي او په دې ډول د تحليل لپاره لاري-چاري برابرې شي.
ج: د نظريو نقد (کره کول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلابېلو نظريو کره کول د علمي- تحقيقي رسالو او اثارو ځانګړنه ده. څېړونکی يوازې د خبرو نقلونکی نه دی او همدارنګه د خلکو د نظريو مخالف هم بايد نه وی. هغه بايد د کنجکاوی په روحيه او له ډېرې علمي زېرمې (ذخېرې) سره د څېړنې موضوع ته ورننوځي او د تېرو او نويو له پوهانو د نظريو سېګنې او بدی راوباسي او نوې مفکورې فرهنګي ټولنې ته وړاندې کړي.

ح: دليل او ثبوت

دا د تحقيق يوه بله ځانګړنه ده. څېړونکی بايد په څېړنه کې د شخصي فکر، دودونو، عنعنو او سليقو له مخې کوم حکم ونه کړي، بلکې بايد د هر حکم د اثبات لپاره دليل وړاندې کړي. هر حکم د خپل اثبات لپاره د دليل غوښتونکی دی، ځکه د علومو هره برخه ځانګړي دليلونه لري.

په ادبي او انساني علومو کې دليلونه د روايت او درايت (پوهې) پر بنسټ ولاړه وي. روايتونه يو له بله سره متفاوت وي او توپير لري. په هر ډول د هرې ادعا د اثبات لپاره دليل په کار دی او تحقيقي رسالې بايد دلايل ولري او دغه کار د څېړنې په برخه کې ارزښت لري.

خ: قضاوت او حکم

د څېړنيزو رسالو له محتوايي ځانګړنو څخه يو هم (حکم او داوري) (قضاوت او حکم) دی. بايد څېړونکی له ځانه نظر هم ولري او هغه څرګند کړي او د رايو د اختلاف په حالت کې (رايه ورکړي، قضاوت وکړي او حکم ورکړي او د دمنلو وړ خپله خبرې وړاندې کړي.)

په قضاوت کې دا مهمه ده، چې څېړونکی له هر ډول تعصبونو خپلواک وي. محقق بايد له هر ډول ډله ايزو، نژادي او نورو وړو مفکورو څخه خلاص وي او په څرګند ډول حق او باطل خلکو ته ور وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: د ژبې د ليکوالۍ اصولو او قواعدو سره برابري

ټولې مقالې اورسالې، چې ليکل کېږي، بايد د ليکوالۍ له ټولو اصولو په ټبره ګرامري د ستور سره برابري وي.

که يو څېړنيز اثر په هره برخه (طبي، زراعتي، انجينري، ادبي او هرو نورو علمي برخو کې وي، بايد د ليکوالۍ ټول اصول په کې مراعات شي.

ذ: د لغاتو او اصطلاحاتو توضيح

د هر تحقيقي اثر له ځانګړنو دا ده، چې د کتاب په پای کې د مضمون اړوند لغات او اصطلاحات معنی او تفسير کړي.

۶- د څېړنې د ترسره کولو پراوونه:

څېړنه د ترسره کولو پړاوونه لري؛ چې بايد په ترتيب سره ترسره شي.

تحقيقي عمليات په ځانګړو علمي حرکتونو سره پيلېږي او هغه پړاوونه لري، چې يو پر بل پسې بايد عملي شي. څېړونکی په هره مرحله کې د خپلواکو عملياتو د ترسره کولو اړمن دی، چې بايد په جلا، خو په ترتيب او پرله پسې ډول ترسره شي او بيا بل پړاو ته لاړ شي.

هره څېړنه د دې لپاره، چې پوره پايلې ته ورسېږي، څو پړاوونه بايد تر شا پرېږدي او د تحقيق پړاوونه په لاندې دي:

د موضوع ټاکل:

د موضوع ټاکل او انتخاب، د تحقيقي اثر په رامنځته کولو کې مهم او د ارزښت وړ دی. محقق هغه مهال څېړنه پيل کوي، چې له نه پېژندونکي موضوع سره مخامخ کېږي، بايد د هغې موضوع څېړل لازمي او ګټور وګڼي. دغه راز په تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې محقق ځان پېژني او نورو ته ځان وپېژني. طبيعي خبره ده، چې د تحقيق په موضوع کې پوښتنه يا پوښتنې د محقق په ذهن کې پيدا کېږي، هغه بايد هڅه وکړي د تحقيق موضوع يا مساله له ببلابېلو اړخونو ځانته تعريف کړي ، ځکه موضوع تر څو پورې، چې نو موړي ته ګونګه وي، د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د تحقيق موضوع بايد نوې او غيرتکراري وي او ترسره کول يې بايد ګټه رامنځته کړي.
څېړونکی بايد د تحقيق د موضوع حد او پوله وټاکي، څو د کار په اوږدو کې له اساسي ستونزو سره مخامخ نه شي، ځکه لويه موضوع د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د موضوع محدودېدل محقق ته امکار ورکوي، څو د موضوع د ببلابېلو برخو په څېړنه پيل وکړي او په هغه پورې اړوند مسالې وڅېړي، نو له دې امله د موضوع په تعريف او حدودو کې فرعي او لږکي (جزيي) موضوعګانې، چې له اصلي موضوع سره ارتباط لري؛ په پام کې ونيسي.
د موضوع انتخاب آسانه کار دی، خو د هغې محدودول ستونزور کار دی. په دې معنی، چې د څېړنې په برخه کلي موضوع نه شی کېدای د ارزښت وړ وګڼل شي، ځکه هر څومره، چې موضوع لويه (کلي) وي، د ارزښت وړ وبلل شي. بايد څېړونکی هڅه وکړي د تحقيق وړ موضوع پراخه وټاکي.

- بل هغه څه، چې د تحقيق په کار کې د محقق لپاره ګټور وي، له موضوع سره مينه والی (علاقمندي) ده. له هغې موضوع سره، چې محقق مينه وال نه وي، هغه په درست ډول څېړلی نه شي. له موضوع سره بلدتيا او مينه د محقق د پلټنې حس پياوړی کوي او هغه د بريالیتوب لوړو ته پورته کوي، نو که د موضوع ټاکل په محقق پورې اړوند وي، بايد داسې موضوع غوره کړي، چې ورسره مينه او علاقه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع په ټاکلو کې بايد د ټولنې او فرهنګي چاپيريال پېژندل په پام کې ونيول شي. هر اثر، چې د ټولنې د اړتيا په برخه کې تاليف شي، د فرهنګي ټولنې له نبه راغلاست (استقبال) سره به مخامخ شي.

بله مهمه خبره دا ده، چې د څېړونکي پياوړتيا او پوهه د تحقيق په کار کې مراعات شي؛ په دې معنی، چې محقق بايد هغه موضوع وټاکي، چې په هغه برخه کې تخصص او مخکې له مخکې معلومات ولري، دغه کار د تحقيق په کار کې ډېره مرسته کوي.

لازمه ده محقق د موضوع په ټاکلو کې له کل نه جز ته لاړ شي او هغه د خپل کار عنوان وټاکي. د مثال په ډول که د خوشحال د شعر او آثارو په برخه کې څېړنه کوو، دا کلي موضوع ده، خو که شعر (د خوشحال په نظر) را اخلو او بيا تحقيق ور کې کوو، نو دا جزيي موضوع ده.

۲:- د څېړنې د موضوع ثبت او قراداد:

کله داسې هم کېدای شي، يو محقق د يوې مؤسسې او يا تحقيقي خاص بنسټ (نهاد) لپاره تحقيق وکړي. همدارنګه هغه څېړنې، چې د بېلابېلو دورو لپاره تحصيلي پايليکونه جوړ وي او يا په پوهنتونونو او علمي مؤسسو کې د علمي ترفيعاتو لپاره پايليکونه جوړوي، ثبت او قرارداد يې يو اړين (ضروري) کار دی. هغه څېړنې چې محقق يې د يوې مؤسسې لپاره ترسره کوي، په قرارداد کې د کار د ترسره کولو لپاره ضروري دي. محقق د هر کار د ترسره کولو لپاره بايد يو وړ (مناسب) وخت (زمان) په نظر کې ونيسي او په هغه موده کې چې قرارداد کوي، بايد په هغه اندازه وي، چې په هغه موده کې تحقيق ترسره کړي.

همدارنګه د تحقيق کار لګښت (هزينې) ته اړتيا لري، بايد هغه پيسې چې د تحقيق د ترسره کولو په کار کې لګېږي، وسنجول او برابرې شي، پرته له دې ډېر ځله ليدل شوی، چې د تحقيق کار ونه نيمګړي پاتې شوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقيق په کار کې وړاندوينه او سوچ کول، ځانګړی ارزښت لري، ځکه د کار په اوږدو کې ستونزې کمېږي.

۳:- لومړنی فرضيه (سوچ) او وړاندوينه کول (طرحه ريزي):
کله چې يو مهندس د ودانۍ د جوړېدو اراده ولري، لومړی د خپل پام وړ کار په برخه کې يو نقشه برابروي او له هغه وروسته خپل کارونه له نقشې سره سم ترسره کوي.
په هر څېړنيز کار کې بايد کړنلاره او د کار اصلي محورونه، چې څېړونکی هغه له سره تر پايه ترسره کوي؛ بايد وټاکل شي. دا کار د دې لپاره ښه دی، چې محقق په خپل کار کې نه ناهيلی کېږي.
د تحقيق د طرحې د برابرولو هدف، د تر ټولو ښه ټاکل او د تحقيق په کار کې په عملي لاره ده، څوله هغې لارې په مطلوبو معلوماتو برلاسی وموميِ. دا د تحقيق خاکه هم ګڼلای شو.
په اجتماعي او ادبي علومو په تحقيقاتي کار کې فرضيه (سوچ) ځانګړی ارزښت لري، زيرکانه حدس کولو هم د تحقيق د نتيجې لپاره ضروري خبره ده.
فرضيې د تحقيق په کار کې رونبانه، مشخصې او د درک وړ وي او يوازې په خيال او ګمان او حدس بنا نه وي.

۴:- د منابعو، ماخذونو او کتابتونو پېژندنه:
له لومړنۍ برنامې او د کار د خاکې له برابرولو وروسته محقق د خپل کار منابع راپيدا کوي او له پېژندلو وروسته هغه ثبت او راټولوي. د محقق منابع چې هر څومره غني او ډېره وي، په تحقيق کې د حقيقت پيدا کېدل آسانه او د پام وړ وي.
د محقق د استفادې وړ منابع بايد اصيل وي، يعنې لاس يې نه وي خوړلي او تحريف شوي نه وي او په انساني علومو کې، چې څومره لرغونتوب ولري د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق ارزښت ډېروي. څېړونکی بايد دمنابعو په راټولولو کې پوره پاملرنه او ژورتيا وکړي.

د محقق مطالعه د منابعو په برخه کې رول لري. څومره چې د محقق د پوهې ساحه پراخېږي، په دې معنی ده، چې له منابع او ماخذو يې په پراخه توګه ګټه پورته کړې ده.

له اهل نظر سره مشوره هم د منابعو په کار کې مرسته کوي. محقق بايد له پوهانو، صاحب نظرانو سره وګوري، مرکې وکړي او له تجربو يې ګټه پورته کړي.

له کتابخانو څخه د ځينو کتابونو نومونو له ځانه سره يادداشت کړي، نيټ څخه ګټه واخلي.

محقق بايد له لومړي لاس موادو ګټه پورته کړي، داسې کتابونه او منابع وي، چې له له پوره ژورتيا، تفکر، نقد او تحليل څخه په کې کار اخيستل شوی وي. له مورنی ژبې پرته که نورې ژبې يې زده وی، د هغې ژبې مجلو، کتابونو، رسالو او مقالو ته دې مراجعه وکړي او دا د تحقيق په کار کې نوې تجربې او پوهې ترلاسه کول دي.

لنډه دا چې محقق بايد له کتابونو، مجلو، رسالو، مقالو، انټرنيټ او خپلې مطالعې د يادداشتونو له لارې، د مطالبو د تنظيم، ترتيب، انسجام، تجربو، خاکو، فرضيو، تحليلونو، بدلونونو، تعدلونو، کارونو، ليکونو او ټولو تجربو او پوهنو څخه ګټه پورته کړي. سره له ناسره ببل او داسې مطالبو په برخه کې تحقيق وکړي، چې د پام وړ وي.

محقق بايد خپل کار په پای کې يو ځل بيا اصلاح او وګوري او ګڼه هم بل مسلکي سړي ته وسپاري، چې اېډېټ او سمون په کې وکړي.

د کتاب، رسالې اېډېټ کول دا معنی لري، چې مورِ خپل کار د کتاب د تيارولو او چاپولو لپاره چمتو کوو؛ که تصحيح لږ په ځنډ ترسره شي بده خبره نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه:

په تحقيقي اثارو کې د ماخذونو کارولو لارې-چارې ډول ډول دي. په کتابونو او رسالو کې يو ډول ، په تحقيقي مقالو کې بل ډول، به مونوګرافونو کې بل، په ذوقي مقالو او مجلو کې بېلې لارې تعقيبوي.

له دې امله په علمي-تحقيقي او نورو مقالو کې د ماخذونو کارول په لاندې ډول راوړو:

په رسالو او تحقيقي کتابونو کې د ماخذ ورکول په يو ډول نه دی. يا په بله وينا څېړونکی يوه خوله او يو فکر نه دی، ډول، ډول لارې يې غوره کړې او په دغه کار کې پرمخ ځي. کېدای شي دا کار د دوی له ځانې سليقو څخه منشا اخيستې وي، خو بيا هم کېدای شي د تحقيق په کار کې ګټور وي، لږ تر لږه د علمي-تحقيقي آثارو د ماخذونو د چال چلند لارې ډېرې، خو مورږ به يې دلته دري راواخلو:

په پاورقۍ يا د پاڼې لاندې برخه کې د ماخذ ورکولو چال چلند:

په دې روش کې چه څېړونکی له يوه اثر نه ګټه پورته کړې وي، د خپل کتاب يا رسالې په متن کې شماره راوړي او له هغه وروسته ګڼه (شماره) يعنې د صفحې په پاې کې له افقي خط وروسته خپل د پام وړ ماخذ او منبع لوستونکو ته ورپېژني. په دغه روش (چلند) کې کله چې د ماخذ نوم د لومړي ځل لپاره په پاورقۍ کې راځي، بايد بشپړ ځانګړنې يې په ترتيب سره ذکر شي؛ يعنې د مؤلف يا محقق (نوم، تخلص، د اثر نوم، مصحح نوم، مترجم نوم، ځای، د چاپ نوبت، کال، د چاپ ځای، خپرونکې مؤسسه او هم جلد (ټوک او مخ) وښوول شي.

۱) که محقق غواړي د کتاب يا رسالې په پای کې ماخذ ورکوي، لازمه ده په متن کې شماره ورکړي او بيا د کتاب په پای کې شمارې د الفبا په ترتيب سره ورکړي. البته دغه ټول ډولونه پخوانی دي. مهمه مساله دا ده، چې مورږ په يو اثر کې له څه شي او کوم ماخذ څخه استفاده کوو. که مو استفاده په کتاب يا تحقيقي مقالې يا رسالې کړې نو لازمه ده په پوره ډول ماخذ ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) په علمي- تحقيقي مقالو کې ماخذ ورکول: د علمي- تحقيقي کارونو يو ځانګړنه د ماخذونه درلودل دی. کله چې ليکوال په خپله علمي مقاله کې له ماخذونو ګټه پورته کوي، هغو سرچينو څخه، چې د خپلې مقالې په ليکلو کې ګټه پورته کړې، لوستونکو ته معرفي کړي. د علمي مقالو ماخذونه هم په يو ډول نه کارول کېږي، د وختونو په تېرېدو سره محققينو او ليکوالو له ببلابېلو لارو چارو کار اخيستی، چې د تحقيق او تاليف کار يې يا آسان کړی او يا ستونزمن کړی دی.

په ډېر پخوا وختونو کې زموږ په هېواد کې د ليکنې او څېړنې لپاره هم د ماخذ ورکولو شيوه يو لاس نه وه. په پوهنتونونو او اکاډميو کې کابو يو ډول شيوه موجوده وه او هغه دا چې (ماخذ يو ځل د شمارې په ورکولو په متن کې بيا پاورقۍ کې معرفي کېده او د کتاب په پای کې به بيا راوړل شو، خو اوس په پوهنتونونو کې (شماره بيا شارحه بيا صفحه) او د کتاب په پای کې هماغه ماخذ د الفبا په ترتيب ورکول کېږي او مخ بيا نه راوړل کېږي.

پخوانی ډول: اميل بنونيست ويلي: ((د آسيا په وچه کې د ژبو دوه کورنۍ شته، چې يوه هندی او بله اريانې ده او دواړه يوه ګډه ريښه لري.)) (۱)

۱- اميل بنونست: د اندو اروپايي ژبو کورنۍ. (لومړی چاپ ۱۹۵۸) کابل: کابل پوهنتون نشرات ۱۸ مخ.

اوسنی ډول:

هماغه مطلب، له هغه راوروسته صفحه بند ېږي او همدلته د کتاب مخ هم راوړل کېږي؛ په پاورقۍ کې نه راخي. د کتاب په پای کې:

۱- اميل بنونست. ۱۸۵۸. د اندواروپايي ژبو کورنۍ. (لومړی چاپ). ځای. مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کـه لـه فارسـي پښـتو او اردو څخـه مـو ماخذ را اخيسـتی وي، لـه راسـته خـوا شماري په ترتيب او که له هندي يا انګريزي څخه ماخذ راوړی وي، له چپ لوري ماخذ ورکول کېږي او که انټرنيټ وي نو:
www.geocities.com/farraiiv/cearah.html

۸– د څېړنې (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير :

تحقيـق د ليکـوالي په دنيـا او تحليـل د ليکـوالي په کـار کـې مهـم او د پـام وړ بحثونه دي.

څېړنه د ليکوالي په دنيا کې دوه اړخونه لري، چې ترسره کول يې ضرور او له تحقيق پرته د ليکوالي بهير له پرمختګ سره مخامخ کوي او تحليل (په ليکوالي کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دي.)

که تحقيق ونه شي، ليکوالي پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالي په هره برخه کې تحليل نه وي، دا معنی لري، چې موږ د موضوع له درک پرته د هغې په څېړنه او تفسير لګيا يو، نو څېړنه له انساني ژوند سره مل هڅه ده، چې په بېلابېلو برخو پورې اړوند پوهې ته پراختيا ورکوي او تحليل د پوهې او مسلک په کار کې د انساني فکر د سمبالولو، پراختيا ورکولو، هويت او انکشاف ورکولو وسيله ده؛ له دې امله که هر تحقيق که په هره برخه کې وي، د يو تحليل له مخې وي، تحقيق له تحليل پرته مفهوم نه لري. (دواړه يو د بل لازم او ملزوم دي.)

يو تحقيق هغه وخت په زړه پورې او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. په دې اساس حسن عميد وايي: ((تحليل – مص. [ع] (ت، ل) حلالول، ښه شمېرل، حلول، پرانستل، په معده کې د خوړو حل کېدل.)) (۱۵: ۵۴۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګنده شوه، چې تحليل د تحقيق شويو شيانو او مطالبو شمېرل، حلول او ورسره ورسره پرانستل دي.

پښتو انګليسي قاموس کې راځي، چې (تحقيق؛ ريسرچ Research او پلټنه ده او تحليل (Assimilation, decomposition)، Dissolution ته وايي.)) (۳: ۱۰۳)

که تحقيق خلقول، لټول او پيدا کول دي، نو تحليل د هغو موادو باطني راسپړنه ده، آن حلول او تجزيه کول ورپوري اړه لري. په (زاهد پښتو-پښتو سيند) کې راځي: ((تحليل- نر. م (ج- تحليلونه) حلول، تجزيه کول، ويلي کول، يوه موضوع په څو برخو ويشل او د دغو اجزاوو ترمنځ د اړيکو بيانونه ده.)) (۲۰: ۲۱۲)

اوس څرګنده شوه که تحليل له تحقيق سره مل نه وي، موضوع په پوره ډول وضاحت نه موي؛ تحليل که يوې خوا د تحقيقي موادو سپړنه او تجزيه ده له بلې خوا د تحقيقي موادو د سپړلو تيوري هم ده.

که تحقيق د بشر د اړتيا او کنجکاوۍ (پلټنې) نتيجه ده، خو تحليل دغه کار ته مفکوره او ايډيا پيدا کول دي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه ده. د تهران پوهنتون استاد دکتر علي فاخر د دوکتور اثر کې داسې راغلي دي: ((تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کول؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده.)) (۱۴: ۲)

په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو په دې اساس (هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو ښکلی کېږي او د بري پړاو ته رسېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۳- دشپړم څپرکي د مطالبو لنډيز:

- تاليف او څېړنه او د ليکوالۍ نوري برخې د معاصرې ليکوالۍ مهمې، علمي، ادبي او آن تدريسي برخې جوړوي.
- لومړی؛ تاليف، رديفول، جوړول او منظمول دي، يعنې ليکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ ليکوالۍ ډګر له تخليق ، تصنيف او تحقيق مالامال دی. هر علمي او ادبي او هنري تحقيق يوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تاليف او تحقيق هم د ليکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.
- ځينې خلک چې د شهرت د خيال تربي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.
- په درياب قاموس کې راځي: تاليف واحد مرکز جمع، يوځای کونه او کتاب ليکنه ده، خو فرهنګ عميد کې وايي: ((تاليف؛ يو ځای کونه، راټولول، د هغو ټکو راټولول، چې په ببلابېلو ټوټو پورې اړه ولري. همدارنګه زياتوي: دوستي کول، الفت ورکول، راټولول، خواره واره شيان سره راټولول، دهغه کتاب راټولول، چې مطالب يې له نورو کتابونو اقتباس شوی وي. عربي قاموس: تاليف ګرد آوري شده، کمپوزشن، کمپوزنګ، اډېټينګ ته هم وايي.
- تاليف ډېر په اقتباس ولاړ وي، خو په دې شرې چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزيې پر اساس وي، دغه کار دېر تمرين ته اړتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځينې ليکوال وغواړي په ډېره يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د ډېرې او تلوار.
- د کابل پوليتخنيک او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي عړی، ښاغلی استاد پوهاند نورمحمد همتا نظر لري: به نظر من: [در تاليف آثار ضمن رهنمود های مقرره مطالب ذيل بايد در نظر گرفته شود:

- عنوان، فصول و مفردات طبق خواست زمان، انکشافات علمي وجامعه بهتر است.. فهرست شوند.
- تاريخچه موضوع يا عنوان طرح شده، اثار کتبی و تاريخی در اثار کتبی و تاريخی و اثار علمی مرور طور فشرده بصورت مشخص و موجز با ذکر نام مؤلف گفته شود.
- نقد يا تاييد اثار قبلی بشکل مستند و منطقي اگر ضرورت باشد ؛ صورت گيرد.
- داشته ها و يافته های مؤلف به زبان و ادبيات و شيوه مربوط نحو ، باتفصيل و مستند به اثار علمی قبلی در آشکال، تعارف... و اظهارات بيان گردد...

همدارنګه د نورو څېړنو ، مرکو او پوښتنو ترڅنګ چې د څانګې او نورو استادانو څخه د تاليف په برخه کې کړي دا دی يوه ژوندی مرکه لرو ، چې لنډيز يې راوړو:
د کابل پوهنتون، د ژورنالیزم پوهنځی حقدار استاد او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی ښاغلی پوهاند وفا ليکي:
[برای تاليف يک اثر علمي مراتب آتی بايد درنظر گرفته شود:
موضوع تحقيق و تاليف يافته های تحقيق از جمله مسايل عمده در پيشرفت و تکامل جامعه انساني است. زيرا انسانها از زمان طفوليت تا مراحل کهولت ضرورت دارند که برمعلومات و جانبينی خود بيفزايد.
همچنان کشف رازهای خلقت و طبيعت از جمله خواسته های انسانی می باشد.
البته تجربه، جستجو و کنجکاوی پايه و اساس تحقيق را تشکيل ميدهد...

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید گفت که داشته های علمی بدون تحلیل و تحقیق بدست نمی اید. لذا برای آنگه یک اثر دارای محتوای عالی باشد ، باید میتودلوژی و یا اصول تحقیق را مراعت کرد و ...

- د کتاب په تالیف کې لازمه ده: د یو چا د سبک پیروي وشي.
په تالیف کې هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي... نور ارقام دې له کتابه وویل شي.
- د تالیفي او تصنیفي اثر ترمنځ ښکاره توپیر موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپیر لري، د لیکنې په ډګر کې هم پراخه توپیرونه لري.
- د تالیفي اثر برابرول د یو مشخص تدریسي هدف لپاره وي. باید ډېر واضح او څرګند وي؛ د لیکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ور کې صراحت ولري. د تالیفي اثر ځانګړنې تر ډېره بریده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري.
- په تالیف کې یا د تالیف کولو په وخت کې لیکوال ته خپله پوهه یا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هېواد په مذهبي او ملي روحیه پوه او سمبال وي، ځکه تالیف کول د لیکوال یو اجتماعي مکلفیت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نیت او له موضوع څخه لازم درک باید په کې موجود وي.
- قرآن کریم، حدیث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تالیف نه یوازې د لیکوال خپل نظریات دي، بلکې د نورو د قول ځلول هم دي. تالیف بله ځانګړنه دا ده، چې لیکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نومورې د ضرورت له مخې د سترو لیکوالو د سبک پیروي کوي.
- تالیفي اثر ډېر ځله تدریسي هویت لري او اهداف یې روزنیز وي. دغه آثار (تالیفي) په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي؛ همدا اړتیا ده، چې د لیسانس دورې محصلین باید په پوره او عمومي ډول، د ماسټرۍ او دوکتورا محصلین په خصوصي او مسلکي ډول د لیکوالۍ په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو وپوهېږي، اهداف يې وپېژني او د ليکوالۍ او ليکوال کېدو هڅه د ليسانس له دورې پيل کړي.

- د تاليفي اثارو د ليکلو بله ځانګړنه دا ده، چې ډېر تمرين او ممارشت غواړي، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت لا ځلولی شي، ځکه نو د تاليف کولو پرمهال ډېر تمرين ته اړتيا ده، اړتيا زموږ د ضرورتونو د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.
- په تاليفي اثارو کې د اقتباس ترځنګ، ماخذونه بايد ښکاره او په پوره امانتداری و کارول شي. هر ماخذ د کتاب په منځ او د کتاب په پای کې د معياري طريقې له رويه استعمال شي، يعنې د پوهنتونونو له دود سره ځينې وختونه يوه کلمه، اصطلاح او مطلب د صفحې په پای کې هم توضيح کېدای شي.
- د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعنې د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ مثلاً که يو اثر د يو سمستر لپاره ليکل کېږي، يا دوو، بايد (اړتيا، علت، مفردات او د خانګې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.
- په تاليفي اثر کې رنګارنګي ډېره اړينه ده. تاليفي اثر نسبت تصنيفي اثر ته ډېر دقيق وي. يو تاليفي اثر بايد (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدريسي هويت ولري.
- د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابرولو ميتودونه:

بايد په پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې په ليکلو کې قابل صلاحيت وي؛ د ليکوال د کلونو تجربو محصول وي؛ د تاليف له لارو-چارو سره بلد وي، څنګه چې د علومو ځانګې بېلې دي، نو د تحقيق او تاليف لارې چارې هم جلا دي او دغه ميتودونه، تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ميتودونه په (تاريخي، سياسي، علمي او ادبي-هنري باندې ويشل کېږي. تاريخي ميتود د پېښو د پېښېدو عوامل بيانوي، سياسي ميتود سياسي لاړې-چارې په ميتوديک ډول رابنيي، د علمي ميتود شيوه د انکشاف او مهارت پر شيوه استواره ده. ادبي-هنري ميتود پر ښکلاييزو موازينو اتکا لري. فکري او خيالي مهارتونه او معياورنه هم په کې ارزښت لري.
- تاليفي کتابونه د ځان لپاره ميتودونه لري لکه: درسي مفردات، ليک لړه فصلونه، د فصلونو لنډيز، سوالونه او ماخذونه لري.
مفردات يې په څانګه کې ثبتېږي؛ له پنځو کلونو وروسته کېدای شي تغير شي؛ د محصلانو لپاره ضرور دي؛ درسي کتاب د ساعتونو او کرېډټونو له مخې او په سمستر کې څو ساعته او څو اونۍ ويل کېږي.
- تحقيقي اثر هم ميتودونه لري؛ لکه: تاريخي ميتود، د سروې ميتود، تجربې ميتود او ...
- تحقيق؛ څېړنه او ښکاره کول، محقق کول، برجسته کول او په ډاګه کولو ته وايي. ريسرچ، بيا لټونه او پلټنه هم ده. تحقيق په مختلفو ډګرونو کې بېلابېل نومونه اخيستل شوي، چې متن ته دې مراجعه وشي.
- د تحقيق کلمه د ((حق) له مادې اخيستل شوې، رښتيا، درست، د باطل ضد، ثابت او واجب معنی ورکوي. دهخدا لغتنامه کې راځي: د تحقيق کلمه عربي ده، په فارسي ژبه کې معادل يې (پژوهش) او د پژوهش ماده د پژوهيدن له مصدره يعنې لټون او پلټنه او ښکاره کونه ده؛ اخيستل شوې ده.
- که غواړو د تحقيق ارزښت وپېژنو او د ژوند په ټولو (علمي، ادبي، فرهنګي او ... برخو کې تحقيق وکړو، لازمه ده لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړو:

۱) ولې تحقيق کوم؟

۲) د څه په باره کې څېړنه کوم؟

۳) زما څېړنه کومه ارزښتمندي لري او کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤) کوم تحقيق چې زه کوم د نورو (مخکينو) څېړنو ارزښتمندي زياتوي او معلومات پرې ورزياتېږي کنه ؟

٥) زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي کنه ؟

٦) زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟

٧) او کوم هدفونه لري؟

بايد پورته پوښتنو ته ځوابونه وموموـ. اصلي متن ته دې مراجعه وشي، پوره ځوابونه ورکول شوي دي.

❖ څېړونکی (محقق) څوک دی؟

هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه غواړي د دوامدار مطالعې له مخې ليکنه وکړي، د لا زيات تحقيق احساس کوي. خنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

❖ د تحقيق اصل ؛ څېړنه ورته وايو او څېړونکی (محقق) دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا ، محقق ...) څېړل شوی دی.

❖ د تحقيق يوه معنی غوره کول دی، آن په دود او فولکلور کې راغلي: (په ښو تلوار په بدو تامل) او همدارنګه الله تعالی په قرآن مجيد کې فرمايلي دي: ژباړه: (اې مومنانو ! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر دروړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بيا په خپلو کړو پېښمانه شی.) له دې معلومېږي، چې غور او دقت غواړي، هره څېړنه د غور او تحقيق په لړ کې هويت مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقيق د ارزښت په برخه کې په (قرآنکريم) کې د حضرت ابراهيم ع او حضرت پيغمبر ص رسول برحق حکايتونه راغلي دي. همدارنګه د سيرت نبي ص او نورو احاديثو د محقق کولو په برخه کې مسلمانانو ډېر غور او تحقيق کړی دی، چې زمونږ لپاره د تحقيق ارزښتمندي لا زياتوي.
- هر تحقيق فردي او ټولنيزې ګټې لري؛ فردي ګټه يې دا ده، چې هر انسان د کاميابۍ په لور هڅه کوي ؛ اول محقق په رواني لحاظ پياوړی کوي، د فکري کاميابۍ په لور هڅه کوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي. آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پياوړی کېږي، څېړنه پياوړې کېږي، وجداني باور تحرک پيدا کوي او تمرکز پياوړي کوی.
- ټولنيزې ګټې يې دا دی، چې د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو اخلاقي، سياسي، ټولنيزو ، فرهنګي او اقتصادي، برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول کېږي، اعتبار پيدا کوي او ډېره کاميابي حاصلېږي.
- تحقيق ډېر ډولونه هم لري؛ الف: په نندارتونونو کې کتابتوني تحقيق، ساحوي تحقيق، ګډ (مختلط) تحقيق، او تحقيق د ارزښتمندی (ميزان) له پلوه، چې په ابتکاري، پراختيايي (تفصيلي) د پلټونکو د شمېر، حجم او کيفيت له پلوه د کتلو وړ ده.
- محقق ځانګړتياوې هم لري، محقق د ټولنې فعال غړی دی، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا تازه روح ورکوي، څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي. د څېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه په موضوع کې مسلکي توب او د تحقيق پر مهال صبر کول دي، له تعصب ځان ساتل ضرور دي.
- محقق د خپلې پوهې او د نورو نظريو په رڼا کې بايد پوه شي، چې د تحقيق موضوع پېژندل ضرور دي. د يوې مسالې د څېړنې لپاره تعريف طريقه غوره کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پوښتنو ته شواهد باید راوړي، راټول شویو مدارکونو ته سر او صورت ورکړي.

❖ محقق مسوولیتونه هم لري؛ لکه:

۱) تر ټولو مهمه د حقیقت ترلاسه کول دي او نورو ته اعلانول دي. هغه باید ککړ مغزونه له خرافاتو پاک کړي او نوې جوړونه وکړي او په خلکو کې حقاني باورونه پیدا کړي. د یو محقق مسولیت د ټولنې په ټولو ډګرونو کې خدمت کول دي.

❖ څېړونکی یا محقق صفتونه هم لري؛ څېړونکی عادي سړی نه دی او هر څوک نه شي کولای د خپل علم، قلم، لیکوالۍ او څېړنې له لارې خدمتونه وړاندې کړي. د محقق صفت دا نه دی، چې د ټولنې خلک یې د لیکوال په توګه وپېژني، بلکې د یو رونړ آند په توګه او صفت خلکو ته د ټولنې حقایق بیانوي.

❖ که چېرې یو محقق غواړي، چې کامیاب شي لاندې ټکي په نظر کې نیسي: (د عمل نوښت، صبر او پایداري، پر موضوع لازمه پوهه درلودل، د مطالبو په پوهېدو کې ژورتیا درلودل، د نظریو او افکارو په تحلیل کې نقاد ذهن درلودل، د مطالبو د وړاندې کولو لپاره روحي برلاسي درلودل، د تحقیق له لارو چارو سره بلدتیا، له منابع او ماخذونو سره روږدیوالی، په بهرنیو ژبو پوهېدل، له کمپیوټر او انټرنیټ څخه ګټه اخیستنه، د لیکوالۍ له اصولو سره بلدتیا، دا ټول د محقق صفتونه دي.

تحقیق باید نوې مفکوره ولري.

په لیکنه کې له معتبرو منابعو کار اخیستل شوی وي او دغه راز تحقیقي اثر مقدمه غواړي؛ د موضوع طرحه په واضح ډول ورکې راغلي وي، د تحقیق اهداف ورکې مشخص شي؛ د اثر د محتوا لنډ ذکر په کې وشي، د ضرورت په صورت کې له معیار سره سم جدولونه، احصایي، ګرافونه او نقشې وښودل شي، ماخذونه، اصطلاحات او نور وښودل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تحقيق او تحليل ترمنځ توپير هم شته؛ ځېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره بهير دی او تحليل په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دی. که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وی، په تېره په تحقيق کېږي. نو دا معنی لري، چې موږ د موضوع له درکه پرته تحقيق کوو.
- يو تحقيق هغه وخت په زړه پورې او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. د حسن عميد په وينا، تحليل، حلالول، ښه شمېرل، حلول، پرانستل...
- پښتو-انګليسي قاموس کې راغلي: که تخليق خلقول، لټول او پيدا کول دی، نو تحليل د هغو موادو باطني را سپړنه ده.
- که تحقيق د بشر اړتيا او کنجکاوي ده، خو تحليل د غه کار ته ايديا او مفکوره پيدا کوي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه کېږي.
- تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کوي؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده. په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو سره ښکلی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۴- د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱) ولې تحقیق یو نظامنده کار دی او تحلیل هدف ښکاره کوي؟ لنډ او جامع ځواب راکړئ

۲) د تالیف درې تعریفونه را واخلئ.

۳) یو تالیفي اثر ډېر په اقتباس ولاړ دی، که په تحقیق؟

٤) د تالیفي اثر په برابرولو کې څو ضروري یادونې کومې دي؟

٥) آیا په تالیفي اثر کې خپل مطالب او رانقل شوي مطالب سره ګډ که جلا ښوول کېږي؟

٦) د تالیفي اثر ځانګړنې په کره ډول په ګوته کړئ.

۷) د تالیفي او تصنیفي اثر توپیرونه په واضح ډول سره وکړئ.

۸) د تالیفي او تصنیفي آثارو د برابرولو ځینې میتودونه په ننبه کړئ.

۹) د سیاسي، علمي او ادبي میتودونو ځینې ځانګړي معیارونه په ګوته کړئ.

۱۰) د تالیفي کتاب د تالیفولو په کار کې کوم میتودونه په نظر کې نیول کېږي؟

۱۱) سرمحقق زلمی هېواد مل د څېړنې میتودونو ته څه ډول اشاره کوي؟

۱۲) څېړنه (تحقیق) څه ته ویل کېږي؟

۱۳) تحقیق د څه شي له مادې اخیستل شوې ده؟

۱٤) په بېلابېلو ډکشنریو کې تحقیق څه ډول تعریف شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) د تحقيق درې نوي او په زړه پورې تعريفونه راوړئ.

۱۶) حافظ الپوري، يونس خيبري، حافظ شيرازي د تحقيق په برخه کې کوم شعرونه لري؟

۱۷) د څېړنې پر مهال لازمه ده کومې پوښتنې له ځانه وکړو؟

۱۸) څېړونکی (محقق) چا ته ويل کېږي؟

۱۹) د څېړنې (تحقيق) په برخه کې خپل معلومات په کره ډول وليکئ.

۲۰) په قرآنکريم کې د تحقيق په برخه کې کوم ډول نظر ښکاره شوی دی؟

۲۱) د حضرت محمد ص نظر او دعا د تحقيق په برخه کې څه وه؟

۲۲) ډاکټر سری نګر د مسلمانانو د تحقيقاتو په برخه کې څه نظر لري؟

۲۳) د څېړنې فردي او ټولنيزې ګټې کومې دي؟

۲۴) څېړنه په انسان په تېره په ليکوال او محقق کې څه شی راژوندی کولای شي؟

۲۵) ولې وايي، چې د يو تحقيق هدفونه سپېڅلي دي؟

۲۶) تحقيق څومره ډولونه لري؟

۲۷) د يو څېړونکي (محقق) ځانګړنې په ګوته کړئ؟

۲۸) د محقق مسوولیتونه کوم دي؟

۲۹) د څېړونکي عمده صفتونه کوم دي؟

۳۰) د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې په ګوته کړئ.

۳۱) د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۸، ۱۳۸۲، ګڼه فرمان کې د علمي-تحقيقي مؤسسو د حق الزحمو په (۸۱) نمبر کې د علمي-تحقيقي کتاب يا رسالې شرايط کوم ښوولي دي؟

۳۲) د تحقيقي اثارو محتوايي او شکلي ښېګڼې او ځانګړنې په ګوته کړئ.

۳۳) د څېړنې د ترسره کولو پراوونه کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣٤) په تحقيقي آثارو کې ماخذونه څنګه کاروو؟

٣٥) د تحقيق او تحليل ترمنځ خپل کره، بشپړ او هر اړخيز معلومات وليکئ.

٣٦) پوهاند همتا تاليفي اثر په برخه کې څه نظر لري؟

٣٧) د کابل پوهنتون د ژورنالیزم پوهنځی استاد پوهاند وفا د يو علمي اثر د تاليفولو لپاره کوم لاندې مطالب په پام کې نيسي؟

٣٨) د يو کتاب په تاليف کې کوم مطالب په ياد کې نيسو؟

٣٩) د يو تاليفي اثر کره او عمده ځانګړنې وواياست.

٤٠) د تحقيقي اثر کره او عمده خصوصيتونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۵– د شپږم څپرکي ماخذونه :

۱- قرآنکريم. ثورات الحجرات. (۲) آيت.

۲- احمدي جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو. رسالت انتشارات.

۳- انګليسي – پښتو قاموس. (محمد عارف) ۱۳۸۳. پاکستان. پېښور: دهکی نعلبندي. قصه خوانی.

۴- بېنوا عبدالروف.کال. پښتو متلونه.

۵- پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپروندويه ټولنه.

۶- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده گی و نامه نگاری(دويم چاپ). پېښور: کتاب خپرونه. قصه خوانی.

۷- دهنوي، حسين. ۱۳۸۱. د تحقيق روش(شپږم چاپ) ايران: قم. دارالصادقين.

۸- رشيق، محمد حسين. ۱۳۸۴ ه. د علمي –تحقيقي اثر د ليکلو ډول، روش. کابل: کابل پوهنتون. د کابل پوهنتون د علمي تحقيقاتو مرکز.

۹- رنجبر، دکتر احمد. ۱۳۷۸. روش تحقيق و ماخذ شناسي: ايران: تهران. انتشارات امير کبير. د پيشګام مطبعي خپرونه.

۱۰- زلمی هېواد مل. ۱۳۸۸. د څېړنې بنسټونه او ډولونه. (ټولونه او تدوي). د افغانستان د علومو اکاډمی د سيمه ايزو مطالعاتو مرکز.

۱۱- سياح، احمد. ۱۳۸۳. فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربي). تهران: خيابان انقلاب. چاپخانه رهنما.

۱۲- شيرازی، حافظ. ۱۳۸۲. متن کامل فالنامه حافظ شيرازی. ايران: تهران. کتابخانه ملی ايران. انتشارات هنرور.

۱۳- علي اکبر، دهخدا. ۱۳۷۷. لغتنامه دهخدا(دويم چاپ). تهران: د تهران پوهنتون خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- علي فاخر، دکتر. ۱۳۸۰ کال (دويم چاپ). ابزار عمومي تحقيق. ايران. تهران: تهران پوهنتون. د ايران ملي کتابتون.
۱۵- عميد ، حسن. ۱۳۸۲. فرهنگ فارسي عميد. (دويم چاپ) تهران. ميدان استقلال. مؤسسه انتشارات اميرکبير.
۱۶- فرهنگ فارسی به انگليسی. ۱۳۸۱. (لومړی چاپ) تهران: ميدان انقلاب. خيابان اردبهشت.
۱۷- فرهنگ، غلام يحي. ۱۳۸۶. د تحقيق اصولو رساله. هرات: مطبعه خواجه عبدالله انصار.
۱۸- فقيهي، فضل الرحمن. ۱۳۸۷ه. راهکار های پژوهش (دويم چاپ). هرات: هرات دولتي مطبعه.
۱۹- قايمي، علي. ۱۳۷۵. پر مکتب پېژندنې د ټينګارلارې-چارې. تهران: خيابان شهر. قطره خپرونه.
۲۰- مشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵. زاهد پښتو-پښتو سيند. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه تخنيکي څانګه.
۲۱- مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب. پېښور، اين ډبليو ايف-پي. ټيکسټ بک بورډ.
۲۲- مقرره ها ، لوايح و طرزالعمل های تحصيلات عالی (۱۳۹۰. (دويم چاپ). کابل د لوړو زده کړو علمي معينيت. د لوړو زده کړو مطبعه.
۲۳- همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالې ليکلو اصول (ژباړه). کوټه: يونايټيډ پريس. صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴- هېوادمل، زلمی. ۱۳۷۷. د متن څېړنې ميتودولوژي. کابل. د افغانستان د علومو اکاډمي. د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپـــرکی

۷– مقاله یا مقاله لیکنه

پیلیزه (مدخل):

مقاله؛ عربی کلمه ده، د قول، ویلو په معنی ده او په اصطلاح کې د یوې ځانګړې موضوع پـه برخـه کې هغـه لیکنـه ده، چې علمـي، ادبـي، تحقیقـي، مـذهبي او ... مضمون ولري.

مقاله ډېر ډولونه لري؛ نن سبا د مقاله لیکلو بـازار ښـه تـود دی، چې پـه څېړنیـزو، اخلاقي، دیني، روزنیزو، سیاسي، اقتصادي او .... او ډېرو ډولونو ویشـل کېږي. مقاله هر ډول مضمون لرلای شي. د شکل له پلوه هم توپیرونه سره لري.

په دې څپرکي کې (مقاله یا مقاله لیکنه، مقاله او رسـاله څه توپیر لـري؟، د مقـالو ډولونـه، د مطبوعـاتو اړونـدې مقـالې او دهغـو ځـانګړې (ورځپـاڼو ، انټرنیـټ، مجلې، علمـي-څېړنیـزې او تحلیلـي، ادبـي، علمـي مقـالې او ځـانګړې یـې او همدارنګه انتقـادي-قضـایي، اقتصـادي، تبلیغـي، طنزیـه، ټولنیزې، اخلاقـي، دینـي، روزنیـزې او ... مقـالې او ځـانګړې یـې او دغـه راز د دې فصـل د مطـالبو لنډیز، پوښتنې او ماخذونه په ترتیب سره ښوول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۱– مقاله (Article. Essay. (Maqala

مقاله؛ د ليکوالۍ يو غوره او عمده ډول دی، چې د ليکوالۍ په دنيا کې له ډېر پخوا تر اوسه رواج لري او نن سبا يې اخبارونو، اوونيزو، مجلو، کتابونو نيټې، فيس بوک او يوټيوب او بلاخره ټولو رسنيو ته لار پرانيستې ده.

((په پښتو – انګليسي قاموس کې (مقاله يا مقالې) ته. Essay يا (Article) ويل شوی او سر مقاله (Editorial) وايی.)) (۱۰ : ۴۳۷)

په انګليسي –پښتو قاموس ، الازهر خپرندويه ټولنه (۵۱) ماده، ېبله فقره، ېبله اصطلاح، جلا موضوع (د مجلې، ورځپاڼې انسايکلو پيډيا (ګړ) هم ورته وايي.)) (۹ : ۵۱)

زاهد پښتو-پښتو سيند ، ۱۳۸۵ کال چاپ، ۹۷۳ مخ کې ليکي: ((maqala- ښځ-م-ا) لوظ، لوز: ۲). ليکلی مضمون؛ ۳. د کتاب... برخه.)) (۲۰: ۹۷۳)

فرهنګ فارسي عميد ، دويم ټوک. ۱۳۸۱. ۱۸۳۵ مخ کې راځي:

((مقاله – مص-[ع] مقاله (م. ل) سخن گفتن [[گفتار، سخن]] يک قطعه يا فصل از کتاب، يک مطلب که تحت عنوان معينی نوشته شده باشد ، مقالات جمع.)) (۲۸ : ۱۸۳۵ – ۱۸۳۲)

په پښتو ژبه کې (ليکنه لويه يا وړه)، جمع يې ليکنې او مغيره ليکنو) يا هغه ليکنه چې تر يو ټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي. مقاله (مفرد) ډول او جمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه او وړه وي او کېدای شي هر ډول مضمون ولري. مقاله ليکنه د ليکوال کار دی او دا کار يو پياوړی مسلک دی.

مقاله (Thesis) له مقاله (Essay) يا مونوګراف (Monograhph) يا پايليک او يا رسالې (Treatise) سره توپير لري؛ دلته زمونږ هدف (Essay) يا هغه مقاله ده، چې د ليکوالۍ په ډګر کې لرغوني تاريخ لري؛ د شکل او مضمون له پلوه (وړه يا لويه) وي؛ مضمون يې په نثر وي، غوره او اسانه اسلوب يې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي او يو فکر تبليغوي. دغه ډول مقالې (تر يوه عنوان لاندې يوه وړه يا لويه موضوع رانغاړي.)

د ادبي مسالو معاصر ليکوال ډاکټر سيروس شميسا په خپل معتبر اثر (انواع ادبی، ۲۵۸) مخ کې د (Monograhph)، (Thesis)، (Essay) او تريټيس (Treatise) تر منځ توپير کړی، چې لندېز يې دلته راوړل کېږي: ((مونوګراف يا پايليک) هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي او يا خبرې کوي.

مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کېږي.

په عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي. لنډه يا اوږده وي او د يو ځانګړې موضوع څخه خبرې کوي او يو فکر په کې انعکاس مومي او يا موندلی وي؛ ډېر ځله لنډه وی.

د مقالې او رسالې (Treatise) ترمنځ فرق دی، په دې معنی چې حتمی نه ده، مقاله دې جامع او بشپړه وي او په هغې کې د خبرو وړ موضوع له ټولو اړخونو څخه وخېړل شي. مقاله خاصو ډلو ته نه، بلکې ډېر ځله عامو وګړو ته ليکل کېږي. له دې امله دومره فني نه وي، خو هله بيا فني وي، چې تخصيصي مجلو ته، چې خاص لوستونکي لري، ليکل شوې وي.)) (۲۵ : ۲۵۸)

مګر ډاکټر احمد شلبي په خپل اثر (کيف تکتب بحثاً او رسالة، ۵ مخ) د آرتورکول (Arthuracole) په حواله د مقالې تعريف داسې راوړی: ((مقاله هغه بشپړ رپورټ ته وايي، چې کوم څېړونکی يې د خپل بريالي څېړنيز کار ترسرته رسېدو وروسته وړاندې کوي. په دې شرط، چې دغه رپورټ د مطالعې ټول پراوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړني فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه د تراسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.)) (۲۴ : ۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقالې او رسالې تو پير عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول) .. په ۴۲ مخ کې داسې راوړي: ((د لغاتو په کتابونو کې د مقالې تعريف داسې کوي، مقاله ليکي مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون، د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او ... رساله ، وړه مجموعه، وړوکی کتاب، چې درياب او فيروزاللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي. او ... د څو تنو ليکوالو د مضمونونو ټولګه چې پر يو تاکلي مهال خپريږي.)) (۴۰ : ۴۲)

قلندر مومند په درياب ډکشنری کې ليکي: ((مقاله- مه- قاله-اسم-واحد- مؤنث-(۱) قول-(۲) ليکلی مضمون (۳) کتاب حصه (۴) د معلوماتو مفصل مضمون (عربي) رساله (ر-سا-له) اسم واحد ، مؤنث (۱) وړه مجموعه، وړوکی کتاب، (۲) ليک – مکتوب (۳) د سورو يوه ډله يا يوه قطعه – جمع رسالې ...)) (۳۳ : ۱۲۰ او ۱۲۰۲) مخونه.

استاد عبدالحق بيتاب ملک الشعرا ، د ثروت جريده په ۴ مخ کې وايي: ((مقاله – منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... نوموړی زياتوي؛ مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی: (قصيصه، وصفيه او فکريه ...) لکه تاريخو حربيه، مشاهيرو او ...)

۱- قصيصه مقالې: په کيسو (قصو پورې اړوند وي او کيسه د هغه څه حکايت دی، کېدای شي رښتيني وي او يا نه وي.

۲- وصفيه مقالې: هغه بيان دی، چې د يو شي په برخه کې ښوونه کوي لکه حيواناتو ، نباتاتو ، قصرونو ، ښارونو ، منظرو ، لباس، اخلاق...)

۳- فکريه مقالې: چې معاني يې په فکر پورې اړه لري او مصنوعيت رانغاړي لکه : عادات، صداقت، سخاوت، پېښې، د کور شيان، د شخص ګفتار او کردار...)) (۸: ۷۰۲۰۵)

اوس اوس مقاله د ليکنې يو مهم ډول دی.

مقال – مص [ع] (م) خبرې کول، خبرې اترې او وينا ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله –مص- [ع] ((مقاله)۹ (م- ل) خبرې کول (وينا ، خبرې، د کتاب يوه برخه يا يو فصل، يو مطلب، چې له يو ټاکلي سرليک لاندې ليکل کېږي. مقالات يا مقالې يې جمع ده.
مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) له دې امله بايد په څو پانو کې خلاصه شي ؛ له هغه وخته ، چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوي، دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوي. مقاله کله لنډه او کله هم اوږده وي، کله تفصيل لري، کله نه، خو بايد ووايو ، چې د مقالې ډېر اوږدوالی دومره وړ کار نه دی.

د مقالو اغېزې:

هماغسې، چې سترګې په ليدلو ا و غوږونه په اورېدو متاثر کېږي، مقاله هم يو قول او يوه وينا ده، چې د انسان پر افکارو اغېزې ښندي. د مقالو اغېزې ډېرې دي. که مقاله لنډه وي، په ورځپاڼو ، مجلو او يا اوونيزو کې د خپرېدو وي، دا ډول مقالې او ليکنې ژر په ژره يا انې (سمدلاسه) پر انسان اغېزې کوي.
د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې وړه يا لويه وي، بايد د ليکوال تيزس په پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي، چې د مطلب حق ادا کړای شي او څه شی ور کې ناسپړلي پاتې نه شي؛ په دې معنی، چې د پام وړ مطلب راوسپړي. له پر له پسې او تکراري کلمو له راوړلو ډډه وکړي. په مقاله ليکنه کې هدف په پيل کې ويل کېږي، ليکوال بايد خپل هدف د پوره استدلال پر بنسټ بيان کړي، که د بل چا له مقالې يا کتابه ګټه هم اخلي، لازمه ده پوره برلاسی. وي او امانتداري له مخې يې ترسره کړي.
مقاله لکه ګزارش (رپورټ) کېدای شي خطابي لوری ولري. په دې وخت کې لازمه ده ليکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی يا د پام وړ موضوع ښه راوسپړي، يعنې داسې يې وليکي، چې په پای کې ترې مفهوم واخلي. د مقالې په پيل کې بآيد ليکوال په داسې ډول خپل هدف ووايي، چې لوستونکی په مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لاره ورکه نه کړي. مقاله ليکونکي ته ښايي چې ګام پر ګام لوستونکی له ځانه سره ولېږدوي او کله چې لوستونکی د مقالې له لوستلو خلاصېږي بايد د دې خبرې درک وکړي، چې ما يو څه نوي زده کړي دي. (هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکو اغيز کولای شي، چې د موضوع له پلوه غني وي او اصلي مطلب يې په نوي ډول بيان کړی وي.)

۷–۲– مقاله او رساله څه توپير لري ؟

مقاله مو مخکې معرفي کړه؛ رساله هم مقالې ته ورته ده او د شکل له اړخه څه ناڅه توپير سره لري.

رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يو قول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتوا کوي، خو رساله د مقالې تفسير شوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

په اصل کې (دا ټول د مقاله ليکنې په بحث پورې اړه لري، يعنې هر څه چې په نثر کې يوه لنډه يا وړه موضوع بيان کړي، مقاله ده. مګر رساله تر يوه عنوان لاندې د وړو او نورو عنوانونو تفسير ته هم ويل کېږي.)

رساله (Treatise) –ا. [ع] ((رسالة)) (ر-يا-ر.ل) نامه، نوشته، کتاب، کوچنی کتاب، پيغام، جمع يې رسايل او رسالات.)) (۱۰۴۱:۲۷)

دا حتمي نه ده، چې مقاله دې بشپړ رپورټ وي، او په هغې کې دې د بحث وړ موضوع باندې هر اړخيزه څېړنه شوې وي. د شميسا په وينا مقاله خاصو خلکو ته نه ، بلکې ډېر ځله عوامو وګړو ته ليکل کېږي.

بله مهمه خبره دا ده، چې مقاله ممکن ډېره فني ليکنه نه وي، خو چې فني او مسلکي مجلو ته وليکل شي، نو بيا خاص لوستونکي لري؛ لکه د علومو اکاډميو او پوهنتونونو مجلې، چې ځانګړي علمي، مسلکي او فني مقالې خپروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې کېدای شي د راډيو او تلويزيون يا په اخبارونو کې د ټولو لپاره خپرې شي، چې يو پيغام لري، په دې صورت کې رساله هم کېدای شي، ځکه رساله له رسولو رسول، لېږدونکی، پيام يا پيغام لېږدونکی څخه هم مراد دی.

رساله د لوی پيغام درلودونکې ده. په اردو ژبه کې مجلې ته (رساله) وايي. فيروزاللغات د رسالې تعريف داسې کوي: ((د څو تنو ليکوالو د مضمونونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پر يو کلي موضوع خپرېږي؛ لکه د ادبياتو هدف څه دی؟

رساله د شکل له پلوه هم له مقالې لويه وي؛ لکه: پايليک (مونوګراف)

- مقاله Essay لنډه ليکنه ده.
- رساله لويه ليکنه ده.
- مقاله جامع ليکنه وي او يا نه وي، خو رساله يوه بشپړه او پوره موضوع رانغاړي.
- مقاله کېدای شي رسمي Formal او غير رسمي Informal وي.
- رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مجلو کې خپرېږي.
- رساله کېدای شي پيغام لېږدونکی، ځکه پيغمبر ص هم د الله تعالی رسول و.
- مقاله او رساله د تحقيق يا ريسرچ مهم ډولونه دی، خو مقاله ډېر ځله تحقيقي بڼه لري. رساله د رسالت سره هم ارتباط لري؛ رسول مقبول ص ځکه په رسالت مبعوث شوی و، چې خپلو امتيانو ته يې د الله تعالی پيغام لېږدا وه.
- رساله تر يو لوی عنوان لاندې واړه عنوانونه هم لري او د توضيح وړ وي.
- رساله لکه مونوګراف تدويني بڼه هم لري؛ په سلو کې څلويښت تحقيق او شپيته سلنه تدوين (راټولونه) ده.
- رساله هرومرو کتاب وي او يا کتاب ته ورته وي، لکه مونوګراف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: مونوګراف يا پايليک:

مونو (يو – يوه) ګراف (موضوع) يعني مونوګراف يوه موضوع؛ هغه موضوع چې تر يوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي؛ لکه زمونږ په هېواد کې، چې ليسانس له دوري يا (B.B.A) وروسته مونوګراف يا پايليک ليکل کېږي.

تر يوه عنوان لاندې (راټولونه او تحقيق) کېږي. مونوګراف له يوې مخې تحقيق نه دی، بلکې تدوين او راټولونه هم ده. (تدوين+ تحقيق= مونوګراف)

د تدوين برخه ډېره ده او د څېړنې لړۍ...

زاهد، پښتو- پښتو سيند، ۵۰۳ مخ کې راځي: ((رساله Rasala) –ښځ. م. ا) وړوکي مجموعه، کوچنی کتاب(۲) د سپرو يوه قطعه.)) دغه راز اوسني مونوګراف ليکنه لړۍ منظمه شوې او فارغ محصلان په نويو موضوعګانو کې تحقيق کوي او خپل مونوګرافونه ليکي.

پوهنوال احمد شاه زغم په هغه کوچنی رساله کې ناچاپ اثر، چې د څلورمو ټولګيو محصلينو لپاره يې ليکلی دی، راوړي:

((يو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړېږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه او ماخذونه... همدارنګه ځينې نور واړه عنوانونه هم شته، چې فرعي بڼه لري. د مونوګراف ماخذونه بايد کتابتوني، مرکي، ساحوي او سايټونه وي. لږ تر لږه د ماخذونو شمېر بايد له (۵ يا ۸) کم نه وي او تر ۱۲ يا ډېرو پورې هم وي.)) (۵:۲۲)

د پښتو ژبې وتلی معاصر ليکوال عبدالمالک همت د خپل اثر (د مقالې ليکلو اصول او د مطالعې او څېړنې لارښود)، ۴۱ مخ کې ليکلي دي: ((مونوګراف (monograph)؛ هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي.)) يعني مونوګراف او رساله يوه معنی لري (مونوګراف هغه رساله ده، چې د مفهوم له پلوه بشپړه معنی افاده کړي او تر يو عنوان لاندې کېدای شي څو ببلابېلې واړه عنوانه هم راشي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو علومو په پوهنځيو کې مونوګراف ليکنه مروجه ده، خو په ډېر شمېر نورو پوهنتونونو او د کابل پوهنتون په نورو پوهنځيو کې سيمنارونه د محصلينو له خوا برابرېږي او په عملي ډول د استادانو او محصلينو په مخ کې دفاع ترې کېږي.

په اجتماعي پوهنځيو کې مونوګراف ليکل او په ساينسي علومو پوهنځيو کې له سيمينارونه دفاع کول ځکه مروج دي، چې (ادبياتو او .. پوهنځی ټولنې ته ليکوالان او نورو پروژه پوهېدونکي وړاندې کوي.)

د مقالې ليکلو لرليد (سوابق):

د نورو علومو ترڅنګ مقاله ليکنه هم اوږد تاريخ لري. مقاله خو يوه عربي کلمه ده، مګر دا کلمه نه په عربي کې پردې ده، نه زمونږ په ژبه او ادب کې. دغه کلمه له ډېر پخوا څخه هم د کتابونو د بابونو يا فصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه: د اقليدس ته منسوب کتاب پر پنځلسو مقالو ويشلی دی.

د ابن نديم ((الفهرست)) پر لسو مقالو ويشلی دی او د نظامي عروضي سمرقندي ((مجمع النوادر)) پر څلورو مقالو ويشلی دی او د علامه عبدالحی حبيبي (شل) مقالې او د پوهاند عبدالشکور رشاد (لس مقالې) او د اروښاد صديق روهي (ادبي څېرنې) د يادولو وړ دي. ؟؟

د مقالې د لرغونتيا په برخه کې ډاکټر عزيزالدين اسماعيل ليکي: ((د مقالې کلمه په عربي ادب کې د غني دلالت له مخې نوې باله شي. حقيقت دا دی، چې په عربي ژبه کې د مقالې تاريخ د ورځپاڼې ليکلو په تاريخ پورې اړه لري او دغه تاريخ په عربي ژبه کې تر يوې نيمې پېړۍ زيات اوږدوالی نه لري. کله چې اروپايي ادب په عربي ادب ګډو، دغه کلمه زمونږ ادب ته راننوتله، په اروپا کې د مقالې د (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰ م) کال فرانسوي مدافع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکيل مونټين Michal Eyguem de mantigne (۱۵۳۳-۱۵۹۲) استعمال کړه.

خو دا کلمه په حقيقت کې هغه څه ته نږدې ده، چې پخواني عربي ادب يې د ((رسالې)) په نامه پيژني (کومه چې يوه موضوع تر څېړنې لاندې په کې نيول کېده، لکه د اخون الصفا رساله. دغسې رسالې به په اوږدوالي لس ګونو مخونو ته رسېدلې، خو د (الادب و فنون دراسة و نقد رساله، ۱۲۲ مخ کې راځي: ((اوسنۍ فني مقالې د اوسنۍ وضع له مخې لنډې وي، ځکه چې په مقاله کې ټول حقايق او افکار نه وړاندې کېږي. ډاکټر مندور دا خبره نه مني او د (الادب و فنونه)) په (۱۸۰) مخ کې ليکي:

((دا درسته نه ده، چې د مقالې څرګندېده د يوه ادبي فن په څېر د ورځپاڼو او مجلو په څرګندېدو د مخه ډېر بخوا پېژندل شوي وو، دغه فن يو شمېر اديبانو د پخواني يونان له عصره د فني قالب په توګه غوره کړی و، لکه چې ډېرې پخوانۍ مقالې په اخلاقي برخه کې راپاتې دي. په عربي ادب کې دې ته ورته مقالې له جاحظ څخه راپاتې دي.

ډاکټر سيروس شميسا په خپل اثر (انواع ادبي) لسم چاپ ۲۸۱ مخ کې ليکي:

((مقاله نويسي از قديم الايام مرسوم بود، در يونان پلو تارک و دروروم سيروستکا به اين فن معروف بودند.)) خو د مقالې پېژندل د يوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيو پورې اړه لري. د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونټين د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په ۱۰۸۰ م کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.

فرانسيس بيکن هم په همدغه پېړۍ کې د مقالو ليکل په انګلستان کې رواج کړل. په نولسمه پېړۍ کې، چې جملې راووتلې مقاله د ادبي انواعو يو ډېر رايج ډول وګرځېده، په لويديزه نړۍ کې د جورج اوريل او اې. ام فورسترا و جميز توربر مقالې ډېرې معروفې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ايران کې هم مقالې له ډېر پخوا رواج درلود ، خو هغې ته يې رساله ويله ....)) (۲۵۸ م)

په افغانستان کې د فني مقاله ليکنې عمر تر سلو کالو پورې رسېږي او دغه کار د اروښاد علامه محمود طرزي له خوا په ۱۹۰۵ – ۱۹۱۱ م کلونو کې د سراج الاخبار له خپرېدو را په دې خوا شوی دی. علمي- ادبي مقاله ليکنه خو دشلمې پېړۍ په درېيمه او څلورمه لسيزه کې اوج ته ورسېدې او په ډېر ښه ډول يې په دغه پېړۍ کې دوام وموند.

کتابي بڼه يې وموندله؛ د علمي مؤسسو له خوا په علمي- ادبي جملو کې د مختلفو ليکوالو او استادانو له خوا وليکل شوي او يو حرفوي فني او مسلکي قوت يې وموند. خو سايټونو او نيټ ته په يويشتمه پېړۍ (۲۰۰۱-۲۰۱۴) کلونو کې هم ميلمه شوې او اوس له ستونزو سره سره لله الحمد دغه علمي دين د ځوانانو ، څېړونکو ، مسلکي – علمي خلکو ، استادانو او ليکوالو له خوا په ښه ډول ترسره کېږي او د الله تعالی د (قلم) پر نامه د سوګند اعجاز لاهوتي وړمې د هرې ورځې په تېرېدو سره لا غوړېږي او دا دی لنډې مقالې (کمپيوټرسايټونو ، فيس بوک، يوټيوب، او ...) ته لار پرانيزي. بايد ووايو ، چې په ډېر پخوا وخت کې هم مقالې ليکل کېدې، خو په پخوانۍ بڼه وې، چې رساله يې ورته ويلې او په مستقيمه توګه به خپرېدې او يا به څو مقالې د کتاب په بڼه خپرېدې، خو اوس چې د چاپ په کار کې هوسايي او پراختيا راغلې ده ، نو د اوسمهال د غوښتنو له مخې د مقالو ليکل زيات شول او اوس زياتره لنډې مقالې د ورځپاڼو او مجلو لپاره ليکل کېږي او ځينې ليکوالان دغه مقالې د کتاب په بڼه هم خپروي.

نوټ: زمونږ په هېواد او ټوله اسلامي نړۍ کې دغه انقلاب (مقاله ليکنه) د نولسمې پېړۍ له دوهمې نيمايي را په دې خوا د علامه سيد جمال الدين افغان او محمد عبده رحمة الله عليهما او دهغو شاګردانو له خوا رواج وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: که په عمومي ډول ووايو مقاله ليکنه له ډېر پخوا مروجه وه، په يونان کې پلوتارک او په روم کې سيسروو ستکا د ليکوالو په نامه يادېده، خو د يو ژانر (ادبي ډول) د مقالې تشخيص په وروستيو پيړيو پورې اړه لري.
د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۸۵۰ م) کال کې يې (Essais) وليکله. فرانسيس بيکن هم په همدې پيړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه. په نولسمه پيړۍ کې، چې (مجله) منځته راغله؛ د مروجو ادبي ډولونو يا ژانرونو څخه وګڼل شوه. په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول (Orwell) وای. م فورستر (Forester) او جِيمز توربر (Tharber) مقالې معروفي دي.

۷–۳– د مقالې ډولونه:

مقاله د بيان، وړاندې کولو، هدفونو او موضوع له مخې په لاندې ډول دي:
علمي مقاله يا مقالې: علمي موضوع ګاڼي بيانوي؛ پرته له دې، چې په هغه کې ادبي صنعتونه او پيچيلتياووي کارول شوي وي او د احساساتو رول په کې تبارز موندلی وي. د علمي مقالې هدف د علمي حقايقو پراخېدل او د ټولو خلکو ته د هغې لېږدول دی. علمي مقالې په ببلابېلو برخو کې ليکل کېږي او علمي حقايق په ببلابېلو برخو کې بشري ټولنې ته وړاندې کوي.
په علمي مقاله کې د جملو جوړولو په برخه کې (د معنی د لېږدولو لپاره) ساده عبارتونه غوره کېږي. په دغو مقالو کې خيال باقي نه وي. علمي مقاله په حتمي ډول نوې او تازه موضوع نه وړاندې کوي او همدغه قيد نه درلودلو سره له علمي-تحقيقي مقالو ببلېږي.
يادښت: مقالې د موضوع او د ليکنې د ډول له مخې ببلابېل ډولونه لري؛ لکه:
((اول: علمي او څېړنيزې مقالې
دويم: ادبي او توصيفي مقالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم: د ورځپاڼو او مطبوعاتو مقالې
څلورم: تخيلي مقالې
پنځم: انتقادي مقالې
شپږم: اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې.)) (۲: ۲۲۲- ۲۲۷)

ادبي مقاله يا مقالې:
ادبي مقاله د چا خبره يوه ټوټه منثور شعر دی، چې د ليکوال د ادبي استعداد ښوونکی وي. دغه ډول مقالې د ذهن د تخيلي قوې په مرسته ليکل کېږي. ادبي مقاله د ليکوال د ځانګړي اسلوب، احساساتو، عواطفو او خيالي بخولو (انګيرنو) درلودونکی وي. د ادبي مقالې ليکوال غواړي په خپله ليکنه کې (لفظي او معنوي) ښايستونه (صنعتونه) وکاروي او خپل ادبي استعداد له دې لارې وښيي؛ د ادبي مقالو موضوع ډول ډول هم کېدای شي. ليکوال هره موضوع وړاندې کولای شي، خو شرط دا دی، چې الفاظ يې ادبي وي. په دغو مقالو کې (موضوع+خيالي قوت+ادبي ښايستونه او هنري ترکيبونه) ډېر ضروري دي.

علمي – تحقيقي مقاله:
علمي – څېړنيزې مقاله د تحرير او ليکنې په کار کې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي. په کې تخيل او احساسات نه ځاييږي. علمي – تحقيقي ابداعي ځانګړنې نه لري. خو تازه او نوې موضوعګانې خلکو ته وړاندې کوي.
علمي – تحقيقي مقاله لکه ډېر شمېر تحقيقي مقالو بايد د تعريف، توصيف (ستاينې)، تمثيل (نداري)، کره کتنې، تحليل او ډېر شمېر تحقيقي آثارو غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، پرته له هغه علمي – تحقيقي مقاله نه ګڼل کېږي. مثالونه، حبيبي، رشاد، ورځمه مجله

د علمي – تحقيقي مقالو جوړښتي توکي:
علمي – تحقيقي مقالې د ياد شويو صفتونو سره سره، د جوړښت له پلوه لاندې ځانګړني لري، چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

الف- د مقالې سرليک (عنوان)
عنوان د تحقيقي مقالو محتوايي هويت ټاکي. د تحقيقي مقالې سرليک (عنوان) بايد (لنډ، په زړه پورې، جامع، راټول او ګيرا زړه راښکوونکی) وي؛ داسې، چې لوستونکی جذب کړي. عنوان ته د مقالې ټاکندو هويت او روح هم ويلای شو.

ب- لنډيز (چکيده يا خلاصه)
لنډيز (چکيده) د مطلب روح او د مقالې د محتوا خوارۍ (لب ولواب) بيانوي او معمولاً (۲۵۰ ځله) له (پنځو تر اتو) کرښو زيات نه وي. د مقالې لنډيز بايد د شکل (جولې) او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي، بلکې په لنډو عبارتونو او د کلياتو په وړاندې کولو، د مقالې فکري محصول توضيح او وړاندې کړي. د لنډيز (خلاصه) موخه (هدف) دا ده، چې لوستونکی د مقالې له محتوا سره بلد شي او د علاقمندۍ په صورت کې په لوستو يې پيل کوي.

پ- اصلي يا کليدي کلمې (کليد واژه ها)
د مقالې په راټولولو (احتوا) کې جوړونکي توکي کلي مفهمونو ته وايي. يا په بله وينا کليدي کلمې (آزادې کلمې) هغه عبارتونه دي، چې د مقالې ترکيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جوړښت) وربانديې چورليې. د دغو کلمو او عبارتونو يادول د مقالې کليات د لوستونکي په ذهن کې رسموي او د مقالې د مطالبو د فهم جوړونکی دی.

ت- سريزه (مقدمه)

د مقالې سريزه د ليکوال او څېړونکي لومړنی خبرې دي، چې له متن څخه د مخه وړاندې کېږي؛ هغه خبرې، چې د مقالې د متن له بحث څخه تر پيل کېدو د مخه ضروري دي. په مقاله کې مهمه خبره د مقالې د موضوع د ارزښتونو بيان دی، چې بايد په استدلال او قناعت ښنونکي توګه وړاندې شي. د موضوع تاکل او غوره کول، داسې کار دی، چې په مقدمه کې بيانېږي. هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کار چلند په مقدمه کې وړاندې کېږي.

ټ- د مقالې متن:

د مقالې متن د تحقيقي مقالې د جوړوبدو اصلي برخه ده؛ نو په دې اساس په ښو، متينو او وړ عبارتونو، د ګرامر له اصولو سره سم او د ورځې په ژبه بايد وليکل شي. له لفظي او معنوي تا ويلو ما ويلو (تعقيداتو) پاک وي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي؛ يعنې د نورو خبرې-اترې، مناقشې او څېړنې راونغاړي. د ياد شوې محتوا ځانګړنې د تحقيقي مقالې لپاره د علمي-تحقيقي کتابونو او رسالو په بحث کې هم ضروري ده. د مقالې متن ډېر ځله له ګڼو متعددو سرليکونو جوړېږي.

د عنوانونو زياتوالی (تعدد)، مقاله له سترې کوونکي حالت (يو ډول والي) ژغوري او د مطلبونو فهم (پوهېدنه) د لوستونکي لپاره آسانوي. د مقالې د عنوانونو ترتيب، ترکيب او هغه مطلبونه، چې تر هر سرليک لاندې راځي بايد يو له بل سره منطقي او معقوله رابطه ولري، څو د لوستونکي ذهن له نظريو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالونو نتیجې ته رهبري کړي او همدارنګه مقالې د عنوانونو تعدد او شمېر سره متناسب وي.

ث- پایله (نتیجه ګیري)
د مقالې په دغه برخه کې لیکوال او محقق خپل فکري محصول راټولوي. د مقالې عمده او برجسته ټکي د لنډیز په توګه راوړي. د مقالې نتیجه اخیستنه په حقیقت کې د هغو غوښتنو ځواب دی، چې په مقدمه کې طرحه شوي دي؛ یعنې د هغه مطلب کشف او هغه مطلب بیان، چې هلته طرحه کېږي او عملي مصداق پیدا کوي.
پایله باید لنډه او جامع وي، په دې معنی چې د تحقیقي مقالې محصول په ساده او راکاږلي ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. البته د مقالې د نتیجه اخیستنې حجم، د ټولې مقالې په حجم پورې تړلې ده؛ یعنې باید مقالې له متن سره مناسب وليکل شي.

ج- د ماخذونو فهرست:
تحقیقي مقالې هم لکه تحقیقي رسالو غوندې ماخذونه او سرچینې لري، چې لیکوال او محقق د تحقیق پرمهال له هغو ګټو اخلي. ماخذونه د مقالې په پای کې راوړل کېږي. د مقاې دغه برخه دومره مهمه ده، چې تحقیقي مقالې له نورو مقالو ښېلوي. ماخذونه اوس په دوه درې ډوله برابرېږي.

۱) متن او لمن لیک
۲) یوازې کتاب، لیکوال او مخ
۳) په متن او پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمحقق سيد محي الدين هاشمي، د ليکوالۍ فن کتاب په **۵۲** مخ کې ليکي: ((د يوې بشپړې علمي-تحقيقي معياري مقالې په ليکنې چوکاټ کې دا لاندې درې برخې شاملې دي: (سريزه، اصلي مطلب (متن) لنډيز او نتيجه)...

نومورې زياتوي: سريزه (مقدمه) د ليکنې لومړۍ خو اساسي برخه ده... سريزه د ليکنې د روح د محتوا او معنی د هنداري مثال لري... په اصلي برخه کې بايد ټول پروګرامونه څنګه عنوانونه يو له بل سره معنوي او فکري رابطه ولري... او لنډيز په دغه برخه کې ليکوال لومړی د ځينو هغو مهمو مسايلو چې د اصلي موضوع د روښانتيا او ثبوت لپاره په ډيالډيلو پروګرامونو کې راغلي په ډېر لنډيز سره يادونه کوي.)) (**۳۹: ۵۳-۵۴**)

يادونه: د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي:

((الف- د ليکوال فکري لارې او مخکښې اطلاعات؛ د ليکوال د ټولو او ختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه ده، چې د ليکوالۍ اصول، د مطلب د ادا طرز او نور په کې راځي.

ب- په يوه موضوع تمرکز؛ د مطلب شرح، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې، چې بايد لاسرسی ورته پيدا کړي.

ج- د مطلب راټولول؛ يادداشت اخيستل، هغه څه چې په ذهن کې دي، د هغو سنجول، د تجربو، مرکو، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.

د- ارزونه او ټاکنه؛ د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول.

ه- د مقالې طرحه؛ جزييات او ټول مطالب ترتيب، وړاندې او وروسته شي.

و- ليکل؛ د مسودې برابرول.

ز- بيا کتنه؛ په مطلب کې ضروري بدلونونه.

ح- د اصلي نسخې پاک نويس؛ د مقالې له بشپړولو وروسته وکتل شي او د يو استاد نظر ورباندې واخيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط- د چاپ لپاره چمتو کول؛ له اېډېټ وروسته، نظرونه واخيستل شي او بيا چاپ ته ورکړل شي.)) (۲۲: ۲۵، ۲۲)

۷-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړنې:

مطبوعات په يوه هېواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول د ژورنالېزم په مسلک پورې اړوند دي.

د ورځپاڼو، جريدو او مطبوعاتو مقالې د يو هېواد د خلکو ورځني علمي، ادبي، سياسي، نظامي، ژوند ګڼ اړخونه انعکاسوي او د چا خبره په خپل هېواد او نورو هېوادونو پورې اړوند مطالبو باندې تنده ماتوي.

دغه مقالې په ورځپاڼو، جريدو او په عمومي ډول مطبوعاتو پورې اړوند بېړي. ډېر ځله د ورځې اړوندې خبرې خپروي. موضوعات يې نوي او تازه وي؛ خو کله مبتذل هم وي.

د شکل له پلوه لنډې او اوږدې وي؛ معمولاً د اخبارونو، ورځپاڼو، جريدو، مجلو، راډيوګانو، تلويزيونونو، سايټونو، فيس بوکونو، يوټيبونو او ... له لارې خپرېږي. کله دغه مقالې فني وي، ځکه د مسلکي ليکوالو له خوا ليکل کېږي او خپرېږي، خو کله هم غير فني او غير مسلکي بڼه او مضمونونه لري، علت يې دا دی، چې کله کله د غير مسلکي ليکوالو له خوا په ذوقي او احساساتي ډول ليکل کېږي.

دا کار هغه وخت خپل اعتدالي حالت موندلی شي، چې ټول خلک مطبوعاتو ته لاسرسی ولري. ليکوالي او ژورنالېزم د ټولنې د ډېرو خلکو په ورځني ژوند کې د دوديز او فرهنګي عادت په توګه قبول شي، لږ تر لږه خلک اخبار مطالعه کړي او که مطالعه د خپل ژوند ملګری وګرځوي نو په رښتيا کلتوري دنده يې ترسره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطبوعاتو اړونده مقالې د ژبې له پلوه ساده، روانې، د زده کړې او فهم وړ وي، خلک وربانډې پوهېږي او مطالعه کولای يې شي.

ځانګړنې:

أ. د دغو مقالو عمده ځانګړنې دا دي، چې ورځنې مطالب خپروي، بايد تازه او بکر موضوعات ولري. د نشر وړ موضوعګانې يې د ژوند د ببلابېلو اړخونو انعکاس وي؛ کېدای شي دغه موضوعات مثبت او يا منفي وي.

ب. بله عمده ځانګړنه يې دا ده، چې ادبي صنايع او لفظي پيچلتيا په کې نه وي، ساده ګې لري، اصلي مطلب په لنډو او ساده الفاظو کې وړاندې کوي، او له ادبي غوټو خلاص وي.

ت. همدارنګه مطالب او موضوع په مسقيمه توګه انعکاسوي. نېسه مطبوعاتي مقاله هغه ده، چې له ادبي پيچلتيا او سياسي فکره خلاص وي او د ورځې او نوې موضوع ګانې انعکاس کړي.

ث. بل خصوصيت يې دا دی، چې ورځينې پېښې يو له بله ټرلي او د يوې موضوع ببلابېلې برخې تحليلوي. (۸۱۷)

- د مطبوعاتي ورځپاڼو د مقالو نومونه په لاندې ډول دي:

اول: اساسي مقالې:

دغه مقالې د ورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکي او ګذارشي موضوعات په کې وړاندې کېږي؛ له تحليل او تفصيل سره مل وي. تحليل يې عمده اصل دی. مثالونه په ثبوت سره وړاندې کوي. معمولاً په لومړيو مخونو کې خپرېږي. د ورځپاڼې او جرېدو د شکلي توان په اندازه د اوږدې او لنډ مضمون درلودونکی وي. هر ډول مضمون لرلای شي.

ه - بله ځانګړنه يې دا ده، چې مطلق واقعيتونه په کې انعکاسېږي او له هر ډول احساساتو پاکې وي. شخصي او عاطفي افکار په کې ځای نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رنګه حربي، تنظيمي او نور شخصي روابط ور کې ځای نشي پيدا کولای او که چېرې دا کار او دغه فکر لار په کې پيدا کړي د مطبوعاتو اصليت او اصالت تر پوښتنې لاندې راولي.

ی- دغه مقالې ساده او روانه ژبه لري، څو هر لوستونکی ورباندې پوه شي.

له نقل قول او علمي –تحقيقي مصطلحاتو لږ کار اخيستل کېږي او تحليلونه تر ډېره بريده د ليکوال پر تفکر ولاړ وي؛ مراجعوي مدرکونه په کې کم وي.

په عمومي او خصوصي ډول تشبيه، استعاره، کنايه او نور صنايع په کې لږ وي.

۲: دويم: سرليکنه (سرمقاله):

سرليکنه (سرمقاله) د ورځپاڼو او جرېدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او د ورځپاڼو او جرېدو پاليسي ټاکونکي هم وي.

له نظري او اصولي پلوه سرليکنه د ورځپاڼې روح او د سرليکنې مخ د هغې د ارزښت ښکارندوی دی. له دې امله سرليکنه داسې يو مسؤليت دی، چې ژورنالیزم د پاتې ټولو څانګو له مسؤليتونو څخه ډېر مهم او ستونزمن دی. د ورځپاڼو او رسالو په ادارو کې د سرليکنې د ليکلو دنده تکړه او تجربه کارو کسانو ته سپارل کېږي.

مسکين علي حجازي ليکي: ((دا مهال د لويو ورځپاڼو په اداره کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کېږي، چې پر ببلابېلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هرو سلو کسانو کې يو تن دې دا کار وکړای شي.

ډاکټر مسکين علي حجازي سرليکنه په مدير پورې اړونده ګڼي. نوموړی ليکي: ((د سرليکنې لغوي معنی د مدير ليکنه يا د مدير د نظر څرګندول دي، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ د ورځپاڼې يا رسالې ترنامه لاندې چاپېرې. ښايي هغه مدير، د اداري کوم غړی يا بل چا ليکلې وي.)) (۱۲:۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمقالې په تعريف کې يو معاصر امريکايي ليکوال په خپل اثر (اېډېټور او ليکوال) کې ليکي:

((سرليکنه په شعوري او اړوند شکل کې د ورځپاڼې د غوښتنو د وړاندې کولو نوم دی. يا سرليکنه پر روانو پېښو د ورځپاڼې نظر دی.)) (۱ : ۴۷)

که څه هم دغه تعريف د پخوانيو مطبوعاتو لپاره کافي و او اړخ يې ورسره لګاوه، خو د نويو لپاره ممکن توامیت ونه لري.

نن سبا د دولتي ژورنالیزم ترڅنګ شخصي ژورنالیزم او مطبوعات هم رامنځته شوي دي. ډېر انکشاف يې هم کړی دی؛ له بده مرغه تر اوسه زمونږ په هېواد کې معياري حد (پولې) ته نه دي رسيدلي، خو کېدای شي په راتلونکي وخوړېږي؛ مهمه خبره دا ده، چې شخصي او دولتي ميډيا په (متوازن، دقيق، بېطرفانه، ملي، اسلامي او وطني روحيه...) وده او انکشاف وکړي او د روزګار له طوفانونو ګوښه انکشاف وکړي او د سمسورتيا وزرونه وغوړوي.

سرليکنه د لوستونکو د اغېزمنولو يا ساتلو لپاره په لنډ، ښکلي او منطقي انداز د حقايقو او نظر د حقايقو او نظر وړاندې کولو ته وايي؛ يا خبرو ته داسې توجه کول، چې عام لوستونکي پرې خرګند پوه شي.

کارل، جې ملر (Carl G. Miller) چې د (مډرن ژورنالیزم) ليکوال دی، وايي: ((سرليکنه هغه مضمون دی، چې په کومه ځانګړې موضوع ليکل شوي وي او په هغه کې د لوستونکو فکر هغه لور ته وراوښتی وي، چې د ليکوال په آند سم وي.))

او دغه راز د ميکس لرنر (Max Lerner) په وينا: ((سرليکنه پر مهمو ورځينيو پېښو د تبصرې کولو نوم دی.))

يا: سرليکنه د هغې ژورنالیستکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې د اداري له لورې د لوستونکو د لارښوونې په موخه چاري، مسايل روښانه شوي وي. (ډاکټر مسکين علي حجازي، د اميرجان وحيد احمدزی، ژباړه ۱۳ او ۱۴ مخونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي؛ بايد څرګند کړو اوس اوس ټولې غير ژورنالیستکي مجلې په تېره علمي-تحقيقي او ادبي مجلې هم د خپلې مجلې د رواني پالیسۍ او منځپانګې ښوونې لپاره په مجلو کې سرمقالې ليکي او په ډېر علمي او خوندور ډول خپله ځلا او بقا لا ډېروي.

د سرليکنې د مخ موضوعات څه شی وي؟

پر دې مخ له مقالې؛ پيلامې او شذرات (يادښت) سرپېره نور شيان هم چاپېرې. اوسني نظروالان نظر لري. د سرليکنې د مخ موضوعات عموماً په دې ډوله دي:

- سرليکنه او شذرات
- راغلي ليکونه
- پر مهمو پېښو يوه يا له يوې ډېرې ليکنې له دې سرپېره پر دې مخ د ورځپاڼې نوم (Mast head) هم چاپېرې.

مګر امريکايي ليکوال (ډبليو، ډبليوو ويمک (W.W. Waymack) وايي، چې: ((زمورږ د ورځپاڼو د سرليکونو مخونه څلور بنسټيزې برخې لري:

- سرليکنې
- پر روانو پېښو تبصرې (د يو ليکوال – يا لينډيکيټ) امريکايي ليکوال.
- راغلي ليکونه
- د منتخبو لنډيزونو، کتابونو، رسالو يا نورو ورځپاڼو اقتباسونه او نور... خو د ورځپاڼې پر مخ (سرليکنه او شذرات، ځانګړې ليکنه، راغلي ليکونه، کارتون، تصويرونه) هم راځي.

د ورځپاڼې موخې (اهداف):

هغه موخې چې په لنډ ډول ووايو دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پر خبرونو تبصره کول، يعنې پر روانو پېښو خپل نظر ورکول، د خلکو لارښوونه، عامه نظر او روزنه. د سرليکنې ځانګړنې داسې دي.

د سرليکنې خصوصيات (ځانګړنې)

۱) ژبه يې ساده او روانه وي، داسې، چې هر لوستونکی ترې ګټه واخلي.
۲) له نقل قول او علمي مصطلحاتو څخه لږه فايده اخيستل کېږي.
۳) تحليلونه ډېر ځله د ليکوال د تفکر محصول وي او يا د ليکوال پر تفکر ولاړ وي، خو دغه تحليل له ورسره مخ شويو پېښو څخه کوي.
٤) ورځپاڼې د مقالې اندازه ښه ده، چې له يوه مخه ډېره نه وي.
٥) علمي او ادبي اصطلاحات په کې لږ راځي. (۱۱ : ۱۳۸)

۳: درېيم: اقتصادي مقالې او د هغو ځانګړنې:

د اقتصادي مفهوم او مضمون درلودونکی وي. ډېرې وچې، خو مسلکي مقالې دي.

ډېر ځله اقتصادي مقالې د اقتصاد اصول د متخصص او مسلکي شخص له خوا ليکل کېږي. په ورځپاڼو او جرېدو کې دغه مقالې لکه د نورو برخو غوندې جلا او ځانګړې ليکوالان لري، اقتصادي مقالې کېدای شي په هره ورځپاڼه او جريده کې جلا ستون ولري.

د دغو مقالو د مضمون کيفيت په ارقامو کې نغښتی وي. ارقام بايد دقيق او له اصلي منبع سره کتل شوي وي. اوس اوس زمونږ د هېواد په ځينو راډيوګانو او په تېره تلويزيونونو کې اقتصادي مقالې خپرېږي.

په هغو هېوادونو کې چې اقتصادي پرمختګونه يې ډېر وي، د ليکوالی دغه برخه ډېره پياوړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمور په هېواد کې هغه ورځپاڼې، چې په مستقل ډول اقتصادي پرمختګونه په مسلکي او دقيق ډول انعکاس کړي او آن (پنځه، لس، پنځه ويشت او پنځوس کلن) پلانونه د هېواد د ښېرازۍ لپاره پيشبني کړي او وړانديزونه يې کړي. ډېرې لږ او آن په هېڅ حساب دي.

تر ډېره بريده د بانکونو د مجلو مخونه هم له (ادبي، سياسي، فرهنګي او کله اقصادي) مضمونونو ډکې وي.

نن سبا دغه مجلې او ورځپاڼې سوداګري اعلانونه او بروشرونه خپروي.

داسې مستقلې اقتصادي ورځپاڼې او مجلې نشته، چې د هېواد اقتصادي ببلابېل سيستمونه يو پر بل پسې تشريح او توضيح کړي. يوازې (همياني) يوه ښايسته، معلوماتي، اقتصادي آزاده ورځپاڼه ده، چې په کابل او دوبۍ کې له (۱۳۹۲ه) را په دې خوا خپرېږي او زمور د هېواد او نورو هېوادونو او اشخاصو په اقتصادي حالت باندې لږې او ډېرې خبرې کوي او تر اوسه يې (۱۳۹۳) کاله پورې له (۲۵۰) څخه ډېرې ګڼې خپرې شوي دي. (۴۱ : ۱۵)

په پخوا وخت کابل پوهنتون کې د (اقتصادي څېړنې) په نامه مجلې شتون درلود، چې له هر پلوه اختصاصي او مسلکي مضمونونه ورکې خپرېدل، د امتياز خاوند يې خپله د اقتصاد پوهنځی و، مسوول مدير يې (م. امين فرهنګ، معاون او مهتمم يې محمد نعيم اشرفي او د تحرير کمېټې تر نظر لاندې خپرېده، چې د تحرير هيات کې يې (دکتور اشرف، محمد عارف غوثي، عنايت انور، سيد امين بها، م. انور، م. امين فرهنګ. ښاغلی پوهندوی محمد يوسف ايوبي) استادانو ګډون درلود، يعنې دغه مجله په بشپړه توګه (علمي، تحقيقي او مسلکي) مجله وه، چې اوس نه خپرېږي. وګورئ: (۴ : لومړی مخ)

نور بانکونه (پښتني، ملي، افغانستان... او شخصي لکه کابل، ميوند، عزيزي، افغان يونايټيډ ... بانکونه او دغه راز اقتصادي، مالي، کانونو او نورو وزارتونه هم مجلې لري، چې کله اقتصادي مطالب خپروي، خو دا ټول ارګانونه داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلې نه لري، چې پوره مسلکي خلک ورکې کار وکړي. ليکوال وي او په اقتصادي مسايلو کې پوه وي، دا زمونږ د هېواد د اقتصادي کلتور په وده کې يوه تشه ده او دغه خلاووې په ټولو ټولنيزو برخو کې محسوسې دي.

يادښت: د يوالي(ديواري) جرېدې هم د ورځو مقالو د خپرونو استعداد لري. دغه جرېدې (اوونيزې) له هغو خپرونو عبارت دي، چې د يوې ادارې داخلي پاليسي خپروي او کېداى شي ځينې نور د ورځې او نور معلومات هم خپاره کړي.
دغه جريده يو سرمقاله لري او نورې ورځې مقالې لري او معلومات په کې راځي د مثال په ډول ادبياتو جريده کې ادبياتو مقالې راځي. مدير مسؤل، چلوونکې ډله هم لري، خو د امتياز خاوند يې هماغه مؤسسه ، څانګه او يا رياست وي.

په مطبوعاتو پورې اړوندو مقالو د خپرېدو ځاى:

الف– ورځپاڼې او جرېدې:
ورځپاڼې او جرېدې د يو ارګان اړوندې (مربوطې) وي؛ کېداى شي دغه ارګان (مؤسسه) دولتي او يا شخصي وي.
په ورځپاڼو کې لنډې او اوږدې مقالې خپرېږي او کېداى شي مختلف مضمونونه ولري، لکه سياسي، اجتماعي، اقتصادي، ذوقي، اسلامي، ادبي او ... نورې.
ورځپاڼې په يوه هېواد کې د ټولنې خلکو پورې اړوند ورځينې مطلبونه خپروي، ځو کېداى شي ځينې ژورنالېستکي رپوټونه (ګزارشونه)، مرکې او لنډ معلوماتي مطالب هم خپاره کړي، مګر ګزارشونه او مرکې هم په مهمو ورځينو پېښو پورې تړلي وي، ډېر زاړه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورځپاڼو او جرېدو کې خپاره شوي مطالب یو لاس نه وي او یو ډول مفهوم نشي لرلای. سرمقاله په مدیر مسؤل او نورې مقالې په نورو خلکو پورې هم کېدای شي مربوطې وي.
ممکن د امتیاز خاوند او مدیر مسؤل یو شخص او یوه مؤسسه وي، شخص او یا دولتي بیخ او بیس ولري، مګر کوم مطالب چې خپروي، پالیسي یې په هماغه ورځپاڼه پورې اړه ولري.
ورځپاڼې او جرېدې زمونږ په هېواد کې اوږد تاریخ لري، چې لنډیز یې وړاندې کوو:

ب- انټرنیټ (Internet)

انټرنیټ په نړیوالو، خو په تېره زمونږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنیزه ښکارنده (پدیده) ده. ډېر لږ کلونه کېږي، چې زمونږ په هېواد کې خلک له کمپیوټر Computer انټرنیټ او په نیټ کې له سایټونو (Sites) سره بلد شوِ او بلدیت ترلاسه کوي.
دغه تخنیکي توکي (وسایل) له (۱۳۸۰ ه) کلونو را په دې خوا زمونږ په هېواد کې د استعمال وړ ګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي؛ که څه هم عام سهولتونه (آسانتیاوې) یې تر اوسه محسوسې نه دي، خو بیا هم په کابل او نورو ولایتونو مرکزونو کې د خلکو په تېره د ځوان پښت لاسرسی ورته نشته او که الله تعالی کول وړځ تربلې پراختیا مومي.
نن، سبا علمي او تحصیلي مؤسسې دومره ډېرې شوي، چې د دولتي پوهنتونونو او مؤسسو ترڅنګ شخصي پوهنتونونو او مؤسسو کې د کمپیوټر ساینس پوهنځي جوړ شوي او له دې لارې ځوانان روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸ه ش) کابل کمپیوټر ساینس پوهنځی نوې جوړ شوی دی، چې کېدای شي (په لسګونه) فارغین ورکړي او اوس ماسټري پروګرام هم لري.

زمونږ مطلب دا دی، چې د ليکوالۍ فن د قلم ترڅنګ د کمپیوټر لوری هم خپلوي او نوې نوې انټرنیټي ویبسایټونه (Websites) پیدا کوي. هغه ویبسایټونه یا ویبپاڼې، چې اوس خپرېږي لاندې به یې مشهور په ترتیب سره معرفي شي.

د افغانستان د انټرنیټي ویبپاڼو لارښود (رهنمود صفحات انترنیتي افغانستان، Afghanistan Website Guide:۲۰۱۳-

د وحیدالله ببرکزي ځدران لیکنه، د ۲۰۱۳ م کال چاپ کې تر ډېره بریده ویبپاڼې معرفي کړي دي او همدارنګه د (کمپیوټر نړیوالې رهبرۍ)

مجله (مهارت هفتم، اطلاعات او ارتباط یا (ICDL) په ۵۱ مخ) د سایټونو د لټونې د موتورټا - کل راغلی دی: هغه لیکي: ((امروزه موتور های جستجوی فراوانی (سایت های جستجوگر) به منظور جستجو در انترنیت وجود دارد و هر روز به تعداد آنها آفزوده می شود که در ذیل نشان داده می شود. به منظور ورد به این سایت ها، پس از اتصال به شبکه انترنیت آدرس یکی از موتورهای جستجو را در کادر آدرس مروگر وارد کرده و کلید (Enter) صفحه کلید را فشار دهید.

))

(۵۱:۳۶)

دلته به د انټرنیټ عمومي او مهمې شبکې د یو جدول په ډول معرفي کړو کومې چې بیا سایټونه په کې موندل کېږي، دغه عمومي انجنونه دي، چې په ټولو، خو په ځینو کې یې برجسته راییې، تحقیقي، علمي، سیاسي، اجتماعي، ذوقي، فکاهي... مقالې او هر ډول معلومات موندل کېږي او هغه دا دي:

د معروف د لټونې موتورونه -۱-۳ لښتلیک (جدول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د لټوني د موتور نوم	د لټوني د موتور آدرس
۱	د کابل پوهنتون ويب پاڼه	www.ku.edu.af
۲	Altavista	www.Altavista.com
۳	Excite	www.excite.com
۴	Google	www.google.com
۵	Go to	www.goto.com
۶	HOTBOT	www.hotbot.com
۷	Lycos	www.lycos.com
۸	Webcrawler	www.webcrawler.com
۹	Yahoo	www.yahoo.com
۱۰	Ask jeeves	www.ask.com
۱۱	MSN	www.msn.com

(وګورئ: مهارت هفتم، **۵۱** مخ)

پورته عمومي د لټوني موتورونه وښودل شول، چې نړيوال شهرت لري، خو د افغانستان ځينې سايتونه (ويبپاڼې) به هم معرفي کړو، چې ډول ډول (مسلکي او غيرمسلکي(؟)) مقالې په کې خپرېږي او هغه داسې معرفي کوو:

دلته د افغانستان دولتي ويبپاڼې، سفارتونه، په افغانستان کې نړيوال سفارتونو، د افغانستان اداري دولتي نهادونو، ټولنو، سازمانونو، سيالی شخصيتونو، د افغانستان دري او پښتو خپرونو ويبپاڼې، کلتوري ټولنې، پوهنتونونو، مؤسسو اونورو ويبپاڼو آدرسونه راغلي دي، چې د مثال په ډول به يې زمونږ په مسلک پورې د لږو ويبپاڼو اميل آدرس په پوره ډول راوړو او دا وښيو، چې له ډېرو (ويبپاڼو) سره سره دغه سايتونه پښتو ډول ډول مقالې خپروي؛ د دغو ويبپاڼو ځينې يې په لاندې توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري نوم	ويب سايټ	ګڼه
د اطلاعـــاتو او فرهنـــګ وزارت	www.moci.goc.af	
د اروښـاد پوهانـد علامـه عبدالحی حبيبي	www.alamahabibi.com	
ښاغلی سليمان لايق	www.spinta.de	
ښاغلی عبدالباري جهاني	www.jahanionline.com	
انجمـن فرهنګـي افغانهـا مقيم در سويس	www.sham.se	
نشـريه اجتمـاعی افغانهـا مقيم در سويس	www.afghanistan.swiss.com	
نشـريه چـاپي افغـان هـای مقيم کانادا	www.afghanpost.com	
روزنامه افغانستان	www.dailyafghanistan.com	
روزنامه هشت صبح	www.8am.af	
روزنامه ماندګار	www.mandegardaily.com	
روزنامه آرمان ملی	www.armanemill.af	
روهي پښتو خبري ويب پاڼه	www.rohi.af	
خبريال خبري ويب پاڼه	www.khabarial.info	
نـن آزاده او خپلواکـه خبـري ويب پاڼه	www.nunn.asia	
ګـران افغانسـتان خپلواکـه ملي ويب پانه	www.granafgahnistan.com	
د آزادی راډيـو خبـري ويـب	www.azadiradio.org	

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه		
د کليد راډيو خبري ويب پاڼه	www.tkg.af	
د سپوږمۍ راډيو خبري ويب پاڼه	www.spogmainews.com	
د پژواک خبري آژانس	www.pajhwok.com	
د وخت خبري آژانس	www.wakht.af	
د باختر خبري آژانس	www.bakhtarnews.com.af	
ويسا خپلواکه ملي ورځپاڼه	www.dailyweesa.com	
خدمتګار خپلواکه ملي ورځپاڼه	www.khedmatgar.com	
تاند خبري ويب پاڼه	www.taand.com	
روزنامه افغانستان ټايمز	www.afghanistantimes.af	

(۱۳ : ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۸)

نوري او پښتو ډبري ويبپاڼې شته چې خبري بڼه لري، لکه بينوا او نوري په لسګونې ورځپاڼې او جرېدې، چې ژورنالیستي، سیاسي، ادبي او اجتماعي مقالې په کې خپرېږي. (رهنمود صفحات انترنتی افغانستان)

۱– علمي – څېړنيزې او تحليلي مقالې:

علمي- تحقيقي او تحليلي مقالې، په ورځپاڼو، د اکاډميکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سايټونو کې خپرېږي.

علمي-څېړنيزې او تحليلي مقالې د يو فرد- افراد مسلکي او علمي ټولنو تحليل او څېړنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي – تحليلي مقالې په تحقيقي او څېړنيزه روحيه ليکل کېږي، وخت ګيره او اوږدې وي او ډېر ځله ماخذونه او منابع لري. دغه مقالې د يوې پخوانۍ او زړې موضوع په برخه کې نوې مدرکونه او پوهې راسپړل او رامنځته کول وي.
تخليقي روحيه په کې کمزوري وي او يا په بله معنی تخليق په کې وي، خو تخليق نه وي. نوی شی او کشف د خارق العاده ذوق او پوهې د يو چا له خوا نه رامنځته کېږي، خو په زړو شيانو کې په تخليقي روحيه، تحقيق او پلټنه کېږي او د تحليل د اصولو له مخې ډول ډول فکري غزونې په کې وي، دغه غزونې کېدای شي د (ټولنيزو او طبيعي علومو) په برخه کې وي.
دغه مقالې له څېړنې (تحقيق) وروسته په علمي ډول برابرېږي او د اهميت وړ، نوي او په زړه پورې مطالب لري او لوستوکو ته نوي فکر ورپيدا کوي او له هغوی سره د نوموړی مسلک د کمبود په رفع کولو کې مرسته کوي.

= د علمي- څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې:
دا ډول مقالې له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې دا چې د څېړنې طبيعت لري، د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډېر موضوعاتو باندې تمرکز لري او داسې موضوعات راسپړي، چې له نوموړی ليکوال او څېړونکي څخه د مخه بل ليکوال او څېړونکي په هماغه موضوع کې نه وي رابرسيره کړي.
بله مهمه ځانګړنه يې دا ده، چې څېړنه او دويمه څېړنه (دويم تحقيق) بيا کتنه ده او د کره کتنې(نقد) په روحيه برابره وي، يعنې (دسره او ناسره) چې کره کتنې روحيه ده؛ استواره وي.
د کره کتنې دغه روحيه په (تحليلي) کره کتنه کې موجوده وي. څېړونکی کره کتنې نه دی او نه څېړنه کره کتنه ده، خو کولای شي د تحليلي کره کتنې ترازو (تله) په لاس کې ولري او په خپل تحليل کې د کره او لا سره وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) په يوه علمي مقاله کې پېچلې ټکی او اصطلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له زرښين څخه تېرېږي.

يوه علمي – تحقيقي او تحليلي مقاله ممکن په مياشتو او يا اونيو کې وليکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډېره ژوره توګه ليکل کېږي، نو له دې امله دغه کار هغه څوک کولای شي، چې په يوه موضوع کې ژور او بنسټيز معلومات ولري.

علمي مقاله ليکونکي بايد په پراخه حوصله، په توضيحي او تحليلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کور دينه (په نښه) کړي، د راټولو شويو معلوماتو او کار توکو په وسيله د اړېښتو او خېرېدو تر مرحلې مقاله تعقيب او بيا نشر کړي.

د علمي- تحقيقي او تحليلي مقالو د ليکلو لپاره لاندې ټکي په نظر کې نيول کېږي.

۱) نوې موضوع څنګه راپيدا کړي؟

۲) څنګه يوه نوې موضوع انتخاب کړي؛ ځکه د پيدا کولو او انتخاب ترمنځ ارتباط او توپير موجود دی.

۳) د راپيدا کړې موضوع راسپړلو اړتيا شته او کنه؟

٤) اول د نوې او ناسپړلې موضوع په برخه کې ژوره څېړنه او بيا علمي او عملي کار.

٥) د مقالې لپاره د ماخذونو او منابعو او د اطلاعاتو د راټولولو علمي لارې- چارې.

٦) يادداشت نيونه، مرکې، ليدنه، پوښتنليکونه او نور شيان، چې د منابعو سرليک ګڼل کېږي.

۷) د استدلال او منطق له لارو چارو ګټه اخستنه هم ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸) په مقاله کې د مسلو د طرحه کولو لومړيتوبونه په پام کې نيول کېږي.
۹) له مقالې د غير ضروري ټکو حذفول مقاله په زړه پورې کوي.
۱۰) د نورو له نظره ګټه اخستنه اود مطالبو د انتقال، تحقيق په برخه کې د امانتداری روحيه په پام کې درلودل کار آسانوي.

د علمي –تحقيقي او تحليلي مقالې د پوهنتونونو او تحقيقي مؤسسو، اکاډميو په هغو مجلو کې خپريدلای شي، چې د تحرير باصلاحيته هيات ولري او د لوړو علمي رتبو او عملي تجربو څخه برخمن وي او د علمي ډګريو (درجو) ماسټري او (دوکتورا) خاوندان وي.

د علمي-تحقيقي او تحليلي مقالې بېلګه:
عنوان: د امنيت په مثاله کې د عدالت رول:
د اسلام له نظره، عدالت د ټولو د پاينښت د بقا رمز دی. الله تعالی په خپل معتبر کلام کې فرمايلي دي، چې: (اعدلو هو اقرب للتقوی) ژباړه: (پر خلکو او خلکو عدل کول تقوا ته نژدې دی.)
عدل په يوه ټولنه کې د ټولنې د ترقی او پرمختګ عامل او د سياسي نظام د ټينګښت او پاينښت ستر عامل کېدای شي.
د هر حکومت د کارونو په سر کې بايد ټولنيز عدالت موجود وي او آن کاري برنامې او پروګرامونه د الهي عدل له مخې برابر کړي. پيغمبر ص به ويل، زما امتيان بايد له کورنو نيولي تر ټولني عدل وکړي.
که موږ په ټولنو کې عادل زمامداران ولرو (څه چې ځان ته غواړي، نوور ته وغواړي) هېڅکله به د دوی د واکمنۍ په کار کې کمښتونه احساس نشي. عدل کول د زمامداری د دوام د تظمين پياوړي وسيله او وسله ده. که زمامداران غواړي لويو انساني او اسلامي موخو (هدفونو) ته ورسېږي او د بريالیتوبونو لوړو پوړيو ته ورسېږي ورته لازمه ده، عدل پيشه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړي څوک د زمامدارانو په توګه او د خلفای راشدینو په څېر د سرلوړې ژوند وکړي باید د عدالت او عدالت غوښتنې توره او تله په لاس کې ولري.
ټولنیز عدالت هغه توره ده، چې ظالم عدالت ته رابولي او هغه استواره تله ده، چې د ظالم او مظلوم اعمال په کې تلل کېږي، ځکه الله رب الحکیم فرمایلي، چې (واقیم ا لوزن باالقسط...) تاسو په وزن کې کمې مه کوئ.
په دې اساس هېڅ شي د عدالت په اندازه نشي کولای خلک اصلاح کړي او امنیت تامین کړي. په حدیث شریف کې راځي چې: (د عدالت اجرا (ترسره کول) (مخالفتونه له منځه وړي او دوستي او محبت رامنځته کوي.) او د هېواد په عمران(اقتصادي او صنعتي پراختیا) کې ډېرې اغیزې لري. که عدالت په ټولنه کې ترسره نشي، ظلم او ستم به يې ځای ونیسي او بیا به خلک د بدامنۍ، اجباري کوچېدو، ترکود وظیفې او ډېرو نورو تاوتریخوالي ته مجبور شي.
په حدیث مبارک کې راځي: (کار په عدالت وکړه، له ستم او ظلم پرهیز او لرې والي وکړه، چې ستم، رعیت آوارګي (مهاجرت) ته وادارہ کوي او بیداد (ظلم) توره او وسله رامنځته کوي.)
د قرآن منطق همدغه دی، چې باید انسانان په عدالت کې ژوند وکړي، ځکه نو حدیث شریف کې راځي، قرآن د عدالت ویاند دی. (۳۲ : ۷۲)
پورته مقاله د یو سبک تحقیق بېلګه ده، کولای شو د پوره تحقیقي مقالو نومونې په (افغان یاد) د عبدالرحمن بابا یاد. د الفت یاد، امیر کروړ یاد او د پوهنتون مجلو کې مطالعه کړو.

۲- ادبي -توصیفي، تحقیقي او علمي مقالې او ځانګړنې:

باید ووایو، چې هر علم یا ټول علوم (طبیعي او اجتماعي) پراخه ادبي، تحقیقي او علمي برخې لري؛ زمونږ له دغو مقالو څخه مطلب ادبي، تحقیقي مقالې دي، چې کېدای شي توصیفي (وصفي) هویت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي مقالې وچې او مبتذله ليکنې نه دی، بلکې د ادبي پېښو، ادبي دورو، ادبي روايتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو او ... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقيق دی، چې د ادبي محقق له خوا په علمي – ادبي او آن خيالي ډول تحليل او توصيفيږي.

ادبي – توصيفي يا ادبي – تحقيقي او علمي مقالې پراخ مضمونونه لري، چې د ادبي محققينو له خوا له پراخه مضمون سره وړاندې کيږي.

د ادبي – علمي مقالو سبک د شکل او محتوا له پلوه له علمي- تحقيقي مقالو ښه دی. ادبي مقالې ډېر ځله پراخه اجتماعي مضمونونه انعکاسوي، هغه مضامين چې له فکري، فرهنګي او معنوي افکارو څخه يې سرچينه اخيستې وي. که لنډ ووايو، چې ادبي مقالود ټولنيزو پېښو ژور عاطفي او فکري انعکاس دی.

د ادبي- تحقيقي او علمي مقالو توپير له (ادبي-توصيفي) مقالو سره دا دی، چې لومړی يې د تحقيق او ريسرچ برخه جوړوي او ادبي توصيفي مقالې له خيال او ظرافتونو سره ملګري وي.

ادبی – توصيفي مقالې په زړه پورې او خيال پارونکو جملو په کالب کې، چې د کلام (خبرو) ښکلی ټکی ورسره وي؛ برابرېږي. ډېرځله د دغو مقالو ليکوال پرته له دې، چې مسلې وخېړي او وستايي، خپل مقصد څرګندوي. په ځينو ادبي مقالو کې د مقالې ښکلا او بدرنګي د اتلانو روحي حالاتو د ستاينې د اسې انځور ويشل کېږي، چې لوستونکی د هغې صحنې په خپل ذهن کې مجسموي، يعنې په مقاله کې موضوع دومره برجسته کوي، چې د لوستونکي د ذهن برخه شي. تحقيقي مقاله بايد پيغام او بيان ولري. ژبه يې ساده وي، د تحقيقي مقالې ارزښت دا دی، چې تازه لاره پرانيزي او موجوده لار اواره کړه او يا هغې ته دوام ورکړي او نوي افقونه پرانيزي.))

(۲۲۱ : ۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: ((د ادبي مقالې اساسي موخه په ادبي مقاله کې د عواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي. د پيغامونو لېږدول يوازې د ليکوال غوښتنه نه وي، بلکې ليکوال غواړي سره له دې، چې خپل پيغام انتقال کړي، لوستونکي هم په احساساتو کې شريکوي؛ داسې صحنې توصيفوي، چې لوستونکی يې ښکلاوو ته حيرانېږي او له رامنځته شويو پېښو متاثره (اغيزمن) کېږي، له دې امله د ادبي مقالې ليکل د مقالې له نورو ډولونو سخت کار دی. ..) (۲۱ : ۱۳۸)

په ادبي مقاله کې ليکوال سره له دې، چې نورو ته ابدي- توصيفي معلومات لېږدوي، نور به لکه ځان غوندې متاثروي هم، خو په تحقيقي مقالو کې يوازې د کره معلوماتو لېږد مطرح دی. د ادبي مقالو توصيف عاطفي لوری لري او د وجدان د احساس تر منه په کې وي.

د ادبي – توصيفي مقالو ځانګړنې:

۱:- د کلمو ژوره (دقيقه) ټاکنه:

کلمې يا کلمه په دغو مقالو کې اساسي رول لري. هره کلمه د لسګونو معناوو ننبنه ده. يوه کلمه له ډېرو محتوياتو سره کار لري، له دې امله هره کلمه په ادبي مقاله کې نشو کارولای.

زما په نظر په ادبي – توصيفي مقالو کې (کلمې پريوالې او ښايسته وي. د کلمو يا خبرو ارزښت له دورو بهتر او لوړ دی.)

کلمې په ادبي مقالو کې ځای لري، خو هره کلمه جلا معنی ښندي. که (چا ته په نېغه او ستغه توګه ووايو ، چې ته مې نه خوښېږې، ډېر ژر د هغه په سلوک کې هم بدلون راځي، او که ورته ووايو ، چې زما دوست ملګری او رابانديې ګران يې نو دخوند او دوستي احساس کوي.)

له همدې امله ددې لپاره، چې ادبي مقالې ښايسته ليکل کېږي، د ښو احساساتو لېږدونکي وي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کلمې د دقيق انتخاب لپاره مورږ بايد دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:
الف: پياوړي ترکيبونه رامنځته کړو او په ليکنه کې يې وکاروو.
ب: معنا يې په ليکنه کې وکارېږي.
ج: لفظي او معنوي صنايع په ليکنه کې کار ځای لري.
۲: د کلمو خوش آهنګي؛ يعنې کلمې او عبارت ځانګړی آهنګ لري. آهنګ او تون کلمو ته وزن او ښکلا ورکوي؛ لکه: په پښتو شعر ويلو کې آهنګ شعر ته نوې هوا ورکوي؛ مثال په ډول:

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو خپل يار لره کنه...

۳: د لفظ او معنی يووال (هم آهنګي): د دې لپاره چې په ادبي ليکنو کې ادبي استعاري او تشبيه ډېره کارول کېږي، ليکوال بايد په خپلو تعبيرونو کې دقت وکړي، څو د مشبه او مشبه به يا مستعار او مستعارمنه ترمنځ تناسب موجود وي. د مثال په ډول کې زلفې له سروې سره تشبيه کړو اشتباه ده، خو که غاښونو له مرغلرو سره ورته وبولو خوند کوي.
۴: د جملو خوش آهنګي: په جمله کې دوه شيان مهم دي:
اول – فصاحت (د لفظ او معنی ورته والی)، چې فصيحه جمله په لاندې ډول لاسته راځي:

أ. د ليکنې قواعد په کې مراعات شوي وي.
ب. د املايي قواعدو مراعتول.
ت. د ګرامري قواعدو په پام کې نيول.
ث. د تاليف د کمزورۍ نشتوالی.
ج. د لفظي او معنوي صنايعو نشتوالی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم – بلاغت ، بليغه جمله هغه ده، چې لازمه رسايي (لنډوالی) ولري او په لاندې ډول دي:

الف- ايجاز (لنډولی) ولري.

ب- د خوشاهنګۍ درلودونکی وي، آهنګ يې رسا وي.

۵: ترکيب ټاکنه: ترکيبونه ببلابېل حالات لري، ځينې يې ډېره ښکلا او توانمندي لري. هغه معيارونه، چې کولای شي مونږ سره د غوره او ښو ترکيبونو په پېژندنه کې مرسته وکړي؛ دا دي:

۵.۱- منځپانګه (پرمايګي) (تومنه): تومنه په دې معنی، چې اندروني قوت په کې وي او له بلې خوا ترکيب، ژوروالی، صلابت (رواني) او مفهوم ولري.

۵.۲- ټينګوالی (استواري)؛ بايد ترکيب د دستور (ګرامر) (پښويه) له پلوه غلط نه وي.

۵.۳- ښکلا (شادابي) (خوشحالي) ؛ په دې معنی کله چې د ترکيب نوم اورو د خوشحالۍ او خوښۍ احساس کوو؛ لکه:

... د زړه د ښتو للمي کاره زما
باران، باران د حسن غواړي له تا
څو په قطغن وي زما د هيلو په ملک
پيروز رحمت کړه د ښکلاوو الله
لوبړي مې سترګې چې هر ښکلی ګورم
ډوب سر ترپای شم په سيلاب د حيا (۲ : ۲۸)

۵.۴- رساوالی (رسايي)؛ يعنې ترکيب وکولای شي، مخاطب ته اصلي مفهوم ورولېږدوي.

۵.۵- د کارونې ځای (کاربرد) ؛ بايد هر ترکيب په اصلي ځای کې له عرف سره سم وکارېږي؛ لکه: (د تورې برښنا) نه دا چې د (تورې حيا...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲.۵- د فضا يووالی؛ يعنې يوه ليکنه يو لاس وي، متضاد ترکيبونه په کې نه وي راغلي.
۷.۵- د قت، لنډون، د خيال دعناصرو پر ځای کارول، د صنايعو په استعمال کې افراط نه کول، لذت او خوند اخيستل هم اساسي شرطونه دي.

د ادبي – تحقيقي او ادبي – توصيفي مقالو ځينې بېلګې:
لومړی د ادبي –تحقيقي مقالو بېلګه:

۱) په پښتو معاصر ادب کې د اجمل خټک دريځ:
د پښتو په معاصر ادب کې، چې کله خبرې کوو نو ددې دورې په څو سرلارو کې يو هم اجمل خټک دی، چې د زياتو صلاحيتونو خاوند دی او بنسټيز کارونه يې سرته رسولي دي. له همدې امله د اجمل خټک دريځ د پښتو په معاصر ادب کې يو جوت او ژور دريځ بولو. د ادب په بېلابېلو صنفونو کې که شعر دي، که داستان، که تکل، که ډرامه که راپورتاژ، که ادبي سفر او که نور، خو په وده او پخېدو کې يې اجمل خټک د پاملرنې وړ کارونه سرته رسولي دي. د دې خبرې ثبوت په پښتو نثر او نظم کې د ده هغه ارزښتمن آثار دي، چې زمونږ په ادب کې ځانګړی ځای لري. خو بيا هم اجمل خټک د يو شاعر په توګه د ډېر شهرت خاوند دی او دا ځکه چې د معاصر شعر په بدلون، جوړښت او وده کې ددې ونډه زياته جوته ده.
اجمل خټک (۱۹۲۵ م)، چې په شعر ويلو پيل کاوه نو دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د باچا خان تر مشرۍ لاندې د ((خدايي خدمتګاری)) غورځنګ ښه په شور او درز کې روان و. دغه غورځنګ پښتو ادب ته تربل هر څه زيات پښتو شعر ورکړ، چې د شاعرانو د نومونو فهرست يې ډېر اوږد دی. د دغه وخت زياته شاعري د نظم په بڼه کې وه، چې مقصد يې د ولس وېښول او د انګريزي ښکېلاک نه د خلاصون پر لور د خلکو راپاڅول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل ختک په دغه وخت کې نوی زلمی و. تر همدغه اغیز لاندې یې شعر ویل پیل کړل، خو په دومره توپیر، چې ملي او قومي محتوا ته یې هنري جامه وروا غوستله او د شعر هنري اړخ او لوري ته یې بدلون ورکړ او هم یې دغې خبرې ته د نورو شاعرانو پاملرنه راوګرځوله.

د اجمل د شاعرۍ یو لوی خصوصیت او انفرادیت دا دی، چې د هغه د نظمونو فضا رومانې ده. یا به داسې ووایو، چې بوده یې که د حقیقت پسندۍ د شډلو، سپېنسونه ده نو تنسه یې د رومانیت له رنګینو، مهینو او پستو ورېښمینو نه جوړه ده.

همدارنګه د هند د نیمې وچې ځینو ملي مترقي ادبي تنظیمونو هم د اجمل ختک په ذهن او ادبي تګلاره باندې اغیز وکړ او د دغه اغیز له کبله د ده په سیاسي ژوند او ادبي لاره کې نوي څرکونه په بلبدو شول، چې بیا نو یو ځلمیانو د ده دغه لاره هم په سیاسي لحاظ او هم له ادبي پلوه ښه وبالله. سیاست پوه او لیکوال افراسیاب ختک په دې هکله وایي: ((کله چې د هند په نیمه وچه کې په (۱۹۳۲ م) کال کې د (انجمن ترقي پسند مصنفین) په نوم یو تنظیم جوړ شو، نو په دغه تنظیم کې جمهوري او مترقي خوا عناصر شامل شول، چې دا دسته د هند په نیمه وچه کې د نوي ذهني فضا د آګاه او باشعورو جوړونکو باندې مشتمله وه.

په دې فیض احمد فیض، فراق ګورکپوري، ساحر لدیانوي، جوش ملیح ابادي، منشي پریم چند، حسرت موهاي، اسرار الحق، حجاز؛ جګر مراد آبادي، احمد ندیم قاسمي او نور ډېر...

نومونه شامل وو. دغه تحریک دنړۍ د ټولو آزادي غوښتونکو مترقي او جمهوري خواهانو او منورینو سره خپل غږ یو کړی و. دغه تحریک په کوزه پښتونخوا کې په ادبي شعور(؟) هم ژور اغیز وکړ او د کاکاجي صنوبر حسین، فارغ بخاري، سیف الرحمن سلیم، اجمل ختک، قلندر مومند او لطیف وهمي غوندې انقلابي او مترقي شاعرانو هم د دغې څپې برخې وبلل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه تحريک نه په اغيز اجمل ختک د خپل شعر په محتوا نورهم څه ور زيات کړ، چې د وخت او زمان غوښتنه وه اوهغه د انسان د آزادۍ او برابرۍ خبره وه او يا په بله معنا مترقي نظريو او افکارو يې د شعر غبرګه ونيوله. د اجمل ختک شعر د نوي سياست غوښتنې له ځان سره ملي کړې او شعر و سياست يې سره يوځای کړل؛ دهغه وخت ځوان کول دغه لاره ډير ژر ومنله او په دغه لاره روان شول.

بيا هم د ايازداودزي وينا را اخلم، چې وايي: ((د هغه تخليقي او شاعرانه دماغ پښتو ادب ته يو نوی خيال او نوی جهان ور وبښلو. د اجمل ختک شاعری د ژوند قافلي را ويښې کړې، د منزل احساس يې ور په ګوته کړ او د هغو په رفتار کې يې لکه د روانې مينې ګرمي او تيزي راوسته.

ويل کيږي، چې د اجمل ختک شاعري په پښتو کې هم د شاعری لوری بدل کړ او هم د سياست؛ په دواړو کې يې نوی بدلون راوست او پلويان او لارويان يې هم ډير زيات شول.

- ښاغلی سليم راز وايي، د اجمل ختک شاعري د شلمې پيړۍ د روستۍ نيمايي پښتون سياست او پښتو ادب متأثر کړی.

په سياست او ادب يې يو شان اثرات مرتب کړي او په عامو خلکو کې يې د انقلابي يون او سماجي بدلون جذبه، ولوله او حوصله پيدا کړې ده.

اجمل ختک او د ((غيرت چيغه)) يو له بله سره تړلی دوه نومونه دي. د ختک د کومې شاعری ذکر چې ما وکړ په غيرت چيغه کې را منځته شوه، چې لاس په لاس به ګرځيدله او د هغه وخت جلوسونه او لاريونونه به په همدغې چيغې بدرګه کېدل. د دغې چيغې ډير شعرونه د ځوانانو په ذهنونو کې نقش وو او د مثالونو په توګه به ويل کېدل. د غيرت چيغې شعرونه د هغه وخت په سياسي او ادبي حلقو کې خوښت راوست او د سليم راز په قول، چې په سياست او ادب کې بدلون تر سترګو شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد عبدالله بختاني وايي چې: ((ځوانانو به هڅه کوله چې خپل شعرونه په دې لاره روان کړي.))
همدارنګه سليم راز هم دغه خبره لږ په تفصيل کوي او وايي: ((د غيرت چيغه ځلمو د لاښوونې صفحه ګرځولې او تاويز (تعويذ) کړې وه، ځکه پرې حکومت پابندي ولګوله، خو د پابندۍ باوجود د پښتون سياست لاره همدې کتاب وښوده او د پښتو د عصري مقدي شاعرۍ د فکري روح يقين هم دې کتاب وکړ.)) (... دغه مقاله نوره هم اوږده ده، چې د ادبي تحقيقي مقالو په اصولو برابره ده. او يوه څېړنيزه مقاله هم بلل کيږي.
دويم- د ادبي- توصيفي مقالو مثال:
دناظرهم سترګې پټې شوې
هسې نه اجله! چې يو تا ته فکر وړې يم
هرځلې يوې نوې ادا ته فکر وړې يم
بيا مې وموندو په فکر رامه شئ په ما پسې
زه درنه ملګرو داسې خوا ته فکر وړې يم
د دوه زرم کال د جولای په لومړۍ نيټه د لعل زاده ناظر ستر ګې د تل لپاره پټې شوې او پښتو ژبه او ادب له يو خورږ ژبي شاعر نه بې برخې شو.
لعل زاده ناظر د پښتو غزل د پلار امير حمزه شينواري له نامه وروسته د خيبر په سيمه کې دويم نوم دی، چې د خيبر د ځلمو شاعرانو په روزلو کې يې تل زيار ګاللی دی او زيار يې بې ثمره هم نه دی پاتې شوی.
لعل زاده ناظر په ۱۹۴۰م کال په شعر ويلو پيل وکړ او په اغلب ګمان، چې د ژوند تر ورستيو شيبو يې هم شعر ووايه، د حمزه صاحب په لومړيو شاګردانو کې دی تر ټولو مشر دی او د ده د استعداد او صلاحيتونه خبره وه، چې حمزه صاحب د ځوانانو شاعرانو روزنه ده ته وسپارله او ناظر هم په ډېر صداقت دغه خدمت سر ته ورساوه. د ده په شاګردانو کې مصري خان خاطر او خيبر افريدی د پښتو ژبې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعران وو ، چې شهرت او آوازې يې تر لرې ځايونو ورسيدې او اوس هم د نامتو شاعرانو کې راځي.

لعل زاده ناظر کوم مکتب او يا کومه مدرسه نه وه ويلې. د ليک لوست په زده کړه کې يې کوم استاد هم نه لاره، خو په خپله يې ليک لوست زده کړې و. ليک لوست يې کولای شول او د ځانګړې مطالعې په برکت په ډير څه پوهېده.

مراد شينواري د لعل زاده ناظر شينواري په پېژندګلوی کې يو ځای ليکي: ((لعل زاده ناظر په ختېه د لوارګي شينواری دی؛ د پلار نوم يې عمر اخان دی. په کال (۱۹۱۹م) کې زيږدلی دی؛ د پښتو عظيم شاعر حمزه شينواری خوريې دی او د شعر و شاعری په ميدان کې يې هغوی ترتيب کړی دي. د ناظر د ځلميتوب په زمانه کې نه خو په لوارګي کې مکتبونه وو او نه عامو خلکو د انګريزانو په سکولونو کې تعليم حاصلول ښه خبره ګڼله. د لوارګي د نورو زلمو په شان ناظر هم د تعليم د نعمت نه محروم پاتې شو.

ما د دنيا مدرسه لوستې نه وه
امتحانونو دې په ما ولوست

لعل زاده ناظر په ۱۹۵۰م کال کې د خيبر د ځلمو ليکوالو د ټولنې مشر شو ، چې د ټولنې په غړو کې مراد شينواری، ځيګرا پريدی، خيبرا پريدی او قيوم کوثر ا پريدی شامل وو.

همدارنګه په (۱۹۵۳م) کې، چې د ولسي ادبي جرګې کومه څانګه په لنډې کوتل کې جوړه شوه ناظر يې مشر و...

د ناظر د شاعری مجموعه د (مزل، په نامه دري کاله وړاندې په (۱۹۹۷م) کال په پېښور کې چاپ شوه. په دغه مجموعه باندې امير حمزه شينواري، قلندر مومند ، راج ولي شاه ختک، اقبال نسيم، ختک، مراد شينواري او کليم شينواري د شاعری سريزې ليکلي دي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

... قلندر مومند وايي، چې د ناظر شينواري د شاعرۍ اهمه موضوع هم لکه د حمزه صاحب دی، خو فرق يې صرف دا دی، چې حمزه صاحب تصوف علمي طور سره خپل کړی و او ناظر ور سره تر نظرياتي حده تړون لري.

ناظر تر ډيره وخته خپل کلام نه چاپاوه او په دې نظر و، چې څومره په شاعرۍ وخت تېريږي هغومره پخيږي، همدغه وجه وه، چې په وروستي عمر کې يې خپل کلام په کتابي شکل چاپ کړ، په داسې حال کې، چې زيات شميرشاګردانو يې خپل ديوانونه چاپ کړي وو.

د ناظر په کلام کې د پښتونولي، تصوف او انساني مينه غوټه شوي، چې بيان يې ساده، خوږ او تشبهات يې ډيرعالي دي.

تنکی سوال مې له مودو په انتظار و
چې مې نن تر شونډو راغی اسويلی شو
دا په سترګو کې راخور څنګه پيکی شو
لکه پوی وی، چې نظر مې غلچکی شو

يا:

د مارانو قـــــــرار کله په انګار شي
زه د يار په مخ د زلـــــفو قرار وينم

دا بل بيت:

لاس يې په تکل د غزونې څه اوچت کړ
ما وې چې زيړ زرغونه را باندې راغله...

ناظر يو وخت د پښتو راډيو لپاره ډيرې ډرامې ليکلې وې. ځينې مضامين يې هم په مختلفو مجلو کې خپاره شوي دي. کيدای شي، چې د ناظر د نثر برخه څوک را ټوله کړي او په راتلونکې کې يې چاپ کړي. د ناظر دوه زامن (شفيق) او (کليم) د پښتو نښه شاعران دي، چې د ځانګړو مجموعه لرونکي دي. د پښتو ادب تاريخ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لعل زاده ناظر ادبي شخصيت، شاعري او پښتو ادب ته د ده خدمتونه هيرنه کړي. دا به په تاريخونو کې ثبت وي او راتلونکي نسلونه به يې په درناوي يادوي.
پوهندوی استاد بريالی باجوړی (د ادبياتو په لړ کې، ۱۹۸)
= ادبي- توصيفي مقاله کې لازمه نه ده ماخذ نيغ په نيغه راوړل شي، خو د ليکوال د مطالعې محصول وي. ادبي- توصيفي مقالې کبدای شی لوبې يا وړې وي اودهنري نثر انداز په کې برجسته هم وي. په ادبي تحقيقی مقالو کې ماخذونه او د تحقيق اصول مراعاتيږي.

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې:

انتقادي مقالې د سمون او اصلاح لپاره ليکل کبږي او خپريږي او د اصلاحاتو علمي علمبرداري کوي.
دغه مقالې د کره کتنې پر اصولو بنا وي، يعنې (سره او ناسره) سره بيلوي. انتقادي مقالې که په هره برخه کې ليکل کبږي د ځينو ارزښتونو د ايجاد (رامنځته کولو) او ارزښتونو د ساتلو ضمانت کوي.
د دغو مقالو ليکوال ته ښايي، چې د پوهې او انصاف تله په لاس ولري او په ټولنه کې موجود ارزښتونه په مسلکي ډول وتلي؛ پوهه، انصاف او په مسلک کې وارد والی د انتقادي مقالو آر (اصل) جوړوي. دغه مقاله که تحقيقي وي او که غير تحقيقي (څېړنيزې) که په ورځپانو کې خپريږي، که په جريدو يا مجلو کې د ارقامو او مسلکي ارزښتونو صلاحيت ولري.)
د دغو مقالو ليکوال بايد د پوره ليکوالي مهارت او زيرکي ولري، ځکه چې اقتصادي ارزښتونه د هر چا لپاره مهم او په زړه پورې وي.
يو متل دی، چې وايي: ((د دنيا مور نشته او د عقل وړی))
له دې امله (د هر چا ګټه د هغه د ژوند ارزښت ټاکي.) دا ډول مقالې د کره کتنې برخه احتوا کوي. او کره کتنه د خبرو او ټولنيزو ښکارندو (پديدو) تلل او څېړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د ادبي او يا نورو آثارو د ارزښتونو سپړنه، هغه تفسير دی څو څرګنده کړي، چې د اثر غوره والی او بدوالی څه ته وايي؟

انتقادي مقالې د (سپړنې اونقد) د روحيې پر اساس آثار معرفي کوي او کره کوي، خو هو به هو يې نه کره کوي، بلکې د څېړنې اصولو له مخې يې څېړي.

((ادبي نقاد د يو ادبي اثر د ژورې کتنې او مطالعې په لړ کې د هغې تشريح او توضيح کوي او د اثر د محتوا په اصلي روح، د ليکوال په پيغام او د اثر د رامنځته کولو په غرض لوستونکی پوهوي او د نقد د ټاکلو کلي اصولو په رڼا کې د هغې ادبي ښکلا، ښېګڼه، عيبونه او نيمګړتياوې بيانوي.

نو د انتقادي مقالو ليکوال ته ښايي په خپله هره ليکنه کې پيغام ولري؛ پيغام د پوهولو او بعدي (راتلونکو) پوهنو زيري ورکوي.

انتقادي مقاله ليکنه په نړۍ کې ډيره پخوانۍ لرغونتيا لري، د ليکنې د دغه ډول پيل هم د فرانسې په معاصرو ادبياتو په تبره بيا کره کتنې پورې تړي. مګر دا خبره د ختيځ په برخه کې د تائيد او تصديق وړ نه ده، په تيره بيا د هغو تاريخي آثارو او تذکرو په باب، چې د هغو په ترڅ کې د ادبي آثارو او ادبي څيرو په باب ليکنې شوې دي، ځکه نو د مقالې او په تبره بيا د ادبي مقالې لېکنې لري.

د يو ليکوال په نظر: ((او سنۍ انتقادي مقالې د روانې ميلادي پيړۍ له لومړۍ نيمايي را پدېخوا په نړۍ کې دودې او پرمختګ په لور مخه کړه او په ډيره چټکتيا سره پرمخ لاړه.

د کره کتنې مقالې ليکوال بايد د نقد په کار کې ډير صادق وي، جرئت ولري او په عمل کې په خپل قضاوت کې انصاف، صراحت، قضاوت په پام کې ونيسي او بې طرفې له پامه و نه غورځوي.

د دغو مقالو ليکوال د معناوو په پالنه، د اخلاقو په سينګارولو، د عمومي افکارو په روښانولو، هيواد سره د مينې پيدا کولو او نورو سياسي او ټولنيزو مسلو د څېړنو په برخه کې ډير فعال او زړه خوږي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه، چې په ټولنيزو او ادبي مسلو کې يو اصل جوړوي، بايد ناقد د ټولنيز مسوولیت او بشپړې بې طرفۍ په درلودلو سره دغه کار پرمخ بوځي.
دکره کتوني مقالې ځانګړنې: له ډيرو مهمو ځانګړنو څخه دا ده چې په دغه ژانر کې کره کتونکی غواړي د ليکوال ايجادي او زماني چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهير بيان کړي. د پورتنيو دواړو ځانګړنو څرګندونه او تشريح هم په خپله په کره کتونکي اود هغه په پوهه، ځيرکۍ او ذوق پورې تړلې ده.
بله ډيره مهمه ځانګړنه د ټاکلي اثر يا آثارو ليکوال او ټاکلي ادبي بهير په اړوند د کره کتونکي د ذوق او ځيرکۍ څرګندونه ده. پوهان په دې اړه نظر لري، چې کره کتونکی په خپله د يوه نوښتي اثر تل ته ننوزي، داسې لکه په خپله د نوښتګر او هنرمند په شان. دغه حالت او د دغه حالت اغيزه د دې سبب کېږي، چې کره کتونکی د نوموړی حالت او د نوموړي حالت اغيزه په خپل اثر (مقاله) کې پداسې ډول وړاندې کړي، چې په لوستونکي کې هم د هغه ورته احساس او اغيز را وپاروي. د يوې بشپړې انتقادي مقالې لپاره تر هر څه د مخه دا مهمه ده:
الف- په هغه کې د ژوند څېره چې په هنري اثر کې د واقعيت د انعکاس څرګندويه وي؛ انځورشي.
ب- ادبي مسألې او ښکلائيزې وړتياوې چې زياتره د اثر په نري اړخونو او د هنرمند په هنري مهارت پورې اړه ولري؛ را ونغاړل شي.
برسيره پر دې يوه بشپړه ادبي- انتقادي مقاله کولای شي په نوموړو دوو ځانګړنو برسېره د يوې ټولنې او يوه ځانګړي ادبي بهير، معنوي او اخلاقي تګلارې هم په ګوته کړي.
د ډاکتر خالق رشيد په وينا: (د انتقادي مقالې جوړښت... په خپله په کره کتونکي او د ده په مهارت، تجربه او په موضوع باندې په برلاسی پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکی باید دا ټکی په پام کې ونیسي، چې کله غواړي په یوه ادبي موضوع باندې خپله څېړنه پیل کړي.)

په انتقادي مقالو کې دا خبره دوه خبرې، چې د مقالې په شکلي او شخصیتي نظام کې ارزښت لري؛ په پام کې ونیسو:

اول- لیکوال باید خپله لیکنه له جز نه د کل په لور پیل کړي او کله له کل نه د جز پر خوا ځي. د انتقادي مقالې په لیکلو کې دواړه تګلارې دود دي. د خدای بښلی استاد عبدالشکور رشاد د انتقادي مقالو تګلاره ډېر ځله له جز نه د کل په لور تللی وه او پراختیا یې موندلې وه. د خدای بښلی روهي د انتقادي مقالو تګلاره زیاتره له کل نه جز طرف ته وه.

په هر ډول مورِ به د اصلاحي، انتقادي او معلوماتي مقالو یوه په زړه پورې بېلګه د ارواښاد حضرت علامه عبدالحی حبیبي له یوه ولسمه برخه (شل مقالې څخه راواخلو وبه ګورو، چې څومره د اصلاحی او معلوماتي انتقادي مقالو مواد لري.

احمد شاهي

په احمد شاهي دوره کې د توپ جوړونې صنعت کله چې اعلیحضرت احمد شاه بابا په ۱۱۲۰هـ ش کې د افغاني سلطنت بنسټ په کندهار کې کېښود، افغانستان د پراخه تشکیلاتو اړمن (محتاج) و، چې باید په ملکي او لښکري چارو کې نیول شوی وای. د هغو له جملې د دولتي اردو تشکیل و، چې دهغه عصر په وسله سمبال وي. له دې مخکې یعنې احمد شاهي غونډو وړاندې زمورِ هیواد د ایران صفوی شاهنشاهي او هند د تیموریانو له دورو سره مخامخ و؛ له دې امله ډېرو او پراخه ملکي او پوځي تشکیلاتو ته اړمن و او د توپ استعمال او کارونه د بابدیانو په عصر (۹۰۰هـ) کې په افغانستان کې رواج شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا د دې لپاره، چې له سلطنت وړاندې يو تجربه کار شخص او د خپل عصر له پوځي جنرالانو څخه و، د شاهانه عسکرو لپاره يې توپ اوناريه وسله (توپ) برابر کړې وه، چې د هغو له ډلې به يې ځيني در وپېژندل شي.
وايې د پاني پت په مشهوره جګړه کې يو لک (سل زره) افغاني لښکر له لس لکو (يو ميليون) جنوبي هند مرهټه وو سره مخامخ و. د مراته توپچي قوماندان ابراهيم خان يو شمير ستر قلعه کوب او دوه سوه صحرايي توپونه درلول، خو د احمد شاه قوا يوازې د برش توپونه درلودل، چې په لاندې ډول دي:
= د زمزمې توپ: مشهور توپ دی، چې د اعليحضرت احمد شاه بابا لښکرو د پاني پټ په جګړه کې کاراوه. دغه توپ په ۱۱۶۴هـ ۱۷۵۰م) په لاهور کې دوزيرشاه ولي خان د شاه نظير توپ جوړونکی په وسيله جوړ کړی و او يو بل توپ هم هغه ته ورته و، چې د پاني پټ له فتح وروسته افغانستان ته رالېږد پر مهال په چناب رود کې ډوب شو.
د زمزمې توپ دمس او رويې له يو ځايو الی جوړشوی و او ږدوالی يې ۱۴ فټه او ۱۴ انچه او د خولې قطر (اوږدوالی) ۹ نيم اينچ و.
توپ زمزمه بعد از فتح پاني پټ د لاهور بدست خواجه عبيد حکمدار افغاني ماند که د رسال ۱۷۶۲م بدست.
هری سنګهـ افتاد وتا (۱۷۶۴م) درشاه برج قلعه لاهور بود. در همين سال سردار چرت سنګهـ کـه از اسـلاف رنجيـت سنګهـ بـوده، زمزمـه رابـه گوجرانولـه بـرد واز آنجا بدست سردار امحد راجپوت بـه احمـد نگر پنجـاب آورده شـد وبه تصـرف گوجر سنګهـ درآمد.
درسال (۱۷۷۲م) بازبدست احمد خان بطرف رسولنگر برده شد وبه سال (۱۷۷۲م) جهند اسنګهـ آنرا بـه امرتسـر آورد، تـادر ۱۸۲۰م حسـين فـتح امرتسـر بدست رنجيت سنګهـ افتادودر جنګهای دسکه، قصور، سجانپور، وزيرآباد، ملتان ازيـن توپ کار ميګرفت، درمحاصره ملتان به اين توپ خساراتی وارد آمد وبه دروازه دهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهر لاهور رسانیده شد تاکه در سال (۱۸۷۰م) انگلستان آنرا دربین پوهنتون وموزیم لاهوربر صفه یي نصب کردند وتاکنون همانجاست، بردهان توپ منقوش است:

بامر دردوران شاه ولیخان وزیر
ساخت توپ زمزمه نام قالعه گیر (عمل شاه نظیر)
برپشت توپ نوشته اند:
درزمان شه فریدون فر
داور دادبخش عدل شعار
خسرو تخت گیروجم مقدار
شدبدستور اشرف الوزرأ
امرسدازسدهء سپهرمدار
که برزدبه اهتمام تمام
توپ شعبان شکوه کوه وقار
خانه زادشه سپهرسریر
شه ولیخان وزیر اکثرکار
بهرتقویم آن مهم سترگ...
سال تاریخش ازخرد جستم
کردباوحشت آنچنان اظهار
که اگرنقدجان کنی تسلیم
رازپنهان بتوکنم تکرار
بعدتسلیم اوبگفتاتوپ
پیکراژدهای آتشبار

ازتوپهای دیگران عصردواطلاع دردست است. درکتابخانه فاضل سخندان بناغلی گویااعتمادی جنگی نهایت گرانبها موجود است که مملو ازاطلاعات

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسیار مغتنم ونادر تاریخي استو نویسنده آن متخلص به (هراتی)نواسه عبدالله ابن ابو سعید الهروی بود ، که غالباً درعصر احمدشاهی وتیمورشاهی بارجان دیوان انشای شهنشاهی محشوربوده ، مطالب تاریخی ابن مجموعه گرانبها درخورمقاله علیحده ایست، ولی درین جابه اجازت دانشمندموصوف کابا امکان مهربانی ورواداری این مجموعه نفیس رابدسترس نوبینده گذاشته اند ، تاریخ ساختن دوتوپ دیگر رامینویسم:

درسنهء (۱۱۸۵هـ) که شهزاده تیمور درهرات حکمرانی داشت. به امروی توب رادرآنجابه وسیله صنعت گران آن شهرریخته بودند، تاریخ ساختن آنرامیرزاخان هادی خان متخلص به عشرت بن میرزاعبدالله متخلص به میرزاعبدالله متخلص به سرور (به دوضمه) که از منشیان وشعرای دربار بوده، چنین گفت: وله دام غره درتاریخ توپ که بحسب فرمایش تیمورشاه درهرات ریخته شده.

تیمور شهر که شاهی ازوی
شد سکه بزرچونقش شاهی
ازلنگراوعجب نباشد
خم گرددا گرکه پشت شاهی...
جسمتم زتلطف ونوازش
شدرهبرمابه عذرخواهی
کفتاکه زغیب شداشارات
سوزنده حضم پادشاهی

از مصراع اخیر سنه (۱۱۸۵هـ) که دراصل هم به خط سرخ نوشته شده برمی آیدوازمضمون قطعه است که درین اوقات توپهای معتدد درادرهرات ساخته بودند ، اماتوپ دیگربه امرهمین شهزاده درسنه (۱۱۷۰هـ) درلاهورتوجه دستوراووکارحسن خان (یکی ازتوپ سازان) ساخته شده بودکه همان شاعر ومنشی تاریخ ساختن آنراچنین منظوم داشت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زنواب همايون شاه تيمورآنکه ازبيمش
نگيرد سربه ملک وکشوراوگردن اعدا
زيس دست ستم ازعدل اوکوته بود شايد
کشد گرغمزه دلبربه عهدش دست ازيغما
چوازجادررود طبع همايونش، بلکين خواهی
زند برهم زچين ابروان چين رابيک ايما...

شعر ډير لوی دی. له مطالعې يې داسې ښکاري، چې نورتوپونه هم ددغه شاه په وخت کې جوړشو. بل توپ دهمدغه شهزاده په وخت کې جوړشو. لومړی توپ دتيمورشاه چې دلاهوردارالسلطنت و، نقشه شواوجوړشواوله ليکنې يې ښکاري کېدای شي په (۱۱۷۹هـ) کې جوړشوی وي. داسې ښکاري، چې په هغه وخت کې ډيرتوپونه په لاهورکې جوړشواوددغوتوپونوجوړونکی حسن خان و، چې داستادشاه نظيرشاګردو. ښاغلی عزيزالدين پوپلزی وايی په ۱۲۱۲ کې حسن کابل ته داعليحضرت زمان په امرراوغوښتل شواودلته يې د ((زبرزنګ)) په نامه بل توپ په ۱۲۱۲ کال جوړکړ.

ښاغلی پوپلزی د (زبرزنګ) په تاريخچه کې زياتوي، چې دغه توپ دکابل خيابان دچهلستون دقصرمخکې نصب و، خوسردارمحمدعظيم خان هغه خپل وردوست محمد خان ته وبانبه اوهغه يې دغزني حکمرانی ته وليږه. که دښاغلی پوپلزی دغه مدارک مستند وي، کيدای شي سردارد وست محمدخان زبرزنګ غزنی ته ليږدولی وی، هغه وايی:

درسال ۱۸۳۹ هم چون لشکر معرو اندوس برافغانستان تجاوز کردوسردارغلام حيدرخان بن امير دوست محمد خان ازغزنه دفاع ميکرد توپی بزر دردسترس مجاهدين ملی بود، که نقش آن درهمان ۱۸۳۹م به قلم جنرالان لشکری انګليس ساخته شد، ودر ګليسون تاريخی لشکر اندوس به ريس وهيات مديره است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندیاکمپني از طرف جوزف فورویل والترتقدیم گردید واین کللسیون به سعی سرکیت ای جیکسن طبع ونشرشد.(۱۵: ۱۰۱، ۱۰۲)

پورته مقاله چې یوانتقادی متن دی، ډیر نورمطالب هم لري؛ په دغه مقاله کې له ډیرونویواومعتبروماخذونوڅخه خدای ښېلی لوی استاد علامه حبیبي ګټه پورته کړې، چې په حقه کره مقالوجملې ګنل کېږي لنډه داچې:

- دانتقادي مقالولیکونی باید دنقدپه کارکې ډیربلد ، رښتنی اوصادق وي، باجرئته اوپه عمل کې خپل قضاوت کې انصاف، صراحت اوقضاوت په پام کې ونسی اوبې زرفي له پامه ونه غورځوي دغه لیکوال باید دمعنویت په پالنه، داخلاقوپه سمبالولو ، دعمومی افکاروپه روښانولو ، هیوادسره دمینې پیداکولواونوروسیاسی اوټولنیزومثالوډکولوپه برخه کې ډیر فعال اوزړه خوږي وي اوکره کتنه چې په ټولنیزو اوادبي مثالوکې یواصل جوړوي، باید ناقددټولنیزمسولیت اوبشرپیطرفی په درلودلوسره دغه کارمخکی بوځی.

=دانتقادي مقالوبله بېلګه:

په تیاره کې مزل

(دنثرلیکلوهنرکتاب) دتانداووزین قلم لیکوال ښاغلی اسدالله غضنفر لیکي:

((څوورځې دمخه په کابل کې دافغان ادبي بهیرپه غونډه کې په یوه لیکنه باندې اوږدې خبرې وشوې اوګڼوکسانوپه کره کتنه کې برخه واخیسته، خو بحث راټول نه شواونتیجې ته سره ونه رسیده.

دبحث دتیت اوپرک والی وجهه داوه، چې ځینو کسانو لیکنې ته دمقالې په سترګه کتلی وو ، ځینونورولنډه کیسه ګڼلې وه اوپه آخرکې خودیوې خاطرې په حیث هم تبصره ورباندې وشوه.

دلیکنې موضوع پا کانکورکې دکامیابی لپاره دکورسونوله اهمیته څرخیدله هغو ، چې لیکنې ته دمقالې په سترګه کتلي وو ، ډیر بحث دکورسونودضرورت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون اونه شتون کاوه، يو شمېر نوروته، چې ليکنه لنډه کيسه ورښکاريدله، دپلاټ، تلوسې اوکترکټرايزيشن په باب خبرې وکړې. ليکوال ماته نژدې اوورته وامې وريدل، چې خاطره يې ليکلې ده، خودخاطرې په حيث ماته پکې دامشکل پېښ و، چې دبل چازړه اوذهن ته يې نوځنګه پکې لاره کوله اواوږدې مکالمې يې ځنګه په يادپاتيدلې.

پوره درې کاله پخواد ۱۳۸۲هـ کال په سنبله کې هم دکابل په يوه ادبي غونډه کې برخه والوته دغسې مشکل ببښ شو. غونډه په قلم ټولنه کې وه. دالحاج حسام ددريوتازه چاپ شويوآثارو مخکتنه وه. ددې يواثرته ځينودناول په سترګه کتل اويوډول بحث يې ورباندې کاوه، خو ځينو نورو ورته دواقعي رپوټ له عينکوکتل اوبحث يې بل ډول و. دغودووپېښو ته مې ددې لپاره اشاره وکړه، چې لوستونکی په ادبي اثر باندې دپوهيدواوقضاوت په وخت دهغه (ژانر) په نظر کې نيسي.

دادبپوهنې په ترټولوپخواني اومشهورکتاب يعنې (يوطيقا) کې ارسطودآثارو په ژانرونوخبرې کوي او دژانرونودځانګړنوپه رنا کې په اثرباندې دقضاوت معيارونه رابنيي.

البته کره کتنه ډيرډولونه لري، چې دژانرپربنيادکره کتنه يې يوډول دی، خودکره کتنې په نوروډولونوکې هم په اثر باندې دپوهېدلواوقضاوت کولولپاره دهغه ژانرپه اړه څه ناڅه معلوماتوته اړيو؛ لوستونکی دهر ژانر له اثره ببله توقع لري.

ليکوال کله دخپل اثردليکلوپه وخت دژانرپه اړه هيڅ تصويرنه وي کړی، دانوداسې ده لکه چاچې په تياره کې بې څراغه مزل کړی وي. ځينې ليکوال دتواضع په خاطر دخپل اثرژانرنه بنيي. زماپه ګومان تردې ډول تواضع يوڅه کبر بهتره دی.)) (۳۰: ۲۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تبليغي مقالې او د هغوئ انګړنې:

تبليغ، وعظ، نصيحت او پند په ټولنه کې د منورو او پوهو انسانانو له خوا د عامه اذهانو د روښانولو او منورکولو يوه غوره وسيله ده.

د تبليغ او نصيحت لارد مؤدب کولو، کله ناکله د تنبه کولو (ګوت څنډنو) له لارې امکان لرلای شي. د تبليغي مقالې هغه مقالې دی، چې ډيرځله د ټولنيزو، سياسي فرهنګي، ديني او...

بيلابيلو موخو (هدفونو) لپاره د عمومي افکارو او د احساساتو، ننګريو او عواطفو په پارولو کې مهم رول لري.

دغه مقالې عادي مقالې نه دي، مسلکي مقالې دي، بايد د مسلکي خلکو له خوا ليکل شي، ځکه په نيغه توګه د خلکو له احساساتو سره سروکار لري. د دغو مقالو ليکوونکي، جوړونکي وی، مؤدبونکی او لارښودونکي وي. خلک د ټولنې د جوړونې هيوادپالنې په لورهڅوي. په سوداګری برخه کې په تبليغاتي مقالو کې د (عاطفې، احساس او زوړ د هيجان توکي (عناصر) فوق العاده ډير او اهميت لري، له دې امله که چېرې ليکوال د خلکو احساسات په ښه ډول راونه پاروي په ټولنه کې به د بد و خلکو د سو استفادې (ناوړه ګټې) اخستنې لارې چارې برابرې شي.

هدف؛ د تبليغاتي مقالو ستر هدف دادی، چې خنګه ليکوال وکولای شي د وخت مهم موضوعات د يو رسأ (غوره) غږپه توګه خلکو ته ورسوي؛ دی تبليغاتي مقالې روحيه ورکوونکي وي. تبليغي مقالې له تبلغاتي مقالو سره تو پيرلري او تو پيريې داسې په ګوته کوو:

الف- تبليغ؛ وعظ، نصيحت او پند، چې هدف يې اصلاح او فکري سمون دی. ديني، فرهنګي، عرفاني او...

هدفونه لري او په مجموعي ډول اجتماعي (ټولنيزه) اصلاح غواړي. د شکل له پلوه لنډې وي او د منځپانګې له اړخه د اصلاحي فکر د لودونکی او تبلغونکې وي. دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې غوره هدفونه لري؛ په ماخذونو او اکثراً (ډيرځله) په اقتباسونو متکي (ولاړې) وي.
ډير ځله دعلمي بنسټونو، شرعياتو پوهنځيو او نورو دينې او...مؤسسوله خوا خپريږي. دغه مقالې چاپي او غير چاپي بڼه لري. دليکوال په وينا: ((ددغو مقالو مواد، يوازې مطالعې او تحقيق له لارې لاسته راځي. خو په هغو مقالو کې، چې يوه نوې نظريه مطرح شي، په دې حال کې درست استدلال او منطق دکار اساس جوړوي.)) (۱۷ : ۲۹)
= ددغو مقالو ځانګړنې: دشکل له پوله لنډې خودلاس په لاس مطالعې مولودوي؛ استدلال او علمي منطق ورکې پياوړي وي؛ دمستندو اوباورې منابعو له روحيه وړاندې کېږي؛ ترټولو دا چې هراوريدونکی ته ديوې موضوع په برخه کې فکر احساس ورکوي؛ پند، نصيحت دينی، مذهبې عرفاني (او معرفتي برخه يې پياوړې وي. وچ تبليغ نه وي.
ب- تبليغاتي مقالې: کېدای شي تبلغي هويت ولري، او همدارنګه سياسي او اجتماعي مضمونونه ولري. سوداګرۍ په برخه کې هم رول لري. بروشورونه، سوداګري اعلانونه هم په دې برخه پورې اړه لري.
تبليغاتي مقالې هرډول مادي او معنوي موادرانغاړي. يوډول تجارتي هويت لري؛ په فيشن، مود... پورې اړوند مطالب خپروي. لنډې وي او وړځنې مطالب خپروي. ژبه يې لکه دتبليغي او ادبي مقالو خوږه نه وي؛ په مجردو الفاظو لوبې کول يې يوډول ارمان جوړوي.
مهم خصوصيت يې ديوې (تجارتي، سياسي او اجتماعي، مثالو او شيانو په برخه کې خلکو ته خبرداری ورکوی؛ لکه:
((بنابرتصميم فوق العاده ووثايق تجارتی و (چک) درامريکا وانګلستان وهولاند معاملات پراګنده وخوردوريزه هم بذريعه (چک بانک) تسويه مې شود، يا از روی تشکيالت مالي ممالک مذکور ويابنابرحمل ونقل ندادن کيسه های پول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبانکنوت خواه به مودوخواه به فيشن په هرطوريکه تغير نمايم اين شکل دراساسات تجارتي درميان خلق صورت احتياجي حياتي رادارا شده است...))
(۲۱۲:۳۵)

لنډه داچې تبليغي مقالې په استدلال اوعلمي پوهې بنأوي اوديومرام (اسلامي) لپاره خلکوته ذهنيت ورکوي اوروامجادله پرمخ وړي.

دلته به دتبلغي مقالوځينې بېلګې د (کبريت احمر) له کتابه راواخلو اوله بېلګه (نمونه):

پرلاره دپيغمبر (ص) تګ په (جامع السعادت) کې نراقي اول روايت کړی دی:

کله چې رسول الله (ص) له اصحاب کرامو سره پرلارتللو، هغوی ته به امرکاوه، چې مخکې لاړشئ او دهغوی په منځ کې به روان و، اوهم يې روايت کړی دی؛ له خدای (ج) څخه دلريوالی سبب کيږي هغه خلک، چې ترشاه يې خلک روان وي اوياخوک ورته په پښو دريږي. امير المنين ويلي، (من ارادان ينظرالی رجل من اهل النارفلينظرالی رجل قاعدوبين يديه قوم قائم) اوهمدارنګه دپيغمبر (ص) مجلس ته يوسړی رادننه شو ټول بدن يې پولی (ټناکې) وي اوله هغواوبه تويدلې اودهرچاترڅنګ، چې کښناسته، هغه به له ځايه پورته کېده.

حضرت پيغمبر (ص) هغه په خپل څنګ کې کيناوه.

يوه ورځ حضرت محمد (ص) له نورو اصحابو سره ډوډۍ خوړه، چې يوبل کرغيړن مخ اونا روغه رادننوت اودمجلس غړوله هغه کرکه وکړه، پيغمبر (ص) نومورې په زنګانه کيناوه اوورته يې وويل: ((ډوډۍ وخوره))، يوقريشی چې له هغه کرکه درلوده نابېره دهماغه په بيماری ګرفتارشواو تري مړشو.

يوه ورځ حضرت زين العابدين (رح)، چې په خره سپورودمجذومينو پريوه واړه جمعيت برابرشو، هغو ورته ډډوډۍ خوړلو سلا (ست) وکړ، حضرت ورته ووېل که مې روژه نه وای، نومې ډوډۍ درسره خوړله، بله وخت يې په خپل کورکې دښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډوډۍ دپخولو اوبرابرولو ترتیب وګړي، هغوی یې راوغوښتل اوډوډۍ یې ورسره وخوړه. (۱۴۱مخ)

بله بېلګه:
داسلام دپیغامبر (ص) غوره اخلاق:
بدن یې له سره تر پایه کمال و؛ ابن عباس وویل، چې: ((انا ادیب ربي)) زه دخدای (ج) له خوا تأدیب شوی یم او حضرت علی کرم الله زماله لوري. حق سبحان وتعالی ماته په سخاوت اونیکۍ امرکړی دی او له بخیلۍ اوجفاځخه یې منع کړی یم. اوالله تعالی په نزد کله په، چې پیغمبر (ص) دري ورځ څوک نه لیده، نوکه دهغه پوښتنه به یې کوله.
که به چاویل سفرته تللی نوروته دعابه یې کوله اوکه به حاظر و نولیدلوته به یې ورتللو اوکه به بیمارونو دهغه عیادت به یې کاوه.
په یوویشت غزووکې یې، چې نه یې غوښتل نوروته ددرنښت له امله له نورودمخه شي اوله ضعیفانواکمزورو سره به په یوه لیکه کې روان واوله قافلې سره به یوځای رسیدلو. (۷: ۳۳۸)

۵- قضایي، حقوقي اوجنایي مقالې او دهغوځانګړنې:
په دغو مقالوکې قضایي، حقوقي اوجنایي مثألې خپرېږي. ډیر ځله دغه مقالې اخباري بڼه لري؛ په ورځپاڼو، جریدواو اوونیزو کې خپرېږي، خوپه مجلوکې هم دخپریدو وړ دي.
دغه مقالې هورومروتحقیق وي. قضایي اوحقوقي مقالې معلوماتي هویت لري اوجنایي مقالې سره له دې، چې څېړنیزې وي، خوپه ارقاموولاړې وي. دغه مقالې دمسلکي خبریالانو، قاضیانو، حقوق پوهانو، مسلکي پولیسو اوکارپوهوخلکو اودپوهنتونونو استادانوله خوا لیکل کېږي. په دغومقالوکې دمسلک اړوندهغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دليکنې ډګرته وړاندې کېږي، چې تنبهي، تبليغي، وعظي مضمون اومحتوولري اوخلکوته مثالونه وړاندې کړي. مهمه خبره داده، چې دغه مقالې ټولې ټولنې ته عامه پوهاوی ورکوي، ځکه قضأ هغه قانونمنده ټولنيزنظام دی، چې حقوقي هويت لري دغه مقالې دعامه اوفردي امنيت په برخه کې هم معلومات وړاندې کوي؛ ادبي اوهنري لوری نه لري، خوعلمي اومعلوماتي لوړوالی لري.

قضايي، شرعي، جزايي اوپه عمومي ډول ټول قوانين او متون ددغومقالولهلارې خپريږي. د (افغانستان دعدلي اوقضايي چاروپروژه، دجزاقانون، مدني قانون تعديلات اوجنايي قوانين دلنډومعلوماتي مقالوپه ډول وړاندې کوي. دلته څومثالونه د (افغانستان په اسلامي جمهوريت کې داستنادوبه برخه کې دقوانينوله مجموعې) څخه څومادي دمثال په توګه راواخلو:

دوه سوه اوه لسمه ماده:

((که چېرې تورن په دعوی باندې له غوره پس اودغونډې له پای ته رسيدلونه مخکې حاضرشي، نوپه دعوی باندې غورددده په مخکې بيرته جارويستل کېږي.)) (۱۸: ۲۸)

ددغومقالوځانګړنې:

۱- دغه مقالې معلوماتي دي.

۲- دغه مقالې تحقيقي وي؛ لکه دحقوق، قضأمجلوکې چې تحقيقي مطالب خپريږي. (۲۳: ۳۱)

۳- پوهنيز لوری اوهدف لري، پند، وعظ، نصيحت هم پکې وي.

۴- قوانين دهمدغومقالولهلارې خپريږي.

۵- جنايي مقالې له ارقاموسره ملګري وي اوپه ارقامواتکأ لري.

۶- ادبي پيرايه لري، خو ادبي او هنري نه وي.

۷- دقضأ، ټولنې، افرادوپه حقوقي هويت پورې اړوند مطالب انعکاسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- علمي مطالب په دغو مقالو کې انعکاسيږي او دغه علمي معلومات هم مسلکي بڼه او مضمون لري.
۹- ژبه يې ساده وای، پيچلتيا اوله ابهام نه لري، خو هرومرو فرضيې اوشالونه لري.

۶- اخلاقي، ديني اوروزنيزې مقالې اوځانګړنې:

بشر د خپل پيدايښت له هماغه لومړيو شيبو له اخلاقو او دين سره ملګری پوری کړی، خو په راتلونکي کې دغوی راتلونکي نسلونه وروزل شي. دا ديانو راتګ عمده عامل د اخلاق سمبالتياوه. پيغمبر (ص) د خلکو د اخلاقو د سمون لپاره راليږل شوی دی ډر ځله اخلاقي، ديني اوروزنيزې مقالې تعلليمی هويت لري.
کيدای شي، دورځپانو، جريدو او مجلو له لارې وړاندې شي.
د شکل له پلوه لنډې، په ارقامو ولارې او مثالونه پکې ډير راغلې وي؛ له بلې خوا پخوانيو کيسو ته هم اشارې پکې کيږي.
دغه مقالې له اساسه تعليمي مرام لري او ديو (هدف) پربنا د چاپ ډګرته راوځي.
په تعليمي او تحقيقی مؤسسو پوری اړوندې يې (څېړنيزې) وي، خو ډير اصلاحي نهادونه شته، چې هغوی يې دارتياووی له مخې چاپ او خپروي.
که چېرې پخوانی او د اسلام د مبارک دين راتګ ابتدايي حالات بيانوي او کيسې يې کوي، نو د تحقيق پراصولو ولاړوي وي، هرومرو ماخذونه او ارقام هم لري، او که داسې نه وي، او تبنهي هدف ولري، نو بيا دليکوال معلوماتي او مطالعې پوری اړوند مطالب پکې خپريږي.
دغه مقالې د شکل له پلوه هم وړې او هم لويې وي، خو اکثراً (ډيرځله) د تبليغي مقالو په څېرلنډې وي.
د اخلاقي، ديني او روزنيزو مقالو موخه (هدف) د انسانانو د اخلاقو روزل، په نفس باندې د باور پيدا کول او د روح ښکلي کول دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلاقي، ديني اوروزنيزومقالو ځانګړنې:

۱- ډير ځله دعامه پوهاوي لپاره وي اوکېدای شي په ورځپاڼو ، مجلواوجريدوکې خپرې شي.

۲- پوهه ورکوونکی اوفکر روزونکې وي.

۳- دنفسيی تزکې اواخلاقي تنبه (ګوت څنډنې) روحيه لري.

۴- انتقادي اولارښوونکې روحيه پکې زياته وي.

۵- د لوستونکي فکري سطحه پکې په نظرکې نيول کېږي.

۶- دلوستونکودفکري سطحې اودپوهې اندازې ته په دغومقالو کې ډير پاملرنه کېږي.

۷- دغه مقالې په آيت شريف، مبارکواحاديثو ، ديني کيسو ، روايتونو ، مثالونو او نورو ښوخبرو ښکلې کېږي.

۸- دمضمون ليکنې له پوله په زړه پورې اوزړه راښکلونکي مطالب پکې وي اوآن ددينې اوعرفي تبليغ اډانه په پام کې نيول کېږي.

۹- دغه مقالې باکيفته وي؛ ددغومقالوخرنګوالی (کيفيت) اوځومره والی (کميت) دځلمیانو ، ځوانانواونسلونوپه روزنه کې نغښتی دی.

۱۰- ددا ډول مقالوسترهدف دادی، چې نسلونه په يوه لوړه انساني، ملي، ديني او اسلامي روحيې سره روزي.

۱۱- خلکواوځوانانوته اخلاق، دوروری روحيه، خلکوته دخدمت اوکارکولو اصول ورښيی اوداخلاقو سطحه لوړوي.

۱۲- دشکل له پلوه وړې اولويې وي اودمعنالـه اړخه درانه ، وزين، په مثالونواوپوهه ولاړمطالب رانغاړي.

۱۳- ديني اواخلاقي مقالې تررونزنيزولوې اوتحقيقی هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- اخلاقي اودیني مقالې ډیرځله علمي اوتحقیقي اولږمعلوماتي وي، خوروزنیزې مقالې په تیره دمدرسواوښونځیو شاګردانو لپاره انځوریزي وي اوپه ارقام برابرې هم وي.
۱۵- دروزنیزومقالودلیکلوطرزله (کل څخه جز) ته دی، خوددیني اخلاقي اوپه تیره تحقیقي مقالو دلیکلوروحیه له (جزڅخه کل) ته ده. په دې معنا، چې په (روزنیزومقالو) کې به له لوی مطلب څخه لنډه، خوکره برخه رااخلو، یعنې انتخاب به یکې کوو، مګرپه دیني اوتحقیقي مقالوکې (کوجنی مطلب) راسپړل کېږي او تفسیربږي.
۱۲- داډول مقالې پوهنیزخصوصیات لري. مضامین پوره ادبي هنري اوآن مسلکي هم وي.

= ددیني، اخلاقي اوروزنیزومقالوځینې بېلګې:
۱- الف- دلته به دخواجه عبدالله انصاری رحمت الله دډیرپه زړه پورې مسجع نثریوه ښایسته، نمونه چې لوړاخلاقي، دیني هویت اوروزنیزپیغام لري؛ دلته راوړو:

الهي!
نام تومارا جواز
ومهرتومارا جهاز
الهي!
شناخت تومارا امان
ولطف تومارا عیان
الهي!
ضعیفان رابرسرراهي
قاصدان رابرسرراهي (۵: ۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته نثر ددیني اوعرفاني مقالو اوکتونو ښه بېلګه ګڼل کېدای شي.

۲- بله بېلګه به د سعدي د ګلستان، چې د اتم ټولګي دری مضمون، په اوومدرس، په (۳۵-۳۲) مخونو کې راوړل شوې ده؛ راوړ. په دغه مقاله کې په ژوند کې دښوونې رول ، فضیلت قناعت او د خبرو د اداب و په برخه کې معلومات راټول شوي، چې له دین ، عرفان څخه تر منه اخلي.

مشرف الدین مصلح د عبدالله زوی، چې په سعدي شیرازي مشهور ددري- فارسي ادب داوومې پېړۍ له ډیرو نامتو شاعرانو اولیکوالو څخه ګڼل کېږي.

د کلام نمونه:

د قناعت د ښېګڼې په برخه کې

یو عجمي ملوک (پادشاه) یو طبیب د حضرت محمد (ص) خدمت ته ولېږه، یو کال د عربو په یوه کلی کې اوسیده، هیڅوک د درملنې لپاره ورته رانه غله.

نومورې پیغمبر(ص) ته راغی اوګله یې وکړه، چې زه یې د خلکو د درملنې (معالجې) لپاره رالیږلی یم، خو په دومره موده کې ماته هیڅوک رانه غله، هغه خدمت، چې په ما پوردی، هغه پرځای کړم. رسول الله (ص) وفرمایل، دغه طایفه یوه طریقه لری، چې څویې اشتهانه وي راغلې، ډوډۍ نه خوري او چې اشتهایې وي، ډوډۍ بس کوي. حکیم وویل، دا رښتیا د دوی د تندرستۍ لامل کېږي.

دویمه بېلګه:

د خبرو آداب

مال د ښېګڼې اوسوکالۍ لپاره دی، نه داچې عمر د مال د راټولولو لپاره. یو هوښیارو پوښتل: نیکمرغه څوک دی او بدمرغي څه شی ده؟ وویل: نیکمرغه هغه ده، چې وخوري او وکري او بدمرغه هغه دی، چې مړشی او ویې نه خوري.

مکن نماز بر آن هیچ کس که هیچ نکرد

که عمر در سر تحصیل مال کرد و نخورد (دری صنف ۸، ۳۲مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته دواړه نثرونه دروزنيزنثراودينې ، اخلاقي مقالو لنډۍ خوښايسته بېلګې دي، چې انسانان ښېګڼې ته رابولي.
ب- دروزنيزو (تربيتي) اوتعليمي اومعلوماتي مقالويوه لنډه بله بېلګه:

دخپلواکۍ ورځ
افغانستان په آسياکې لومړنی هيواد و ، چې دنړۍ دهغه وخت له ستر ځواک يا انګريزانوڅخه يې خپلواکي ترلاسه کړه. افغان ولس په آسياکې دآزادۍ داتل په توګه وپېژندل شو. نوروولسونوهم ترڅ دآزادۍ الهام واخيست.
انګريزانودړې ځله په افغانستان يرغل کړی دی؛ خوافغانستان يې په بشپړډول اشغال نه شو کړای. دهغوله يرغل سره سم افغانانودخپلواکۍ لپاره مبارزې پيل کړې. له انګريزانو سره يې درې لويې جګړې وکړې، خوهيڅ کله ښکيلاک ته تسليم نه شول. پرله پسې سختوجنګونودانګريزانوپوځونه ښه وځپل. په ۱۲۹۸هـ، ش کال کې ، چې دغازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه؛ نودزمری په (۲۸) نېټه انګريزانودافغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.
اوس هرکال دزمري اته ويشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ دافغانستان په ټولواداري واحدونوکې جشنونه جوړېږي. په ځانګړې ډول په پلازمينه (پايتخت) کې دلوی جشن ترتيبات نيول کېږي. په دې جشن کې دګډونندارچيانونندارچيانوپه وړاندې پوځي پريتونه ترسره کېږي؛ پرپوځ اوپولسيو سربېره دټولنې نورۍ پورۍ (درجې) لکه زده کوونکی، محصلين، لوبغاړي، اتڼچيان، بزګران اونورهم په خپل وارخپل هنر نندارچيانوته وړاندې کوي. دوی ټول دلوڅله مخې په ځانګومراسموسره تېريږي اوخپلوهيوادوالوته ددرناوې مراتب وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواکی (د پردو تسلط) پر ضد مبارزه د انسان په ختمه کې اغږل شوې ده. له هيواد سره مينه، د خپلواکۍ او د آزادژوند احساس د افغان ولس ستره ځانګړنه ده. فضل احمد خان غرافغان وايي:

واورئ اې په مخ د ځمکې او سيدونکو
له آسمانه چې آواز راځي دغه دی؟
دا آزد ژوند يوساعت په حقيقت کې
د غلام د همېشه ژوند ون نه ښه دی

خوشحال بيا د آزادی مقام له پادشاهۍ هم لوړ ګڼي؛ لکه:

آزادي تر پاچاهيه لاتيـــــــــری کا
چې دبل ترحکم لاندې شی زندان شي

نومیالي ليکوال، سياستوال او شاعر شهيد موسی شفيق بيا وايي:

عشق د خپلواکۍ مې په سينه کې په هاهاوي تل
پاک مې احساســـــات آزادي مې تمناوي تل
ما سره چې نـــــښلي بدبختي دهغه چاوي تل

سيد شمس الدين مجروح بيا بلوسګرا نبوی او خپل غرور داسې څرګندوي:

ټيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه
زه پدې افتادې افتادګۍ کې لوی ګرنګ يم؟ (۳ : ۵۰، ۵۱)

۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې اودهغوځانګړنې:

سکونډنې (طنز، هزل، مطايبه او فکاهيات يوه معنالري. طنزيه يا فکاهيه مقالې يو (ټولنيز مطلب په داسې خوندورو الفاظو کې راڅلي، چې هم خندونکی وي او هم ملنډې وهونکی)

طنز؛ دهجوې له ډولونه څخه دی، خو له هجوې سره يې توپير په دې کې دی، چې دهجوی تيزی او صراحت په طنز کې نشته، په طنز کې ډير ځله اصلاح طلبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوټولنيز مقصدونه دی، په داسې حال کې، چې هجو خصوصي لوری لري. طنز دچا او یا شي د مقام ټیټ راوستل دی، په داسې شکل چې د خندا او سرګرمی وړوګرځي او کله هم تحقیرپکې وي. هزل ټینګ (رکبک) او غیر اخلاقي دی او تفریحی جنبه (لوری) لري.

فرهنګي کره کتونکی طنز په دوو ډولونو رسمي ( ) یا مستقیم ( ) او غیر رسمي ( ) ویشلی دی.

- په مستقیم طنزکې، لومړی خبرې کوونکی شخص دی، په نیغه توګه له لوستونکي سره خبرې کوي.
- په غیر مستقیم طنز کې د اثر رامنځته کوونکی یا قهرمانان، خپل ځان او خپلو باورونو باندې ملنډې وهي.

طنز خندا پارونکي کلمې دی، چې د انساني اروایي حالت سره تړاو لري، د الفاظو هغه ډول آرایش دی، چې لوی تریخ واقعیت په زړبفتو کې رانغاړی او په لنډه توګه یې خلکو وړاندې کوي.

ډاکتر سیروس شمیسا وایي: ((طنز په فارسي ادبیاتو کې د نظم او نثر په توګه موجود دی...)) (۲۵۰ : ۲۵)

ترهغه ځایه، چې ماته به شوې او ما مطالعه کړې، د طنز په چوکاټ او دایره کې ټوکې او ملنډې هم راځي. فکاهیه او آن ځینې خندا راوړونکي لنډې کسې هم پکې راځي.

طنز، ټوکې او ټکالې په عامه توګه سره د تفریح او آرامۍ د احساس او خوندلپاره ویل ږیږي، خو اصلاحي جنبه هم لري. ستیفن باور او عقیده درلوده: ((طنز، ټوکې او ټکالې دژوندانه دلوړوژورو هنرمندانه شعوردی، چې هنرمندانه څرګندونه پکې وشي.)) (۳۷ : ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

طنزتـه (مـزاح) هـم وايـي. دطنزاوټوکوښـپګنه داده، چې هغـه دټولنيزبنسټ پـه کلکوالي کې مرسته کوی، خوکله طنز ويل خطرناک هم وي اوهغه داچې په توګه واوړي اودجانب مقابل دشخصيت کم راوستل ياسپکاوی پکې مطرح وي.

سرمحقق عبدالرحيم ځدران پـه دغـه برخـه کې ډيرپـه زړه پـوري مطالـب ويلـی؛ نوموړی وايي: ((هغه څوګ، چې منل شوي ارزښتونوته په بې اعتنايی سره ګوري، نوبيادټوکمارودټولواوطنز ويونکی ترسکونډونو لاندې راځي. پـه دې توګه سره وينو، چې ټوکې ټکارلې پـه آسانۍ سره اجازه نـه ورکوي، چې پـه يـوه کلتـوري او ژبنـي ساختمان کې شامل کسـان يې دحلقې څخـه ووځي اودغـه جوړښت تـه دې تـاوان ورسيږي. پـه دې برسيره خداپـه يـوه ټاکلي اجتمـاعي جوړښت کې د ننه کلتور د پردیو مضرو او نا مطلوبو عناصرو څخه هم تر يوه حده پورې ساتي.

دطنز، ټوکواوټکالوتـاريخ دانسـان دتـاريخ سره تړلی دی. دادیـوې ورځې اويـوه شـخص محصـول نـه دی، دتـاريخ پـه اوږدوکې زيږدلـی اووخت پـه وخت پکې زياتوالی راغلی دی.

دادټـولنې ګـډمال ذی. پـه ژبـه اوبيـان کـې پـه شـعوري اوغيـر شـعوری دواړو صـورتونوکې کومبـډي عناصـر پيـداکيږي، چې البتـه دغـه کوميـدي عناصـرپه مختلفو ډولونوسره ويشـل کيږي؛ لکه: طنز، کنايـه، رمز، تحريف، ظرفيت... او ټوکي.)) (۱۴ : ۳۱)

دلتـه بـه د ټوکو يوه بيلګه راوړو:

زه د ده د خدای پامانۍ لپاره تللی وم

يو شاګرد له خپل ټاکلی وخت څخه ناوختـه ښـوونځی تـه راغـی، نوپـه ټولګي کې ترې ښـوونکي پوښتنه وکړه. بلانی جانـه ! ولې ناوختـه راغلې؟ شاګرد په حوصله سره ښـوونکی تـه ځواب ورکړ، صاحبـه ! زه خوب وړی وم اوپه خوب کې مې ليدل، چې خارج تـه روان يم، ځکه ناوختـه شوه. پـه دغـه وخت کې يوبـل شاګرد هم ټولګی تـه ناوختـه راغی، نوکله يې چې دهغه څخه پوښتنه وکړه، چې زلميـه تـه څه بهانـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟ هغه ځواب ورکړ صاحب ! زه په خوب کې ترهوايي ميدانه پورې دده خداى په امانۍ لپاره تللى وم.
دټوکو نثرخوږ اوله معنا ډک وى. په ټولوکې نتيجه په وروستيو کرښوکې نغښتې وي، دټکو نتيجه خندونکې وي.
دطنزنثر په دې وروستيوکې مروج شوى دى اونن سبا په نړيوالـه کچـه طنزويـل کيـږي اوليکنـې ډګرتـه يـې لارمونـدلې ده. دټوکو توپيرلـه طنـز سـره داده، چې دټوکوموضوع ډيرکرت عيني وي، مخامخ اوخوله په خوله اويا د فکاهي په ډول دبـل پـه آدرس ويـل کـږي؛ خـوطنز کـبـدلاى شـي طبيعـي کيسـه اوپيښـه نـه وي، ديوليکوال ياشاعرله خواجوړه شوي وي.
طنزيوه محتواده، چې په يوه کالب کې نغښتل شوې وي. په نړيوالو او زمورږ پښتو ادبياتو کې طنز په منظوم او منثور ډول موجود دى.
دلتـه بـه دنـړۍ يـاترکي ادبيـاتو ديوطنز ليکـونکى لږمعرفـي اودکـلام يـوه برخـه راواخلو:
عزيزنسين دترکې اونړۍ يولـه مشـهورروليکوالو ، شـاعرانواوطنز ليکونکو څخـه دى، چې ډيرلنـډ داسـتانونه يـې ويلى دى. عزيزنسـين (۳۷) جلـده کتابونـه لـري. نومـورۍ ليکـي... تاسـوکولاى شـئ زمـاپـه ليونتـوب هغـه وخـت پـوه شـئ، چې زه دترکې په هيواد کې په لس کلنۍ دليکنوليـوال شـوم، هغـه وخـت زمـورږ پـه کـورنۍ کې په ليکلواولوستلوقادرنه وو.
کله چې مې پلار زمالـه کـاره خبرشـو ، نودپلرونوپـه څيريـې ماتـه وويـل: ((زويـه الـه همداوسه کوشش وکړه، چې خپل استعداد لـه همـدا اوسـه پـه کـارواچوى، څوپـه راتلونکې کې تړې يـوه مـړۍ ډوډۍ وخورې، کـه لـه مـااوري، شـاعري اوليکـوالي يوخواپريږده، چې ټول عمرپه زوريږي اوپه ژوندکې به مجروح اوسرګردان وي.
بدبختي داوه چې تراوسه مې لاقلم پـه لاس کې نـه واخيسـتلاى، چې عسـکري لسـيې تـه يـې واستولم. دعمرپـه اوږدوکې مې چې څه غوښـتل هغـه مې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشوکړای اوچې څه مې وکول هغه مې وروسته خوښ نه کړل، په داسې حال چې ماغوښتل ليکوال شم، سربازشوم. علت يې داوه، چې په هغه وخت خوارانواوغريبانويوازی کولای شوای په عسکري ښوونځيو کې درس ولولي؛ په پای کې يې له ماڅخه يوعسکری افسرجوړکړ، خوشپږکاله په هغه زندان کې وم اوترې راووتم اودخپل زړه کار (ليکوالی) مې پيل وکړ.

په پيل کې مې په شاعری پيل وکړ؛ خوددې لپاره چې شعرته په ډيردرنښت قايل وم، ومې نه غوښتل هغه خراب کړم، بيامې درومان ليکلوباندې پيل وکړ، نواول مې خپل داستان وليکه، اويوې ټولنې ته مې وسپاره. مسوول مدير دهغه له ويلووروسته ددې پرځای چې پرېنګ پرېنګ وژاړي، په کړس کړس وخندل اوويې ويل.

آفرين پرتابياهم دغسې داستانونه ماته راوړه...داډول نااميدي اوترهه اوس راسره ده اوله ياده مې نه ده وتلی. هغه څه مې چې دخلکودژړيدلولپاره ليکلي، هغوی يې وخندول اوپه دې ډول يې زه فکاهي نويس (ليکونکی) معرفي کړم؛ خواوس هم، چې ډيرکلونوتېريږي اوکښږي، په رښتيا نه پوهيږم، طنز ليکنه څه شی ده؟ (۵۲مخ) دری ۸ټولګي)

((طنز)) عربي کلمه ده، لغوی معنايې ناز او کرشمه، پيغور، مسخره کول او سرزنش کول او په اصطلاح کې يو ځانګړی ادبي ډول دی، چې د پېژندنې لپاره يې بيلابيلو ادبياتو او ځيړونکو بيلابيلې توضيحي او تشريحي څرګندونې کړې دی... اوهمدارنګه طنز هغه وينا ده، چې ټولنيزفسادونادودې پکې راځي، يادا چې:

طنز له ادبي پاڼو څخه يو ژانر او د ليکنې ځانګړې لاره ده، چې اصلي مقصد پکې انتقاد دی، خو دا انتقاد د شوخی، ريشخند او تمسخر په جامه کې نغښتي وي، د وينا لحن او انداز يې په زړه پوري د ټوکو ټکالو په بڼه وي او مسايل پکې زياتره وخت سرچپه او (معکوس) مطرح کښږي. طنز په ادبي اصطلاح هغه نثريا شعر دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په تمسخر سره په ټولنه کې دوګړو دنادودو ، ناوړه کړنو ، اخلاقي فسادونو ، نيمګړتياووا و کمزورۍ ښوونه کوي.)) (۳۸: ۲۷۱ ، ۲۷۲)
اوس څرګنده شوه ، چې (طنز) يو معنايي فورم دی ، نه شکلي. طنز لکه کيسه يا مثنوي يا لنډۍ ، ځانګړی کالب نه لري ، بلکې منظوم او منثور وي.
زمونږ اصلي موخه د طنز معرفي نه وه ، کنه نو لازمه وه ، د طنز په تعريفونو ، ډولونه ، تاريخي ، د طنز په ليکوالو او ځينو بيلګو رڼا اچولي وای. زمونږ په (طنزي يا فکاهيه) مقالو غږيږو.
طنز په مقالي د شکل او معنا له پلوه ډير ډولونه لري؛ اوږدې او وړې ، کيسه يې ، ډرامې ته ورته ، فلمي ، ادبي ټوټې ، داستان ، اورومان ته هم ورته وي.

د طنزي مقالو ځانګړنې:

۱- د غه مقالې له لنډو پيلبرې تر اوږدو.
۲- په هر طنز کې يو هدف نغښتی وي.
۳- طنز کله انتقاد ته هم ورته وي.
۴- د طنز معنايي پانګه زياته وي.
۵- د طنز ژبه ساده ، له معنا ډکه ، خو سکونډونکې وي.
۶- طنزي مقالې ذوقي لاری لري؛ اروايي اغيزې يې پرنورو زياتې وي.
۷- طنزي مقالې غير تحقيقي وي ، يعنې هوبه هو دبل چا نقل قول نه را اخيستل کېږي.
۸- د طنز مضمون له اجتماع را اخيستل کېږي او بيرته اجتماع ته وړاندې کېږي.
۹- طنزي مقالې لکه (نکل) يو ښه پيل لري.
۱۰- د طنزي مقالې ټوله نتيجه د مقالې يا وينا په پای کې له خندا سره يو ځای ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- طنزي مقالې په الفاظو کې جادو خپروي، پوهه ورکوي او د کار نتيجه اظهاروي دلته به د (طنز) يوه بېلګه راواخلو، چې همدا د نثري طنز (مقالې) نمونه ده. دغه بېلګه په (ننګيارنا آشنا) پورې اړه لري؛ دا يې هم کلام:

زيارت

تاسو خو به پوهيږئ، چې زيارت زمونږ په هيواد کې د احترام ځای دی، په تيره د بنځو لپاره. زيارت ته د بنځو تګ د ډيرو ديني علماوو په نزد ناروا عمل دی، خو په چا يې منې؟!

زيارت ته ډير خلک د دعا کولو لپاره ځي؛ ځينې بيا د تفريح او ساعتۍ لپاره په هرصورت خلک پوه شه او کاريې. که د دعا لپاره ځي او که د ساعتۍ، زمونږ پرې کار نشته خو را به شو اصيلي کيسې ته.

د چهارشنبې ورځ وه، په زيارت کې ښه ګڼه ګونه وه، ښځې او ترټول راغلی وو. زه هم د دعا لپاره نه، بلکې د بد دعا لپاره تللی وم، ترڅو په زيارت کې هغه ډاکتر ته چې زما د زوی په درملنه کې يې هيڅ کوښښ نه وکړی او د همدې ناپوه له امله مړ شو، ورته ښې ډيرې ښېرې او بد دعاوې وکړم او له خدايه د دغسې بې پروا او ناپوه ډاکټرانو د ورکې خواست وکړم او دغه زيارت ورته شفيع کړم، ترڅو مې دعا ژر قبوله شي.

ما همدا سې وکړل او په ډيرې عاجزۍ د قبر د پښو خواته ودريدم او په زوره زوره مې ښېرې پيل کړې، د خپلو ښېرو په ترڅ کې خبر شوم، چې يو بل څوک هم دعا کوي او دا سې وايي: خدايه! ته د دې نازولي په روی دومره ناروغان راولې، چې پسې ونه شم رسيدای! خدايه ته په دې وران هيواد کې دا سې ساري ناروغي پيدا کړي، چې نه واړه پرېږدي او نه زاړه او له يوې مخې پرې اخته شي.

خدايه ته خو موويني، چې نه تنخواه شته او نه کوپون او ټول ژوند مو په همدغه فيس پورې تړلی دی. د کور کرايه، د کتنځې کرايه او نور ټول لګښتونه له همدغه فيس نه ورکوم، نو که ناروغان نه وي، دغه د فيسونو پيسې به له کومه کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پورته مې وکتل ، ماته مخامخ د قبرستره هماغه ډاکټر
تر ولاړ دی، چې له لاسه يې دلته راغلی وم او بد دعا مې کولې.
نابېره مې يوه چيغه له خولې ووته، وه زيارت بابا ! نيسته يې، همدی دی، هماغه
دی.
هماغه چې تاته مې شکايت ترې کاوه. مه يې پريږده... مه يې... (۳۰۸:۳۴)
لنډه داچې طنزي ليکنه د تحقيقي يا نورو مقالو د نثر په څېر څېړنيز جوړښت نه لري،
خو هره ليکنه که لويه وي، يا وړه يو قول او مقاله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۵- داووم څپرکي دمطالبولنډيز:

=مقاله دليکوالي يوغوره اوعمده ډول دی، چې دليکوالي په دنياکې له ډير پخواتراوسه روا لري اونن سبايې اخبارونو، اونيزو، مجلو، کتابونو، نيټ، فس بوک، يوټيوب، اووايبر اوبلاخره ټولورسنيوتهلار پرانستې ده.

= په پښتو- انګليسی قاموس کې (مقاله يامقالې) ته (Essay) يا (Article) ويل شوی اوسرمقاله (Editorial) وايې.

په انګليسي- پښتو قاموس کې مقاله، بند، بحراني شيبه (Erticle) برخه، ماده، بيله فقره، بيله اصطلاح، جلاموضوع دمجلې، ورځپاڼې انسايکلوپيديا (ګړ) هم ته ورته وايی.

= فرهنګ عميد، دويم ټوک کې: (مقاله، مص، مقاله م ل سخن ګفتن (ګفتار، سخن) يک قطعه يافضل ازکتاب، يک مطلب که تحت عنوان معيني نوشته شده باشد، مقالات جمع.

= په پښتوژبه کې (ليکنه) (لويه ياوړه) جمع يې ليکنې اومعتبره ليکنو ياهغه ليکنه، چې تريوټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي مقاله (مفرد) اوجمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه اووړه وي اوکيدای شي هرډول مضموم ولري. مقاله ليکنه دليکوال کاردی اوداکاريوپياوړی مسلک دی.

= مقاله (Thesis) له (مقاله) (Essay) يا مونوګراف يا پايليک يارسالې (Treatise) سره توپير لري، دلته زمونږ هدف (Essay) ياهغه مقاله ده، چې دليکوالي په ډګرکې لرغونی تاريخ لري؛ شکل اومضمون له پلوه (وړه يالويه) وي؛ مضمون يې په نثروي؛ غوره اوآسانه اسلوب يې دادی، چې د (يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي اويوفکرتبلغوي. دغه ډول مقالې (تريوه عنوان لاندې يوه وړه يالويه موضوع رانغاړي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ډوکتور سيروس شمسيا په (انواع ادبي) کې دمونوګراف اوتيزس توپير کړی؛ لکه: مونوګراف هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پريوه موضوع په مفصله اومشرحه توګه وليکل شي.

مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې ديوه علمي سند په توګه يې دعلمي سند هيله من ليکي، مګرپه عام ډول نه ليکل کېږي. به عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي.

= ډوکتوراحمد شبلي په خپل اثر (کيف تکتب بحثا اورسالة) کې د مقالې تعريف داسې راوړي: مقاله هغه بشپړ رپوټ ته وايې چې کوم څيړونکي يې دخپل بريالی تحقيقی کارترسرته رسيدو وروسته وړاندې کوي؛ په دې شرط، چې دغه رپوټ دمطالعې ټول پراوونه احاطه کړي، يعنې دموضوع په اړه دلومړنی فکرکولو څخه بيا له څېړنې څخه تر لاسه شويو پايلو پورې ددلايلواو اسنادو په رڼاکې هغه ترتيب، تدوين اووړاندې کړي.

= عبدالمالک همت په خپل کتاب (دمقالې ليکلو اصول (۹ مخ) کې دمقالې اورسالې توپير داسی کوی.... مقاله ليکلی مضمون، دمعلوماتومفصل مضمون دکتاب يوه برخه، دکتاب باب يافصل ته وايي او... رساله وړه وړه مجموعه وړوکی کتاب، چې درياب اوفيروز اللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي اودخوتنو ليکوالو دمضمونونوټولګه چې پرتاکلی مهال خپريږي.

درياب قاموس ليکي، قول، ليکی مضمون، کتاب، حصه، دمعلومات مفصل مضمون (عربي).

رساله (ر- سا- له) اسم، واحد، مؤنث، وړه مجموعه، وړوکی کتاب ۲ ليک، مکتوب. د سورو (سپړو) يوه ډله، يايوه قطعه جمع رسالي.

= عبدالحق بيتاب دثروت جريده کې ليکي: مقاله منظم کلام دی، چې دليکوال په فکرپورې اړه لري... مقالې دموضوع له پلوه په درې ډوله دی:

(قصيصه وصفيه اوفکريه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) بايد په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوې دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوې. مقاله کله اوږده او کله لنډه وي.

= د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې لويه يا وړه وي بايد دليکوال تيزس به پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي چې د مطلب حق ادا کې او څه شی ورکې ناسپړلي پاتې نشي.

= مقاله لکه ګزارش (رپوټ) کېدای شي خطابيې لوری ولري، په دې وخت کې لازمه ده ليکوال دخپل قلم دځواک او نوښت له برکته نوموړی يادپام وړموضوع ښه راوسپړي، يعنې داسې يې وليکي، چې په پای کې ترې مفهوم واخلي.

= هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکي اغيزکولای شي، چې د موضوع له پلوه غنی وي او اصلي مطلب يې په نوی ډول بيان کړی وي.

= رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يو قول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتواکوي، خو رساله د مقالې تفسيرشوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

= فيروز اللغات وايي: رساله؛ دځوتنو ليکوالو د مضمونو نوله مجموعې څخه عبارت ده، چې پرتاکلي موضوع خپريږي؛ لکه د ادبياتو هدف څه دی؟

= مقاله کېدای شي رسمی او غير رسمي وي؛ رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مقالو کې.

= مونوګراف؛ مونو (يو- يوه) ګراف موضوع، ليکه (موضوع) يعنې مونوګراف يوه موضوع، چې تريوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي.

= يو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړيږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه او ماخذونه... همدارنګه ځينې نورواړه عنوانونه هم شته... د مونوګراف ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بايد کتابونتوني، مرکې، ساحوي اوسايټونه وي، لږترلږه دماخذونو شميربايد له (۵يا۸) کم نه وي اوتر ۱۲ يا ډيروپورې هم وي.

= عبدالمالک همت مونوګراف هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي. يعني مونوګراف اورساله يوه معنی لري. (مونوګراف هغه رساله ده، چې دمفهوم له پلوه بشپړه معنا افاده کړي اوتريوه عنوان لاندې کېدای شي څوبيلابيل واړه عنوانونه راشي.

= دمقاله ليکلوسوابق له ډيرپخوامروج و. مقاله خويوه عربي کلمه ده، مګرنه عربي کې پردی ده، نه زمورږپه ژبه اوادب کې. دغه کلمه له ډيرپخواهم دکتابونودبابونويافصلونولپاره مستعمله وه؛ لکه داقليدس ته منسوب کتاب پر (۱۵) مقالوويشلی دی.

= دابن نديم (الفهرست) پرلسومقالواودنظامي عروضي سمرقندي (مجمع النوار) پرځلورومقالوويشلی دی اود علامه عبدالحی حبيبي، (شل) مقالې، دپوهانورشاد (لس مقالې) اودارواښادصديق روهي (ادبي څېړنې) ديادولووړ دي.

= دمقالې دلرغونتيا په برخه کې ډکتورعزيزاسماعيل ليکی: دمقالې کلمه په عربي ادب کې دغې دالالت له مخې نوې باله شي. حقيقت دادی، چې په عربي کې دمقالې تاريخ دورځپانې ليکلوپه تاريخ اړه لري اودغه تاريخ په عربي ژبه کې تريوې نيمې پيړۍ زيات اوږدوالی نه لري.

کله چې اروپايي ادب په عربي ادب ګډو، دغه کلمه زمورږ ادب ته راننوتله.

= (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰م) کال فرانسوي مدافع وکيل مونتين... په ۱۵۳۳م-۱۵۹۲م استعمال کړه.

= سيروس شمساليکی؛ مقاله نويسی له ډيرپخوامروجه وه، په (يونان) کې (پلوتارک) اوپه (روم) کې (سيرووسنکا) په دغه فن نامتوول خودمقالې پېژندل ديوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيواړه لري. لومړی ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسوي مونټين دمقالو ليکل په رسمي توګه دودکړل او په (۱۵۸۰م) کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.

= په ايران کې هم مقاله ليکنې له ډيرپخوا رواج درلود ، خوهغې ته يې رساله ويلي. په افغانستان کې دفني مقالې لېکنې عمر تر سلو کالو ممکن ورسيږي. مثال شمس النهار اخبار د امير شيرعلي خان او سراج الاخبار د حبيب الله خان په وخت کې دمحمود طرزي په لاس خپرې شوې. علمي او ادبي مقالې ليکنې خو دشلمې پېړۍ په دريمه اوڅلورمه لسيزه کې اوج ته ورسيدې او په ډيرښه ډول يې دوام وموند او کتابي بڼه يې وموندله؛ دعلمي مؤسسه له خوا په علمي ادبي جملو کې دمختلفو ليکوالو او استادانو له خوا ليکل شوي اوفني اومسلکي قوت يې وموند.

= زمورږپه هيواد اوټولـه اسلامي نړۍ کې دغه انقلاب (مفاله ليکنه) دنولسمې پېړۍ له دويمې راپه دې خوا دعلامه سيد جمال الدين افغاني او محمد عبده رحمته الله او د هغو شاګردان ول.

= په نړيوال ډګر کې؛ سيسرو سنکا دليکوالو په نامه يادېده، خو ديوژانر (ادبي ډول) به دمقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.

= دلومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني، په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۵۸۰م کال کې يې (Essay) وليکې. فرانسيس بيکن هم په همدې پېړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه.

= په نولسمه پېړۍ کې (مجله) راغله؛ دمروجو ادبي ډولونه يا ژانرونو څخه وګڼل شوه.

= په لويديځ (غرب) کې دجورج اورول، واى، م فورستر او جيمز تور معرفي کړي.

= علمي- تحقيقي مقاله دتحرير اوليکنې په کارکې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلموسره نه وړاندې کېږي؛ پکې تخيل او احساسات نه ځاييږي. علمي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيقي ابداعي ځانګړنې نه لري، خو تازه اونوې موضوعګانې خلکو ته وړاندې کېږي.

= علمي تحقيقي مقالې جوړښتي توکي (عناصر) هم لري؛ لکه: (عنوان، لنډيز (چکېده)، اصلي يا کليدي کلمې، سريزه، د مقالې متن نتيجه ګيري او د ماخذونو فهرست.)

= لنډيز (چکېده) د مطلب اوج او د مقالې د محتوا خواږه (لب الباب) بيانوي او د شکل له پوله له پنځو تر اتو کرښو زيات نه وي او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي.

= د مقالې په سريزه کې د مقالې ارزښتونه بيانيږي، چې په استدلال او قناعت ښښوونکي توګه وړاندې شي. د موضوع کول او غوره کول د اسې کاردی، چې په مقدمه کې بيانيږي، هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کار چلند په مقدمه کې کار کېږي.

= د مقالې متن د تحقيقي مقالې د جوړيدو اصلي برخه ده، نو په دې اساس په ښو، متينو او وړ عبارتونو، د ګرامر له اصولو او دورځې په ژبه وليکل شي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي، يعنې د نورو خبرې اتري، مناقشې او خبرنې رانغاړي.

= د مقالې متن ډير ځله له ګڼو سرليکنو جوړيږي. د عنوانونو زياتوالی (تعدد) مقاله له ستړی کوونکی حالت له يوډول والی ژغوری.

= د مقالې پايله بايد لنډه، جامع وي، په دې معناچې د مقالې محصول په ساده اوراکارلې ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. د مقالې د نتيجې اخيستنې، د ټولې په حجم پورې تړلې دی.

= ماخذونه په متن او د مقالې په پای کې معرفي کېږي.

ماخذونه اوس په دوه، دري ډوله بابريږي:

۱- متن اولمن ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- يوازې کتاب، ليکوال اومخ
۳- په متن اوپای کې
= دمقاله ليکنې پراوونه په لاندې ډول دي.
الف- دليکوال فکري لاري اومخکينۍ اطلاعات، دليکوال د ټولو اختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه، چې دليکوالي اصول دمطلب داداطرز اونورپکې راځي.
ب- په يوه موضوع تمرکز، دمطلب شرح، دفهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پوري اړونده ستونزې بايد سرته ورسول شي.
ج- دمطلب راټول، يادداشت اخيستل هغه څه چې په ذهن کې دي دهغو سنجول، دتجربې مرکو، دافکاروتبادله، مطالعه اوفکر په دې کارکې رول لري.
د- ارزونه اوټاکنه، دمنتخب اطلاعاتي واحد برابرول (يعني دمقالې دليکلو لپاره بايد مخکې له مخکې معلومات اوماخذونه راټول شي اومطالعه وشي، آن تجزيې هم ورسره شريکي شي.)
هـ- دمقالې طرحه، جزئيات اوټول مطالب، ترتيب، وړاندې وليکل شي. اودغسې تر (ط) پورې.
= مطبوعاتي مقالې هم مهمې وي؛ مطبوعات په يوه هيواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي اوپه خصوصي ډول دژورنالېزم په مسلک پورې اړوند دي. دورځپاڼو، جريدو اومطبوعاتو مقالې دېوه هيواد دخلکو دورځيني، علمي، ادبي، سياسي نظامي ژوند ګڼ اړخونه انعکاسوي.
= دمطبوعاتو مقالې لاندې نومونه لري:
اساسي مقالې؛ دورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکې اوګزارشي موضوعات پکې وړاندې کېږي تحليل پکې وي.
= په مطبوعاتي مقالو کې سرليکنه (سرمقاله) دورځپاڼو اوجريدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې اودورځپاڼو اوجريدو پاليسي ټاکوونکي هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مسکين علي حجازي ليکي؛ دامهال دلويوورځپانو په ادارو کې هغه څوک دسرليکنې ليکلوته ګمارل کيږي، چې پربيلابيلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هروشلوکسانوکې يوتن دې داکارو کړای شي.

= مسکين حجازي ليک دسرليکنې لغوي معناء مديرليکنه اودمدير دنظرځرګندولودی، خوپه عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې دسرليکنې پرمخ دورځپانې يارسالې ترنامه لاندې چاپيږي.

= دمطبوعاتي مقالوځانګړنې دادي، چې دورځې مطالب خپروي بايدتازه اوبکرموضوعات ولري. دنشرورې موضوعګانې يې دژوند ديبلابيلوارخونوانعکاس وي.

= بله عمده ځانګړنه يې داده، چې ادبي صنايع اولفظي پيچلتيا پکې نه وي، ساده ګې لري. اصلي مطلب په لنډواوساده الفاظوکې وړاندې کوي.

= بل خصوصيت يې دادی، چې ورځنی. پېښې يوله بله ترلې اوديوې موضوع بيلابيلې برخې تحليلوی.

= دسرمقالې په تعريف کې يومعاصرامريکائي ليکوال په خپل اثر (ايديتوراوليکوال) کې ليکي: سرليکنه په شعوري اواړوند شکل دورځپانې دغوښتودوړاندې کولو نوم دی، ياسرليکنه پررواونپيښودورځپانې نظردی.

= ميکن لريزپه وينا: سرليکنه پرمهمووړځنيوپيښودتبصرې کولونوم دی. سرليکنه دهغې ژورنالستيکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې دادارې له لوري دلوستونکودلارښوونې په موخه چاپ، مسايل روښانه شوي وي.

= دسرليکنې دمخ موضوعات (پردې مخ له مقالې پيلامی. او يادښت سربيره نورشيان هم چاپيږي. اوسنی نظروالان ظنر لري. دسرليکنې دمخ موضوعات په دري ډوله دی:

۱- سرليکنه اوشذرات (يادښت)

۲- راغلی ليکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پرمهمو پيښو يوه ياله يوې ډيرې ليکنې له دې سربيره پردې مخ دورځپانې نوم هم چاپيرې.
د سرليکنو مخونه څلور بنسټيزې برخې لري:
۱- سرليکنې
۲- پر روانو پيښو تبصرې
۳- راغلی ليکونه
۴- د منتخبولنډيزونو، کتابونو، رسالو يانوروورځپانو اقتباسونو اونور.
= ورځپانه موخې هم لري:
۱- د معلوماتو خبرتيا او خبرونو برابرول
۲- پرخبرونو تبصره کول يعنې پرروانو پيښو خپل نظر ورکول
= سرليکنه ځانګړنې هم لري:
۱- ژبه يې ساده اوروانه وی، داسې، چې هرلوستونکی پرې پوه شي.
۲- له نقل قول او علمي مصطلحاتو څخه لږه ګټه پورته کېږي.
۳- تحليلونه ډير ځله دليکوال د تفکر محصول وي، خو دغه تحليل له ور سره مخ شو يو پيښو څخه کوي.
۴- سرمقاله بايد له يوه مخه ډيره نه وی.
۵- علمي او ادبي اصطلاحات پکې لږوي.
= اقتصادي مقالې اقتصادی اصول، بريا وې، ناکامۍ او پرمختګونه خپروي. دغه مقالې مسلکي وي په ورځپانو او جريدو کې دغه مقالې لکه دنورو برخو غوندې جلا او ځانګړې ليکوالان لري: د دغو مقالو د مضمون کيفيت په ارقامو کې نغښتی وی، ارقام بايد د دقيق او له اصلي منبع سره کتل شوي وي.
= قلم دليکوالۍ په ډګرکې ځای ورو ورو کمپيوټرته پرېږدي.
په کمپيوټرکې د سايټونو له لارې په انټرنيټ کې مقالې خپرېږي او هرډول لوی اووارې، علمي ذوقي، ادبي هنري، اقتصادي او معلوماتي مطالب خپرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انترنیت په نړیوال، خوپه تیره زمونږپه مطبوعاتو کې نوې خپرنیزه پدیده ده... دغه تخنیکي وسایل له (۱۳۸۰ هـ) کاله راپه دې خوا زمونږپه هیواد کې د استعمال ورګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي.

= کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸هـ) کال کابل کمپیوټرساینس پوهنځی نوی جوړشو، چې هدف یې هیواد ته د کمپیوټر کارانو تربیه کول و. زمونږ مطلب دادی، چې دلیکوالۍ فن د تعلیم ترڅنګ د کمپیوټرلوری هم خپلوي اونوي انترنیټي ویبسایټونه پیدا کوي.

= علمي څېړنیزي او تحلیلي مقالې په ورځپاڼو، د اکاډمیکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سایټونو کې خپریږي. علمي څېړنیزی او تحلیلی مقالې دیوفرد، افرادو، مسلکي او علمي ټولنو تحلیل او څېړنه وي. او دغه مقالې په تحلیلي او تحقیقي روحیه لیکل کېږي.

= دغه مقالې (تحیقي او تحلیلي مقالې) له استدلال او څېړنې سره وي، یعنې داچې د څېړنې طبیعت لري؛ د څېړنې پوهه او روحیه لري. په یوه او کله له یوې ډیرې موضوعاتو باندې تمرکز لري او درسې موضوعات راسیږل چې له ده مخکې نورو لیکوال هغه نه وي تحلیل کړی.

= بله ځانګړنه؛ د کره کتنې په روحیه برابره وي، سره او نا سره سره بیل کړي. په یوه علمي تحلیلي مقاله کې پیچلي ټکي او اصطلاحات د لیکوال له خوا توضیح کېږي او د اډول مقالې په میاشتو کې ولیکل شي.

په یوه علمي او تحلیلي مقاله کې پیچلي ټکي او اصلاحات د لیکوال له خوا توضیح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحلیل له څخه تېریږي. یوه علمي تحقیقي مقاله ممکن په میاشتو او یا اونیو کې ولیکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډیره ژوره توګه لیکل کېږي.

= علمي مقاله لیکونکي باید په پراخه حوصیله په توضیحي ډول او تحلیلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کورد ینه کړي د اټولوشویو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او کارتوکوپه وسيله د (ايډيټ) اوخپريدو ترمرحلې مقاله تعقيب اوبيانشرکړي.

= ادبي مقالې وچې اومبتذلې ليکنې نه دي، بلکې دادبي پېښو ادبي دورو، ادبي روايتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو... په برخه کې پراخه څېړنې اوتحقيق دی، چې دادبي محقق له خوا په علمي ادبي اوآن خيالي دول تحليل او توصيفيږي.

= دادبي تحقيقي اوعلمي مقالو توپير له (ادبي توصيفي) مقالو سره دادی، چې لومړی يې دتحقيق اوريسرچ برخه جوړوي اوادبي توصيفي مقالې له خيال اوظرفيتونو سره ملګری وی.

= لنډه داچې دادبي مقالې اساسي موخه (هدف) په ادبي مقاله کې دعواطفو او احساساتو بيان اوسپړل دي... دادبي مقالې ليکل دمقالو له لوروډولونو سخت کاردی.

= ادبي توصيفي مقالو کې پوره ځانګړنې هم لري، چې به کتاب کې يې وګورئ.

= ادبي توصيفي مقاله کې ضرورنه ده، چې ماخذنيغ راوړل شي مګردليکوال دمطالعې محصول وي.

= انتقادي مقاله په نړۍ کې ډيره لرغونتيالري، دليکنې ددغه ډول پيل هم دفرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا په کره کتنه پورې تړي، خو داخبره دختيځ په برخه کې داسې نه ده.

= دکره کتنيزو مقالو ځانګړنه يوه داده، کره کتونکی غواړي دليکوال زماني اوايجادي چال چلند اوله دغه چال چلند څخه رامنځته شوی حالت اوبهير بيان کړي.

= بله ځانګړنه؛ دتاکلې اثريا آثارو ليکوال اوتاکلی ادبي بهير په اړوند دکره کتونکی دذوق اوغير کې څرګندونه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= دښاغلی ډاکتر خالق رشید په وینا ؛ دانتقادي مقالې جوړښت په خپله په کره کتونکی پورې اړه لري، کره کتونکی داټکی په پام کې ونیسي، چې کله غواړي په یوه موضوع باندې خپله څیړنه پیل کړي.

= تبلیغي مقالې هم دمقالو یوډول دي، په دغو مقالو کې، تبلیغ، وعظ، نصیحت اوپند په ټولنه کې دمنورواوپوهوانسانانولهخوادعامه اذهانودروښانولو اومنورکولوپوه غوره وسیله ده.

= په تیلیغاتي مقالو کې دعاطفې، احساس اوهیجان عناصرډیردی، له دې امله که چېرې لیکوال دخلکواحساسات په ښه ډول روانه پاروي په ټولنه مې به دبدوخلکودسواستفادې اخیستنې لاري - چارې برابرې شي اوتبلغاتی اوتبلیغي مقالې توپیراوڅانګړنې هم لري، چې توپیریې په کتاب واضح دی.

= قضایی، حقوقي اوجنایی مقالې هم دعمومي مقالولهډولونواوردیف څخه دی، خودمعنالهمخې هرومروتوپیرلري. دغه مقالې هرومروتحقیقي وي، قضائی اوحقوقي هویت لري اوجنائی مقالې سره له دې، چې څېړنیزې وي، خوپه ارقاموولاړې وي.

= اخلاقي، دیني اوروزنیزې مقالې له اساسه تعلیمي مرام لري اودیوهدف پربنادچاپ ډګرته راوځي. په تعلیمي اوتحصیلي مؤسسو پورې اړوندې یې څېړنیزې وي، خوډیر اصلاحي نهادونه شته، چې هغوی یې د اړتیاوولهمخې چاپ اوخپروي اوهمدارنګه ځانګړنې هم لري.

= طنزیه یافکاهیه مقالې هم دعمومي مقالویوډول دی؛ دطنزیه برخه کې معلومات په کتاب کې خوندي دي.

طنزیه مقالې دشکل له پلوه ډیرې لنډې، خوډیرډولونه لري اومعنا له پلوه هم مختلف مضمونونه لري.

= طنزیه مقالې څه مخصوصې مقالې نه دی، خو دغه مقالې دکلموپه واسطه کله تمثیلي، کله انتقادي، سیاسي اونورې محتواووې بیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۶- داووم څپرکي پوښتنې:

۱- مقاله دکومې ژبې کلمه ده؛ په لغت او اصلاح کې څه ته وايي؟

۲- مقاله؛ دليکوالۍ کوم ډول دی؟

۳- په پښتو - انګليسي قاموس کې مقالې ته څه او سرمقالې ته څه ويل شوی؛ توپيربې وکړئ.

۴- په زاهد - پښتو - پښتو سيند کې مقاله څه بلل شوې؟

۵- فرهنګ فارسي عميد ، دويم ټوک مقاله څنګه راپېژني؟

۶- مقاله (Thesis) (Essay) يامونوګراف اورساله څه توپيرلري؟

۷- دوکتورشمسيا دمونوګراف اوتريتيس ترمنځ توپير څنګه کوي؟

۸- دمقالې اورسالې ترمنځ فرق څنګه برجسته کولای شئ؟

۹- دکتور احمد شلبي آرتورکول په حواله دمقالې تعريف څنګه راوړي؟

۱۰- دمقالې اورسالې توپيرعبدالمالک همت په خپل اثر ( ) په ( ) مخ کې څه ډول راوړي؟

۱۱- په ... درياب ډکشنرۍ کې څوک ( ) مقاله څه ډول راپېژني؟

۱۲- داستادعبدالحق بيتاب په څه شي ( ) ، په (۴) مخ کې دمقالې په برخه کې څه راوړي دي؟

۱۳- مقاله اومقالې ليکنې په ننۍ دنياکې څه اغېزې لري؟

۱۴- فيروز اللغات درسالې تعريف څنګه راوړي؟

۱۵- رسمي اوغير رسمي مقاله څه ته وايي اوتوپيربې څنګه کولای شی؟

۱۲- يومونوګراف دشکل له پلوه معرفي کړئ؟

۱۷- اقليدس ته منسوب کتاب په څوکتابونو کې ليکل شوی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- (دعبدالحی حبیبی دمقالو مجموعه اودپوهاند دمقالو اوهمدارنګه دصدیق روهي دمقالو مجموعې په کومو مونو مونو یادې شوې دي؟
۱۹- ډاکترعزیزالدین اسماعیل دمقالې دلرغونتیا په برخه کې څه ویلی دی؟
۲۰- په عربي ژبه کې دمقالې تاریخ... په تاریخ پورې اړه لري؟
۲۱- په اروپا کې دمقالې (Essay) کلمه دلومړی ځل لپاره په کوم کال ( ) اوفرانسوي مدافع وکیل ( ) په کوم کال استعمال کړه؟
۲۲- په (الادب وفنون دراسة ونقد رساله، په ( ) مخ ( ) کې دمقالې په باب څه لیکل شوی دی؟
۲۳- ډاکترشمسیادمقالې دلرغونوالي په برخه کې څه نظرلري؟
۲۴- فرانسوی لیکوال ( ) خپل مقاله په رسمي توګه په کوم کال ( ) خپره کړې؟
۲۵- په انګلستان کې چادمقالو لیکل مروج کړل؟
۲۶- په افغانستان کې اوسنۍ مقاله لیکنه له کومو کلنو پیلیزي؟
۲۷- په ایران کې مقاله لیکلو په برخه کې څومره پوهیږي؟
۲۸- سراج النحار جریده په کوم ځای اودکوم پاچا په وخت کې خپرېدله؟
۲۹- زمونږ په هیواد کې په کمپیوټر او انټرنټ کې مقالې خپریدل په کومو کلونو کې پیل شوې؟
۳۰- الله جل جلاله په قلم څنګه سوګند یادکړی دی؟
۳۱- سید جمال الدین افغان او محمد عبده له څه وخت څخه راپه دې خوا مقالې لیکلې؟
۳۲- مقاله دبیان، وړاندې کولو، هدفونو اوموضوع له مخې په کوم ډولونو ویشل کېږي؟
۳۳- مقالې دموضوع اودلیکنې ډول له مخې کوم ډولونه لري؟
۳۴- ستاسو په نظر علمي تحقیقي څه ډول مقاله وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- دعلمي تحقيقي مقالو جوړښتي توکي کوم دي په دقيق ډول يې معرفي کړئ؟
۳۶- لنډيزيا چکيده څه ته وايي؟
۳۷- عنوان او سريزې په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۳۸- دمونوګراف ماخذونه په څه ډول برابرېږي؟
۳۹- دمقاله ليکنې پراوونه په څو ډوله دي؟
۴۰- دمطبوعاتو مقالو په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق اولنډ معلومات وليکئ؟
۴۱- ورځپاڼه، جريده اومجله معرفي کړئ؟
۴۲- ډاکترمسکين علي حجازی سرليکنه څنګه راپېژني؟
۴۳- دليکنې او سرليکنې توپيرو کړئ؟
۴۴- کارل جي ملر اوميکس لرنرد سرليکنې په برخه کې کوم نظرونه وړاندې کړې دي؟
۴۵- امريکائی ليکوال ( ) وايي ، چې زمورږ د ورځپاڼو د ورځپانو د سرليکونو مخونه څو ( ) بنسټيزې برخې لري، هره برخه يې معرفي کړئ؟
۴۶- دلسو انترنيټي ويبانو د سايټو نونومونه واخلئ، چې مقالې ورکې خپرېږي؟
۴۷- دعلمي څېړنيزواوتحليلي مقالو څانګړنې په لنډه توګه معرفي کړئ؟
۴۸- دعلمي تحقيقي اوتحليلي مقالودليکلولپاره کوم ټکي په نظر کې نيولای شو؟ دادبي توصيفي مقالو دوه څانګړنې راوړئ؟
۴۹- داستان، تکل ډرامه، راپورتاژ، ځان پېښې اوطنز هريو راوپېژنئ؟
۵۰- انجمن ترقي پسند منصفين) په کوم کال جوړشو؟
۵۱- دغيرت چيغه اودوخت چيغه دچاآثاردي؟
۵۲- دادبي توصيفي مقالويولنډ مثال راواخلی؟
۵۳- انتقادي مقالې کوم ډول مقالې دي؟
۵۴- د انتقادي مقالو درې لنډې ځانګړنې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۵- د انتقادي مقالو ليکوال بايد په په کوم شی ښه وپوهيږي چې کره کتنيزي مقالې وليکي؟

۵۶- تبليغي مقالي څه ډول مقالې دی او کوم اهداف لري؟

۵۷- د تبليغي مقالو سترهدف څه شی دی؟

۵۸- د قضايی مقالو يو دوه ځانګړنې راوړئ؟

۵۹- د اخلاقي او ديني مقالو ځانګړنې تشريح کړئ.

۶۰- د قناعت د ښېګڼې په برخه کې د سعدی شيرازی د کلام نمونه راوړئ.

۶۱- طنزيه مقالې څه ډول مقالې دی؟ آيا په خصويات يې پوهيږی؟

۶۲- طنز کوم ځانګړی فورم لری کنه؛ په کوموشکلونو کې بيانيدای شی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه:

۱) Waldrop Gayle. ۱۹۴۸. Editor and writer Rinehart and co. Publishers. New york. Toronto.

۲) احمدي، پوهنمل جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو، چهارراهي انصاري. انتشارات رسالت.

۳) ارچيوال، حضرت ګل. ۱۳۸۹. پښتو اتم ټولګی، دويمه ژبه. کابل: د پوهنې وزارت، د تعليمي نصاب د نوونکو مرکز، د کتابونو د تاليف څپرونه.

۴) اقتصاد پوهنځی. ۱۳۶۲. اقتصادي څېړنې. (درېيمه او څلورمه ګڼه) کابل: کابل پوهنتون. دري مياشتنی مجله. د کابل پوهنتون نشرات.

۵) انصاري، خواجه عبدالله. ۱۳۸۹. زبان و ادبيات دری (صنف ۸). کابل: وزارت تعليم و تربيه. کميسيون تدقيق، تصحيح. نشرات وزارت معارف.

۶) باجوړی، پوهنمل بريالی. ۱۳۸۷. د ادبياتو په لړکې. کابل: حسام ادبي ټولنه.

۷) بيرجندي، محمد باقر. ۱۳۸۸. کبريت احمر. ايران: تهران. انتشارات صبح پيروزی، چاپخانه سبحان.

۸) بيتاب، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ ثروت مجله (انتشارات مقالات) (ژباړه). کابل: وزارت مالیه. انتشارات جريده.

۹) پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرونديه ټولنه.

۱۰) پښتو-انګليسي قاموس. ۲۰۰۹. کابل: د افغانستان د ساينس اکاډمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) جعفري، محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: چهارراهي صدارت. کتابخانه سبا.

۱۲) جعفري، محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: بنگاه انتشارات میوند. چاپ مطعبه میوند.

۱۳) ځدران، ببرکزی وحیدالله. ۲۰۱۳ م. د افغانستان د انټرنیټي وېبپاڼو لارښود. کابل: کمپیوټري خپرونه.

۱۴) ځدران، سرمحقق عبدالرحیم. ۱۳۲۹. ټوکي ټکالي. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. د ژبو او ادبیاتو مرکز. آریانا مطبعه.

۱۵) حبیبي، عبدالحی. ۱۳۸۲. شل مقالي (یوولسمه برخه) (دویم چاپ). کندهار: د علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۱۶) حجازي، ډاکټر مسکین علي. ۱۳۸۲. سرمقاله لیکنه (امیرجان وحید احمدزی. افغانستان. پکتیا. مصور خپرندویه ټولنه.

۱۷) حمیدي، ډاکټر سید جعفر. ۱۳۸۳. آیین نگارش و ویرایش (۱، ۲). ایران: تهران. ارمغان. بوشهر. مرکز انتشارات علمي.

۱۸) د جزایي اجراتو قانون. ۱۳۸۵. کابل: رسمي ګڼه (۲۲).

۱۹) رشید، عبدالخالق. ۱۳۸۸ هـ ل. کره کتنه په یوه نوي نظر. هندوستان: نوی دهلي. جید پریس. بلیماران.

۲۰) زاهد، ۱۳۸۵. پښتو - پښتو سیند. کابل: دافغانستان دعلومو اکاډمي. دپښتوځېړنونړیوال مرکز. دانش خپرندویه ټولنه.

۲۱) زغم، احمدشاه. ۱۳۹۱. تاو د سترګو (ناچاپ اثر).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) زغم، احمدشاه. ۱۳۹۱. د پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو د فارغينو لپاره د مونوګراف ليکنې لارښود. (د څلورم ټولګي لپاره). د علامه حبيبي علمي- ادبي کارونه. کابل: کابل پوهنتون. د ژبو او ادبياتو پوهنځی.

۲۳) ستانکزی، نصرالله. ۱۳۸۷. حقوق. د حقوقو پوهنځی. کابل: کابل پوهنتون. د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی خپرونه. جيحون مطبعه.

۲۴) شبلی، ډاکتر احمد. ۱۹۷۲. کيف تکتب بحثاً اورسالتاً دراسة منهجيه. قاهره (اتم چاپ) مکتبته النهفته المصرية.

۲۵) شمسا، ډاکترسيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبی. (لسم چاپ).. تهران: کتابخانه ملي ايران. انتشارات فردوسي.

۲۶) طوسي، ډاکټر بهرام. ۱۳۸۸. هنر نوشتن و مهارت های مقاله نويسی. (دوويشتم چاپ). ايران: مشهد ، د تابران خپرونه.

۲۷) عميد ، حسن. ۱۳۸۱ . فرهنګ فارسي عميد (دوجلدي، جلد دوم) (چاپ بيست و پنجم) ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. ميدان استقلال.

۲۸) عميد ، ۱۳۸۱. (فرهنګ عميد). ۱۳۸۱. (دويم ټوک. ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير.

۲۹) عميد ، حسن د. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسی عميد (دوجلدی) جلد دوم. ايران: تهران. موسسه انتشارات اميرکبير.

۳۰) غضنفر، اسدالله. ۱۳۸۹. د نثر ليکلو هنر. نيدرلينډ: افغاني کلتوري ټولنه. مومند خپرندويه ټولنه.

۳۱) ګيلانی، احمد سمعي. ۱۳۸۲. نګارش و ويرايش. ايران: تهران : سازمان چاپ وزارت فرهنګ و ارشاد اسلامي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲) محمدي، عبدالحمید. ۱۳۹۰. افغانستان در مسیر صلح و امنیت. کابل: انتشارات-بین المللي الهدی. مطبعه کاروان.

۳۳) مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. دریاب. پیښور: امیر پرنټرز.

۳۴) نا آشنا ، ننګیار. ۱۳۸۲ . هو صیب نه صیب (طنزي ټولګه). پېښور: قصه خوانی. دانش خپرندویه ټولنه.

۳۵) ناظم، څېړنیار محمد داود. ۱۳۹۲. د انیس ملي جریده. کابل: دافغانستان د علومو اکاډمي، د بشري علومو معاونیت. د ټولنیزو علومو مرکز. د ژورنالیزم انستیتوت.

۳۶) نانګیر، محمدرضا. ۱۳۸۲. مهارت هفتم (ICDI). ایران: تهران، انتشارات اطلاعات و ارتباطات. انتشارات خانیران.

۳۷) وزیرآغا. ۱۹۸۱م. طنز اور مزاح. هندوستان. نوی ډهلي. سککډو.

۳۸) هاشمي سیدمحي الدین. ۱۳۹۲. د نثري ادب ډولونه. کابل: د علومو اکاډمی. وحدت خپرندویه ټولنه.

۳۹) هاشمي، سیدمحی الدین. ۱۳۸۳. د لیکوالی فن. (دویم چاپ). پېښور: بورډ ، ناصرباغ. میرویس مطبعه.

۴۰) همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. دمقالې لیکلواصول. کوټه: یونایټډ پرس. صحاف نشراتي موسسه.

۴۱) همیانی. ۱۳۹۳. اقتصادي ورځپانه. کابل- دوبی. سه شنبه. ۱۳۹۳. د سلواغې ۱۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغتونه او اصطلاحات

۱- انځور، تصوير، عکس، څېره، نږم، رسم، کښيده، نقش، نښان، نمونه، علامه (زاهد پښتو – پښتو سيند، ۴۰ مخ)
په شعر کې انځور؛ (دشاعر اوطبيعت ترمنځ خيالي اوعاطفي غوټې دی.)
؛لکه: په سورولاسوراته شراب راکوي
لکه شراب راته شراب راکوي
۲- احساس، نـر.م. پوهيدل، حسول، احساسول، څه خبره زړه ته لويدل. زاهد ،پښتو، پښتو قاموس، ۹ مخ)
يااحساس- مص(ع) (۱) حس کول، پيداکول، درکول، موندل. (فرهنگ فارسی عميد. ۸۹ مخ)
۳- انتقاد (نقد) کره کتنه، کره کول، سره کول، ګوت نيونه
۴- انتقاد، نر.م. کره کتنه. ګوت نيونه، دکوم مطلب يا شعردعيب ښکاره کول.
۵- اسطوره: اسطوره هغه کلمه ده، چې په فرهنګي ژبوکې په دوه ډول (قصه) او (تاريخ) ليدل کيږي. داسطوري په برخه کې دوه ډوله فکر کيږي:
ځيني يې افسانه اودورغ اونورې حقيقت اوتاريخ ګڼي.
کله اسطوره، دلرغونوحلکوهماغه منسوخ مذهبونه دي، چې نن خلک په خوداګاه ډول هغوی ته پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ادب:- (نر.م)عزت، خاطره؛ تميز، تذهيب، علم، پوهه، زده کړه، حيا، پرده؛ ترتيب، پالنه او جمع يې ادبيات ليکلي آثار، ليکني آثار؛ دليکل شويو او چاپ شويو آثارو مجموعه.

۷- الهام: نر.م په زړه کې نوې غيبي انديښنه پيدا کيدل، او په زړه کې اچول دي.

۸- انشأ: مص. (ع) (!) پيلول، رامنځته کول، له ځانه څه ويل. او په اصطلاح کې ادب له فنونو يو فن دی، خصوصي يا رسمي ليکونه فرمانونه وربانديې ليکل کيږي. په پخوا کې هغه چا چې دغه کار په غاړه درلود؛ منشی بلل کيده او هغه به په ادبي علومو کې پوهه درلوده. د اسلام د خلفأو په دوره کې دانشأيا رسالو ديوان دوزاتخاني معنا درلوده.

۱۰- املاء: مص. (ع) (!) ډکول، يوڅه ليکل چې بل يې وليکي او هغه مطلب چې معلم يا خپل خبرې په درست ډول ويل او ليکل دي.

۱۱- ارامي ليک: کانسونانتي ليک دی، چې په (يهودی، سوريالېست (ماني)، ايراني او عربي) خطونه دي ، چې عربي خط له ارامي نه په مستقيمه توګه نه دی پيدا شوی (نبطی) خط موجود و.

۱۲- ابداع: ښځ. م- نوې ايستنه ، نوښت، نوچار، ابتکار.

۱۳- اشتهار: نر.م. اعلان- ډنډوره- خپرونه، شهرتورکونه ، څرګندونه، اوڅارونه، مشهورونه.

۱۴- ادبي ټوټه: ادبي ټوټې ته ((ادبي پارچه)) هم وايي. لنډ هنري نثردی، چې ټول اجتماعي پېښې په هنري ټوټو کې رانغاړي. په دې ژانرکې په ځانګړې ډول شاعرانه انګېرنې (خيالات، احساسات) عواطف او دليکوونکي ذهني فکري انځورپکښه خوړه ژبه او مناسبو ښکلو ترکيبونو کې څرګندېږي.

۱۵- اعجاز: نر.م. فوق العاده کارکول، معجزه ښوول ښه والی.

۱۶- ايجاز: لنډول، لنډون، هغه موضوع چې په لنډ او کره ډول وويل شي.

۱۷- استفسار: نر.م. څرګندونه، غوښتنه ، توضيح غوښتنه، پوښتنه، سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- اسلوب: نر.م. میتود ، طریقه، لار ، طرز.
۱۹- اقلیدس:
۲۰- انټرنیت: نام شبکه ئی است که درآن میلیونها کمپیوټر ازسراسر جهان درآن وصل شده اند.
۲۱- وایبر: یک برنامه جدید وروبه گسترش برای مبایل های هوشمند (سمارت) است. ومحصول شرکت وایبر جدید است. درسال ۲۰۱۰ برای اولین بار آیفون بکار رفت.
۲۲- سایت: به مکان درانترنت گفته می شود که یک ویازیادصفحات دربردارد.
۲۳- سکایپ: تماس تلیفونی برقرارمی کند ؛ وتوسط نیکلاس سویدنی وجانوس نرس دنمارکی ایجادشد. انتشارابتدائی اگست ۲۰۰۳م.
۲۴- ایډیت: سمون، تنظیم، جوړول ، اصطلاح کول اوایډیشن (چاپ، طبع، انتشار، قسمت (سریال)
۲۵- استعاره: ښځ.م.ا) سوالی، په پورنی توګه اخیستل ۲- یوه کلیمه داصلي معناووپرځای دنورومعناوو (کنایه اومجاز) باندې استعمالوي. مستعار (- نر.م.ا) هغه څه چې په امانت اخیستل شوي وي ۲- بدل ، غیراصلي، پردی. مستعارمنه.
۲۲- مستعارله: داستعاري له ارکانودی. استعاره (په لغت کې دیوشي امانت غوښتل اوپه اصطلاح کې هغه مجازدی، چې علاقه یې تشبه وي.) اومستعارله چې په تشبه کې مومشبه به باله.
۲۷- ادبي سفر- (دادبي یونلیک: دګزارش یوډول دی، چې دهغی په کالب کې دهغه لیدنې- کتنې دهغوسیموا وځایونو دحالاتو په اړه، چې سفر یې ورته کړی دی؟ تشریح کوي اودهغوځایونو دخلکو دودونو ، مذهبی، عنعنوي. ملي ژبو ، تاریخوودانیو... علمي اوفرهنګي مرکزونه، آب وهوا ، جغرافیائي موقعیت او... په باب معلومات ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- آهنګ: ا (هـ) آهنج، قصد، عزم، عزيمت، ارداه، روش (چلند)، دآوازياغږپه معنا، لحن، غږ اودآواز وزن يادآوازموزوني.
۲۹- انجمن ترقي پسند: دايوادبي انجمن و، دهندوستان ليکوالوچې (چپي) نظريات درلودل، پدې ټولنه کې سره راټول شول. اواغيزې يې په پښتوشاعرانوهم وې اودغه ډله دصنوبرحسين کاکاجي په ولسي جرګه کې تنظيم شول.
۳۰- ادبيات: (نـر.ج.ا) ليکلـي آثـار. ليکنـې آثـار، دليکـل شـويواوچاپ شويوآثارمجموعه. ټول ليکل ليکل شوي آثار په اوله معنا ادبيات بلل کېږي، خوپه وييمه يامحدوده معنا (هتري ادبيات) دټولنيزشعور انعکاس دی دهنر دمختلفو ډولونه حکاکي، کجسمه جوړونه، خطاطي، رسامي...
۳۱- اشاري ضميرونه (نغتونومنځري): هغه دی، چې اشخاصواوخيزونوته اشاره کوي اودنوم پرځای هم استعماليږي. (لنډ، لرې اولالرې ويشل کېږي. لنډ: دغه، دغه، دغو

لرې: هغه، هغه، هغو
لالرې: هوغه، هوغه، هوغو

ب- بلاغت: دخبروارزونه:
ديوناني ژبې کلمه ده، دخطيب اووينا په معنا هم راغلی ده. ددې فن موخه په ټولنه کې دلوړې وينا په واسطه داوريدونکوهيجاني کولو اوياهم اقناع کول دي.
عربي مصدر يې (بلاغته) اوپه لغت کې دفيح والی، دخبرورساوالي په معنا هم ده، بلاغت په دوو برخو ويشل کيږي. يودمتکلم ياوينا وال بلاغت دی، چې په سمه اورساتوګه اوريدونکی اغيزمنوي.دوييم؛ بلاغت هغه کلام يا وينا ده چې داوريدونکودحال غوښتنی اوامکان سره مطابقت کوي. داروابنادالفت په وينا: (بلاغت دلفظ اومعنا ترمنځه تناسب ته وايي.)
۳۲- ب- بابليان: له آسورنه راپاڅيدلی خلک. مطلب ترپخواني يونيانيان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابل- ا- (ب) هغه ونې چې د ايران جنوب اويانورې نړۍ په ګرموسيمو کې شنې کيږي دګرمۍ اووچکالۍ په مقابل کې مقاومت لري.

۳۳- ب- بالزاک: دفرانسې دنولسمې پيړۍ دوروستيو ريالست ليکوال دی، چې (انساني کميدی) يې مشهوراثردی. پرريالېزم يې ډير ليکل کړی اوسوسيالېزم دده له ريالېزمه اغيزمن دی له ناپليون بناپارت سره يې اندېوالی وه.

۳۴- بلاغت: دلفظ اومعنا ترمنځ تناسب ته وايي؛ هغه څوک بليغ دی چې دغه تناسب وساتي.

۳۵- بديع: په دې علم سره دوينا غيروا جب ښکلا اودتحسين ننبې اوقسمونه پېژندل کيږي.

ياپه بل عبارت؛ بديع هغه پوهه ده، چې دکلام دښايست اوپه نوي طرز دوينا طريقې وربانې معلوميږي. دغه دوه ډوله دی: معنوي ضايع، لفظي ضايع لغتا دنوی په معنادی.

۳۶- بحث- جدل؛ خبرې؛ اترې؛ له مقابل لوری شره په يوه موضوع خبرې کول.

۳۷- بروشور- اعلان، تخته، هغه تخته چې ورځينې يادواونې يادښتونه ورباندې ليکل کيږي.

۳۸- بند: په قطعه ډول شعرکې وي؛ قطعه مطلع نه لری دموضوع له پوله له هرځايه پيل کيږی. دقطعه ايزشعرله څلورونيمو بيتو وروسته (بند) شروع کيږی؛ لکه:

داحساس دوزخ کې اوسم
په ارمان دیوجنت کې
مساوات دې نړملاشي
شي انسان دې په عزت کې

بند:

په څوډيرشوې ددنيا پريشانه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هرزړه دې سياهي پرې ويسته محکمه
دهجران دلمبو تاوله خلکو وخوت
دريغه دريغه دسهار سړه شبنمه (خوشحال خټک)

يا: ترکيب بند ترجع بند اونور دشعرډولونه دی.

۳۹- بديع: نوی، تازه. بديع د (ب) په زور اود (د) په زير دعربو په لغت کې خالق، پيداکوونکی، عجيبه، نادر، نوی اودخښتن تعالی يوه صفت ته ويل کيږی

اې دکل جهان منيعه
اې دهرآسمان بديعه

۴۰- بديعي اولفظي صنايع: دادبي فنونو موضوع ده. بديعی صنايع (منعوی اولفظی) باندې وشل کيږي، معنوی لکه (طباق) اودهغه ډولونه، مراعات النظير، لف ونشراو ډولونه، عکس اوتبديل، الهام ياتوريه حسن تعليل، رجوع، جمع، تفرق، تقسيم، تنسيق الصفات، عارفانه تجاهل، مراعه، ياسوال وځواب، مراعات الطلب، مدعاالمثل، ارسال المثل، کسی يالغز، تلميح، محتمل الضدين، تشخيص اوانطاق، اقتباس، الدم بمايشه المدح، المدح بمايشه الذم، زشت وزيبا حسن مطلع، حسن نقطع، مبالغه، مقابله، الهام تضاد. تدبيح، الهام تناسب براعت الاستهلال، نکرارحسن، جمع اوتفريق التفات.

۴۲- لفظي: هغه دی، چې په شعريانثرکې له لفظ سره کار لري؛ لکه: (تجنيس اوډولونه، قلب، ترصيح، دتجنيس سره ترصيح، سجع ډولونه، المريع، توشح، لاندسنی (تحتانيه، پاسنی (فوقانيه، منقوطه، غير منقوطه، لزوم مالايلزم، المشجر، ردالمطلع ذوالقوافي، تظمين اوډولونه، مهما،

۴۳- بغداد: يوپخوانی فرهنگي، علمي اوعرفاني عربي هيوراد ونو يومرکزو؛ اوس، اوس دعراق مرکز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵-؟ ساندې: پرزوی يامړی دموريابنځوله خواويرکول، خومرثيه ( ) هم ورته ويل شوی. ستاينې هم ورته وايي. مرثيه يونانې کلمې (غم اوويرکول) ورته وايي، اخيستل شوی ده اوساندې زمور په فرهنګ کې مروجه ده.

۴۶-؟ پرسوناژ: کارکوونکی، دغه کلمه فرانسوي ده، هم مفرد اوجمع ده؛ په داستان کې دعادي کارکوونکو په معنادی، چې هرپرسوناژ دداستان په يوه مشخصه برخه کې خپل رول لوبوي.

۴۷- باندې (بالايش) (له پ مخکې راځي.)

۴۸- پوښتنو منځې (استفهامی ضميرونه): چې ديوې پوښتنې لپاره پکاريږي اود (تخص، زمان، ځای...) څرنګوالی (کيفيت) اوخومره والی (کميت) ښيي اودحالت له مخې اوړي؛ لکه:

څوک (چا)، کوم (کومه)، کله، چېرې، څنګه، څو، څومه، څومنه، (څومره)، ولی؟

؟- تمرکز: فکراوذهنی فعاليت يوې خاصې نقطې يا انګيزی ته متوجه کول له تمرکزڅخه عبارت دی.

؟- تفکر: هغه جريان دی چې هدف، عقايدو، رمزونو، غادونو (ښکاره کيدنو) اوتداعی کانوسره اړيکه لری، داجريان يوی مسلی سره په مخامخ کيدو پيل کيږی اوپه واقعيت متکی پايلوباندې پای ته رسيږی. کيدای شی چې داډول تفکر، تعقل يا استدلال هموبولو. ددی ډول تفکرتوپيرله محض تفکرسره دادی چې په تعقل کې دفعاليتونوترمنځ ذهنی اړيکی ډيری اوتداعی ګانی يا يادته راوړنی يوله بل سره پوره اړيکی لری، په بی هدفه تفکرکې دتداعی ګانويا يادته راوړنوترمنځ اړيکی تصادفی وی.

۴۹- تخيل: خيال، دحقيقت سيوری، دنخيل فکر، محل، مواد اوچاپيريال مادي وي، خوخپله حقيقت نه وي. دالفت په وينا (د) ابتکارتومنه ده)، څومره چې دی ليکوال ياشاعر تخيل قوی وي، هومره يې دابتکارقوه زيياته وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه قوت په مرسته سړی هغه څه په خپل تصور کې راوستل او مجسمولای شي، چې په ستر ګو يې نه وي ليدلی، په غوږو يې نه وي اوريدلی او کله چې له تخيل سره عقل ملګری شي نو داسې ادبي آثار ترينه پاتي شي، چې زمانه يې نشي محوه کولای. د شعر او ادب دنيا يوه خيالی دنيا ده او په خيال ودانه ده.

۵۰- تحقيق: عربي کلمه ده؛- [ع] (ت- ق) ديو کار اصل ته رسيدل، پلټنه، بيالتون، رښتيا، محقق کول او د (حق) له کلمې اخيستل شوی دی.

۵۱- تخليق: مص [ع] (ت.ل) ښه بوی، خوشبويه کول، خلقول، نوی رامنځته کول او په ادبياتو کې ديو اثر نوی رامنځته کول دی.

۵۲- تحقيقی نصر: هغه نثر چې په شواهدو او مثالونو ولاړوي، خيال پکې نه وي، تحقيقی نثر له علمي کتابونو او مقالو نثر ته هم وايي. هغه نثر چې ديوشی رښتيا ينه په مقالونو او شواهدو پکې ښوول شوې وي.

۵۳- تراجدی يا تراژيدي:- ا. [ف] له غمه ډکه نندا ره، قصيده يا غمناکه نمايش. دهغې جدی پيښې نندا ره چې انسان غمجن کړي. فاجعه، بدمرغي. د کميدي هنر يو ډول هم دی.

۵۴- ترکيب:- مص [ع] (ت.ک) يوشی په بل شي کينول، سوزول، سره يوځای کول، سره ګډول، ترکيبول. دوه کلمې سره يوځای کول. دوه خپلواکې کلمې ګډيدل؛ لکه: پوهه + تون= پوهنتون.

۵۵- تمثيل: مص [ت]- (م- ت) ښوونه ، نندا ره، دنندا ری ښوول، پيښې او کله تقليد هم دی.

۵۶- تيزس- چې تز- ا. [فر] هم ورته وايي. مبحث رساله، دبحث وړ موضوع. داثبات لپاره دخبرو اترو وړ موضوع هغه موضوع، چې يو څوک يې دثبات لپاره دلايل وړاندې کړي کوي. ددفاع وړ موضوع هم ورته وايي.

۵۷- ترسل: - مص [ع] (ت، ر- س) رساله ليکل، نامه يا ليک ليکل، نامه نګاری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸- تصنيف: د تصانيف جمع ده. تصانبف- [ع] (ت- ن۹ ردیف بندی ډله، ډله کوا، صنفبندي. په ډلوويشل.

۵۹- تـأليف:- مص. [ع] (ت أ ل) دوستی کول، الفت وړکول، سره نږدې کول، راټولول او سره ننبلول. دهغه کتاب ليکل چې مطلوبه يې له نورو کتابونو اقتباس شوي وي. د تصنيف خلاف.

۶۰- تجلي:- مص. [ع] (ت- ج- ل) روښانه کيدل، دمخه کيدل، ښکاره، روښنايي. په عارفانه اصطلاح کې د کشف هغه نور چې د الله تعالی له خوا د عارف زړه وربانديې روښانه کېږي، خو د سولک له مراحلو وروسته فنافی الله مقام ته رسيږی- لکه د طور پرغره د الله ج د نور لګيدل چې موسی (ع) مدهوش شو. د کتاب پوښ. عبدالرحمن باباوايي:

هغه زړه چې خدای روښان کاجام حم شي
په دازړه کې ورښکاره تمام عالم شي.

۶۱- ټپه: دلنډی سندريز حالت دی. ټپه، ټپ (دريدلو، ساه بنديدلو ته وايي. ټپه ديوې نيمګړې اوبلې پوره مصرې نه جوړه وي. رومبی مصراع (يې نيمګړی وي اودويمه يې پوره وي. د ټپې ويلو په وخت کې آواز په ټپه دريږی. (دلومړی مصراع) لکه: چېرته لندن چېرته هلمند دی بې ننګي زورشوه پرنګيان هلمند ته ځينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

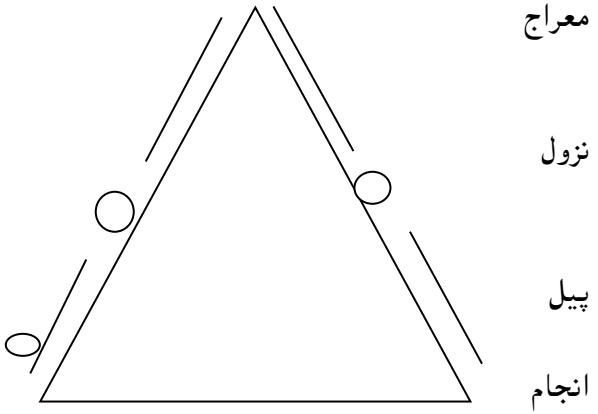

۲۲- جنس: يونوم لـه دري اړخونـو ګردانيږي: (جنس (نـوړی)، عـدد (ګڼـه)، حالـت (اکر).

جنس چې يونوم مذکر دی يا مؤنث. لومړی، دويم او درېيم شخص.

۲۳- جريده: اوونيزه هغـه اخبـار چې پـه اونـی کې يوواردا ړوندې اداري لـه لـوري خپريږي.

= جمله: په پښتو کې (غوټه له) هم ورته وايي جمله د تشريحي ژبپوهنې يا ګرامر يوه مهمه برخه ده. هغه ده چې د (مفرد و کلمو د يوځای کيدو، په جملو کې د کلمو ترتيب يو له بله اړيکی، د جملې د جوړولو قاعدې ترڅيړنې لاندې نيسي.

= چاربيته: دملی اوازونو يو مهم ډول دی، چې بنديې له څلورو مريو څخه کم نه وی. په چاربيته کې د موضوع تسلسل او هم قافيه او هم ردیفو کلمو راوړل په دورونو کې حتمي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= حکمي متعدي افعال: هغه ډله افعال دی، چې هيڅ نه تصريفيږی، يا په بله وينا: په حال زمانه کې لکه دلازمي فصل په څيراو په تبره (ماضي) زمانه کې نه ګردانيږی؛ مثال په ډول:

اسپ وشښنل= اسپې وشښنل

ماوژړل مورِ وژړل

تاوژړل تاسو وژړل

ده وژړل دوی وژړل

دې وژړل دوی وژړل

۲۴- حکايت: نر.م (ح. حکايتونه) کيسه.

نکل، داستان ، سرګذشت. دکيسې عينې ډول دی، چې په لنډ ادبي ډول وړاندې کيږي.

۲۵- حديث: - ا. ص. [ع] (خ د) نوی، تازه تازه شی، حداث: احدثأجمع دخبروپه معنی ، خبر احاديث اوحدثان يې جمع. دحديث علم، هغه علم، اخبار اوافعال چې له پيغمبر (ص) څخه نقل شوي وي. حديث حسن. ((ح. ثح، س)) غوره حديث، نبوي. هغه جديث چې دپيغمبر (ص) له خولې پاتې وی. حديث نيکو متواتر، قدسی او...

۲۶- حماسه: د (ح) په زور؛ په لغت کې دزړورتيا اوشجاعت ته وايي اودادبي ډولونوترټولومهم اوپخوانی ډول دی. حماسه په لومړسی سرکې دانسان په ذهن کې دپهلوانۍ، جګړې اوځمکنيونې امرزمورِ په ذهن کې تداعي کېوي، خوپه هغه کې دهرملت حماسه دهغه ملت بيانونکې ده، چې دهغه ملت دسرلوړی اوخپلواکۍ ويارونه پکې نغښتی وي.

حماسه لکه فولکلورغوندې (سينه په سينه) او (خوله) له يوه نسله بل ته ليږدی.

۲۸- حقيقي اومجازي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقي: (هغه څه چې رښتني او درست وي) ، حقيقت رينبتيا صحيح او سلامت.
حقيقي- ص- ن- [ع] (خ ق ق ی) حقيقت ته منسوب، اصلي او واقعي رښتيا او درست، د مجاز مقابل.
۲۹- مجازي: (هغه څه چې سيوری د حقيقت وي، درست او علمي نه وي)
خو د مجاز او حقيقت رابطه شته ؛ مګر مستقسمه نه ده. لکه: مينه چې له مجازه شروع کېږي او حقيقت ته رسيږي او دغه کار په عرفان کې ممکن دی.
۷۰- خسوف:- مص. [ع] (خ س) فرورفتن، برزمين فرورفتن و ناپديد شدن و نيز به معنی گرفتن ماه، له نظر پټيدل د مياشتی. په هغوشپو کې د مياشتې ليدل چې له نظره پټه شي او دغه حالت کې ځمکه دلمر او مياشتې په منځ کې راځي او لمر سپوږمی ته نه رسيږي. په پشتو کې (سپوږمی نيونه) يا مهتاب ګرفتګي) وايي.
۷۱- خسوف- [ع] (خ س) له اويو ډکه څاه؛ هغه کوهی چې په جغل اداره او شګلند ځمکه کې شکول کيږي او بيا نه وچيږي.
۷۲- خطابه:- ص [ع] (خ ط- ب) څوک مخاطب شي، څوک چې د نبځو او نرو لپاره په وينا کولو کې مبالغه وکي. او خطابت، خطابه، حطبه ويل نوروته خبرې کول.
۷۴- داستان:- ا. (س) ((پهـ،)) افسانه، سرګذشت، ځايسينه قصه، حکايت کول، قصه ويل، افسانه ويل، نامتو يا مشهور ريدل، قصه سرايي. په معاصر ادب کې داستان او داستان ليکنه د (هنري ادبياتو) يو مشهور ډول دی. زمونږ د ډيرو ليکوالو په آند داستان د شکل له پلوه ترکيبي لوی، ناول او رومان کوچنی دی.
په پشتو ادب کې داستانونه دوه ډوله دی؛ يو فولکلوريک او بل معاصر يا تحريري ادب کې. معاصر داستان کيسه، پلاټ، کرکټنه، مکالمې، منظر نګاری، د بيان طريقه، پيغام او مقصد او پای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵- دور: ددور خبره په ديوانی شعرونوکې مطرح کېږي. دلومړی نيم بيتي له پيله بيا ددويم نيم بيتي تر پايه يودورجوړوي. دزور په شروع، داووپه حرکت اود (ر) په سکون....

دور- ص (د) ((پهـ)) فاصله، زمان؛ **هغه څه چې زمونږ لاس کې نشته دور- مص [ع]** (د) تريوشی گردراگردزيدل، عصر وزمان.

۷۶- دبيري: ددبير (منشی) له کلمې اخيستل شوی دی. دبير- ا.ص. (دب) ((پهـ)) نويسنده، منشی، **هغه څوک، چې په دبيرستان کې شاگردانوته درس ورکړي. دبيرفلک، دبيرآسمان هم ورته ويل شوی. دعطارد له ستوری کنايه ده. دبيري، ليکوالي، منشی گری. دمنشی يا دبير کار، کسب اوعمل.**

۷۷- دولتي اوشخصي ژورنالېزم: ژورنالېست- ا. [فر] ، ورځپاڼه ليکووونکی، روزنامه نگار. اوژورنالېزم؛ **هغه مسلک چې له ورځپاڼو، اوونيزوليکنو، تصويری اوغير تصويري رسنيوسره کارلري. دولتي ژورنالېزم ددولت په چوکاټ کې اوشخصي ژورنالېزم دافرادو اواشخاصوترلاربښوونې لاندې دروزنامه نگاری او... مسلک تعقيبوي.**

۷۸- دستارنامه: دپښتو ژبې دنامتوادیب اوشاعر خوشحال خان خټک اثر دی. خوشحال خټک خپل دغه اثرپه (۱۰۷۲ هـ ق) کال تأليف کړی دی، چې لومړی ځل په (۱۹۵۲م) کال دمحمد عبدالشکور په زيارخپره شوه اودويم ځل په (۱۳۴۵ه، ش) کال دپښتو ټولنې له خوا چاپ اوخپره شوې ده. دخوشحال خان په دې اثرکې شل هنرونه اوشل حصلتونه بيان کړی دی. او ديومشرځانگړنې يې پکې ښوولې ده، په دې اثرکې د (ښوونې اوروزنې يوه عظيمه فلسفه وړاندې شوی ده، اودمشری انځوريې کارلی دی. نومورې وايي:

چې دستار ترې هزار دي
ددستار سړي په شمار دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۹- ذوق: دا روانبنـاد الفت پـه وينـا (ذوق دادب پـه اصـطلاح کې هغـه قـوه ده، چې دلطف اوښکلا ادراک کوي اودهنر خاوندان ورته ډارډي..
دفن اوصنعت خاوندان ددغـه قوت پـه مرسته پـه خپلو هنري آثارو کې ښايست اوښکليتوب پيدا کوي اوډير ښه هنر هماغـه دی، چې لـه سليم ذوق څخه پکې کاراخيستل شوی وي.
۸۰- ذهن: دغـه فکري زيرمې تـه (ذکاهم وايي. دانسـان هغـه استعداد دی، چې دعلومو اومعانيوادراک کوي.
ديوليکوال دغـه برخـه هـم بايـد نيمګړې نـه وي اوپـه دغـه وسيله يې لـه علومـو اومعارف څخه برخه موندلې وي.
دغه راز معنوی قوتونه اواستعدادونه که په يوه ليکوال موجودوي اوښه کارترينه واخلي، دهغه ليک اوانشاڅپه انساني افکرو اواحساساتو ډير اثر کوي اوديوه ملت په زړه اودماغ حاکميت پيدا کوي.
۸۱- رؤس: په شعر کې منځپانګه؛ هغه څه چې دشعرمحتوا جوړوي. رؤس هغه طرز تفکر ته وايي، چې دشعر اډياته قوت وربښي آن دفکر ډول ته هم ويل شوي.
۸۲- رپوټ: نـر.م.و.ګ. راپـور. پـه ژورنـاليزم اوادبيـاتو ځـانګړی ځـای لـري. ادبـي رپوټ، ژورنـاليستيکی رپوټ. په دولتي او امنيتي برخو کې هم دغـه کلمـه کـارول کېږي.
۸۳- رومان: دلاتيني ژبې له ريښې څخه مشتق شوی اوفرانسوي کلمـه ده. خيـالی کيسه ؛ دمينی اومحبت کړکيچن داستان دی؛ په اصطلاح کې دمنثورکيسه ييز (داستاني) ادب يوځانګړی ژانر (ډول) دی.
اکسفوردانګليسي فرهنګ کې ورته (نثري کيسه چې نسبتا اوږده وي ياروما ن هغه اوږده کيسه ده، چې خيال پکې له واقعيت سره ګډون موندلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۴- ريتوريکا: دغه کلمه په لرغوني يونان اوروم کې د خطابې د اصولو په معنا ده، خو چې کله غربو ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله، چې معنايې خطابه او د خطابې اوښو خبرو کولو اصول دی، کوم، چې نوروته وړاندې کېږي.

۸۵- زليخا او درليخا قصه: دزليخا او يوسف کيسه د قرآنکريم له ښو برجسته کيسو څخه ده. زليخا د مصر د عزيز پوتيفار ميرمن وه، چې له کلنو وروسته په خپل يوه عبراني غلام حضرت يوسف مينه شوه او دا مينه د جنون تر پولې وروسيده او په پاى کې دا مينه جاويداني شوه، بعنې زليخا د محازي مينې له لارې بحقيقي مينې او آن حقيقت ته ورسيده.

۸۶- ژانر: ا. [فر] ، ګون ، ګونه (ډول)، سبک. اسلوب، جوله (شکل). او د نقاشۍ (انځورګرۍ) په اصطلاح کې، هغه انځور چې نه شخصي تمثال وي، نه لرليد (د ورنما)، بلکې موضوع يې د ورځينې (روزمره) ژوند عادي مطالب او صحنې وي.

۸۷- ژبه: ا. (ژ ب) : دغوښې يوه متحرکه توته، چې د انسان او حيوان په ژبه کې وي او په هغه باندې د شيانو مزه څکي. د خوړو په ژولو او تبرولو کې مرسته کوي او انسان د هغه په وسيله خبرې کولای شي. دلهجې او خبرو د طرز په معنا هم ده.

ژبپوهان وايي: ژبه اجتماعي ښکارنده (پديده) ده، چې اکتسابي لوری (جنبه) لري يا ژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه اکتسابي او ثقافتي پديده ده، نه عضوي، فطري او طبيعي.

۸۸- سبک: - مص- [ع] (س ب) د اوسپنې ويلې کول او په کالب کې اچول دي. ويلې شوې اوسپنه په کالب کې تويول. په ښه ډول کلمې سره يوځای کول. په ادبي اصطلاح کې (هغه ځانګړې لاره، چې شاعر يا ليکوال يې د خپلو مطالبو او افکارو د اظهار و لولپاره غوره کوي. سبک کې ديوه اثر محتوا او شکل دواړه راتلای شي. سبک لا رهم ده. ديوفون په وينا: (سبک سړی دی.) په ادبي برخه کې د درې سبکونه لکه (خراساني، عذاقي او هندي) ديادونې وړدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۹- سيمينار: ؛ ، موضوع وړاندې کول هغه ډله فعاليت، چې ديوې يا ډيزو موضوعاتو د توضيح لپاره رامنځته کېږي.
۹۱- ښکلا: ښځ.م. (ج. ښکلاوې) ښايست، حسن، ډول، جمال.
۹۲- شيره: ص. نر.م.ج.ا، نابالغه، هلک عصاره، جرېس؛ دميوې اوبه. په ژورنالېزم کې د خبرې مواد و مهمه برخه.
۹۳- شکل: جوله، ظاهر خوا. يو ادبي اثر له دوو برخو جوړېږي؛ (ظاهري (شکلي) او معنايي.)
۹۴- صرف؛ عربي کلمه ده. گردان ته وايي. دگرامر گړپوهې، (موفولوژي برخې پورې اړوند ېږي. صرف (گردان) دنوم عدد او حالت.
صراحت: په انشأ کې د بحث وړدی. صراحت دادی، چې په انشأ کې د (تأليف او ترکيب) ضعف نه وي او الفاظ له معقودي معناگانو سره تناسب ولري.
د صراحت او وضاحت فرق دادی، چې هر مرجع واضيح وي، مگر هر واضح صريح نه وي.
وضاحت: په ليک اووينا کې دابهام نشتوالی ته وايي.
۹۵- طنز:- مص- [ع] [ط – ن] افسوس کردن، ريشخندوهل، ملنډې وهل، نازکول، پيغور، گوتې څنډونه، نازوکرشمه.
طنز؛ اوس اوس دادب يو ډول دی، خو معين شکل نه دی؛ طنز منظوم او منثور دي. ديو فکر او پيغام انتقالونکي وي.
۹۲- عنوان:- ا. [ع] (ع ياع ن) دکتاب معرفی نامه دکتاب يا ليکنې سرليک هغه څه چې د پاکټ يا ليک په شا کې ليکل کېږي نشاني، آدرس. پيل؛ هغه هيډلين چې دکتاب هويت ټاکي.
۹۸- علم، جمع علوم؛ علم دشيانو، انسانانو او طبيعت په برخه کې پوهې ته وايي علوم په دوو برخو ويشل کېږي: (طبيعي او اجتماعي علوم.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹- عربي:- ص. ن. [ع] (ع ر ب ی) منسوب به عرب، ازقوم عرب، تازی، زبان تازي. هغه تازي ژبه چې اوس ټول عربي هیوادونه وربانديې خبرې کوي؛ دقرآن (الهي کلام) ژبه ده، ټول مسلمانان يې دقرآن اوپیغمبر (ص) دېبي په توګه درناوي کوي. ټول مسلمانان له قاعدې بغدادي نه دژبې دتعليمي زده کړې لپاره پیل کوي.

۱۰۰- عبري خط:- ص- ن [ع] (ع- ر- ئ) عبراني، يهودی، لغت يهود عبري خط له عبراني اويهودی خز څخه عبارت و.

۱۰۱- عدد: جمع اعداد؛ دحساب پیل اودوام څخه عبارت ده؛ لکه: ۱۰، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶...؛ په عربي کې له راسته خواپیل کېږي اوترلايتناهي پورې رسیږي.

په ګرامرکې يونوم له دري ارخونو (جنس (مذکر- مؤنث) عدد (مفرد، جمع) اوحالت له مخې ګرانیږي.

۱۰۲- عبارت: ( ) نر.م (ج. عبارتونه) بیانونه، شرح کونګ، دالفاظوترکیب، وګ. پراګراف. انشأ.

۱۰۳- عرفاني سندره: عرفان (پیژندنه)، عارف. پوه هوښیار؛ عارفانه سندره هغه سندره اوسندرې چې دالله پیژندنې په برخه کې وي. لکه په پښتو ژبه کې دبیټ نیکه (۳۵۰هـ ق) عرفاني سندره:

لويه خدايه لويه خدايه ستاپه مينه، په هرځايه
غرولاړدی درناوی کې ټوله ژوي په زاری کې
دلته دغرولمنې زمونږ کېږدي دي پکې پلنې
داوګړي ډيرکړی خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه...

۱۰۴- عارفانه تفکر: چې دهرڅه په برخه کې دشناخت داصل په حکم فکرکوي؛ په هرڅه کې (کیفیتونه) ته متوجه ګېدل، هرڅه ته په حیرت اوفکر کې کېدل او له هغه نه شناخت حاصلول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۵- عاطفه: ښځ.م (ج. عاطفې)، دعاطف مؤنث؛ مهربانه، مهرباني، زړه سوی، دخپلوی او قرابت مهر.

۱۰۶- غږپوهه يافنولوژي دګرامر هغه برخه ده، چې يوازې ارزښتناک غږونه (فونيمونه) ترڅېړنې لاندې نيسي....

دژبيوهنې دغه برخه يوه نوې اوتازه موضوع ده، چې دشلمې پيړۍ په پيل کې په دغه برخه کې نوې علمي څېړنې اومطالعات وشول.

۱۰۷- غوندله پوهه: جمله پوهنه. دګرامر درېيمه اوعمده برخه ده.

۱۰۸- فيسبوک: (ف- ی)، مخ صفه، په انترنيټ کې يو اجتماعي صفحه يامخ دی، چې مختلف خلک بيلابيل نظريات سره شريکوی، البته دشير (شريکول، درد دل، اوچټ- ګپ شپ) لـه لارې. ددغـې صـفحې پيـدا کوونکی مـارک زيکربـرک په (۱۹۸۴- په (۱۴) مې رامنځته کړه.

۱۰۹- فيساغورث: مشهور رياضی دان اودلرغونی يونان فليسوف واوپه (۵۳۰ق، م) يې ژوند کاوه اوتراوسه ژوند کوي دقايمه حاده، منفرجه زاويو په برخه کې يې نظريات شته

۱۱۰- فن: نر.م (ج. فنون) صنعت، دټکنيکو، وړتياواوقاعدو مجموعه؛ هنر؛ آرټ؛ طريقه، چلند، ډول نوع.

۱۱۱- فنون: جمع دفن؛ هغه کمال چې دتمرين لـه لارې ترسره کېږي. فن اوفنون دمهارتونو اووړتياوولـه لارې پيدا کېږي.

۱۱۲- فعل: : دوينادیوعمده جزپه توګه په يوه زمانه کې دکارپه کولواويادیوې پېښې پرېښېدودلالت کوي. ياپه بله وينا فعل هغه کلمې ته وايي، چې په يوه زمانه کې ديوه کار اوپېښې کيده ښيي؛ لکه: احمد خط ليکي. احمد به کورته لاړشي.

۱۱۳- فولکلور: : فولکلوريافولکلورانګليسي کلمه ده، چې دلومړی ځل لپاره په ۱۸۴۶ م کال په يوانګريزي متن کې وکارولـه. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۴- قيدونه: قيد ، جمع يې قيدونه.
قيد هغه ژبنی عنصر اويا قيدونه هغه ژبني عناصردي، چې ديوه فعل د پېښېدنې څرنګوالی ښي. داڅرنګوالی د فعل د پېښيدلوڅای يامهال ټاکي. ټينګار اوداسې نورې ځانګړتياوې ښکاره کوي. په پښتو کې قيدونه په دوه ډوله دی: (اصلي ياګردانيدونکي، غير اصلي يانه ګردانيدونکي).
۱۱۵- قابوسنامه: دغه اثرممکن په (۴۷۵هـ ق) کې اميرعنصرالمعالي کيکاوس دخپل زوی ګيلاس نشاه دروزنې لپاره وليکه؛ په دغه اثرکې آداب ، عنعنې، دلښکرکشی اومملکت داری وسايل اونورفنون تشريح شوي اوله مغولوڅخه دمخه ايران پېژندنې فرهنګ په برخه کې اصطلاحات پکې راغلي دي.
۱۱۶- قافيه: دوپشته، چټ، شاه، پس ګردن؛ ديوشي يابيت آخري توری ته قافيه وايي. عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وايي، په اصطلاح کې هغه علم دی، چې ددورونوله وروستيو هم آهنګيو څخه بحث کوی. لکه:

لرم اوس هغه سترګې چې جهان پرې وګورم
دغمکې ژورتل اوکهـــــکشان پرې وګورم
انسان يم، دانسان په غم خپه په خوښی خوښ يم
نظرهمدومره بس دی چې انسان پرې وګورم
ترهغه مې دې سترګې غړيدلې وي په ژوند
چې يووار عالی دور دافغان پرې وګورم

(جهان، شان، انسان او افغان) دقافيې کلمې دي.
۱۱۸- کمپيوټر:په (۱۹) پيړۍ کې چارلس بابيج دبريتانيا دکامبرج پوهنتون استاد يوماشين ډيزاين کړاوکيدای شی هغه ته اولين کمپيوټروايو -difference engine په نوم ياديده.
خوالکترونيکی کمپيوټر: په ۱۹۴۶- امريکا وويې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۹- کلاسیک: ص. [فر] پخوانیو خلکو له قواعدو سره سم مسجد اومدرسې درس. هغه لومړنی ادبي سبک، چې په اروپاکې پیدا شواودیونان اوروم دادبیاتو په پښتو (تقلید یې پیل کړ، چې همدغوته یې کلاسیک ادبیات ویل. دلیکلو دلیکنې یااثرسبک چې دنورو نسلونو لپاره سرلاری وي.

۱۲۰- کلمه: ښ.ځ.م. (ج، کلیمې) کلمه. خبره، معنالرونکی لفظ، ویې مورفیم، ددویازیوګړونومجموعه. کلمه طیبه.

کلیمه؛ یوروانې واخد دیؤ چې مستقله معنالري. یوه کلمه کېدای شي دوه مورفیمونه وي کلمه په (ساده اوترکیبې) ویشل کېږي؛ لکه:

پوهه- پوهنتون.

۱۲۱- کلتوري بقأ: کلتوردیونانې ژبې له ځمکه، شاړه ځمکه، دځمکې جوړول، کرل، اوخارنې) ته وایې دیوهیواد ټوله مادي اومعنوي شتمنی. ساتنه په کلتوری بقأ (پایښت) کې راځي.

۱۲۲- کسوف: - مص. [ع] (ک) خسوف اوکسوف دجغرافیې اصطلاحات دي. کسوف دلمر نیول (آفتاب ګرفتګي). دلمر دټیکلی تیاره کېدل، هغه وخت چې سیاشت دځمکې اولمرترمنځ راشي اونه پریږدي، چې دلمر وړاندګې ځمکې ته ورسیږي، که ټول لمر ونیول شی کلی کسوف اوکه یوه برخه یې ونیول شي (لږیاجزی کسوف) ورته ویل کېږی.

۱۲۳- کالم:- ا.ص. (ل) کالمه، بیوه (کنډه)، هغه ښځه چېمیړه یې مړوي هغه ښځه چې له مېړه یې طلاق اخیستلی وي.

کالم ته په پښتو ژبه کې پریچی (ستون) وایې. اواوس دلیکنې یوډول دی.

۱۲۴- کالم؛ هغه دی چې یوه موضوع باندې په هنري ژبه خبرې کوي.

۱۲۵- کنایه: ( ) .م. (ج. کنایې) کنایت، دبیان دعلم یوه برخه یاخو: که متکلم یوه معنایه داسې لفظونوکې ذکرکړي، چې دمطلوبې معنالپاره یې وضعي معنا ددلیل حیثیت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۶- کمپوز: په موسيقۍ کې دغرل لپاره آهنګ اوطرز جوړول اوپه کمپيوټر کې دمتن ليکلو اوآن جوړولو ته وايي.
۱۲۷- ګزارش:- ا. مص. (ګ. و. ز) ليدنه (نګا) ليکنه کول ، پريوه موضوع رپوټ جوړول. اوس اوس دژورنالیزم يواصل دی. ګزارش په دوه ډوله دی: (په احتماعي پيښو اوادبي پيښو ګزارش. ګزارشګر هغه څوک چې پريوه موضوع رپوټ برابروي.
۱۲۸- ګرپوهه، ياګرپوهنه: ياصرف ياګردان دګرامرهغه برخه ده، چې په هغه کې ديوې ژبې ټاکلې مورفيمونه، دهغوی جوړښت، ترکيب، ګردان اودهغوی ډولونه ترڅيړنې لاندې نيول کيږي.
۱۲۹- ګرمورفيم، ياګرونه، دمورفولوژی اساي برخه ده. مورفيم ياګرهغه کرچنی ژبنی مانيزواحددی، که تجزيه شي، خپله معنا له لاسه ورکوي اودتجزې قابليت له لاسه ورکوي. يادا چې (مورفيم) يونه تجزيه کيدونکی معنالرونکی واحد دی.)
۱۳۰- ګرافيم: ؛ (آواز) ليکل شوې بڼې ته وايي، ياپه بله وينا هغه دليدو وړ رسم دی، چې ديوه آواز ښکارندويي کوي.
۱۳۱- لمن؛ درل، م ن)- دامن، لمنهۀ لمنې- دکميس يوه برخه لمن راچاپيرول، احاطه، تصرف. لمن نيول، سوال کول. لمن نغاړل ځان راټولول. قناعت کول.
۱۳۲- لفظي ښکلا: شکلی خوارانغاړي- لفظي صنايع. يابله وينا چې په الفاظوکې ښکلا موجوده وي. په خبروکې دويونوپياوړتيا.
۱۳۳- لنډه کيسه: حکايه، حکايت؛ هغه کيسه چې دشکل له پلوه لنډ وي. کيسه په لنډه، منځنۍ اواوږده ويشل کيږي. لنډه کيسه هغه ده، چې دژوند يوه موضوع رانغاړي.
۱۳۴- لطافت: ل- ط. کمزوری. ښايسته، نرم، نرموالی هغه کلام ، چې دلفظ له پلوه نرم اوپوستوالی ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۵- لنډۍ: دپښتو ژبې یوډول شعر دی. لنډۍ شعر توجه دا سې ده، چې لنډۍ یوډول ماردی، تیز زهر لري اولنډۍ پښتو خوندورشعر هم دی. دماردزهروتیزوالی اودشعر خوږوالی اولطافت څخه یې معنارا پورته کېږي. دواړه اغیزمن دی. خولنډۍ شعر هغه دی چې غیر موزون اوغیر مقفی وي.

لنډۍ:

زه دی په ګوته مین نه یم = دسورچارګل رنړادی روغ لېونی کړمه
ماته پنځه ګوتې دسروکړه = په دواړولاسه به دې پښې چاپې کومه
ګورتې، بنګړي ددنیادود دی = زه دنیستیه یاره نه غواړم دودونه
په سینه یو لالی ځائیږی = زه لونګین اولالی دواړه ځایومه
بیګاه مې خوب لیدوعالمه = دآشنا بریت مې دنتکی تاوشوي وینه
خلک چارګل خونړی بولي = مادنتکی په ډندډیروژلی دینه
والئ دغوږ امیل دغاړې = پیزوان دپوڅې راته کړي اشارتونه

لیدـ : لومړی، اوله برخه، سترګی دخبرواوله برخه. په کابل پوهنتون کې دلومړی ځل لپاره دهغه پوهنتون درئیس له خوا یو تحقیقی مرکز نن پرانستل شو.

مسجع نثر: سجعه لرونکی، متکلف اوغیر منثور نثر. دنثر هغه ډول، چې غږته وایي. کوکوکو = کوکوکو. دخیرالبیان نثر.

۱۳۶- مفهوم: - (م.ف) فهم. جاج. دکلمې په معنا پورې اړوند مطالب یا مفهوم دجملې ټولنیز مفهوم رانغاړي.

۱۳۷- مثنوي: دشعریو مهم ډول دی. هغه ډول چې هرمصراع بیت یې په خپل منځ کې سره هم قافیه وي. دشعرپه دغه فورم کې لوې لوې موضوعګانې په تېره کسې راځي.

۱۳۸- متن: - ا- [ع] (م) شاه، لوړه برخه، دیوشی دننه، دځمکې لوړه برخه دکتاب دصفحې دننه، دحاشې مقابل لوری، متان اومتن یې جمع ده. یاپه بله وینادیوې موضوع څېړل دمتن اصلي موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹- معرفت: - مص. [ع] معرفة (م.م.ف) ديوشي پيژندل، علم او پوهه معرفة الاحشاء باطن پيژندنه، معرفة العروق، رګ پيژندنه، معرفة العضلات. مايچه پيژندنه. معرفة المفاصل. بند پيژندنه، معرفا النفس، اروا پوهنه، پسيکولوژی. معرفة الادب، ادب پيژندنه او په تصوف کې معرفت د کشف او شهود له لارې د ځان پيژندنه معرفت به دې حاصل شي که دې ځانته شولې زيږ.

۱۴۰- مقيد مورفيمونه: تړلی اوبانډ ( ) هم ورته وايي. په پښتو ژبه کې موفيمونه په دوه ډوله دی: (يو تړلی، بل آزاد). او تړلی (ساختماني ننبسي لکه: (سربلونه او ستربلونه، دربط ننبسي، دعط ننبسي، دغږونو ننبسي) تاړی (وندونه) (صرفي مختاړي، کلمه جوړونکی، صرفی وروستاړی.

۱۴۱- مقاله: - مص. [ع] ((مقاله)) (م.ل) خبرې کول ((خبرې، وينا)) قول؛ دکتاب يوه برخه يا فصل. يو مطلب چې تريو معين عنوان لاندې ليکل کېږي. جمع يې مقالې عربي کلمه ده. يا په بله وينا يوه تحقيقي مقاله څو برخې لري؛ لکه: عنوان، مقدمه متن څېړنه، پايله او ماخذونه. مقالې ډير ډولونه لري.

۱۴۲- محاسن: (م- ح- س) نيکي، نيکويي، ښېګڼې. په شعر او هنري نثر کې دهغه ملګري محاکات (ښکلاوې) لکه: آهنګ، وزن انځورونه، ترکيبونه، تخيل او...

۱۴۳- متل: - [م- ت- ل) په تول برابر، په په تله يا ميزان برابره وينا، متل، جمع يې متلونه. د پښتو شفاهي ادب يوه مهمه برخه ده. دولسي ادب خورا درنه خزانه ده، چې ولسي تفکر په ډېرښه ډول ورکې انعکاس کوي. متل دولسي پوهې له نه وچيدونکی سرچينې منبع الهام اخلی او تل بهانده حالت لري. وايي چې: (بې وطنه واوسه، خوبې متله نه) متل پوهه ده. (مېړه مړه، خو مېړانه يې نه. توره سره ښه ده، خونه دورور وينو.)

۱۴۴- مقوله: (م- ق) قول، عهد، لنډه وينا، غوره خبره او وينا. هغه قول چې وفپکې وي. خو مقوله درستې ښې اولنډې خبرې ته هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵- مشبه، مشبه به: مشبه؛ ديوه شي شباهت له بل شي سره. يا يوشی بل شی ته ورته کيدل ؛ لکه: مخ دې لکه ګل صنم = رلفې دی بلبل صنم
مشبه به، چې بل شی ورته شوی وی
۱۴۶- ماهيت: تومنه، منځپانګه؛ هغه پانګه چې ايډيا ديوا ثر وړاندې کوي.
۱۴۷- مصراع: مسره هم ورته وايي. دوه سره هم وزنه نيم بيتی يوه مصراع جوړوي. عربي کلمه ده، په شعروشاعري کې کارول کيږي.
۱۴۸- مضمون: ( ) دتدريس موضوع. په شاعری کې دفکرشتون ته وايي. مضمون دتيزس په موضوع پورې اړوند ديږي.
= مقدمه: (م) [ق] مقدم، مخکې، وړاندې، مخکې شوي، مقدم ګڼل ديوشی پيل ، سريزه دادبي مقالې پيل. مقدمه له دمعرفت، پېژندنې، ماهيت اوهدفونه) څخه عبارت ده؛ يادمتن لنډيز ته هم وايي.
۱۴۹- متروکې خبرې: مړې خبرې؛ هغه وينا يا ويناوې چې اوس اوس داستعمال ورنه وي. لکه: دلرغونې دورې لغات ايواد ، لتار، بريمن او....
۱۵۰- موضوع: ببره (فرضيه) دتحقيقی لپاره دفريضې ليکنې بڼه اونوم ته وايي. دخبرواترو تاکنې ته وايي.
۱۵۱- محاوره: خبرې- اترې. هغه ډيالوګ چې مخامخ وي. ديوې آنې موضوع دحل لپاره دخبرو تبادله.
۱۵۲- مافی الضمير: اندروني قوت، داخلي توانمندی. په ادبي اثرکې دليکنې لپاره ارادي توان؛هغه توان چې په بڼه ډول وي.
۱۵۳- مرادف: هغه الفاظ چې همرديفه وی اوپه يولړکې راشي.
۱۵۴- مصدر : - [ع] (م) جمع يې مصادر. مصدردخاصدريدلومنبع، ځای اساس، بيخ، صدور، استخراج، راوتل؛ لکه: تلل چې بيائم، ځې اوځوترې مصادرکيږي.
۱۵۵- معترضه جمله: هغه جمله چې اصله نه وي. په اصلي متن کې دويم لنډه جمله راوړل ياول. په ليکنه کې هم امکان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= محتوا: (محتوی) -۱. فا [ع] (مُ تَ وِ) درونمايه، هغه شی چې بل بل شی رانغاړي. هغه څه چې ديوشی په دننه متن کې موجود وي.
= متعدي: ا. فا. [ع] (مُ تَ دِ) تعدی، تعدی کول، له حده وتل، بيداد کوونکی، چې له اصلي حالته دويم ته ځي. هغه ډله افعال چې د مفعول لپاره صرفيږي په پښتو کې فعلونه په دري ډوله دی: (لازمي، متعدی) لکه: زه په ما، ته په تا، دی په ده او دا په دې بدليږي.
= نهج بلاغه: هغه اثر دی، چې د اسلام په څلورم خليفه حضرت علی کرم الله وجه پورې اړه لري. ډيرا خلاقي مثايل بيانوي.
= نکل: داستان، کيسه. هغه کيسه چې لنډه وي او فولکلوريکه وي نکل او نکلونه په پښتو ادب کې خوراډيردی. نکل دولسي ادب ستره برخه ده.
= نوښت: ابتکار هغه څه چې نويوالی ولري. ديوې پوهې له مخې په يوه موضوع د اسې څه را منځته کول، چې نوې پوهه وړاندې کړي، نوی معلومات.
= نظم: مص. [ع] (نَ) پييل، ترتيبول، آراستن، دمرغلرو پييل، اميلول. هغه کلام چې موزون او مقفی وي او د نثر خلاف وي. نظم له شعر سره توپير لري.
= نثر: مص. [ع] (نَ ث) خورول، تيتول او پاشل. د نظم ضد هغه کلام، چې موزون او مقفی نه وي. نثر ډير ډولونه لري.
= نسخ ليک: وايي چې دغه ليک ابن مقله (۸۸۸-۹۴۰م) را منځته کړی، د اسې هم ويل کېږي چې ايرانيانو را منځته کړی دی نسخ خط له راسته خوا ليکل کېږي او له نورو ليکونو نه دی. ددې لپاره دغه خط ډير رشد کړی و، چې: ابن مقله په بغداد کې وزيرو او په دې ليک پوهيده او دويم دا چې په ساده ډول لوستل کېږي. نسخ خط د تولو خطونو تاکوونکی دی.
= ناول: ( ) نر. م. يوه اوږده ليکل شوی کيسه. هغه کيسه چې د فورم له پلوه له کيسې، داستان څخه لوی او له رومانه کوچنی وي. خو موضوع له لوري عشقي، حماسي، تولنيز... مضمونونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= نستعليق: دغه خط فارسي ژبو رامنځته کړ. دغه خط د (۱۴م او ۸هـ) پېړۍ په پاى کې رامنځته شو. ټول تذکره ليکونکي پدې باور دي چې دغه خط مير علي خوش نويس رامنځته کړى دى او چاپه (۱۵م) کې سلطان علي مشهدي ښوولى دى. لکه:

نسخ تعليق گرخفى و جلى است

واضح الاصل خواجه مير على است..

= نومونه: نوم مفرد او جمع يې نومونه. دمورفولوژيوه برخه ده. نوم؛ ديوشي اوشيانوخرگندونه کوي. نومونه، صفتونه، قيدونه او... دخپلواکو مورفيمونه له ډلې دى.

=نسکوهيرم:

= نگه هنر: دغه مفکوره (۱۹) پيړۍ په نيمائي کې راپيدا شوه. داسې چې (هنردهنر) لپاره وي. يعنې هنراوادب يوازې دهنرلپاره کارول کېږي، نه دژوندپه خاطر.

= ويې پوهنه: علم اللغة، چې په ژبپوهنه پورې اړوند ديږي. دهرعلم لغتونه جلاوبيل وي.

= وضاحت: وضوح، عربى کلمه ده. دښې انشأيوښه صفت وضاحت دى ښکاره، ښکاره والى. په ليک اووينا کې بايد هيڅ ډول ابهام نه وي اوداکارهله کېږي چې دکلمودلالت په خپله معنى باندواضح اوروښانه وى په جمله کې بايدادات ډيرانشي؛ دجملوسبک جلي وى.

= وزن: دشعريومهم رکن دى. نرم جاج، تول، اندازه، شيره، دعروضوپه علم دشعربحر.

= ويارنه: ښځ. م. دويارشعر، پرتم، شان وشوکت په ادب کې ويارنه فخريه هم بلل کېږي. لکه په پښتو ادب کې دامير کروړويارونه. په ځان، پلار، نيکه، کورنى. اونورووياړکول زه يم زمرى پردې نړۍ له ماتل نشته...

= هيجان: دانسان په احساسى طبيعت پورې اړه لري، هغه حس دى، چې انسان دناخودآگاه پيښې په مقابل کې حساس ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= هنري نثر: هغه نثردی، چې هنري مخاکات، (صنايع) اونورتلازمات پکې ډيرکاريدلي وي. هنري نثرمسلکي نثردی، چې (کيسه، داستان، ناول، رومان ادبي ټوټه، تکل اونورډولونه رانغاړي.)

= هنري ترکيب: هغه دی چې په هنري ډول دکلموترکيب اويوځايوالی ښيي. هنري ترکيب دښکلوالفاظ مجموعه ده. دطبيعت لطافت په الفاظوکې راوړل دی؛ لکه: دزلفوټال..

= هنر: دټولنيزشعورمجموعه ده. هنرته فن هم وايي. هنردانسان د فکر تر ټولو لوړ عالي تفکرته وايي. آرت، فن اودتعقل ښايسته ډول ته وايي.

= فکر: دعيني جهان ذهني تصويرته فکروايي. يامادی شی ياشيان چې دانسان په مغزوکې ځای نيسی اوپه معنوی صورت اوړی فکربلل کيږي.

= تعقل: (عقل) دحسی اومنطقي پوهې دمجموعې لوړې مرحلی ته عقل وايي.

= حسی پوهه: داحساس تصوراوادراک مجموعې مرحلې ته حسی پوهه وايي.

= منطقي پوهه: دمفهوم اوحکم منطقی نتيجه ګيری مجموعی مرحلې ته منطقي يا انتزاعی پوهه وايي.

= حکم: دفکرهغه حالت دی چې پرهغه کې يوشی تصديق کيږي.

= شعور: دتکامل يافته ژوندموجوداتوهغه استعداد دی چې خارجی نړۍ په معنوي تصورکې نقش کوی اوهڅه کوی چې دبشردخارجی چاپيريال قوانين وپيژني اودمقصدسره سم خپل عملی فعاليتونه مرتب کړی.

شعور: دواقعيت دانعکاس عالی ترين شکل اوداوړده اجتماعی تکامل حصول دی. ياپه بل عبارت، دخارجی واقعيت دزده کړی اوپيژندګلوی له پاره دانسان دمعنوی انعکاس خاص شکل دي.

= اجتماعی شعور: دنظريو، انديښنواوتيوريوداسې مجموعه ده چې دهغې په واسطه دطبيعت اودټولنې دمادی ژونداوپه عمومي ډول سره داجتماعی مناسباتوسيستم انعکاس مومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحريک له هېواد پال او فرهنګپال شخصيت ښاغلي (عبدالجبار نعيمي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوړه ورکړه. ملي تحريک ويارې چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

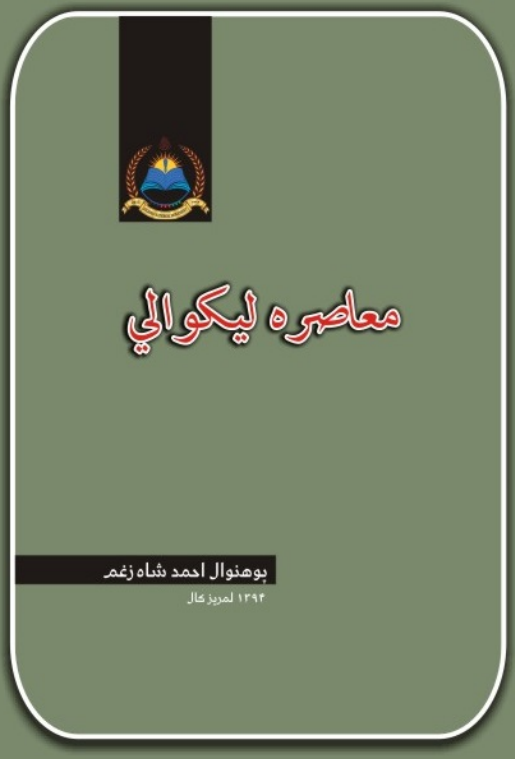

معاصره ليکوالي

پوهنوال احمد شاه زغمر

۱۳۹۴ لمړيز کال

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ٦٣

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library